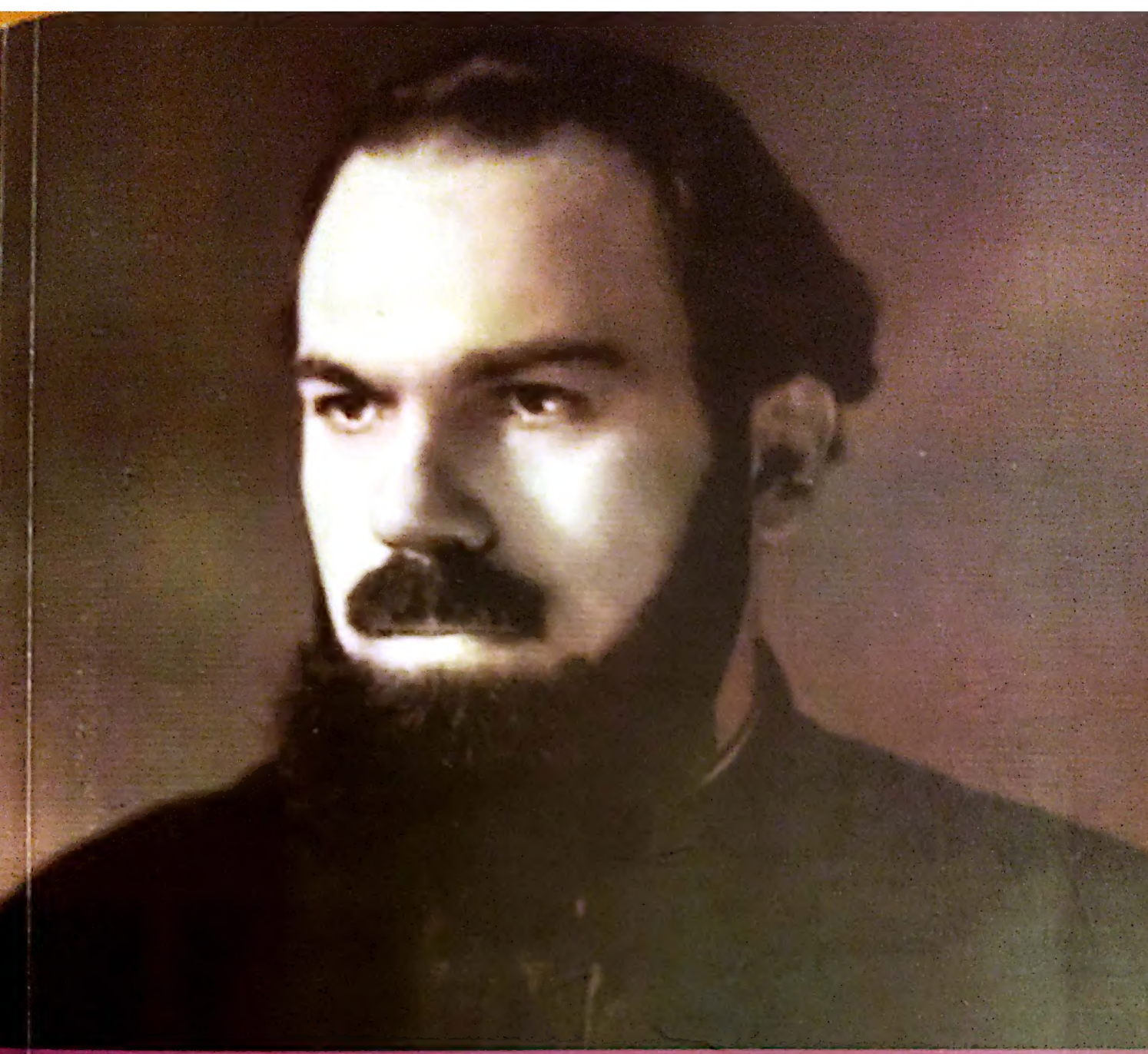

VALERIU (BARTOLOMEU) ANANIA
Omul şi scriitorul

CONSTANTIN PETREA

Constantin Petrea este teolog şi filolog, absolvent al Facultăţii de Litere, Istorie şi Teologie din cadrul Universităţii „Dunărea de Jos", Galaţi (2001). Cursurile de masterat (Literatură şi comunicare – Scriere Creatoare, 2009) şi de doctorat (2015-2019), sub îndrumarea Pr. Prof. univ. dr. Ovidiu Moceanu, au constituit premisele unui parcurs intelectual care s-a concretizat cu teza de doctorat *Valeriu (Bartolomeu) Anania. Omul şi scriitorul* (2019). În prezent profesor de limba şi literatura română, nivel liceal şi profesor asociat la Departamentul pentru pregătirea personalului didactic, domeniul filologie, din cadrul UPG, Ploieşti. A publicat o serie de studii, articole, recenzii atât în domeniul filologiei cât şi în cel al didacticii predării limbii române în reviste precum *Tabor, Astra, literomania.ro, volume ştiinţifice* etc.

Constantin Petrea, *Valeriu (Bartolomeu) Anania. Omul şi scriitorul*

© 2023 Institutul European Iaşi pentru prezenta ediţie

INSTITUTUL EUROPEAN
Iaşi, str. Băluşescu nr. 2, et. I, O P 6, CP 1309
euroedit@hotmail.com.; www.euroinst.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
PETREA, CONSTANTIN
Valeriu (Bartolomeu) Anania: omul şi scriitorul / Constantin Petrea; pref. de Ovidiu Moceanu. - Iaşi: Institutul European, 2023
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-24-0355-3

I. Moceanu, Ovidiu (pref.)

929

Reproducerea (parţială sau totală) a prezentei cărţi, fără acordul Editurii, constituie infracţiune şi se pedepseşte în conformitate cu Legea nr. 8/ 1996.

Printed in ROMANIA

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

PREFAȚĂ / 7
ARGUMENT / 13
CAPITOLUL I. POEZIA / 17
I.1. Mitul – limitele și perspectivele unui concept / 17
I.2. *Anamneze* – o biografie a sufletului / 23
I.3. *Geneze* – Temă și variațiuni / 39
I.4. *File de acatist* și *Imn Eminescului* – Artă și memorie / 44
O concluzie / 47
CAPITOLUL II. PROZA / 49
II.1. *Amintirile peregrinului apter* / 49
II.1.1. Spațiul mitic al peregrinului apter / 49
II.1.2. Cele douăsprezece fire ale sinelui / 53
II.2. *Străinii din Kipukua* – Proza ca spațiu al memoriei și formă de recuperare a destinului / 66
II.2.1. O geneză exotică / 66
II.2.2. Unde este istoria mea? / 71
II.3. *Rotonda plopilor aprinși* – la masa prietenilor / 80
O concluzie / 85
CAPITOL III. DRAMATURGIA / 87
III.1. Teatrul lui Valeriu Anania sau despre poezia cu mască / 87
III.2. *Meșterul Manole* – între (pre)facere și (re)facere / 90
III.3. *Greul Pământului* – despre speranța unui „deja și nu încă" / 96
III.4. *Mioriţa* – familiaritatea morții în filigran folcloric / 105
III.5. *Steaua Zimbrului* – din negurile mitului / 112
III.6. *Hoțul de mărgăritare* – despre hoția libertății / 121
III.7. *Du-te vreme, vino vreme!* – despre dor și alte basme / 128
O concluzie / 133
CAPITOLUL IV. PUBLICISTICA / 135
IV.1. Un context (ne)favorabil / 135
IV.2. Primele studii și articole / 137
IV.3. Perioada americană / 143
O concluzie / 178

CAPITOLUL V. MEMORII ŞI DOSARE / 181
V.1. *Memoriile* – o istorie a „sufletului meu” / 181
V.2. Memorie şi autobiografie / 182
V.3. Valeriu Anania şi aventura anamnetică / 185
V.4. „Contra direcţiei de azi” / 195
V.5. Sub agresiunea istoriei / 197
V.6. Avatarurile ierodiaconului sau „dracu' ăla de popă” / 198
V.7. Primii zece ani lângă Patriarh (1948-1958) / 202
V.8. Marea arestare şi experienţele închisorii / 213
V.9. Visul american în unsprezece ani / 219
V.10. Securitatea de dincolo de ocean / 229
V.11. Fantoma Securităţii dincoace de ocean / 234
V.12. Faţă în faţă cu Iustin / 243
V.13. Pensionarea / 252
V.14. Încă o dată pe pământul Americii / 254
V.15. Traducerea Bibliei sau proiectul vieţii sale / 259
V.16. Câteva portrete / 261
O concluzie / 264
6. CONCLUZII FINALE / 265
BIBLIOGRAFIE / 271
ABREVIERI / 281
ANEXE / 283
PREZENTARE RO-EN / 385

Scanned with OKEN Scanner

Prefață

Revenind din exilul literar: Bartolomeu (Valeriu) Anania

Volumul semnat de Pr. Dr. Constantin Petrea a fost inițial o teză de doctorat cu același titlu – *Bartolomeu(Valeriu) Anania – omul și scriitorul*, o cercetare interesantă, care aduce în atenție o serie de aspecte inedite ale operei scriitorului prelat într-un moment când asistăm la o adevărată revenire din exilul literar al celui care nu a fost un răsfățat al criticii literare. Valeriu (Bartolomeu) Anania are o situație specială, în primul rând a scriitorului teolog, care nu aparține unei generații anume, „un scriitor, spune autorul volumului, necuprins în canoane, dar cunoscut suficient în mediul literar, dacă îi considerăm evoluția pe linie culturală, și despre care s-a scris, punctual, destul de mult", dar un sfidător de tendințe, curente, orientări literare. E de discutat dacă s-a scris „destul de mult". Dovadă că în ultimii ani ai vieții și în anii următori morții, ca într-un efort de recuperare, apar o serie volume de studii, articole, evocări, dialoguri, în cadrul cărora se remarcă volumele lui Lucian-Vasile Bâgiu (*Valențe polifonice ale prozei și dramaturgiei lui Bartolomeu Valeriu Anania,*2004; *Valeriu Anania. Scriitorul,* 2006), Nicoleta Pălimaru, *Valeriu Anania. Opera literară,* 2011), Aurel Sasu (*Dragostea și vântul. Glose la Memoriile lui Valeriu Anania,* 2011), Ioan Șt. Lazăr (*Valeriu Anania. Icoane de început,* 2013; *Tânărul Anania. „Îngerul cu barbă"*, 2014, ambele eseuri biografice), Doina Pologea (*O fereastră spre sacru*, 2018) ș. a.

După cum se poate observa, opera teologică e mai puțin abordată în volumele menționate. Nici lucrarea de față nu o are în vedere, autorul mărturisind rezistența la o asemenea tentație. „Lucrarea și-a propus, afirmă autorul, să urmărească personalitatea lui Valeriu (Bartolomeu) Anania din aceste două mari perspective: a omului conturat în biografia sa, organizată prin studierea celor mai importante texte privitoare la acest aspect și a scriitorului (artistului) prin analiza cu obiectivitate a operelor literare pe care le-a publicat și care, în viziunea noastră, sunt și importante pentru imaginea sa de scriitor pe care și-a atribuit-o explicit și cu prioritate".

Se remarcă preocuparea lui Constantin Petrea de a realiza o documentare acrivioasă, sprijinită pe o amplă bibliografie, cvasiexhaustivă. Cercetarea atentă a surselor, menționate în cele peste 10 pagini ale listei bibliografice și în multele note de subsol, consistente, de bună calitate a comentariilor, este

Scanned with OKEN Scanner

completată cu o suită impresionantă de documente din arhivele CNSAS (nu mai puțin de 100 de pagini, așezate în *Anexe*), cea mai cuprinzătoare serie de documente scoase la iveală până acum, care permite formularea unui răspuns clar la problema relației lui Valeriu (Bartolomeu) Anania cu Securitatea. În aprecierea acestui aspect din biografia scriitorului, autorul are la dispoziție două surse importante: *Memoriile* și textele din cele 5 volume din arhivele CNSAS.

Autorul lucrării fixează în *Argument* câteva repere pentru a-și argumenta perspectiva din care își construiește cercetarea. Consideră că, pentru o înțelegere cât mai judicioasă a personalității unui autor, este necesară nu numai explorarea operei, ci și a biografiei lui: „E necesar ca analiza literară, spune Pr. Dr. Constantin Petrea, să fie completată de cea documentară, ca elementele de istorie literară să fie comparate și coroborate cu cele de istorie propriu-zisă, iar opera de ficțiune să fie privită prin fereastra, uneori incomodă, a biografiei". Această idee structurează cercetarea și, după cum se observă, după o investigare a poeziei, prozei și dramaturgiei, în prima parte a lucrării, va avea în atenție, în a doua parte, publicistica, memorialistica și studiul dosarelor din arhivele CNSAS.

Întrucât poezia lui Valeriu (Bartolomeu) Anania conține interferențe mitice, dar nu numai poezia, autorul socotește necesar un excurs în problematica mitului (Subcap. 1 din *Poezia, Mitul – perspectivele și limitele unui concept*) în care nota fundamentală este aceea a disocierilor rafinate ale relației mitului cu literatura și, în mod special, cu poezia. În avalanșa bibliografică pe care o poate declanșa un asemenea subiect, Constantin Petrea știe să aleagă idei care susțin demersul său (de ex. ideea lui Lotman despre categoria poeților care „rafinează o manieră artistică",), considerând, în consecință, că „opera lui se cere reconsiderată dincolo de raportarea strictă sau directă la ideea de divinitate sau sacralitate".

În cercetarea poeziei, nu procedează la o evaluare globală, ci analizează notele definitorii ale volumelor *Anamneze*, *Geneze*, *File de acatist* și ale poemului *Imn Eminescului*. Este vizibilă permanenta încercare de a scoate poezia din zona unor determinări stricte a relației cu religiosul și creionarea unui statut aparte a ei, în care notele originalității vin din capacitatea de a transpune adevăruri, stări, idei în forme care sfidează slugărnicia față de formulele învechite ale exprimării credinței. Poetul este conștient că poezia sa face parte din actele „liturghiei de după liturghie", de aceea prima impresie a cititorului trezește amintirea unor vechi poeți creștini de mare forță a expresiei poetice: Grigorie de Nyssa, Sf. Efrem Sirul, Simion Noul Teolog (cu magnificele sale *Imne*). Ceea ce n-au reușit alți cercetători ai operei lui Valeriu (Bartolomeu) Anania reușește *filologul* Constantin Petrea, dublat de *teologul* care sesizează ineditul formulei poetice pe care o examinează. Poetul trebuie situat în linia unei tradiții a poeziei creștine românești, dar și în linia vechii poezii creștine.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul II, dedicat prozei, analizează volumele *Amintirile peregrinului apter, Străinii din Kipukua, Rotonda plopilor aprinși.* Constantin Petrea citește cele 12 proze din *Amintirile peregrinului apter* prin prisma elementelor fantastice și mitice pe care autorul le integrează unor narațiuni care au ca fundal mediul monastic. Observații subtile însoțesc o privire generală asupra acestui tip de proză, unic în felul său. Pledoaria pentru o reconsiderare a prozei lui Valeriu (Bartolomeu) Anania se sprijină pe o demonstrație coerentă, deplin convingătoare. „Proza lui Valeriu (Bartololmeu) Anania, spune autorul volumului, încă își așteaptă un loc bine statuat în istoriile literare, unde este cvasiabsent. Poate că nu putem așeza semnul egal între marii prozatori (Mihail Sadoveanu, Vasile Voiculescu, Tudor Arghezi) și Valeriu Anania". Povestirile din *Amintirile peregrinului apter* narează întâmplări a căror acțiune e plasată în spațiul mănăstirii și aduc în atenția cititorului elemente insolite, fantastice, fapte extraordinare. E vădită plăcerea scriitorului de a le expune în contextul monastic, pe care îl cunoaște foarte bine.

Străinii din Kipukua izvorăște din experiența lui Valeriu (Bartolomeu) Anania în Hawaii, interesul pentru o lume mai puțin cunoscută, cu mitologia și personajele ei. După cum mărturisește, a apelat la câteva cărți despre Hawaii, impresionat de mitologia locurilor: „M-a fascinat această extraordinară mitologie care este o încrâncenare, dar și o confruntare între două identități practic opuse, dar a căror întâlnire poate să dea naștere unei insule cu verdeață, vegetație, cu populație și cu civilizație, cu religie, și cu tot ceea ce presupune; acest spațiu geografic n-ar fi existat fără această teribilă luptă între foc și apă"...(*apud* Constantin Petrea). Se remarcă modul de insolitare a narațiunii prin revelarea unei experiențe fundamentale a eului narativ, aceea a cunoașterii de sine. Observația lui Constantin Petrea că romanul devine „un poem al singurătății și înstrăinării" e una fundamentală, argumentată de faptul că „Peste toate vocile romanului se aude mereu vocea naratorului protagonist al întâmplărilor, care trăiește mereu spaima de a se întâlni cu sine, cel adevărat, de a nu se recunoaște, de a pierde inclusiv ceea ce are, de a rămâne un spectator anonim la ciclicitatea evenimentelor mitologice cărora nu se poate integra".

Rotonda plopilor aprinși cuprinde o suită de evocări ale unor scriitori pe care Valeriu (Bartolomeu) Anania i- a cunscut: Tudor Arghezi, Anton Holban, Ion Luca, Gala Galaction, Lucian Blaga, Victor Papilian și Marin Preda. Aceste remarcabile portrete în mișcare surprind gesturi, cuvinte, întâmplări cu semnificații mai largi, care scot în evidență trăsături ale personalităților evocate. Constantin Petrea le analizează cu o participare afectivă deplin justificată.

Capitolul III, care prezintă dramaturgia, începe cu o secvență semnificativă despre câteva repere definitorii pentru discursul dramatic al lui Valeriu (Bratolomeu) Anania. Constantin Petrea formulează clar și convingător: „Toate

Scanned with OKEN Scanner

piesele de teatru se rânduiesc (termen drag autorului) în jurul câtorva teme majore: moartea, iubirea creştină – agape, ritualurile mitice sau afinitatea pentru credinţele ancestrale. Mitul nu serveşte decât ca punct de plecare pentru operele dramatice deoarece acţiunea dramatică devine mult mai complexă cu prelungiri spre zone neaşteptate de interpretare". *Meşterul Manole, Greul Pământului, Mioriţa, Steaua Zimbrului, Hoţul de mărgăritare, Du-te vreme, vino vreme* provoacă o serie de consideraţii de aleasă calitate în care se evită supralicitarea elementelor de identitate naţională. Cum procedează şi în alte secvenţe, autorul volumului este foarte atent la notele echilibrate în aprecierile pe care le face, tocmai pentru a reliefa mai pregnant şi mai convingător caracteristicile definitorii ale pieselor dramatice semnate de Valeriu (Bartolomeu) Anania. Concluzia la care ajunge mută accentul interpretativ din zona unui pitoresc cvasifolcloric într-una a semnificaţiilor mai largi, care definesc originalitatea pieselor enumerate mai sus: „Mănunchiul *Mioriţa, Meşterul Manole, Greul Pământului, Du-te vreme, vino vreme!, Steaua Zimbrului*, susţine autorul lucrării, nu conţine decât reconsiderări nu ale unor lumi şi viziuni intrate în desuetudine, ci ale unui alt tip de abordare a vieţii care poate avea răsfrângeri şi răspunsuri şi în viziunea creştină asupra vieţii".

Publicistica lui Valeriu (Bartolomeu) Anania, cercetată în Capitolul IV, nu este, cum bine observă Constantin Petrea, opera unui „profesionist", ci mai degrabă o formă a prezenţei sale în societate. A găsit în articolele sale modalitatea de a se implica în diferite dezbateri ale unor teme de actualitate, ca o prelungire a activităţii predicatoriale. Un exemplu semnificativ îl oferă volumul *Corupţia spirituală* (Ed. Eikon, 2012), o suită de „texte social-teologice" care pledează pentru o reformă moral-spirituală a societăţii şi a vieţii bisericeşti, o cultură a cinstei şi corectitudinii.

Capitolul V (*Memorii şi dosare*), unul dintre cele mai consistente, este consacrat volumului de memorii şi cercetării dosarelor din arhiva CNSAS. Mărturiile şi documentele se sprijină reciproc pentru a contura chipul unui adevărat luptător pentru adevăr, împotriva tuturor agresiunilor care sfidează demnitatea umană. Multe probleme care s-au pus în legătură cu activitatea scriitorului îşi găsesc răspuns în paginile pe care le cercetează Constantin Petrea. Presa a scris despre o posibilă colaborare cu Securitatea, mai ales după ce Ioan Mihai Pacepa a afirmat în memoriile sale că a fost agentul Securităţii în America. Mitropolitul a negat o astfel de acuză, total nedreaptă, fapt confirmat de cercetarea dosarelor din arhiva CNSAS, făcută şi de Ioana Diaconescu (cercetător CNSAS; v. „România literară", 2012, nr. 11-12).

Observaţiile lui Constantin Petrea referitoare la statutul memoriilor în general şi statutul memoriilor, în special, dovedesc un spirit fin de observaţie şi capacitatea de a formula pertinent, expresiv.

Scanned with OKEN Scanner

Volumul lui Constantin Petrea face o bună impresie prin câteva calități importante, cum ar fi: un stil critic echilibrat, matur, sprijinit pe o bogată informație, pe o cunoaștere amănunțită a textelor avute în vedere și o interpretare adecvată a lor, pe o documentare adusă la zi. Autorul are o remarcabilă experiență a scrisului și oferă pagini foarte consistente de sinteză și analiză, într-o cercetare riguroasă a aspectelor abordate. Orientarea sigură într-o problematică altfel destul de dificilă, un material vast, efortul de a fructifica în chip creator informația, de a găsi elemente de conexiune între filologie și teologie, de a identifica notele care leagă subteran diferite volume, de a propune puncte de vedere pertinente și de a se face convingător conduc la un discurs critic remarcabil.

Ovidiu Moceanu

Scanned with OKEN Scanner

ARGUMENT

Chemarea unui filolog nu este doar aceea de a aşeza sub lupă doar opera unui mare scriitor şi nici aceea de a da verdicte, a cataloga, a clasifica. Dimpotrivă, lucrarea lui este una mult mai dificilă şi nuanţată întrucât nu doar opera şi nu doar a marilor scriitori trebuie deslușită, ci şi biografia acestora ca principal generator de creaţie literară. De asemenea, cercetarea critică a filologului presupune conturarea unor direcţii de interpretare, oferirea unor chei de lectură cât mai utile cititorului şi, în fine, apropierea competentă deopotrivă de text şi de viaţă astfel încât cele mai întunecate zone ale biografiei sau cele mai obscure părţi ale textului să fie dacă nu deslușite complet, măcar descoperite ca problemă de studiu pentru viitor. În plus, nu doar instrumentele criticii literare sunt suficiente pentru conturarea unui profil autentic al scriitorului în discuţie cu atât mai mult cu cât biografia lui te invită în zone de activitate mult mai generoase ca întindere şi pricepere. E necesar ca analiza literară să fie completată de cea documentară, ca elemente de istorie literară să fie comparate şi coroborate cu cele de istorie propriu-zisă, iar opera de ficţiune să fie privită prin fereastra, uneori incomodă, a biografiei. O astfel de metodă permite o abordare de ansamblu a operei şi a scriitorului deopotrivă esenţială în înţelegerea omului şi scriitorului.

Aplecarea asupra personalităţii lui Valeriu (Bartolomeu) Anania s-a concretizat din mai multe motive. Unul dintre ele îl reprezintă audiţia predicilor duminicale din diferite surse media şi pe care le consideram dintre cele mai luminoase, bine articulate şi bine fundamentate cultural, istoric şi teologic. Un alt reper îl aveam în volumul „Dăruind vei dobândi" al lui Nicolae Steinhardt. În consecinţă, dacă predica arăta astfel cu siguranţă că dincolo de ele mai exista ceva. Acel ceva avea să fie opera literară pe care începeam să o descopăr pas cu pas uimit fiind nu doar de numărul mare al operelor literare care acopereau cu generozitate toate genurile literare, ci şi de profunzimea şi distanţa lor fină, elegantă faţă de previzibilul literaturii strict religioase. În faţa unei astfel de creaţii nu poţi decât să te bucuri pentru belşugul studiului fără să fii presat în mod necesar de perspectiva unor neîmpliniri. În fond opera lui Valeriu Anania lasă cititorului lejeritatea de a se odihni la nivelul pe care-l poate înţelege, fără a-i interzice accesul la profunzimi. *Iată o primă provocare* pentru un filolog aceea de a descoperi un scriitor necuprins în canoane, dar cunoscut suficient în mediul literar dacă îi considerăm evoluţia pe linie culturală şi despre care s-a

Scanned with OKEN Scanner

scris punctual destul de mult (Aurel Sasu, fiind unul dintre exegeţii cei mai avizaţi ai operei lui Valeriu Anania, Ioan St. Lazăr), iar în ansamblu destul de recent au început să apară voci critice în încercarea de a aduce o nouă interpretare sau viziune asupra operei lui. Amintesc lucrările lui Lucian Vasile – Bâgiu: *Valenţe polifonice ale prozei şi dramaturgiei lui Bartolomeu Valeriu Anania, Valeriu Anania – scriitorul* şi Doina Pologea: *O fereastră spre sacru – Introducere în opera lui Bartolomeu Valeriu Anania.*

Un al doilea motiv a fost constituit de apariţia, în 2011 a volumului de ***Memorii*** care, ca să folosesc un clişeu, „se citeşte pe nerăsuflate" pe de o parte graţie notorietăţii autorului, pe de altă parte apetitului accentuat al cititorului postdecembrist de a pătrunde într-o lume care până atunci îi fusese refuzată. Deliciul culiselor nu este cunoscut de ieri de azi, ci dintotdeauna, un exemplu elocvent al literaturii române fiind detaliile de culise din „O samă de cuvinte" ca să amintesc doar una dintre cărţile importante de acest tip. Întâlnirea cu ***Memoriile,*** pentru un tânăr teolog, preot nu putea să rămână doar la nivelul lecturii de delectare, ci a fost una care mi-a redirecţionat o serie de idei, mi-a schimbat perspective, şi, ceea ce a fost prolific, a pulverizat în lumea mea interioară sute de întrebări care se cereau onorate cu un răspuns. Toate acestea, în paralel cu numeroasele voci, mai mult zgomotoase sau siropoase decât responsabile care fie modelau un Bartolomeu Anania ideal, fie îi demonizau existenţa. *O a doua motivaţie* pentru o incursiune personală în biografia lui Valeriu Anania prindea contur.

În al treilea rând, o incursiune care vizează şi opera, dar şi biografia presupune o privirea de ansamblu, din toate direcţiile şi un efort de coroborare a textelor şi contextelor. Opera lui Valeriu Anania este vastă întrucât aşa cum se va vedea, scriitorul îşi încearcă mâna nu doar în literatura de ficţiune care cuprinde poezia, cu formele ei, textul narativ în variantele lui şi dramaturgia, ci şi în memorialistică, publicistică (eseistică, omiletică, studii de istorie a bisericii, studii teologice etc). Cele peste 40 de titluri care au cunoscut lumina tiparului fără a mai număra şi manuscrisele de la Mănăstirea Nicula, la care autorul făcea adesea referire, bogata biografie redată în mare parte în ***Memorii,*** ne aşază în faţa unei personalităţi a cărei imagine să cere refăcută pe măsură ce apar alte informaţii, alte mărturii şi, sperăm alte texte de autor. Repet într-o manieră responsabilă, echilibrată care să evite cele două extreme despre care am amintit deja.

Opera artistică a autorului provoacă având în vedere statutul acestuia. Apare din nou ca necesar de analizat legătura operă-biografie intarsiată în lucrarea noastră prin legătura *rost-destin.* Cel puţin în universul liric, tentaţia de a pune poezia lui Valeriu Anania sub semnul religiosului creştin este încă mare. Ipoteza că un monah trebuie să scrie în maniera previzibilă a poeziei creştine încă domină cucerind chiar cititori versaţi. Lăsând la o parte textele evident

Scanned with OKEN Scanner

creştine, izvorâte din imediatul liturgic, multe dintre poeme depăşesc cu mult graniţa, şi aşa proteică, între religios şi existenţialism. Volumul *Anamneze*, cel mai interesant şi izbutit, o dovedeşte cu prisosinţă. Proza, deşi descrie un univers sacru, mănăstiresc, cu eroi aproape în exclusivitate din lumea monahilor, nu se subscrie deloc literaturii patristice, moralizatoare, ci, dimpotrivă descrie o lume în răspăr cu orizontul de aşteptare al cititorului. Un peregrin apter şi atemporal, un personaj – apariţie fără contur, dar proeminent în hermeneutica textului, pe care-l găsim redimensionat în spaţiul exotic al Hawaii-ului este suficient să invite la o lectură într-o altă cheie a înţelegerii. De asemenea dramaturgia, care are ca punct de plecare universul mitic, nu-şi propune să aducă sub cupola creştinismului posibilităţile de interpretare prin textele create, însă are marele merit de a crea conexiuni, punţi între gândirea ancestrală capsulată în mit şi perspectiva creştină asupra existenţei. Este un modus operandi riscant, pe care Valeriu Anania pariază. Cel puţin din perspectiva omului de teatru se pare că a câştigat.

Biografic, Bartolomeu Anania a fost monahul nonconformist a cărui mănăstire a fost, în realitate, doar lumea în largul ei. Strictețea unei vieți de monah, în sensul clasic al cuvântului i-au fost străine, cel puțin la nivelul de suprafață. Spiritul întreprinzător, dinamic, abil l-a condus de multe ori spre situații limită pe care niciodată, cel puțin la nivel declarativ, nu le-a folosit pentru victimizare. Şi le-a asumat devenind conştient de valoarea pe care o avea și de perspectivele restrânse de afirmare pe care i le oferea noul regim politic de la București. Va merge totuşi pe un drum cu un echilibru fragil sau „pe brânci", aceasta din urmă nefiind echivalentă cu o capitulare. Biografia lui Valeriu (Bartolomeu) Anania aşa cum o surprinde lucrarea noastră foloseşte trei surse complementare: publicistica, *Memoriile* şi documentele CNSAS. Ultimele două au o relaţie foarte specială în sensul în care documentele din D(osarul) de U(rmărire) I(nformativă) permit o relectură a *Memoriilor*, ceea ce în opinia noastră este un mare plus al lucrării. Singura perioadă care nu poate fi încă recuperată decât din surse sporadice şi implicit supuse rezervelor este perioada închisorii despre care nu putem şti cu precizie, în ce măsură puţinele informaţii din volumul de memorialistică şi alte mărturii pot reconstitui o imagine reală a evenimentelor şi mai ales nu pot desluşi în ce măsură Valeriu Anania a participat la programul de reeducare instituit la Aiud. O lucrare care să urmărească în detaliu aceste aspecte ar fi salutară. Publicistica devine un instrument de recuperare a biografiei mai ales în perioada Americană, timp în care arhim. Bartolomeu a avut un rol foarte important prin prezenţa sa în cadrul Arhiepiscopiei Misionare. Aproape tot ce scrie în paginile de publicistică se verifică în ***Memorii*** şi se completează în D.U.I.

Lucrarea şi-a propus să urmărească personalitatea lui Valeriu (Bartolomeu) Anania din aceste două mari perspective: a omului conturat în

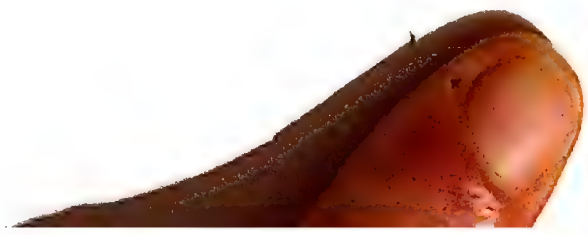

Scanned with OKEN Scanner

biografia sa, organizată prin studierea celor mai importante texte privitoare la acest aspect şi a scriitorului (artistului) prin analiza cu obiectivitate a operelor literare pe care le-a publicat şi care, în viziunea noastră sunt şi importante pentru imaginea sa de scriitor pe care şi-a atribuit-o explicit şi cu prioritate. Desigur nu ne-am propus să fim exhaustivi. Nici nu ar fi fost posibil ştiind că există încă texte nepublicate, texte teologice care nu au făcut obiectul lucrării, predici şi interviuri în variantă audio şi desigur marea sa lucrare, născută ca o cunună a senectuţii, după peste 10 ani de muncă: diortosirea Sfintei Scripturi. Aceste ultime lucrări au constituit o tentaţie căreia i-am rezistat pe de o parte măsurând timpul şi dimensiunea unei astfel de lucrări care nu ar fi permis cuprinderea tuturor informaţiilor, iar pe de altă parte, abordarea Sfintei Scripturi, varianta Bartolomeu Anania ar fi presupus o cunoaştere îndestulătoare a limbii Septuagintei.

Cercetarea rămâne deschisă aşa cum şi opera şi biografia lui Valeriu Anania vor rămâne mereu deschise, prima interpretărilor şi cea de-a doua deslușirilor şi reaşezărilor. În definitiv este un scriitor a cărui existenţă s-a cristalizat în operă, iar orice schimbare majoră de perspectivă în înţelegerea biografiei poate genera o relectură a operei.

Aurel Sasu scria: „Valeriu Anania a scris peste tot, în ţarcul puşcăriilor, în beciurile Siguranţei, în lagăre, domicilii obligatorii, în camere confortabile şi în celule de înfometare, pe drumurile pribegiei şi în mănăstiri, în toamne de ceţuri lungi şi în ierni năpraznice, legitimându-şi efortul (jertfa) prin refuzul de a fi captiv al clipei şi prin credinţa că ceea ce moare în trup învie în lumină”[1]. În faţă unei astfel de personalităţi a culturii române nu este nimic mai potrivit decât, încheind o cercetare, să deschizi un nou drum alteia.

[1] Valeriu Anania, *Fântâna lacrimilor – teatru inedit*, cu o prefaţă de Aurel Sasu, Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul I

POEZIA

Orice scriitor mărturisește prin opera lui ceva
despre sine și despre lumea pe care o percepe.
Dar cel care o face bine acela este un artist!

I.1. Mitul – limitele și perspectivele unui concept

Mitul ca o primă definiție denumește o povestire tradițională anonimă, structurată pe raportul dintre planul cosmic și cel uman, aparținând unui corpus de narațiuni transmise oral între membrii unor grupuri socio-culturale distincte, care își au sorgintea în cultura lumii antice și etniilor arhaice (incluzând aici așa-numitele societăți „primitive"). Termenul ca atare, din grecescul mýthos (μῦθος: discurs, povestire), sugerează apartenența la sfera oralității și comunicării publice, dar în circulația sa curentă și în diferite contexte a fost investit cu semnificații multiple. Dincolo de definițiile foarte cunoscute, aceea de poveste străveche, „o fabulă, o ficțiune, o invenție sau de istorie adevărată, revelație primordială, sacră, exemplară și semnificativă"[2], mitul nu înseamnă doar atât, ci „mai degrabă saga, dar deopotrivă și tradiție". Aristotel în *Poetica* sa afirmă: „numesc mit sinteza faptelor"[3]. Comentând verdictul chirurgical al filosofului, Anton Dumitriu continuă: „Această sinteză a faptelor arată încă o dată că mitul aparține sophos-ului ca mijloc laconic (sintetic – în sensul de conform cu) de a prezenta faptele. Fondul mitului și intenția lui nu este de a vorbi «despre», cum în general s-a interpretat, socotind mitul numai ca modalitate alegorică de exprimare, ci este, în principal, o modalitate aleasă de gândire, pentru a face prezentă sintetic o anumită stare de fapt"[4]. De asemenea, așa cum îl definește filosoful culturii Jan Assmann, mitul este reprezentat de vechi narațiuni imaginare specifice diferitelor culturi și sunt veritabile „figuri

---

[2] Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978, p. 1.
[3] Aristotel, Poetica, 6, 1450 a.
[4] Anton Dumitriu, *Philosophia Mirabilis*, Editura Enciclopedică română, Bucureşti, 1974, p. 178.

ale amintirii" ele asigurând rememorarea unor evenimente din trecut pe care o comunitate „nu are voie să le uite"[5]. Aici trebuie descoperit şi sensul, şi traseul real al mitului în istoria intimă a conştiinţei omeneşti"[6]. Un alt element important care defineşte mitul din perspectivă antropologică şi care serveşte demersului nostru ştiinţific este că, în manifestarea lui mitul are un mecanism polifuncţional"[7] el devenind un mod de a fi al unei culturi, „un mod de rezistenţă la agresiunea realităţii, atât imediate, cât şi diacronice"[8]. Acest punct de plecare oferă posibilitatea de a înţelege modul în care „generaţia amânată", din care face parte şi Valeriu Anania, a încercat să reziste acestor agresiuni prin reiterarea mitului ca structură de rezistenţă a culturii şi universului intim uman deoarece „(...) mitul nu este, pentru noi, ocazia unei evaziuni, ci, dimpotrivă, ocazia de a ne închega lăuntric, în rosturi inepuizabile şi de a realiza un fel de forţă coalescentă, rezistând la încercările şi rupturile la care este expusă civilizaţia contemporană"[9].

Un concept foarte interesant şi apropiat de ideea de mit, aşa cum am convenit să-l definim, este cel avansat de Constantin Noica în lucrarea *Cuvânt împreună despre rostirea românească* şi anume „temeiuri". Deşi nu foloseşte decât o singură dată cuvântul mit, filosoful realizează o adevărată apologie a ideii de temei cu valoare de mit. Temeiul este un concept care, prin natura lui, nu poate fi abstract pentru că stă la temelia lucrurilor; el este principiul. Însă la principiu se ajunge prin „mersul îndărăt către acele temeiuri care să te readucă la lucruri, iar nu să te abată de la ele"[10]. Vorbind despre filosofia kantiană, C. Noica analizează distincţia între *transcendent* (dincolo de lume sau în lume) şi *transcendental* care este „dincoace de lume" şi face posibilă lumea. Mitul pare să ţină de cea de-a doua categorie prin capacitatea lui de a explica, într-o formă sau alta, lumea, de a situa gândirea faţă de realitate. Drumul mitului de la real până la transcendental reprezintă de fapt evoluţia mitului de la povestea sacră, primordială şi exemplară până la forma lui literară, literaturizată. Aşadar mitul se regăseşte, latent, în orice manifestare vizibilă a lumii. „Într-un sens, trăim în lume cu tot dindărătul ei (cu subconştientul ei, inconştientul ei, cu larvarul,

---

[5] Jan Assmann, *Memorie culturală. Scriere, amintire şi identitate politică în marile culturi antice,* Editura „Universităţii Alexandru Ioan Cuza"; Iaşi, 2013, p. 16.

[6] Victor Kernbach, *Mit. Mitogeneză. Mitosferă*, Editura Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1995, p. 8.

[7] *Idem*, p. 11.

[8] *Ibidem.*

[9] *Caietele de la Putna*, apărut la Fundaţia „Credinţă şi Creaţie. Acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga – Maica Benedicta", Editura Nicodim Caligraful, 4, IV – 2011, http://www.putna.ro/pdf/CP-4-2011.pdf , p. 11, consultat în data de 3 aprilie 2018.

[10] Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească,*Editura Humanitas , Bucureşti, 2011, p. 118.

Scanned with OKEN Scanner

geneticul şi istoria ei, cu facerea ei cu putinţă, în mare cu dialectica ei). În faţa fiecărui lucru ne întrebăm ce temeiuri are să fie"[11]. Relaţia mitului cu literatura este aceea de a reda acesteia din urmă temeiurile ei, focarele de existenţă ale culturii omenirii, structurile ei de gândire. Apelul la mit este şi un mod de legitimare a valorii literare. Fără îndoială, vigoarea imaginativă a mitului este incontestabilă. Preluând anumite motive literare, artistice, scriitorul sau artistul aduce modificări cu o mare libertate, rezervându-şi chiar dreptul de a-i adăuga semnificaţii noi. Mitul ne parvine îmbrăcat în haină literară şi el este deja, vrem noi sau nu, literatură. Raporturile literaturii cu mitul sunt destul de complexe: literatura împrumută, asimilează, transformă, dar şi creează mituri. Preluat de literatură, mitul se regăseşte la baza tuturor marilor teme ale literaturii, care nu face decât să dezvolte, cu posibilităţile ce-i sunt proprii, meditaţia asupra experienţelor umane. „Pentru a obţine o anumită viziune şi efectul estetic corespunzător, literatura împrumută tipuri de personaje, teme, motive, imagini, simboluri proprii mitului, împrumută, o dată cu acestea, ceva din dimensiunea sacrului acreditat de mit"[12]. Ceea ce este important de reţinut şi oferă o posibilitate de interpretare a literaturii din perspectiva mitului este o clasificare a acestora, propusă de V. Kernbach, care permite etajarea miturilor în funcţie de referentul pe care îl vizează conţinutul mitului. Cele patru mari clase pe care le stabileşte Kernbach sunt: *miturile memoriale* care surprind fapte ancestrale sau fapte majore, cu caracter insolit, care au marcat evoluţia lumii; *miturile fenomenologice* care privesc fenomenele la nivelul lor cosmic şi care au legătură directă cu marile întrebări ale omului asupra propriei lui existenţe; *miturile cosmografice* care includ întreg cadrul divin, zei şi locuinţele lor universale.

Ceea ce interesează în acest caz, este cea de-a patra categorie de mituri pe care autorul le numeşte *transcendentale* şi care se apleacă asupra „elucidării contradicţiilor existenţiale aparente având referiri directe la *eroul arhetipal* (modelul de la care porneşte şirul, un model absolut şi deci inegalabil), *destinul* (ca lege în sine sau sistem de legi implacabile şi întrepătrunse, supunându-şi întregul univers), universul dual (conceptul diviziunii lumii în principii antagonice: lumină-întuneric, viaţă-moarte, bine rău), *simbolurile condiţiei umane* (aspiraţia omului de a-şi depăşi condiţia, zborul icaric), *viaţa şi moartea* (ca antiteză care cuprinde totuşi ideea de stări diferite ale aceleaşi existenţe), *aria timpului* (timpul uman mensurabil şi timpul divin, numenal sau absenţa timpului[13]. Deloc întâmplătoare este şi identitatea cuvântului *transcendental* utilizat şi de Kernbach, dar şi de Noica. Termenul este cel care ilustrează cel mai bine zona de proximitatea între mundan şi etern, dar şi intervalul în care fiinţa umană caută dimensiunea existenţială de dincolo. Pentru Mircea Eliade,

[11] *Idem*, p. 119.
[12] Silviu Angelescu, *Mitul şi literatura*, Bucureşti, Univers, 1999, p. 32.
[13] Victor Kernbach , *Miturile esenţiale*, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 11.

Scanned with OKEN Scanner

mitul este povestirea unei istorii sacre despre „un eveniment care a avut loc în timpul primordial, timpul fabulos al *începuturilor*, mitul povesteşte cum, mulţumită isprăvilor fiinţelor supranaturale, o realitate s-a născut, fie că e vorba de realitatea totală, cosmosul, sau numai de un fragment: o insulă, o specie vegetală, o comportare umană, o instituţie. Funcţia dominantă a mitului este de a înfăţişa modele exemplare"[14]. Aşadar funcţiunea mitului în proza lui Valeriu Anania este aceea de a recupera din memoria vremurilor chipuri excepţionale care îşi revendică locul şi rolul în întâmplări cu totul ieşite din comun, adesea intrate în sfera fantasticului.

O altă interpretare interesantă a ceea ce este sau ar trebui să fie mitul este aceea a logicianului brăilean Anton Dumitriu expusă în lucrarea sa *Philosophia mirabilis*. Analizând problemele filosofiei moderne într-un context mai larg, autorul opinează că filosofia modernă a pierdut sensul real al cuvântului „sophos" care avea sensul autentic de „purtător de adevăr" preluând o formă denaturată a conceptului de „zeu" care ar fi condus la o interpretare a miturilor „a la lettre". „Mitul era însă, în filosofia grecească o metodă de a exprima unele probleme dificile" sau aşa cum ar fi definit Aristotel mitul, „mythosul", el nu este altceva decât „o sinteză a faptelor" sau „punere a faptelor în conformitate cu"[15] „thesa" nimic altceva, continuă autorul decât universalul-virtute concretizat prin libertatea mitului de a alege o poveste care să particularizeze acest universal. Fiind o sinteză a universalului şi fiind înzestrat cu capacitatea de a fixa anumite evenimente[16] mitul era şi laconic dar şi poetic. În ceea ce priveşte laconismul mitului el se susţine şi prin existenţa unei etimologii conform căreia mitul provine din „muthos", cu rădăcina "mu", de unde „mutus" şi verbul „muein" – a tăcea, a închide ochii. Van Gennep, încercând să stabilească o linie clară de demarcaţie între mit şi legendă, defineşte mitul ca „o legendă în legătură c lumea supranaturală şi care se traduce, în acte, prin rituri", spre deosebire de legendă care este „o povestire localizată, individualizată"[17]. În aceeaşi lucrare, definiţia mitului este întregită de ideea că „mitul ar fi, în fapt, o legendă localizată în regiuni şi timpuri situate în afara atingerii umane, personajele fiind divine"[18]. Cât priveşte poetica formală rusă, reprezentată de Boris Tomaşevski, mitul reprezintă un „sistem de motive", iar pentru antropologia culturală, al cărei reprezentant este Gilbert Durand care propune o

---

[14] Mircea Eliade, *op. cit*, p. 6.

[15] Anton Dumitriu, *op. cit*, p. 179.

[16] Van der Leeuw definea mitul la nivelul limbajului, astfel: „o rostire care circumscrie şi fixează un eveniment" în lucrarea sa *L' homme primitive et la religion*, Alcan, 1940, p. 131.

[17] Arnold van Gennep, *Formarea legendelor*, traducere de Lucia Berdan şi Crina Ioana Berdan, Studiu introductiv de Petre Ursache, Editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 43.

[18] *Idem*, p. 39.

Scanned with OKEN Scanner

definiție operațională a mitului și plasează noțiunea de mit în miezul oricărei perspective antropologice contemporane: „Acestei povestiri – obsedată de stilurile istoriei și de structurile dramatice – îi dăm numele de mit", iar „mitul propriu-zis (este – n.n.) povestirea care legitimează cutare sau cutare credință religioasă sau magică, legenda și somațiile ei explicative, basmul popular sau povestirea romanescă"[19]. Citându-l pe Levi-Strauss, Durand consideră că o definiție cuprinzătoare a mitului ar putea fi cuprinsă în formula: „On pourrait définir le mythe comme ce mode du discours où la valeur de la formule traduttore, traditore tend pratiquement à zéro"[20], deoarece la un mit nu numai firul povestirii are importanță, ci și sensul simbolic al termenilor. Mitul are aceeași structură ca muzica, înțelegerea calitativă a sensului mitului, cum se desprinde ea din studiul lui Eliade sau Griaule, explică, în ultimă analiză forma stratificată. Mitul dobândește această structură sincronică deoarece e veșnică reîncepere a unei cosmogonii, si prin aceasta un remediu contra timpului și a morții, deoarece conține în sine un principiu de apărare si de conservare pe care-l comunică ritului"[21] deoarece este „un sistem dinamic de simboluri, arhetipuri și scheme care, sub impulsul unei scheme, tinde să compună o povestire" (Gilbert Durand).

Ca să continuăm discuția despre mit ar fi necesar să consemnăm și opinia autorului în cauză despre mit, un subiect pe care nu s-a sfiit să-l abordeze, chiar dacă nu din poziția criticului literar sau a specialistului. Într-un articol apărut ca răspuns al unei anchete literare[22] scriitorul își declară atașamentul și admirația față de orice formă literară de a pune în valoare miturile unei culturi. Referindu-se la etimologia cuvântului, autorul pare să îmbrățișeze ideea etimologiei mai puțin consemnate și cunoscute, observată de Anton Dumitriu „că a fost o vreme când cuvântul mythos se pronunța muthos, care-l desemnează nu numai pe omul lipsit de grai articulat, ci și pe omul care nu are voie să vorbească, pe cel ce stă sub semnul unei interdicții, al unui legământ solemn – straniul personaj al Mutului, în fapt figura centrală a ritualului solar"[23]. Sintetizând, articolul avansează câteva idei importante despre

---

[19] Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului,* traducere de Marcel Aderca, postfață de Cornel Mihai Ionescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 341.

[20] „Am putea defini mitul drept acel mod al discursului în care valoarea formulei *traduttore traditore*, tinde practic către zero".

[21] Levi-Strauss, *La structure des mythes,* http://www.ali-aix-salon.com/Claude%20Levi-Strauss%20%20La%20structure%20des%20mythes.pdf, consultat în data de 18 noiembrie 2018.

[22] *Revista de istorie și teorie literară, 1-2/1987, apud* Valeriu Anania, *Opera literară IX, Publicistica vol. 2*, p. 112.

[23] *Idem*, p. 114.

Scanned with OKEN Scanner

valoarea ştiinţifică şi artistică a mitului. Una dintre ele confirmă meritul literaturii de a pune în circulaţie mitul ca poveste. Mitul circumscris modelelor ştiinţifice riscă să rămână un bun exclusiv al cercurilor academice. Pe de altă parte mitul, valorificat literar, poate fi o revelaţie în măsura în care acesta poate deschide noi piste de interpretare refăcând drumul „nu de la periferie către centru, ci invers"[24]. În acest sens mitul reprezintă pentru literatura română „un adevărat imperiu al surselor de inspiraţie şi, pe deasupra, o chezăşie sigură pentru seriozitatea şi profunzimea unei culturi"[25]. Mitul trece însă de limitele în care prin definiţie este captiv şi capătă forme distincte prin reformulare în opera literară. Fiecare scriitor lucrează distinct cu mitul. În cazul scriitorului Valeriu Anania, mitul nu mai poate fi definit în concepţia lui tradiţională, ci el poate fi identificat cu ideea de punct cultural, de definire a unui start cultural, de raportare la model. Mitul funcţionează ca reper de decriptare a unor experienţe universal umane, care şi-ar pierde din valabilitate fără legătura strânsă cu tradiţia. Mitul poate fi sinonim cu tradiţia, cu ceea ce s-a convenit că este bun şi de urmat, fără a avea conotaţii sacre. Atunci când intrăm în sfera fantasticului sau inexplicabilului nu putem vorbi de mit, la fel de bine cum termenul nu mai poate acoperi şi realităţile religioase, din paginile scripturii pe care autorul le integrează viziunii sale poetice. Dincolo de vocaţia sacerdotală, Valeriu Anania s-a considerat scriitor sau a avut conştiinţa unui om care avea responsabilitatea scrisului. Astfel că opera lui se cere reconsiderată dincolo de raportarea strictă sau directă la ideea de divinitate sau sacralitate.

Încercând să situăm opera lirică a lui Valeriu Anania pe coordonatele clasificării lui Lotman, ne oprim la categoria poeţilor Belles-Lettres, adică aceea a poeţilor care rafinează o manieră artistică. Încadrarea în această clasificare este posibilă cel puţin din două motive: unul de ordin istoric şi celălalt de ordin artistic. Din punctul de vedere al perioadei istorice, aşa cum observă şi scriitorul Alexandru Muşina, exista deja o structură a lumii şi a explorării ei literare. O mutaţie majoră care să creeze premisele unei noi realităţi şi, desigur, o invitaţie în a o explora fusese deja consumată. Exista deci o lume a poeţilor „vechi", a formulelor deja consacrate, a unui lumi în care formulele literare erau suficiente pentru a mai permite o manifestare cu totul surprinzătoare din punct de vedere al formei de exprimare sau de viziune. Despre poeţii care, raportându-se la un model al perioadei în care scriu, reuşesc să dea o formă personală şi, prin asta, valoroasă a creaţiei, scriitorul sus-amintit firmă: „desigur, există variaţii minore, există modificări subtile, rafinări şi uşoare deplasări de accent în modul de a trăi şi în a percepe realitatea - care sunt exprimate de cele trei categorii de poeţi deja amintite: epigoni, Belles-Lettres, generatori de mode. Ale căror creaţii chiar asta sunt: nuanţări şi rafinări ale expresiei, formelor, temelor şi - în cazul ultimilor -

[24] *Ibidem.*
[25] *Idem*, p. 117.

Scanned with OKEN Scanner

promovarea drept esențiale a unor modificări sesizabile, pregnante, dar superficiale - în modul de a percepe realul și a trăi în lume"[26]. Cu atât mai mult cu cât creația lui Anania este contemporană cu aceea a unor scriitori pe care critica literară avizată îi recunoaște drept generatori de noi modele: Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Vasile Voiculescu etc.

Maniera artistică a lui Valeriu Anania aparține creatorilor lirici de vocație religioasă ilustrată în literatura română de Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Ion Pillat, Tudor Arghezi și întrucâtva de Lucian Blaga. Câțiva dintre aceștia, i-au fost apropiați scriitorul și despre ei acesta vorbește, în *Rotonda plopilor aprinși* cu o mare forță de sugestie si evocare. În volumul amintit, Valeriu Anania a insistat mai ales asupra afinităților sale cu Tudor Arghezi și Vasile Voiculescu. Evident primul îi oferă un model poetic pe care-l vom regăsi în numeroase poeme, mai ales în cele care vorbesc despre relația om-divinitate. O manieră artistică aparte, fină, pedantă, calofilă îi oferă cel de-al doilea, prin modelul poeziei ca rugăciune pe care Anania o va rafina și consacra ca poezie ce-și poate depăși condiția de imn teologic trecând spre forma de poezie filosofică.

I.2. *Anamneze* – o biografie a sufletului[27]

Literatura creștină românească își așteaptă cercetătorul avizat,
care să îmbine în chip fericit calitățile criticului
și istoricului literar cu ale teologului avizat, chiar dacă mirean.
(O Moceanu)[28]

Poezia lui Valeriu Anania este foarte puțin cunoscută și puțin recunoscută în paginile literaturii române. Deși nu există suficiente argumente pentru a demonstra ca a existat o anume reținere din partea criticii literare față de aprofundarea operei lirice de care ne ocupăm, este totuși grăitoare în acest sens absența referințelor critice pe marginea acestui subiect. Cu alte cuvinte poezia poetului și sacerdotului Valeriu Anania a fost cel mult considerată ca făcând parte din literatura minoră. Chiar din această perspectivă ea trebuie luată în considerație și comentată mai ales că pe fondul unor puternice turbulențe politice și sociale, scriitorul a avut neșansa de a face parte dintr-o „generație amânată". De asemenea mai trebuie avut în vedere un adevăr. Poezia cu substrat

[26] Alexandru Mușina, *Paradigma poeziei moderne,* Editura Aula Magna, Brașov, 2004, p. 62.

[27] Vezi și studiul autorului *Poezia lui Valeriu (Bartolomeu) Anania – sinteză a limbajului filosofic și mitic*, în revista *Tabor,* anul X, nr.8, august 2016, pp. 70-82.

[28] Ovidiu Moceanu, *Poezia creștină – o dimensiune fundamentală a poeziei românești,* în Vatra, nr. 4-5, 2018, p. 93.

Scanned with OKEN Scanner

religios, care deseori chiar îmbracă o haină liturgică a fost considerată inaptă să intre în cetatea poeziei veritabile cu drepturi depline. Să amintim numai de Traian Dorz, Costache Ioanid, Vasile Militaru, Sandu Tudor cazuri în care, în afara recunoaşterii unor măiestrii de ordin estetic formal, textele nu se pot susţine din punct de vedere valoric decât în măsura în care sunt circumscrise unei sfere restrânse, în speţă a literaturii religioase.

Eroarea, în abordarea textelor poetice ale lui Valeriu Anania, constă în faptul că ele au fost citite, dat fiind statutul scriitorului monah, în cheie strict religioasă cu perspective minime de a atinge marea poezie. Cu excepţia unui orizont previzibil şi specific liricii religioase, nimeni nu a avut răgazul sau răbdarea să citească textele (nu negăm existenţa unor texte experimentale fără valoare certă) într-o altă cheie de lectură sau dintr-o altă perspectivă. Dacă mai raportăm opera scriitorului şi la biografia acestuia,(care, vrem nu vrem, îşi spune cuvântul la orice încercare de interpretare nepărtinitoare, înţelegem de ce, un monah, cu trecut legionar, cu atitudini nonconformiste şi adesea scandaloase, cu un trecut în închisoare încă neelucidate de arhive) înţelegem de ce în actul interpretării se strecoară, contrar unui principiu enunţat de paşoptişti încă de la 1840 „vom critica cartea, iar nu persoana", prejudecata că un monah obişnuit cu ritmul liturgic şi implicat foarte adesea în treburile tulburi de la acea vreme ale Bisericii, nu poate să fie luat în serios. Fie şi numai schiţate aceste premise credem că poezia lui Valeriu Anania, care nu este foarte importantă cantitativ, încă nu şi-a aflat adevăratul rost şi loc în literatura română. Această parte a operei scriitorului este pe de o parte un puternic exerciţiu artistic pentru ceea ce va urma concretizat în dramaturgia versificată, în lirismul regăsit în proză sau în diversele scrieri ale autorului, dar şi o lustruire desăvârşită a limbii care-şi va vedea mai târziu strălucirea în marea operă a diortosirii Sfintei Scripturi.

Aşadar apropierea de poezie nu se poate realiza legitim fără a considera coordonata majoră care defineşte acest univers liric, profund din punctul nostru de vedere cu atât mai mult cu cât el manifestă generoase deschideri spre literatura lirică a spaţiilor culturale orientale. Elementul foarte important pe care se creionează universul liric al autorului este mitul. De altfel segmentul istoric în care Valeriu Anania şi-a manifestat talentul artistic a fost *o generaţie a Mitului*, a căutării reperelor şi valorilor creştine şi naţionale.

Prezentul demers ştiinţific *nu exclude religiosul din poezia autorului,* ci, consideră această componentă doar un punct de plecare al operei, menit să dezvăluie faptul că poemele reprezintă întruchipări ale unui univers artistic sensibil ce poartă în sine un rost, ce poate fi identificat într-o rânduială proprie nu numai creştinismului, ci oricărei forme de existenţă spirituală. La Valeriu Anania gândirea şi tradiţia ortodoxă nu sunt coercitive atunci când devin subiectul unei înţelegeri vii, creatoare, dar nici zone de maximă creativitate sau „originalitate ostentativă", ci doar o paradigmă în care se pot „sensibiliza"

Scanned with OKEN Scanner

formule consacrate[29]. Aceste „formule consacrate" de care se amintește pot fi, pe de o parte de ordin tematic adică temele tari ale literaturii dintotdeauna: viața, ființa, moartea, iubirea, misterul cosmic etc,[30] iar pe de altă parte de ordin artistic adică totalitatea noilor forme originale de expresie lirică întâlnite în poezia de care ne vom ocupa.

Cel care reliefează dimensiunea autentic religioasă a poeziei lui Valeriu Anania este Liviu Petrescu, care opinează că „teologul îl copleșește mai întotdeauna pe poet, în sensul că scriitorul nu își permite nicăieri să se abată nici măcar cu o iotă de la învățătura Bisericii"[31]. Dar a rămâne fidel dogmelor și a nu trăda esența mitului biblic nu înseamnă în mod necesar și o păstrare a liniei lirice pe calapodul poeziei religioase. O precizare este necesară. Poezia religioasă nu se raportează doar la previzibilitatea temelor specifice, ea poate să depășească aceste „limitări" mai degrabă impuse de termen și să devină o creație mult mai complexă. Am putea-o numi o poezie a omului religios a cărei perspectivă artistică este puternic marcată de trăsături ale existențialismului. Este suficient să amintim doar câteva dintre trăsăturile existențialismului care se regăsesc în poezia lui Valeriu Anania pe fundalul impresiei de poezie religioasă. Volumul *Anamneze* dezvăluie, prin textele sale ideea devenirii personale raportată la imaginea christică reperabilă în fundalul fiecărui poem. Accederea la o viață asumată personal și conștientă este una din liniile de forță ale poeziei din acest volum. De asemenea ființa umană este chemată spre o libertate înțeleasă ca posibilitate de a alege sau nu. Această facultate dă omului măsura conștiinței de sine într-o realitate în care constată că nu este singur, singura șansă de împlinire personală fiind celălalt. Ființa umană este *ființa-împreună*, (mitsein sau mitwelt) pe care o descrie Martin Heidegger în cartea sa *Ființă și timp*: „Însă caracterizarea întâlnirii celorlalți se orientează și ea după Dasein-ul care este de fiecare dată propriu. Dar atunci nu este vorba și în această caracterizare de o privilegiere și de o izolare a *eului*, astfel încât trebuie apoi căutată o trecere de la acest subiect izolat la ceilalți? Pentru a evita această neînțelegere e cazul să luăm aminte la sensul în care se vorbește aici despre *ceilalți* . *Ceilalți* nu înseamnă ceva precum: tot ce rămâne în afara mea și în raport cu care eul se evidențiază; ceilalți, dimpotrivă, sunt aceia de care cel mai adesea nu te distingi pe tine însuți, aceia printre care la rândul tău ești. *Laolaltă* și *de asemenea* trebuie înțelese existențial și nu categorial. Pe temeiul acestui fapt-de-a-fi-în-lume împărtășit, lumea este de fiecare dată deja una pe care o împart cu ceilalți. Lumea Dasein-ului este lume-împărtășită (Mitwelt). Faptul-de-a-sălășlui-în este fapt-de-a-fi-laolaltă cu ceilalți. Ființa-în-sine intramundană

---

[29] Petru Poantă, *Prefață* în *Poeme,* de Valeriu Anania, Editura Polirom, 2010, p. 7.
[30] *Idem*, p. 8.
[31] Liviu Petrescu, *Pământ și cer* în op.cit., p. 302.

Scanned with OKEN Scanner

a acestora este Dasein-ul-laolaltă"[32]. Vorbim aşadar de o înţelegere a existenţei ca viaţă expusă permanentei priviri şi judecăţii inevitabile a celorlalţi, o asumare a existenţei până la ultima ei consecinţă. Cu toate constrângerile de care vorbeşte critica de întâmpinare Valeriu Anania reuşeşte să rescrie fără pretenţii metafizice, *un univers liric articulat astfel încât să se distingă rostul ca devenire în sens spiritual.* Volumul despre care vorbim nu ne va conduce către un drum aşteptat sau deja adjudecat de statura teologului, surprinzând de multe ori prin noutatea expresiei şi capacitatea de a dezvălui sensuri inefabile chiar pe terenul unui conţinut destul de cunoscut şi previzibil.

Departe de a fi un poet fad, chiar dacă nu este menţionat în critica literară de largă circulaţie Valeriu Anania are capacitatea de transmite în poezie acelaşi fior al existenţei în mit, regăsit şi în proză, dar şi în opera dramatică. Analizând poezia lui Valeriu Anania, într-un context mai larg legat de problematica poeziei religioase, Constantin Cubleşan afirma că „... Poezia unui Sandu Tudor, bunăoară, se înscrie în canonul expresiei religioase liturgice... Poezia lui Ioan Alexandru e patetică, a lui Valeriu Anania e reflexivă..."[33] Probabil că referirea la reflexivitate este susţinută de ideea că poezia reflexivă, prezentă predominant, până în perioada neomodernismului, aproximativ anii '70, promovează un limbaj conotativ, subiectivismul, sentimentul metafizic. Aceste aspecte pot fi descoperite cu certitudine în toată opera lirică reprezentativă.

Volumul *Anamneze (1984)* care este, în opinia noastră, unul dintre cel mai bine conturate şi expresive plasează eu liric într-o zonă a mitului, a dorului după o existenţă care iese de sub dominaţia timpului. Orice idee, orice frământare conturată în versurile acestui volum apar ca un simptom al contactului interior cu veşnicia divină, cu reperele biblice adesea absconse, sau ca o manifestare tipică a căutării sinelui prin reîntoarcerea la punctul zero al existenţei. Însuşi titlul volumului atrage atenţia asupra unui nevoi de regăsire personală sau ca fiinţă într-o paradigmă existenţială. Cuvântul anamnează, după toate definiţiile, este forma preferată de recuperare a trecutului, mai exact, în cazul nostru a ceea ce este eul poetic dincolo de hotarul timpului, definit prin a fost, este şi va fi. Un perpetuum existenţial din care odată intrat nu mai poţi evada: „în drum răzbit şi-n sterpe văgăuni,/ că-n crâncenate şiruri de străbuni/ m-au scos la viaţă înotând prin moarte". *Anamnezele*, mai ales din punct de vedere biografic, ar putea fi descifrate şi ca un crez profund pe care l-a trăit omul Valeriu (Bartolomeu) Anania, anume acela al convingerii că moartea nu este decât un accident în existenţa eternă a omului, un eveniment generat de păcat cu înţelesul lui de ratare a unei ţinte (amartia). „Volumul de poezii *Anamneze* se înscrie aşadar într-o serie calitativă de excepţie si nu face decât să

[32] Martin Heidegger, *Fiinţă şi timp*, trad. din germană de Gabriel Liiceanu şi Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003, p. 163.
[33] Constantin Cubleşan, în revista *Vatra*, nr. 4-5, 2018, p. 92.

Scanned with OKEN Scanner

aducă în mod fericit discernământul si strict la nivelul liric al operei autorului, cele două cicluri, *Orele mamei* si *Anamneze* reluând, printr-un discurs matur, elevat, distinct, teme specifice poetului în întreaga sa creaţie literară anterioară, asigurând astfel si o coerentă de viziune"[34].

Volumul, în speţă poemele intitulate *Anamneză,* „amăgesc" de multe ori prin densitatea elementelor de natură teologică sau biblică sau prin construirea aşa-ziselor „scenarii liturgice" de care se face amintire în critica de întâmpinare. Dimpotrivă, versurile devin trepte ale unei de-construcţii a interpretării de tip clişeu cimentată pe prejudecata unei poezii dogmatice, religioase. Nu divinitatea previzibilă şi conturată liturgic sau prin erminii bisericeşti se întrevede în poezie, ci ceea ce Rudolf Otto numea în cartea sa *Das Heilige – Sacrul*[35] *misterium tremendum et fascinans*. Credem că această definiţie a sacrului este ceea ce surprinde şi Valeriu Anania în formula sa lirică. La ce se referă dimensiunea sacră în viziunea lui Anania? Analizând poemele volumului Anamneze, credem că ideea de sacralitate îmbracă mai multe forme de expresie. Prin sacru nu se înţelege doar dimensiunea, puterea misterioasă cu care cineva a venit în contact, ci şi modul în care se face acest transfer de sacralitate. Mai mult în poezia supusă analizei, sacrul nu rămâne ca o manifestare exterioară, obiectivă, ci dimpotrivă o puternică interiorizare a acestuia, o reflectare a modului în care sacrul nu mai trebuie să se manifeste separat de natura umană, singura de altfel capabilă nu doar să-i dea formă, ci să o şi înţeleagă. „Căci prin lucruri sacre nu trebuie să înţelegem numai acele fiinţe denumite zei sau spirite; şi o stâncă, un arbore, un izvor, o piatră, o bucată de lemn, o casă sau chiar un cuvânt poate să fie un lucru sacru, cu atât mai mult cu cât orice rit are ceva sacru. Un rit poate avea un asemenea caracter; de fapt, toate riturile îl posedă într-o măsură mai mare sau mai mică. Există cuvinte, expresii, formule ce nu pot fi pronunţate de oricine; există gesturi, mişcări ce nu pot fi executate decât de personaje consacrate"□[36]. Înţelegem deci, că manifestările sacrului pot fi decelate mai ales în profan, în forme vizibile de manifestare. Această dualitate sacru-profan, în sensul propus de Durkheim, este preluată de Roger Caillois care arată că această distincţie trebuie avută în vedere, şi, chiar dacă cele două medii sunt necesare vieţii, unul ca mediu în care ea se desfăşoară iar celălalt ca izvor ce-o creează şi menţine, totuşi trebuie să existe o despărţire între sacru şi profan, între aceste două genuri: „domeniul profanului se prezintă ca domeniul faptelor obişnuite, al gesturilor care nu necesită luarea vreunei precauţii şi care

[34] www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/philologica.../12_bagiu.doc, consultat în data de 30 noiembrie 2015

[35] https://elisei.wordpress.com/2008/03/24/sacrul-rudolf-otto-recenzie/, consultat în data de 30 noiembrie 2015

[36] Emile Durkheim, *Formele elementare ale vieţii religioase*, traducere de Magda Jeanrenaud şi Silviu Lupescu, Editura Polirom, Iaşi, 1995, p. 45.

Scanned with OKEN Scanner

au loc în spaţiul marginal, adesea îngust, lăsat omului pentru a desfăşura liber activitatea. Lumea sacrului, dimpotrivă, apare ca lumea a ceea ce este primejdios sau interzis: omul nu se poate apropia de ea fără să stârnească forţe pe care nu le poate stăpâni şi cu care nu poate lupta. Totuşi, fără ajutorul lor, orice şi-ar propune el să facă ar fi sortit eşecului. În ele se află sursa oricărei izbânzi, a oricărei puteri, a oricărei averi. Numai că trebuie să ne fie frică, solicitându-le, să nu devenim prima lor victimă"[37].

Faptul că *Anamnezele* sunt poeme declarative, articulate într-un limbaj scripturistic, sapienţial şi simbolic, în egală măsură, nu surprinde tocmai pentru că fibra liricii lui Anania este una care depăşeşte discursul religios, adesea previzibil şi apologetic. Aici nu poate fi vorba de pioşenie gratuită sau de acceptare comodă a unor adevăruri livrate prin simpla consultare a textului sacru. Chiar când se apropie de vibraţia liturgică, versul şi verbul lui Anania rămân în spectrul autoritar, hotărât, „propunând «scenarii» poetice care deghizează în metafore un scenariu liturgic: ambigua persoană a doua a poemului ascunde o persoană sacră, după cum, alteori, persoana întâi îşi asumă ipostaze divine".[38]

Marea temă a poeziei lui Anania, în jurul căreia se ordonează toată poezia din volumele *Anamneze* şi *Geneze*, este *căutarea identităţii* ca asumare a existenţei umane. Identitatea se reflectă în găsirea sensului existenţei de multe ori ambigue, cu forme imitate şi formule preexistente. Poezia şi proza de ficţiune sunt, în acest context, formule artistice angajate într-o ecuaţie a identităţii. Complexa dedublare din *Anamneze*, recuperarea unor repere existenţiale din *Geneze*, interogaţia retorică obsesivă din *Străinii din Kipukua*, „Cine sunt eu?" sunt tot atâtea aspecte ale unei căutări înfrigurate şi neliniştite ale identităţii. La Valeriu Anania identitatea însă nu este un concept abstract, filosofic, ci este ontologic legată de referinţa la celălalt fie că vorbim despre o fiinţă umană, fie că vorbim despre o întruchipare divină. Tema morţii este şi ea prezentă în universul liric reperabilă însă din perspectiva încrederii în înviere şi renaştere. Nu doar prin prisma unui creştinism ce nu poate fi negat în opera lui lirică şi nici dintr-o religiozitate gratuită, ci din vibraţia însăşi a poeziei.

Vom avea în vedere mai ales poemele intitulate, de către autor, simplu *Anamneză* în număr de şapte legate între ele prin apelul la o sursă comună: mitul. Din raţiuni practice, cele şapte poeme vor fi identificate după primul vers. În ansamblu ele conturează o viziune unitară asupra lumii şi creaţiei aşezând-le sub semnul *rostului care se cuprinde şi are sens în rânduială* ceea ce poate fi tradus prin echilibru, coerenţă, nevoie de omogenitate (omogenizare) sau de diversitate care se legitimează doar în unitate. Toate cele şapte texte conţin,

[37] Roger Caillois, *Omul şi Sacrul*, trad. de Dan Petrescu, Editura Nemira, Bucureşti, 2006, pp. 21-22.

[38] Raluca Dună, Academia Română, *Dicţionarul general al literaturii române*, A-B, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004, p. 158.

Scanned with OKEN Scanner

poate nu întâmplător trei strofe. De regulă prima strofă lansează un posibil scenariu biblic. Numai că dincolo de el se conturează apoi un discurs personal, poetic care depăşeşte limitarea la o singură referinţă, textul căpătând astfel valenţe filosofice. De la creionarea unui tablou recognoscibil se reliefează îndemânatic, „cu mână de maestru"[39].

Textul se naşte natural pornind de la un punct de reper biblic sonor, cum este momentul *Facerii,* sau un episod recognoscibil în cultura universală, cu precădere în Noul Testament, pentru ca apoi să fie personalizat, redimensionându-se sensul primar pe care comentatorii scripturii, mai vechi sau mai noi, l-au consumat deja. Este suficientă o lectură atentă a acestor texte pentru a observa că, de la simpla reiterare a unei teme sau a unui motiv biblic se creionează meditaţie gravă asupra existenţei umane cu trimitere precisă la puterea Cuvântului, termen cu dublă valenţă: pe de o parte desemnându-L pe Cuvântul cel Întrupat „prin care toate s-au făcut" sau ipostaza celebră surprinsă în Evanghelia după Ioan în capitolul I, versetele 1, 2, 3*:* „La început a fost Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut"[40], iar pe de altă parte desemnând forţa creatoare a cuvântului care se legitimează tocmai prin faptul că izvorăşte din puterea Cuvântului Divin. Privite din a doua perspectivă *Anamnezele* devin poeme cu un pronunţat caracter de artă poetică. În toate cele şapte poeme scopul este unul vădit estetic şi meta-text. Aşa cum Divinitatea creează şi rânduieşte cu rost, tot astfel şi poetul îşi imaginează universul pe reperele indelebile ale veşniciei.

Cuvântul, în sensul lui cel mai cuprinzător, devine filonul creaţiei artistice. Ars poetica îşi depăşeşte sensul primar căpătând valenţele operei perfecte, modelului primordial pe care eul liric încearcă să-l surprindă apelând la modelul veşniciei căruia îi intuieşte existenta latentă în Cuvântul cu „putere multă" al Bibliei. Cuvântul este actul iniţial al creaţiei fie ca act primordial şi irepetabil, fie ca forţă înspăimântătoare pe care încă o mai poartă şi prin care se manifestă. Eul liric nu face decât să-i accepte puterea înţelegând că el nu poate fi beneficiarul ei decât în măsura în care este şi purtătorul ei. Cuvântul Izvorul către care se întoarce obsesiv poetul nu devine un element de recurenţă supărător şi nici nu aruncă poezia în sfera previzibilităţii, ci este în fapt reflexul creatorului care a înţeles că pulsiunile interioare şi de cunoaştere a spiritului nu pot fi regăsite decât într-un derutant „zbor invers" barbian, printr-o consecventă întoarcere către esenţa abia conturată în ceea ce se poate cuantifica. *Anamnezele*

---

[39] Dan C. Mihăilescu, *Eul tăinuit şi buna cumpănire a celuilalt* în *Rotonda plopilor aprinşi. Dincolo de ape,* de Valeriu Anania, Editura Polirom, Iaşi, 2009, p. 21.

[40] *Biblia Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic si de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, p. 1204.

Scanned with OKEN Scanner

propun o tensiune lirică a regresiunii, a de-construcţiei, a eliberării prin năzuinţei către necreat ale cărei atribute sunt simplitatea şi esenţialul.

Ceea ce e interesant şi trebuie amintit, deoarece pare să devină cheia de interpretare a celor şapte poeme Anamneză, este prezenta în fruntea volumului a poeziei „O viaţă-a fost". Textul izvorăşte dintr-o răvăşitoare analiză a eu-lui faţă-n faţă cu sine, ca într-un veritabil spaţiu al ultimei judecăţi a sinelui, spaţiu în care se amestecă furios, dar mesianic regretul, speranţa, dorul după absolut, căderea, mânia, jurământul; tot ceea ce zdruncină fiinţa umană în transformarea ei interioară: „Voi arde tot ce nu mi-a fost văpaie, / voi îneca ce nu mi-a fost potop". Axa care uniformizează discursul şi-i dă coerenţă este conştiinţa vecinătăţii cu veşnicia exprimată prin metaforele „munţi înalţi", „ape largi" care pot fi în egală măsură nume date divinităţii. Pentru că ea atrage irezistibil, cutremură şi reaşează prin experienţa dură a propriului destin. Tonul este hotărât, scurt în articularea sa, asemănător cu discursurile pe care sunt articulate Cărţile profetice şi ,ceea ce pare şi mai interesant, cu tonalitatea calmă şi sapienţială a întâlnită în cartea *Profetul*, de Kahlil Gibran. Acest tip de discurs, cald-imperativ, caracterizează în mare parte poemele volumului *Anamneze*.

Descoperim aici o conştiinţă lucidă „focul meu" singura care poate avea privilegiul confruntării cu propria existenta, o confesiune lirică a cărei profunzime şi legitimitate vine tocmai din faptul că are şi un pronunţat caracter autobiografic. Eterogenitatea existenţei este echilibrată prin vibrante hotărâri de recuperare a unui timp pierdut marcat de neîmplinire sau regres. Forma de perfect compus a verbului „a fi" aşezată lângă sintagma „o viaţă" care sugerează in mod exhaustiv întreaga existenta nu aşază poemul în lumina unei analize finale în care se decantează ireversibil lava de spuză, aşa cum ne-am grăbi să credem, ci deschide perspectiva unei reînnoiri specifice metanoii creştine ce presupune schimbarea minţii, şi reaşezarea existenţei pe fundamente exclusiv noi cu scopul ajungerii la îndumnezeire. Ferindu-se de un limbaj marcat eclesiastic, poemul reface traiectoria desăvârşirii care implică în mod necesar câteva etape: constatarea stării de sine sau interiorizarea anticului „Nosce te ipsum", hotărârea schimbării, orientarea spre forţa intimă prezentă în sine echivalentă cu divinitatea şi o caldă şi personală, deşi furtunoasă, promisiune. Fără proiectarea unui final...tocmai pentru că desăvârşirea este prin sine continuă. Pornind din acest punct înţelegem greutatea şi sensul celor şapte *Anamneze* poate gândite simboluri, întruchipări ale unor momente biblice sub care se camuflează tot atâtea momente personale şi care-şi găsesc, fără îndoială rezonanţă şi sens în universul liric al lui Valeriu Anania.

Seria de poeme, care păstrează în rândurile lor parfum de pateric, legate desigur în jocul liric eu/tu sacru/divin sus-amintit, organizează universul liric în funcţie de câteva simboluri literare cunoscute: numele, prietenia, minunea/miracolul, întruparea, semintele, momentul eschatologic, toate aşezate sub semnul

Scanned with OKEN Scanner

divin al Cuvântului. Este cu siguranţă recognoscibil teologul Anania care, în virtutea vocaţiei sale, admite, în cumineţenia specifică a călugărului declaraţia lui Hristos: „cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece" (Luca 21, 33)[41].

Elementul central ideea Creaţiei sau a Facerii aşa cum este ea creionată în referatul biblic se regăseşte în *Anamneză* „Eu la-nceput cu nume v-am numit". Aşa cum spuneam poetul nu se limitează doar la o anamneză simplistă şi previzibilă a momentului, ci îl încarcă cu greutatea stilului literar specific unei epoci a reiterării miturilor. Recunoaştem aici câteva subtilităţi teologice pe care poetul le îmbracă în forme şi procedee artistice prin impresia dedublării vocii lirice. Eul prezent în text este fără îndoială masca eului creator uman şi nu divin. Primul aspect important care lămureşte perspectiva „zicerii" este cel referitor la faptul că, în conformitate cu textul biblic nu Dumnezeu este Cel care dă nume făpturilor, ci Adam, adică omul „Şi Domnul Dumnezeu, Care făcuse din pământ toate fiarele câmpului şi toate păsările cerului, le-a adus la Adam, ca să vadă cum le va numi; aşa ca toate fiinţele vii să se numească precum le va numi Adam" (Geneză 2,19)[42]. Aşadar cititorul este invitat la atenţie şi acurateţe teologică. Poemul plămădeşte în sine multiple valenţe teologice şi simbolice care refac imaginea eului liric creator ce-şi ordonează substanţa lirică făcând apel nu doar la litera vechilor scrieri sau ale textelor consacrate, cât mai ales la „litera vieţii" acolo unde se poate bănui adevăratul sens al textelor sacre. Anamneza leagă în mod firesc tonul maiestos şi poruncitor al primelor graiuri din Eden de dimensiunea creatoare şi la fel de dificilă a artistului care, prin cuvânt, trebuie să refacă fragmente de univers adesea confuze, care scapă mereu unei viziuni totale, integratoare.

Al doilea aspect care atrage atenţia în poem este simbolul numelui şi necesitatea numirii lucrurilor. Ceea ce e nenumit fie nu există, fie este împotriva firii, a ordinii zidite. Ori apelativul „Nenumitul" este propriu celui rău. Numele devine astfel o conformare în ordinea firii şi în acelaşi timp devine şi o identitate a lucrului, a persoanei având, în acelaşi timp, şi o putere creatoare. La egipteni dimensiunea esenţială a persoanei este dată de numele pe care aceasta îl primeşte[43]. În creştinism existenta unui nou-născutului este validată prin primirea numelui şi apoi consfinţirea acestuia prin Botez. În consecinţă numele este indisolubil legat de fiinţă: „Eu la-nceput cu nume v-am numit, /ca întru voi fiinţa să rămână/ la fel de grea ca-n prima săptămână". În lucrarea sa *Cuvânt împreună despre rostirea românească* filosoful Constantin Noica ilustrează surprinzătoarele valenţe ale cuvântului „fiinţă" afirmând că „la noi (nota

---

[41] *Idem*, p. 1197.
[42] *Idem*, p. 13.
[43] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri, vol. II*, Editura Artemis, Bucureşti, 1995, p. 354.

Scanned with OKEN Scanner

autorului: în limba română) fiinţa nu exprimă mai mult esenţa, adică raţiunea de a fi, decât existenta, adică actul de a fi, nu exprimă mai mult virtualul decât actualul, legea decât viaţa, starea de drept decât firea, permanenta decât devenirea"[44]. Dacă vom analiza şi această perspectivă vom descoperi că „fiinţa" la Valeriu Anania este o cristalizare a definiţiei dată de Noica termenului, cu atât mai mult cu cât aceasta este sinonimă cu devenirea, concept puternic configurat în ultimele versurile poemului care sugerează o tensiune a liniştii, o perpetuă renaştere, regenerare a existenţei în propria ei devenire: „În pivniţele negre de sub iarbă/ îşi doarme vinul greul pământesc, / dar când pe dealuri viţele-nfloresc/ tresare-n somn şi-ncepe iar să fiarbă".

Dacă prima strofă poate fi considerată, grosso modo, una declarativă apropiată tonalităţii textelor sacre, cele următoare îmbracă surprinzător forma unei meditaţii existenţialiste ce îl apropie pe Anania de Lucian Blaga: misterul ca eternă provocare a fiinţei umane, antiteza între transcendenţă şi teluric, imaginile artistice „amurg aprins", „se iau de mână-n horă şi tresaltă" sunt recognoscibile în lirica blagiană. Contextul, ansamblul în care aceste imagini sunt integrate însă, zugrăvesc ideea că fiinţa umană şi mai ales artistul este depozitarul valorilor perene ale omenirii este purtătorul latent al unei Ur-Sprache (limba primordială) şi că el, prin cuvânt se identifică în şi cu memoria „vecilor fecunzi", memoria fiind singura care reţine filonul începuturilor pierdute în illo tempore.

O altă *Anamneză* – „Prieteni, ospătaţi-vă din plin..." – e construită tot pe modelul liric al confesiunii, al monologului adresat porneşte de la o imagine biblică celebră întruchipată în parabola Cinei sau a nunţii Fiului de Împărat. De fapt, reiterarea acestui moment nu constituie decât un pretext pentru lansarea temei existenţialiste. Vocabularul este marcat liturgic cu excepţia strofei a doua care reprezintă un intermezzo, o punere în abis. De fapt a doua strofă explică rama, contextul conturat de prima strofă. Este proeminentă drama destinului uman, suferinţa ca rezultat al laşităţii umane dar şi teama de moarte înţeleasă aici ca un punct al neacceptării, ca un eşec al vieţii, ca un accident nefericit prin care fiinţa umană este obligată să treacă, deşi întregul tablou este grefat pe un fundal al bucuriei: „Eu masa bucuriei v-am întins/ Ca să v-arăt că sunt cu voi asemenea".

Simbolul păsării deplasează accentul pe asumarea conştientă a condiţiei de „chemat" la existenta supusă unui dat de fiecare dată abscons: „O pasăre s-a plâns tulburător/ că nu i-a fost în aer să se nască". Este accentuată tensiunea izvorâtă din permanenta opoziţie între spirit şi materie; opoziţia dintre „marea îngerească", metaforă a infinitului şi presupusa determinare obiectivă a cuibului, element punctiform al limitării. Ca element compensator se conturează

[44] Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească,* Editura Humanitas , Bucureşti, 2011, p. 50.

Scanned with OKEN Scanner

imaginea unui eu liric dionisiac: „Eu am călcat pe şoimi şi pe vulturi, dar, azi prieteni, frică-mi e de moarte" îngenunchiat însă de iminența morții, consecința a fatumului. Din această perspectivă se apelează în poem la formula ludică a eului care se ipostaziază în funcție de ideea transmisă. În prima strofă monologul liric preia formula discursului mesianic creionând contextul biblic al parabolei: „Prieteni, ospătați-vă din plin, / Azi pentru voi am junghiat o turmă/ şi-am pus în artos holda cea din urmă", pentru ca în celelalte două strofe acesta să devină specific unui eu liric profund uman afectat de „plânsul tulburător", de teama morții iminente „dar azi, prieteni, frică-mi e de moarte". Ultima strofă atinge apogeul dramatismului prin reluarea discursului christic în care neacceptarea şi totuşi resemnarea în fata morții este echivalentă cu înțelegerea profundă a derivei ființei umane: „O, s-ar putea să urlu în pustiu, / dar eu, prieteni vânători, eu ştiu/ că-n pasăre se trage doar când zboară". Simbioza dintre cele două discursuri, maniera ludică de a construi monologul liric, permanenta glisare între eul şi alter ego-ul său, se explică la Valeriu Anania prin faptul că niciodată, în poezia sa, substratul divin al „spunerii" nu este separat de cel creator şi artistic. Se poate ghici în ultima parte a poemului o preferință a poetului pentru stilul calofil. Versurile curg nu pentru a încifra în mod necesar ceva , ci pentru a răspunde unei nevoi de frumos, de versificație.

În textul *Anamneză „Puterile cuvântului le ştiu..."* poetul „face o paralelă explicită între cuvântul artistic şi logosul primordial, între instanța creativă a divinității şi cea a poetului: „Puterile cuvântului le ştiu / şi nu de-acum şi nici de prin aproape, / ci de pe când mi se purtau pe ape / în oglindirea cerului sălciu"[45]. În fapt se reface legătura firească între firescul rostirii divine şi rostirea firească a poetului. Nu pretenția identificării cu postura christică este reprezintă aici sensul textului, ci ideea că arta reprezintă, prin puterea cuvântului creator, o şansă a redescoperii sacralității prezente în lume, prin minune. Prima strofă capătă aspectul unei ode închinate cuvântului ca forță de regenerare a lumii, din moment ce „toate s-au făcut" prin puterea lui. Remarcabil e modul în care poetul reuşeşte să evidențieze nu numai puterea de „a face" a cuvântul, ci şi pe aceea de „a reface", nu numai pe aceea de a aduce „dintru neființă întru ființă", ci şi pe aceea de a aduce din întuneric la lumină, de a restabili coordonatele existenței umane într-un echilibru cosmic. Deghizându-se în spatele formulelor şi evenimentelor biblice, poetul remodelează la nivel artistic şi spiritual deopotrivă, ideea de rânduială a firii sau de rost. Din moment ce „harul divin are, ca şi natura, oroare de vid"[46], „duhul dimineții închipuie

---

[45] www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/philologica.../12_bagiu.doc, consultat în data de 30 noiembrie 2015.

[46] Arland Hultgren, *The parables of Jesus. A Comentary,* William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan/ Cambridge, 2002, *apud* Andrei Pleşu, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2012.

Scanned with OKEN Scanner

icoane din nimic". Cuvântul „cu putere multă", cuvântul etern, pe care eul liric şi-l asumă care a intervenit în trista istorie personală a omului Cuvântul regenerează adoptând forma minunii. Regenerarea înseamnă vindecare în primul rând de ordin spiritual devenind sinonim din nou cu metanoia. Subtilităţile şi jocul filosofic nu încetează să existe şi să provoace. Se face distincţia între minune – generatoare de indolenţă şi lene spirituală şi miracol – manifestarea inteligenţei a spiritului viu a bucuriei reintegrării în firesc. Imunitatea în fata minunii este primul semn de maturitate spirituală. Apar termeni surprinzători „încuvântat" – omul cuvântului, forţei creatoare, omului care şi-a depăşit într-un fel sau altul condiţia şi care este identic cu vocea divină.

Rostirea este prima condiţie a regenerării şi calitate a artistului: „Rostesc şi totul se preface-n rost". Strofa abundă în exemple ale regenerării şi în simboluri restabilirii echilibrului: „ologul zburdă, ciungul vă mângâie,/ vă-mbrăţişaţi cu cel mâncat de râie". Rostirea se preface în rost numai dacă ea este legată de dimensiunea primordială a cuvântului dezvoltată în prima strofă. Asimilarea ipostazei creatoare a poetului cu cea a Cuvântului divin subliniază ideea că destinul eului liric este adesea paralel cu cel al unui mântuitor. Această vocaţie merge până la ultima realitate, aceea a morţii: „Cuvântul meu răzbate şi-n morminte". Din această perspectivă poetul este delimitat, izolat de genul comun prin „miracolul" cuvântului neperceput la valoarea reală. În relaţia sa cu cititorul, poetul adoptă aceeaşi atitudine ca şi Hristos fată de contemporanii Săi care cereau „semne şi minuni" (Luca 11, 29). Reafirmarea aceleiaşi identităţi cu cititorul: „Sunt om ca voi, dar om încuvântat" tine şi de valabilitatea operei în sine care pentru a fi legitimă trebuie validată de cel căruia îi este destinată aşa cum se afirmă într-o altă Anamneză: „Să nu mă cititorule, trădezi./ Poemul meu e-ntreg numai cu tine". Pe de altă parte creaţia pare a fi răspunsul eului liric pentru durerea şi dezechilibrul în care se găseşte omul supus unui univers limitativ. Fată în fată cu creaţia, individul comun reacţionează deseori inadecvat autodefinindu-se involuntar în afara ei. De aceea valoarea cuvântului surprinsă în opera literara pare mai degrabă o minute faţă de care se reacţionează cel mult cu uimire: „Uimiţi, voi credeţi că scornesc minuni/ ca să-mi arăt puteri nepământene. /Minunea, vai!, e numai pentru lene. La spaime sacre când veţi fi imuni?" Întâlnirea cu textul, pentru lectorul competent, are o cu totul altă conotaţie. Se recunoaşte în creaţie ca făcând parte integrantă din ea, iar miracolul exprimării artistice devine în acest sens dezirabil şi firesc. Ca o consecinţă a receptării corecte a actului artistic poezia devine un răspuns valabil şi valoros pentru „durere": „De-acum nici o durere n-o să spună/ că mi-a cerut un leac şi nu i-am dat". În context religios, care poate fi o altă coordonată a interpretării, ultima strofă reprezintă, păstrându-se tonalitatea discursului christic, o atenţionare adresată oricui aşază minunea mai presus de firescul lucrurilor. Omul spiritual nu are o slăbiciune pentru reaşezarea ordinii. El, dimpotrivă, descoperă

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

miracolul existenței divine în firesc și simplitate, „Miracolul e fapta mea cea bună", adevăratul mod în care se revelează divinitatea.

O tulburătoare confesiune a eului liric, în care se concentrează simbioza divin-uman și dorul nestăvilit al divinității pentru propria creație se regăsește în *Anamneză, „Lumea dormea când eu venii pe lume..."*. În prim plan recunoaștem tabloul, reconfigurat artistic, al nașterii pruncului divin, cu toate semnele smereniei care va genera însă o schimbare din temelii a percepției despre intervenția proniei în istorie. Ceea ce surprinde este că, nu transpare aici o atmosferă de pace; dimpotrivă! Gradat și atent eu liric fixează coordonatele unei lumi aflate sub tensiunea așteptării, chiar dacă somnul este dominant: „ Lumea dormea când eu venii pe lume". „Somnul", ca stare, și „dormea", ca inactivitate, precizează mediul total inadecvat în care elementul superior și etern este nevoit uneori să lucreze și să acționeze în timp. Elementul salvator care face posibilă prezenta lui în lume este dorul, tradusă în iubirea manifestată permanent față de creație. Nevindecatul dor este principiul generator al legăturii divinității cu omul. Sentimentul reunificării, al regăsirii omului rămas în somn, „îmbătrâniți în cosmice concepții" este mai puternic decât orice sacrificiu cerut pentru realizarea lui. Durerea este preferabilă sentimentului chinuitor de „dorul dorului dor" (*Facere, din volumul Anamneze*). Observăm că elementele primei strofe din acest text completează în mod fericit sensul ultimei strofe din textul anterior. Somnul asociat deseori cu lenea generează apetitul nejustificat după minune, fenomen adesea gol de sens și fără puterea transfiguratoare a participării efective la miracol care e „fapta mea cea bună".

Monologul liric continuă printr-o enumerare a unor gesturilor de delicatețe menite să atenueze impactul unei prezente neobișnuite în mijlocul previzibilității care caracterizează existenta umană. Prezenta dativului etic în versul „ca nu cumva pe oameni să mi-i sperii" vine să completeze ideea care va sintetizată și în final: că pronia divină, în lucrarea ei nu forțează niciodată, ci doar seduce. Actul artistic, de asemenea, are același statut: cheamă, încântă seduce fără să limiteze interpretarea. Tocmai în acest lucru constă fascinația deopotrivă a întâlnirii cu Dumnezeu sau a contactului cu actul artistic, că ambele interacțiuni pun subiectul uman în valoare dez-limitându-i capacitatea creatoare, oferindu-i experiența, la modul mimetic, a creatorului. A doua strofă sintetizează contextul glacial corespondent oricărei intervenții superioare în spațiul mundan. Cu un reflex întârziat omul salută această prezentă mulțumindu-se să-i constate existența palpabilă: „Porneam la drum cu proștii și-nțelepții/ să spună doar atât, că m-am născut". Două versuri atrag atenția prin capacitatea de sinteză iconică pe care o au și care reprezintă poate cea mai izbutită și frumoasă icoană în versuri a tabloului Nașterii, în centrul căreia nu se află niciunul din elementele obișnuite ale iconografiei, ci „cerească ghicitoare" sintagmă susceptibilă de asemenea și de alte interpretări decât cele teologice.

Metafora „cereasca ghicitoare" reprezintă cheia de interpretare a textului fiind în acelaşi timp un simbol iubirii divine pentru fiinţa umană, dar, în acelaşi timp, în interpretare literară, reprezentând misterul şi perfecţiunea permanent căutată de artist în efortul său creator. Cert este că în ambele interpretări „cereasca ghicitoare" seduce şi cucereşte sensibilitatea umană prin apel la libertatea personală şi la propria capacitate de a răspunde nevoii de desăvârşire interioară: „Eu vă supun doar unul câte unul,/ ca-ntr-un poem, cuvânt după cuvânt". Similitudinea dintre anevoioasa opera de mântuire a omului din „somn" şi întuneric şi efortul artistic al poetului în cucerirea unui limbaj artistic adecvat este o constantă a *Anamnezelor.*

Limbajul care generează o dublă interpretare este regăsit şi în poemul *Anamneză, „Văzui cândva un zvon de oseminte...".* Preocuparea pentru problema eshatologiei nu este singulară în poemele lui Valeriu Anania pentru că din multe texte transpare, indirect, imaginea unei lumi aflate sub tensiunea aşteptării unui nou început, ori a regăsirii unui echilibru prin accesul al eternitate. Aşadar posibila eshatologie conturată aici în primele două strofe, nu este altceva decât reiterare a ideii ca lumea este chemată la perfecţiune şi reînnoire, în ciuda permanentelor scăderi pe care le are. Eshatologie are aici aspectul, mai degrabă, a unei totalizări spre echilibru, decât a momentului înfricoşător şi dezolant cu care este adesea etichetat acest viitor moment. Poemul ilustrează mai ales, aspectul re-ordonator al Învierii. Lectura textului, mai ales pentru lectorul competent este marcată de ideea eschatologiei. Iscusinţa eului liric este aceea de a atrage atenţia, printr-un singur cuvânt că nu este vorba de un tablou care s-ar potrivi expresiei latine „Dies Irae", ci un moment al aşteptatei Învieri, al înnoirii în spaţiul căreia se poate obţine aşteptata desăvârşire: „Cum la-nviere numai se va şti". Dincolo de viziunea artistică personală asupra momentului eschatologic, tablou zugrăvit în imagini artistice anticipative, textul mai poate reprezentă şi o imagine metaforică a recuperării forţei cuvântului prin actul artistic. Poetul are chemarea să refacă universul cuvântului care, deşi e comun tuturor, el are totuşi rezonanţe diferite în condeiul diferiţilor artişti. Strălucirea verbului tine de îndemânarea artistului de a-l pune în valoare, de a-i conferi noi valenţe interpretative. Ideea centrală a textului, în această cheie de interpretare ar fi aceea că fiecare univers definitoriu pentru un artist înseamnă, în acelaşi timp un nou început, o prefacere a lumii cuvântului ce urmează, în mod necesar unui îndelungat proces de decantare şi refacere: „mai am atâtea fete pe diamant/ a căror strălucire se usucă", încât în final să nu rămână decât: „cu ce-a rămas din trecerea prin foc". Finalul poemului dezvăluie luciditatea eului liric fată în fată cu propriul univers „în aşteptarea numărului sfânt..." Neputinţa de a ordona „norul de cuvinte", de a-l supune la modul absolut, inaccesibilitatea perfecţiunii, caracterul abscons al Cuvântului vor constitui mereu premisele unei opere lipsite de darul perfecţiunii, în căutarea

Scanned with OKEN Scanner

propriei forme a Cuvântului, fără de care nimic nu poate avea valoare în eternitate. Plânsul nu constituie un fundament al resemnării, ci o înțelegere profundă a naturii umane supusă devenirii si care nu-şi va găsi niciodată rostul decât în Cuvânt.

O *Anamneză*, ce poate fi considerată un testament lăsat peste timp cititorului este „Să nu mă cititorule, trădezi..." Prima strofă este un conturată pe un discurs encomiastic la adresa celui fără de care opera literară, în speță poemul, nu poate exista decât la modul abstract. Forța de sugestie a operei nu rezultă decât din „nuntirea" text – lector, zugrăvită în imagini plastice de o mare sensibilitate accentuând caracterul de confesiune lirică a textului: „Eu sunt văzduh, tu floare eşti; în zori/ antene dulci aştept să desfăşori". Aglomerarea de imagini artistice care descriu relația text-cititor dezvăluie faptul că poezia are, pe lângă funcția estetică şi una metafizică în virtutea căreia aceasta devine spațiul coexistenței valorice, a comunicării dincolo de cuvântul concret. Tot din această perspectivă poezia este un simbol al unității şi echilibrului, o reîntâlnire a principiilor Yin şi Yang.

Este subliniat şi raportul operei cu cel care o receptează. Dacă opera literară este elementul stabil, concret, care oferă, cititorul este mereu o variabilă care își poate reajusta poziția față de text fie prin receptare superficială, fie prin deturnarea sensului, fie prin absența față de text. El poate trăda, în sensul implicării în interpretare: „Să nu mă cititorule trădezi", se poate retrage în fata textului, ambiguizând orizontul de aşteptare: „ Să nu te citìtorule ascunzi", sau poate deveni punct important de reper pentru creator generând o disperare creatoare: „În tine cititorule disper/ aşa cum speră-n slova lui cuvântul".

Ultima strofă reiterează ideea unui artist creator de lume asemeni unei divinități. Similar cuvântului, în sensul de abstracțiune, de idee, care se dezvăluie prin forma scrisă, artistul se comunică prin universul personal pe care îl creează sugerat aici metaforic prin „cerul şi pământul", univers fără de care existenta acestuia ar fi anulată: „De când făcui şi cerul şi pământul/ eu nu mai pot fără pământ şi cer". Constanta discursului este, de asemenea, ca şi în poemul precedent, acutul sentiment al neîmplinirii, al imperfecțiunii pe care, însă, şi-o asumă în speranța unui moment al recuperării Întregului. Anamneza poate fi sau se doreşte a fi o soluție pentru această etapă spre răspunsul final ascuns în cuvântul învieri: „Rămâi cu mine-n sfântul tău eres/ de vrei să ştii cum Dumnezeu învie".

Poemele *Anamneză* rescriu un drum al sinelui, o coordonată a devenirii interioare prin raportarea la reperele valabile ale existenței: nevoia de identificare, apelul la memorie, deseori identificată în substanța mitului, recuperarea trecutului, aproprierea Cuvântului, toate sub cupola echilibrată a ordinii. Cele şapte poeme care şi poartă numele de volumul ordonează în jurul lor şi alte texte ce se înscriu în aceeaşi paradigmă poetică a căutării sensului prin Cuvânt.

Scanned with OKEN Scanner

Echilibrul unui univers al ierarhiei este zugrăvit magistral în imaginea Basileului (o transpunere lirică a icoanei Pantocrator), un poem descriptiv care, conform erminiei bisericeşti rescrie teologia icoanei Pantocrator – Atotţiitorul. Valoarea artistică a poemului constă în abilitatea scriitorului de a adăuga limbajului tipic descrierii simboluri şi motive de circulaţie universală (pantha rhei – „la el în palmă,/ Lungi veacuri secerate şi altele în spic", simbolul inelului, primum movens). Primele versuri conturează imaginea clasică a lui Hristos-Împărat principiul ordonator al lumii, al timpului şi vieţii: „Şedea pe tron de aur în treapta cea mai naltă/ cu sceptrul într-o mână, pământul în cealaltă". Miza textului nu este însă o descriere previzibilă a unui subiect iconic; acesta devine un pretext pentru o stare de extaz în faţa măreţei divinităţii: „scăpat, la miezul nopţii, pe lespezi, între funii,/ în joaca ce mi-o joacă, prin geam, pisoiul lunii".

Poemul *Pe lângă somn* este conceput ca un joc labirintic în spaţiul intim al creatorului. Construit ca o adresare-îndemn către o posibilă prezenţă ce poate, deopotrivă, să perturbe sau să admire, poemul se transformă, bine punctat, în anumite versuri, în avertisment. Fiinţa misterioasă care se lasă zugrăvită de peniţa scriitorului întâi „Reptilă caldă, visului pândar", apoi „salamandră" pare să devină subiectul unei serioase concentrări poetice, o imagine dincolo de care se ascunde metaforic, ideea de creaţie în stadiul germinal. Eventualul receptor al textului este confruntat cu o ţesătură metaforică dincolo de care se pot distinge imagini multicolore ale salamandrei. Somnul e starea de graţie a creatorului care generează lumi imaginare. „Măiastra salamandră" îşi împrumută timp pentru că nu aparţine lumii timpului, „şi drămuindu-şi timpul de-mprumut, / culoarea curcubeului o drege, cu-aceea-a vinului scăzut" aşa cum „vin suflete la prag/ destin s-apuce-n trupul cel mai drag". Alternanţa între mediaţie şi adresarea directă asigură textului echilibrul compoziţional specific mesajului: creaţia este un semn şi o consecinţă a forţelor interioare ale creatorului: Cum din eres vin suflete la prag destin s-apuce-n trupul cel mai drag. Existenţa ţine de nume şi de numiri, motiv dezvoltat în viitorul volum Anamneze. O lume în aşteptarea timpului încă nenăscută care-şi aşteaptă Cuvântul – laitmotiv al creaţiei.

Ultima strofă atrage atenţia, la modul imperativ, ca cel care citeşte aceste versuri să nu deranjeze somnul poetului, în caz contrar fiind pasibil de o pedeapsă la nivelul spiritual: „De-aceea umblă'ncet prin somnul meu, / că dacă salamandra va muri / sub pasul tău nesimţitor si greu, / din ea o mladă tot va dăinui / de muguri mici pogorâtori în timp / şi'n somnul tău intra-va ca un ghimp / şi va misca'ntr'o parte şi'ntr'o parte / şi n'ai avea odihnă pân' la moarte". Devine evident că salamandra este mult mai mult decât un simplu instrument magic al unui blestem popular. Salamandra nu este eul liric în identitatea sa, ci ceea ce el în ipostaza de creator poate să aducă la viaţă repetând astfel gestul creator al

Scanned with OKEN Scanner

divinității. Cele două versuri refren: „Reptilă caldă, visului pândar!" „Reptilă caldă, visului portar!" situează simbolul reptilei (salamandrei) în zona mitului unde ar putea fi avatar al unei nașteri în sens concret a cuvântului din zona de latență în cea de concret a operei literare. Dicționarul de simboluri notează despre salamandră că „anticii credeau că este în stare că este să trăiască în mijlocul focului fără să fie mistuită de el. A fost identificată cu focul, a cărui expresie vie era. / Dar i se atribuia de asemenea puterea de a stinge focul, din pricina răcelii ei ieșite din comun. La egipteni, salamandra era o hieroglifă a omului mort prin înghețare. Francisc I introdusese pe emblema sa o salamandră în mijlocul flăcărilor si își alesese această deviză: Trăiesc în ele si le sting. / În iconografia medievală, ea îl reprezenta pe cel Drept care nu-si pierde pacea sufletului si încrederea în Dumnezeu în mijlocul necazurilor"[47]. Strofa concluzie este așadar și o ilustrare a frământării interioare a creatorului față în față cu propriile neîmpliniri, nerealizări sau „ne-mpliniri" însă și un avertisment față de modul neadecvat („sub pasul tău nesimțitor și greu") de receptare al operei. Poate că este un avertisment care vizează „pasul...nesimțitor și greu" al cenzurii și abordării profane a literaturii.

Anamneze este fără îndoială unul dintre cele mai izbutite volume de poezie ale lui Valeriu Anania așa cum mai afirmă și alți exegeți ai operei sale. Interpretarea acestui volum de poezie trebuie pusă în relație cu celelalte volume de poezie, deoarece vârful artistic exprimat aici este o consecință a unei îndelungi rafinări și echilibrări ale expresiei artistice de până acum.

I.3. *Geneze* – Temă și variațiuni

Filonul mistic care însoțește vizibil poezia lui Valeriu Anania, se concretizează în accente lirice elevate, chiar în primul volum, intitulat Geneze (1971). Impulsul teologic preamărește un mister inefabil, generator al tuturor înfățișărilor existenței. Poeziile se încarcă de patos în fața miraculoaselor „geneze" ale universului care reverberează în dimensiunea interioară. Nu vorbim propriu-zis de o geneză a universului, cât mai ales de una a propriei lumi interioare, iar la nivel formal de o conturarea a unei forme personale de expresie artistică. Astfel se explică inadecvările previzibile, un discurs alcătuit din enunțuri fracturate, uneori pedante, și din analize excesive[48]. Exegetul consecvent al operei lui Valeriu Anania, Lucian Bâgiu afirmă că: „Întregul volum Geneze nu este decât o modalitate de a se implica cu destinul său în univers".

---

[47] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere, Volumul 3*, P-Z, București, Editura Artemis, p. 186.

[48] https://internt.ht.lu.se/media/documents/persons/LucianBagiu/v._fanache_anania_cetatea_culturala.pdf , consultat în data 31 ianuarie 2017.

Scanned with OKEN Scanner

Debutând cu poemul „În singurătăţi", în volumul de poezie „Geneze" se creionează o atmosferă a meditaţiei asupra condiţiei umane caracterizată de eterna căutare a eternităţii. Starea de confesiune se păstrează în toate poemele chiar dacă tonalitatea este diferită pornind de la tonul elegiac-meditativ (Confessio), la cel ludic (Joaca lui din pumn şi ghiold) şi până la solemnitatea discursului în poeziile cu caracter anamnetic, mitic (Simon Cireneul).

Confessio este un text cu o vibrantă confesiune pornind de la relaţia omului cu divinitatea in dublă perspectivă: pe de o parte relaţia irenică care presupune iertarea, temă nelipsită de la autorii creştini, iar pe de altă parte a regăsirii şi înţelegerii sinelui doar în perspectiva uneori experienţe revelatorii. Numai în spaţiul iertării, al echilibrului omul poate deveni creator. Aici scriitorul sugerează posibilitatea interpretării actului creator drept o consecinţă a echilibrului interior. Astfel echilibrul, care permite producerea unor experienţe insolite, conjugat cu efortul creator sunt premisele naşterii operei. Gestul „tinderii patrafirului" semnifică tocmai acest moment atât de important al confesiunii, când poverile interioare şi agresiunile exterioare sunt eliminate, iar dimensiunea creatoare potenţată. Limbajul este cuceritor. Uzul unor expresii populare „tinde-Ţi patrafirul", „sufletu-mi neghiob şi slut", „povara vinii", „migăli-vom cartea-n două" creează impresia unei intimităţi cu Hristos (Modelul), accesul la eternitate prin ipostaza de „prieteni ai lui Dumnezeu" (In 15, 14), astfel încât Divinitatea devine casnic al omului, iar omul reinterpretează imaginea biblică a lui Avraam de la stejarul Mamvri.

Ideea de rezistenţă a textului, care este reiterată în întreaga creaţie lirică, este a ceea părtăşiei cu Divinul. Nevoia omului de eternitate, de răspuns la întrebările şi frământările existenţiale se alină în contactul profund pe care-l poate avea cu eternitatea ipostaziată aici în imaginea hristică. Dincolo de tumultul liric şi filosofic transpar imagini cunoscute ale creştinismului: cina cea de taină, taina cuminecării, taina mărturisirii. Acestora poetul le mai adaugă şi dimensiunea creatoare aşa cum am arătat mai sus. Însăşi prezenţa tainei Împărtăşirii „şi-n minunea vrerii Tale/ te-oi sorbi dintr-un pahar" cuprinde în sine prezumţia că omul nu poate fi creator decât în lumina echilibrului divin: „Tu, lumină-n strop de rouă,/ migăli-vom cartea-n două: Tu, vreo trei, eu, un cuvânt".

Există şi poeme cu un puternic caracter religios care actualizează momente biblice sonore, dar care au meritul de a transfera întregul sens mitic şi biblic într-o dimensiune personală cu caracter de generalitate. În poemul Simon Cireneul polii de greutate sunt inversaţi, reflectând mai profund condiţia umana ţi relaţia cu divinitatea aşa cum se vede ea dinspre om spre Divinitate, fără a fi trecută prin filtrul dogmelor Bisericii. Punctul de pornire al textului este acela al înverşunării omului faţă de ordinea divină pe care încă nu o înţelege precum şi frământarea sufletească şi căutarea înverşunată a unui Dumnezeu veridic,

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

netransfigurat de dogme. O diferență față de tonalitatea psalmilor lui Arghezi este intimitatea confesivă a textului care încadrează omul și divinul în aceeași ramă, fără a fi vorba de poziții absconse sau adverse. Mai degrabă este ilustrată o adâncă înțelegere a jertfei divine care reclamă responsabilitatea omului față de propria devenire: „Și când, bătut în cuie, murișI cu moarte Tu/ și-ți mântuișI calvarul, al meu de-abia-ncepu". Este evident că lirica lui Valeriu Anania susține ideea unei legături indestructibile a lumii, a destinului uman, cu divinitatea cu atât mai mult cu cât, în același spațiu al proximității cu divinitatea, relația om-divin se inversează: „Și m-aș tot zbate singur rănit de-al vremii ornic,/ de nu mi-ai spune, Doamne, că-mi ești un vechi datornic". Din această perspectivă, dar nu strict dogmatică și teologică, trebuie evaluată tematică reliefată în textele lirice.

Poemul *În singurătăți* deschide volumul *Geneze* întocmai cum *Întâlnire la Vodița* o face pentru volumul *Amintirile peregrinului apter*. Textul, confesiune autoadresată, propune o distanțare de mundan prin meditația asupra condiției umane din perspectivă existențialist-creștină. Invocarea „sufletului" ca angajare personală în confesiune, este realizată în stilul psalmilor regelui David, iar conținutul filosofic apropiat de tonalitatea gravă a lui Miron Costin: „Suflete, de vezi cumva o stea,/ cea mai palidă din câte sunt cu ea,/ unde sferele își încetează cântul,/ suflete, acolo e pământul.(...) Oamenii domnesc, dar nu-s stăpâni, ci sunt sclavii zilelor de mâni".

Asemănător pentru lirica de tip confesiv este și *Poem pentru suflet* o expresie a nevoii de detașare, text care creionează spațiul unui „peregrin apter", în vecinătatea eternității, deasupra așteptărilor mundane, cu o nepotolită dorință de exprimare a ego-ului reperabilă prin expresia: „Hai, suflete, și-om hoinări prin cer!" Și poemul *Cântec* dezvoltă tema singurătății din perspectiva capacității creatoare a omului care poate avea privilegiul nemuririi dincolo de finitudinea pe care o cunoaște „jocul vieții".

Confessio este, poate, cea mai sensibilă spunere și, în consecință, cea mai autentică mărturisire în sensul confesiunii răsăritean-ortodoxe. Imaginarul artistic pare tipic având în vedere atât limbajul artistic (*neghiob, slut, tibișir, slove, chenar*), cât și formele de expresie (*amurgu-și toarce firul,/ eu, o mână de pământ, Tu lumină-n strop de rouă,/*) apelul la tradiție, elemente de univers rural (*ne-aud vecinii, vatră nouă*), forme ale ritualului (*patrafirul, cuvânt utilizat în forma lui popular-orală*), însă el surprinde prin ilustrarea nu doar a temei religiosului, ci și pe cea a creației vizibilă în ultimele două strofe ale poemului. Miza aici nu mai este aceea a interacțiunii orale, ca într-o mărturisire clasică, ci una a scrisului și, din acest punct, poemul capătă și valoarea unei arte poetice prin reiterarea concepției argheziene despre „slova de foc și slova făurită". Mai mult poetul propune o mărturisire a scrisului invocând imposibilitatea confesiunii clasice: „Să-Ți vorbesc, ne-aud vecinii, iar osânda e

păcat;/ eu să stau pe-un colţ plecat/ şi să-mi scriu povara vinii", şi valoarea celei scrise ca intermediere între om şi divinitate. Este o sugestie care, chiar dacă nu încalcă principiile teologice, cu siguranţă le forţează pe cele ale tradiţiei care presupune interacţiune directă prin spunere.

Poemul *Simon Cirineul* plasează în prim-planul expresiei o altă inadecvare la înţelegerea relaţiei om-divinitate. Sugestia unui Dumnezeu-dator este cel puţin surprinzătoare în lirica unui monah, care deşi porneşte de la o imagine consacrată a literaturii creştine, o reinvesteşte cu sensuri existenţialiste profunde redirecţionând accentul de pe valoarea christică a jertfei pe cea umană asumată în toată existenţa. Meditaţia din acest text transgresează nivelul poeziei religioase subliniind intimitatea legăturii dintre suferinţa divină şi cea umană, poate mai apăsat spus, o formă a teandriei pe care o promovează literatura teologică creştină. Recapitularea suferinţei umane prin Fiul lui Dumnezeu, nu poate avea o valoare certă dacă aceasta nu este actualizată la nivel subiectiv de fiecare persoană în parte. De aceea „Şi când, bătut în cuie, murişi cu moarte Tu/ şi-ţi mântuişi calvarul, al meu de-abia-ncepu..." Teologia suferinţei este unită aici cu cea a speranţei în datoria Domnului care nu poate fi alta, în cheie creştină decât Învierea. Singurătatea ca temă literară de largă circulaţie, cunoaşte la Anania o necesară prelucrare teologică ea devenind nu o stare a dezechilibrului şi disperării, ci şi una a recapitulării fiinţiale, a reaşezării şi descoperirii limitelor umane, ca o speranţă a accederii spre divinitate: „Şi tot m-aş zbate, singur, rănit de-al vremii ornic,/ de nu mi-ai spune, Doamne, că-mi eşti un vechi datornic./ M-am poticnit... Ia-mi crucea şi-ajută-mă să ies!"

Poemul *Facerea* reiterează ideea creaţiei prin creionarea unei lumi abstract-concretă, a principalelor mişcări şi structuri interioare ale fiinţei umane, numite în mod obişnuit stări sufleteşti, iar lapidaritatea cu aspect narativ a „naşterii" sufletului aşază textul pe linia celor cu aspect de „cosmogeneză". Universul vizat este însuşi sufletul uman cu toate ascunzişurile şi tainele lui. Este o expunere gradată a psihogenezei. Deşi limbajul ademeneşte spre o cheie strict religioasă „Domnul", „fecioara", „Dumnezeirea" mesajul este unul deschis şi cu posibilităţi multiple de interpretare. Cu atât mai mult cu cât, pe o schema preexistentă şi cunoscută a cosmogoniilor, poetul încearcă o expunere gradată a sufletului (Ψυχή). Totul se naşte din freamătul neştiut al lui „Cel ce nu cunoaşte, nici creştet, nici călcâi". „Dumnezeirea în sine jucăuşă" se ipostaziază în Cuvântul prin care „Toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut" (In1, 3). Jocul antinomic dintre vecie – clipă: „Atunci muri vecia, căci clipa se născu" reliefează momentul în care conştiinţa, devine, sub timp, de sine stătătoare cu libertate şi atribute divine. Suma de stări sufleteşti conturează afectivitatea umană: Durerea, Păcatul, Bucuria, Visul, univers interior marcat deopotrivă de lumină şi întuneric ca expresie unei dihotomii pe care îşi ţine temeliile lumea. „Şi se născu Aluatul", metaforă a omului cu tot ceea ce poartă

Scanned with OKEN Scanner

ca pecete a Veşniciei, prin Urcuşul către perfecţiune şi regăsire interioară, metaforizat aici prin „cortul din Tabor" este tema reluată şi devenită expresie a universului poetic. Dintr-o altă perspectivă, taina Aluatului poate fi şi o expresie a salvării (transformării) prin trimiterea către Întruparea Divinităţii în chipul lui Hristos, devenit model „lumină din lumină". Poemul se naşte în închisoarea de la Piteşti, în celulă, cu lanţurile la picioare (ceea ce era împotriva regulamentului) ca o sublimare a suferinţei şi poate, a unei îndelungi meditaţii. „În săptămâna aceea i-a venit rândul unei poezii pe care o dospeam de multă vreme, *Facerea,* poem cosmogonic de inspiraţie creştină (aşa cum nu mi se părea nici a lui Eminescu, nici a lui Voiculescu)"[49].

Este o calitatea a poeziei autorului de a crea senzaţia articulării discursului poetic pe o ţesătură religioasă. Deschiderea limbajului şi măiestria cuvântului aşezat în contexte surprinzătoare permite o largă interpretare a poeziei şi din perspectiva altor culturi, cu atât mai mult cu cât tratează teme şi mituri universale: cosmogonia, psihogeneza, al salvării, al luminii taborice ca expresie a experienţei revelatorii în urma căreia fiinţa umană îşi asumă povara căutării înfrigurate şi continue a identităţii în eternitatea.

Însă volumul *Geneze,* nu se concentrează doar pe încercarea de redefinirea a spiritului uman dintr-o perspectivă creştină, ci se preocupă şi de capacitatea creatoare a omului. Poetul este singurul capabil să exprime, în atmosfera sa proprie, în viziunea sa personală, adevăruri care pot migra, se pot reîncarna în mii de forme până la pericolul unei receptări deformate. Opera este ascunsă sub chipul biblic al copilului din Betleem care riscă un destin tragic din cauza unei deformatei percepţii a mesajului: „Copil născut în noul Betleem,/ când vei porni în lume printre vetre/ te vor ucide oamenii cu pietre,/ mânaţi de-acelaşi şi din veac blestem". Prin urmare, forţa creaţiei artistice nu poate fi obnubilată graţie unui izvor de sorginte divină: „cernut prin vreme de dorurile-mi grele şi zămislit, în nopţi de Duhul Sfânt", dar şi a destinului său divin: „Şi, dându-ţi aripi albe ca de înger, te voi trimite sol la Dumnezeu". Şi poezia cu aspect ludic, în care abundă limbajul colocvial, cu un puternic accent local, care pune în valoare forţa expresivă a limbii vii, este prezentă în acest volum care, în ansamblu, este unul al încercărilor artistice de unde şi aspectul ei eterogen (*Joaca lui din pumn şi ghiold, Descântec pentru micul olog, Stafilin*). O pondere mai puţin importantă o au poemele axate pe meditaţia asupra trecerii ireversibile a timpului. Fie că este evidentă sau subînţeleasă această nostalgie a provocată de „fugit irreparabile tempus" este puternic prezentă în poeme precum *Adolescenţă medievală, Podul, Inima mea, Chrysalida, Umbra albă.*

La nivel global volumul *Geneze* este alcătuit dintr-o serie de texte, mai mult sau mai puţin, valoroase artistic, dar care au un dublu aspect: pe de o parte

---

[49] Valeriu Anania, *Memorii*, cu o cronologie de Ştefan Iloaie, Editura Polirom, Iaşi, 2011, p. 322.

Scanned with OKEN Scanner

este creionat un univers tematic încă în stare germinativă (sunt încercate mai multe direcţii de creaţie de la cele mai evidente poeme religioase până la cele cu greutate filosofică), iar pe de altă parte este exprimată o constantă a viitoarei poezii a scriitorului caracterizată de problematizarea filosofică a existenţei.

1.4. *File de acatist* şi *Imn Eminescului* – Artă şi memorie

Cazul imnurilor închinate unor personalităţi de marcă ale culturii unui popor nu este singular. Poate modalitatea de expresie liturgică oferă o notă distinctivă acestor creaţii, care pot devini, cu excepţia creaţiei „Imn Eminescului" chiar texte pe care viaţa liturgică le poate împrumuta. Imnul regăsit în creaţia lui Anania adoptă forma acatistului, una dintre formele lirice larg răspândite în imnografia creştină răsăriteană. Miza artistică nu este aceea de a crea un acatist, în sensul propriu al cuvântului, prin apelul la formulele stilistice deja consacrate ale acestui tip de imn, ci de a realiza o formulă lirică originală care să surprindă modelul artistic naţional pe care-l reprezintă pentru literatura română Mihai Eminescu sau pentru spiritualitatea Bisericii răsăritene, prin *File de acatist*, figurile unor mari sfinţi care au marcat spaţiul istoric şi spiritual românesc: Sfântul Ioan Valahul şi Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica. Caracterul edificator apare limpede de la prima vedere: fie că dezvoltă reflecţii de ordin moral, fie că pornesc de la un reper concret al aghiografiei, ele descriu acelaşi drum al perfecţiunii şi renunţării la sine: vizate sunt cu precădere, prefacerile spirituale, reînnoirile artistice, din care orice faptă sau îndemn sau referinţă liturgică devin tot atâtea motive de admiraţie şi trepte de rugăciune. Printre elementele simbol ale acatistelor, fie că vorbim de *File de acatist*, fie că ne referim la *Imn Eminescului* care este redactat în forma unui acatist, reprezentative pentru cele trei figuri ale Imnelor (două dintre ele sanctificate şi cinstite în galeria sfinţilor români şi unul care poate reprezintă un sfânt al limbii române din versul căruia limba română a sunat în mod special) se numără *şoimul, curcubeul, potirul, aripi de necuvinte pâinea şi vinul euharistice, fântâna, cerbul, Canaanul, râul Babel, templul din Sion, Luceafărul, Steaua polară.* Aceste elemente reliefează idealul ca un punct focal al unei generaţii, ca o temelie a culturii unui popor.

Important de reţinut este motivul drumului, definit pe de o parte ca unică şansă de îndumnezeire „bucură-te că prin tine niciun drum nu ni s-abate", pe de altă parte ca model de jertfă şi consecvenţă „Adulmecăm cărarea pe care-ai biruit". Drumul este şi o metaforă a existenţei umane prin supunere liberă la autoritatea absolută a Divinităţii supreme, itinerar exemplar însemnând confruntarea cu obstacolele şi dramele vieţii comune, pentru a atinge ţelul ultim al izbăvirii. Cuvântul jertfă nu lipseşte nici el, firește, ba se află într-un fel chiar în centrul Imnelor, cu miză pe curăţirea sufletească şi transformarea a tot ceea ce ţine de „grija cea lumească" a omului prins în pragmatismul existenţei pământ-

Scanned with OKEN Scanner

tene. Este şi liturgica „jertfă a laudei", dar e mai ales îndemnul la jertfirea de sine ca fiinţă chemată să pună frâu ispitelor mari şi mici ale vieţii supuse degradării nu doar fizice, ci şi morale.. Astfel ambele acatiste închinate sfinţilor încheie pioasele rânduri cu certitudinea împlinirii unui act de filială dragoste către divinitate: „Împreună cu tine fior de rugă-naltă/ Cântare-aducem Celui treimic laolată: Aliluia!" (Luminătorul), „Uimirilor dând cuget şi minţii undă-naltă,/Litanie-aducem Celui treimic laolaltă: Aliluia!" (Iluminatul). Nu e greu de observat că figurile sfinţilor amintiţi precum şi cea a lui Eminescu sunt stilizate după canon eclezial, iar existenţa lor istorică trece în registru înalt simbolic, cu răsfrângeri asupra întregului peisaj local, sanctificate într-un mod foarte apropiat de cel al tradiţionaliştilor interbelici din jurul revistei „Gândirea", cu transpuneri ce atestă o deplină asimilare a lecţiei oferite de un Nichifor Crainic în eseuri precum *Nostalgia paradisului*, unde întreg universul românesc apărea încreştinat, de la peisaj până la omul cu vitele şi uneltele sale. Latura edificatoare, pedagogică, a acestor imnuri este peste tot evidentă, iar discursul poetic apare voit calofil, căutat şi lucrat din punct de vedere artistic chemat să transmită cât mai limpede mesajul spiritual, cu preocupări evidente pentru şlefuirea formală a versurilor. Biografia sfinţilor şi ritmul artistic al limbii Eminescului, sunt citite aşa cum reiese din lectura Imnelor, prin cheia spiritualităţii creştin-răsăritene, dar şi a patriotismului şi exprimată în termeni (limbaj) liturgici ca „bucurie din adânc şi de departe", ca să preluăm, o sintagmă ce poate fi definitorie pentru Eminescu sau „fii ai casei cu icoanele-n pridvoare" sintagmă specifică „atleţilor lui Hristos. Surprinzătoare nu sunt cele două „închinări" artistice dedicate Sfinţilor amintiţi cât emoţionanta „spunere" despre Eminescu pe care îl aşază în proximitatea sfinţilor propunând ca linie comună iubirea pentru semeni şi viaţa înţeleasă ca jertfă şi dăruire.

Orice manifestare umană din sfera tradiţiei, oricât de nesemnificativă e parte a ritmului ciclic de purificare, conform vechilor credinţe sau tipare străvechi. Sub cupola acestei viziuni, care se reglează, echilibrează în funcţie repere morale statornice, identificabile în sfera lumii rurale unde datinile, sărbătorile, ceremoniile, „şi figura emblematică ale literaturii naţionale capătă trăsături de aceeaşi natură: poetul, meşterul inefabil al limbii, e identificat cu un demiurg între posibilitatea sanctificării şi certitudinea profunzimii şi valorii literare, iar opera lui nu este altceva decât exprimarea, în graiuri diamantine, ale tuturor stărilor neamului său românesc. prin apropiere de patimile cristice, care sunt şi ale unui popor întreg. Orizonturile metafizice se deschid în fiecare „imn", căci tot ce se întâmplă în viaţa individului ori a colectivităţii apare fascinat de perspectiva resurecţiei ultime. De aici şi o linişte suverană, un calm iertător de agresiuni duşmane, o cvasiabsenţă a tensiunilor dramatice[50].

[50] http://www.romlit.ro/brncovenii_n_imnele_lui_ioan_alexandru, consultat în data de 12 ianuarie 2017.

Scanned with OKEN Scanner

Poate că este important de stabilit de ce monahul şi scriitorul Valeriu Anania îşi alege, din pleiada de sfinţi români, pe cei doi Sfântul Ioan Valahul şi Sfântul Calinic de la Cernica, unul Iluminat, altul Luminător. Am putea reflecta asupra acestor selecţii dintr-o perspectivă biografică. Din lectura *Filelor de acatist* coroborată cu lectura aghiografiei, surprindem destinul unui tânăr desprins în mod brutal de propria familie şi dus într-o zonă sinistră a existenţei, împotriva căreia luptă până la jertfă. În linii mari ar putea fi o nevoie de identificare cu un destin aproximativ asemănător, având în vedere că şi monahul Bartolomeu a fost nevoit, mai întâi de să pribegească urmărit ca legionar şi apoi să îndure ororile închisorilor comuniste. În *File de acatist*, poeziei religioase i se adaugă în mod previzibil şi o poezie socială cu accente de moralizatoare. Se constată valoarea ciclului Iluminatul dedicat lui Ioan Valahul, martirizat pentru credinţa sa la 12 mai 1662. În acest ciclu, ca şi în alte poeme, Valeriu Anania apelează la formula unui lirism parabolic, cu evidente aluzii la momente din propria sa biografie marcată de anii petrecuţi în închisoare.

În *Imn Eminescului* imaginea creată de poem este fără îndoială una a idealului. Ideal artistic cu puternice accente de hieratism. Modelul eminescian nu se defineşte doar prin valoarea artistică a cuvântului, ci şi prin ideea de fiinţă umană apropiată de perfecţiune, înţeleasă în coordonatele cuvântului sfinţenie. Anania reintegrează nu numai sintagme eminesciene „bob de spumă", „roi de patimi", dar şi avatarul (duhul) eminescian recognoscibil în fiorul textului. El surprinde în cele 19 cânturi întregul mesaj al operei eminesciene cuprins în poezie, proză, publicistică. Aparţinând unei epoci în care raportarea la modele devenise una din şansele de legitimare a literaturii, Eminescu devine în acest context un reper, o culme atât a expresiei artistice româneşti, cât şi a simţământului românesc. Este definirea integrală a românului artist aflat la hotarul dintre absolutul definit de artă şi sacralitate. Chiar unul dintre versurile cezură îl numeşte pe Eminescu „Om întreg", chintesenţă a valorilor naţionale. Contextul cultural în care se manifestă creaţia lui Valeriu Anania este unul care stă, negreşit sub semnul mitului şi al conservării modelelor ca o expresie a rezistenţei prin cultură. Dar oare recuperarea lui Eminescu şi revalorizarea lui să fi fost miza scrierii acestui „acatist"? Probabil că nu. Eminescu era deja receptat şi perceput la o valoare considerabilă atunci când Valeriu Anania scrie acest Imn. Miza este una artistică prin alesele prelucrări sintactice şi lexicale, care să „aducă" a Eminescu şi desigur una a receptării lui Eminescu drept model absolut al dăruirii, al iubirii de ţară, de dreptate, al geniului capabil să sintetizeze tot dorul şi bucuria unui popor, al omului fără de care, poate că limba neamului românesc nu va fi cântat niciodată aşa de frumos. Sunt surprinse, în fiecare treaptă, teme definitorii ale scrisului eminescian, lăsând cititorului libertatea să colinde cu gândul în orizonturile dez-limitate ale poetului străjuite doar de „un cer de stele dedesupt, deasupra cer de stele". Iubirea, timpul, natura, istoria, socialul,

Scanned with OKEN Scanner

cosmosul sunt tot atâtea trepte prin care Eminescu surprinde patimi, doruri, bucurii, lacrimi, sânge, stele, neam şi suflet. Şi poate nu întâmplător, aşa cum se întâmplă şi în *File de acatist*, cezurile celor 12 versuri ale treptelor conţine câte o sintagmă definitorie a celui lăudat. La Eminescu ritmul debutează cu „Dor-de-Ducă", şi se încheie, deschizând posibilităţi de interpretare şi redefinire, urmaşilor, prin „Poezie". Celelalte apelative, „Rădăcină", „Prag deschis", „Nou voivod", „Vis-de-taină", „Zbor nestins!", „Dulce chin", devin atributele „Omului întreg" care are legitimitatea să reprezinte un neam prin tumultul secolelor ca un „ colb de aur între filele întoarse". Un imn creat în spiritul operei lui Eminescu, un cântec în care limbajului Eminescu să-şi găsească ecoul, se cuvenea să fie articulat şi exprimat de un alt om, pentru care neamul şi iubirea de ţară s-au ţărmuit tot prin cuvânt şi tot prin slujire.

O concluzie

O lectură atentă a consideraţiilor asupra operei lui Valeriu Anania, de-a lungul vremii, nu poate să nu evidenţieze o doză mai mică sau mai mare de entuziasm din partea comentatorilor. Este adevărat că o personalitate, cum a fost aceea a mitropolitului Bartolomeu, este de natură să exercite o oarecare „presiune" psihologică asupra unui comentator care, deşi îşi urmează demersul critic, s-ar putea lăsa uneori sedus de om în detrimentul operei literare. Este suficient să amintesc numeroasele referinţe critice ce acoperă o lungă perioadă de timp (1971-2006) publicate în *Poeme,* volum integral de poezie al autorului editat la editura Polirom, 2010. Aici, cu mici excepţii, discursul de receptare este unul encomiastic şi nu întotdeauna aduce informaţii concrete menite să dezambiguizeze ori să lămurească problemele de interpretare ale liricii lui Anania.

Opera lirică a lui Valeriu Anania se înscrie între realizările literare de certă valoare artistică. Însă nu toată poezia poate fi aşezată pe aceeaşi treaptă de receptare şi nu reprezintă un punct de referinţă pentru valoarea creaţiei lirice, însă „cu toate inconsecventele expresiei poetice, inconstantă valoric, ciclul *Anamneze* si prin aceasta volumul omonim rămâne punctul culminant al împlinirii estetice a operei lirice a lui Valeriu Anania, îndeosebi prin artele sale poetice, în care fiecare nouă alăturare a harului poetic celui divin, a posturii artistului celei christice, a cuvântului operei de artă logosului primordial si a creaţiei genezelor multiple va genera inepuizabile ambiguizări, tensiuni si speculaţii, menţinând fondul ideatic în dimensiunea unei autentice confesiuni a profesiunii de credinţă"[51]. Cu atât mai mult cu cât opera lirică se întinde ca

[51] www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/philologica.../12_bagiu.doc, consultat în data de 30 noiembrie 2015.

Scanned with OKEN Scanner

realizare pe o perioadă de trei decenii. Nu de puține ori receptarea poezie a „beneficiat" și de imixtiunile biograficului. Să nu uităm că vorbim de o personalitate a secolului XX cu toate umbrele și zonele obscure, încă nelimpezite ale scriitorului, dar care poarta și aura unui mit. Aceste imixtiuni au determinat fie o exaltare în receptarea critică, mai ales când Valeriu Anania devine o voce publică de necontestat după 1989, fie o abordare superficială, de întâmpinare fără o aplecare serioasă „la vreme" a operei lirice. Fiind pe rând monah, ieromonah și arhiereu, fără îndoială că întreaga creație literară a fost indisolubil legată de ideea religiosului sau, cel puțin de zone din vecinătatea acestuia. S-a afirmat chiar că „poezia unui poet călugăr nu poate fi înțeleasă fără o cultură și o trăire religioasă profunde"[52], ceea ce evidențiază clar în ce relație așază critica literară biografia și creația în cazul lui Valeriu Anania. În legătură cu acest aspect aș spune că literatura își are libertățile ei și nu mereu trăirea receptorului dă măsura valorii operei unui scriitor fie el și călugăr. Probabil ca și în cazul Arghezi ar fi trebuit, cel puțin pentru o parte a creației sale să se impună același șablon. Ori nu este cazul. Vom vedea că lirica lui Anania poartă în ea numeroase aspecte care solicită un întreg arsenal de cunoștințe și simțiri teologice sau duhovnicești, dar și o solidă pregătire filologică pentru a simți izbutirile artistice din Anamneze, ingenioasa arcuire a limbii din Geneze și fiorul teologic al Imnelor acatist. Dar nu se poate vorbi întotdeauna de acest tip de evaluare. Pentru o analiză obiectivă, lipsită de sentimentalisme, este nevoie de o re-lectură a poeziei dintr-o altă perspectivă sau într-o altă cheie de lectură care nu trebuie să fie neapărat una religioasă în sensul limitativ al cuvântului.

[52] Raluca Dună, *op. cit.*, p. 158.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul II

PROZA

„Oare reveria şi mitul nu sunt cumva revelaţiile unui adevăr inefabil, ale unui adevăr iraţional, ale unui adevăr care nu poate fi demonstrat?"
(Miguel de Unamuno)

II.1. *Amintirile peregrinului apter*[1]

II.1.1. Spaţiul mitic al peregrinului apter

Mitul ca element cultural major, care implică la rândul lui timpul istoric, simbolul, elementul social, este conceptul în jurul căruia se organizează trama narativă a celor douăsprezece povestiri cu subiecte diverse, dar unite de aceeaşi conştiinţă narativă a pelerinului şi de aceeaşi paradigma spirituală a spaţiului românesc: mănăstirea sau împrejurimile ei. Mitul, ca punct de plecare pentru toate textele analizate se converteşte fie în recuperarea memoriei afective printr-un proces anamnetic subtil, fie prin recuperarea unei memorii istorice care se concretizează prin reactualizarea, ca pretext, a unor evenimente care au avut legătură cu întâmplările evocate. O simplă lectură a textelor avut în vedere dezvăluie o ipostază extinsă a ideii de mit redată mai exact prin termenul de saga (moolelo)[2].

Literaturizarea miturilor constă în prelucrarea lor poetică, poetizare ce schimbă adesea ponderea simbolurilor şi introduce alte simboluri, alegorii, o mare cantitate de tropi, o recondiţionare a miturilor în perspectivă morală. Dacă abordarea mitică este una intuitivă, poetică, funcţia mitului este cognitivă – căutarea adevărurilor profunde şi ascunse, parcurs orientat de un sistem de valori.[3]

Povestirea mitică, la fel ca şi cea literară, se subordonează aceleiaşi dinamici duble: una se desfăşoară pe axa orizontală (sau sintagmatică) şi ţine de desfăşurarea istoriei, progresiei narative; cealaltă se desfăşoară pe axa verticală

---

[1] Vezi şi studiul autorului în *Peregrinul apter sau despre cum se ţese lumina în bătaia aripii*, în revista Tabor, anul XII, nr. 5, mai 2018.
[2] Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua*, Editura Polirom, Iaşi, 2010, p. 114.
[3] Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, Bucureşti, Humanitas, 2000, p. 40.

(paradigmatică) bazată pe relaţiile dintre elementele constitutive ale povestirii (relaţii între personaje şi diversele instanţe politice, religioase, morale, familiale etc., relaţii orientate de logica contrariilor: cea a dorinţei-respingerii, a căderii–ascensiunii, a venirii-plecării, a posesiunii-distrugerii, a pasiunii-acţiunii, a fuziunii-ţinerii la distanţă etc.)[4]. Până în epoca clasică, cuvintele greceşti mythos şi logos nu se opuneau: ambele desemnau povestiri sacre care aduceau în scenă zei sau eroi. Astfel, miturile oferă imagini deosebit de bogate în situaţii care se regăsesc în orice societate umană şi furnizează imagini ideale ale indivizilor care înfruntă şi dezleagă aceste situaţii şi sunt eroi[5]. Roger Callois, analizând legătura dintre eroi şi situaţii distinge legătura dintre situaţiile interpretate ca o proiecţie a unor conflicte psihologice. Eroul este cel care forţează prohibiţiile sociale pentru a rezolva situaţia mitică, găsind o ieşire fericită sau nefericită[6].

Gilbert Durand propune o definiţie operaţională a mitului şi plasează noţiunea de mit în miezul oricărei perspective antropologice contemporane: „Mitul apare ca o povestire (discurs mitic) ce pune în scenă personaje, decoruri, obiecte valorizate simbolic, segmentabilă în secvenţe sau unităţi semantice mai mici (miteme) în care se învesteşte în mod obligatoriu o credinţă (contrar fabulei sau basmului) numită „pregnanţă simbolică”[7]. Mitul este o povestire fabuloasă care exprimă prin imagini anumite aspecte ale condiţiei umane. Omul modern suportă ceea ce Eliade numeşte „influenţa unei mitologii difuze” care oferă numeroase modele de imitat ale eroilor reali şi imaginari: personaje de roman, eroi de război, staruri de cinema etc. „Imitaţia arhetipurilor trădează un anume dezgust de propria istorie personală şi tendinţa obscură de a transcende momentul istoric local, provincial şi de a regăsi „Marele Timp”, oricare – fie el chiar Timpul mitic al primei manifestări suprarealiste sau existenţialiste”[8]. Găsim la Denis de Rougemont definiţia mitului înţeles ca scenarii mitice: „mitul este o poveste, o fabulă simbolică, simplă şi tulburătoare, care rezumă un număr infinit de situaţii mai mult sau mai puţin asemănătoare. Mitul ne permite să observăm dintr-o dată anumite tipuri de relaţii invariabile şi să le desprindem din mulţimea aparenţelor cotidiene”[9].

---

[4] Elena Prus, *Poetica mitului*, Revista Limba Română, Nr. 4-6, anul XIV, 2004, http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2150, consultat în data de 26 noiembrie 2015.

[5] Albouy, Pierre, *Mythes et mythologie dans la littérature française*, Paris, Armand Colin,1998, p. 12.

[6] Callois, Roger, *Mitul şi omul*, Bucureşti, Nemira, 2000, p. 18.

[7] Gilbert Durand, *Introdution à la mythologie, mythes et société*, Paris, 1998, p. 38.

[8] Mircea Eliade, *Eseuri. Mitul eternei reîntoarceri. Mituri, vise şi mistere*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991, p. 135.

[9] Denis Rougemont,, *Iubirea şi Occidentul*, Bucureşti, Univers, 2000, p. 26.

Scanned with OKEN Scanner

Mitul trece însă de limitele în care prin definiţie este captiv şi capătă forme distincte prin reformulare în opera literară. Fiecare scriitor lucrează distinct cu mitul. În cazul scriitorului Valeriu Anania, mitul nu mai poate fi definit în concepţia lui tradiţională, ci el poate fi identificat cu ideea de punct cultural, de definire a unui start cultural, de raportare la model. Mitul funcţionează ca reper de decriptare a unor experienţe universal umane, care şi-ar pierde din valabilitate fără legătura strânsă cu tradiţia. Mitul poate fi sinonim cu tradiţia, cu ceea ce s-a convenit că este bun şi de urmat, fără a avea conotaţii sacre. Atunci când intrăm în sfera fantasticului sau inexplicabilului nu putem vorbi de mit, la fel de bine cum termenul nu mai poate acoperi şi realităţile religioase, scripturistice pe care autorul le integrează viziunii sale poetice. Dincolo de vocaţia sacerdotală, Valeriu Anania s-a considerat scriitor sau a avut conştiinţa unui om care avea responsabilitatea scrisului. Astfel că opera lui se cere reconsiderată dincolo de raportarea strictă sau directă la ideea de divinitate sau sacralitate. Întoarcerea la fundamente, cu convingerea restabilirii echilibrului interior, este una din trăsăturile prozei de care ne vom ocupa. O proză care nu poate fi desprinsă de generaţia care a şi făcut-o posibilă.

Poate că din acest punct, un concept care ar trebui să intre în atenţia noastră este cel de fantastic. Este de prisos să invocăm în acest demers ideea că fantasticul e mai degrabă ceva care scapă definiţiilor şi unui anumit tip de delimitare teoretică. Vocile cu mare autoritate în acest domeniu au încercat o anumită situare a fantasticului în zona teoretică. Exact ca în cazul unor cuvinte care capătă sensuri dintre cele mai variate în funcţie de context, tot astfel şi fantasticul capătă diferite ipostaze în funcţie de textul în care devine recognoscibil, fiind în legătură cu miza textului sau intenţia autorului. Singura certitudine accesibilă în spaţiul definirii termenului este că fantasticul este un fenomen literar proteic şi prolific în acelaşi timp. Dintre definiţiile care au fost date conceptului de fantastic, ceea ce ar putea servi demersului nostru şi ar putea constitui un punct de plecare în analiza operei lui Valeriu Anania sunt cele care pornesc de la ideea că arta fantasticului apare fie ca o exprimare a „spaimei de necunoscut" (Marcel Brion), fie ca o „absenţă a luminii" (René de Solier). Aşadar în lucrarea sa *Arta fantastică*, Marcel Brion defineşte conceptul de fantastic în primul rând din perspectiva spaimei de necunoscut: „neliniştea seculară a omului hăituit de spaimă şi de frică, a proiectat imaginile anxietăţii sale, încercând să se elibereze astfel de el şi chiar, în anumite cazuri, să le exorcizeze"[10] Pe aceste coordonate putem identifica în *Amintirile peregrinului apter* dacă nu spaimă, cel puţin teama de inexplicabil, concretizată în atitudinea personajelor în faţa supranaturalului. Fie că vorbim despre legături nedefinite între realităţi aparent disparate pe relaţia cauză-efect în proza *Talanga*, fie că

[10] Marcel Brion, *Arta fantastică*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1975, p. 44.

Scanned with OKEN Scanner

prezența supranaturalului este însoțită de semne clare ale prezenței lui în *Tustreiul, Întâlnire la Vodița. „Absența luminii"*, pe care o interpretăm ca pe o absență a echilibrului interior, este un alt generator de fantastic în opera lui Valeriu Anania. Deşi toate textele volumului au ca element generator o stare de dezechilibru care se vrea rezolvată imediat, mecanismele prin care această stare se obține nu pot fi mereu asimilate lumii raționale iar ezitarea față de faptele relatate este evidentă. Universul fantastic al lumii monastice se situează subtil și proteic la granița dintre atmosfera basmului unde supranaturalul face parte din ordinea lucrurilor şi fantasticul miraculos ori straniu unde supranaturalul apare în termeni de „mister, de inexplicabil, de inadmisibil care năvălesc în viața reală sau în lumea reală, sau, iarăşi, în inalterabila legalitate cotidiană"[11]. După Tzvetan Todorov fantasticul ocupă doar intervalul indeciziei fie a cititorului, fie a protagonistului: „Mai că-mi vine a crede! Iată formula care rezumă spiritul fantasticului. Încrederea absolută ca şi totala neîncredere ne scot dinlăuntrul hotarelor fantasticului; ceea ce-i dă viață este ezitarea"[12]. Odată părăsită această nişă se poate vorbi fie despre straniu, fie despre miraculos. Doar câteva dintre povestirile volumului oferă spectacolul unui fantastic autentic în care ezitarea să fie concludentă. E vorba de *Întâlnire la Vodița, Cele patru domnițe, Talanga, Şarpele Tismanei.* Aici ezitarea atât a protagonistului cât şi a cititorului sunt evidente. Mecanismul cel mai evident al realizării fantasticului ambiguitatea concretizată la rândul ei prin „două procedee de scriitură care organizează întregul text...ele sunt imperfectul şi modalizarea"[13]. Textele din *Amintirile peregrinului apter* creionează atmosfera fantastică tocmai prin apelul la acest tip de atmosferă a indeciziei, posibilă tocmai pentru că şi protagonistul, dar şi cititorul se află în situația de a nu putea opta pentru una dintre granițele cunoscute ale fantasticului: miraculosul ori straniul. Întâlnirea peregrinului apter cu monahul Agaton este aşezată sub semnul inexplicabilului nu numai prin dialogul care dezvăluie ieşirea din ordinea firescului dar şi prin modalizarea evidentă la care se face apel: „Era un înger zburdalnic, răzleţit, pesemne...", Mi s-a părut atunci – Doamne – mi s-o fi părut, ori aşa a fost?". În *Şarpele Tismanei,* protagonistul se află într-o permanentă confruntare cu o realitate dublă, una plauzibilă şi concretă, iar alta care pare tot atât de „reală", dar se află sub imperiul aceleiaşi dubitații: „Mi se păru că se clatină pământul şi căzui în genunchi". Legătura dintre realitatea concretă şi cea imaginară pare a fi porecla „Cobrac" atribuită personajului de Mutul, care vorbise atunci în mod excepțional, un element care devine în imaginar ceea ce cuvântul este în real: „La început a fost porecla".

---

[11] Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică,* Editura Univers, Bucureşti, 1973, p. 44.
[12] *Idem*, p. 49.
[13] *Idem*, p. 56.

Scanned with OKEN Scanner

Cum spuneam în celelalte proze se preferă integrarea unui tip de miraculos specific zonelor religioase, unde în mod mai degrabă firesc decât excepţional, apare intruziunea supranaturalului în natural. *„Hrisant şi neliniştea trupului său", „Tustreiul", „Portretul",* sunt reprezentative. Mai trebuie adăugat şi faptul că naratorul este cel care alege dacă rămâne în zona unui fantastic al incertitudinii sau dacă alege să meargă spre una din zonele de limită ale acestuia care de obicei este miraculosul. Decizia nu-i aparţine niciodată cititorului având în vedere finalul închis al povestirilor care este echivalent şi cu rezolvarea dezechilibrului/neliniştilor existente. Aşadar este importantă, în cazul miraculosului, nu atitudinea sau reacţia particulară a personajelor ori a cititorului, ci „însăşi natura acestor evenimente"[14]. Ar putea fi o discuţie interesantă despre cum percepe, ca atitudine, proza lui Valeriu Anania un cititor familiarizat cu atmosfera monastică şi un cititor dintr-un alt spaţiu cultural. Însă un fantastic autentic, dinamic care trece prin aproape toate ipostazele creionate de T. Todorov, de la straniu şi până la fantasticul miraculos, îl vom întâlni în romanul *Străinii din Kipukua.*

II.1.2. Cele douăsprezece fire ale sinelui

O carte care s-a născut sub pământ ca să povestească frumuseţile pământului. Aproape toată critica de întâmpinare, de la vremea apariţiei, dar şi de dată recentă porneşte de la prefaţa primei ediţii, care desigur este importantă şi constituie şi o motivaţie a scrierii cărţii. Cartea are însă ceva mai profund: stratul mitic ce o traversează în toate cele douăsprezece proze. Pentru că apelul la mit îi permite autorul să depăşească bariera timpului, a spaţiului, dar şi canonul, adeseori constrângător, al prozei. Demersul narativ conturat în „Amintirile peregrinului apter" se organizează în jurul a două metafore: drumul şi lumina. Drumul, ca ipostază interioară a existenţei, capătă dimensiunea devenirii personale şi tot el poartă paşii peregrinului descoperindu-i întâmplări ale diferitelor timpuri istorice la care a fost martor. La capătul drumului se află uneori izbăvirea sau un punct de tranzit ca în *„Pasărea măiastră"*, pentru personajul Meglea, alteori o nouă provocare devenită experienţă personală şi investită cu valoare simbolică aşa cum se dezvăluie ea în proza *Albumiţa.* Lumina îşi are sorgintea în permanenta prezenţă a personajului apter. Deşi poartă o suferinţă tainică, paradoxal este purtător de lumină şi căutător al luminii. Poartă lumina în virtutea originii angelice la care este părtaş. Dar această lumină nu poate să fie împlinită decât prin răsfrângerea în celălalt. Acest lucru explică permanenta căutare a pelerinul printre oameni, lucruri, întâmplări. Fie ca martor, fie ca participant, fie ca protagonist. Prin atotvederea lui reface o

[14] *Idem*, p. 72.

Scanned with OKEN Scanner

lume fragmentată în mii de momente într-un univers coerent cu o direcţie precisă: a obârşiei dincolo de care, credem că se află Divinitatea.

Volumul *Amintirile peregrinului apter* se naşte ca răspuns la o realitate sinistră existentă „sub pământuri". Recursul la literatură este modul de rezistenţă prin cultură, adoptat mulţi dintre intelectualii vremii. Este suficient să amintim nume precum Constantin Noica, Nicolae Steinhardt, Nichifor Crainic, Radu Gyr ca să amintim doar câţiva dintre cei mai cunoscuţi scriitori care au suferit în temniţele comuniste. Naraţiunea se conturează în jurul pelerinului cu identitate dublă: om prin relaţia cu personajele „prezentului" relatat şi „fiinţă nepământeană" prin accesul la eternitate, din perspectiva căreia sintetizează, cuprinde şi înţelege evenimentele relatate. Absenţa unui personaj reflector, martor al evenimentelor, narator şi totuşi obiectiv ar fi făcut imposibilă coeziunea şi coerenţa lumii ficţionale a volumului dar şi a fiecărei povestiri în parte.

În *Prefaţă (la ediţia întâi),* confesiune şi crez artistic deopotrivă, se contextualizează geneza unei cărţi care invită la parcurgerea unui drum al identităţii, conturat şi în romanul *Străinii din Kipukua*, dincolo de care descoperi că identitatea se construieşte în poveşti spuse pe îndelete, parcurse ritualic, cu plăcerea „spunerii" şi că ea constituie adesea o realitate atât de tainică, un spaţiu sufletesc atât de intim, încât pare a nu fi destinată relaţiei cu ceilalţi. Poate nu întâmplător, şi romanul sus-amintit se încheie, după parcurgerea unor experienţe stranii cu sentimentul acut de „singur şi străin" deoarece „nimeni nu mă întrebase cine sunt şi cum mă cheamă". În şirul povestirilor peregrinului apter identitatea se caută în memorie, prin parcurgerea secolelor, în suişuri şi coborâşuri, dar mai mereu în nelinişti, curiozităţi, întrebări rotind în jurul tainelor. Unele care au legătură cu oamenii, altele cu făpturi pe cât de concrete, pe atât de nepământene. Poveştile s-au născut şi din ţesătură autobiografică spirituală conturată graţie unui context carceral, generator de ficţiune şi rezistenţă prin cultură. Volumul constituie o împlinire şi o continuare a unor rostiri ocazionale pentru colegii de celulă, „nemulţumiţi" de cele „câteva meditaţii teologice" şi „poemul dramatic *Mioriţa*" şi se conturează ca un drum imaginar „prin istorie, printre oameni şi întâmplări" cu libertatea rapsodului care-şi deapănă povestea şi cântul după bunul plac, amestecând în plămada poveştilor „semnificaţie religioasă cu mici crâmpeie de mitologie naţională şi folclor călugăresc". Tot acest itinerariu trebuia să fie, conform promisiunilor autorului, fixat şi păstrat „într-o carte". Deşi autorul îşi caracterizează creaţia prin apelul la semnificaţie religioasă , la mit şi folclor, lectura textului deschide oportunităţi de interpretare care depăşesc consideraţiile din *Prefaţă.* În definitiv un autor îşi caracterizează opera după cum şi cât simte că a dăruit în ea. Cititorul poate descoperi perspective interesante care fie depăşesc graniţele presupuse de autor, fie se ordonează după o structură diferită. Semnificaţia religioasă existentă în text este doar dedusă din desfăşurarea

Scanned with OKEN Scanner

evenimentelor sau din dialogurile dintre personaje, cu precădere a personajului apter care conduce, adesea, o conversaţie spre esenţa subiectului. Ea nu serveşte deci, unui scop teologic sau dogmatic, ci este doar un pretext pentru conturarea unui univers ficţional aflat sub semnul valorilor religioase, în speţă cele creştine. Întregul volum al peregrinului, dar şi celelalte scrieri în proză, sunt şi o formă de rezistenţă împotriva amneziei personale şi colective. O provocare a memoriei care se cere luată în serios chiar dacă povestirile sunt în mare parte ficţiune fără legătură aparentă cu spaţiul în care ele sunt relatate. Rezistenţa în unui moment istoric şi personal deopotrivă este evidentă prin apelul la memoria personală. Nu există nicio dovadă a rostirii acestor povestiri în celulele Aiudului cu excepţia mărturiei autorului lor. A fixa în scris presupune pe de o parte a salva de la uitare, dar şi a reinterpreta propria experienţă care se conturează diferit la fiecare relatare. Protejarea unui nucleu narativ din calea amneziei presupune un lung periplu prin procedeele anamnezei. Responsabilitatea de a fixa în scris o lume deja „spusă, dezvăluită" tine de capacitatea scriitorului de a recupera o memorie culturală. Deşi textele nu vorbesc în mod explicit despre contextul în care au fost rostite, ele au rolul de a rezista, prin evadare, unei realităţi brutale. Literatura, prin apelul la memorie şi imaginaţie, devine modul prin care realitatea este suspendată şi prin care conştiinţa individuală se impune în conştiinţa colectivă reprezentată de cei care ascultă. Crâmpeiele de mitologie naţională rezidă în refacerea atentă a atmosferei istorice, nu lipsită şi ea de o oarecare alură de fabulos, a timpului medieval în care s-au construit cele mai multe din aşezămintele sfinte ale Olteniei: Tismana, Vodiţa, Hurezi.

„Folclorul călugăresc" dă greutate volumului în întregul lui, deoarece pe baza acestor întâmplări, trăite sau auzite, se ţese imaginarul anamnetic al cărţii. Toate povestirile au un nucleu epic ce fac trimitere direct sau inductiv la o poveste spusă în şoaptă, prin mediile mănăstireşti, de la un sâmbure de adevăr, rostogolindu-se prin inedite şi multiple experienţe, până la conturul unor poveşti în care adesea se strecoară insolitul, fantasticul, supra-firescul. Aşadar povestirile pot fi şi o ipostază a unui folclor mănăstiresc, o recuperare a unei memorii colective destinate în special iniţiaţilor adică a unui tip de cititor dinăuntrul acelei lumi. Tot *„folclorul călugăresc"* care s-ar putea înscrie într-un tip al folclorului valabil din punct de vedere valoric, devine şi un „mod de abordare a fantasticului" pe care autorul îl încearcă. De altfel, elementele de folclor pot fi ele însele un generator de fantastic, în condiţiile în care mentalul colectiv acceptă ieşirea din limitările mundane reorientând aspiraţiile umane spre dimensiunea eternă a existenţei.

Proza acestui volum poate să capete ipostaze diferite în funcţie de tipul de cititor. Un lector din afara mediului monastic, cu superficiale cunoştinţe eclesiastice, poate doar să accepte o convenţie a literaturii fantastice şi, în acest fel, să se lase purtat în lumea ficţională a călugărilor capricioşi, cu multă putere

Scanned with OKEN Scanner

în cuvânt, chiar şi atunci când acesta îşi regăseşte valenţele malefice, cu apariţii ciudate, inexplicabile, dar foarte fireşti într-un astfel de context. Din afară cartea este un conglomerat de evenimente, trama narativă susţinându-se prin numeroasele elemente de fantastic şi neobişnuit, prin artificiile specifice naraţiunii subiectivizate care presupun, printre altele şi o abatere de la factorul raţional. Amplificarea unor evenimente, hiperbolizarea unor personaje, dar şi apelul la elementul moral şi simbolic spre care converge întregul demers narativ, iată miza unei peregrinări prin spaţiile sacre ale unei geografii deopotrivă reale şi spiritual-subiective. Nervurile cărţii şi de aici şi înţelegerea complexă a lumii zugrăvite de Valeriu Anania se iveşte atunci când acţiunea evidentă se împleteşte cu rosturile care o generează şi cu implicaţiile lor simbolice. Lectura pe „dinlăuntru" se potriveşte perfect şi intenţiei autorului care mărturiseşte că: „O astfel de carte, mi-am zis, se cere scrisă pe dinlăuntru".

Firul narativ se naşte dintr-o oralitate neprefăcută, dintr-o iscusită împletire a uzanţelor povestirii, adesea în medii nu atât de primitoare ca cele ale lumii sadoveniene. Cum stă bine călătorului, nucleele epice se conturează pornind din spaţii ale exteriorului: drumul, ruinele, cărări de munte, sub cerul liber, creând impresia spaţiului deschis ale cărui limite sunt gata oricând să se modifice. Toposul este fără îndoială mănăstirea, întreg spaţiul monastic, surprins şi el într-o dinamică ce împrumută mai degrabă maniera realistă de prezentare. Întregul univers ficţional este ordonat, astfel încât, odată pătruns în lumea povestirilor peregrinului, acceptă certitudinea totului istoric şi temporal. Numai o astfel de perspectivă poate oferi o cheie de lectura pertinentă pentru o lume pluridimensională. Indiferent de nivelurile de lectură la care ne raportăm şi pe care le identifică, în mod justificat, Lucian Bâgiu: jurnal de călătorie, proză istorică, literatură memorialistică, proză fantastică[15], trăsătura de referinţă a textului este raportarea la mit. Peregrinul apter este obsedat de taina obârşiilor în legătură cu care se poate defini. În acelaşi timp un punct de atracţie pentru pelerinul apter îl constituie şi dimensiunea istorică ce devine, în măsura în care ea conţine date reale şi verificabile, un segment exploatat de autor în evocarea unor figuri istorice care, cel puţin până la un punct, au avut o implicare în evenimentele relatate de pelerin ca personaj aflat deasupra vremurilor şi spaţiilor. Deşi există o listă lungă de nume istorice sonore sau amintirea unor evenimente istorice importante, totuşi valoarea şi autenticitatea cărţii rezidă în elementul mitic pe care-l pune în valoare.

Proza lui Valeriu Anania este una care porneşte de la mitul de natură transcendentală, proiectând fiinţa umană foarte aproape de dimensiunea ei eternă. Fie că vorbim despre natura umană în ipostaza ei socială, fie că vorbim

---

[15] Lucian Bâgiu, *Amintirile peregrinului apter sau metamorfozele harului artistic*, (Credinţa strămbună, an XIII, nr. 8 [209]), *apud. Referinţe critice* înValeriu Anania, *Amintirile peregrinului apter*, Editura Polirom, 2009, p. 331.

Scanned with OKEN Scanner

despre omul preocupat de natura fenomenologică a existenței sale personajele se creionează în ipostaza lor realistă reușind să acopere diverse tipuri și ipostaze umane: monahul rugător și blând (Agaton, Eudoxiu, Martinian), monahul intransigent (Talasie – cu supranumele de Jălbarul), dar și imaginea anti-monahului (Hrisant). Un loc aparte, în acest univers aspru al nevoinței îl ocupă și personajele feminine; veritabile chipuri ale omului dârz, hotărât și dedicat vocației monastice. Desigur și aici imaginile diferă de la ipostaza femeii neînduplecate întruchipată de stareța Evelina, gingășia feciorelnică a Domnicăi, chipul matern al Asinetei, și până la apariția învăluită în mister a Liței Panaghia. Personajele laice fie se adaptează mediului monastic cum e uriașul Meglea, fie se integrează acestuia cum e Ion, ciobanul, care capătă, prin gestul inocent al lui, binecuvântarea icoanei Precistei. Aceste personaje provin din diferite medii, îmbracă diverse ipostaze, dar au, într-un fel sau altul, legătură cu dimensiunea mitică a lumii creionate de cele douăsprezece povestiri. Virtuțile de portretist ale autorului creionate și în alte lucrări artistice (*Rotonda plopilor aprinși, Străinii din Kipukua*) sunt dovedite la fel de cuminte și de atent și în personajele care populează universului mănăstirilor argeșene. Încadrabile în tipologia realistă, portretele acestora conturează deopotrivă ferme trăsături fizice capabile să exprime la rândul lor frumusețe, viclenie, bucurie, tristețe și neliniște laolaltă. Imaginea pădurencei din „Talanga", femeia care scapă cumpenei timpului „fără vârstă sau împuținare, femeia cea mai bărbată din câte se puteau închipui, înaltă ca un stânjen și trupeșă ca o zmeoaică, cu mersul mândru pe sub genele agere" are menirea de a plasa nu numai personajul, dar și întreaga povestire dincolo de limita firescului. Meglea, personajul din *Pasărea măiastră*, pare și el scoborât dintr-o altă lume a Sfântului cu cap de câine, a Liței Panaghia și a altor ființe a căror sorginte nu se cunoaște, dar a căror prezență este acceptată ca o necesitate. Statura lui seamănă mai mult a fiară sălbatică, un fel de corespondent al unei bestii umane care își dovedește însă așezarea interioară prin întâmplările la care participă, în mod surprinzător ca factor echilibrant: „din intrarea bordeiului se zvârcoli o spinare de bivol, apoi din ea se deșiră un bărbat înalt de peste doi metri (...) fața îi era ciupită de vărsat (...) i se arătară doi dinți grozavi ca de lup. Hidoșenia lui devenea fioroasă. Și totuși, era un om". Discrepanța dintre înfățișările fizice și cele interioare ale personajelor reliefează o intenție a autorului de a converti imaginea urâtului sau neobișnuitului în elemente ale unei ordini spirituale în care orice ființă își are locul său. De altfel diversitatea personajelor are calitatea de a contura universul realist al cărții intersectat în multe momente cu inefabilul unei alte realități pe care o găsim deseori exprimată sau ascunsă sub haina mitului.

Colindând lumea mănăstirilor Argeșului, peregrinul apter, liant al vremurilor apuse cu cele contemporane, prezent în fiecare moment al istoriei pe care-l evocă, devine și conștiința comună a suitei de povestiri care capătă

Scanned with OKEN Scanner

aspectul unei mari povestiri în ramă, cu diferența că nu se mai respectă întru totul ritualul povestirii într-o ordine a mesei rotunde, ci fiecare povestitor, la vremea cuvenită, integrează în firul narativ propriile experiențe, fie din plăcerea de a spune, fie cu un scop lămuritor.

Povestitorul însuşi se ascunde doar în umbra unei identități empirice, fără să existe o dovadă a dimensiunii sale istorice „Eu n-am avut mamă, i-am răspuns dintru adâncul ființei mele şi numai atunci am simțit măreția durerilor omeneşti", mărturisește în *Hrisant se neliniştea trupului său.* El este cel care, gradat, conturează narațiunea prin „spunere", ceremonialul premergător şi intervenția directă pentru orientarea discursului epic spre zonele de maximă sensibilitate. Unele secvențe narative inserate în povestiri au o intenție mai degrabă estetică, de divertisment (spre exemplu istorisirea cu Ion ciobanul care dansează în fața icoanei Maicii Domnului), personajul-narator menținând un permanent contact cu cititorul care este acaparat de lumea neobişnuită a povestirilor. Toate povestirile pornesc de la un fapt extraordinar, dar ceea ce le individualizează este spațiul în care ele se petrec. Deşi un spațiu al sacralității, toposul mănăstirii devine aici un spațiul al insolitului şi fantasticului unde îşi fac apariția personaje dintre cele mai bizare, însă recognoscibile din perspectiva imaginarului creştin (Lița Panaghia – Maica Domnului). Aici se consumă cele mai multe dintre tensiunile interioare ale monahilor şi monahiilor, cu tot omenescul lor de la patimile carnale ale unora *(Hirsant şi neliniştea trupului său)* şi până la manifestările extremist-bigote ale altora (*Pasărea măiastră*). Povestirile sunt construite mai degrabă în virtutea unei ordini interioare multicolore şi sensibile decât în rigoarea unor forme previzibile ale speciei. Sunt texte care povestesc doar din plăcerea povestitului fără ca trama povestirii să fie măiestrit închegată.

Prima povestire *Întâlnire la Vodița* devine o întâlnire a cititorului cu tipul de personaj propus de Valeriu Anania în proza de ficțiune. Personajul pelerin, fără odihnă, permanent în mijlocul unor întâmplări problematice, căutător al propriei identități, străinul prin excelență. Se statuează deci tipul de personaj capabil să facă legătura între două dimensiuni ale existenței: Transcendentul şi Contingentul. Totodată este şi personajul care naşte întreaga carte şi care o şi dirijează spre sensul ei superior, dincolo de celelalte posibilități de interpretare: de impresia de poveste, de călătorie, de istorie, peregrinul apter invită la imaginea omului care poate sintetiza totul, a omului care şi-a cunoscut propria identitate şi relație cu divinitatea şi poate fi nemuritor şi, de ce nu, înviat. Pe lângă atributul extraordinar pe care îl are, aşa cum îl definește însuşi autorul: „Apter este contemporan cu orice moment al istoriei"[16], peregrinul

[16] Valeriu (Bartolomeu) Anania, *Icoana patriei vâlcene,* Editura Almarom, Râmnicu-Vâlcea, 2002, p. 30, *apud* Doina Pologea, *Valeriu Anania: Amintirile Peregrinului Apter, The formula of the fantastic opened towardst the sacred,* în Journal of romanian Literary studies, Issue No. 7/2015, p. 221.

Scanned with OKEN Scanner

apter recurge la o necesară reconsiderare a relației cu oamenii și cu sine prin apelul la iertare. Povestirea din debut este construită pe itinerariul complex al dialogului de spovedanie. Întâlnirea cu întruchiparea unui pustnic de pe vremea lui Vlaicu-Vodă, care participase la ctitorirea mănăstirii, cu cel care l-a legat și pe care l-a legat se face discret, dar cu o permanentă provocare la dialog. Bătrânul care-și aștepta dreptul la moarte, se lasă captivat de nenumăratele iscodiri ale interlocutorului și, printr-un fel de „maieutică socratică" ajunge la punctul de a-i istorisi pricina nemuririi. Tovărășia cu proximitatea, ispita de a se lăsa vizitat de un înger, care nu avea nicidecum alura unuia obișnuit „Era un înger zburdalnic, răzleţit pesemne din ceata iezilor lui Dumnezeu", îi aduce bătrânului preot blestemul nemuririi, izvorât mai degrabă dintr-un capriciu de ordin personal decât dintr-o motivație concretă: „Mi s-a părut atunci – Doamne mi s-o fi părut sau așa o fi fost? – că vreo câteva cuvinte se întinaseră și curgeau lăbărțate de sub pulbere". Numai reîntâlnirea cu peregrinul apter alias Îngerul peregrin îi redă dreptul de a-și cunoaște sfârșitul, iar Îngerului peregrin iertarea. Povestirea, dincolo de necesara statuare a personajului liant al cărții, de familiarizarea cu tipul de limbaj și de abordare, reiterează și ideea că orice demers spiritual de cunoaștere personală este condiționat de echilibrul pe care îl conferă stare de iertare reciprocă. Nu întâmplător ea este așezată în fruntea celorlalte povestiri. Peregrinul apter, îngerul zburdalnic, nu poate porni în propria lui călătorie inițiatică, pe care o va răsfira în povestirile viitoare fără pecetea reciprocă a iertării. Această idee se va concretiza și în alte povestiri ale cărții, unde iertarea, chiar și dincolo de moarte, este o necesitate. Cuvântul cu funcție sacerdotală, în prima proză, are putere creatoare și dinamică în cea de-a doua *Șarpele Tismanei* unde pare să existe o legătură subterană, rareori recunoscută formal, între cognomen și persoană. Supranumele de Cobrac îi conferă personajului puterea de a interacționa cu una din zonele extrem de sensibile ale spaimelor sale: teama de reptile. Întâlnirea cu Zmeul, cu Șarpele dezvăluie cu totul alte coordonate ale universului peregrinului apter unde „la început a fost porecla", parafrază la celebrul verset biblic: „La început a fost Cuvântul". Totodată temeiul existenței individuale pare a fi, conform spuselor Zmeului/Șarpelui tot porecla, cuvânt creator, cel mai aproape de realitatea concretă, lipsită de arbitrarul formalului. Toate aceste măști cu rol de personaje, aranjate ca într-un puzzle temporal și spațial sunt tot atâtea ipostaze ale unei lumi sacre, imposibil de recuperat sau de înțeles fără conexiunea cu mitul. Jocul poreclelor se integrează „jocurilor" cu rezonanță sacră (Călușarii) unde, întâmplător sau nu, Mutul numește și poreclește, surprinde în simbol și dezvăluie mecanismele unei lumi, care, deși pare rațională și logică, este guvernată de fire nevăzute ale destinului, de întâmplări cu greutate simbolică.

Povestirea *Tustreiul* o demonstrează. Incipitul derutează prin trimiterea la Rubliov, pictorul rus din secolul al XV-lea. E doar o coincidență de nume cu

Scanned with OKEN Scanner

protagonistul şi din aceeaşi sferă artistică a preocupărilor pentru zugrăvirea Treimii. Din acest moment referirea la Rubliov, care ar fi promis o oarecare influenţă în povestire, se pierde. Dialogul dintre ieromonahii preocupaţi de respectarea erminiilor clasice ale zugravilor şi Andrei se dovedeşte a fi mai degrabă unul tehnic, cu câteva referinţe estetice, decât un moment indispensabil a textului. Singura legătură validă, valabilă pentru conturarea povestirii şi a mesajului acestuia este relaţia dintre „fiul meu" şi cei trei străini. Identitatea dintre „fiul" evocat şi aspirantul la acest supranume precum şi suprapunerea dintre scena ospeţiei de la stejarul Mamvri şi cea din povestire, dovedesc faptul că intenţia autorului a fost aceea de a confirma că existenţa oamenilor receptivi la mister, supranatural se consumă în această atmosferă circulară prin care se reiau momentele cheie ale umanităţii.

În povestirea *Pasărea măiastră* apar, de asemenea, personaje cu o identitate cel puţin discutabilă. Fiinţe de „neunde" populează brusc universul ficţional al povestirii aducând cu ele nu numai surprinderea celorlalte personaje, dar mai ales o tăcere complice vizavi de trecutul lor. Întregul univers ficţional are la bază experienţa de tinereţe a autorului de la Polovragi, când, primit ca diacon de către stareţul Gherasim Bica, descoperă o lume în care parfumul vieţii de mănăstire îşi avea farmecul din însăşi libertatea pe care o presupunea absenţa cheilor de la chilii, de la cămară, dar şi o oarecare afinitate pentru legenda lui Zalmoxis „a căruia legendă era încă vie în graiul bătrânilor din sat"[17]. Personajul Meglea pare a avea sorgintea uriaşilor din *Oborul Jidovilor* cu proveniență legendară şi puteri dincolo de aşteptările omeneşti. Liţa Panaghia, nume dat „la întâmplare", dar care „nu este chiar nepotrivit" este apelativul cu care obştea mănăstirii Polovragi se adresează străinei apărute ca din senin harnică, discretă şi cucernică ce împrumută aura „femeii din Athos" , unică şi protectoare. Mai mult cuvântul „panaghia" înseamnă „atotsfânta" apelativ cu care creştinătatea o numeşte pe Fecioara Maria. Şi Meglea, dar şi Liţa Panaghia sunt avataruri ale unor fiinţei biblice. „Sfântul cu cap de câine" poate fi o altă întruchipare a fiinţelor ancestrale deoarece, în povestire, este diferit în mod categoric de Sfântul Hristofor. Se regăseşte în povestire un amalgam de întâmplări care radiografiază detaliat, în trama nucleului narativ, o frescă a vieţii de mănăstire, o configurare a dinamicii unei obşti. Intrigile interne care-l au ca protagonist pe monahul justiţiar, Talasie, provocările *„lăieţilor"*, apariţia străinilor Meglea şi Liţa Panaghia cea care îţi dădea impresia că te afli în faţa „uneia dintre rarele femei care-şi fac fericirea din supunere şi ascultare, ale căror buze nu pot rosti decât: *Fie mie după cuvântul tău!*" refac imaginea unei lumi tipic realiste în care, în mod firesc, poate să se manifeste şi suprafirescul. Lumea mănăstirii, în special, este un astfel de loc în care manifestările sacrului în real (hierofaniile)

[17] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 56.

Scanned with OKEN Scanner

nu numai că nu surprind, dar sunt şi de dorit. Aşa se explică liniştea aparentă a stareţului Eudoxiu la întâlnirea cu cei doi străini, dar şi disponibilitatea de a înţelege şi trata ca atare derapajele de comportament ale nesupusului Talasie. Chiar şi aspectele negative ale vieţii de obşte din mănăstire sunt convertite într-o semantică superioară în care întreaga existenţă umană este un parcurs sinuos şi inegal ce presupune o un drum nesigur şi asumat personal la capătul căruia se poate afla mântuirea sau cum simbolic declara Meglea: „Aici e capătul".

O altă povestire care zugrăveşte o altă dimensiune a lumii monastice este *Hrisant şi neliniştea trupului său.* În fapt trei fire narative se împletesc aici după cum naratorul mărturiseşte: „Istorisirea de fată cuprinde, în principal, două amintiri din două timpuri diferite, care s-au întâlnit, întregindu-se într-o a treia..." Unitatea şi verosimilitatea acestei povestiri multiple tine de libertatea cu care naratorul unic, peregrinul apter, poate să traverseze timpuri şi spatii diferite, devenind astfel martorul integrator a mai multor evenimente care nu ar putea avea sens prezentate disparat. Liniile de forţă ale textului se proiectează pe evocarea chipului stareţului Hrisant, arhimandritul de la Hurezi, al imaginii Domnicăi, fiică, se pare a neliniştitului Hrisant, dar şi pe tulburarea pe care o trăieşte mănăstirea din cauza „răzvrătitelor". Hrisant este construit ca un anti-monah, care goneşte din Hurezi ultimii călugări şi care poartă pe umeri una dintre cele mai nesuferite şi grele poveri pentru un monah: patima destrăbălării. Integrate în realitatea lumii monastice, aceste fapte, teribil de vinovate, vor atrage alte evenimente nefericite nu numai asupra destinului unor personaje, ci şi asupra mănăstirii. Se urmăreşte aici binomul cauză-efect, care în logică spirituală, amplifică consecinţele faptelor răposatului stareţ. Domnica, nu întâmplător este cea care va trebui să poarte pe umerii ei blestemul primei monahii ieşite din curtea mănăstirii contrar poruncii eparhului (episcopului), iar tragismul existenţei acesteia este evident şi după moarte când, poziţia în care este găsită este aceea a unei femei care se apără de neobrăzarea unui viol. Naratorul subliniază destinul nefericit al acesteia prin folosirea repetată a sintagmei „Biata Domnica!" „Comportamentul nefiresc al egumenului motivat psihanalitic atrage, chiar şi după moartea lui, o serie de evenimente, unele stranii, altele tragice, care nu vor fi curmate decât după dezgroparea cadavrului său, însoţită de dezlegarea blestemului"[18].

Printre aceste conflicte, ce nu pot lipsi dintr-o abordare necosmetizată şi realistă a vieţii de mănăstire se conturează luminos două portrete feminine, realizate cu aceeaşi migală şi atenţie ca şi cele ale unor personaje masculine. Este vorba de portretul stareţei Evelina Găitan şi cel al Domnicăi. Evelina Găitan, „un fel de Bismarck al monahismului feminin din acea vreme, fiinţă

[18] Fevronia Novac, *Suferinţele peregrinului apter*, (România literară, nr. 12, an XXIV, 21 martie 1991, p. 10), *Referinţe critice* în Valeriu Anania, *Amintirile peregrinului apter*, Editura Polirom, 2009, p. 323.

Scanned with OKEN Scanner

care la viaţa ei se înfruntase cu episcopi, mitropoliţi, boieri şi capete încoronate, călugăriţă pentru care cârja cu mâner de argint nu era o simplă podoabă" este femeia care va dirija întregul scenariu al deshumării răzvrătitelor care au îndrăznit să nu se supună nu doar episcopului, dar mai ales dârzeniei şi asaltului ei tactic. Femeia cu origini respectabile, inteligentă şi plină de râvnă pentru carte, reuşeşte rapid „să se arate deasupra analogului" şi să impresioneze prin glasul ei care „ desprindea îngerii din turle şi se înşirau ca rândunelele pe lanţurile policandrului". Este şi motivul pentru care însăşi regina, contrar tuturor aşteptărilor îi încredinţează întreaga administraţie a aşezământului. Dincolo de aceste caracterizări succinte, portretul acestei femei reiese mai ales din abilitatea de a conduce ostilităţile ordonate de episcop împotriva monahiilor care nu se supun rânduielii vieţii de obşte. Naratorul reuşeşte să creioneze o imagine a femeii statornice, dârze, pentru care abilitatea de a conduce nu este doar o responsabilitate exterioară, ci o trăsătură de caracter ce o aşază lângă un alt personaj al literaturii române: Vitoria Lipan. Fără îndoială că acest portret feminin i-a fost inspirat de cele două „mame" pe care le-a avut în mănăstirea Bistriţa vâlceană, mama Olga şi mama Sia, dar mai ales de „o figură extrem de interesantă a monahismului românesc întemeietoarea primului seminar de călugăriţe pe lângă Leagănul „Sfânta Ecaterina" din Bucureşti"[19] şi anume arhimandrita Epiharia Moisescu. Domnica este ipostaza feminină care îşi asumă un destin tragic, fără a-i cunoaşte sorgintea şi pe care-l integrează unui firesc al suferinţei creştine. „Biata Domnica", copil fără identitate, crescută în leagănele străinilor, devenită ucenică a Pelaghiei, este nevoită nu numai să-şi accepte un destin personal nedrept, dar devine şi victimă a conflictului dintre puternica şi neînduplecata Evelina şi paralitica, dar virtuoasa Pelaghia. Dincolo de moarte, prin semne evidente ale deshumării, Domnica devine victima agresiunii nefericite a patimii vechiului stareţ Hrisant. Faţă în faţă cele două chipuri de femei rostesc una şi aceeaşi idee: într-o lume cu mentalitate medievală, femeia adesea are rolul de a trăi suferinţa şi frustrarea până la ultima ei consecinţă, chiar dacă una îi face faţă neînduplecată şi puternică, iar cealaltă o trăieşte prin acceptare necondiţionată. Avatarului Vitoriei Lipan i se opune în acest caz cel al Fefeleagăi. Cu siguranţă că, între cele două ipostaze ale omului Anania (călugărul şi scriitorul) se va fi dat o luptă pentru a se păstra echilibrul între bunacuviinţă şi cumineţenia scrisului despre lumea mănăstirilor (o lume ale cărei derapaje au fost exploatate în tuşe puternic ironice de Damian Stănoiu) şi surprinderea într-o manieră verosimilă a întâmplărilor, cu atât mai mult cu cât firul narativ conduce de multe ori spre zone în care se perturbă ordinea firească a lucrurilor.

[19] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 60.

Scanned with OKEN Scanner

Dincolo de întâmplările conturate în parcursului narativ al volumului transpar şi elemente biografice inerente, de cele mai multe ori , unui demers artistic consistent. Este evidentă prezenţa în ţesătura prozei a perioadei în care Valeriu (Bartolomeu) Anania, a funcţionat ca inspector patriarhal pentru învăţământul bisericesc (1949-1950) şi ca director al bibliotecii patriarhale (1952-1958), perioade în care autorul călătoreşte foarte mult, intră în contact direct cu lumea monahală, cunoaşte o suită de situaţii pe care, din perspectiva viziunii sale artistice, ştie să le surprindă în esenţialul lor şi să le cristalizeze în volumul de proză supus analizei. Ne explicăm astfel numeroasele detalii specifice lumii zugrăvite: detalii ale vieţilor sfinţilor, ranguri şi funcţii bisericeşti, distincţii atente între monahul sacerdot (evident în prima naraţiune şi care adesea scapă criticii literare) şi monahul neinvestit cu asemenea puteri, puterea exercitată de un egumen/stareţ, greutatea poruncii episcopului şi datoria ascultării, dar mai ales familiaritatea călugărului cu lumea suprafirească a îngerilor, a sfinţilor, aspecte pe care numai un cititor „dinăuntru" poate să le sesizeze. „Să nu se înţeleagă de aici că Valeriu Anania face o proză didactică unde teza abia capătă înveliş beletristic, iar morala atârnă ca un bolovan. Atâta câtă există , teza se bucură la acest autor de o punere în scenă directă, în care sugestia joacă rolul cel mai important, iar subtilitatea caracterizează mijloacele"[20], afirmă scriitorul Ovidiu Pecican.

Dacă la o primă vedere cititorul s-ar putea aştepta la lectura unor proze cu caracter moral-religios, se înşală. Aşa cum dovedeşte creaţia artistică a lui Valeriu Anania, nu proza cu caracter religios este intenţia artistului, ci zugrăvirea unei lumi care se conturează în jurul mitului şi elementului religios. Mitul, care adesea se contopeşte cu elementul religios, conferă prozelor, ale căror subiecte se vor fi consumat într-un trecut istoric, aura lor mitic-legendară. Tot de aici derivă şi elementul fantastic, mai degrabă un fantastic realist, având în vedere mediul unde el se consumă. Insolitul, intruziunea supranaturalului, nu apare în ordinea realului, ci în cea a sensului[21] şi ea se realizează prin refacerea progresivă a acestuia din urmă. Nu este nimic suprafiresc în apariţia celor trei bărbaţi din *Tustreiul* care provoacă o oarecare curiozitate celor din jur, dar cu siguranţă sensul pe care îl capătă apariţia lor ca simbol sau chiar identitate cu cele trei Persoane Treimice, generează un cu totul alt sens al povestirii. De altfel intruziunea elementului fantastic miraculos nu este una violentă, mai curând ea reprezintă o manifestare aflată la limita firescului în virtutea acceptării unei dimensiuni eterne a fiinţei umane, dimensiune pe care o trăieşte şi o înţelege ca atare fiecare personaj. Chiar dacă în spaţiul monastic personajele nu sunt definite ca ipostaze ale perfecţiunii morale, ele au totuşi această conştiinţă a veşniciei.

---

[20] Ovidiu Pecican, *Ficţiunea memorialistică*, (Steaua, 43, nr. 3/1992, p. 22) în *Referinţe critice* în Valeriu Anania, *„Amintirile peregrinului apter"*, Editura Polirom, 2009, p. 325.

[21] Valeriu (Bartolomeu) Anania, *Din spumele mării. Pagini despre religie şi cultură*, ediţie îngrijită şi postfaţată de Sandu Frunză, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 210.

Scanned with OKEN Scanner

O altă categorie estetică care nu poate lipsi din analiza acestui volum este, în relaţie complementară şi contrastivă cu solemnitatea discursului, umorul. Deşi nu este o dominantă a volumului, există secvenţe narative interesante care demonstrează că abordarea unui astfel de gen nu este suprinzătoare pentru un autor recunoscut pentru sobrietatea tonului literar. Este memorabilă întâmplarea cu eparhul (episcopul) ghinionist uitat de Biju, şoferul lui, „la o margine de luminiş, lângă şosea" unde eparhul profitase de staţionarea automobilului „pentru o oarecare trebuşoară". Umorul e irezistibil. Nu numai întâmplarea în sine, cât mai ales ceea ce generează ea. Observat de doi „oameni ai muncii" şi în bătaia unui tir de întrebări, tipice pentru perioadei totalitare, mitropolitul găseşte repede metoda de a scăpa de cei doi rostind replica: „Noli me tangere!"suficientă pentru ca cei doi să creadă cu tărie că sunt martorii unui miracol. □ntâmplarea generează cu repeziciune un fel de izbucnire mistică a celor doi care susţineau cu tărie prezenţa lui Moş Dumnezeu în pădure: „Zvonul s-a răspândit cu iuţeala fulgerului prin satele vecine, şi, curând, poiana din pădurea Şarului făgăduia să devină Maglavit".

Un text impregnat de umor, pe alocuri sarcastic, este *Pasărea măiastră*. Eternele neînţelegeri dintre stareţul Eudoxiu şi călugărul Talasie, supranumit şi Jălbarul, sunt un generator de situaţii în care se manifestă umorul. Micile episoade din viaţa lui Talasie, povestite cu anume pentru a creiona un portret moral personajului, fac deliciul cititorului. Talasie, iubitor de asceză, şi primul monah al comunităţii de la Polovragi se află într-o permanentă dispută cu Eudoxiu, noul stareţ, faţă de care are o atitudine cel puţin ostilă, dar şi faţă de orice figură din ierarhia bisericească ce l-ar putea contesta. Simpla poreclă a monahului coroborată cu întâmplările la care participă dezvăluie o atmosferă paradoxală. Pe de o parte este conturat un personaj aspru şi intransigent, iar pe de altă parte el devine centrul tuturor întâmplărilor comice, Talasie este când ironic, dovedindu-şi superioritatea faţă de ceilalţi, când sarcastic privind cu dispreţ orice acţiune îndreptată împotriva lui.

Insulele de umor din volum ţin, mai ales, de vocaţia omului Anania de a-şi doza discursul astfel încât, dincolo de seriozitatea mesajului să transpară realitatea vieţii, fără artificii sau exagerări. □n fond, umorul „ este cel mai apropiat de desfăşurarea obişnuită şi normală a vieţii. Dacă viaţa este amestecată, ea nefiind nici aşa tragică, nici aşa comică pe cât pare, atunci umorul, are şanse să se apropie mai repede de realitatea vieţii. Umorul este o categorie estetică realistă explicând mai uşor mecanismul vieţii, considerându-se aşa cum este"[22].

---

[22] Vasile Morar, *Estetica: interpretări şi texte*, Editura Universităţii Bucureşti, Bucureşti, 2003, http://ebooks.unibuc.ro/filologie/morar/7.htm, consultat în data de 16 aprilie 2017.

Scanned with OKEN Scanner

De asemenea limbajul este cel care confirmă localizarea realistă a spațiului. Limba utilizată de scriitor este bogată și sugestivă tocmai pentru ca se află la granița permanent avantajoasă a două zone: cea cultural-laică și cea cultural-religioasă. Alături de exprimări de excepție semn al unui scriitor versat și bine situat în contextul cultural contemporan lui, stau exprimări specifice lumii bisericești cu toate accesoriile lingvistice corespondente: preferința pentru limba veche, dar nu învechită, inversiunile sintactice, aerul arhaic, dar solemn. Între aceste două coordonate scriitorul și teologul Valeriu Anania știe foarte bine să păstreze un echilibru care să nu arunce în derizoriu textul în întregul lui. Se remarcă, de asemenea, prezența unui limbaj artistic care-l individualizează pe scriitor și care traversează întreaga operă artistică, dar și teologică. Așa cum observa Lucian Bâgiu, în studiul citat mai sus, volumul „ne propune și un limbaj artistic cu totul personal: ochiul negreșelnic, miezonoptică, lăsământul, nematerialnic, neunde, nefirescului sunt câteva din lexemele utilizate de prozator".[23] Desigur numărul cuvintelor care dau culoare și unicitate mozaicului narativ este și mai mare: „mijiră", „dospite", „muicuței", „başca", „istov", „leșietică", „muieret", „neostoit", „hirsută" etc. Scriitorul și-a apropriat un anumit limbaj plăsmuit dintr-o vastă cultură teologică și lingvistică și care dă farmec unei lumi, la fel de special și de interesant creată. Nu putem să nu adaugăm, ca o observație globală: faptul că *„Amintirile..."* devin, în ansamblul lor, o expresie puternică a personalității omului Bartolomeu (Valeriu) Anania. Forța de a spune, de a evidenția aspecte și momente de excepție, dar și preferința pentru evidențierea capacităților eului narator sunt o constantă a întregii proze narative a autorului. Dacă ne vom concentra atenția doar pe conturarea progresivă a pelerinului fără aripi, vom auzi și vedea cântecul fără glas nu numai al închisorii (spațiul gestant al povestirilor), dar și tumultul interior al omului care le-a gândit și fixat în scris. Am putea afirma fără a merge prea departe că volumul *Amintirile peregrinului apter* poate fi o poartă de descifrare a altor proze, chiar dacă apare anterior romanului *Străinii din Kipukua* și, de ce nu o oglindă a unui Narcis care s-a descoperit în lumea transfigurată a literaturii. Și cel mai bine poate să confirme acest adevăr o operă aflată la frontiera dintre ficțiune și realitate: *Memoriile.*

---

[23] Lucian Bâgiu, *Amintirile peregrinului apter sau metamorfozele harului artistic*, (Credința străbună, an XIII, nr. 8 [209]), *Referințe critice* înValeriu Anania, *Amintirile peregrinului apter*, Editura Polirom, 2009, p. 333.

Scanned with OKEN Scanner

II.2. *Străinii din Kipukua* – Proza ca spaţiu al memoriei şi formă de recuperare a destinului

II.2.1. O geneză exotică

Romanul *Străinii din Kipukua* surprinde prin originalitatea pe care o aduce în literatura vremii unde existau numeroase discuţii asupra formulelor narative şi în propriul său imaginar artistic prin simplul fapt că vizează o zonă cvasi-necunoscută pentru un cititor european. Deşi relatată în paginile *Memoriilor* (sunt recognoscibile în roman elementele biografice spaţiul insulei, interacţiunile cu misionarii, dar mai ales motivaţia pentru care se afla acolo şi care este identică atât pentru autorul biografic conform însemnărilor din *Memorii,* cât şi pentru naratorul-protagonist al romanului: „liniştitoarea climă a arhipelagului avea o influenţă binefăcătoare asupra asteniei mele nervoase pentru care, de altfel, venisem acolo sfătuit de medici"[24]; medicii din Detroit au opinat că „recomandabilă ar fi o cură de odihnă în arhipelagul Hawaii"[25]), experienţa hawaiiană reprezintă pentru autor nu numai un timp al refacerii psihice, la sfatul medicilor din Detroit, ci şi un timp al cufundării în literatura mitului, de data acesta a unor mituri total străine de cultura şi civilizaţia est-europeană.

Este cea mai interesantă dintre scrierile sale în primul rând din perspectiva spaţiului care o generează. Biografia lui Valeriu Anania cunoaşte contactul cu lumea Americii şi deplasarea acestuia, în calitate de reprezentant al Patriarhiei Române în spaţiul american. Călătoria în Hawaii, acolo unde are o relaţie cordială cu poetul braşovean Ştefan Baciu şi soţia sa Mira Simian, îi facilitează accesul la o adevărată mitologie a locului care îi generează curiozitatea de a o studia. După cum mărturiseşte autorul însuşi în *Memorii* despre tezaurul uitat al mitologiei hawaiiene îi vorbeşte Mira Simian atrăgându-i atenţia asupra unor valori culturale neexplorate încă. Disponibilitatea de a explora un spaţiu cultural absolut nou, dar şi aplecarea cu predilecţie spre universul mitului vor constitui premisele naşterii unei opere în proză care va constitui o permanentă provocare pentru critica literară. Dacă celelalte izbutiri literare se creionează în spaţii carcerale, şi sunt scrise mai degrabă „pe creier în închisoare"[26], romanul *Străinii din Kipukua* se conturează în urma unor atente studii şi note documentare pe care autorul le culege din biblioteca Universităţii din Honolulu, dar şi pe baza experienţei directe. Scris la persoana I el devine şi o subtilă confesiune a unor frământări prezente în spaţiul spiritual al Insulei Hawaii. Naratorul protagonist pactizează cu tentaţia de a admite metempsihoza

[24] Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua,* prefaţă de Aurel Sasu, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2013, p. 20.
[25] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 259.
[26] *Idem*, p. 463.

Scanned with OKEN Scanner

prin zugrăvirea unor personaje, cel puțin neobișnuite, avându-și obârșia în identități cerești ancestrale: David, fiicele și Haumeea, Domnul Martin, Diana în toate ipostazele ei, încât ai impresia că, deși asiști la o întreagă lume a pseudo-identităților, totuși personajele nu sunt decât avataruri ale unor ființe legendare.

Printre rândurile romanului, naratorul părăsește ficțiunea și integrează câteva rânduri despre experiențele sale în închisorile comuniste. Intervenția nu este întâmplătoare, scriitorul oferind, o cheie de interpretare la îndemână vizavi de paralelismul existențial dintre protagonistul fără nume și identitate și Valeriu Anania fugarul, pușcăriașul și exilatul. Am putea interpreta în acest sens că moartea ar putea fi asimilată cu condiția de pușcăriaș, de prizonier al sistemului, iar învierea cu exilul, doar că învierea înseamnă dobândirea unui statut incert"[27]. Personajele devin conștiente de ipostaza lor proteică. Adesea ieșirea dintr-un timp și ființarea în altul sunt atât de obișnuite încât protagonistul însuși este derutat de numeroasele ipostaze pe care le trăiesc interlocutorii lui. Singura șansă de salvare și de revenire la normal, pe care însă personajele par că o ratează rezidă în asumarea propriei istorii, a existenței mitice din care ei își nutresc existența ipostatică: „Eu știu pe cineva care avea act de deces în regulă și nu voia în ruptul capului să se recunoască mort. Așa e, domnule? (...) De ce nu reintri în propria ta istorie? – E falsă! răcni el. – E o moolelo! strigă ea"[28]. Eroul principal nu are nume, în consecință el trăiește într-un provizorat, nu are nici măcar un număr atârnat de gât. Și ceea ce îl întristează constituind proba zădărniciei căutării identitare este că acest anonimat nu interesează pe nimeni. El trăiește prin anamneze repetate devenind centrul acestora. Toate personajele au sens numai prin legăturile pe care protagonistul le stabilește, le explică și le experimentează. Mort și înviat este integrat în ritmul etern al zeităților. Dar condiția înviaților suferă de un mare neajuns. Cu o biografie suspendată, cu o adresă incertă, fără un spațiu concret al existenței, granița anamneză-amnezie se estompează. Ce mai poți stabili într-o zonă/spațiu anonim(ă)? Ce repere mai poți identifica în mijlocul atâtor metamorfoze? „Ce se mai știe despre Lazăr după ce Domnul l-a scos viu din mormânt? Ce s-a ales de el după aceea? Nu ți se pare că sigură este numai întâia viață?" se întreabă Prințul Lohiau, care este și el un înviat și-și poartă condiția cu tristețe, ca și alți înviați. Demersul narativ al romanului schițează, metaforic și se suprascrie unei istorii personale. Autorul romanului este el însuși un obligat la o moarte socială cu promisiunea unei viitoare stabilități. Impulsul de a-și căuta o zonă a echilibrului interior îl va

---

[27] Doina Pologea, *Valeriu Anania or the nuances of the fantastic arisen from myths*, în volumul Conferinței Internaționale „Literature, Discourse and Multicultural Dialogue", ediția a II-a (LDMD 2), editat de Iulian Boldea și colectiv, Universitatea „Petru Maior", Târgu-Mureș, 4-5 decembrie 2014.

[28] Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua*, p. 290.

Scanned with OKEN Scanner

determina să nu accepte această mască a „omului nou", fără origini şi îşi asumă condiţia de străin, martor al propriei vieţi.

Dacă spaţiul autobiografic este unul autentic şi permite o exprimare a realităţii personale, spaţiul ficţiunii încifrează această realitate în straturi specifice mitologiei hawaiiene. Anamneza este simulată prin efortul personajelor, dar mai ales al protagonistului de a-şi afla obârşia confirmându-şi astfel statutul de fiinţă unică în multitudinea de forme şi măşti din juru-i. Concluzia e sumbră. Repetatele încercări de recuperare a propriei istorii dau greş. Deşi cu conştiinţa existenţei protagonistul ratează conştiinţa propriei identităţi şi, odată cu ea pe cea a propriei persoane. Aflat în vecinătatea (nu compania) celorlalte personaje protagonistul exclamă: „ce erau fiinţele cu care călătoream?", un pronume interogativ care exclude ideea de fiinţă sau de comuniune.

Romanul *Străinii din Kipukua* reprezintă o suprascriere a memoriei personale în cheie ficţională şi „se sustrage definirii în termeni consacraţi. Cadrul exotic este numai scena (...).Timpul şi netimpul, cotidianul şi existenţa milenară, ca regimuri diferenţiate, constituie coordonatele esenţiale ale romanului. Misterioase latenţe ancestrale se execută în întâmplări miraculoase"[29]. Elaborată într-un moment când exilul politic tindea să devină „modelul înstrăinării noastre istorice"[30], pe fondul unor realităţi diferite de spaţiul cultural european, prin apelul la numeroase mituri convergente ale focului şi apei, lucrarea reconfigurează o memorie a înstrăinaţilor marcată permanent de drama recuperării identităţii sau, cum declara însuşi scriitorul, romanul nu e altceva decât un dialog între liminal şi subliminal"[31]

Textul romanesc surprinde, de asemenea, prin originalitatea pe care o aduce în literatura vremii unde existau numeroase discuţii asupra formulelor narative şi în propriul său imaginar artistic prin simplul fapt că vizează o zonă cvasi-necunoscută pentru un cititor european.

Prin urmare trimiterile la geneza acestui roman, care vizează un univers literar diferit şi surprinzător pentru scriitorul Valeriu Anania, se găsesc chiar în mărturia autorului: „...mi s-a stârnit interesul pentru o lume exotică, a cărei cultură era doldora de mistere. În biblioteca Universităţii din Honolulu există încă o secţie specială a culturii şi civilizaţiei hawaiiene, rezervată specialiştilor. (...) din standul Universităţii am putut să-mi cumpăr trei cărţi importante: *Hawaiian Legends of Old Honolulu, Hawaiian Legends of Volcanoes şi Hawaiian Legends of Ghosts and Ghost-Gods*, culese, traduse din limba hawaiiană şi publicate de William D. Westervelt. N-am socotit că e un efort intelectual (interzis de doctorii mei din Detroit) să citesc aceste cărţi şi să-mi fac

[29] Sultana Craia, *Visul germinal*, în „Luceafărul", anul XXII, nr. 32, 11 august 1979.
[30] Aurel Sasu, *Dragostea şi vântul. Glose la Memoriile lui Valeriu Anania*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011, p. V.
[31] Ioan Pintea, *Însoţiri în turnul Babel*, Editura Omniscop, Craiova, 1996, pp. 185-187.

Scanned with OKEN Scanner

fişe, fascinat de faptul că insulele arhipelagului sunt de natură vulcanică şi că, prin urmare, sâmburele mitologiei hawaiiene îl constituie lupta stârnită de întâlnirea focului cu apa. Din acest material documentar, ca şi din observaţiile directe, aveau să se nască, ceva mai târziu, câteva povestiri din proiectatul ciclu *„Legendele Hawaiiului"* şi, în final, romanul *Străinii din Kipukua.*[32] O completare a care vine în sprijinul explicaţiilor din *Memorii* se regăseşte şi într-o declaraţie ulterioară a autorului despre elementele premergătoare apariţiei romanului: „Limba hawaiiană este o limbă moartă..., dar există o secţie de literatură tradusă în bună măsură în limba engleză de către o seamă de specialişti, printre care şi un rege al lor, al Hawaiiului: regele Kalakaua. Aşa m-am aşternut pe lucru, am fost foarte avid să cunosc această mitologie, pentru că tot Arhipelagul Hawai care se găseşte în mijlocul Pacificului este de origine vulcanică şi mi s a părut fascinantă această mitologie care nu are un Zeus, sau nu o are pe Venera sau Hercules, ci are nişte personaje care simbolizează lupta crâncenă dintre apă şi foc [...] m-a fascinat această extraordinară mitologie care este o încrâncenare, dar şi o confruntare între două identităţi practic opuse, dar a căror întâlnire poate să dea naştere unei insule cu verdeaţă, vegetaţie, cu populaţie şi cu civilizaţie, cu religie, şi cu tot ceea ce presupune; acest spaţiu geografic n-ar fi existat fără această teribilă luptă între foc şi apă [...] Aşa se face că prima versiune am scris-o în România, şi poate că există şi ceva urme ale seismului biografic prin care am trecut eu".[33]

O particularitate a romanului, aşa cum reiese din mărturisirea autorului, este aceea că universul romanesc nu se mai conturează din experienţe specifice spaţiului cultural românesc marcat de spiritualitatea creştin-europeană, ci dintr-un contact inedit al scriitorului cu o lume „doldora de mistere", dintr-un Hawaii atemporal, o aglomerare de legende şi poveşti susceptibile de a reface imaginarul mitologic al insulei. Pe de altă parte în substrat, conform mărturisirii de mai sus, romanul poate să devină, într-o anumită măsură o metaforă a propriei existenţe biografice aflată într-o permanentă căutare a identităţii. De altfel în debutul romanului, protagonistul îşi anticipează periplul iniţiatic pe care-l pune sub semnul impact spiritual: *„Cred însă că nu aceasta a fost pricina pentru care aveam să mă confrunt cu o situaţie menită să mă zdruncine până în temeliile sufleteşti"*[34]. Această observaţie este necesară deoarece contextul scrierii romanului va genera consecinţe naratologice: problema situării într-o istorie reală sau una imaginară şi raportarea, în funcţie de formula narativă existentă, la tipul de fantastic pe care-l propune textul în alcătuirea lui. Este important să amintim că structura oricărui text narativ, deci şi a celui susceptibil

[32] *Idem*, p. 462.
[33] Cuvântul IPS Bartolomeu la lansarea romanului *Străinii din Kipukua*, Biblioteca judeţeană „Octavian Goga", Cluj Napoca, 17 martie 2004, *apud* „Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua*, recenzie de Nicoleta Pălimaru, în revista Tabor, nr.4, an IV, iulie 2010.
[34] Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua,* p. 30.

Scanned with OKEN Scanner

de prezența elementului fantastic, poate fi schematizat din perspectiva a două niveluri minimale, schemă bazată pe un mecanism alcătuit din narațiune și diegeză, după cum urmează: narațiune sau discurs verbal despre lumea narată și diegeză, concept care echivalează cu lumea narată. Analiza textului narativ presupune, de asemenea, două registre ale analizei: primul se referă la analiza evenimentelor, reale sau ficționale, povestite, demers care se centrează pe identificarea și interpretarea motivelor, temelor și funcțiilor; cel de-al doilea privește analiza a discursului care narează, acest tip subtil de analiză aparținând naratologiei și urmărind relevarea modalităților de prezentare a evenimentelor[35]. Dar analiza unei astfel de structuri în romanul lui Valeriu Anania este relevantă mai ales din perspectiva timpului. Conform opiniei lui Mircea Eliade, în *Sacrul și profanul*, în funcție de cele două tipuri de mentalitate existente în cultura umanității (cea a omului arhaic, primitiv și cea a omului modern) există și două percepții corespondente asupra timpului și spațiului. Distanța dintre timpul sacru și durata profană este ilustrează, de fapt, distanța dintre două tipuri de civilizație, iar această diferență constituie un important mecanism de creare a conceptului de fantastic: „Omul religios trăiește astfel în două feluri de timp, dintre care cel mai important, Timpul, sacru, se prezintă sub aspectul paradoxal al unui Timp circular, reversibil și recuperabil, un fel de prezent mitic, în care te reintegrezi periodic prin intermediul riturilor. Acest comportament privitor la timp este suficient pentru a distinge omul religios de omul nereligios: primul refuză să trăiască doar ceea ce, în termeni moderni, se numește «prezent istoric»; el se străduiește să regăsească un Timp sacru care, în anumite privințe, poate fi omologat cu «Eternitatea»"[36].

Lectura romanului este cel puțin provocatoare și din perspectiva tipului de fantastic pe care îl propune. Linia tematică pe care o abordează este aceea a căutării identității protagonistului trecut prin experiența morții sau cel puțin obligat să se declare mort, și a unei învieri tot atât de stranii precum episodul morții ceea ce va susține configurarea unui larg câmp de manifestare a fantasticului de la fantasticul pur către fantasticul straniu și cel miraculos. Dacă în primul capitol se manifestă fantasticul pur susținut de ezitarea permanentă a protagonistului în fața unor evenimente care-l depășesc din punct de vedere rațional, începând cu capitolul al doilea, protagonistul pătrunde într-o altă logică, cea hawaiiană, unde lucrurile se inversează prin înțelegerea istoriei factuale dintr-o altă perspectivă. Să le luăm pe rând! Fantasticul pur așa cum a fost surprins în studiul nostru se manifestă deci doar în prezența unei ezitări fie a cititorului, fie a

---

[35] Cf. Oswald Ducrot, Jean-Marie Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Editura Babel, București, 1996, p. 458, *apud*, Lucian Bâgiu, *„Străinii din Kipukua, de Valeriu Anania – elemente de naratologie-*, în Annales Universitatis Apulensis, Philologica, 6/2005, Tome 1, Alba Iulia, 2005, pp. 347-356.

[36] Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 65.

Scanned with OKEN Scanner

protagonistului. Din perspectiva omului modern, ieşit de sub Timpul sacru, singura posibilitate de evadare din durata profană şi reintegrarea în timpul circular, sacru, este conturarea unei dimensiuni epice, în spaţiul căreia atât cel care narează, cât şi cel care ascultă ies de sub dominaţia timpului ca durată, de sub „teroarea istoriei"[37], fie prin amnezia asumată (uitarea propriei identităţi ca necesitate a descoperirii adevăratei origini), fie prin anamneză, rememorare (recuperarea simultană a experienţelor care converg spre o singură existenţă).

În cartea sa despre fantastic, *Anthropologie*, Jean Fabre evidenţiază directa legătură dintre fantastic şi timp aşa cum o face şi M. Eliade. Felul în care individul se va raporta la timp, reliefează şi două mentalităţi care vor caracteriza viziunea asupra lumii: o viziune arhaică, integrată unei circularităţi, şi una modernă, prometiană sau schizoidă care relevă atitudinea de frondă a individului în faţa istoriei.[38] Fantasticul ia naştere în romanul pe care îl discutăm tocmai din aceasta existentă dublă temporalitate. Omul modern, prometian, aflat sub greutatea istoriei colective şi personale, caută, în virtutea neliniştilor sale existenţiale, răspunsuri la cele mai profunde întrebări, pe care le încearcă să le creioneze într-un univers aparte, marcat de intruziunea Timpului sacru în derularea temporalităţii profane. Protagonistul unei morţi stranii, cvasi-acceptate şi a unei învieri relatate: „Din ziarul acela aveam să aflu cu stupoare şi unele date asupra biografiei mele postume...unul din paznici compara numele de pe coşciug cu cel de pe fotografie, l-a rostit tare, l-a strigat în aşa fel încât ceilalţi să-l audă printre detunături, şi atunci eu am tresărit şi m-am ridicat şi am luat-o la fugă cu atâta putere încât oamenii nu au fost în stare să mă prindă"[39]este nevoit să-şi înţeleagă identitatea prin transferul într-o altă existenţă în care indivizii nu erau decât ipostaze circumstanţiale ale unor fiinţe mitologice care-şi îmbracă formele existenţei palpabile în diferitele momente ale naraţiunii. Ele sunt dezvăluite pe măsură ce derularea evenimenţială are loc: „Avui senzaţia că-mi ies din fire. – Diana, pentru Dumnezeu! – Care Diana? – Niaulani! – Care Niaulani? – Anahola! - Care Anahola? – Kiha-Wahina! – Care Kiha-Wahina? continuă ea să se mire"[40].

II.2.2. Unde este istoria mea?

Undeva, în California, la un congres de antropologie primarul din Kipukua, David Stefenson lansează întrebarea: „Cine sunt eu?" Oamenii din sală încep să urle efectiv, umflându-şi guşile şi întrebându-se: „Cine sunt eu?". Este momentul central al romanului, punctul faţă de care se reconfigurează

---

[37] *Idem*, p. 109.
[38] Jean Fabre, *Le Miroir de sorciere. Essai sur la litterature fantastique*, Paris, Corti, 1992.
[39] Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua* , p. 36.
[40] *Idem*, p. 286;

Scanned with OKEN Scanner

trama narativă. Personajele romanului trăiesc întrebarea aceasta tulburător, cu accente care ating forme paroxistice. În tabloul final, oamenii nu se mai recunosc unii pe alţi. Personajele re-trăiesc faptele relatate de mituri şi repetă gesturile arhetipale, iar singurătatea, fisura interioară apare acolo unde omul realizează că nu intră în tiparul arhetipului. Neputinţa fixării sinelui în cadrele unei identităţi este descrisă ca o „tristeţe a rădăcinilor primare, pe al căror trunchi se făcuseră prea multe altoiuri, pe ale căror altoiuri crescuseră altele, aşa încât coroana de deasupra nu mai era în stare să exprime un anumit soi de copac"[41]. Dincolo de conţinutul narativ vast şi cuceritor pe care îl propune romanul, mesajul este unul tulburător. Lipsa sentimentului de apartenenţă, permanentul provizorat existenţial, absenţa unui reper identitar îi transformă pe eroii străini de lumea aceasta şi obligaţi să se înstrăineze de propria societate în personaje tragice care, în orice mod şi-ar ordona existenţa rămân străinii învinşi, copleşiţi de tristeţe, de întrebările fără răspunsuri, de mistere pe care nu le pot cuprinde şi mai ales de apăsătoarea întrebare, care poate fi şi o prelungire a titlului: Cine sunt eu? Descoperim în text şi elemente care ţin de plăcerea naratorului de oferi cititorului un spectacol al spunerii. Personajele nu se feresc să-şi arate plăcerea de a polemiza şi de a descoperi pas cu pas prin dialog imaginea celuilalt de a culege informaţii şi de a creiona cu meticulozitate evenimente, chipuri de personaje. Numeroase pasaje descriptiv-narative trădează vocaţia de pasionat publicist pe care a practicat-o cu conştiinciozitate scriitorul mai ales în perioada şederii în America. În cele şaptesprezece povestiri cu nuclee epice aproape independente sunt ilustrate forme de civilizaţie şi cultură, efigii ale unor lumi arhaice un prinţii erau permanent ghidaţi şi protejaţi de sfatul bătrânilor (povestea prinţului Lohiau – unul din exemplarele masculine perfecte ale Hawaiiului) , dramele îndrăgostiţilor aspiranţi la iubirea zeităţilor, cazul femeilor refuzate, ultragiate (zeiţa Pele înşelată de sora sa în alegerea soţului Lohiau, Kiha-Wahina rănită de refuzul aceluiaşi prinţ) probleme curente ale unor comunităţi (realizarea drumului ce presupunea intervenţia agresivă în spaţiul pădurilor), simbolurile comunităţii – banyanul copacul monument al naturii care merită apărate cu orice preţ şi care generează şi turbulenţe sociale. De aici şi mistificările politice cu privire la eroii locali sau naţionali care adesea sunt inventaţi pentru a se acoperi o nelegiuire. Romanul *Străinii din Kipukua* surprinzător pentru viziunea artistică a lui Valeriu Anania şi atipic pentru spaţiul cultural românesc reprezintă, la modul metaforic, un poem cu al singurătăţii şi înstrăinării. Peste toate vocile romanului se aude mereu vocea naratorului protagonist al întâmplărilor care trăieşte mereu spaima de a se întâlni cu sine, cel adevărat, de a nu se recunoaşte, de a pierde inclusiv ceea ce are, de a rămâne un spectator anonim la ciclicitatea evenimentelor mitologice cărora nu se poate integra.

[41] *Idem*, p. 59.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul I al romanului nu face decât să adauge un plus de confuzie în stabilirea corectă a cronologiei. Protagonistul trece prin experiența unei morți de împrumut pe baza unei asemănări la fel de stranii cu „omul meu fatal", Paciorek. Identitatea protagonist - Paciorek este confirmată nu numai prin dialogul dintre cei doi, dar și de reacția celor din jur: „De-abia acum îți dai seama cât de mult semănăm unul cu altul? Atât de mult, încât în prima zi de cursuri elevii din a șaptea m-au poreclit Paciorek. (...) Vai domnule, acum pricep eu de ce câțiva ștrengari mă salută a batjocură spunându-mi: Servus, Dascăle!..." Anticiparea realizată prin procedeul prolepsei este evidentă. Episodul acceptării identității lui Paciorek în fața autorităților se explică astfel. Moartea lui Paciorek este transferată direct protagonistului care se vede astfel nevoit să împrumute o identitate străină de care nu va putea niciodată să se descătușeze. Evenimentele care au loc în acest capitol și care intra în sfera fantasticului pur, din perspectiva analizei lui T. Todorov[42], prin ezitarea permanentă atât a cititorului cât și a protagonistului între cele două soluții: dacă nu era mortul cum de s-au găsit în buzunarul lui Paciorek fotografia cu dedicația lui David Stevenson, iar dacă era mort cum putea să vorbească, să conștientizeze relația lui cu cei vii. Și totuși în această confuzie pare a fi dirijată subtil de personajul-narator care menține o oarecare ezitare între cele două posibilități: fie Paciorek este unul și același cu protagonistul, fie cele două personaje suferă un schimb straniu de identități, iar ultimul este nevoit să poarte această povară. Această dublă posibilitate rezidă în structura textului care presupune existența a două coordonate temporale: prima se identifică cu timpul istoric profan pe care-l trăiește protagonistul ca supra-narator, iar a doua corespunde timpului mitic, sacru, un timp circular care reia în mod ciclic existența creând premisele unui timp petrecut sub eternitate. Dublul temporal determină și existența epicului dublu. Prezența unui cadru temporal nu estompează în mod necesar desfășurarea celuilalt, ci o presupune. Personajele devin conștiente de ipostaza lor proteică. Adesea ieșirea dintr-un timp și ființarea în altul sunt atât de obișnuite încât protagonistul însuși este derutat de numeroasele ipostaze pe care le trăiesc interlocutorii lui. Singura șansă de salvare și de revenire la normal, pe care însă personajele par că o ratează rezidă în asumarea propriei istorii, a existenței mitice din care ei își nutresc existența ipostatică: „Eu știu pe cineva care avea act de deces în regulă și nu voia în ruptul capului să se recunoască mort. Așa e, domnule? (...) De ce nu reintri în propria ta istorie? – E falsă! răcni el. – E o moolelo! strigă ea"[43].

Capitolul al II-lea devine un adevăr laborator naratologic în care se face prin procedeul analepsei și prolepsei transferul de la narațiunea fantastică unde ezitarea este evidentă și unde domină timpul istoric deopotrivă al memoriei

[42] Tzvetan Todorov, *op. cit*, p. 48.
[43] Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua,* p. 290.

Scanned with OKEN Scanner

temporale, dar şi al amneziei, către o naraţiune care poate fi interpretată din două perspective: fie ca o naraţiune a straniului şi deci o povestire de ficţiune, fie ca o naraţiune a factuală unde evenimentele petrecute pot fi verificate şi explicate deoarece ea conţine „întâmplări adevărate despre fiinţe reale". Aici naratorul protagonist se vede nevoit să iasă din spaţiul ezitării: „– Toată povestea aceea, zisei eu, a fost atât de absurdă, încât are toate şansele să fie şi adevărată". Confesiunea Dianei Kowalski alias Niaulani este de natură să delimiteze clar zona ficţiunii de cea factuală prin cele două concepte specifice lumii hawaiiene - kaao şi moolelo: „Noi, hawaienii, numim o poveste imaginară kaao, iar uneia despre un fapt istoric, îi spunem moolelo. povestirile noastre despre zei, de pildă, sunt moolelo, căci ele istorisesc întâmplări adevărate despre fiinţe reale. Ceea ce ţi s-a întâmplat dumitale în Bloomfield este o moolelo"[44]. Dacă, în acest caz, confuzia este suspendată în interiorul naraţiunii prin situarea clară a acesteia în zona factuală, cu siguranţă paradoxul se menţine în zona exterioară textului, când cititorul este obligat, în mod deliberat, să considere că mitul ca poveste care spune o istorie a zeităţilor este de fapt o istorie reală. Elementul narativ deţine, deci, un rol deloc de neglijat în construcţia de ansamblu, cel de pilon de susţinere a nucleului fantastic-straniu . Replica citată nu constituie altceva decât o cheie de lectură care ar putea reorganiza întregul narativ al textului, un element de meta-naraţie, un *mise en abîme* care invită cititorul să se raporteze treptat la o lume imaginară atât de neobişnuită, urmând pas cu pas raţionamentul punctat de personajul amintit şi pe care protagonistul trebuie să şi-l asume pentru înţelegerea şi acceptarea fenomenelor supranaturale. Protagonistul însuşi va fi absorbit de secvenţialitatea temporală a lui *moolelo* acceptând o identitate „de împrumut" sau poate adevărata identitate pe care nu reuşeşte să o dezvălui nimănui. Accesul în istoria *moolelo* nu este posibil decât după renunţarea la identitatea şi implicit numele din afara acestui spaţiu mitologic. O călătorie iniţiatică în acest spaţiu nu-i oferă decât privilegiul unor contacte cu personaje ale lumii mitologice hawaiiene, în povestea cărora se implică, sau spre care priveşte doar ca martor, însă niciodată evenimentele nu se desfăşoară în sensul afirmării identităţii de unde şi resemnarea finală a acestuia cu privire la neşansa de a fi fost martor la atâtea întâmplări, fără ca cineva să-l întrebe cine este: „mă lăsai aşa purtat în derivă şi o tristeţe de moarte mă cuprinse că petrecusem atâtea întâmplări şi întâlnisem atâţia oameni şi nimeni nu mă întrebase cine sunt şi cum mă cheamă"[45]. Această idee a crizei de identităţii care se conturează pe parcursul întregului roman este susţinută chiar de declaraţia autorului într-un dialog imortalizat de urechea neadormită a securităţii în nota din 21 aprilie 1977, 0800/132, vol. 4, fila 83 unde se spune:

[44] *Idem*, p. 43.
[45] V. Anania, *Străinii din Kipukua,* p. 293.

Scanned with OKEN Scanner

„Îi povesteşte că actual lucrează la un roman pe tema crizei de identitate a omului în Occident. Acţiunea se petrece în Hawaii"[46].

Totuşi, deşi ne aflăm în mijlocul unei naraţiuni factual-declarate, evenimentele care se succed, personajele care se conturează, încarnându-se de-a lungul naraţiunii în ipostaze ale diverselor figuri mitologice, provoacă cititorul să considere naraţiunea departe de a fi una de natură factuală. Studiile de naratologie ale lui Gerard Genette propun o ordine tripartită de dependenţă logică diferită pentru fiecare tip de povestire. În povestirea factuală ordinea de dependenţă logică este: *istorie* (evenimente denotate) > *naraţiune* (enunţarea povestirii) > *povestire* (produsul, sintactic şi semantic, al actului narativ). În povestirea de ficţiune *istoria* nu există decât ca proiecţie mentală indusă de *povestire*, astfel ordinea de dependenţă logică fiind alta: *naraţiunea> povestirea>istoria*.[47] Ori în romanul lui Valeriu Anania ordinea firească pare a fi exact cea a unei istorii narate si devenite povestire. Tocmai această perspectivă naratologică permite ca întregul text al romanului să fie considerat o expresie a unei realităţi mitologice care deşi pare din categoria fantasticului ea totuşi poartă, în viziunea culturii hawaiiene aspectul unui realism în care oricând contingentul poate avea acces la eternitate. Se poate vorbi în acest roman despre integrarea unei forme de realism magic dacă vom lua în considerare câteva definiţii care au încercat o definire a acestui concept. „Astfel, realismul magic a fost definit fie ca „limbaj literar specific al lumii postcoloniale aflate în ascensiune" (Homi Bhabha), fie ca „simplă etichetă pentru exotismul manifestat în plan literar" (Jean Franco), iar de către alţi critici a fost privit drept „componenta majoră, poate cea mai importantă, a ficţiunii postmoderne" (Matei Călinescu). Iar dacă, de pildă, Frederic Jameson consideră că realismul magic ar fi „alternativa posibilă la logica narativă a postmodernismului contemporan", alţi cercetători au fost convinşi că acesta ar reprezenta „o realitate artistică nouă şi pluristratificată" (Jean-Pierre Durix) sau chiar că ar fi vorba doar despre „o încercare de a acoperi prin vorbe meşteşugite o realitate literară superficială şi chiar periculoasă"[48].

Fără îndoială că, într-un asemenea context fantasticul glisează între alte două categorii proxime: straniul şi miraculosul. În ceea ce priveşte primul concept, una din vocile competente ale criticii literare, T. Todorov, consideră că „în operele care aparţin acestui gen sunt relatate evenimente care pot fi explicate foarte bine prin legi raţionale, dar care sunt, într-un fel sau altul, neverosimile,

---

[46] Vezi Anexa 17, fila 83, (Anexe, p. 335).

[47] Lucian Bâgiu, *„Străinii din Kipukua, de Valeriu Anania - elemente de naratologie-*, în Annales Universitatis Apulensis, Philologica, 6/2005, Tome 1, Alba Iulia, 2005, p. 347.

[48] Rodica Grigore, *Realismul magic în proza latino-americană a secolului XX .(Re)configurări formale şi de conţinut,* Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2015, p. 5.

Scanned with OKEN Scanner

extraordinare, şocante, singulare, neliniştitoare, insolite şi care, din această pricină, provoacă atât personajului cât şi cititorului o reacţie asemănătoare aceleia cu care ne-au obişnuit textele fantastice"[49]. Ţesătura narativă a romanului *Străinii din Kipukua* este susceptibilă de numeroase secvenţe în care fantasticul să se estompeze lent în favoarea unor evenimente stranii. Graniţa dintre aceste concepte, fantastic, straniu şi miraculos, este atât de fină încât ele pot coexista fie din perspectiva diferitelor interpretări, fie din emergenţa evenimentelor care alcătuiesc o trama narativă. Un episod care ar putea servi ilustrării straniului, cu atât mai mult cu cât în mod suplimentar insolitului i se adaugă şi sentimentul de frică (cf. Todorov) este acela în care naratorul-protagonist este obligat de autorităţi, sub cele mai aberante pretexte, să-şi accepte propria moarte, când evident pentru el Paciorek era cel mort. Dialogul este terifiant, pornind de la sentimentul de stupoare până la cel de resemnare. Protagonistul se află faţă în faţă cu mortul şi declară în acelaşi timp că cel mort este el. Mărturia adăugată a ziarului nu face decât să accentueze zona de straniu prin detalierea unei învieri surprinzătoare la care au fost martori groparii. Un alt element care menţine proximitatea straniul de fantastic este şi prezenţa/absenţa inexplicabilă a fotografiei cu dedicaţia lui Stevenson din buzunarul protagonistului care experimentează, buimăcit experienţa terifiantă a recunoaşterii propriei morţi şi mai ales cea a învierii care va explica prezenţa în spaţiul Hawaiiului, creionat sub logica celor două concepte cu valoare iniţiatică: kaao şi moolelo.

Miraculosul nu apare în roman gratuit, ci ca o consecinţă logică a acestui demers narativ care presupune şi intervenţia unor personaje din galeria mitului. Acelaşi critic amintit mai sus, vorbeşte despre un miraculos exotic care este întâlnit şi în romanul pe care-l analizăm. În cazul acestui tip de miraculos, „evenimentele supranaturale ne sunt relatate fără a fi înfăţişate ca atare; se presupune că receptorul implicit al acestor povestiri nu cunoaşte regulile unde se desfăşoară evenimentele, în consecinţă el nu are nici un motiv să le pună la îndoială"[50] Un exemplu excelent care poate să confirme existenţa unui astfel de miraculos exotic se află în capitolul IX unde este descrisă imaginea femeii-şopârlă în persoana Kiha-Wahinei: „Ar fi fost o femeie frumoasă, dacă n-ar fi vădit ceva foarte dezgustător: poate sub reflexele îmbrăcăminţii, poate sub acelea ale mâniei pielea feţei şi a mâinilor părea tot verde. Mai mult, părul însuşi, strâns bine peste cap cu pieptenele şi lins cu peria, nu era departe de verdele umed al ierbii. (...) Gulerul de volănaşe ă se mişca ritmic şi sub el bănuiam o guşă pulsatilă", constantă naratorul-personaj. De altfel mai toate personajele care apar episodic, începând cu capitolul IX, nu sunt altceva decât avataruri, întruchipări ale altor zei din galeria mitologiei insulare cum ar fi

[49] T. Todorov, *op. cit.*, p. 65.
[50] *Idem*, p.75.

Scanned with OKEN Scanner

McBrown, Ipu, prințul Lohiau, voievodul Kahavari etc. „Miraculosul începe să se manifeste fără echivoc atunci când provine dintr-o neașteptată modificare a realității, dintr-o revelație privilegiată a realității, dintr-o iluminare neobișnuită sau extrem de favorabilă a neobservatelor bogății ale realității, dintr-o amplificare a scărilor și categoriilor realității, percepute cu o intensitate deosebită, în virtutea unei exaltări a spiritului ce conduce la un tip de stare-limită"[51]. Cum nu se putea ca o asemenea metaforă să nu fie observată de cititori mai antrenați, într-o notă de analiză a Securității, 132/BV/001504 din 26 aprilie 1980 se notează: „Vestemeanu Mihai a reținut din roman doar „șopârla verde îmbrăcată în totalitate în verde".

Personajul principal care se zugrăvește pe sine și, care este conturat de nenumăratele întâmplări la care este supus devine el însuși o ființă fără nume în primul rând pentru cititor care nu va afla cine este și de unde vine, dar mai ales, pentru sine, ca dramă personală. În toate cele șaptesprezece capitole ale romanului protagonistul este și martor și narator al întâmplărilor, dar nu-și trădează nici statutul de fin comentator al lumii pe care o explorează uimit să constate, că, în ciuda atâtor măști sub care se ascund interlocutorii, comunicarea trădează, discursul pulverizează certitudinile, identitățile se pierd, iar conștiința de sine devine tot mai neclară. Singurul sentiment care domină întregul spectru spiritual al personajului este tristețea. O tristețe a singurătății, în pofida faptului că se autodeclară „un om cu vocația singurătății", o tristețe a incertitudinii identitare pe care o purta ca o povară și care prinsese glas cu ocazia unui congres de antropologie la care participase alături de David Stevenson (de altfel și el un falsificator cu documente al identității) și unde se lansează, aproape agresiv problema persoanei dincolo de existența ca ființă: „ Eu sunt întrebarea nepăcii lăuntrice! Nu am decât o singură gravă întrebare: Cine sunt eu? Cine sunt?...David își urlase întrebarea cu atâta putere, încât toți cei din sală și-au întors privirile spre el și au prins și ei să urle ca niște apucați ... ca pe o lozincă de stradă: ci-ne-sunt-eu?"[52]

Cu excepția amintitelor nume ale zeităților, zeița Pele, sora sa Hi□iaka, Haumea, fiecare personaj se ascunde în spatele unei identități de împrumut care se transformă în tot atâtea vulnerabilități. Având existențe anterioare, evenimentele din prin plan au consecințe adesea negative asupra destinului personajelor deoarece propriile lor existențe se prelungesc în tot atâtea inadvertențe și conflicte. Diana Kowalski devenită pianista Niaulani Namakana

---

[51] Alejo Carpentier, *„On the Marvelous Real in America"*, în *Magical Realism. Theory, History,Community.* Edited and with an introduction by Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris, ed. cit., p. 54, apud Rodica Grigore, *Realismul magic în proza latino-americană a secolului XX. (Re)configurări formale și de conținut,* Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2015, p. 21.

[52] Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua,* p. 73.

Scanned with OKEN Scanner

şi care în acelaşi timp este şi zeiţa Anahola, se vede nevoită să ascundă elemente ale biografiei anterioare tocmai pentru a nu-i perturba liniştea soţului care părea/se credea că nu cunoaşte adevărata identitate a soţiei.

Interesant pentru firul narativ este capitolul VII care inserează în corpul romanului o povestire cu caracter camuflat realist. De fapt, pe nucleul unui fapt real petrecut în anul 1778, când Hawaiiul este descoperit de James Cook se brodează o poveste cu alură mitică, legendară în care evenimentele şi personajele descrise ies din timpul istoric, evoluând într-unul mitic, unde lupta nu se mai poartă pentru supremaţie, ci face parte din ritualul de venerare al zeilor. Apariţia străinului descoperitor este echivalentă cu o teofanie faţă de care populaţia manifestă o veneraţie tipică spaţiului insular. Actul terifiant al uciderii, prin împărţirea trupului ca al unui trup de păianjen poate fi interpretată ca un destin al divinităţii care se sacrifică în faţa ignoranţei umane. Întâmplările dense din punct de vedere narativ la care ia parte protagonistul nu au în mod evident rolul de a contura un univers romanesc echilibrat. Este mai degrabă o goană a condeiului spre o ţintă despre care se bănuieşte ceva, dar despre care nu se ştie mare lucru. Eşecul face parte din scenariu. De cum ajunge în Kipukua, protagonistul este martorul unor revelaţii. Unauna, fiinţa care l-a fascinat dintotdeauna îşi dezvăluie acum adevăratul statut în legătură cu David Stevenson, presupusul tată. Domnul McBrown este de asemenea o ipostază fantomatică a unei alte fiinţe, aşa cum întregul registru al personajelor se înscrie într-o mitologie a locului[53].

Dincolo de conţinutul narativ vast şi cuceritor pe care îl propune romanul, mesajul este unul tulburător. Lipsa sentimentului de apartenenţă, permanentul provizorat existenţial, absenţa unui reper identitar îi transformă pe eroii străini de lumea aceasta şi obligaţi să se înstrăineze de propria societate în personaje tragice care, în orice mod şi-ar ordona existenţa rămân străinii învinşi, copleşiţi de tristeţe, de întrebările fără răspunsuri, de mistere pe care nu le pot cuprinde şi mai ales de apăsătoarea întrebare, care poate fi şi o prelungire a titlului: Cine sunt eu? Descoperim în text şi elemente care ţin de plăcerea naratorului de oferi cititorului un spectacol al spunerii. Personajele nu se feresc să-şi arate plăcerea de a polemiza şi de a descoperi pas cu pas prin dialog imaginea celuilalt de a culege informaţii şi de a creiona cu meticulozitate evenimente, chipuri de personaje. Numeroase pasaje descriptiv-narative trădează vocaţia de pasionat publicist pe care a practicat-o cu conştiinciozitate scriitorul mai ales în perioada şederii în America. În cele şaptesprezece povestiri cu nuclee epice aproape independente sunt ilustrate forme de civilizaţie şi cultură, efigii ale unor lumi arhaice un prinţii erau permanent ghidaţi şi protejaţi de

[53] Există o mitologie a spaţiului Hawaiian descrisă şi explicată sumar de Martha Beckwith în studiul său Hawaiian Mythology, apărut în 1940; http://www.sacred-texts.com/pac/hm/index.htm, consultat în data de 16 aprilie 2017.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

sfatul bătrânilor (povestea prinţului Lohiau – unul din exemplarele masculine perfecte ale Hawaiiului), dramele îndrăgostiţilor aspiranţi la iubirea zeităţilor, cazul femeilor refuzate, ultragiate (zeiţa Pele înşelată de sora sa în alegerea soţului Lohiau, Kiha-Wahina rănită de refuzul aceluiaşi prinţ) probleme curente ale unor comunităţi (realizarea drumului ce presupunea intervenţia agresivă în spaţiul pădurilor), simbolurile comunităţii – banyanul copacul monument al naturii care merită apărate cu orice preţ şi care generează şi turbulenţe sociale. De aici şi mistificările politice cu privire la eroii locali sau naţionali care adesea sunt inventaţi pentru a se acoperi o nelegiuire.

Romanul *Străinii din Kipukua* surprinzător pentru viziunea artistică a lui Valeriu Anania şi atipic pentru spaţiul cultural românesc reprezintă un poem cu al singurătăţii şi înstrăinării. Peste toate vocile romanului se aude mereu vocea naratorului protagonist al întâmplărilor care trăieşte mereu spaima de a se întâlni cu sine, cel adevărat, de a nu se recunoaşte, de a pierde inclusiv ceea ce are, de a rămâne un spectator anonim la ciclicitatea evenimentelor mitologice cărora nu se poate integra. Dacă în *Memorii,* efortul pentru recuperarea memoriei evenimentelor este evidentă, în acest roman identificăm o formă de amnezie impusă/indusă, când protagonistul se află în situaţia de a-şi declina identitatea reală şi de a purta povara uneia de împrumut creând, în permanenţă, sentimentul provizoratului. Aici drama amneziei este profund legată de ipostaza străinului. În realitate, ca şi în mit, eroii lui Valeriu Anania trăiesc cu sentimentul că sunt nişte străini cu profunde nelinişti în căutările lor, fiindcă adevărata lor identitate ţine de conştiinţă şi de spaţiul originar, iar ei „nu ştiu consacra spaţiul în care se află (...), n-au puterea deschiderii spre cer şi n-au puterea alegerii existenţiale”[54]. Nostalgia după prototip, origine, matcă este efectul principal al acestei amnezii de care suferă toţi eroii romanului. Fără îndoială că atât în spaţiul autobiografic, dar şi în cel ficţional, străinul în ipostaza de exilat îşi trăieşte acut drama fiinţei obligate să-şi reconstituie identitatea din afara spaţiului ei de confort. Despre condiţia exilatului, Valeriu Anania notează într-o altă carte a sa: „Trebuia să ne fi dat seama că dintr-o societate plecasem şi în cealaltă nu aveam ce căuta”[55].

Romanul este şi o metaforă a camuflării sociale. În plin comunism, cu siguranţă omul Valeriu Anania „beneficiar” al închisorilor comuniste, scrie o poveste despre miile de chipuri şi indivizi ce se perindă prin lume în încercarea de a fabrica documente de *existenţă falsă* cu care să-şi motiveze acţiunile. Străinul şi înstrăinatul anonim, mort (social, mai degrabă obligat să-şi recunoască moartea) şi înviat (pentru o nouă lume) devine victima unei schizoidii sociale caracterizată de pierderea parţială sau totală a legăturii cu realitatea

---

[54] Aurel Sasu, *Prefaţa* volumului *Străinii din Kipukua,* Editura Limes, Cluj-Napoca, 2003, p. 3.

[55] Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinşi. De dincolo de ape, Prefaţă* de Dan C. Mihăilescu, Editura Polirom, 2009, p. 241.

obiectivă. Poate că nu întâmplător personajul-narator al romanului, în mod similar şi vocea narativa a *Memoriilor*, resimte cu atâta dor nevoia ca cineva, din tăvălugul de oameni şi întâmplări, să-l întrebe care-i este numele ceea ce ar fi echivalat cu trecerea de la stadiul de fiinţă oarecare la cea de persoană. Despre romanul Străinii din Kipukua se notează că fratele lui comentând cartea spune: „ ridici în carte nişte probleme şi trebuie să fie cu minte limpede cel ce o urmăreşte. Mă întrebam dacă tu eşti acela pe care-l ştiu eu. Pe urmă faci legătura cu puşcărie, cu nu ştiu ce. Nişte subtilităţi. Cine are cap să înţeleagă!" (Am cerut să mi se prezinte dosarul lui Roman Stanciu – adnotare). „Văleanu explicitându-i conţinutul artă că: „este o carte cu conţinut şi scrisă pe muchie de cuţit, ca să menţin interesul şi misterul. Toţi eroii sunt plecaţi undeva, unde ar vrea să se întoarcă şi nu mai pot. Totul este retopit prin mitologia hawaiiană" (se vede şi în carte!), conform notei informative, sursa Botez Ioan, din 9 februarie 1979, D0073835/260279, D.U.I. 1450, vol. II.

II.3. Rotonda plopilor aprinşi – la masa prietenilor

Spre deosebire de volumul de *Memorii*, complex prin însăşi dimensiunea sa şi prin varietatea narativă pe care o întâlnim, în *Rotonda plopilor aprinşi* stilul este mult mai echilibrat, ordonat şi concentrat pe dezvăluirea, pas cu pas a portretelor unor oameni mai mult sau mai puţin providenţiali pe care Valeriu (Bartolomeu) Anania i-a întâlnit. Volumul se citeşte pe nerăsuflate nu numai pentru frumuseţea şi arta stilului descriptiv, ci şi pentru subiectele supuse portretizării: Tudor Arghezi, Anton Holban, Ion Luca, Gala Galaction, Lucian Blaga, Victor Papilian şi Marin Preda. Nume care nu mai au nevoie de nicio prezentare pentru un cititor familiarizat cu intelectualitatea vremii. Fiecare pagină dezvăluie în tuşe atent măsurate câte o trăsătură, frumuseţe sau neputinţă a omului surprins. Stăpânind excepţional arta expunerii subiective şi afective, Valeriu Anania lasă să zboare dintre paginile cărţii, ilustrate literare cu oameni a căror biografie afectivă este în mod fericit completată. Cu alte cuvinte „mărturisirile dobândesc prin scris o nouă dimensiune, non-ficţiunea fiind transformată în produs al imaginaţiei. Banalităţile şi spectaculosul existenţei consemnate capătă o nouă şansă sau o altă aură, o semnificaţie care poate releva indirect o calitate literară. Cosmetizarea faptelor nu înseamnă doar regândirea autenticităţii. Expresivitatea limbajului dezvăluie şi ea ambiţia de a face din nişte experienţe de viaţă, într-o anumită măsură, literatură"[56]. În această lumină *Rotonda* devine o veritabilă spirală a prieteniei, a apropierii, a singurătăţii cumpănite, a bunului simţ şi duioşiei. În fiecare medalion literar găsim în egală măsură apelul la aceste trăsături.

[56] Cristina Stan, *Sunt autobiografiile literatură?*, în https://hyperliteratura.ro/sunt-autobiografiile-literatura/ , consultat în data de 21 martie 2018.

Scanned with OKEN Scanner

Ceea ce le ridică valoarea literară este faptul că depășesc prin limbaj și tehnică narativă o evocare previzibilă și idealistă. Imaginea lui Tudor Arghezi este creionată cu sfiala discipolului care nu a pregetat să-și „cântărească" talentul literar strecurându-i „Meșterului" câteva dintre creațiile sale în versuri. Confirmarea o va primi după câteva săptămâni prin mărturisirea: „Îți mulțumesc, părinte Anania!" de vreme ce Arghezi îl aprecia nu numai ca om al lui Dumnezeu, dar și ca viitor scriitor. Din confesiunea autorului, în vara aceluiași an, 1950, va începe să scrie poemul dramatic *Miorița* care va și primi o neașteptată *Predoslovie* ca o reconfirmare a valorii celui care se contura din ce în ce mai mult, scriitorul Valeriu Anania. Dincolo de evocările din care transpar numeroase momente de profundă afecțiune și care zugrăvesc un Arghezi sensibil și profund, sunt zugrăvite și momente în care spiritul mucalit arghezian se manifestă în toată „seriozitatea" lui. Două exemple menite să surprindă ambele aspecte sunt îndestulătoare. Pe Arghezi profund uman și sensibil, îl găsim zugrăvit într-o relatare despre reîntoarcerea, după ani, la mănăstirea Cernica, acolo unde retrăind anii de călugărie și, poate regretele ascunse ale neputinței umane, „și-a prins capul în palme, și a început a plânge cu adevărat, abandonându-se într-o cascadă de sughițuri"[57]. Ipostaza care dădea farmec omului Arghezi este, fără îndoială, cea în care „estetica urâtului" devenea și o formă de manifestare personală. Întâlnirea cu marele Arghezi este trecută prin filtrul rememorării unui episod în care un gazetar dornic să-l vadă cu ochii lui pe marele Ibsen îl găsește pe (supra)omul „mâncând liniștit crenvurști și bând bere..."[58] Vocea pițigăiată „sfădindu-se cu niște oameni"[59] nu se dezice: „Iartă-mă, părinte, sunt niște măgari din mahalaua mea, pe care-i tocmesc cinstit să-mi sape la vie. Ei bine, toată ziua se duc la gard să se... de trei ori pe ceas, iar seara pretind polul întreg. Fir-ar ai dracului...Apoi cu un surâs diafan: Poftiți, vă rog, în casă!"[60] Însemnările despre Arghezi sunt suficiente cât să confirme ceea ce autorul a notat în cealaltă carte, o rotondă a portretelor, în care a surprins deopotrivă prieteni, intelectuali, cunoștințe și oameni pe care i-a admirat. Ceea ce este important despre Arghezi se află în momentul 1954-1955 când se răspândise zvonul unei reconsiderări a poetului, până atunci ostracizat. Atitudinea față de brusca schimbare a poetului este mai degrabă una de uimire decât de respingere. Printre rânduri Anania înțelege că poetul din mărțișor avea nevoie, măcar spre sfârșitul vieții, să scape de teroarea sărăciei și a izolării. Volumul *Stihuri pestrițe*, cu un virulent ton antimonarhic, avea să reorienteze atitudinea poetului în fața sistemului, venit din convingerea pe care i-o

[57] Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși. De dincolo de ape,* cu o prefață de Dan C. Mihăilescu, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 56.
[58] *Idem*, p. 28.
[59] *Ibidem*.
[60] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

mărturisește: „Să știi, dragă părinte, că nu mai e timpul să ne hrănim cu iluzii; că vrem sau nu, că ne place sau nu, Rusia e un imens capac așezat peste Europa"[61].

Afecțiunea față de Arghezi, amestecată cu un fel de respect extrem de atent dozat, nici nu mai trebuie demonstrată, capitolul Tudor Arghezi, din volumul prieteniei dovedind-o cu prisosință. Organele securității însele observă o anumită afinitate a Anania pentru marea poezie argheziană. Sursa Dumitrache în nota informativă din 26 iunie 1957 consemnează: „În lucrările sale literare, Vartolomeu Anania este sub influența masivă a lui Tudor Arghezi. În primii ani mergea chiar până acolo la o imitație fidelă. Îi cunoaște foarte bine opera, dar a căutat și apropieri directe. În acest scop, i-a făcut numeroase vizite acasă, iar anul trecut când Arghezi era internat la spitalul Colentina – mi se pare- mergea aproape zilnic la el. Prin mijlocirea lui Anania s-a ajuns ca Arghezi să facă o vizită și patriarhului. Tot datorită acestei apropieri, una din fetele lui Arghezi, recăsătorită și-a oficiat cununia în catedrala patriarhală. În ce consta influența lui Arghezi asupra lui Anania? În însușirea limbii, în stil, în bolovănișul expresiilor, în violența cântată a cuvintelor. Tematica generală a lui Anania însă îi aparține numai lui . Aici se pare că stă mai mult sub influența dramaturgului Ion Luca, care l-a influențat și în ce privește tehnica dramatică. Orientări critice primește de la Traian Cioculescu, unde a pătruns prin Andrei Scrima.

În compozițiile cu caracter oarecum teologic și-a luat model pe Mitropolitul Firmilian, al cărui vocabular arhaizant îl imită. Este unul dintre intimii lui Firmilian și tovarăș de băutură".

Aceeași „Doamna Memorie"[62] după expresia lui Eugen Simion, îl determină pe Valeriu Anania să-i dedice câteva pagini, ca o dedicație, lui Gala Galaction, cel ce l-a purtat pe Paul din Tars în sufletul lui ca pe o obsesie. Poate că nu succintele informații biografice despre Gala Galaction vor fi reținute de cititor, cât intensul moment din final când „încercând să murmur versuri din Eminescu...în podul palmei mele a tresărit, pentru o secundă, degetul său mijlociu..."[63]

Anton Holban este o altă figură evocată prin labirintul memoriei de scriitor. Reținem portretul profesorului model de care-l lega mai ales mai ales „amintirile scriitorului care mijea în mine"[64]. Imaginea lui Holban impresionează prin câteva trăsături pe care Anania are grijă să le puncteze: statura intelectuală deosebită comparabilă cu cea a lui Eugen Ionescu, familiaritatea pe care o arăta elevilor și mai ales deschiderea pe care o manifestase față în față cu pasiunea pentru literatură a unui școlar. Sfârșitul lui Holban, terifiant prin detalii

---

[61] Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși. De dincolo de ape*, p. 236;

[62] Eugen Simion, http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2667, consultat în data de 30 martie 2018.

[63] Valeriu Anania, *Rotonda...*, p. 86.

[64] *Idem*, p. 97.

Scanned with OKEN Scanner

va naşte o altă invitaţie la...literatură: romanul *Craniu în flăcări* care va muri după prima jumătate de pagină. Ample pagini de memorie afectivă îi sunt dedicate lui Victor Papilian, medicul care-l primeşte pentru prima dată pe tânărul Valeriu Anania recitându-i versurile dintr-o poezie publicată în *Gândirea*. De reamintit că scriitorul se afla într-un amplu proces de recuperare a încrederii în oameni după ce trăise „iadul – dostoievskian – al durerii de a nu mai putea iubi", în urma unor denunţuri împotriva sa făcute chiar de oameni pe care îi iubise. Gândul de a deveni medic îl adusese în faţa lui Victor Papilian cu care va avea îndelungi conversaţii pe teme literare, dar şi medicale. Nu lipsesc desigur din firele nuanţate ale memoriei afective nici evocările comice, cum este cel modalităţilor de copiere la examenele medicale, nici întâlnirile providenţiale pe care le are la Societatea Scriitorilor din Ardeal condusă de Papilian. O evocare interesantă este cea care îl are în centru pe Marin Preda, editorul „volumaşului" de versuri, din 1971, *Geneze*. Ceea ce este caracteristic evocărilor din acest volum constă în pentru toţi scriitorii evocaţi este elementul surprinzător, de noutate, aparent banal, dar care, cu o infuzie bine dozată de umor, reuşeşte să definească întocmai spiritul fiecărui „aprins" evocat. Marin Preda va rămâne în memoria cititorului mai ales prin evocarea conflictului dintre propriul fiu, Nicuşor şi un copilul negru. Umorul e irezistibil: pe de o parte vocabularul tipic moromeţian face deliciul lecturii, pe de altă parte comportamentul intempestiv al lui Preda, dominat de aburii alcoolului care sfârşeşte prin a da dreptate celui care şi-a apărat limba cu pumnii: „-Auzi, domnule, să râză el de limba omului..."[65]

Singurii care ies din această atmosferă în care umorul dispare ca un semn de respect şi ca o formă de solemnitate faţă de statura oamenilor evocaţi sunt filosoful Lucian Blaga şi poetul ascet Vasile Voiculescu. Evocarea lui Lucian Blaga, mult cumpănită, după mărturisirea autorului nu este o expresie a unei prietenii foarte apropiate. Alege însă să nu-l excludă din acest cerc al prietenilor „apropiaţi" tocmai pentru că el avea pentru filosoful român o profundă admiraţie. Pentru că încercase aventura Mioriţei în opera sa dramatică, Anania este felicitat de Blaga precizând că şi el se gândise la o transpunere dramatică „Dar vezi mie *Miorița* mi s-a părut întotdeauna o idee circulară, aşa, ca roţile de foc ale lui Iezechiel... Se tot învârtea şi nu ştiam de unde s-o apuc..."[66]. Iar Constantin Noica comentează, ca o fericită prelungire a spuselor lui Blaga: „Toată lumea cunoaşte *Miorița*, numai Blaga a înţeles *mioriticul*"[67]. Poate că dorul lui Blaga, statuat la nivel de concept în filosofia lui, vibra cu intensitatea dorului lui Valeriu Anania. Vasile Voiculescu este zugrăvit cu sentimentul că se zugrăveşte un sfânt pe peretele unei biserici. El se furişează în sufletul autorului cu aceeaşi discreţie si simplitatea cu care trăia şi cu care scria.

---

[65] Valeriu Anania, *Rotonda...*, p. 193.
[66] *Idem*. p. 146.
[67] Constantin Noica, *Eseuri de Duminică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013, p. 86.

Scanned with OKEN Scanner

Pauperitatea cotidiană menită să-i îngrijoreze pe cei apropiaţi o trăia cu asumarea conştientă a unui călugăr isihast pentru care mântuirea sufletului e tot ceea ce mai poate aştepta. Poetul *Poemelor cu îngeri* îi oferă scriitorului privilegiul de a asista la o nebănuită înălţime duhovnicească pe care doctorul Voiculescu o trăia cu dezinvoltura omului îndumnezeit. Opera pare să fie desprinsă din aceleaşi tainice fresce în care s-a retras. Nevoia lui Valeriu Anania de a-şi umplu singurătatea cu lumina prietenilor, venită din „aprinderea" iubirii are îşi găseşte explicaţia şi în consideraţiile lui Constantin Noica despre tânărul egiptean antic care, trecând toate treptele iniţierii, ridică ultimul văl şi se vedea îndărătul lui pe sine, omul cel tânăr. Nu senzaţiile, nu lucrurile, nu legile intelectului pot umple vidul vieţii. Vidul vieţii îl umple doar Viaţa"[68]. În această paradigmă pentru Valeriu Anania, Viaţa erau prietenii.

Un dor limpezit dintr-o singurătate mereu adăpată din izvoarele prieteniei, un dor care rezonează în prieteni cu care se poartă controversa, duelul intelectual şi spiritul de corectitudine. Autorul *Rotondei* mărturisea despre singurătate ca pretext pentru prietenie sau despre cum prieteniile pot deveni bucuria singurătăţii: „Când singurătatea e permanentă, prin vocaţie sau disciplină, ea poate trăi bucuria de a vedea comunicarea devenind comuniune. E ceea ce se întâmplă, cred, în cartea mea de amintiri literare, unde eroii, autorul şi cititorii alcătuiesc o obşte"[69]. În volumul *Dragostea şi vântul,* Aurel Sasu relatează o emoţionantă întâlnire între Valeriu Anania şi Geo Bogza, în parc, pe o bancă, în Cişmigiu. După plecarea lui Valeriu Anania, Geo Bogza stă în picioare multă vreme, „înalt şi drept ca un paznic de far". Rămăsese ridicat „în semn de omagiu adus depărtării celuilalt"[70] . Se poate spune că întregul volum al *Rotondei* este o ridicare în poziţie de drepţi, un omagiu adus depărtării celorlalţi. Depărtare şi, în acelaşi timp, eternă apropiere[71].

Doina Pologea, în lucrarea sa *O fereastră spre sacru, Introducere în opera lui Bartolomeu Valeriu Anania,* numea această operă memorialistică cu o impresionantă forţă evocatoare, „Cartea cu prieteni". Dan C. Mihăilescu, vede în *Rotonda...* un vast teritoriu de „bună cumpănire a celuilalt". Nu este de mirare că în paginile acestei cărţi cititorul va găsi afecţiune şi mărturisire deopotrivă, concentrată pe conturarea aproapelui în toate dimensiunile lui, atât cât i-a fost dat lui Anania să le cunoască la oamenii pe care i-a întâlnit. Portretele sunt memorabile nu doar din perspectivă unei iscusinţe descriptive sau narative, ci graţie luminii cu care sunt zugrăvite. În nicio altă scriere a autorului nu întâlneşti atâta dragoste de celălalt, aşa cum se lasă ea văzută în

---

[68] Constantin Noica, *Povestiri despre om,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2013, p. 166.
[69] Ioan Pintea, *Însoţiri în turnul Babel*, p. 188.
[70] Aurel Sasu, *Dragostea şi vântul, Glose la memoriile lui Valeriu Anania*, p. 162.
[71] Doina, Pologea, *O fereastră spre sacru, Introducere în opera lui Bartolomeu Valeriu Anania,* Editura Limes/Renaşterea, 2018, p. 140.

Scanned with OKEN Scanner

paginile acestei lucrări. Aş putea afirma că fiecare portret în parte se vrea o dedicaţie, o confesiune, o materializare a unei bucurii de a fi în preajma unor figuri proeminente ale culturii române cu care Anania se mândrea, nu în maniera celui poftit la o nuntă fără a purta haina corespunzătoare, ci într-o lăuntrică convingere de sine că, recunoscut sau nu ca atare, „mă ştiam scriitor". Iisus spunea în Evanghelia...„nu este dragoste mai mare decât aceasta ca cineva să-şi pună viaţa pentru prietenul său". Prin *Rotonda*, Valeriu Anania şi-a pus la dispoziţie întregul său talent pentru ca prietenii săi, să nu moară niciodată cel puţin în amintirea celor care vor citi paginile cărţii. Imortalizarea unor personalităţi, din culise, ignorând inflexibilitatea stilului academic, critic, este ceea ce conferă acestor pagini viaţă. Puţine sunt paginile din literatura română în care oamenii de cultură sunt portretizaţi în această manieră, care are mai mult de câştigat în faţa cititorilor nespecialişti şi, din acest punct de vedere Rotonda plopilor aprinşi poate fi un popas premergător pentru fiecare novice invitat la masa marilor opere literare. Un Arghezi poate deveni nu doar un scriitor mare, cum solemn îl declarăm, ci şi un om atât de fascinant. Un Voiculescu, dincolo de opera lui nici acum pe deplin pricepută, este fără îndoială un isihast. Iar Marin Preda, părintele Moromeţilor, un om atât de „independent".

O concluzie

Proza lui Valeriu (Bartololmeu) Anania încă îşi aşteaptă un loc bine statuat în istoriile literare, unde este cvasiabsent. Poate că nu putem aşeza semnul egal între marii prozatori (Mihail Sadoveanu, Vasile Voiculescu, Tudor Arghezi) şi Valeriu Anania. Dar, o literatură valoroasă, nuanţată ţi profundă nu poate să existe doar prin numele celebre, confirmate de critica literară. Scriitorul aduce în zona literaturii române o lume puţin explorată şi exploatată, poate şi pentru dificultatea de a o stăpâni şi manevra. Este vorba de imaginarul monastic în care timpul coexistă oximoronic cu veşnicia, firescul cu suprafirescul, mitul cu istoria, toate aşezate într-un scenariu care le dă coerenţă şi veridicitate. Mai ales în spaţiul monastic şi în existenţa personajelor zugrăvite există o conştiinţă a totului care aboleşte orice ipostază a lui coincidentia oppositorum...sau o confirmă.

Opera literară a lui Valeriu Anania este foarte puţin cunoscută şi puţin recunoscută în paginile literaturii române. Deşi nu există suficiente argumente pentru a demonstra ca a existat o anume reţinere din partea criticii literare faţă de aprofundarea operei lirice de care ne ocupăm, este totuşi grăitoare în acest sens absenţa referinţelor critice pe marginea acestui subiect. Cu alte cuvinte universul artistic creionat de mâna artistului şi sacerdotului Valeriu Anania a fost cel mult considerată ca făcând parte din literatura minoră. Chiar din această perspectivă ea trebuie luată în consideraţie şi comentată mai ales că pe fondul unor puternice turbulenţe politice şi sociale, scriitorul a avut neşansa de a face parte dintr-o „generaţie amânată". De asemenea mai trebuie avut în vedere un

Scanned with OKEN Scanner

adevăr: opera literară cu din galeria celor cu substrat religios, şi care deseori chiar îmbracă un aspect liturgic a fost greu primită în cetatea literaturii veritabile cu drepturi depline. Să ne amintim numai de Vasile Militaru, de Valeriu Gafencu, Nichifor Crainic, Nicolae Alexandru, Daniel Turcea sau de alte cazuri în care, în afara recunoaşterii unor măiestrii de ordin estetic formal, textele nu se puteau susţine din punct de vedere valoric. Eroarea, în abordarea textelor artistice ale lui Valeriu Anania, constă în faptul că ele au fost citite, dat fiind statutul scriitorului monah, în cheie strict religioasă cu perspective minime de a atinge marile izbutiri literare.

Cu excepţia unui orizont previzibil şi specific universului mănăstiresc sau a celui din zona proximă, poate că puţini au avut răgazul sau răbdarea să citească textele (nu negăm existenţa unor texte experimentale fără valoare certă) într-o altă cheie de lectură sau dintr-o altă perspectivă. Dacă mai raportăm opera scriitorului şi la biografia acestuia, (care, vrem nu vrem, îşi spune cuvântul la orice încercare de interpretare nepărtinitoare: un monah, cu trecut considerat legionar[72], cu atitudini nonconformiste, cu un trecut în închisoare încă neelucidate de arhive) înţelegem de ce în actul interpretării se strecoară, contrar unui principiu enunţat de paşoptişti încă de la 1840 „vom critica cartea, iar nu persoana", prejudecata că un monah obişnuit cu ritmul liturgic şi implicat foarte adesea în treburile tulburi de la acea vreme ale Bisericii, nu poate fi în acelaşi timp şi un veritabil scriitor. Fie şi numai schiţate aceste premise credem că opera artistică a lui Valeriu Anania încă nu şi-a aflat adevăratul rost şi loc în canonul actual al literaturii române. Această parte a operei scriitorului este pe de o parte un puternic exerciţiu artistic pentru ceea ce va urma concretizat în dramaturgia versificată, în lirismul regăsit în poezie sau în diversele scrieri ale autorului, dar şi o lustruire desăvârşită a limbii care-şi va vedea mai târziu strălucirea în marea operă a diortosirii Sfintei Scripturi.

Valeriu (Bartolomeu) Anania a fost omul şi scriitorul care, străbătând un drum sinuos, anume făcut pentru sufletele tari, a devenit o emblemă a unei generaţii, o figură contestată şi admirată în egală măsură, un mitropolit cărturar care continuă şi întregeşte seria mitropoliţilor cărturari din vechime sau mai recenţi şi de asemenea un nume de referinţă în cercul marilor nume ale României secolului XX. Poate că e momentul ca, prin contribuţii serioase în acest segment, opera integrală a scriitorului Valeriu (Bartolomeu) Anania să fie evaluată în mod obiectiv nu numai prin raportare la valorile deja stabilite ale literaturii, ci şi prin raportare la contextul cultural, social şi politic în care acestea au fost scrise şi (ne)publicate.

[72] Vezi Anexa 20.2, (Anexe, p. 349) – conform notei nu doar că a fost legionar, dar încă mai desfăşoară activităţi de acest tip.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul III

DRAMATURGIA

III.1. Teatrul lui Anania sau despre poezia cu mască

Dacă proza se axează pe abordări care reflectă experienţe ce ţin, în principiu de date autobiografice, universul dramaturgic îşi are originea în mitologie, vizând în mod pregnant marile probleme ale omului dincolo de substratul mitic. Nu doar ***Moriţa*** este „un poem pe viaţă şi pe moarte", dar toate celelalte lucrări dramatice au această clocotire a vieţii şi a morţii ca permanenţe ale fiinţei umane. De la iubirea dureroasă pentru un ideal, camuflat fie în ipostază feminină, fie în creaţie şi până la un mit al etnogenezei plasat într-o istorie concretă, se întâlneşte în opera dramatică a lui Valeriu Anania nevoia de împlinire a individului atât la nivelul erotic cât şi la nivelul creaţiei de orice tip (artistică sau întemeierea unui neam).

Lămuriri asupra propriilor texte dramatice sunt oferite chiar de către autor în celebrul articol-program Mitologia Românească, apărut în *Revista de istorie şi teorie literară,* 1-2, 1987 ca răspuns la ancheta publicaţiei. Este evident din această expunere cu caracter mai degrabă confesiv, că Valeriu Anania nu-şi propune să valorifice mitul din perspectiva lui cantitativă (adăugiri de variante, rescrieri sau reconstituiri), ci urmăreşte constituţia calitativă a mitului care poate oferi scriitorului premisele necesare îmbogăţirii mitului şi mitologiei chiar cu preţul ieşirii din limitele explicite ale mitului. Chiar dacă s-a concentrat pe câteva mituri mari ale culturii române, în ţesătura acestor opere sunt toarse o mulţime de credinţe, legende, mituri locale, variante ca într-un creuzet unde se frământă toată grija neamului românesc.

Toate piesele de teatru se rânduiesc (termen drag autorului) în jurul a câtorva teme majore: moartea, iubirea creştină – agape, ritualurile mitice sau afinitatea pentru credinţele ancestrale. Mitul nu serveşte decât ca punct de plecare pentru operele dramatice deoarece acţiunea dramatică devine mult mai complexă cu prelungiri spre zone neaşteptate de interpretare. Mai mult autorul adaugă faptul că „poemele dramatice pornesc, ca inspiraţie, nu de la mituri, ci de la premituri, de la metafora germinatoare a mitului – cu fericita expresie a unui comentator al meu din Franţa – de la un nucleu primar care a precedat miturile"[1].

[1] Valeriu Anania, *Opera literară IX, Publicistica*, vol. II, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008, p. 337.

Scanned with OKEN Scanner

Prelucrarea miturilor a constituit mai ales pentru generaţia lui Valeriu Anania o provocare şi o componentă a demersului artistic inter şi postbelic. Un concept foarte interesant şi apropiat de ideea de mit este cel avansat de Constantin Noica în lucrarea *Cuvânt împreună despre rostirea românească* şi anume conceptul de „temeiuri". Deşi nu foloseşte decât o singură dată cuvântul mit, filosoful realizează o adevărată apologie a ideii de temei cu valoare de mit. Temeiul este un concept care, prin natura lui, nu poate fi abstract pentru că stă la temelia lucrurilor; el este principiul. Însă la principiu se ajunge prin „mersul îndărăt către acele temeiuri care să te readucă la lucruri, iar nu să te abată de la ele"[2]. Vorbind despre filosofia kantiană, C. Noica analizează distincţia între *transcendent* (dincolo de lume sau în lume) şi „transcendental" care este „dincoace de lume" şi face posibilă lumea. Mitul pare să ţină de cea de-a doua categorie prin capacitatea lui de a explica, într-o formă sau alta, lumea, de a situa gândirea faţă de realitate. Drumul mitului de la real până la transcendental reprezintă de fapt evoluţia mitului de la povestea sacră, primordială şi exemplară până la forma lui literară, literaturizată. Aşadar mitul se regăseşte, latent, în orice manifestare vizibilă a lumii. „Într-un sens, trăim în lume cu tot dindăratul ei (cu subconştientul ei, inconştientul ei, cu larvarul, geneticul şi istoria ei, cu facerea ei cu putinţă, în mare cu dialectica ei). În faţa fiecărui lucru ne întrebăm ce temeiuri are să fie"[3]. Preferinţa pentru sonoritatea versificată a materialului dramatic este explicată de autor firesc într-un dialog cu Ioan Pintea: „Un critic dramatic american afirma că versul e limbajul natural al teatrului. în ce mă priveşte, aş cuteza să afirm că poezia dramatică e limbajul natural al înzestrărilor mele literare"[4].

Personajele dobândesc rareori o personalitate inconfundabilă, ele fiind *avataruri* sau *re-interpretări* ale personajelor deja cunoscute în literatura universală. Nota de originalitate este recognoscibilă numai în măsura în care personajele însele roiesc în jurul unui alt sens pe care îl propune textul. Nu ele în sine sunt originale, ci tipul de relaţie în care acestea gravitează. Este suficient să ne referim la cazul personajelor din *Mioriţa* care se construiesc unele pe celelalte la adăpostul altor rosturi. Moldan acceptă moartea nu în seninătatea unei acceptări predestinate, ci în numele iubirii. Dacă vom analiza cazul *Meşterului Manole* personajele se creionează mai ales din perspectiva unei renunţări cu aspect de asceză creştină după cum vom vedea. Nu putem afirma, deci, că Manole, Dragoş şi Bogdan, Eliabar şi Făt-Frumos sunt personaje originale, fie şi prin simplu fapt că ele aparţin unei memorii colective care le asociază cu diferite tipuri de modele. Singurul care scapă acestei identificări,

---

[2] Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Editura Humanitas, Bucureşti: Editura Humanitas, 2011, p. 118.

[3] *Idem*, p. 119.

[4] Valeriu Anania, *Din spumele mării. Pagini despre religie şi cultură*, p 212.

deşi doar parţial este Ioniţă Asan (din *Greul pământului*) figură pierdută în negura unei istorii greu de recuperat şi care, devine în piesă o imagine mai degrabă mitică decât realistă a întemeietorului. O tehnică inedită de a pune în valoare protagonistul este conturarea personajului etalon, dublul sau personajul în oglindă. Foarte puţini scriitori apelează la acest tip de artificiu pentru a pune în lumină personajul principal. O asemenea demonstraţie de forţă este întâlnită mai ales în romanul *Străinii din Kipukua*, unde personajul etalon, David pentru personajul-narator, are aceeaşi De pildă în *Meşterul Manole*, protagonistul este pus în permanenţă faţă în faţă cu Safirin. Ambii au aceeaşi direcţie, aceeaşi combustie interioară, aceleaşi obstacole cu deosebirea că Manole urmează destinul personajului baladei populare, iar Safirin devine un dublu de natură ascetică. În poemul dramatic *Mioriţa,* deşi nu există un personaj etalon, Moldan sintetizează atât trăsăturile personajului din baladă, cât şi imaginea unui homo religiosus, conectat nu cu o divinitate anume, ci cu un anumit tip de viaţă spirituală ce presupune invariabil o existenţă continuă.

Fiind reprezentări ale unor simboluri culturale, ele devin originale numai în măsura în care depăşesc prin resemnificare prototipul cultural de la care pornesc. Suma de mituri abordată în pentalogia dramatică reflectă nu doar o pasiune a autorului pentru mituri, ci situarea întregii opere sub aura şi generaţia mitului din punct de vedere compoziţional şi cultural. Preocuparea pentru miturile autohtone şi nu numai reprezintă o constantă a generaţiei în care se înscrie Valeriu Anania. Miturile devin o preocupare în măsura în care ele pot fi un punct de plecare pentru exprimarea unor noi viziuni artistice care să permită interpretări de factură creştină, fără ca prin această să vorbim despre o încreştinare a mitului. Asocierea dintre mit şi istorie, dintre legendă şi realitatea, dintre mit şi mit devine la Valeriu Anania un exerciţiu artistic deosebit de prolific în generarea noilor sensuri care se pot descoperi în opera lui. Mitul şi istoria se completează reciproc în dramele *Steaua Zimbrului* şi *Greul pământului.* De obicei istoria nu reprezintă decât un fundal difuz pe care se brodează trama dramatică recreionând atmosfera începuturilor, fie că ne referim la întemeierea Moldovei, fie că vorbim de epopeea primilor vlahi. Coexistenţa miturilor este omniprezentă iar graniţele dintre ele sunt proteice. Uneori vecinătatea a două mituri pare să creioneze existenţa unuia. În *Mioriţa* mitul transhumanţei, dominant în baladă, cedează discret locul altor mituri: cel al renaşterii prin iubire, iar în *Meşterul Manole* mitul creaţiei prin jertfă este amplificat şi resemnificat prin paralela Manole-Safirin. *Greul pământului* impune cititorului o serie de mituri legate de pământul ca fiinţă vie în permanentă stare latentă.

Un posibil subiect de discuţie pe marginea textelor dramatice ale lui Valeriu Anania ar putea fi modalitatea de interpretare artistică a pieselor prin teatru la microfon, piese care se pot fi ascultate graţie accesului la internet. Fiecare piesă interpretată beneficiază de o distribuţie remarcabilă (Leopoldina

Scanned with OKEN Scanner

Bălănuţă, Alexandru Repan, Adrian Pintea, Ovidiu Iuliu Moldovan) şi de o interpretare pe măsură. Poate că „urechea critică" a unui specialist ar putea ilustra mai multe aspecte artistic-interpretative specifice acestui tip de „teatru la microfon". Prin specificul său, această modalitate de expresie artistică are neajunsul de se manifesta doar prin vocea actorilor. Poate că e şi un mare avantaj. Aceasta înseamnă, în mod firesc, că toată substanţa artistică a textului se concentrează în universul vocii: de la dicţie şi până la intonaţie mesajul trebuie să fie nuanţat şi redat întocmai cu intenţia autorului textului.

O observaţie personală este aceea că, piesele în adaptarea Domnicăi Ţundrea, prin sonorizare şi sobrietatea rostirii, ţin să reliefeze, fără echivoc, caracterul specific mitologiei naţionale, profunzimile spirituale ale legendelor şi zestrei culturale de la începuturi. Dacă textul dramatic în sine nu creionează personalităţi foarte puternice în ipostazele personajelor, interpretarea fericită a acestora prin „teatrul al microfon" dezvăluie personaje memorabile, puternice care nu sunt întotdeauna şi cele principale. Spre exemplu în Mioriţa, nu Moldan este cel care atrage atenţia ascultătorului, ci Bălușca, voce penetrantă, vicleană care pare că generează şi ţine sub control întreaga desfăşurarea evenimentelor. Desigur discuţiile despre modul de transpunere în „scena" radiofonică pot fi interesante şi vor constitui o preocupare pentru viitor.

III.2. *Meşterul Manole* – între (pre)facere şi (re)facere

Prin încărcătura filosofică ofertantă, mitul Meşterului Manole a constituit şi pentru Valeriu Anania un punct de atracţie irezistibil graţie posibilităţii de a reînvia, pornind de la liniile de forţă ale baladei, ideea creaţiei la nivel superior şi spiritual care să stea sub semnul unei refaceri a omului vechi. Căci, privită de sus, piesa de teatru înfăţişează acest lucru; în vâltoarea patimilor şi pasiunilor umane cei doi protagonişti, Manole şi Safirin nu fac altceva decât să-şi zidească, respectiv zugrăvească propriile identităţi spirituale. Pe fondul unor evenimente preluate parţial din balada populară, fiecare dintre aceşti doi exponenţi umani reuşesc să schimbe ceva doar în măsura în care se învinge pe ei înşişi în umanitatea lor. Jertfele pe care ei le aduc la nivel material, nu sunt altceva decât confirmări ale propriilor biruinţe asupra propriului sine. Este limpede că această concepţie ţine de viziunea creştină a vieţii. Aceasta credem că este, în parte, miza poemului dramatic. Cel mai puternic argument se schiţează chiar din versul recurent ale textului: „Când firea izvodeşte frumosul măiestrit/ E osândit izvodul să piară-n ce-a rodit" care sugerează, aşa cum se va vedea, o naştere din nou care se cere a fi împlinită în fiinţa umană. Imperativul nu se limitează deci la artist, ci vizează întreaga fiinţă umană. De altfel Mitologia propune de fiecare dată ideea de jertfă la baza oricărui edificiu. Şi pentru ca edificiul să aibă forţă el trebuie întemeiat pe o structură de natură

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

feminină: „Să remarcăm mai întâi că Mitologia română este plină de biserici care se prăbuşesc şi care nu pot fi terminate decât dacă este zidită „Fata Împăratului" sau dacă este adusă în clopotniţă „Pasărea Măiastră"; de aici o questă... Artistul trebuie să pună în Opera sa tot ce are mai bun în fiinţa lui..."[5]

Piesa are şi ea istoria proprie. La sugestia lui Ion Şahighian, care ar fi cerut de la Valeriu Anania un scenariu de film românesc, începe să prindă contur piesa de teatru care avea în centru mitul creaţiei prin jertfă. În fază iniţială piesa are exact destinul zidurilor lui Manole, după mărturisirea autorului: „În ultimii doi ani gândisem piesa îndelung fără să izbutesc a o închega mulţumitor; se repeta drama însăşi a legendei o scenă se prăbuşea aproape imediat ce fusese zidită"[6]. Ceea ce lipsea închegării acestei piese era doar o „cheie", cum o numeşte autorul în Memorii, pe care, după ce o găseşte îţi începe lungul drum al construirii poemului. *Meşterul Manole* al lui Anania nu este în primul rând despre creaţie prin jertfă aşa cum propune textul baladei şi nu mizează pe ideea resemnificării filosofice a textului aşa cum întâlnim la Lucian Blaga. Putem vorbi, mai degrabă de o resemnificare printr-o regândire teologică. Mai degrabă miza poemului dramatic ar putea fi distanţa, drumul dintre patima înrobitoare şi aducătoare de moarte, până la descătuşarea de patimi şi înveşnicirea. O dorinţă efervescentă mişcată, în întregul ei, de dragostea care poate zidi sau dragostea care poate ucide.

Deşi întreaga ţesătură a poemului dramatic se concentrează în jurul zidirii „gânditei mănăstiri", această povară a creaţiei generează personajelor nelinişti interioare nebănuite. Miezul teologic al dramei se referă la necesitatea ca la baza oricărui edificiu, de natură spirituală să existe o jertfa, o reconfigurare a jertfei christice. Nu este vorba de ideea jertfei plasate în timpul imemorial al mitului, ci de ideea creştină conform căreia la baza creaţiei trebuie să stea iubirea şi perfecţiunea sufletească. Adesea, în poem, motivele prăbuşirii zidului sunt legate de prezenţa femeii în spaţiul sacru al creaţiei. Fie Iovanca[7], fie Simina, ele nu sunt altceva decât piedici pentru Safirin, respectiv Manole de a evolua în marea responsabilitate pe care o au. Prăbuşirea zidurilor nu mai este o întâmplare inexplicabilă. Ea este generată de incapacitatea meşterilor de a se dedica în totalitate zidirii. Este o construcţie care acaparează, care are nevoie de exclusivitate, cel puţin pe durata ridicării ei. Chipul pictat de Safirin este bântuit

---

[5] Vasile Lovinescu, *Dacia hiperboreană*, Editura Rosmarin, Ediţia a II-a, Bucureşti, 1996, p. 24.

[6] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 330.

[7] Personaj al cărui geneză se află într-o mărturisire a lui Valeriu Anania din 1940, în *Memorii*, în ipostaza de „tânără doamnă, plăcută la chip, blondă, cu ochi albaştri, îmbrăcată întotdeauna corect". Aşa cum a apărut, dintr-o dată, tot astfel a şi dispărut, după o năvalnică mărturisire amoroasă din care „avea să crească, mult mai târziu, Iovanca din piesa Meşterul Manole" (p. 49).

de figura femeii pentru care acesta nutrea o pornire erotică. Dilemele nu încetează să apară şi acest lucru are la origine faptul că personajele sunt absorbite de absolut. Deşi pare că au de ales, personajele rămân, conştient blocate într-un destin care nu le oferă posibilitatea să aleagă. Safirin are de ales între a-şi ucide chipul iubit imortalizându-l în icoană, dar aceasta înseamnă un grav sacrilegiu, sau să picteze fără strălucire artistică şi rămânând cu o iubire nepermisă în suflet. Gradat, aceeaşi dilemă o are de rezolvat şi Manole. Simina este mult mai legată de el, ca soţie, prin Manolaş, copilul. Apropierea sufletească prea mare de soţie generează o incapacitate creatoare. Dacă alege zidirea, trebuie să respingă iubirea Siminei. Dacă alege iubirea Siminei se află pe punctul de a pierde contactul cu zidirea, o componentă importantă pentru creator. Faţă de personajul baladei, Ana, Simina devine ipostaza femeii care-şi înţelege rostul şi luptă pentru familie.

Punctul de rezistenţă a textului este concentrat în replica pe care o rosteşte personajul Safirin, de altfel şi personaj raisseneur al piesei de teatru, într-o remarcabilă meditaţie asupra capacităţii creatorului de a surprinde în operă nu doar realitatea, ci idealul ei: „Când firea izvodeşte frumosul măiestrit/ E osândit izvodul să piară-n ce-a rodit". În acelaşi timp această replică sinteză dezvăluie şi faptul că artistul nu se poate detaşa de imperfecţiunile lumii decât topindu-le în efortul creator al propriei vieţi. Reflecţia este clară: nimic nu se naşte din nimic. Trebuie să existe o bază sau un punct de start care prin necesitate se va stinge, trebuie să moară. Simbolul grăuntelui de muştar sau a bobului de grâu este mai mult decât vizibil aici. Meditaţia lui Safirin ar merita mai mult decât o simplă limitare la cele două versuri sinteză. Legitimându-se în sorgintea artistică a lui Leonard (Leonardo daVinci), Safirin aduce un elogiu măiestriei pictorului italian de a imortaliza nu imperfecţiunea, patima, ci de a da un sens superior acesteia prin har: „căci meşterul ucis-a/ Mândreţea după fire-n mândreţea după har". Este legea după care trebuie să se ghideze orice creator şi care ordonează existenţa lui Safirin şi a lui Manole. Discursul versificat al lui Safirin, nume cu rezonanţe filigranice, reprezintă o remarcabilă ars poetica, valabilă pentru întreaga zonă de manifestare artistică. Calea artistică desăvârşită este imposibilă fără atingerea imponderabilităţii. De altfel, dimensiunea sacră a creaţiei este ilustrată prin apelul la lexicul bogat în valenţe religioase: *icoană, har, prihană, neprihănit, patimă.* Deşi drama poartă numele meşterului Manole, personajul central, în jurul căruia se organizează subiectul operei este Safirin. Nu numai pentru că el este cel care problematizează actul creaţiei investindu-l cu putere divină, dar şi pentru că el este cel care, în epilog oferă un cadru de situare filosofică a evenimentelor care s-au succedat într-o retorică a dilemei tragice. Orice alegere conduce invitabil la moarte. Safirin este cel care reflectează asupra evenimentelor, el dezleagă misterul zidirii Siminei, sora lui, tot el este cel care conferă creaţiei sensul ei ascetic care presupune mortificare, des-pătimire şi o permanentă legătură cu harul. Safirin nu este orice fel de artist, ci iconar, nu este

Scanned with OKEN Scanner

un simplu iconar ci monah, iar această ipostază explică aplecarea lui spre perfecțiunea dumnezeiască pe care vrea s-o surprindă în icoană. Drama se conturează treptat pe măsură ce chipul Iovancăi, ispititor în sine, începe să-l tulbure. De aici și dorința hotărâtă a lui Safirin de a-și ucide ispita prin artă.

Este interesant că poemul dramatic al lui Valeriu Anania, conturează dincolo de conflictul principal o problemă delicată atât pentru contextul pe care-l propune piesa, dar și pentru spațiul cultural al anilor '50-'60, și anume prezența femeii, a femeii percepută ca piedică, a femeii-demon, a femeii ca o alternativă ispititoare la orice alt ideal masculin. Simina și Iovanca, deopotrivă sunt două piedici pentru două dintre cele mai importante personaje ale piesei: Manole și Safirin. Ambele exercită asupra bărbaților o influență care poate fi pusă sub semnul „coincidentia oppositorum". Pe de o parte Manole și Safirin își găsesc „izvodul" creației lor în făptura acestor femei, pe de altă parte ambii sunt, într-un fel sau altul mutilați de durerea sufletească cauzată de absența femeilor. Mai mult există și o tensiune între femei mult mai pronunțată prin nevoia lor de a se situa clar față de bărbații pe care îi iubesc. Iovanca, lipsită de o manifestare evidentă a iubirii lui Safirin, care se vrea departe de orice corupție materială, propune o ipostază virilă de manifestare a feminității: „Crezi că om pândesc în copca dragostei lui Safirin?/ Lupți cu omul? Omul cade. Ești femeie? Fă război/ Cu-o putere mai cumplită și de dincolo de el!" Învingându-l pe Safirin Iovanca e convinsă că învinge ceea ce e mai puternic decât ea, firea față de care trebuie să se simtă supusă. De aici apare și sentimentul luciferic, de luptă împotriva unei forțe dominante. În consecință legătura dintre cele două femei se convertește într-una de răzvrătire împotriva „creatorilor", Manole și Safirin, dar și de alianță împotriva acestora și a creației.

În cazul lui Manole, Simina reprezintă „amfora minunii născătoare" care are doar o singură lege: iubirea. Tot în lumina maternității Siminei, Manole își creionează făptura mănăstirii într-un moment de har al Tabloului al II-lea. Imaginea este copleșitoare: „ ...prinde pruncul de subțiori, se înalță pe vârfuri și-l ridică-n văzduh. (...) Manole-și ridică ochii, vede, se cutremură: peste icoana femeii și a pruncului se înfiripă și capătă miez, vedenia viitoarei biserici de la Argeș..." Așadar biserica nu prinde contur altfel decât în lumina simbolului matern al femeii cu pruncul în brațe, ridicat în văzduh, ceea ce conferă o notă puternică de originalitate piesei lui Valeriu Anania. În același timp această vedenie are și valoare de profeție anticipând nevoia de jertfă imposibil de acceptat în logica umană. Procesul de creație se dovedește unul istovitor atât prin provocările tehnice, cât mai ales prin povara singurătății. Viitoarea construcție acaparează Meșterul, care are și ipostaza de soț. Construcția devine prin simbolul chivotului (o machetă a viitoarei clădiri, dar cu valențe sacre în spiritualitatea creștină) un egal al Siminei care începe să înțeleagă misterul vedeniei lui Manole. Distihul ordonator al piesei „Când firea izvodește frumosul

Scanned with OKEN Scanner

măiestrit,/ E osândit izvodul să piară-n ce-a rodit" amplifică drama personajelor care intră, fără voia lor, într-o iluzie a alegerii. Este, de fapt, încleştarea perpetuă a fiinţei umane cu forţele destinului. Biserica devine, din perspectiva Siminei o rivală, căreia i se confesează ca o femeie rănită, ultragiată care-şi apără bunul cel mai de preţ: „Frumoasă eşti! Dar nu mi-l iei! Ai vrea/ Să mi-l răpeşti, crezând că viaţa mea/ Nu-i mai de preţ ca piatra măiestrită./ Dar eu, şi eu pot izvorî ispită..." Aici se configurează rolul femeii care naşte ideea Bisericii şi care trebuie să se sacrifice în ce a izvorât. Cum observa Dumitru Micu „răspunsul bisericii, există doar ca idee, bătută, miniatural, în metal preţios, e refuzul de a se lăsa construită"[8]. ceea ce echivalează situarea lui Manole în faţa unei dileme tragice. Mai mult Mircea Eliade, în comentariul său la legenda Meşterului Manole opinează că: „ritualul de construcţie este si el o consecinţă teoretică a unui mit cosmogonic si a unei întregi metafizici arhaice, care afirmă că nimic nu poate dura dacă nu are suflet sau nu este însufleţit"[9].

Iovanca este fără îndoială ipostaza femeii ispită mai ales în relaţie cu Safirin. Este pe de o parte exponentul puterii financiare, dar şi forţa care-l dezechilibrează pe mohanul Safirin. Spre deosebire de refugiul în amânare la care recurge Manole, Safirin apelează la o cale de salvare pe care i-o oferă arta. „Zugrav şi vraci", cunoscător al „sfintelor eresuri" iconarul optează pentru uciderea Iovancăi în chipul zugrăvit. Conexiunea fiinţei ispititoare, cu lumea hieratică îl absolvă pe Safirin de greutatea ispitei. Incoruptibil şi sobru, Safirin îşi jură că va ucide izvorul păcatului chiar în peretele bisericii pe care o va zugrăvi pe zidurile înălţate printr-o altă jertfă. Actul artistic este, în acest caz, tămăduitor şi capabil să dea sens luptei interioare a personajului, dar capătă şi o alură creştină fără îndoială. Nu acesta era modul de luptă spirituală a creştinilor, cu atât mai mult a asceţilor? Renunţând la frumuseţea concretă, întruchipată în materie Safirin se împlineşte în frumuseţea eterică a spiritului şi a operei de artă pe care o eternizează întocmai ca Leonard, maestrul pomenit de personaj în confesiunea sa: „Fiara mea va fi-n pronaos ctitoră pe zid./ Acolo am s-o-nchid şi s-o ucid" (p. 40). Safirin devine astfel un dublu al lui Manole, care ştie de la început că ceea ce ispiteşte material trebuie suprimat în ipostaza eternă a artei.

Un personaj interesant, care face parte din galeria personajelor „misterioase" prezente în teatrul lui Valeriu Anania este Femeia, care apare „nu se pricepe cum" şi care cere, fără echivoc, umbra „a celui ce-l născui şi mi-l crescui: Copilul meu" (p. 23). Deşi Manole neagă credinţa în „astfel de poveşti", Femeia îl avertizează anticipând evenimentele tragice care se vor

[8] Dumitru Micu, *„Piesa văzută de..."*, în Referinţe Critice, Valeriu Anania, *Teatru I*, Editura Polirom, Iaşi, 2010, p. 165.

[9] Mircea Eliade, *Comentarii la Legenda Meşterului Manole*, apud. *Drumul spre centru*, Editura Univers, Bucureşti, 1991, p. 476, https://monoskop.org/images/f/f9/Eliade_Mircea_Drumul_spre_centru_1991.Pdf, consultat în data de 12 ianuarie 2018

Scanned with OKEN Scanner

acumula pe parcurs generând destinul tragic al artistului. Aceste apariţii fac parte din galeria personajelor fără origine care reprezintă mai degrabă o ipostază a existenţei spiritualizate, ciclice pe care o presupune interferenţa mitului cu realitatea. Nu întâmplător ea apare în contextul în care cuplul Manole-Simina cântăreşte „rodul copt în rai/ Al dragostei cu care te-aşteptai/ Manole" (p. 22) ambele împliniri, cea artistică prin biserică şi cea erotică prin copil, fiind fundamentate pe jertfă. Umbra nu este altceva decât simbolul unei legături nevăzute cu forţele oculte, fiind cu neputinţă ca fiinţa pământeană să nu se supună şi unor rigori ale lumii fenomenale. Pe de altă parte umbra este simbolul rivalităţii dintre lumea concretă care aspiră spre perfecţiune şi cea ale cărei înţelesuri rămân absconse. Sugestia este aceea a unei zidiri care epuizează având nevoie, în primul rând, de o conlucrare a energiei creatoare a creatorilor dublată e un fundament mistic „furat". „La Valeriu Anania umbra este o obsesie a tuturor „eu-rilor personaje", constituie „însăsi legea mortii născătoare". Safirin, „călugărul zugrav si vraci", declară: „Noi, iconarii, nu spre moarte-mpingem umbra, ci spre viată-i facem cale" în momentul în care încadrează umbra jupânesei Ivanca pentru o viitoare icoană. Umbra omului si umbra creatiei se află într-o interdependentă organică, sugerându-se că opera nu poate dobândi o umbră proprie, nu poate fi înfăptuită decât prin integrarea/asimilarea umbrei umane: „zidul creste, omul moare-n umbra lui"; „Umbra-nchisă-n zid" constituie păcatul originar al creatiei, dacă ne raportăm la morala crestină, dar este strict necesar în virtutea unui ritual ancestral care cere ca în temelia oricărei ctitorii să fie jertfită o fiintă umană pentru a îmbuna spiritul locului si pentru a insufla cu viată opera.[...]Concluzia este „din umbre ne crescu lumina...", adică din păcat ne-am consacrat forma exterioară a credintei"[10].

Ceea ce încheagă drama este lupta interioară deopotrivă cu aducerea la desăvârşire a operei. Nimic nu poate fi durat dacă echilibrul interior nu este atins, mănăstire jucând un dublu rol: jumătate pentru meşter: „Manole: Cum / Să-i gâtui frumuseţea?...s-o sugrum? Când mi-am croit biserica-n gândire,/ Din piatră mi-am croit-o!.../Cum să-i stâlcesc mândreţea?" şi de dublu/rivală pentru Simina: „Iovanca: Şi eu! ca tine urmăresc un gând barbar./ Un altar te lupţi să birui, lupt să birui un altar/ Că e-n trup sau că e-n piatră deopotrivă ne înfruntă/ Şi ne vor îngenuncheate. Dar tu ştii ce cruntă/ Este patima femeii când se vrea biruitoare" (p. 97).

Replicile de confruntare dintre cele două personaje, Iovanca şi Simina, dezvăluie o analiză profundă a psihologiei feminine aflată în ipostaza de a concura cu eternitatea: „Lupţi cu omul? Omul cade. Eşti femeie? Fă războel/ Cu-o putere mai cumplită şi de dincolo de el!/ Eşti femeie? Cer să jefui, nu pământ!... În jindul meu,/ Năzuind să nărui sfântul, vreau să-l frâng pe

[10] Lucian Bâgiu, *Valente Polifonice ale prozei şi dramaturgiei lui Bartolomeu Valeriu Anania,* Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004, pp. 284-285.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Dumnezeu!" (p. 98) În vârtejul împotrivirii faţă de cei doi bărbaţi acaparaţi de aspiraţiile spre absolutul creaţiei, cele două femei împrumută ipostaza demonică splendid conturată într-un fel de anticonfesiune a Siminei răfuindu-se cu biserica: „E el...şi te gândeşte...şi-o să-mi port/ Făptura lângă el...şi-o să ţi-l fur.../Frumoasă eşti, dar nu mi-l iei ţi-o jur" (p. 101). Mănăstirea se zideşte, portretul se zugrăveşte în pofida rezistenţei patimilor şi dorinţelor omeneşti. Simina este zidită aşa cum Iovanca este imortalizată pe pânză. Fiecare creator jertfeşte frumuseţea femeii începând din interior. Odată ucis gândul de posesivitate, de atracţie materială eliberarea prin artă devine posibilă. Episoade epice din baladă sunt păstrate tocmai pentru a da coerenţă tramei dramatice. Motivul umbrei este reiterat ca „meşteşug atoateziditor" şi „vechi de tot" care „dă un spor de trăinicie zidului".

Ceea ce rămâne ca element totuşi neintegrat piesei fără a avea o valoare concludentă în text este apariţia Femeii dublată de simbolul umbrei, al vulturului, al păsării-suflet, elemente care, chiar dacă plasează acţiunea într-o dimensiune a mitului rămân separate de nervurile acţiunii. Dacă Muma din Greul pământului are consistenţă şi importanţă ca personaj al piesei, Femeia nu poate fi altceva decât un artificiu care nu poate amplifica dimensiunea mitică a piesei decât în măsura în care ea devine o reflexie a celor două personaje feminine amintite.

Finalul piesei accentuează mai degrabă ideea de culpabilitate pentru dispariţia prin jertfă a celor două femei. Gestul voievodului de a porunci dărâmarea construcţiei are la bază doar dezvăluirea unei crime pe care acesta nu o poate înţelege în ordinea superioară. Mărturisirea lui Manole devine pretext pentru cea de-a doua mărturisire: a lui Safirin care roteşte deasupra replicii „Când firea izvodeşte frumosul măiestrit/ E osândit izvodul să piară-n ce-a rodit", însă dincolo de această ciclicitate existenţială la care muritorii sunt părtaşi, autentic este doar adevărul că: „Trăim ce-nţelegem şi-atât cât ni-i dat" (p. 157).

III.3. *Greul Pământului* – despre speranţa unui „deja şi nu încă"

Publicată în anul 1982, la Editura Eminescu, în seria „Teatru comentat", în două volume, piesa *Greul Pământului* este o aluviune de mituri şi „ritualuri insondabile, ale căror valente surmontează chiar preistoria poposind în anistorie, şi aparţinând astfel actualizării unor mitologii imponderabile. Valeriu Anania îşi asumă o dată în plus dificila tentativă de a decodifica la nivel artistic câte ceva din esenţele originalului etnic, transgresând dimensiunea istoriei"[11]. Gândul de a scrie o astfel de piesă îi surâde scriitorului în anul 1954 când „a venit la

[11] Lucian Bâgiu, *op. cit.*, p. 273.

Scanned with OKEN Scanner

Bucureşti Patriarhul Bulgariei, Chiril, pe jumătate român, om foarte învăţat, cărturar, istoric, membru al Academiei Bulgare de Ştiinţe" şi căruia îi împărtăşeşte gândul de a scrie o piesă de teatru numită *Asanii.* Deşi are promisiunea ambilor patriarhi de a efectua o călătorie de studii în ţara vecină, totuşi, sub pretextul unui inadvertenţe ştiinţifice cu privire la originile clare ale Asanilor, la sud de Dunăre, lui Valeriu Anania i se refuză categoric călătoria în Bulgaria. Aşadar piesa va fi rezultatul unui proces personal de elaborare şi sublimare a informaţiilor. Mai mult Greul Pământului, nu va rămâne exclusiv o piesă cu caracter istoric, ci va primi şi o haină mitică, strălucită, bătută cu multe din nestematele spiritualităţii poporului nord şi sud dunărean. Acestea sunt miturile şi credinţele religioase care circulau în spaţiul considerat azi leagănul ancestral de formare a poporului român. Preocuparea pentru publicarea piesei devine imperativă în 1980 când, definitivată fiind, autorul încearcă să treacă de cenzura comunistă O notă dată de sursa Horticultorul din 22 martie 1980, fila 153, spune că în contextul chemării autorului în America, acesta nu dă nici un semn vizavi de noua propunere fiind preocupat de publicarea piesei de teatru *Greul Pământului.*

Piesa nu se opreşte, aşadar, doar la structura unui mit al poporului român pe care să-l ilustreze artistic, ci ea însăşi devine mitul pornirii prin istorie a acestui popor. Dincolo de substratul istoric destul de important, tablourile piesei sunt legate prin relaţia de cauzalitate a mitului. Evenimentele se întâmplă nu pentru că oamenii istoriei hotărăsc, ci pentru că fie se rupe rânduiala firii, iar lucrurile nu mai sunt „în cumpăna lor", fie pentru că „toate sunt acum la locul lor". Coexistenţa miturilor unui spaţiu cultural în straja unui „mit valah în devenire" nu este întâmplătoare. Însuşi marele mit al devenirii poporului român este expresia acestor manifestări ancestrale la graniţa istoriei cu „greul" eternităţii, zonă la care nu pot avea acces decât cei iniţiaţi cum este Muma, personaj cu rezonanţe fecunde, echilibrate, Ioniţă care se identifică, la început fără ştirea şi vrerea lui cu Caloianul, un alt „greu al pământului", Teodora cea fără ani, care se va revela drept una dintre „grelele pământului".

Fără îndoială că, în structura internă a piesei se conturează două mari dimensiuni ale piesei care se vor închega într-un „mit valah în devenire" aşa cum îl subintitulează însuşi autorul piesei. Aceste două dimensiuni sunt cea istorică şi cea mitică. Din prima perspectivă firul istoric este abia întrezărit pentru că face referire la o realitate istorică suficient de departe proiectată în timp că să i se mai poată măsura valoarea de adevăr. În piesa lui Valeriu Anania, realitatea istorică devine un teren fertil pentru dezvoltarea şi configurarea unui întreg filon de spiritualitate pe care poporul român îl poartă de veacuri. În perioada 1197-1207, la sud de Dunăre, vlahii au înfiinţat un regat independent. Ioniţă Asan, zis Caloianul, este încoronat ca rege al bulgarilor şi vlahilor. Conform datelor istorice a căror sinteză o trecem în revistă Ioniţă a

avut doi fraţi, Petru şi Asan, ambii fiind conducători ai răscoalei românilor şi bulgarilor din sudul Dunării din anul 1185. A fost numit de greci Kaloioanes şi a fost cel mai mare stăpânitor din familia Asăneştilor.

Domnia lui Ioniţă a început în anul 1197 şi până în anul 1200 el s-a abţinut să îi atace direct pe bizantini, limitându-se doar a-i sprijini pe duşmanii acestora, pe voievodul Dobromir Hrisos al Macedoniei şi pe guvernatorul Filipopolului, Ivancu. În anul 1201 însă, ostilităţile încep pe faţă. Ioniţă cucereşte cetatea Constanţia, din părţile Rhodopei şi cetatea Varna, ceea ce îi aduce pacea cu bizantinii şi independenţa faţă de aceştia. La cardinalul Leo, trimisul papei, îl unge pe Ioniţă ca „rege al bulgarilor şi vlahilor", dându-i hrisovul de recunoaştere şi însemnele de conducător, precum şi dreptul de a bate monedă. În schimb, Ioniţă împreună cu toţi boierii şi întregul cler se îndatorează a se supune bisericii romane. Capitala statului condus de Ioniţă era la Târnovo, iar ţara era recunoscută internaţional prin legăturile cu papa.

În 1204 cruciaţii latini cuceresc Constantinopolul, iar Ioniţă le trimite o delegaţie prin care cere noilor stăpâni ai Bizanţului să fie recunoscut. Răspunsul cruciaţilor este însă unul grosolan, astfel încât Ioniţă începe ostilităţile împotriva acestora, de multe ori aliat de data aceasta cu grecii. Grecii îi priveau pe latini ca uzurpatori, iar Ioniţă s-a îngrijit să îi ajute pe primii în răscoalele lor împotriva noilor stăpâni ai Bizanţului. El a susţinut răscoalele greceşti care au avut loc la Adrianopol, la Dimotica, pe valea Mariţei şi în alte părţi. Pentru a înăbuşi răscoala grecilor, cruciaţii atacă Adrianopolul. Ioniţă vine în ajutorul cetăţii cu oastea sa, ajutat şi de cumani şi în 1205 provoacă o gravă înfrângere latinilor, însuşi împăratul latin al Constantinopolului, Balduin, căzând prizonier. Împăratul Balduin a fost dus ca prizonier la Târnovo, capitala lui Ioniţă, unde a murit în chinuri groaznice. Luptele cu latinii continuă, aceştia fiind conduşi acum de Henric, fratele răposatului împărat Balduin. Expediţia lui Henric contra lui Ioniţă ajunge până la Sliven şi Stara Zagora, după ce a cucerit oraşele Anchialos şi Terme, fără a reuşi însă să slăbească în vreun fel statul acestuia din urmă. Ioniţă se gândea chiar să îşi mărească ţara prin cucerirea regatului de la Salonic, înfiinţat recent de un tovarăş al lui Balduin de Flandra. Murind acest stăpân al regatului de la Salonic, Ioniţă a considerat momentul ca fiind favorabil pentru o nouă cucerire şi porneşte asediul Salonicului. În timpul asediului, 1207, Ioniţă e asasinat de unul dintre aliaţii săi, generalul cuman Manaster[12].

Este una dintre piesele de teatru care se sustrage formei versificate. Poate pentru că materialul acesteia se dovedeşte a fi prea dificil de tors în firul subţire al versului, ori poate pentru că *Greul pământului* trebuie rostit pe larg, cu puternice accente dramatice, tipice unei piese în care istoricul, legendarul şi miticul se împletesc lăsând loc doar spunerii libere. Rogvaivul de mituri care se

[12] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor,* Ediţia a V-a, vol. I, Editura All, Bucureşti, 2015, p. 257.

Scanned with OKEN Scanner

zugrăveşte în piesă arată tocmai această greutatea a piesei în care autorul îşi asumă curajul unei scrutări de sus a plămadei neamului românesc. Nu avem aici doar un mit sau două! Piesa aşază una după alta imaginile miturilor şi credinţelor superstiţioase care au intrat în componenţa spiritualităţii româneşti de mai târziu. Unul dintre aceste şi cel mai important este cultul Pământului. Deşi folcloriştii, cum este cazul lui Tudor Pamfile în *Mitologia poporului român*, Marcel Olinescu în *Mitologie românească*, Gh. Dem. Teodorescu în *Poezii populare române*, Gh. F. Ciauşanu în *Superstiţiile poporului român*, prezintă Caloianul ca pe un ritual de ploaie, Valeriu Anania coroborând informaţia că acest cult al Caloianului avea loc numai la vreme de primăvară, în funcţie de data Paştilor, indiferent dacă ploua sau nu a intuit că acest mit nu poate să fie propriu numai momentelor de secetă, ci corespunde unei realităţi mitice mult mai ample şi mai profunde. După două decenii de căutare, descoperă un curs al lui I.A.Candrea[13], ţinut la Universitatea din Bucureşti. În acesta nu se află nici un cuvânt despre ritualul de ploaie ci, spre confirmarea gândului său, e vorba despre „un cult al pământului generator şi regenerator, pe coordonata viaţă-moarte-resurecţie, un mister al materiei care naşte, hrăneşte, absoarbe şi remodelează fiinţa etnică în orizonturi subliminale.[14]

Documentele istorice descriu faptele, dar *mitul valah în devenire* creat de Valeriu Anania dezvăluie nu doar spiritul unui popor, dar şi multitudinea de credinţe pe care acesta se bazează. O adevărată simbioză între timpul mitic şi cel istoric se realizează şi la nivelul numelui personajului Ioniţă Asan care „era poreclit Caloianul, amănunt care a fecundat imaginaţia scriitorului"[15] permiţându-i acestuia pe baza unei coincidenţe între numele grecesc şi mitul Caloianului să ilustreze fie imaginea eroului fondator, caloianul pus la temeliile Pământului, fie imaginea eroului istoric călăuzit de principiile morale imuabile. Timpul istoric şi timpul mitic realizează împreună un impresionant edificiu ideatic despre ceea ce înseamnă adevăratul conducător care capătă aici câteva din trăsăturile eroul din basm: puterea în cuvânt, puterea de a simţi zbaterea pământului, capacitatea de se lăsa ghidat de personaje adjuvante cum este Muma. Este de fapt şi o evoluţie a personajului în sine, care îşi caută nu atât originile istorice, cât mai ales originile ancestrale reprezentate de legătura cu moşia, un alt simbol al legăturii cu mitul. „Refugiul din faţa unei istorii

---

[13] Valeriu Anania, *Opera literară IX, Publicistica* vol. II, p. 117.

[14] Doina Pologea, *Valeriu Anania: „Greul pământului" or the mith of the land that turns into sky, în* Discourse as a Form of Multiculturalism in Literature and Communication, Tîrgu-Mureş, Mureş, 2015, p. 1683.

[15] Dumitru Chirilă, *„Piesa văzută de..."*, în Referinţe Critice, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iaşi, 2010, p. 474.

Scanned with OKEN Scanner

copleşitoare şi intrarea în mit poartă în el însemnele sublimului tragic", arată Valeriu Anania. Eroul, înfrânt de istorie „se retrage, apoteotic, în mit"[16].

Interesante în economia textului sunt şi personajele care aglomerează această lume mitico-istorică, cu puţine excepţii, unele vecine cu mitul. Teodora este personajul dintre cele două lumi. Vârsta fragedă, înţelepciunea inocentă, proximitatea cu stâlpnicii o recomandă ca pe o făptură care nu-şi are locul într-o lume aproape sălbatică a Împăratului Bizanţului şi a intrigilor de la curte. Isac este cel care o promite în repetate rânduri unor viitori miri, doar în virtutea criteriilor politice. Teodora ajunge în ţinutul Asanilor ca o reîntoarcere acasă, printre Grelele pământului. Muma este un alt personaj care stă de strajă între istorie şi veşnicie, graniţă pe care evoluează personajul Ioniţă Caloian care îşi înţelege destinul cumpănit între aceste două repere: istoria căreia îi devine martor şi întemeietor, dar şi eternitatea în ipostaza sa de Caloian (greu al pământului).

Ioniţă Caloian este un sacerdot al mitului. Este şi un personaj cu greu identificabil în istorie, dar foarte necesar pentru a legitima un început. De aceea el este construit ţi într-o uşoară retorică a basmului adică a personajului ideal, cu puteri supranaturale (are puterea de a influenţa realitatea prin cuvânt, are puterea de a simţi pulsul pământului) şi înzestrat doar cu calităţi. De aici şi până la prezenţa unui mit al Cuvântului nu este decât un pas. Pas pe care, având în vedere dimensiunea şi greutatea de mituri a piesei, scriitorul nu-l mai poate face. Cuvântul îşi are însă locul lui în piesă fie şi numai dacă luăm în seamă ipostazele rostirii lui de către stâlpnici, Mumă, Teodora şi grelele pământului.

În acelaşi timp, Ioniţă are putere asupră făpturii prin cuvânt. Deţine acest privilegiu al forţei creatoare a cuvântului. În calitate de prepozit el îmbracă basileul cu sobrietatea sacerdotului care-şi îmbracă veşmintele. Numai Ioniţă are această putere aşadar forţa cuvântului însoţeşte simbolul vestimentar investindu-l cu putere. Se explică astfel şi reuşitele surprinzătoare ale lui Alexie la întrecerile cu cai. Urmărindu-i evoluţia se observă o izbitoare asemănare cu un personaj biblic cunoscut care fusese vândut de fraţii săi în exil pentru 30 de arginţi, Iosif. Aceeaşi soartă o împărtăşeşte şi tânărul prepozit de la curtea basileului care, în pofida statutului de „străin", reuşeşte să facă parte din suita basileului. O va face prin capacitatea lui de a lucra cu forţe în care crede şi pe care le păstrează din copilărie. Profilul lui moral este fără cusur întocmai ca cel al lui Iosif în Egipt. Ştie nu să interpreteze vise, ci să pună în mişcare puterea cuvântului, graţie căreia trece drept posesor al unor puteri neobişnuite. Ioniţă se află într-un amplu proces de maturizare şi identificare cu propriile rădăcini. Reluare legăturilor cu cei de „acasă" se face tot în baza unui episod pe cât de surprinzător, pe atât de sugestiv pentru întreaga nuanţă mitică a piesei. Nevoia

[16] Valeriu Anania, *Din spumele mării. Pagini despre religie şi cultură*, pp. 122-123.

Scanned with OKEN Scanner

răposatului de a avea acces la pământul țării de origine, legătura profundă dintre „țărâna strămoșilor" și trupului celui răposat se relevă pe de o parte ca o condiție a vieții eterne unde pământul acesta ține de cald „Eu vreau să-i fie cald lui tăticu!", iar pe de altă parte ca o erezie îngrijorătoare mai ales prin faptul că risca să accentueze, în conștiința oamenilor veniți de prin toate părțile lumii, nevoia de întoarcere la origini, nevoia de identificare, de apartenență, în fapt, nevoia de a nu fi de-personalizat. Calitatea de ales nu vine doar din statutul de mezin exilat, ci prin legătura pe care o are cu muma și cu Teodora, una din Grelele Pământului. Numele primit acela de Caloian, îl leagă prin nevăzute fire, de ritul Caloianului săvârșit cu sfințenie de Ființele mitice deoarece în numele personajul se întâlnesc două origini: cea grecească, după care este „botezat", întâmplător sau nu, de Teodor, Kaloian însemnând Ioan cel frumos și numele, de origine slavă, a unei păpuși de lut folosită în ritualurile folclorice care, pe de o parte ar combate seceta, iar pe de altă parte ar fi simbolul rodirii și un principiu al fecundării. Pentru această ultimă interpretare optează mai ales piesa lui Anania în virtutea convingerii autorului că mitul caloianului nu este decât superficial legat de apă și de secetă, dar mai ales de originea sa chtoniană de „greu al pământului", de element echilibrat și generator de viață. De aceea pământul natal vibrează în mâna celui care-l are și „ține de cald" dincolo de moarte.

Ioniță Caloian nu este doar un simbol al întemeierii, dar mai ales un pribeag în căutarea propriei sale identități. De la curtea lui Isac Împăratul și până la Cetatea Grelelor Pământului personajul caută semne distincte ale identității sale. Întâlnirea cu Muma este o necesară reevaluare a existenței umane, aflată în permanență sub semnul unui final către o altă existență eternă. Și deși cucerește cetate după cetate, și devine un luminat conducător de stat, cu abilități excelente de a stabili relații cu puternicii lumii, Ioniță se vede prins în propria lui existență finită, fără certitudini și mereu supusă ajustărilor, dacă nu schimbărilor. „Unde sunt eu, înăuntru sau în afară?" se zbuciumă Ioniță Caloian. „Nimeni nu știe ce e înăuntru și ce se întâmplă acolo", spune despre cetate Boril, comandantul oștilor. O cetate fantomatică, stranie, clădită pe nisipuri, care vine parcă din scrierile lui Dino Buzatti. Simbol al începuturilor, al etnogenezei, dar poate și simbol al morții. (Este cetatea în care se duc cei care urmează să moară, pregătiți de Mumă.)[17]

Supunând cetate după cetate, Ioniță Caloian se pomenește supus, împresurat de sinea sa. El voise nu doar să biruie alte oști, ci să dea istoriei un înțeles. Din numele său ar dori să nu mai rămână decât „Io" sau „numele în stare de sămânță". Vasilie, arhiereul, ne spune cum va rodi această sămânță în viitor; el rostește străluminat: „Io, Basarab voievod, Io Vlad voievod, Io Mircea voievod, Io Ștefan Voievod, Io Mihai Voievod..." Vlahii nu vor dispărea vreodată

[17] Doina Pologea, *art. cit.*, p. 1687.

Scanned with OKEN Scanner

din istorie, ei au rădăcină dublă, cu propensiune în cer. „Este statuată ideea unei etern posibile fiinţări" ; Ioniţă Caloian se sublimează în acest „Io", devine sămânţa marilor bărbaţi care i-au urmat. În sintagma „Greul Pământului", sensul prioritar „nu e cel gravitaţional, ci acela al gestaţiei, al genezei virtuale (în Istorie)" . Iar Grelele Pământului sunt „mume" ale neamului românesc.

Ideea seminţei germinale traversează ca un fluviu, mai toate scrierile lui Valeriu Anania. Dar numai în poemul dramatic Greul Pământului întâlnim această întrupare sui-generis a ideii, sub chipul oamenilor-sămânţă. La fel ca în miturile lui Mircea Eliade, moartea semnifică o reîntoarcere în Pământul-Mamă: „Moartea este asimilată seminţei care, îngropată în sânul Pământului-Mamă, dă naştere unei plante noi (...). Viaţa poate continua".

Într-o altă scriere a lui Valeriu Anania, Misterele orientale şi creştinismul, autorul este preocupat de teoria Logosului din Apologiile Sfântului Iustin Martirul şi Filosoful. Comentariul lui Valeriu Anania la această carte l-ar putea pune într-o lumină nouă pe Ioniţă Caloian, aşa cum a fost gândit de autor. Fiindcă în cărţile lui Anania ideile dănţuiesc legate unele de altele. Se poate merge pe fir. Se află în cartea Sfântului Iustin Martirul şi Filosoful următoarea cheie de citire: „Cum lucrează Logosul precreştin? Prin sămânţa sa sau prin semințele sale înnăscute întregului neam omenesc (...). Logosul fragmentar nu e decât un mod de a lucra al Hristosului precreştin". Precreştin – dar, de ce nu? – şi postcreştin, s-ar putea spune. Şi atunci, s-ar putea considera-fără a ne hazarda prea tare- că personajul Ioniţă Caloian, un om-sămânţă, a fost gândit de autor ca un fragment de Logos. (Viaţa lui fiind imaginarea unui răspuns la întrebarea: „Cum lucrează Logosul în lume?")

Este important că dincolo de personajele, mai mult sau mai puţin conturate aici, Pământul este unul din personajele „în tăcere". El este pretutindeni legat de dorul dezrădăcinării şi de speranţa regăsirii originilor. Mâna de pământ corespondentă originii personajului vibrează, şopteşte, „ţine de cald", reintegrează. Pământul are în sine puterea pe care o are şi cuvântul şi în acest sens el devine unul dintre principiile universului zugrăvit de autor în această piesă. El se încarnează şi devine evident un simbol prin deghizarea în păpuşa Caloianului care, periodic, într-un ritual titanic, aparţinând Grelelor Pământului, este luată şi pusă la „temelia zidirii". O similitudine importantă între numele Ioniţă şi cel de Caloian este aceea că primul reface ritualul mitic la nivel istoric, fiind pus la temelia întemeierii unui nou stat, temut şi respectat inclusiv de către puterea papală. De asemenea pământul este zugrăvit, ilustrat şi în ipostaza moşiei, care devine prea de multe ori motiv de dispută între cei puternici. Dezechilibrul interior alimentat de dorinţa de acaparare a pământului devine elementul care generează o disoluţie a relaţiilor dintre personaje. Puterea şi exerciţiul puterii este singurul răspuns pe care Ioniţă Caloian îl găseşte pentru a restabili această ordine. Cetatea cea veche rămâne, în schimb, o redută pe care

Scanned with OKEN Scanner

protagonistul nu va putea s-o cucerească, ea simbolizând mai degrabă incapacitatea fiinţei umane de a se cuceri pe sine în totalitatea, chiar având suportul unor puteri supranaturale. În acelaşi timp pământul devine spaţiu al existenţei fiinţelor mitice în legătură cu care pământul devine

Personajul *Muma* este echivalentul *Femeii* din poemul dramatic *Meşterul Manole* reconfirmând-se acea nevoie de existenţă a reperului superior reprezentat de fiinţe care par a fi scoborâte din adâncul cerului sau din străfundurile pământului. Muma este garantul rânduielilor şi a cumpenei/echilibrului. Este şi motivul pentru care deplânge neliniştea şi graba lumii pe care o observă prin recurenţa replicii: „Vai, Doamne, câtă grabă pe lumea asta!" Muma este şi reprezentarea autohtonă a vechilor personaje mitice care petreceau sufletele celor trecuţi în lumea veşniciei respectiv Cerberul şi luntraşul Charon. Cu alura Vitoriei Lipan care nu are linişte până ce nu împlineşte cele rânduite, Muma este personajul care dă sens existenţei Asanilor şi prin ei Valahilor. Ea păstrează legături tainice cu Grelele pământului cărora le ştie mersul şi taina şi din stirpea cărora face şi ea parte ca una care cunoaşte pravile pe care „pare a le săvârşi de veacuri". Tot ea este cea care cunoaşte riturile funerare exprimate prin ceea ce poate fi numit cântecul de trecere interesant prin sonoritatea lui deosebită care denotă nu doar grijă pentru cel plecat dincolo de lume, ci şi un anumit tip de taină pe care cel care pleacă o învaţă odată cu rostirea „binecuvântării de plecare":

MUMA: „Cingă-te, încingă-te,/
Fulgere atingă-te,
Trăsnetele facă-te/
Flacără pe lacăte./ (Îi atârnă traista pe umărul stâng)
Sfintele merindele/
Satului cuprinde-le,/
De la noi puţinele.
Pân' la strajă ţine-le. (Şi plosca la cingătoare)
Ape-te adape-te
Şipot cu trei capete,
La răscruci de gemete
Apă vie-ntreme-te. (Îi pune un ban în palma stângă)
Deştele descleşte-le,
Vămile plăteşte-le
Plăţile, răsplăţile
Poduri albe fă-ţi-le.

Mai mult decât o structură popular-folclorică, melodică, versurile ilustrează vechile credinţe legate de trecerea în lumea de dincolo, aici un spaţiu comun cu cel al Grelelor Pământului, scoborâtor spre origini, unde „oamenii se cheamă unii pe alţii", pregătiţi de marea trecere. Ioniţă Caloian nu face excepţie

Scanned with OKEN Scanner

de la acest ritual. El încheie astfel propriul destin al întemeietorilor lăsând această sarcină episcopului Vasile (basileul) pe care îl îmbracă în veşmintele regale după un ritual prestabilit, ca la Curtea Bizanţului, în aceeaşi manieră enigmatică a Mumei.

În piesă pământul nu este un mit. El devine doar un simbol aparte cu numeroase semnificaţii provenite din însuşi polisemantismul cuvântului. De la sensul primar, de bază în virtutea căruia poate fi purtat la brâul negustorilor şi vândut ca „bun" pentru viaţa de dincolo şi până la sensul figurat, acela de patrie care trebuie ctitorită, păstrată şi apărată. Pământul mai are şi sensul pântecului gestant care hrăneşte, creşte şi încălzeşte sămânţa. Ideea de căldură pe care o poate oferi doar pământul este reflectată în replica Teodorei: „Eu vreau să-i fie cald lui tăticu!"[18] Pământul este şi o fiinţă vie care poartă în el „grelele", fiinţele mitologice asimilate altor fiinţe din culturi diferite. ele sunt pe de o parte grelele echilibrului, pe de altă parte garanţia existenţei pământului. Muma le ştie rânduiala şi din acest punct de vedere ea este un iniţiat care capătă alura fiinţei fără vârstă comparabilă cu Cerberul. Descântecele pe care le incantează conturează acest aspect.

Valeriu Anania se lasă ademenit/tentat aici de greul mitologic şi în desişul miturilor lasă impresia de „voia întâmplării" în ceea ce priveşte trama dramatică. Este adevărat ca acesta devine greoaie, densă în anumite momente şi lacunară în altele. Dovedind parcă o voracitate a artistului care doreşte să spună tot, autorul îşi pulverizează piesa în numeroase direcţii intenţionând când să surprindă faţa istoriei, când să contureze profilul personajului, când să împace echilibrul miturilor care forfotesc reflectând deopotrivă încărcătură teologică şi filosofică. Această piesă este, de fapt, în dimensiunea ei un proiect pe care autorul s-a străduit să-l aşeze în matca lui. Numai că, încercând să le găsească locul, nu a izbutit decât să le aşeze ici, acolo ca un edificiu care, deşi stabil şi onorabil, nu a reuşit să câştige şi frumuseţea barocă pe care acesta a încercat să i-o imprime. Ne aflăm şi aici în faţa adevărului lansat de înţelepciunea latină: „Ars longa, vita brevis est".

Pământul ca simbol este pomenit şi în romanul ***Străinii din Kipukua*** ca „pământ rece" şi prin urmare neprimitor. Cu atât mai mult cu cât în tradiţia creştină, de care autorul nu se va dezice nici chiar în cele mai îndrăzneţe dintre afirmaţii sau configuraţii artistice, pământul nu poate fi exclus din rolul său de co-generator şi matrice, origine a părţii văzute a omului. De aceea poate, în mod fatal, omul se întoarce în matricea originară. Conştiinţa continuităţii în pământ şi prin pământ şi-a găsit în opera lui Valeriu Anania o formă interesantă tocmai prin bimorfismul ei pre- şi creştin.

Micuţa Teodora, care face parte din cohorta *Grelelor* este şi o conştiinţă a timpului perpetuu, a acelui „deja şi nu încă", zona cea mai sensibilă a

[18] Valeriu Anania, *Teatru II,* Editura Polirom Iaşi, 2010, p. 391.

Scanned with OKEN Scanner

devenirii, granița dintre libertate și supunere, dintre ceea ce trebuie să fii și ceea ce poți fi. Deși nu este un text rotund, închegat el descrie o filosofie a existenței individului în istorie. Micuța Teodora, deși nu este un personaj bine conturat, ci doar o imagine a speranței și purității reprezintă pentru Ioniță și pentru lumea nouă pe care o crește speranța unei renașteri mistice așa cum însuți personajul este exponentul unui germen al vieții: „IONIȚĂ: Ea e sufletul copilăriei fără de moarte, sămânța din care nu va rodi niciodată nimic, în afară de gândul că totul încă mai poate rodi". Replica devenită constantă în piesă surprinde noua viziune a lui Ioniță care intră în consonanță cu filosofia creștină despre Împărăția lui Dumnezeu a lui „deja și nu încă".

Figurile istorice care apar aici sunt cu totul sporadice și nu au valoare decât în măsura în care piesa se bucură și de încercarea de a o redimensiona istoric. De remarcat este faptul că celelalte straturi ale piesei se articulează, una câte una pe acest fundament istoric. A numi piesa una istorică ar fi o eroare în condițiile în care intenția autorului este vădit orientată spre alte orizonturi. A o considera o dramă mitică ar fi imprecis. Aici împletitura de mituri nu este nici cea mai reușită, nici cea mai convingătoare. Miturile însele izvorăsc unele din altele ca mlădițele din viță. Ar putea fi o dramă a recuperărilor atât a istoriei, fie ea și din afară miturilor. Dacă ar fi să le inventariem ne-am lovi de imposibilitatea încadrării lor în aceeași cultură. Incongruența naturii și originii lor face ca firul piesei să dea impresia de enorm, de operă care se vrea pusă la căpătâiul unui neam. Cât a reușit e mai puțin important, chiar și pentru autorul liber de orice pact cu critica literară, în virtutea unuia de „neagresiune". Cert e uriașul efort și năvalnica ambiție de a căuta în visteria istoriei și a miturilor și de a scoate de acolo toate *grelele unui neam.*

III.4. *Miorița* – familiaritatea morții în filigran folcloric

Despre balada populară *Miorița* s-au scris multe și s-a interpretat mult. Numită și „*Miorița* lui Alecsandri aceasta este o perfecțiune care pe plan universal și-a aflat interpretarea științifică cea mai răsunătoare în exegezele lui Leo Spitzer. Integrată în filosofia stilului de Lucian Blaga și într-o viziune metafizică de Dan Botta, ea a fost tălmăcită ca expresie pesimistă a lirismului nostru fundamental de Liviu Rusu"[19]. O altă interpretare care ni se pare plauzibilă și ar putea servi demersului nostru este și cea existentă în studiul lui Alexandru Odobescu care stabilește o legătură interesantă și susținută argumentativ între aspectul „cântului poporan numit la Eleni, Linos"[20] și frumoasa baladă Miorița, cu deosebirea că balada populară românească îmbracă o formă creștină

[19] Ion Negoițescu, *„Piesa văzută de..."*, în Referințe Critice, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 207.
[20] Alexandru Odobescu, *Opere Complete*, vol. II, Editura Minerva, București, 1908, p. 23.

Scanned with OKEN Scanner

evidentă care nu mai menţine religiozitatea antică a grecilor. Legăturile dintre cele două creaţii populare rezidă mai ales în viziunea asupra cuplului „mândra crăiasă a lumii mireasă" – protagonistul; ciobănaşul moldovean fiind o întruchipare autohtonă a lui Adonis, iar „mândra crăiasă" o imagine mult mai târzie a zeiţei Persefona, echivalentă cu moartea. De asemenea, imaginea „măicuţei bătrâne" este asociată zeiţei Afrodita (Venera în mitologia romană) care va alerga mereu după frumosul Adonis deplângându-i dispariţia prematură. Dincolo de observaţiile de structură, Al. Odobescu se şi asupra limbajului baladei populare româneşti căreia îi găseşte numeroase corespondenţe cu limbile greacă veche şi latina. „Dovezi pentru aceste sfârşite trebuie să găsim chiar în textul baladei române. Într-adevăr, dacă îl vom analiza cu de-amănuntul, vom găsi într-însul o bogată adunare de ziceri romaneşti, curat derivate din limba latină ; apoi câţiva termeni uzuali (vreo zece, douăzeci), împrumuturi din dialectele slavone şi maghiare, şi în sfârşit un prea mic număr de cuvinte, a căror origine e îndoioasă şi al căror înţeles e necunoscut în dialectele Românilor dunăreni"[21]. Părerea lui Alexandru Odobescu pare să se susţină în piesa lui Valeriu Anania, mai ales din perspectiva schimbărilor pe care Valeriu Anania le operează în piesă. Cele două fete care îl doresc pe Moldan drept soţ pot fi asociate celor două zeităţi pe care le identifică Al. Odobescu în studiul său: Mioara corespondentă a Persefonei şi simbol al morţii protagonistului şi Roinița simbol al iubirii pătimaşe, pentru împlinirea căreia recurge şi la posibilitatea uciderii lui Moldan. Însă corespondentă a Venerei nu poate fi decât bătrâna Cătălina care în numele perpetuării spiţei îşi blestemă fiul, dar graţie instinctului matern aleargă în căutarea lui şi îi oferă binecuvântarea finală pentru nunta rituală, după cea naturală se va fi consumat. Motivul îl constituie tocmai promisiunea unui prunc care ar putea perpetua viaţa lui Moldan.

S-a observat, în repetate rânduri, substratul păgân, precreştin, de sorginte dacică sau poate chiar preistorică, al baladei populare. În acest sens amintim opinia lui G. Coşbuc, ce considera balada un bocet solar, ciobanul fiind ipostază a soarelui, iar maică bătrână, a pământului. H. Sanielevici atribuia omorului caracter ritual în care ciobanul era jertfit unei divinităţi. H. H. Stahl şi Constantin Brăiloiu încearcă la rândul lor să extrapoleze elemente de preistorie a baladei, în special aspecte sumbre şi terifiante ale riturilor funerare româneşti. Deşi Mircea Eliade apreciază îndeajuns noul discurs introdus de Brăiloiu în interpretarea baladei, totuşi nu crede în continuitatea dintre „[...] această lume a tenebrelor şi a terorilor ancestrale şi universul senin şi transfigurat al Mioriţei"[22]. Soluţia oferită de eruditul român: „creştinismul cosmic", specific sud-estului european, care s-ar caracteriza prin prezenţa elementelor păgâne,

[21] *Idem*, p. 24.

[22] Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei occidentale*. Traducere de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 246.

Scanned with OKEN Scanner

arhaice, în credinţele populare, aspecte vag creştinizate. În acest sens Mircea Eliade se apropie şi de perspectiva deja exprimată de Lucian Blaga asupra aspectelor notabile în acest sens în *Trilogia cunoaşterii*.

Poemul dramatic al lui Valeriu Anania oferă integrează o succesiune de elemente ne-creştine, practici şi credinţe păgâne, sau chiar se structurează în funcţie de o viziune a creştinismului cosmic, în care este decelabil un mod de existenţă cotidian, autohton şi ancestral, ulterior încadrat în paradigma creştină. Aceste mutaţii la nivelul structurii pe care Valeriu Anania le ordonează în operă au un puternic ritm creştin deoarece autorul este „refractar la elementele de simbolistică precumpănitor păgână pe care le deţine mitul, în cadrul interpretărilor deja existente – preferă să dezvolte înţelesuri prin excelenţă luminoase, în acord cu filosofia creştină a vieţii. În concepţia sa, povestea ciobanului ucis de fârtaţii cei pizmaşi trebuie să devină, în cele din urmă, o poveste despre viaţa cea biruitoare a spiritului, o poveste despre nemurire"[23]. Piesa este o poveste despre continuitatea vieţii şi despre nemurire în acord cu concepţia creştină despre raportul viaţă-moarte. *Memoriile* autorului aruncă o nouă perspectivă asupra poemului Mioriţa şi, desigur asupra receptării acestui text literar, atunci când el fusese citit la mănăstirea Viforâta, în faţa unui auditoriu monastic printre care şi „maicile Liţescu". Dincolo de valoarea artistică pe care probabil, iubitoarea de artă, maica Veniamina o înţelesese, lectura poemului avea să devină un halucinant motiv de acuză reacţionară a autorului împotriva regimului comunist[24].

„Istoria publică a Mioriţei avea să fie mai dramatică decât piesa însăşi", avea să mărturisească însuşi Valeriu Anania[25] prima piesă în toată puterea cuvântului, pe care o scrisese nu ca să fie jucată pe scenă. Poate că *Mioriţa* avea să fie, din punct de vedere biografic pentru Valeriu Anania, ceea ce în dimensiunea ficţionalului Mioara avea să fie pentru Moldan. Un ideal nestins pentru atingerea căruia nu merita precupeţit nici un efort. De altfel Valeriu Anania nici nu se lasă intimidat de negura puterii comuniste de atunci şi îşi prezintă piesa, pentru prima dată unui cerc de oameni avizaţi. În anul 1958, când regizorul Ion Şahighian doreşte s-o monteze la Teatrul Armatei, al cărui director era, lectura ei în prezenţa Consiliului Artistic a generat inevitabil controverse, iar directorul teatrului este acuza de „devieri şi întreţinerea unor linii nesănătoase"[26]. Totuşi, regizoarea Marietta Sadova îi promite autorului că o pune în scenă (fapt care se va întâmpla abia în 1967, la Teatrul „Barbu Ştefănescu Delavrancea" din Bucureşti). La 12 iunie 1958 Valeriu Anania este

---

[23] Liviu Petrescu, *„Piesa văzută de..."*, în Referinţe Critice, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iaşi, 2010, p. 214.
[24] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 271.
[25] *Idem*, p. 232.
[26] *Ibidem*, p. 233.

Scanned with OKEN Scanner

arestat. La anchetă, află că faptul de a fi citit Moriţa, la Mănăstirea Viforâta, este socotit „instigare la activitate legionară". Konig, povesteşte Valeriu Anania, „vorbea cu maximă seriozitate despre complotul de la Viforâta, iar râsul meu părea că-l înfurie (...). Konig venea cu tehnica amănuntului care dezarmează, îmi cita din dosar date precise asupra conspiraţiei" . Simpozionul de la Viforâta a fost considerat conspiraţie şi în cursul procesului: „S-a arătat apoi o călugăriţă pe care nu o cunoşteam. Şi ea a declarat că ţinusem şedinţe secrete. Ascultam şi mă minunam de întorsătura pe care putea s-o capete o inocentă lectură a Mioriţei" . „Conspiraţia" numită *Moriţa* îi aduce lui Anania 25 de ani de condamnare[27].

Scris ca un poem „despre viaţă şi moarte" aşa cum l-a intitulat însuşi autorul, textul dramatic *Moriţa* sintetizează, prin forţa evenimentelor care conturează discursul dramatic şi prin mănunchiul de simboluri şi mituri regăsite la nivelul textului, filosofia despre viaţă şi moarte ca elemente care nu se exclud, intrând în rostul existenţei umane. *Moriţa* nu este o piesă care să rămână tributară mitului mioritic concretizat în celebra baladă. Poemul depăşeşte sensibil filonul folcloric şi filosofic al baladei prin încărcătura existenţialistă pe care o ilustrează accentuând mai ales ideea că omul înseamnă libertate; pentru a-şi construi viaţa, el trebuie să opteze, să aleagă în permanenţă, să se angajeze în raport cu destinul său şi cu al celorlalţi. Alegerea fiind o necesitate (faptul de a nu alege constituie, de asemenea, o alegere), este preferabilă alegerea conştientă, angajarea într-un destin personal alături de ceilalţi. Mai mult fiinţa umană trebuie să acţioneze, să îndrăznească, să-şi pună în joc viaţa - sub permanenta privire şi judecata inevitabilă a celorlalţi. Moartea privită în mod pasiv, ca o acceptare nu are aceeaşi nuanţă ca în baladă. Dimpotrivă moartea este văzută aici ca o jertfă în schimbul iubirii pentru Mioara, personaj cu dublă semnificaţie: mioara pierdută şi întruchipată în fata pe care Moldan şi-o nunteşte şi idealul de iubire pe care personajul îl întruchipează prin această dăruire. Moldan este un personaj tragic asumat, întrucât hotărârea lui în faţa alegerii este una constantă. Nu se mai pune problema alegerii decât ca o constantă hotărâre de a urma drumul mioarei dispărute despre ale cărei cuvinte mărturiseşte: „Le-am îngropat în gând/ Cuvintele. Iar gândul a murit". S-a vorbit despre o piesă care, în sine modifică miza baladei prin conflictul generat de modelul „doi băieţi iubesc o fată"[28].

Textul propune o interpretare mai largă şi totodată mai atentă. Mioara intră în galeria personajelor feminine cu greutate simbolică în universul artistic al lui Anania. Ea este întruchiparea unui ideal spre care nu poate aspira decât un

---

[27] Doina Pologea, *Valeriu Anania – The dramatic poem Moriţa or the winged seed,* în Debates on Globalization. Approaching National Identity through Intercultural Dialogue, Târgu-Mureş : Arhipelag XXI, 2015, p. 1249.

[28] Nora Teodor, „Piesa văzută de...", în *Referinţe Critice*, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iaşi, 2010, p. 189.

Scanned with OKEN Scanner

iniţiat, în sensul unui personaj care poate accepta inclusiv moartea. De fapt nervul acestui text dramatic constă tocmai în combustia interioară a celor două personaje Moldan şi Mioara, ambii conştienţi de caracterul excepţional al idealurilor lor. În *Mioriţa* coexistă o serie de mituri, credinţe, superstiţii care schiţează, conjugat cu limbajul, un tablou poetic al spaţiului cultural românesc zugrăvit între dimensiunea lui păgână şi cea creştină. Există în piesă numeroase intruziuni de natură necreştină care oferă o bogăţie de sensuri textului şi de care Valeriu Anania a fost foarte conştient. Mutaţia considerabilă pe care o observăm în *Mioriţa* lui Anania este că formatul „cununiei cu moartea" nu mai este întru totul respectat. Aşa cum observa H.H. Stahl în comentariul său la Mioriţa „Cununia cu moartea este una din temele predilecte ale întregii noastre filosofii populare"[29]. Observaţia sa este însuşită şi reiterată de către Constantin Brăiloiu într-un studiu ulterior: „Tema aceasta a <morţii-nuntă> datează încă din preistorie. Studii temeinice i-au aflat urma chiar şi în literatura Antichităţii elenice şi au dat de ea în tradiţia orală a întregului alean precum şi în multe alte locuri. La românii din zilele noastre, o întâlnim atât în bocetele funerare menite tinerilor necăsătoriţi cât şi în poezia ne-rituală atunci când ea tratează un astfel de subiect"[30]. Însă sociologul are o raportare inedită la interpretarea atitudinii faţă de moarte surprinsă în *Mioriţa* şi deci în gândirea arhaică a poporului român: „Ceremonia întreagă a înmormântării nu este nimic altceva decât un vast procedeu magic pentru omorârea definitivă a mortului"[31]. În textul lui Valeriu Anania însă mortul, Moldan, nu se află în situaţia de a se nunti cu moartea, personajul fiind împlinit prin nuntirea binecuvântată cu Mioara. În plus nuntirea trupească generatoare de viaţă, se petrece înainte de cea legiuită prin binecuvântarea celor doi părinţi. Acest aspect, considerat o inversare a valorilor şi ritmului tradiţional, este acceptat în numele promisiunii vieţii. Pe de altă parte s-ar putea considera şi o conturare umană a personajului Mioara, o imagine mai degrabă a lumii de dincolo decât a pământenilor. O referire la o altă imagine a morţilor o găsim în scena în care fraţii lui Moldan sunt aşteptaţi de mama lor, Cătălina, care îi invocă prin focul escatologic în Joia Mare şi sunt întrezăriţi ca strigoi de Moldan. Totodată este exprimată şi credinţa comunităţii că această postură ontologică ţine de vârsta arhaică a spiritului, prin sintagma *„taine vechi"*. Totodată apariţia strigoilor este corect încadrată nu doar în contextul proximităţi Paştilor, şi al obiceiului popular de a da pomană sufletelor morţilor, obicei păgân tolerat de Biserică: „Ştiu, e pomană"; În fond „românul cuprinde

---

[29] H. H. Stahl, *„Mioriţa" şi filosofia populară,,* apud vol. *Dreptul la memorie în lectura lui Iordan Chimet*, I, *Cuvintele fundamentale şi Miturile*, Editura Dacia, Cluj, 1992, p. 270.

[30] Constantin Brăiloiu, *Sur une ballade roumaine (Mioritza)*, Kundig, Geneve, 1946, apud vol. *Dreptul la memorie în lectura lui Iordan Chimet*, I, *Cuvintele fundamentale şi Miturile*, Editura Dacia, Cluj, 1992, p. 298.

[31] H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 270.

Scanned with OKEN Scanner

într-un singur termen tehnic - pomană - ansamblul dărniciilor aflate într-o oarecare legătură cu cei de pe celălalt tărâm şi cultul lor"[32].

Conflictul nu este generat de raţiuni economice şi nici nu este vorba de un real conflict erotic. Mioara nu este o tentaţie strict erotică, ea reprezentând mai degrabă un ideal prin însăţi frumuseţea şi misterul pe care le întrupează. Replicile constituie adevărate jocuri de cuvinte şi frânturi de folclor cu puternice accente ludice, dezvăluind pe lângă dramatismul evenimentelor şi o mare forţă de viaţă. Mai mult schimbul de replici feminine este mai degrabă o horă a ielelor, o ţesătură a intrigilor, din care cu greu se pot sustrage cei care vânează iluzii. este cazul fetelor sau flăcăilor prinşi în mrejele superstiţioase ale Bălușcăi. Intrigile care se dezvoltă între personaje precum şi vanităţile personale contrastează cu nevoia de păstrare a ordinii pe care o păzeşte cu străşnicie şi limbă de moarte de Cătălina, mama lui Moldan. Acesta este şi motivul pentru care ea nu acceptă o căsătorie ghidată doar de dragostea tinerilor, ci una care să aibă o finalitate materializată în rod şi dăinuirea familiei. Cătălina se va domoli şi va accepta această unire doar prin „pacea pântecului greu".

Mioara este, de departe, personajul artificial, de pură ficţiune, şi care generează conflictul. Apariţia ei ca element de noutate, în imediata proximitate a flăcăilor dornici de nuntă devine atât punct de plecare într-un duel al orgoliilor masculine, dar şi un răspuns din transcendent doar pentru Moldan şi pentru împlinirea dorului său pentru „mioara". Dedublarea acestuia fiind evidentă încă din Tabloul I când ea apare ca o uimire în faţa peţitoarei Bălușca şi este portretizată lapidar prin câteva expresii plastice care fac trimitere expresă la povestirea *Albumiţa* din volumul *Amintirile peregrinului apter:* „Copilă-n trup arzând, / Erai mai mult un gând,/ O bănuială, floare/ De albumiţă-n soare,/ Pe creste reci crăiasă". Actualizarea acestei imagini nu este fără rost, având în vedere faptul că, şi în cazul florii rare de pe crestele munţilor, nuanţa de mister şi existenţa hieratică se păstrează, iar accesul la o astfel de apariţie nu se poate realiza decât prin jertfă.

De altfel şi albumiţa devine brusc, sub ochii privitorului fascinat, un pui de căprioară, simbol al nevinovăţiei dar şi o dovada a capacităţii de metamorfoză. O singură identitate în două forme de manifestare, cea de-a două apărând ca o declanşare a intrigii: „Mioara: E vremea mea". Apariţia Mioarei ca substitut al mioarei pierdute este subliniată şi la nivelul indicaţiilor scenice care urmăresc reacţia lui Moldan atunci când: „Mioara i se apropie, întinde braţele a drăgăstoasă cuprindere..., se opreşte, i se uită adânc în ochi şi, cu o umbră de spaimă, se răsuceşte şi fuge. Răvăşit lăuntric, Moldan ridică buciumul şi răscoleşte zarea". Ea nu apare cu totul întâmplător, ci ca o consecinţă a dispariţiei mioarei, un fapt amintit doar, al cărei loc îl ia. Existenţa personajul face parte dintr-o rânduială accesibilă numai iniţiaţilor. Răspunzând la nedumerirea lui

[32] Constantin Brăiloiu, *op. cit.*, p. 302.

Scanned with OKEN Scanner

Moldan de o fi întâlnit chiar în căutarea disperată a oii năzdrăvane, Mioara îi răspunde: „E-o rânduială. Totu-i rânduit". Dialogul confirmă că, dincolo de evenimentele mundane, există o rânduială a transcendentului care trece peste planurile umane şi care adesea rămâne, până la un punct, neînţeleasă.

Moldan nu este un personaj foarte bine conturat, aşa cum nici celelalte nu pot fi considerate personaje rotunde. Ele sunt cel mult personaje exponent al unor trăsături de caracter sau poziţii sociale, adesea încadrabile în binomul bun-rău. Un alt personaj care se metamorfozează în diverse variante, de la teama de „nerodire" şi până la pata de sânge fluturată cu obidă de Mioara flăcăilor şi care ameninţă latent orice zvâcnire de viaţă, orice patimă şi mai ales orice ideal este Moartea. „Din exterioară, abstractă şi teribilă, moartea devine o realitate interioară, concretă şi extatică" [33], declară autorul. Acest personaj care nu mai este doar sugerat, ci intră pe scenă într-o maniera ludic-gravă, ca în poezia *De-a v-aţi ascuns*... a lui Tudor Arghezi, sub masca *Glasului* este cel care ordonează raportările personajelor principale la idealuri pe care le au şi generează şi, poate, cele mai frumoase meditaţii care vorbesc într-o antiteză irenică despre Moarte şi Viaţă. Cătălina conştientă de iminenţa morţii, îi opune prelungirea existenţei prin „rodul pântecului", iar Moldan înţelege existenţa necesară a morţii ca trecere, sau a morţii ca preţ pentru idealul iubirii. De aceea personajele vorbesc despre Moarte, trăiesc în proximitatea şi sub ameninţarea ei, aşa încât raportarea la Moarte le şi defineşte personalitatea.

Dincolo de ţinuta artistică şi de modul de prelucrare al mitului, un lucru atrage atenţia: tensiunea generată de elementul de intrigă, omniprezent care ţese un labirint al capcanelor pentru Moldan. El devine o victimă mai ales pentru vina de a se concentra unilateral pe dragostea pe care i-o poartă Mioarei, ignorând evidenţa din jurul său. Acceptarea unui destin, indiferent de consecinţele lui, nu este echivalentă cu acceptarea senină a morţii, ci este o transfigurare a acesteia în numele unui ideal: iubirea care are rod. Moldan îşi va prelungi existenţa prin viitorul prunc care se va naşte. Acest deznodământ este menit să schimbe perspectiva asupra semnificaţiei Mioriţei prin aceea că, atitudinii stoice şi resemnate i se suprapune conceptul de rânduială şi continuitate. Este cel puţin un câştig important pentru contextualizarea mitului. În această atmosferă a intrigilor şi a concurenţei, mai degrabă erotice, personajul Bălușca devine motorul întregii acţiuni, cea care „învârte roata lumii", roată care se învârte la vântul minciunii, al urii şi al promisiunilor deşarte. Abilitatea dinamică a personajului a fost simţită şi exploatată scenic în seriile „Teatrului la microfon" acolo unde, graţie unei interpretări excepţionale, reuşeşte să transforme personajul într-unul de importanţă majoră.

---

[33] Valeriu Anania, *Din spumele mării. Pagini despre religie şi cultură*, p. 224.

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce priveşte limbajul Valeriu Anania nu se dezice nici aici. Avem acelaşi tip de limbaj care abundă în arhaisme şi regionalisme cu deschidere spre paremiologic. Este o unitate de limbaj pe care o întâlnim şi în *Du-te vreme, vino vreme* sau în *Steaua Zimbrului* şi care devine o emblemă acestui text.

III.5. *Steaua Zimbrului* – din negurile mitului

Steaua Zimbrului, piesă construită act cu act, scenă cu scenă, în memorie, după ce, în prealabil fusese povestită colegilor de celulă de la Aiud şi din partea cărora „reacţia a fost atât de favorabilă – se putea spune entuziastă – „încât acest impuls îl determină pe Anania să lucreze cu mare putere de concentrare aşa încât după „treisprezece luni de muncă neîntreruptă"[34], în 25 ianuarie 1961 să finalizeze această piesă de teatru. „În 1958, la Rădăuţi, în biserica vechii mitropolii, am dat peste mormintele lui Bogdan şi Laţcu, eroi ai prezumtivei mele piese, cu lespezi funerare aşezate de către Ştefan cel Mare şi Sfânt, pogorâtor din coapsele lor (...). Îngenuncheat, le-am făgăduit celor doi voievozi să nu mă mai lepăd de gândul de a-i aduce cândva pe scena literaturii româneşti", mărturiseşte scriitorul. Gândul se va materializa după sute de ore de muncă în care a aşezat scenă după scenă tabloul literar al naşterii Moldovei.

Nucleul piesei este unul istoric şi vizează momentul întemeierii Moldovei atât din punct de vedere legendar cu primul descălecător al acesteia Dragoş, căruia îi este asimilat simbolul Zimbrului vânat, cât şi din punct de vedere istoric prin existenţa personajului Bogdan căruia îi revine meritul de a fi întemeiat propriu-zis statul scoţându-l de sub suzeranitatea regelui maghiar Ludovic. Miza piesei nu este doar istoria. În ansamblul său poemul este mult mai complex şi încearcă, chiar dacă cu anumite stângăcii să cuprindă şi zonele legendar-mitice ale întemeierii Ţării Moldovei. Astfel piesa nu-şi propune o sorginte pură, fie istorică sau legendară, ci adună în trama ei vibraţia unui început istoric al Ţării Moldovei, evidenţiind mai degrabă dorinţa de libertate a oamenilor, respectarea valorilor morale şi înţelepciunea unui popor care se închega firesc fără artificii diplomatice, politice sau de altă natură. Istoria nu este atât de importantă pentru Valeriu Anania care încearcă să reinvestească artistic documentele istorice lacunare la acest capitol. Este adevărat că piesa nu se depărtează cu totul de informaţiile istorice furnizate de C.C Giurescu despre „o descălecare întâi a lui Dragoş, apoi a lui Bogdan, coborâţi amândoi din Maramureş", însă istoria nu serveşte decât ca punct de plecare pentru un edificiu pretenţios şi complicat, uneori excesiv, cred comentatorii de până acum.

[34] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 330.

Scanned with OKEN Scanner

Într-un minuțios comentariu la piesă[35], de dată mai recentă decât forma publicată în *Valențe polifonice ale prozei și dramaturgiei lui Bartolomeu Valeriu Anania*, Lucian Vasile Bâgiu, așază sub lupa criticului arhitectura poemului dramatic din perspectiva dinamicii istorie-legendă-mit. Exegetul opinează că poemul *Steaua Zimbrului* pierde credibilitatea dramei istorice realiste tocmai prin incompatibilitatea dintre „un extrem de confuz fond mitologic" și „zodia autenticității și veridicității"[36]. Marea problemă a piesei pare a fi găsirea unui numitor comun pentru „îngemănarea mitului cu realismul istoricist". O primă problemă ar fi punctele de reper care se dovedesc a fi, după părerea autorului studiului, antinomice, ceea ce ar conduce scriitorul în ipostaza de a se trăda cu propriile instrumente. Și totuși în această analiză, în afara faptului că structura piesei devine, într-adevăr prea aglomerată, amplificându-se momente și mituri, eresuri, fără o finalitate evidentă, scapă din vedere că numitorul comun este tocmai contextul în care este scrisă piesa și mesajele mai mult sau mai puțin vizibile ale piesei care ilustrează valorile și intențiile scriitorului. Ori literatura tocmai la acest lucru servește.

Construind un edificiu mitico-istoric, asupra căruia Anania avertizează că nu intenționează să-l înfățișeze drept punct de reper, creionează o dramă, cea mai istorică dintre ele în care surprinde un început. Acela al Țării Moldovei. Datele istorice sunt de multe ori depășite și chiar alterate prin neconcordanțe temporale. Dar nu e un caz singular în literatură. Alexandru Lăpușneanul, al lui Costache Negruzzi urmează același drum. În fond, sentimentul patriotic și nevoia de resuscitare a unor momente istorice lacunare sunt suficiente pentru un scriitor în care ambiția de a crea o pentalogie a miturilor românești se dovedește a fi o constantă. Critica de la acea vreme observă această componentă programatică a piesei cu atât mai mult cu cât subiectul ei are cel mai mult legătură cu „zodia veridicității și autenticității", pe care, este adevărat, autorul o ratează. De la „lucrare cu caracter programatic: glorificarea vitejiei strămoșilor în lupta pentru libertate și unitate națională"[37] până la „un imn de preaslăvire a libertății" care nu-și propune „să tragă hotare între istorie și legendă, document și ficțiune, pagină de istorie și arheologie, Steaua Zimbrului" vorbește „despre aspirație și demnitate strămoșească, evocă etimologie stemei Moldovei și, legat

[35] Lucian Vasile Bâgiu, *Etnogeneza moldo-vlahilor și întemeierea voievodatului Moldovei în poemul dramatic Steaua zimbrului de Valeriu Anania*, în *Philologica Jassyensia*, V (2), Iași, 2009, pp. 7-20.

[36] Lucian Vasile Bâgiu, *Valențe polifonice ale prozei și dramaturgiei lui Bartolomeu Valeriu Anania*, p. 264.

[37] Medeea Ionescu, ***, *Viața studențească*, 6 februarie 1974, în *Piesa văzută de...* , Valeriu Anania, *Teatru*, vol. I, p. 299.

Scanned with OKEN Scanner

de ea, discută descălecatul lui Dragoş, formarea statului de sine stătător al Moldovei"[38].

Dincolo de elementele deja ştiute pe care le conţine legenda concentrată pe două importante coordonate, „animalul călăuzitor" şi „vânătoarea rituală", Anania adaugă şi posibilitatea ca mitul să fie şi o „legendă heraldică". Ideea nu era deloc nouă. Romul Vuia o vehiculează cu mult timp înainte în teoriile sale: „Nu încape nici o îndoială că legenda lui Dragoş e o legendă heraldică, cum e de pildă, ca să amintim un exemplu mai apropiat, legenda corbului cu inel din stema Corvinilor. De aceste legende era plină Europa medievală. Aproape fiecare blazon îşi avea legenda lui proprie. De data aceasta însă, nu avem de a face cu o simplă legendă heraldică, care se găseşte izolată numai la poporul nostru, ci cu o ramură a unui puternic arbore între legende, a cărui rădăcini ne duc departe în pământul diferitelor popoare europene şi orientale. Ideea fundamentală a tuturor acestor legende este că eroul urmărind un animal misterios (de obicei cerb) este condus pe locuri necunoscute"[39].

Mitul principal este cel al vânătorii rituale cu un animal-călăuză, care a dus la descălecatul lui Dragoş din Maramureş în Ţara Moldovei şi, după înfăptuirea celui de-al doilea descălecat, la întemeierea unui nou stat românesc. Mircea Eliade vedea în vânătoarea rituală un act care „un animal decide orientarea într-un teritoriu necunoscut sau salvează un grup uman aflat într-o situaţie fără ieşire; acest act nu este numai «miraculos», el marchează sau face posibil începutul unei noi realităţi istorice: cetate, stat, imperiu"[40]. Un eres care se adaugă la aceste mituri este cel al zimbrului, credinţa că pământul Moldovei şi oamenii lui sunt păziţi de o fiară cu stea în frunte. Zimbrul este înălţat la rangul de „punct de reper al ontologiei colective"[41]. Uciderea zimbrului echivalează cu eliminarea idolului irațional al moldovenilor şi instaurarea celui raţional, instituţional la nivel de simbol.

Pe de altă parte se crede că acest animal (zimbrul) ar fi fost de fapt un simbol al unei alte stăpâniri politice care avea deja ca stemă simbolul bourului. „Legenda vânării zimbrului şi presupusa adaptare a capului de zimbru-bour de către Dragoş ca stemă a Moldovei , mai este interpretată ca simbolizând probabila înlăturare de către acesta a unui dinast local care avea deja ca stemă

---

[38] Stelian Vasilescu, ***, *România literară*, 13 decembrie 1973, în *Piesa văzută de...* , apud Valeriu Anania, *Teatru*, vol. I, p. 297.

[39] Romul Vuia, *Studii de etnografie şi folclor*, I, în articolul *Legenda lui Dragoş. Contribuţii pentru explicarea originii şi formării legendei privitoare la întemeierea Moldovei*, Ediţie îngrijită de M. Pop şi I.Şerb, Editura Minerva, Bucureşti, 1975, pp. 101-109.

[40] Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei occidentale*, p. 145.

[41] Lucian-Vasile Bâgiu, *Valeriu Anania. Scriitorul*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2006, p. 293.

Scanned with OKEN Scanner

capul de bour"[42]. Acelaşi cercetător precizează că „prezentarea capului de bour, impune desigur identificarea, în primul rând, a originii sale. Fără a mai reveni asupra celor spuse în capitolul anterior referitor la diferitele sensuri mitico-rituale atribuite acestei străvechi embleme, ne vom referi la ipotezele de ordin pur istoric privitor la apartenenţa sa. Astfel ceea ce putem afirma cu destulă certitudine consta în faptul că primii conducători ce ne-au rămas cunoscuţi ai Moldovei, Dragoş si descendenţii săi, Sas şi apoi Balc nu au purtat stema cu capul de bour"[43]. Dacă cercetările istorice nu susţin pe deplin referinţele pe care scriitorul le-a folosit este pentru că intenţia, aşa cum am mai spus-o nu este aceea ficţionaliza o realitate istorică, ci de a crea, prin intermediul mitului, un punct ideatic de referinţă justificat „prin prisma experienţelor şi convingerilor personale ale autorului (Valeriu Anania a condus ampla manifestaţie studenţească din Cluj-Napoca în anul 1946, protest făţiş contra revizionismului maghiar), iar pe de altă parte se încadrează perfect în discursul patriotard-naţionalist al epocii în cadrul căreia poemul a fost scris, publicat şi montat pe scena cu succes la public"[44]. Departe de a fi o proiecţie ideatică asupra formării Ţării Moldovei, piesa îşi croieşte propriul drum în ilustrarea unui moment iniţial în constituirea nu numai a unui stat, dar şi a unui spirit comun al Moldovei. Poate că de aceea *Steaua Zimbrului* este piesa de teatru cu cea mai mare concentrare aforistică din pentalogia dramatică a lui Valeriu Anania.

Poezia este una gnomică articulând un întreg edificiu de gândire şi cultură a poporului român. Ea este o constantă a poemelor dramatice ale autorului de a insera o serie de pasaje ale înţelepciunii încât multe dintre ele par a fi valorificate din celebra carte cu conţinut aforistic *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie.* Zeci de versuri constituie o veritabilă colecţie cu caracter sapienţial pe care V. Anania nu se fereşte s-o cultive chiar dacă aşa acelaşi exeget de care am amintit se întreabă dacă nu cumva această presiune a eticului asupra esteticului ar putea dăuna serios calităţii artistice. Dacă această problemă ar constitui un criteriu serios de evaluare a operei lui Valeriu Anania, atunci cu siguranţă că va trebui discutată întreaga sa operă literară care nu putea scăpa, oricât şi-a dorit omul de litere, de haina şi reflexul monahului. Întreaga sa operă şi, din această perspectivă, mai ales poemele dramatice stau sub semnul tezei etice, a moralei atâta vreme cât miturile în sine se cer resorbite dintr-o perspectivă a valorilor poporului român care este creştin prin excelenţă. Desigur că în argumentarea lui Lucian Bâgiu, Lucian Blaga trece testul discursului unor

[42] I.N. Mănescu, *Stema Moldovei*, în *Magazin istoric*, Revistă de cultură istorică, Anul VI – Nr. 5 (62), mai 1972, p. 37.

[43] Dan Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, prefaţă de Aurelian Sacerdoţeanu, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 93.

[44] L.V. Bâgiu, *art. cit*, p. 10.

Scanned with OKEN Scanner

mitologii subiective tocmai pentru că acesta din urmă rămâne în propria paradigmă filosofică, condiţie pe care Valeriu Anania nu o are.

Subiectul se construieşte prin efortul de combinare dintre legendara întemeiere a Moldovei pretextată de vânătoarea lui Dragoş şi statuarea istorică a Moldovei prin efortul de dezrobire susţinut de Bogdan. Atmosfera mitică se creează prin plasarea întregii acţiuni sub efectul ficţional al miturilor/legendelor vehiculate în cuprinsul piesei. Prezenţa lor vine în contradicţie sau cel puţin în dezacord cu situarea exactă în timp şi spaţiu marcată în debutul piesei „Iunie 1352, la curtea voievodului Bogdan din Maramureş". Deşi într-un articol publicat în 1987 autorul încearcă, într-o interesantă argumentaţie să răspundă alegerii de aşeza faţă în faţă istoria şi mitul motivând că „operele literare nu-şi propun să reconstituie mituri"[45]. Ceea ce ar lasă să se înţeleagă că, atâta vreme cât autorul alege să contopească în opera literară istoria şi mitul deopotrivă cu scopul de a le preface în „fapt artistic" totul îi poate fi permis. Cum observau şi alţi comentatori ai acestei piese, trebuie considerată şi perioada, contextul în care apare, respectiv este scrisă această piesă care are o „gestaţie" destul de lungă fiind scris între anii 1960-1982, publicat într-o primă formă în 1971 la Editura Eminescu, apoi, cu modificări, în 1972 (volumul *Poeme cu măşti*, Editura Cartea Românească), devenind parte integrantă a volumului *Greul pământului*, o pentalogie a mitului românesc din 1982 (Editura Eminescu). Această perioadă de pauze creatoare dovedesc nu doar scrupul stilistic, dar şi nevoia de completare a unui demers care nu se poate desprinde încă de condeiul care-l generează. Şi tocmai prin aceasta perfectibilitatea devine o umbră care nu se cere îngropată, ci dimpotrivă urmărită şi ascultată, cel puţin atâta vreme cât scriitorul este în viaţă, aşa cum însuşi declara V. Anania într-un interviu acordat lui Gheorghe Cunescu, în revista Vatra, 1972: „Am re-gândit şi aproape am re-scris cele patru piese într-o versiune pe care o cred definitivă – în măsura în care poate fi ceva „definitiv" atâta vreme cât autorul trăieşte..."[46].

Cele nouă tablouri reuşesc să contureze nu o atmosferă a începutului, ci mai degrabă una în plin proces de închegare prin căutarea identităţii şi a simbolului. Tensiunile dintre Bogdan şi Dragoş se integrează în desfăşurarea piesei ca o atragere a contrariilor din care se va proiecta imaginara Ţară a Moldovei. Acţiunea se susţine pe mai multe direcţii care ezită între suportul istoric lacunar şi cel mitic sau de legendă unde chiar şi fabulaţia excesivă poate fi permisă aşa cum opinează Aurel Bădescu când consideră caracterul dramatic al piesei mai degrabă „unul de formă decât de substanţă", deoarece „Valeriu Anania fabulează (uneori excesiv) pe marginea datelor de bază, structurale, ale unor mituri sau legende româneşti (în cazul de faţă pe marginea descălecării lui

[45] Valeriu Anania, *Publicistica*, Opera literară IX, vol. II, p. 113.
[46] *Idem*, p. 337.

Scanned with OKEN Scanner

Bogdan de Maramureş în Moldova)"[47]. Rivali atât în dragostea pentru Ana, cât şi în acţiunile de întemeiere a Ţării Moldovei Bogdan şi Dragoş nu sunt decât figuri istorice care rezistă textului prin câteva din replicile lor memorabile. Dacă asupra lui Dragoş s-a aşezat calitatea de voievod, prin vânătoarea rituală şi conferirea unui simbol ca substitut al unui idol, în ceea ce-l priveşte pe Bogdan, acesta va deveni domn, eliberator, un al doilea descălecător, care eliberează noul ţinut de vasalitatea redându-i demnitatea şi libertatea, virtuţi atât de importante nu doar în istorie, dar mai ales în interiorul piesei.

Raportul dintre cele două capete încoronate nu sunt neclare, aşa cum se afirma într-una dintre intervenţiile exegetice din 1973 (Aurel Bădescu), probabil imediat după vizionarea piesei. Ba dimpotrivă! Personajele se înscriu în acelaşi paralelism pe care Valeriu Anania îl încearcă şi în drama *Meşterului Manole*, când apare *personajul etalon*, de probă, *personajul în oglindă* vizavi de care protagonistul este mereu evaluat. Bogdan se află în prim-plan din cel puţin două motive: unul ni-l mărturiseşte însuşi rivalul său, Dragoş, când se declară înfrânt de Bogdan în dragostea lui pentru Ana: DRAGOŞ: „Da. Pe fata lui Tăut/ Am fost iubit-o, şi i-am fost plăcut,/ şi nunta noastră mai cerea un an./ La mâna ei veni atunci Bogdan,/ Şi izbândi asupră-mi, şi-o aduse/ În casa lui" (p. 191). Un al doilea motiv este acela că Bogdan va fi eliberatorul confruntat cu Sas şi care face posibilă existenţa unui popor liber. BOGDAN: „norodul ce-mi stă astăzi la picioare/ Liber s-a născut, şi liber a crescut, şi va să zboare" (p. 285).

Personajul central al piesei care subordonează atât planul istoric cât şi planul mitic-legendar este fără îndoială Muşata. L.V. Bâgiu, în studiul amintit, considera nepotrivit debutul piesei care o aduce în centru acest personaj. Concentrându-se pe analiza structurală a piesei şi pe miza autenticităţii, criticul pierde din vedere caracterul poematic, strict artistic al poemului dramatic, care, dincolo de mizele unei istorii în recuperare încearcă să reconfigureze o atmosferă mitică. Aşa se explică şi inadvertenţele mit-istorie, reaşezări temporale, speculaţii de natură istorică şi lingvistică precum şi episoadele reclamate a fi neverosimile (recunoaşterea inexplicabilă a lui Costea de către Muşata, existenţa unui scrisori a lui Şendrea de la Siret, etc). Este aşadar firesc ca piesa să debuteze, în mod clasic, cu personajul central în jurul căruia se fac şi se desfac toate firele acţiunii şi cu care se şi încheie în mod simbolic această luptă de întemeiere şi eliberare. *Tabloul I* deschide piesa cu o posibilă alianţă politică între curtea voievodală a lui Bogdan cu fiul lui Dragoş, Sas, pentru care cucerirea Muşatei echivalează şi cu stăpânirea unui „idol", cuvânt care va căpăta valori accentuate în funcţie de idealurile personajelor. Căci idol pentru Muşata înseamnă Zimbrul şi steaua lui, pentru Dragoş idolul înseamnă „vis şi-nchipuire" care trebuie răpus de braţul domnesc

[47] Aurel Bădescu, ***, *Contemporanul*, 25 ianuarie 1974, în *Piesa văzută de...* , în Valeriu Anania, *Teatru*, vol. I, p. 299.

Scanned with OKEN Scanner

pentru a asigura puterea politică, pentru Sas, idolul se concentrează în capul Zimbrului pe care se prinde a-l aduce în faţa Muşatei ca o chezăşie a vitejiei lui.

Tabloul al II-lea surprinde pregătirile de luptă ale celor doi voievozi contra ameninţării tătare, o incursiune generată de Coroana maghiară reprezentată în operă de Regele Ludovic. Adevărul istoric este confirmat aici şi de părerile încă pline de controverse ale istoricilor cu privire la descălecatul celor doi principi în Moldova. „Se consemnează că trecerea lui Bogdan şi a feciorilor săi din Maramureş în Moldova, s-a făcut în taină, adică fără o autorizare din partea regelui Ungariei, însăşi ţara pe care ei o luaseră în stăpânire fiind supusă Coroanei maghiare" şi „în domnia lui Ludovic I, „Bogdan, voievodul românilor (Olahorum) din Maramureş, adunând pe românii acelui district, a trecut în taină în Ţara Moldovei, care era supusă Coroanei ungureşti, dar din cauza vecinătăţii tătarilor, de mult timp [era] părăsită de locuitori; şi deşi el (Bogdan – n. mea), a fost mereu combătut de oştile acestui rege (Ludovic –n. mea), crescând numărul românilor din această Ţară, ea s-a lăţit în regat (in regnum est dilatata)"[48]. În acest context L.V. Bâgiu vede „un paradox istoric cu gust de ironie amară: factorul determinant al constituirii Ţării Moldovei este constituit de raţiuni politice şi militare ale Regatului Ungar"[49]. Tabloul însă nu reţine doar problematica strict politică, discursul poetic menţinându-se în miza propusă de autor. Pe lângă solemnitatea tabloului preponderent masculin, apare şi fineţea chicotelor feminine dornice de dragoste. Se dezvăluie în dialogul domniţelor spiritul ludic şi relaxat provocat de frământările primelor sentimente erotice: „MUŞATA: Şi...e bine logodită? DORNA: Mai întrebi? MUŞATA: Dar...te-a luat de subţiori? DORNA: Ei? MUŞATA: Te-a sărutat vreodată? DORNA: O-ho-ho! MUŞATA: De câte ori? DORNA: Păi de câte ori îi vine. MUŞATA: Şi cum e? DORNA: E tare bine!" (p. 202). Tot aici Muşata află de Steaua Zimbrului care este asimilată stelei călăuzitoare de data aceasta nu a individului, ci a unui neam întreg. Zimbrul se substituie stelei, devenind animalul totemic de care depinde nu doar identitatea în istorie a neamului, ci şi supravieţuirea lui: „MUŞATA: O stea/ Călăuză prin bejenii!" (p. 203). În această atmosferă este zugrăvită, în ritm de baladă populară, cu versuri de 7-8 silabe, imaginea ideatică a Zimbrului care reprezintă simbol, stabilitate şi siguranţă: DORNA: Împărţindu-ne moşia/ Doar cu zarea, cu vecia/ Şi cu Zimbrul nesupus/ Şi cu steaua lui de sus" (p. 204).

---

[48] Thwrocz, Ioannis de... *Chronica Hungarorum. Ab origine gestis inserta simul Chronica Ioannis Archidiaconi de Kikullew. In: Scriptoris rorum Hungaricarum.* Ed. G. I. Schwandtner. Pars I. Tyrnavial, 1765, apud Pavel Parasca, *În problema izvoarelor tradiţiei medievale a întemeierii Moldovei,* https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/In%20problema%20izvoarelor%20traditiei%20medievale%20a%20intemeierii%20Moldovei.pdf, consultat în data de 20 noiembrie 2018.

[49] Lucian Vasile Bâgiu, *Valenţe polifonice...*, p. 264.

Scanned with OKEN Scanner

Tabloul al III-lea dezvăluie prin dialogul între Iţcu şi Volodia, originea misteriosului personaj Dragomir, care sub masca negustorului îşi ascunde adevărata identitate pentru a scăpa de moarte. Din nou avem un episod istoric real strecurat în acţiunea piesei şi care va servi exclusiv nevoilor interne ale rezolvării conflictului. Căci Dragomir alias Costea va fi cel care va salva situaţia disperată a lui Bogdan aflat faţă-n faţă cu tătarii. Tot el va fi şi idolul reînviat al Muşatei care-l cunoaşte „din tainiţele inimii" suplinind astfel dispariţia stelei Zimbrului. *Tabloul al IV-lea* consemnează fugitiv şi lacunar o vizită a regelui Ludovic prin hatul Moldovei. Singurul aspect de reţinut în acest scurt tablou este dispreţul pe care Polgar, secretar al regelui ungar, îl arată noului ţinut căruia îi prevede un sfârşit la fel de neinteresant precum i-a fost şi începutul: *POLGAR:* „Aşa, ca printr-un nor/ De amintire grea, târzie:/ A, moldovenii!...Da, se ştie/ C-ar fi trecut cândva, fugar,/ Prin somnul regelui ungar.../ Sunt neamuri ce se nasc şi pier, (p. 227).

Tensiunea dramatică creşte odată cu confruntarea celor doi principi în faţa regelui Ludovic şi decăderea lui Dragoş. Dragoş acuzat de trădare şi refuzat de rege, împovărat de remuşcări ale domniei lui renunţă la voievodat fiind obligat şi de discursul demoralizator al fiului său Sas. Din acest punct succesiunea la scaunul domnesc este rezolvată de Valeriu Anania doar după necesităţile interne ale textului fără a se respecta rigoarea textului istoric. Tirania noului voievod determină poporul să-l cheme pe Bogdan de Maramureş să ia tronul. Dacă Dragoş fusese voievod în sensul primar al investiturii, acela de cârmuitor, Bogdan e domn suveran.[50] Finalul piesei vibrează prin prestaţia celor două personaje, văzute aici ca întemeietoare: Bogdan şi Muşata. Imaginea suveranului este ideatică. Odată întemeiată „o ţară" voievodul se retrage, fără pretenţia eternizării propriului nume, lăsând posterităţii şi un discurs-testament adresat craiului în care se concentrează o bună parte din caracterul moralizator şi sapienţial care traversează versurile piesei şi care depersonalizează într-o anumită măsură personajele care le rostesc proiectându-le în zona universalului.

Există desigur şi o serie de episoade artificiale, care se conturează în afara ramei, dar care se explică pe de o parte prin ambiţia autorului de a contura în mod exhaustiv o frescă, iar pe de altă parte prin nevoia de a surprinde şi de a fi original. Episodul apariţiei lui Moş Crăciun, personaj deghizat, travesti, nu poate fi decât o trimitere la situaţia de context a apariţiei piesei, când simbolurile şi credinţele personale erau nevoite să se manifeste în provizorat şi sub masca altor simboluri aşa cum personajul Costea este nevoit să se deghizeze fie în Dragomir, fie în Moş Crăciun. În ceea ce priveşte limbajul Anania nu se sfieşte să dea frâu liber bogăţiei lingvistice pe care o posedă. Chiar dacă se

---

[50] Ionuţ Niculescu, *Personajul istoric între document şi ficţiune. Voievodul Dragoş şi Domnitorul Bogdan*, în *Teatrul* , nr. 5, mai 1985, p. 84.

Scanned with OKEN Scanner

consideră că pastişează „cu seninătate"[51] utilizând, aşa cum am semnalat, metrul baladei populare, dar şi sonorităţi evidente din Eminescu, Arghezi (mai ales în discursul despre joc al lui Costea: „Puii mei, bobocii mei, copiii, mei/ ... / A fost un joc nebun/ Pe care tata l-a jucat cu voi", pp. 266-267), autorul o face nu dintr-o neputinţă funciară de a exprima în mod original substanţa lirică, pe care de altfel şi exegetul care amendează acest aspect o admite în acelaşi studiu („...dincolo de talentul incontestabil de a asigura fluiditatea unei asemenea ample versificări"), ci şi dintr-un reflex de a gândi şi exprima într-o formulă concentrată „valori intrate în firea simţirii şi judecăţii noastre ca popor"[52]. Pentru a înţelege şi figurile celor două personaje, dar şi valorile pe care autorul încearcă să le zugrăvească prin ele amintim că piesa este scrisă în contextul istoric al anilor '60-'70 şi jucată în 1973 pe scena Teatrului Dramatic din Baia Mare. Nu doar personajele, dar şi discursul piesei se constituie ca un răspuns la o falsificare făţişă şi determinată politic istoriei, dacă nu chiar o voce camuflată împotriva despotismului comunist.

Monologurile lui Bogdan, al Muşatei din tabloul VIII ilustrează cum ar trebui să fie un context istoric şi social şi care ar trebui să fie idealul de urmărit. Pe de altă parte idealul naţional şi suflul patriotic pot fi recunoscute ca venind direct de la autor ascuns bine în spatele personajelor sale:

BOGDAN: „ Nu pot să fac ce-am osândit odată!/ Când un popor e slobod şi cuminte/ Şi paşnic, cu ce drept îl minte/ Cotropitorul că-i aduce pace/ Şi slobozenie? Când sămânţa face/ Minuni în brazdă, cum să-i sec belşugul?/ Cu ce drept sabia supune plugul?/ Când un popor nu ştie de stăpân/ Decât un idol sfânt, de ce să-ngân/ Eu idolul cu zaua mea străină?/ Când omul îşi petrece la ojină,/ De ce să vină ulii nesătui/ Să intre-n blidul şi-n cântarea lui,/ Să-i spargă jocu-n ţăndări sângerate/ Şi doina să i-o spânzure pe cioate?/ Cu ce drept?"

MUŞATA: „ Tată, n-ai dreptate!/ Când libertatea o supui prin fier/ Şi-i stingi cu sila steaua de pe cer,/ O nimiceşti. Dar de-i aprinzi o stea,/ Nu, n-o ucizi: pui rânduială-n ea" (p. 269).

Autorul apelează la soluţia miturilor plasate în istorie ca un mod de a legitima nevoia de eroi civilizatori, creatori de stat şi de neam. Desigur la temelia personalităţii acestor temerari nu pot sta decât libertatea sau neatârnarea precum şi identitatea culturală manifestată în vatră, morminte, simboluri, toate valori ale unui neam. *Steaua Zimbrului* relevă şi relaţia etnic-estetic care se stabileşte în operă. Piesa de teatru are şi această nemărturisită misiune de a contura, prin refacerea relaţiei dintre mit şi istorie, dimensiunea etnică. Aşadar, dincolo de aspectele evidente de natură istorică sau legendară care intră pe orbita piesei, este dezvăluită şi o altă componentă pe care o subliniază Lucian

[51] Lucian Vasile Bâgiu, *Etnogeneza moldo-vlahilor...*, p. 16.

[52] Ion Zamfirescu, *Prefaţă la Steaua Zimbrului*, în *Greul pământului*, Eminescu, Bucureşti, 1982, în Valeriu Anania, *Teatru I*, p. 269.

Scanned with OKEN Scanner

Blaga în eseul „Etnicul, artă şi mitologia”[53]. Filosoful român demonstrează că în cazul unor opere literare categoriile abisale sau valorile stilistice funcţionează ca o interfaţă a inconştientului colectiv, o imagine a valorilor culturale etnice. Cvasi-congruenţa dintre matricea spirituală şi inconştientul colectiv poate fi elementul de rezistenţă a piesei lui Anania mai ales în cazul acestei piese care vizează tocmai graniţa, adesea proteică dintre istorie şi legendă. Valeriu Anania însuşi cunoştea aceasta legătură dintre etnic şi estetic, mai ales că, aşa cum mărturiseşte în *„Rotonda plopilor aprinşi”* îl admiră foarte mult pe filosoful ardelean, căruia, fără îndoială, îi cunoştea şi concepţiile.

Dincolo de scăderile textului constând în inadvertenţe de natură conceptuală (istorie – mit), de o construcţie complicată şi adesea sinuoasă, încât unele părţi par în plus, de un limbaj care adesea se construieşte pe un gen de dicteu automat care funcţionează aluvionar aglomerând versurile, pe care autorul într-o primă instanţă le „scrie pe creier”, şi care poartă parfumul şi stilul altor poeţi pe care scriitorul nu doar că-i citise, dar îi şi învăţase pe de rost (Eminescu, Bolintineanu, Davila, Arghezi), dincolo de o ambiţie titanică de a lucra cu timp şi fără timp, piesa de teatru marchează o izbândă nu doar a lucrului în memorie, dar şi a zugrăvirii unei imagini care chiar dacă nu se potriveşte ramei istorice, chiar dacă nu se pretează literaturii de top, rămâne o permanentă a emblemă a efortului de a aduna din arghezienele „bube, mucegaiuri şi noroi”, preţurile noi ale iubirii de neam. Recursul la istorie chiar şi când ea este întrezărită din tremurul diafan al mitului, cu scopul de a o reaşeza din perspectiva ficţiunii faţă în faţă cu contemporaneitatea reprezintă un curaj, poate exagerat, poate nesusţinut, dar niciodată zadarnic.

III.6. *Hoţul de mărgăritare* – despre hoţia libertăţii

În niciuna dintre piesele de teatru ale lui Valeriu Anania nu clocoteşte atâta viaţă câtă se găseşte ilustrată în *Hoţul de mărgăritare*. Este poate cel mai frumos text dramatic şi pentru faptul că urmăreşte o poveste deja scrisă, foarte cunoscută şi cu numeroase posibilităţi de interpretare aşa cum o relevă textul din evanghelia de la *Luca 15, 11-32*. Inspirată din parabola biblică a Fiului risipitor, textul întrupează drama umană a înstrăinării în cea mai firească şi mai verosimilă formă. Dezbrăcând subiectul operei de liniile schematice ale textului biblic autorul conturează în *Hoţul de mărgăritare* un episod din existenţa lui Eliabar, tânărul cu setea orizontului încă necucerit. Într-o perioadă în care manifestarea literaturii religioase se oprise de prin anii 40, Valeriu Anania, la provocarea lui Marin Aurelian, aduce în peisajul literar un text pe cât de previzibil la prima vedere, pe cât de incitant şi de răscolitor la o analiză mai

[53] Lucian Blaga, *Trilogia valorilor*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2014, p. 482.

Scanned with OKEN Scanner

atentă a textului. Încheiată în 1952, la Curtea de Argeş, după însemnarea autorului şi pusă în scenă pentru prima dată la Teatrul de Stat din Turda în 1992, a văzut lumina tiparului abia în 1993.

Despre această piesă autorul face o mărturisire foarte interesantă, care aruncă o lumină aparte şi asupra unităţii operei sale dramatice: „Am scris-o acum vreo patruzeci de ani şi nu credeam că-mi voi mai aduce aminte de ea. Nu pentru că ar fi fost o „operă de tinereţe", din cele izbutite doar pe jumătate sau pe sfert şi menite să rămână simple exerciţii de îndemânare sau piese de laborator; ea se născuse după *Mioriţa* şi, oricum, putea să-şi numere cel puţin cinci-şase piese înaintea sa. Şi nici pentru că ar fi avut un caracter circumstanţial prin care şi-ar fi putut pierde actualitatea; ea e construită pe o temă perenă, care aparţine umanităţii. Este mai pertinent să credem că ea se situa oarecum în afara unei opere dramatice care, de-a lungul a patru decenii, s-a alcătuit programatic în văzduhul mitului românesc şi care avea să se rotunjească în pentalogia Greul Pământului. De-ndată ce aceasta din urmă a fost isprăvită, celelalte nu m-au mai interesat"[54]. Se înţelege de aici că piesele care nu au intrat în mod direct în proiectul de suflet al autorului, pentalogia sus-amintită, nu au beneficiat de aceeaşi atenţie şi apropiere sufletească. Modul în care piesa este alcătuită trădează însă acelaşi scrupul creator, aceeaşi tensiune dramatică poate cu adaosul că aici, Valeriu Anania nu a căutat în mod evident o originalitate vizavi de model. Piesa deşi îşi permite libertăţi şi broderii interesante care articulează şi dinamizează schematismul parabolei, rămâne în circuitul închis moralizator, de final aşteptat care nu ar fi avut o valoarea artistică dacă, nu ar putea fi interpretată şi în logica superioară a iubirii.

Acela patru acte care conturează structural piesa urmăresc desigur parcursul existenţial al lui Eliabar, mezinul, o ipostază, poate, a biografiei autorului. Debutul este marcat de situaţia comică generată de răspunsurile evazive, dar inteligente ale slujitorului Humbaba ca reacţie la furia lui Rimon. Acest artificiu e de natură să creeze impresia de verosimilitate a acţiunii şi de grefare a unei problematici existenţiale majore pe o situaţie de viaţă aparent banală. După această introducere, savuroasă de altfel, mai ales când este pusă în scenă, se conturează intriga generată de dorinţa lui Eliabar de a pleca cu partea lui de avere. Dincolo de previzibilul dialogului este remarcabilă tensiunea dramatică atinsă. Ca într-un duel de idei, Eli se înfruntă cu Eliabar de pe o ciudată poziţie de egalitate vizibilă în meşteşugul celui din urmă de a analiza situaţia în care se găseşte şi, poate că de aceea personajul Eliabar nici nu este unul veridic, ci, aşa cum este şi notat în tabla de nume, alături de celelalte personaje, doar o mască ce trebuie să-şi joace rolul cât mai credibil. Eliabar îşi motivează plecarea nu printr-un proiect de lungă durată, nici măcar printr-o

[54] Valeriu Anania, *Hoţul de mărgăritare,* Cluj-Napoca, Editura Dokia, 1993, p. 10.

Scanned with OKEN Scanner

dorință reperabilă la nivelul oricărei ființe umane logice, ci ca atracție irezistibilă spre „necunoscut" similar cu „fundul mării: răpire de suflet. Uitare. Beție. Beția plăcerii de-a te străpunge sentimente tari. Usturimea plăcută a meduzei care te urzică" (p. 320). Marele câștig în realizarea acestui personaj constă în faptul că se concretizează experiențe umane, frământări și aspirații, pe forma moralizatoare și lacunară a parabolei biblice. Este, dacă ne este permisă asemănarea, ecranizarea de succes a unei povești de succes. Succesul vine tocmai din ineditul situației și din inspirata alegere a spațiului acvatic ca metaforă pentru lumea necunoscutului spre care, de atâtea ori, plonjează personajele lui Anania.

Eliabar este unul dintre cel mai bine conturate personaje din întreaga operă dramatică, alături de însoțitorul lui Humbaba. Această consistență dramatică îi este conferită și de faptul că este exponentul unui dintre cele mai incitante personaje biblice care însumează în comportamentul lui natura umană cu toate frământările, neputințele ei pe de o parte, dar și cu toată frumusețea și strălucirea ei, pe de altă parte. Eliabar este imaginea oricărui tânăr însetat de viață expus tentațiilor, plin de curajul de scruta nu numai adâncimile mării, ci și întinderile ei fascinante, în fond curajul de a răscoli viața, renunțând la o cuminţenie previzibilă și adesea frustrantă de care era caracterizat fratele său Rimon. În altă ordine de idei, legătura dintre tatăl risipitor de iubire și fiul însetat de cunoașterea unei libertăți care i se deschidea înainte-i devine una dintre firele de rezistență ale piesei.

Aventura în care Eliabar se aruncă este de asemenea una nouă. Întovărășit cu Fanuel, Critias și Tamara, alte măști ale unei lumi în derivă, avidă după un alt tip de necunoscut, mezinul încearcă nu un alt rost, ci o mergere în răspăr cu rostul. Se descifrează un comportament antisocial, rebel, o manifestare tipică a spiritului de frondă, care beneficiază rareori de un deznodământ fericit. Iluzia libertății sau *libertatea și ea hoață,* pentru că livrează atâtea amăgiri atunci când ești în preajma ei, se surprinde la nivel metaforic prin replica tatălui, devenit aici mască a divinității iubitoare, o imagine a Dumnezeului creștin care nu poate să nu-și iubească făptura în ciuda declarației de recuzare a celui din urmă; „ELI: Ți se pare că ești liber, fiule! Dar te-am legat de cingătoarea sufletului cu funia iubirii mele...Și aștept semnul...Semnul!", (p. 329). Spiritul de aventură care presupune în mod funciar doze variabile de entuziasm, naivitate, imprudență este ceea ce va anima deciziile personajului.

Ca o recapitulare a perioadei de culegere a mărgăritarelor, Eliabar are la îndemână semnul ca unică modalitate de revenire și o autentică imagine a comunicării om-divinitate. În jurul semnului se împletește tot mănunchiul de sentimente ce clocotesc, dând pe dinafară, sporind astfel dramatismul piesei. Experiența Corintului aduce aminte ca spațiul al literaturii și de alte personaje celebre adulmecate de pasiunea risipei. *Abu-Hassan* al lui I. L. Caragiale este un astfel de exemplu. Tema falsei prietenii, trădării, imposturii și prefăcătoriei este

Scanned with OKEN Scanner

de asemenea prezentă. Deşi meşter la cuvânt, Eliabar se dovedeşte suficient de naiv încât să plonjeze direct în ţinutul puternicului Polifem *(aluzie la personajul mitologic antropofag, cu un singur ochi, ca o metaforă a ochiului atoatevăzător detaşat, aşteptând)* la adăpostul căruia nu se va putea hrăni decât cu roşcove, reluând reperele narative ale parabolei. Imaginea mezinului risipitor poate să fie o trimitere directă la tipul de răzvrătire pe care l-a avut însuşi autorul piesei în multe momente ale existenţei sale biografice. Întoarcerea fiului risipitor nu se deosebeşte ca structură de cea a parabolei, ci doar pe scenariu şi detaliu însă nereuşite pe de-a-ntregul. Concentrat pe aspectul moralizator al finalului, autorul expediază detaliile inovative care ar fi putut să aducă o valoare în plus operei.

Singurul care întregeşte atmosfera, închizând cercul devenirii lui Eliabar este, cum vom vedea, protectorul acestuia, Humbaba, personaj care-şi joacă rolul adaptându-se după contextul în care este nevoit să evolueze însă, în mod surprinzător. Faţă de imaginea de bufon pe care şi-o zugrăveşte pe parcursul piesei, spre final, când problematica existenţialistă devine tot mai pregnantă, Humbaba devine un echivalent al conştiinţei întrupate. Este o imagine cel puţin surprinzătoare în opera lui Anania să recunoşti, fie şi fragmentar cuplul Pinocchio – Greieraşul Jiminy într-un context cât se poate de dramatic şi serios: ELIABAR: Da, da porcar. Păzesc turma unui stăpân. Numai pentru o bucată de pâine pe zi. FANUEL: Aşa, ca asta. HUMBABA: Domnul meu, stăpânul meu, asta nu se poate! Nu-i adevărat ce-mi spui...Nu se poate... ELIABAR: Aşa ai s-ajungi şi tu. HUMBABA: Nu se poate, domnul meu!...(...) ELIABAR: Sărmane Humbaba! Porţi în tine mirodenia omului cinstit. Dacă nu m-aş ruşina întâi de mine, n-aş îndrăzni să-ţi stau înainte. Mă vezi? Sunt ca o pălămidă crescută pe ruini. Ce-i de făcut Humbaba? HUMBABA: Nimic mai uşor, stăpâne! N-avem ce mânca aici? Nu-i nimic. Mergem unde se găseşte. Ne-ntoarcem acasă (p. 353). Humbaba – este tipul lui homo ludens într-o lume răsturnată ale cărei valori sunt mereu puse sub semnul unor necesare întrebări. Este cumineţenia o soluţie? Nu cumva curajul şi nesupunerea sunt prolifice din punct de vedere spiritual? Nu cumva răzvrătirea e necesară într-o lume subjugată unor mecanisme sociale şi morale tot mai greoaie şi inadaptate? Dar Humbaba este cu siguranţă o mască a conştiinţei nu doar servitor al lui Eli devenit intenţionat un salvator al lui Eliabar. El aparţine unei galerii a nebunilor înţelepţi în dramaturgia universală, bufon de regăsit şi în comedia de'll arte şi la Shakespeare, aici interpretând, în fapt, rolul îngerului bun, înger păzitor al fiinţei lui Eliabar, aflată în proces al descoperirii de sine. Replicile lui Humbaba închid în sine întreaga înţelepciune ideatică a piesei"[55].

Este evident că hotărârea fiului de a se întoarce acasă este generată de nimeni altul decât de „bufonul" sau „măscăriciul" operei. Din această perspectivă

[55] Lucian Vasile Bâgiu, *Valenţe polifonice*..., p. 281.

Scanned with OKEN Scanner

nu numai personajul trebuie reconsiderat dar şi miza piesei de teatru care reconfigurează astfel liniile schematice ale parabolei. Reiterarea ideii de „acasă" provoacă adevărate furtuni interioare lui Eliabar care, rămas singur, faţă în faţă cu o conştiinţă împovărată, dar încă vie, rosteşte un vibrant monolog dramatic asemănător cu cel al personajului Iona din drama cu acelaşi nume a lui Marin Sorescu sau cu zbaterile eului liric arghezian din psalmi. Monologul din finalul actului III este cel puţin comparabil cu discursul filosofic al lui Iona din piesa cu acelaşi nume de Marin Sorescu. Cel puţin indicaţiile scenice creează impresia unei pierderi a contactului cu realitate şi o coborâre în infernul sinelui, unde, la fel ca Iona, descoperă tăios şi lapidar „cel mai ieftin mărgăritar", veşnicia. Este şi momentul „trezirii" care echivalează cu o întoarcere

> „ELIABAR: Mi-e mintea încâlcită ca norii-n furtună... Doar cugetul o-nţepoşează ca un ţaruş bătut în nămol...Mă sorb adâncurile din mine ca pe o frunză-n vâltoare... Sunt singur în mijlocul unui câmp uscat şi plin de pustiu...Singur... Nu-i nimeni?...(strigă:) Hei!...(...) Am strigat strigat în mine şi mi-a răspuns ecoul. Ecoul veşniciei... E singurul răspuns al strigătului celui singur...(...) Da nu mă pot vedea, dar văd înainte... O să mă las greu şi-o să mă-nvăluie negurile...O să vină slobozenia cea mare...O să mă las...(...) Ce? Parcă palmele astea au mai simţit cândva asprimea astei funii...Parcă-au mai fost gâdilate de firele sucite...Ah!... Da... Hoţul de mărgăritare...Acolo în fundul mării...(...) O oglindă a vieţii!...Cum mă văd acum în tine, ca şi atunci! Şi mă pândeşte adâncul cel mare şi plin de întuneric...Şi tata stă deasupra. (Strânge funia cu palmele şi o scutură puternic.) Tată!... Tată!...Ridică-mă Tată!" (pp. 354-355).

Dincolo de înţelegerea exterioară a unei ideologii şi a unei ortopraxii, Eliabar se întâlneşte cu rigorile propriului sine faţă de care nu se mai poate ascunde. Această ipostază este meritul piesei. De a-l înfăţişa pe Eliabar, personaj central în cel mai realist mod cu putinţă, de a deveni imaginea oricărui individ aflat la ceas de confesiune faţă de sine. Este, de fapt, cel mai dificil şi mai consistent proces de conştiinţă de a te întâlni cu propria-ţi fiinţă, nealterată de ipocrizie, falsă reprezentare de sine sau zgomot de fond. Confesiunea lui Eliabar va fi una continuă. Ea nu se încheie nici în faţa tatălui căruia are privilegiul de a-i mărturisi ceea ce simte cu speranţa unei iertări: „ELIABAR: Tată, acum dă-mi partea de iertare!"

Conform studiului lui Andrei Pleşu din lucrarea *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*[56], se poate vorbi în textul dramatic al lui Valeriu Anania dar şi în parabola biblică a cărui punct de plecare este, despre ideea de risipă, manifestată sub diferitele comportamente ale personajelor. Este o interpretare

[56] Andrei Pleşu, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2016, p. 260.

Scanned with OKEN Scanner

care ar putea aduce lumină în interpretarea textului care îmbracă povestea schematică a parabolei cu valenţe existenţialiste. În fapt, toate cele trei personaje centrale risipesc câte ceva. Dar nu orice risipă are şi consecinţe negative până la capăt, ci numai cea care devine egoistă. În interpretarea simbolică orice plecare este determinată de proiecţia unui salt calitativ, revenire nefiind altceva decât o recunoaştere a înfrângerii sau asociată cu ratarea scopului. Poate că ar fi fost cu adevărat surprinzătoare o altă formă de deznodământ asociată parabolei fiului risipitor. Unii comentatori au văzut în această întoarcere un non-sens în planul logic, care ar fi cerut o devenire completă a personajului fără ispita de a reveni într-un spaţiu comod: „În ordine logică, această întoarcere din drum nu este lipsită de ambiguităţi, pentru că eroul abandonează un drum al cunoaşterii pentru un spaţiu imobil al certitudinii. Ceea ce este logic ca practică a existenţei este ilogic în ordine spirituală"[57]. Pe lângă risipa de libertate şi „avere" putem vorbi şi de o risipire a şansei în ambele ipostaze: aceea a unei împliniri „departe" şi o risipire a şansei prin întoarcere.

Credem însă că nu despre o întoarcere de tip înfrângere sau neîmplinire este vorba în parabolă şi, în consecinţă, în piesa care este într-o proporţie covârşitoare fidelă structurilor parabolei. Întoarcerea trebuie văzută aici ca o revenire în sine, ca un moment de trezire şi de acceptare a unor limite în afara cărora libertatea nu poate fi decât o nebunie curată. Cel care sesizează şi spune acest lucru este chiar Rimon: „RIMON: E nebun de-a binelea!"

Pe Rimon, personaj exponent al cumineniei terne, îl subjugă „strânsura" şi regulile sociale. Vorbim şi aici de o iluzorie idee a libertăţii. Eli (nume care se traduce prin Dumnezeu) prin numele pe care îl poartă este imaginea părintelui (echivalent în parabolă cu Dumnezeu) o imagine a frământării generate de iubirea pentru cei doi fii cu precădere pentru mezinul care îi demonstrase, în virtutea unui neastâmpăr special, o virtute care-l făcea vulnerabil în faţa tentaţiilor mari ale vieţii: curajul. Curajul nu numai de a se scufunda în mare, ci acela de a face „treabă de rob" şi „lucrare de înger", de a nu se poticni de statutul social care-l obliga la o anumită cumineníe şi căreia fratele său i se abandonase.

Dincolo de toate evenimentele care-l însoţesc pe aventurierul Eliabar, elementul de rezistenţă în piesă sunt atât relaţia cât şi imaginea celor doi fraţi care devin şi exponenţi a două tipuri umane pe care scriitorul le vrea schiţate în piesă. Poate că intenţiile autorului nu au depăşit, aşa cum opina Constantin Cubleşan, conţinutul parabolei decât în explicitarea sensurilor capitale ale acesteia, apropiindu-se prin aceasta de maniera artistică a lui Vasile Voiculescu

[57] Mircea Ghiţulescu, *Teatrul de Stat din Turda, Hoţul de mărgăritare de Valeriu Anania*, *Steaua*, nr. 11-12/1992, în *Piesa văzută de...*, Valeriu Anania, Teatru vol. I, p. 371.

Scanned with OKEN Scanner

prin factologia biblică[58]. Recitind textul prin grila de interpretare propusă de Constantin Noica atât în colecţia „Eseuri de duminică", dar şi în „Povestiri despre om", descoperim noi valenţe ale personajelor care se susţin în textul dramatic supus analizei. Puternic individualizaţi în piesă sunt cei doi fii care reprezintă, în acelaşi timp, şi două extreme, susţinând ideea parabolei de a nu ceda tentaţiei idealizării. Tatăl este surprins în piesă mai degrabă ca o expresie a iubirii decât ca personaj veritabil. Ca ipostază a iubirii, el are şi Noica stabileşte ca axă de interpretare în relaţia dintre cei doi fii, cunoaşterea de sine. Opoziţia ignoranţă/conştiinţă de sine[59] pare să răspundă întrebării legitime: ce-i deosebeşte fundamental pe cei doi sau care este relaţia dintre cei doi? Eliabar devine exponentul aventurierului. Atributul acesta îi este propriu chiar din debutul piesei când se dezvăluie a fi sursa averii tatălui. În virtutea disponibilităţii de aventură Eliabar devine şi cel mai iubit fiu al lui Eli. Dimpotrivă fiul cel mare, Rimon, este prizonierul unei conştiinţe a Sinelui, şi prin urmare inflexibil din punctul de vedere al disponibilităţii de a înţelege şi iubi.

Dacă în general piesa a fost percepută ca o rescriere articulată şi verosimilă a Parabolei fiului risipitor din evanghelia lui Luca, cel care a intuit dimensiunea creştină în sensul cel mai autentic şi teologic este Aurel Sasu. Aşezând sub lupa interpretării această *parabolă în patru acte* am putea vedea „O transpunere, s-ar zice, a parabolei biblice. Ceea ce se jefuieşte este însă e tăria, cerul, şi ceea ce se pierde (risipeşte) e „dragostea ziditoare". Plecarea, rătăcirea în noapte şi pribegia sunt forme ale sacrificiului; întoarcerea şi împăcarea sunt certitudini ale renaşterii şi învierii"[60]. Raporturile dintre Părintele iubitor şi Fiul risipitor se reconfigurează în jurul ideii că orice întoarcere este o restabilire a rânduielii şi ordinii adesea atât de dificil de atins.

Scrisă la începutul anilor 50 şi publicată după o foarte lungă aşteptare, piesa este un răspuns imaginat al lui Anania la cumințenia şi solemnitatea parabolei biblice. Nefiind interesat de o prelucrare literară în sensul autentic şi original, autorul a încercat să dea viaţă unui tablou care poate ilustra cum ar trebuie să se manifeste firescul în existenţa umană. De la emoţia înaltă a tatălui şi până la ticăloşia lui Critias se conturează o paletă bogată de simţăminte şi dorinţe umane care deşi au nume, poartă măşti (autorul însuşi refuză să le numească personaje) incluzându-le în marea frământare universal umană. Finalul, deşi previzibil şi poate prozaic consfinţeşte ideea că în ciuda unor

---

[58] Constantin Cubleşan, *„Piesa văzută de..."*, în Referinţe Critice *„Parabola fiului risipitor, în Tribuna,* serie nouă, an IV (1992), nr. 49 (2005), 11-17 decembrie, p. 10, Valeriu Anania, Teatru I, Editura Polirom, Iaşi, 2010, p. 370.

[59] Constantin Noica, *Eseuri de duminică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2011, p. 24.

[60] Aurel Sasu, Mircea Zaciu, M Papahagi, *Dicţionarul esenţial al scriitorilor români,* Editura Albatros, Bucureşti, 2000, p. 27, în *Piesa văzută de...* , Valeriu Anania, Teatru, vol. I, p. 377.

Scanned with OKEN Scanner

declaraţii idealiste singura şansă a oamenilor de a se înţelege este ca mai întâi să se îngăduie!

III.7. *Du-te vreme, vino vreme!* – despre dor şi alte basme

Du-te vreme, vino vreme dovedeşte, dacă mai era nevoie, că Valeriu Anania urmăreşte reiterarea dramatică a miturilor naţionale, a zestrei folclorice sau a negurilor istoriei, toate concentrate într-o viziune unitară care-şi caută răspunsurile şi în spiritualitatea poporului român. Este un poem mozaic prelucrat din străluciri de folclor, ascuţişuri de aforisme şi maxime şi o nesfârşită reţea de întâmplări, conflicte, căutări, exagerări, fabulaţii şi, în sfârşit, linişte. Apărut în volum în 1982 este un poem dramatic în care, din nou, similar *Hoţului de mărgăritare* nu avem personaje, ci măşti.[61] Ca piesă de teatru poate fi şi un dificil exerciţiu al regizorului. Însă în scris el rămâne un text liric, care chiar cu stângăciile lui, nu poate fi bănuit de superficialitate. Ideea de a valorifica un mit al timpului, care s-ar fi aliniat celorlalte mituri pe care le-a abordat în pentalogia dramatică, l-a urmărit multă vreme pe autor care, după propria mărturisire a identificat în galeria basmelor româneşti un echivalent al lui Chronos în ipostaza lui Juma' de Om, „monstru cu apetituri antropofage, dar cu destulă hâtrenie spre a nu-i mânca decât pe cei ce nu sunt în stare să-i spună o minciună. Asociat unui Făt-Frumos tragic, singurul de acest fel, din cunoscutul basm cu care se deschide colecţia lui Ispirescu, Juma' de Om poate fi un pandant al timpului-categorie (sau al timpului cadru, cum în numeşte mai nou, Ernest Bernea)..."[62].

Dar despre punctul de orgine al acestui poem dramatic, Anania vorbeşte atât de frumos şi confesiv în *Memorii* acolo unde mărturiseşte că „gândului de la schitul Ciocanu îi venise sorocul acum. A tocat de utrenie, peste trei ceasuri au ieşit maicile de la slujbă, eu eram tot acolo. Către ziuă isprăvisem poezia „Lumea copiilor". Dar nu a apărut niciodată ca atare; materia ei am topit-o mai târziu în substanţa poemului meu dramatic *Du-te vreme, vino vreme!*"[63]

Lectura textului *Timpul la ţăranul român*, apărut în 1941, în colecţia Ştiinţă şi filozofie, şi pe care credem că Valeriu Anania îl cunoştea, oferă o altă perspectivă a timpului şi duratei în limitele descrise şi ilustrate şi de antropologul francez Levi-Strauss. Existenţa ţăranului român se petrece atât în

---

[61] O adresă a Inspectoratului judeţean Dolj din 9 decembrie 1977, fila 473, către Inspectoratului Municipiului Bucureşti se comunică faptul că lui Valeriu Anania i s-a respins piesa „Dute vreme, vino vreme" (sic!) de la punerea în scenă *„deoarece nu corespunde, dar fiind tematica abordată şi categoria socială a unor persoane (preoţi)"* – extras din D.U.I. 1450, vol. II.

[62] Valeriu Anania, *Opera literară IX, Publicistica*, vol. II, p. 117.

[63] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 206.

Scanned with OKEN Scanner

temporalitatea obiectivă, „timpul istoric", cât şi în eternitate pentru că „Timpul care stă la temelia organizării vieţii obşteşti a satului, în care se desfăşoară toate activităţile, ritmează şi dă sens faptei şi cugetului ţăranului. Timpul care stă la temelia calendarului său purcede din locuri tainice, are puteri şi înţelesuri necuprinse"[64]. Timpul obiectiv, perceput nu ca o teorie a timpului, ci ca o curgere firească a clipelor nu este însă un timp ieşit din sacralitate ori un timp profan aşa cum apare la Mircea Eliade. În satul românesc, curgerea firească a zilelor nu este decât o altă faţă a Timpului. Pentru mentalitatea generală a satului tradiţional, „ţăranul vede în timp o realitate care se consumă în alta, superioară. Pentru el a fi în timp înseamnă a trăi într-un prezent continuu îmbogăţit de contactul cu lucrurile neschimbătoare; timpul îl duce în mod firesc dincolo de trecător, adică în eternitate. Tristeţii curgerii tuturor lucrurilor îi aduce o reparaţie: aceea că marea trecere este un proces firesc al permanenţii"[65]. Ţăranul român nu cunoaşte „teroarea istoriei", absurdul existenţei sau revolta în faţă morţii. El învinge timpul prin credinţă, fiindcă a transfigurat tot ce e efemer, urâţenia şi moartea. Viaţa sa interioară se consumă sub semnul seninătăţii. Spre deosebire de omul zilelor noastre, a cărui vârstă de aur este copilăria şi vârstă a desăvârşirii tinereţea, vârsta şi frumuseţea satului românesc este bătrâneţea. Aşadar *timpul* din piesa *Du-te vreme, vino vreme!* se subordonează acestei viziuni a duratei sacre, unde începutul, sfârşitul, succesiunea evenimentelor au o cu totul altă relevanţă şi substanţă. Făt-Frumos intră în timp dintr-o altă existenţă şi, sub curgerea timpului istoric, a *veacului* este bântuit de nostalgia *eternului*. Aşa cum timpul trecător al lui Bernea se consumă într-o alta superioară, eternitatea, tot astfel şi protagonistul piesei aspiră chiar în interiorul timpului istoric la o cufundare în eternitate. Întreaga piesă se roteşte ameţitor în jurul acestui adevăr. Căci ce logică ar avea toate evenimentele care se petrec în cele zece tablouri decât aceea a ilustrării faptului că omul arhaic, ţăranul român alias Făt–Frumos, odată existent sub timpul trecător, dar nu sub teroarea lui, poartă puternic nostalgia celui etern. Este elocventă apariţia, aici a personajului Dor, o mască a unui sentiment profund uman care generează toate frământările metafizice ale lui Făt-Frumos transformându-le în tot atâtea acţiuni. Invocarea Dorului, replică a lui Făt-Frumos confruntat cu legile confuze ale unei „lumi răsucite" poartă cu sine un adevăr general: în căutarea lui după sensurile eterne omul deplânge condiţia mizeră în care se află implorând o alta. „FĂT-FRUMOS: Vino cântec al furtunii!...Prea mi-i sufletul pustiu!.../Simt c-aş fi ceva pe lume...Ce-aş putea să fiu?...Nu ştiu! (...) Fă-mă fir de ismă creaţă, apă vie să-mi descânt,/ Fă-mă, Doamne, ce m-ai face, altceva decât ce sunt!" (p. 269). Conturare în filigran folcloric al Dorului nu poate fi trecută cu vederea de cititor. Această imagine este, poate, singulară în literatura

[64] Ernest Bernea, *Timpul la ţăranul român*, apărut la Tipografia „Bucovina, I.E. Torouţiu, Bucureşti, 1941, p. 16.

[65] *Idem*, p. 22.

Scanned with OKEN Scanner

română atât prin complexitatea existenţialistă care o străbate, cât şi prin coerenţa versificaţiei care o susţine. În duelul de replici din *tabloul al III-lea* Dorul se autodefineşte succint, dar convingător: „Eu sunt veşnica minune/ Ce preface faţa lumii în largi jocuri de oglinzi/ Toate cumpenele nopţii joacă-n furca mea. Aprinzi/ Luna-n iezer, ceru-i flăcări. Nu e tânăr, nu-i bătrân,/ Nu-i fecioară să nu poarte strop din taina mea în sân. (...) Nu mă ştii? Nu ştii că dorul joacă lumea pe burice?" (p. 270).

Fără îndoială că în acest context un loc aparte îl are şi personajul/masca graţie căruia/căreia Anania a pornit complicatul demers al recuperării unui mit care nu are propriu-zis consistenţa altora din literatura română. Juma' de Om este personajul din basmele românilor care are o puternică legătură cu timpul. Hâtrenia lui, de care vorbeşte autorul, combinată cu înţelepciunea şi atitudinea ironică, biciul cu care-ngenunchează omenirea supusă timpului fac din acest personaj o imagine-simbol a percepţiei asupra categoriilor fundamentale ale existenţei umane. Imaginea lui Juma' de Om este oarecum singulară şi construită după nevoile interne ale piesei. Putem, însă, identifica în structura personajului anumite trăsături care-l fac compatibil cu alte personaje ale basmelor din literatura universală. În general o astfel de făptură apare în calea protagonistului cu scopul precis de a-l supune la probe. În retorica basmelor hidoşenia sau ciudata morfologie a personajului nu sunt atât de importante. Însuşi personajul se autodefineşte: „Sunt slut/ Şi de ea nu pot muri" (p. 283) însă tipul de sluţenie la care se referă nu este neapărat reperabil la nivel vizual, ci la nivel spiritual : „...Moartea e făptură/ Care uneori se-ndură,/ Pe când eu am un cusur:/ Niciodată nu mă-ndur !/ Sunt Juma' de Om nu fiindcă/ Am o singură opincă/ Ori n-am braţul stâng sau drept,/ Ci n-am inimă în piept!" (p. 285) Tot el este şi singurul care rezumă structura şi aşa aglomerată şi uneori fracturată a piesei în ansamblul ei prin reluarea titlului cu valoare sapienţială : JUMA' DE OM: „Cum am fost..., ei nu! cum sunt:/ O vârtelniţă de gheme, / Du-te vreme, vino vreme!/ Tot sfârşitu-i cu-nceput. Meşteşugul l-am văzut/ La o pasăre măiastră" (p. 315).

Vama pe care o culege personajul de la fiecare muritor este firul de păr, un simbol interesant sub aspectul funcţiunilor sale magice. Se ştie că în mentalitatea tradiţională părul poate reflecta vârstele şi transformările omului, de păr sunt legate anumite ritualuri de trecere de la naştere cu tăierea moţului, ca semn al trecerii timpului, până la nuntire, ca semn al deplinătăţii şi moarte ca unic semn ce poate rămâne celor vii de la defunct. Părul poate fi folosit şi în câteva ritualuri magice, de vrăjit, de dezlegat etc. aşa cum se consemnează în *Dicţionar de simboluri şi credinţe tradiţionale româneşti.*[66] Aspiraţia omului

[66] Romulus Bogdan, Antonescu, *Dicţionar de simboluri şi credinţe tradiţionale româneşti,* Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2016, Ediţie digitală, 2016, pp. 509-510, http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Antonescu-Romulus-Dictionar-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti.pdf , consultat în data de 5 decembrie 2018.

Scanned with OKEN Scanner

spre nemurire este o cutezanță capabilă doar să înlocuiască lumea întoarsă pe dos a nemuririi respinsă ca teză în ansamblul textului. Ca orice muritor, și Făt-Frumos intră în această retorică a scurgerii timpului furându-i-se „pe furiș" un fir de păr ca vamă. Scriitorul subliniază drama ființei umane nevoite, la momentul conștientizării, să accepte hotărâri mai presus de puterea lui de înțelegere sau dincolo de voința lui limitată. Prin drama lui Făt-Frumos se subliniază tocmai acest aspect al neacceptării timpului în ipostaza lui istorică și, implicit, durativă în perspectiva devenirii. *Tabloul VIII* încearcă să sublinieze, poate nu strălucit, dar important pentru continuarea conflictului piesei, revolta muritorilor împotriva lui Juma' de Om la moara căruia se macină tainul cerut fiecărui muritor. Scena neverosimilă a unei lupte corp la corp cu „zmeul zmeilor" își va arăta consecințele în următoarele tablouri în care, Făt-Frumos, victorios asupra măcinișului lui Juma' de Om devine ca într-o lume întoarsă pe dos „Făt-Mucos", „târâie mațe/ ...Care dă lobodă la rațe" o imagine puternic contrastantă cu idealul nemuririi. Absența răului (a lui Juma' de Om) se dovedește a fi mai rea conform proverbului. Într-o astfel de ipostază apare din nou Dorul prezență motivată de faptul că, în momentele de criză existențială, de întrebări fără răspuns, omul nu-și poate domoli tristețea decât prin Dor. Aici Dorul pare complice al lui Juma' de Om existând o diferență netă între prima înfățișare solemnă a Dorului și cea din urmă marcată de o anumită nebunie, un joc al confuziilor, o cufundare într-o lume în care atunci când există jumătăți de măsură nu poate fi constatată decât o lume răsturnată. Soluția este revenirea lui Juma' de Om ca expresie a revenirii unei normalități în paradigma existenței umane. Nostalgia eternității este doar întruchiparea unei promisiuni mincinoase, imposibile la care oamenii apelează în situațiile limită. Tot aici într-o încleștare vindicativă cu Juma-de-Om, Făt-Frumos obține: „Viață fără de bătrânețe/Tinerețe fără de moarte", ieșind astfel din paradigma inițială. Chiasmul folosit de autor nu este fără sens.

În esență, eternitatea nu este posibilă fără veșnicie (în sensul folosit de Bernea – timp istoric) singura formulă de echilibru încorporabilă lumii create este ciclicitatea efemer – peren. Iluzia nemuririi nu poate fi decât un construct, o irumpere a nostalgiei după o imaginată stare de nostalgie, reperabilă la nivelul profanului doar prin intermediul basmelor. În studiul deja amintit al lui Ernest Bernea, *Timpul la țăranul român*, concepția lumii arhaice despre moarte este clară! Orice întârziere sau dezechilibru care privește instalarea morții fizice este o consecință a unui blestem, în nici un caz un motiv de bucurie. „A fi în timp, pentru țăranul român, nu înseamnă a fi pus și simplu, ci înseamnă a fi aici, în lumea aceasta. Omul este trecător din sentimentul mergerii lui către moarte. Dacă această stare nu îi împovărează sufletul vine din faptul că o privește ca pe o stare omenească naturală, ca pe o stare a firii sale. Dacă cerul se schimbă, stelele cad, soarele se împuținează, de ce omul ar sta pe loc? Nimic nu îndreptățește să dorească o permanență aici. Dimpotrivă, rămânerea sa nesfârșită în

Scanned with OKEN Scanner

viaţa aceasta, adică în timp , este socotită de ţăran ca un blestem: «Nu-l mai iartă Dumnezeu!»"[67].

Poemul dramatic dedicat *Timpului* este o încercare de omogenizare a credinţelor, concepţiilor despre viaţă şi timp aşa cum au fost ele turnate de-a lungul timpului în formele literaturii astfel că „unica intenţie a dramaturgului a fost să resuscite dramatic miturile naţionale. *Du-te vreme, vino vreme!* reia tema basmului din colecţia Petre Ispirescu *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte,* dramatizat întâi de Victor Eftimiu (1922), apoi de Adrian Maniu"[68].

S-a reproşat că structura acestui poem dramatic este stufoasă şi că „aglomeraţia simbolică devine sufocantă şi încărcătura filosofică inestetică"[69]. Poate că tocmai profunzimea ideilor limitează uneori coerenţa dramatică a piesei. Cele zece tablouri prin care Făt-Frumos călătoreşte prin Valea Plângerii cu dorul eternităţii evidenţiază acest contrast. Pretextul apariţiei acestui personaj este căutarea lui „de trei ani şi jumătate", „cu poruncă-mpărătească" de către *Cei şapte* ca o expresie a nevoii de confirmare a existenţei eternităţii. Cititorul va înţelege că Valeriu Anania, teolog, alege acest nume colectiv tocmai pentru a ilustra ideea coexistenţei între timp şi netimp. Povestea celor şapte tineri este bine cunoscută în mediile teologilor şi nu numai. Condiţia lor de ostaşi nu este schimbată nici aici. Cei care au zăcut în grotă aproximativ trei sute de ani conform Bibliei, dar şi Coranului (sutra 18 versetele 9-27) sunt aici căutătorii celui care se află de facto în eternitate. Singurul care se distinge dintre aceştia şapte este Dionisie cel care va mărturisi în Tabloul V „sunt cel ce sunt" o trimitere destul de interesantă având în vedere că o astfel de mărturisire a aseităţii găsim în Biblie doar ca o mărturisire a lui Iahve adresată lui Moise în Exod 3, 14. În contrast, Făt-Frumos este „cel ce devine", un subiect al evoluţiei personale care însă nu este vizibilă în poem. Făt-Frumos revine dintr-un tărâm de vrajă la o chemare a lui Fulger, se căsătoreşte cu Cosânzeana căreia îi mărturiseşte despre promisiunea unei tinereţi fără bătrâneţe similară lumii de basm. *Tabloul al II-lea* debutează cu despărţirea lui Făt-Frumos de „tărâmul de vrajă" într-o descriere a lumii de basm similară celei a „pădurii de argint" din Călin (file din poveste). „FĂT-FRUMOS: Bun rămas, tărâm de vrajă, rod al vrerii năzdrăvane!/ Bun rămas, văzduh de aur, pururi nou în vechi icoane!/ Bun

---

[67] Ernest Bernea, *op. cit.*, p. 20.

[68] Alexandru Piru, *Ramuri,* nr.10, octombrie 1972; republicat cu titlul *„Poeme cu măşti. Geneze"* în *Logos Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani,* Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, p. 161-162, în Valeriu Anania, *Teatru II,* p. 372.

[69] Mircea Ghiţulescu, *Istoria dramaturgiei româneşti contemporane,* Editura Albatros, Bucureşti, 2000; republicat cu titlul *„Religie şi antropologie la Valeriu Anania"*, în *Logos Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani,* Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, p. 161-162, în Valeriu Anania, *Teatru II,* p. 371.

Scanned with OKEN Scanner

rămas, dumbrăvi şi plaiuri, ape reci cu spume moi!/ (...)Dimineţi din hăuri smulse, nopţi chemate din genuni,/ Munţi împieptoşaţi din piepteni, codri răsăriţi din perii,/ Mări din cioburi de oglindă, râpi din scorburile serii,/ Lume care-n nefiinţă paşii mei îi aştepta (...) Văi de foc şi zări de-aramă şi-am ajuns ce-i neajuns" (p. 241). Trama dramatică este nuanţată şi prin acumularea unor elemente de tip folcloric asimilate înţelepciunii populare: „om însemnat". Varietatea lexicală este interesantă nu numai prin utilizarea unor cuvinte din fondul arhaic şi prin alegerea unora cu sonoritate ludică servind stilului calofil în care e redactat textul: „Vieţii-i face măciniş", „năvleg", „Cogeamite om întreg", „Minte bearcă", „Măxina!".

Poem dramatic care nu tratează doar tema condiţiei umane care implică moartea, ci neliniştea unei căutări fără de sfârşit. Eroul caută tinereţe fără bătrâneţe şi nemurire, uitând că singura certitudine este, în fapt, căutarea şi odihna în moarte. Căutarea este elementul de rezistenţă al piesei. Toate celelalte evenimente în desfăşurarea textului dramatic nu fac altceva decât să legitimeze această idee prin aşezarea ei într-un tipar recognoscibil de basm. De la început şi până la final se conturează, în cheie mitică, lungul parcurs al existenţei umane supuse neliniştii de a-şi desluşi originea. Mitul este aici o prezenţă permanentă dar ascunsă în structura personajelor de basm. Juma' de om, Cei Şapte, Fârtat, Iasmele nu sunt altceva decât conştiinţa existenţei unui tărâm al eternităţii se naşte odată cu fiinţa umană. Căutarea nu este decât o conştientizare acută a neapartenenţei la lumea muritorilor. Făt-Frumos este prototipul individului care experimentează acelaşi tip de peregrinare dureroasă. Aşa cum observa Alexandru Paleologu în Prefaţa de la Ediţia din 1982, ideea centrală a piesei rezonează cu cea din romanul aceluiaşi autor ***Străinii din Kipukua***.

Şi aici şi acolo drama căutării unei identităţi autentice este aceeaşi.

O concluzie

Valeriu Anania nu este un dramaturg care să poată fi trecut cu vederea. Puţinele referiri la opera lui dramatică, în comparaţie cu excesul de comentarii vizând alţi autori, nu se datorează nicidecum plasării lui pe orbita unei literaturi mediocre. Scăderile, neizbutirile la nivelul construcţiei, frazei, versului, creionării măştilor/personajelor sunt, credem, inerente oricărui scriitor indiferent de anvergura operei sale. Ceea ce trebuie să reţinem dintr-o lectura parţială pe care am propus-o aici este faptul că pentalogia dramatică a acestui scriitor nu este doar o dovadă de curaj aşa cum afirma Alexandru Paleologu în *Prefaţa* la poemul dramatic *Du-te vreme, vino vreme!* la ediţia din 1982, ci este o dovadă de erudiţie. Ca să construieşti, cu mijloace limitate un, întreg eşafodaj al miturilor fundamentale din literatura română, care stau alături de alte încercări remarcabile este nevoie nu doar de un meticulos studiu de caz care să fundamenteze demersul

Scanned with OKEN Scanner

artistic, ci şi de o uriaşă forţă de distilare artistică a informaţiei astfel încât ceea ce rezultă să se constituie într-o formă artistică valabilă. Iar formele artistice valabile nu sunt doar cele pe care, uneori vremelnic le aduce în prim-plan critica literară, ci ceea ce, citit la ani buni distanţă dau sentimentul de valabilitate, continuare şi mai ales de obligaţie faţă de valorile perene ale unui neam care nu trebuie pierdute. Piesele lui Anania, fie că sunt versificate, fie că adoptă forma tradiţională, parcurg firele nevăzute ale gândirii arhaice, fără pretenţia de a fi exhaustive, reaşază într-o formă specifică unei generaţii, chiar dacă amânate, o serie de repere de ordin moral, istoric şi social, dintr-o funciară nevoie de legitimare.

Şi mai e ceva! În pofida rezervelor de tot felul legate de maniera unui scriitor teolog şi prelat de a scrie, Valeriu Anania dovedeşte prin piesele de teatru (şi chiar în opera artistică în întregul ei) că nu tezele morale sunt cele care-i traversează universul ficţional, ci modul personal de a vedea lumea prin ocheanul miturilor, într-un timp anistoric care ar putea deveni, prin reconsiderare, o posibilitate pentru omul modern de a înţelege existenţa. Mănunchiul *Mioriţa, Meşterul Manole, Greul Pământului, Du-te vreme, vino vreme!, Steaua Zimbrului* nu sunt decât reconsiderări nu ale unor lumi şi viziune intrate în desuetudine, ci un alt tip de abordare a vieţii care poate avea răsfrângeri şi răspunsuri şi în viziunea creştină asupra vieţii. *Hoţul de mărgăritare* este o izbutită formă de a surprinde şi ultima coordonată amintită de noi.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul IV

PUBLICISTICA

Rândul aşternut de Anania în publicistica lui era altoit cu puterea de convingere izvorâtă din arta argumentării, buna documentare şi patosul expunerii.

IV.1. Un context (ne)favorabil

Publicistul Valeriu (Bartolomeu) Anania are meritul de a fi devenit o voce a contextului în care a trăit şi a scris, astfel încât subiectele abordate ţin pe de o parte de dimensiunea socială, iar pe de altă parte de dimensiunea eclezială. Capitolul dedicat acestei însemnate părţi a scrierilor lui Valeriu Anania îşi propune să analizeze opera publicistică a autorului încercând să identifice o constantă a abordării din aceste texte având în vedere momentele diferite de redactare a acestora. Itinerariul ziaristic al scriitorului se defineşte pe parcursul a trei mari etape temporale: perioada 1957-1960, 1964-1974 sau perioada americană şi perioada post-americană. Textele publicate în cei peste 50 de ani de activitate publicistică dezvăluie un scriitor consecvent, concentrat, după cum este şi firesc, pe problemele curente ale Bisericii, dar preocupat de în egală măsură de contextul cultural al epocii pe care o traversează. De la limbajul tehnic, critic şi inflexibil, specific unui observator impersonal şi până la exprimarea dominată de patos şi aplomb artistic publicistica lui Valeriu Anania se înscrie în zona de nişă a publicisticii vremii prin abordarea provocărilor sociale şi ecleziale atât din unghiul unui persona non grata (urmărit de organele statului sau emigrant în America) cât şi din cel al omului de cultură .

De asemenea lucrarea îşi propune şi o analiză a preocupărilor „gazetăreşti" care nu intră sub incidenţa textului publicistic în sensul clasic al cuvântului. Cu câteva excepţii, textele au un puternic caracter eclectic, din punctul de vedere al construcţiei discursului, semn că autorul nu a fost interesat atât de o disciplină a redactării textului publicistic, cât mai ales de o coerenţă a ideilor pe care le va dezvolta în aceste texte. Ceea ce rămâne important este faptul că un scriitor ca Valeriu (Bartolomeu) Anania, care şi-a ascuţit condeiul în aproape toate genurile literaturii, aduce prin publicistică un aport considerabil nu numai în clarificarea biografiei personale şi a contextului social şi cultural al vremii, dar şi în receptarea propriei opere literare.

Deşi exigenţa textului publicistic o cere, totuşi publicistica lui Valeriu Anania nu adoptă un registru foarte diferit de cel al operei literare. Lectura cronologică permite sesizarea unor evoluţii substanţiale la nivelul formei de expresie. În ansamblu opera publicistică dă măsura unui om preocupat cu precădere de latura culturală contemporană. Dacă volumul I[1] surprinde textele de tinereţe şi perioada şederii în America, volumul al II-lea însumează articolele după revenirea în ţară, începând cu anul 1977. Evoluţia sub aspectul calitativ al textelor publicistice poate fi determinat în funcţie de intenţia textelor, conţinutul acestora şi de circumstanţele apariţiei lor.

În cele peste patru decenii de activitate publicistică 1956-1998 Valeriu Anania şi-a conturat profilul unui publicist redutabil care a abordat, în contexte diferite, o paletă largă de probleme fixate în arii tematice, genuri jurnalistice, abordări stilistice diferite. Deşi exigenţa textului publicistic o cere, totuşi publicistica lui Valeriu Anania nu adoptă un registru foarte diferit de cel al operei literare. Zecile de texte semnate de Valeriu Anania nu sunt doar simple modalităţi de diseminare a informaţiei. Cele mai multe dintre ele devin expresii ale unor viziuni personale şi ale unor interpretări pertinente şi creative ale unor evenimente, fapte istorice şi, de ce nu, elemente ale propriei biografii. Deşi debutează timpuriu, la vârsta de 16 ani, în calitatea de elev la Seminarul Central, cariera de publicist a lui Valeriu Anania începe să se contureze abia începând cu 1956, când publică sistematic în revista Ortodoxia 21 de articole pe diverse teme de ordin interconfesional. Este momentul unei structurări a formei de expresie, a unui efort de a concentra informaţia evidenţiind eforturile lumii creştine de a crea punţi de convieţuire şi înţelegere reciprocă. Calitatea acestor articole constă în capacitatea autorului nu numai de a sublinia evenimentele care marcau lumea creştină în perioada menţionată, ci şi în interpretarea contextualizată pe care acestea le oferă.

Perioada cea mai prolifică este fără îndoială cea din contextul emigrării autorului în America unde, pe lângă responsabilităţile administrative în cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America şi Canada, este şi redactor al revistei şi almanahului *Credinţa* şi al casetei de literatură *Noi*. Lectura cronologică permite sesizarea unor evoluţii substanţiale la nivelul formei de expresie şi în acelaşi timp o puternică ancorare în problemele vremii ceea ce oferă textelor calitatea de texte publicistice. Perioada marcată temporal între 1965-1976 este şi aceea în care textul publicistic părăseşte tonul şi caracterul distant şi adesea protocolar, pentru a-l îmbrăţişa pe cel subiectiv, persuasiv. Se trece astfel de la un text al logosului la un text al patosului. Ne

[1] Vom folosi în lucrarea noastră Colecţia *Valeriu Anania, Opera Literară VIII, IX, Publicistica, Vol. I, II,* apărute la Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008, ediţie pe care o vom cita.

Scanned with OKEN Scanner

vom ocupa în cele ce urmează de analiza textelor publicistice ale autorului așa cum sunt ele însumate în volumele I, II[2].

IV.2. Primele studii și articole

În *Volumul I,* care cuprinde textele publicate între 1937-1976, inegalitatea calitativă a textelor rezultă și din circumstanțele redactării acestor care implică în mod necesar și un cititor căruia i se adresează autorul. Deși este structurat în două părți (debutul și atitudini) volumul oferă o diversitate tematică și de abordare considerabilă. Debutul creionează un condei promițător nu atât prin acuratețea informațiilor cât, mai ales, prin patosul spunerii. Poate că de atunci se contura în tânărul Valeriu calitatea de a mărturisi despre și pentru oameni. Două sunt figurile evocate aici și ambele din sfera literaturii. Despre *Camaradul Anton* cititorul poate avea o imagine de ansamblu meticulos ilustrată verbal într-un alt volum, de data aceasta al mărturisirii despre prieteni: *Rotonda plopilor aprinși.* Cel de-al doilea text din categoria debutului îl are în vedere pe Eminescu drept un reper perfecțiunii. De altfel, Anania nu-și va ascunde acest entuziasm, aproape exuberant, pentru Eminescu pe care îl va reliefa într-o altă creație de maturitate prin *Imn Eminescului.* Nota encomiastică a celor două texte ține, pe de o parte, de atmosfera specifică oricărui debut, dar, pe de altă parte și de nevoia unei generații de a-și identifica, fixa și proiecta modelele. Avem aici două modele; unul al universului personal și altul al celui național. Este de subliniat un lucru. Ambele notații asupra celor doi oameni sunt realizate într-o tonalitate a alienării: „Jumătate din elevii clasei, fiind ocupați cu pregătirea serbării de Crăciun, n-au putut să vină la oră. La plecare a exclamat: - Îmi pare nespus de rău că, cel puțin în ultima oră, n-au venit toți camarazii mei..." (Camaradul Anton); „Astfel Eminescu și-a purtat existența în mijlocul unei lumi de care se simțea străin" (Conștiința existenței terestre a lui Eminescu). Să fi fost întâmplătoare această alegere și acest sentiment?

A doua parte a primului volum cuprinde o lungă perioadă de activitate a publicistului care deseori este dublat de scriitor și uneori de statutul de monah. Un număr de 21 de articole, de altfel și primele în ordine cronologică revelează un gazetar cu mână formată, consecvent cu rigoarea textului gândit spre a reflecta realitatea eclezială. Vorbim de texte publicate în anul 1956-1958. Cum bine se știe, contextul politic al României de atunci nu era deloc prietenos cu „elementul" eclezial în spațiul public. Cel mult, textele unei reviste oficiale, cum era Revista

[2] Valeriu Anania, *Publicistică, vol. I, II*, prefață de Ovidiu Pecican, cronologie de Ștefan Iloaie, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008.

Scanned with OKEN Scanner

Ortodoxia[3], se limitau la aspectele generale ale vieţii ecleziale, reliefarea unor relaţii cordiale între stat şi biserică ori studii teologice ce puteau fi receptate de un cititor specializat. Ceea ce înseamnă că impactul publicaţiilor asupra unui public mai larg era restrâns da capo. Din acest punct de vedere este interesant că monahul Bartolomeu, director al bibliotecii patriarhale în acel moment, evită să vorbească, sau cel puţin să publice texte care să vizeze situaţia internă a Bisericii Ortodoxe Române. Preferă să se limiteze la expunerea unor probleme de ordin extern şi general ale Bisericii creştine de pretutindeni care vizau unitatea creştină, canonicitatea bisericilor de altă confesiune decât cea ortodoxă precum şi aspectele care frământau în contextul social, cultural şi politic al anilor '50 bisericile creştine. Sub lupa monahului cad realităţile care ţin mai degrabă de diversitatea lumii creştine cu speranţa unei viitoare unităţi. Cultele neoprotestante şi protestantismul anglican sunt, în viziunea autorului, viitoarele candidate la o masă a reconcilierii în care să se restabilească măcar o cale a dialogului interconfesional. Discursul diplomatic bisericesc tipic pentru uzanţele revistei Ortodoxia, scrisul monahului Bartolomeu dezvăluie şi o capacitate a slujitorilor Bisericii, la nivelul cel mai înalt, de a depăşi barierele instituţionale şi de a manifesta deschidere spre zone culturale şi religioase mai puţin accesibile. Aceste elemente de culise constituie partea personală a acestor texte care nu se citesc fără un anumit deliciu. Edificatoare în acest sens sunt textele dedicate întâlnirilor episcopilor protestanţi din Occident şi America cu înaltele feţe bisericeşti ale Ortodoxiei Ruse. Limbajul de lemn al declaraţiilor bilaterale este subtil garnisit cu relatarea unor aspecte senzaţionale pentru un protestant Occidental: vânzarea unor cantităţi impresionante de lumânări, pomenirea numelor ierarhilor de mai multe ori în cadrul slujbelor, strălucirea şi fastul slujbelor ortodox-răsăritene şi, nu în ultimul rând, mulţimea mare de credincioşi prezenţi.

O altă realitate care atrage atenţia admirativă a autorului este organizarea monahală a protestanţilor din Occident. Privind retrospectiv, este de apreciat deschiderea manifestată de un călugăr ortodox faţă de comunitatea fraţilor de la Taizé organizaţi în jurul Fratelui Roger, de comunitatea surorilor din Darmstadt, de cea a surorilor de la Pomeyrol şi aceea a Comunităţii de la Grandchamp. Structura de rezistenţă a acestor comunităţi, fără o apartenenţă canonică certă (aşa cum ar fi obişnuit să gândească un creştin răsăritean) constau în practicarea, în diverse forme, a celei mai înalte virtuţi: iubirea. Toate aceste comunităţi contează şi există în jurul slujirii aproapelui, prin sacrificiu personal şi renunţare necondiţionată la sine. De altfel ele se nasc din această nevoie de a răspunde unor nevoi stringente ale unei societăţi aflate în pragul disperării din cauza celui de-al Doilea Război Mondial. Ceea ce constituie o

[3] Revista Ortodoxia este o publicaţie oficială a Bisericii Ortodoxe Române, cu apariţie trimestrială ce tratează teme teologice de ordin interortodox, interconfesional şi interreligios.

Scanned with OKEN Scanner

diferență majoră în comparație cu monahismul răsăritean, așa cum observă autorul, este drumul invers prin care aceste comunități ajung la același răspuns al iubirii. Neurmând o tradiție clasică a monahismului, voturile monahale vin aici dintr-o conștiință socială mai mult decât dintr-una ritualică. Ceea ce înseamnă că vorbim de un monahism implicat social sau de o aducere a „unei prezențe în lume a lui Hristos prin cei ce s-au dedicat Lui și binelui social"[4]. Este, poate, o conștiință pe care Biserica Ortodoxă Română o trăiește în mod evident în secolul XXI, deși, discret a experimentat-o dintotdeauna.

Câteva dintre articolele *Ortodoxiei* din 1956-1958 surprind și dinamica socio-culturală a vremii. Descoperirea vestigiilor de la Qumran, violențele de la Istanbul, Descoperirea Gabaonului, Centenarul Bisericii Protestante nu sunt decât câteva evenimente majore care suscită interesul lumii creștine și pe care le inventariază, în texte diferite, autorul. Interesantele și documentatele articole despre documentele de Qumran dezvăluie cunoștințele minuțioase ale unui monah care, nu de mult, și-a redactat și susținut lucrarea de licențiat în teologie cu tema *Misterele orientale și creștinismul.*

Nota distinctivă a textelor din această perioadă este aceea a căutării unor linii de expresie a credinței în Hristos comune pentru toate confesiunile creștine care experimentau în această perioadă practica dialogului, a comunicării interconfesionale cu scopul realizării comuniunii. O replică potrivită pentru toată această dinamică cultural-religioasă surprinsă în articolele din 1956, este aceea rostită de profesorul de Noul Testament de la Universitatea din Kiel, W. Marxen la în timpul conferinței de la Hamburg, din 9 și 10 iunie 1957: „Cărei confesiuni îi dă dreptate Noul Testament?"[5] În ciuda acestor frământări , care au rămas la fel de vii și astăzi, autorul conchide, la finalul fiecărui articol, că marele câștig al tuturor acestor evenimente, fie că ne referim la întâlniri la nivel înalt, fie că vorbim despre descoperiri arheologice, este acela al apropierii interconfesionale, și desigur al superiorității ortodoxiei.

Un al doilea segment important și diferit din colecția Atitudini este cel reprezentat de perioada în care monahul Bartolomeu este trimis de patriarhul Justinian Marina în cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America și Canada în calitate de secretar eparhial, consilier cultural, secretar general al Consiliului bisericesc, director al Cancelariei eparhiale, director al Departamentului Publicațiilor, reprezentant la relațiile inter-bisericești. În acest contextul cu totul nou care cerea nu doar un curaj deosebit și o maturitate pe măsură, ci și un plan de acțiune bine definit, autorul scrie articolul-program al revistei Credința, oct.-nov. (6-7) 1965 intitulat Misiunea noastră, în care, contrar titlului, nu sunt enunțate principii ale misiunii pe care o va avea Episcopia

[4] Anania, Valeriu, *Opera literară, VIII, Publicistica*, vol. I, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008, p. 74.
[5] *Idem*, p. 97.

Scanned with OKEN Scanner

Misionară, ci un apel la unitate. Textul debutează cu un izbitor parfum arghezian semn că publicistul apelează la farmecul limbii şi la iscusinţa artistică pentru a cuceri cititorul. Tonul este irenic, în spiritul şi cu limbajul evanghelic pe de o parte şi cu cel al tradiţionaliştilor români pe de alta. E mai degrabă o mărturisire de suflet decât o definire clară a unor principii diriguitoare pentru o nouă misiune în organizarea Episcopiei Ortodoxe din America. Textul accentuează starea de fapt a românilor din America şi Canada aflaţi între două autorităţi: cea episcopului Valerian Trifa aflat sub jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Ruse şi, mai târziu, sub oblăduirea Mitropoliei Ruse autocefale şi cea a episcopului Victorin Ursache reprezentant al Patriarhiei Române. Aici autorul are o exprimare strategică la nivelul sensului atunci când explică în ce fel reactivata Episcopie Misionară îşi va menţine independenţa faţă de Bucureşti: „Autonomia noastră administrativă şi economică se întregeşte cu dependenţa noastră spirituală faţă de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, dependenţă care e graniţa credincioşiei noastre faţă de spiritul sobornicesc al Bisericii celei adevărate”[6]. Aşadar ceea ce înţelege cititorul este faptul că independenţa administrativă, care desigur că o include pe cea economică, este „întregită”, garantată, numai în perspectiva unei unităţi canonice cu „biserica mamă”. Ocolind, cel puţin aici, cu delicateţe spinoasa problemă a fracţionării comunităţii românilor din America, autorul accentuează ideea unei cvasi-independenţe a Bisericilor Ortodoxe pe teritoriul american. Modelul propus şi susţinut ulterior ar fi însemnat o independenţă administrativă şi o dependenţă canonică de Biserica etnică. Acest curent de idei va înfrunta şi de aici înainte tendinţa Bisericii Ruse/Mitropoliei de a deveni singura Biserică autocefală din America. Conţinutul articolului continuă prin reiterarea valorilor româneşti pe care orice înstrăinat de ţară trebuie să le poarte în suflet şi şansa de a trăi într-o ţară „care ne-a îmbrăţişat cu generozitate şi ne adăposteşte cu înţelepciune”[7]. Articolul se încheie prin apel la înţelepciune şi înţelegere reciprocă, dar şi prin invitaţia de a citi paginile publicaţiei sub îndemnul: „Citeşte revista cu dragoste şi cumpăneşte-o cu nepărtinire”[8]. Stilul de secol XVI, cronicăresc şi cucernic, cu care se încheie articolul trădează o nevoie personală de a se asigura de succesul mandatului cu care venise în America. Nu era vorba doar de un succes instituţional, dar, la nivel uman, reprezenta un pariu cu sine pe care trebuia să-l câştige. Nota puternic tradiţionalistă a *Misiunii* va justifica ulterior preferinţa autorului pentru promovarea valorilor româneşti în spaţiul american prin articole în care va omagia scriitori, evenimente, tradiţii şi obiceiuri venite dinspre răsăritul de dincolo de ape. Dorul va fi sentimentul care va lua toate formele de exprimare şi care va canaliza toate eforturile publicistului de a trasa

[6] *Idem*, p. 138.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

o linie de demarcație, cel puțin la nivelul cultural, între proteica și eclectica Americă și românii din exil. În șirul acestor articole publicate în *Credința* unele sunt fie dedicate unor personalități cum este Tudor Arghezi, Constantin Brâncuși, Mircea Eliade, Justinian Marina, fie unor evenimente fundamentale pentru tradiția românească reprezentații artistice, conferințe, manifestări care să justifice prezența românească în diaspora. Este suficient să ne oprim asupra conținuturilor celor 32 de articole din perioada □66-□69 ca să înțelegem că nota naționalist-nostalgică este cea care definește profilul unui scriitor dominat de interesul pentru specificul național în contextul unei globalizate societăți americane. Nu lipsesc nici textele ironice la adresa unor personaje ale vieții publice care, în viziunea autorului, au devenit oportuniști de ocazie ai sistemului: *Quo vadis, Impostorul.*

Paginile de jurnal organizate pe formatul a trei mici secțiuni, sau „triptice", *pagini de jurnal, aquaforte și marginalii,* sunt scurte însemnări ale unor fapte aparent banale care sunt prezentate într-o manieră reflexivă constituite într-un repertoriu de confesiuni, comentarii, analize și interpretări. De altfel această structură de adaosuri la jurnal nu este singulară. Ea este întâlnită și în *Jurnalul fericirii* al lui Nicolae Steinhardt și reprezintă o modalitate de a exprima în mod variat, dar unitar o anumită perspectivă asupra contextului cultural.

Paginile de jurnal sunt însemnări lapidare, flash-uri puternic infuzate emoțional, un mod de rezistență prin identitate la aerul american, recuperări ale unor întâmplări personale sau trimiteri la personalități ale lumii culturale românești: Brâncuși, Ionel Perlea, Vasiliu Birlic. Nota emoțională predomină și reiterarea simbolului mărțișorului românesc precum și a zgomotului greierilor creionează un drum interior al dorului pe care de altfel Valeriu Anania îl evocă într-un articol distinct. Acest du-te vino al propriei ființe prin momentele distincte marcate în caseta de literatură nu sunt altceva decât oportunități de înțelegere a omului Anania așa cum observa Doina Pologea: „Prin vitraliile scrisului gazetăresc se vede omul Anania, se poate reconstrui o biografie interioară, profilul moral și spiritual al unei personalități de marcă, sunt pagini care redescoperă un sens al solidarității umane"[9]. Nu mai puțin adevărat este și faptul că însemnările personale din aceste pagini de jurnal au și calitatea de a defini, tocmai prin alternanța tonului, „un Valeriu Anania debusolat de ineditul unui univers complet străin experienței sale anterioare și mai ales propriilor convingeri și resorturi ontologice interioare. „Americanismul" jurnalului său se poate resimți doar ca reacție extremă de inadaptabilitate, de perpetuă mirare și

[9] http://www.upm.ro/jrls/JRLS-11/Rls%2011%20B1.pdf, *From beyond the waters, diary pages, chronicles, attitudes,* în *Journal of romanian literary studies*, Issue no. 11, 2017, p. 862.

Scanned with OKEN Scanner

vag disimulată iritare faţă de universul în care se vede nevoit să fiinţeze fizic"[10]. Redescoperim aici efigia protagonistului din romanul *Străinii din Kipukua.*

Aquaforte însumează o serie de consideraţii cu privire la pulsul cultural românesc, manifestându-şi marea admiraţie pentru Ana Blandiana, dar şi dezacordul pentru formele hibride ale teatrului prezente la Festivalul Naţional de Teatru din ţară, afişează un discurs polemic la adresa lui Şerban Cioculescu pe care îl ironizează fin pentru sincopele de cultură teologică şi în general este atent la toate evenimentele culturale care au menirea să abolească miile de kilometri care-l despart de spaţiul în care greierii din lunca Păiencii cântau atât de frumos. În mod surprinzător, fragmentele din cea de-a doua secţiune dezvăluie un discurs critic, pertinent, capabil să-şi ancoreze argumentele şi punctele de vedere la graniţa dintre literatură şi teologie. Nu-şi poate ascunde dezamăgirea nici pentru lipsa de receptare a poemului dramatic Miorița, pe care un „mititel", semnatar al unui articol din revista *„Teatru"* (1969) îl desfiinţează printr-o epigramă cu atac la autor şi ia atitudine fermă, aducând în apărarea sa pe marele Sadoveanu în ceea ce priveşte ortografia cuvântului Dumnezeu. Aquaforte este poate punctul forte, central, liant între stările personale concretizate în gânduri răzleţe şi comentariile punctuale pe care le va dezvolta apoi în *Marginalii*. Dar „publicistul de peste ocean nu era – şi nici nu se considera – un critic literar, toate demersurile sale în acest sens fiind apreciate strict ca tentative culturale..."[11]. Textele acestei secţiuni se opresc cu dedicaţie precisă asupra unor scriitori şi operele recente publicate: Marginalii cuprinde scurte recenzii ale unor cărţi apărute în ţară sau peste ocean: Adrian Marino, Modern, modernism, modernitate (1969), Mircea Eliade, Mihai Niculescu, Fantastic Tales (Londra, 1969), Michael Veshia, Monodies of a Troglodyte (Philadelphia, 1969), Leonida Plămădeală, Trei ceasuri în Iad (1970) („Am citit şi mi-am zis: Iată o carte extraordinară", p. 280; romanul a cunoscut, până în 2004, patru ediţii), George Uscătescu, Thanatos (Madrid, 1969), („...o poezie a dorului de ţară, a vibraţiei pe orizont, o poezie care se refuză contemplaţiei şi se angajează dramatic", p. 289), Ştefan Baciu, poet în Ukulele (Honolulu), responsabil al antologiei Tres poetas jovenes de Rumania (California, 1969) ce îi cuprinde pe Ion Alexandru, Marin Sorescu, Dumitru Ţepeneag Dumitru Micu, Estetica lui Lucian Blaga (1970), Constantin Noica, Rostirea filozofică românească (1970). Ele devin scurte recenzii în care punctul de vedere este mărturisit mai degrabă din perspectiva românului aflat departe de ţară, cu trimiteri la spiritualitatea de a acasă şi cu recomandări pentru ceea ce lipseşte spaţiului cultural. Ele nu sunt texte critice în sensul autentic al cuvântului pentru că, dincolo de corpul de text, Valeriu Anania mai vede ceva: spiritul lui.

[10] http://www.tabor-revista.ro/pdf/10836.pdf, Lucian Bâgiu, *De dincolo de ape. Pagini de jurnal şi alte texte (2000)*,în revista *Tabor*, nr.1, aprilie 2011;
[11] Beatrice, Ştir, *Valeriu Anania – Publicistul*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011, p. 107.

Scanned with OKEN Scanner

„Complementar lui Aquaforte, Marginalii probează interesul autorului pentru tot ceea ce însemna carte românească în limitroful spațiu al Detroitului anului 1970"[12]. Numai acest mănunchi de scriitori, chiar dacă nu din același spațiu cultural, ne oferă o perspectivă asupra modului de a face cultură a autorului.

IV.2. Perioada americană

De la început trebuie spus că prezența arhimandritului Bartolomeu în America nu a fost considerată de bun augur de către cei care contestau regimul de la București.[13] Și nu erau puțini. Astfel încât vecinătatea străinătății s-a transformat rapid într-un sentiment al însingurării. Textele publicate în acest context au particularitatea de a deveni nu doar o justificare a prezenței sale pe tărâmul american, dar și un mijloc de a promova mandatul cu care fusese însărcinat de către Patriarhia Română. Teza conform căreia prezența unui prelat cu mandat de a (re)organiza viața eclezială în spațiul occidental sau american nu ar fi fost decât o mână prelungită a Securității se conturează și în cazul acesta, mai ales în măsura în care există studii care ilustrează această idee. În volumul de studii *Istorie si societate, vol. II*, autorii consideră că ierarhii și oamenii cu funcții importante în Biserica Ortodoxă Română erau folosiți de regim „în politica de propagandă, subversiune ideologică, dezinformare și influențare a Exilului"[14]. Mai mult numele Anania este amintit aici ca făcând parte din șirul prelaților care au avut misiunea de a influența Exilul în sensul revenirii în sânul Bisericii Mamă: „Dintre cei care erau trimiși în Occident de către D.I.E. , cei mai cunoscuți sunt Valeriu (Bartolomeu) Anania (...), Nicolae Corneanu (...) – care și-a recunoscut colaborarea cu Securitatea –, Antonie Plămădeală (...), Nifon Mihăiță (...), Victorin Ursache, ierarh al BOR în SUA și Canada între 1966 – 2001 și arhiepiscopul Teofil Ionescu din Paris"[15].

Cât privește scopul precis pentru care Valeriu Anania este trimis în America, acela de a reorganiza Episcopia Misionară, reiese atât din publicistica și Memoriile sale, dar este și confirmat într-o amplă lucrare *Episcopia Ortodoxă Română din America: Prima jumătate de secol, 1929-1979.* În istoria acestei episcopii Valeriu Anania joacă un rol foarte important atât prin apariția sa

---

[12] *Ibidem.*

[13] Vezi și studiul autorului *The publicist work of Valeriu Anania,* în The Challenges of Communication, Contexts and Strategies in the World of Globalism - 5th Edition, ISBN: 978-606-8624-00-6, Edited by: The Alpha Institute for Multicultural Studies, Published by: Arhipelag XXI Press, Târgu-Mureș, 2018, https://old.upm.ro/cci/CCI-05/Lit/Lit%2005%2053.pdf.

[14] Cheptea, Stela (coordonator), Cîrstea, Marusia (coordonator), Dumitrescu, Horia (coord.), *Istorie si societate vol. II,* Editura Mica Valahie, București, 2011, p. 306.

[15] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

surprinzătoare în data de 9 ianuarie 1966, cât şi prin numeroasele atitudini pe care le va lua faţă de nevoie de revenire a Episcopiei Misionare sub jurisdicţia Patriarhiei Române. Cert este că perioada 1966-1974 este una suficient de zbuciumată şi de marcată de disensiuni astfel încât istoria personală a arhimandritului Valeriu Anania să devină tot mai greu de descifrat. Argumentele pro şi contra atitudinii sale sunt numeroase. Condiţiile misterioase în care este trimis în America au suscitat şi încă suscită comentarii. Aşa cum am prezentat mai sus ideea cea mai credibilă este aceea a unui tandem D.I.E. – Patriarhia Română prin care să se asigure o comunicare eficientă între statul român comunist şi Exil. Este greu de admis că un fost deţinut politic, cu un dosar „greu" de care nu va scăpa până la căderea comunismului, să fi plecat pe tărâm american doar cu o aprobare „părintească" din partea patriarhului Justinian. Condiţiile obiective ale plecării trebuie căutate în altă parte decât în paginile *Memoriilor*, din simplu motiv scrierile memorialistice eludează uneori părţi importante de realitate. Arhimandritului Valeriu Anania i se reproşează atitudinea incisivă în spaţiul American care s-a soldat cu ruperea Episcopiei şi ctitorirea unui „nou început"[16] în viaţa Episcopiei. Există mai multe voci care conturează tot mai mult această teorie pe care o vom prezenta, faţă în faţă cu studii şi teorii dezincriminatoare tocmai pentru a păstra echilibrul unui astfel de demers oferind posibilitatea unor concluzii lipsite de patimă. Poate că în viitor, pe baza unor documente ce încă nu au fost cercetate se vor putea spune, sine ira et studio, mai multe despre mecanismele care au stat în spatele tuturor faptelor. Pe de altă parte nu se poate pune sub tăcere noblețea de care dă dovadă atunci când situaţia îi este favorabilă pentru obţinerea demnităţii de episcop. Preferă să facă o alegere înţeleaptă şi corectă pentru Biserică prin alegerea lui Victorin Ursache ca Episcop al reînfiinţatei Episcopii Misionare sub jurisdicţia Canonică a Patriarhiei Române.

Rolul major pe care îl va juca Anania în acest mozaic de opinii, ambiţii şi realizări se va concretiza în efortul său jurnalistic şi diplomatic. De altfel pe lângă articolele pe care le va publica, se pare, doar ca să menţină vie o „foaie" prin care se legitima prezenţa românească sub oblăduirea Patriarhiei de la Bucureşti si ca o replică la *Solia* revista oficială a Episcopiei condusă de Valerian Trifa. Textele mai au şi meritul de a însemna fugitiv câte o „felie de viaţă" din multele întâmplări pe care le reţine autorul şi, din această perspectivă, ele devin mai degrabă însemnări personale, o addenda la Memorii, decât articole de revistă în sensul stric al cuvântului. Micile răutăţi la adresa unor incompetenţi sau impostori rezidenţi sau vizitatori ai Americii, de la prelaţi până la obişnuiţi ai zilei, sunt echilibrate cu omagii aduse unor scriitori şi oameni de

[16] Gerald J. Bobango, *Episcopia Ortodoxă Română din America: Prima jumătate de secol*, 1929-1979, traducere de Pr. Ionuţ Tudor Maerean, The Romanian Orthodox Episcopate of America, Grass Lake, Michigan, 2014, p. 338.

Scanned with OKEN Scanner

cultură adesea neluaţi în seamă de critica de specialitate. Este vorba de George Uscătescu, Ştefan Baciu, Ioan Cârjă.

Din postura de străin, dar nu exilat, aşa cum o va mărturisi[17], Valeriu Anania devine un susţinător entuziasmat al valorilor româneşti ceea ce-l va determina să se situeze în zona riscantă a idealizării, specifică tradiţionaliştilor de tip ortodoxist. Perioada interbelică avusese privilegiul unor polemici pe tema conceptelor românism şi ortodoxism. Nu este momentul unei prezentări detaliate a subiectului, dar este important să amintim că ortodoxismul lui Nichifor Crainic devenise deja o teză susţinută şi de alte voci importante ale anilor '30 (Dumitru Stăniloaie, Radu Dragnea). Este interesantă în acest sens, percepţia asupra termenilor românism, identitate etnică şi ortodoxie aşa cum este ea dezvăluită în studiile şi polemicile vremii pornind de la poziţiile lui Nichifor Crainic, Constantin Noica, C. Rădulescu Motru, Dumitru Stăniloaie care dezbat ideea unei rădăcini culturale tributare spaţiul bizantin, oriental şi în consecinţă ortodox. În articolul *Întoarcerea la rădăcini* el mărturiseşte această nevoie a contextului anilor 60 de „a reconsidera" şi „revalorifica" „moştenirea culturală" sau întoarcerea „către rădăcinile sufletului românesc".[18] Pretextul pentru reiterarea acestor idei îl constituie concertul susţinut de corul Madrigal peste ocean care a adus publicului românesc, dornic de aerul de acasă, dar şi celui american o mostră de autenticitate şi valoare artistică românească concretizată în „muzică preclasică occidentală, Scurta Liturghie a lui Palestrina, colindul popular românesc, stihira bizantină, hora veche şi bocetul ritual"[19]. În acest context Madrigalul reprezenta o contrapondere la procesul de „fascinantă *modernizare*"[20] pe care îl promovează lumea occidentală şi pe care l-ar fi vrut adoptat şi critica de la Bucureşti în virtutea unei sincronizări cu Occidentul. În opinia autorului Madrigalul vine cu un ingredient care însumează şi recalibrează toate valorile inconfortabile pentru lumea de după august 1944 şi pe care îl identifică în „românismul artei lor" care ar da dreptul românilor de a „deveni universali"[21]. Se reia aici o teză vehiculată în spaţiul cultural interbelic conform căreia dacă identitatea naţională este produsul contextelor istorice, românismul care are în alcătuirea lui componenta etnică şi ortodoxia, are deschiderea spre diversitate prin universalitatea funciară ortodoxiei. Valeriu Anania sesizează deci ceea ce un studiu recent confirmă că „spre deosebire de catolicism (Occident, n.n.) care universalizează ceea ce este local, ortodoxia localizează

[17] Anania, Valeriu, *Opera literară, VIII, Publicistica, vol. I*, p. 200.
[18] *Idem*, p. 208.
[19] *Idem*, p. 209.
[20] *Ibidem*.
[21] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

ceea ce este universal"[22]. Cu alte cuvinte specificul naţional, rădăcinile de care face vorbire autorul se referă în primul rând la latura ortodoxă a culturii româneşti înţeleasă ca o construcţie dinamică, aptă să asimileze elemente străine, dar care-şi păstrează identitatea poporului român. Lucrarea *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească* a lui Zigu Ornea lămureşte într-o mare măsură dinamica acestor teorii contrare modernismului şi modernităţii care se vor relua, subteran, şi după anii '50 în virtutea unei nevoi implicite de legitimare şi identificare naţională. Identitatea etnică şi ortodoxia ca suport legitim pentru structura culturii române începuseră să redevină teme actuale mai ales pentru românii refugiaţi din calea regimului totalitar. Este explicabil de ce Mişcarea Legionară devenise atât de fascinantă mai ales pentru tinerii anilor .

Un *Cuvânt înainte* care deschide primul număr al revistei *Noi* din ianuarie 1970 dezvăluie o altă manieră de scriere prezentă şi în alte texte, caracterizată de un anumit tip de vanitate personală. Uneori scrie doar pentru meşteşugul scrisului cu aerul că mesajul se adresează strict unui grup de iniţiaţi. Amestecul de registre, alternanţa limbaj alegoric-limbaj concret e de natură să creioneze profilul psihologic al unui om aflat în impasul singurătăţii. Titlul articolului are tocmai acest rol compensator de care avea să dea socoteală un an mai târziu, în nr. 9 al revistei, explicându-i valenţele pe de o parte semantice, iar pe de altă parte psihologice. Geneza acestui *Noi* se naşte dintr-o umilitoare stare de singurătate şi dintr-o nevoie de a-i cuprinde pe toţi care, într-un fel sau altul, suferă de dureroasa constatare că „Trebuia să ne fi dat seama că dintr-o societate plecaserăm şi în ceastălaltă nu aveam ce căuta"[23]. Alienarea dar şi neputinţa de a se integra, sau poate refuzul de a fi integrat, îşi găsesc forma sublimată de exprimare în aceste articole confesive care au şi meritul de a ilustra poziţia autorului cu privire la condiţia scriitorului în Exil. Un exil pe care de altfel nu-l recunoaşte, nu doar din perspectiva propriei persoane[24], ci şi din aceea a Bisericii din care face parte aşa cum mărturiseşte, fără echivoc, în 1972 în articolul *Cine loveşte Exilul*: „Trebuie să precizăm, de la bun început, că pentru noi, ca Biserică, termenii de exil şi ne-exil nu există. Exilul e o noţiune politică. Biserica e una religioasă"[25]. Desigur, în retorica unor articole care atacau făţiş Episcopia de Vatra se poate înţelege de ce autorul se dezice de conceptul de *Exil,* un cuvânt care servea drept temelie a discursului de cealaltă parte a baricadei condusă de Valerian Trifa. Un număr foarte mare de articole

---

[22] Mona Mamulea, *Dialectica închiderii şi deschiderii în cultura română modernă,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2007, p. 238.

[23] Anania, Valeriu, *Opera literară, VIII, Publicistica, vol. I.*, p. 214.

[24] În articolul publicat în revista Credinţa, 15 mai 1969, autorul mărturiseşte, referindu-se la Dr. Ion Cârja: „El e deja mentor al exilului, eu nu sunt, vai de mine, nici măcar un exilat".

[25] *Idem*, p. 358.

Scanned with OKEN Scanner

publicate în răstimpul petrecut pe pământ american sunt dedicate situației canonice a Episcopiei Misionare sau mai degrabă situației canonice a Episcopiei de la Vatra care, rupând legăturile cu Patriarhia Română, pe care o considera aservită puterii politice, căuta o formulă de conviețuire canonică alăturându-se (încorporându-se) Mitropoliei Ruse.

Cu un conținut foarte bine organizat și bogat în argumente aceste texte reușesc să seducă și să convingă un cititor care, peste decenii, într-un cu totul alt context social, nu ar putea să se raporteze corect la situația de fapt în care se afla „ortodoxia americană" în anii 70 decât după un studiu aprofundat al fenomenului. Ne întrebăm cum reacționau cititorii direct interesați, contemporani autorului care fie nu erau prea interesați de frământările Bisericii „Unii preoți de acolo și mireni fruntași încearcă să se apere și spun: asta e o treabă a Episcopului Valerian, pe noi nu ne privește, noi nu suntem angajați în ea"[26] fie se așezau la adăpostul unei tabere în funcție de interes sau de confort. Eforturile de peste 10 ani ale arhimandritului Bartolomeu și, global, disensiunile dintre cele două episcopii care au durat aproximativ 60 de ani demonstrează faptul că preconcepțiile, influențele, elementul politic, real sau nu, infiltrat în problemele bisericii au condus la o scindare a comunității românești din America tocmai pe fundamentul care ar fi trebuit să-i unească. Tonul articolelor de atitudine este categoric, având aerul că adevărul se află incontestabil de partea Episcopiei Misionare și capătă pe alocuri alura unor adevărate rafale de acuzații mergând până la asasinarea morală a opozantului. Desigur ținta era Valerian Trifa pe care Valeriu Anania îl schițează drept un personaj duplicitar, nelegitim și, foarte grav, fără hirotonie canonică. Pe Trifa l-a cunoscut când era elev la seminar și consideră că era „profund ostil țării și caracterizat ca fiind un element nestatornic". „Văleanu nu crede că ar putea realiza o apropiere de el în prezent. Îl consideră pe Trifa „un bun administrator, bun orator și priceput în a trage sforile. Format în Garda de Fier, după aceea în Germania a lucrat foarte bine cu Gestapoul. În mod aproape sigur, în SUA el a lucrat cu FBI, cu Edgar Hoover. Cât a trăit acesta nimeni nu s-a legat de el. Cum a murit acesta s-a declanșat campania de presă și procesul". Trifa i-ar fi spus lui Anania: „Te apreciez foarte mult, dar îmi ești ca un ghimpe!", conform notei de analiză 132/BV/001504/26 0aprilie 1980. Avea să declare: „Valerian Trifa nu avea hirotonie validă, nu avea succesiune apostolică, nu era posesor al harului dumnezeiesc, prin urmare avea toate calitățile, în afară de una singură pur și simplu nu era episcop"[27] Declarația a fost dezmințită și atunci dar și la ani distanță atât de Episcopia de la Vatra cât și într-un drept la replică recent, din 2011, în care P.C. Pr. Dr. Remus Grama, Consilier Relații Externe al Episcopiei Ortodoxe Române din America că: „Episcopia Ortodoxă Română de la Vatra Românească, care - după 1947 - a

[26] *Idem*, p. 347.
[27] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 369.

Scanned with OKEN Scanner

fost singurul segment necontrolat de comunism al Bisericii Ortodoxe Române, respinge acest neadevăr, oricât ar fi de neconfortabil pentru unii. Precizăm că, în anul 1964, moment la care se referă memoriile ierarhului clujean, Arhiepiscopul Valerian D. Trifa era deja membru al Sfântului Sinod al Mitropoliei Ruseşti din America, fiind aşadar Ierarh al acestei Biserici canonice, recunoscute de SCOBA. Personalitatea sa a fost re-evaluată şi de istoriografia teologică românească prin marele istoric Pr. Prof. Dr. Acad. Mircea Păcurariu, în Enciclopedia Ortodoxiei Româneşti "[28]. Poate că această acuzaţie despre care autorul vorbeşte în *Memorii*, nu ar fi fost atât de iritantă, dacă nu s-ar fi completat şi cu „dezertarea" lui Trifa din sânul Bisericii Ortodoxe Române, păcat care nu i se va ierta aproape niciodată, în ciuda eforturilor de reabilitare a numelui său după căderea regimului Ceauşescu. Se explică în acest caz două lucruri: ce anume genera aversiunea arhimandritului Bartolomeu exprimată în texte, în nume personal, faţă de Episcopul de la Vatra şi care era de fapt adevăratul motiv pentru care Valerian Trifa prefera jurisdicţia canonică a Mitropoliei Ruse celei de la Bucureşti, ştiut fiind că ambele, într-o măsură sau alta, aveau ca ambianţă acelaşi regim restrictiv şi agresiv. Deci Valerian Trifa îşi rezolva canonicitatea Episcopatului său prin aderarea la un sobor arhieresc canonic constituit şi se punea la adăpost de intruziunile regimului politic comunist de la Bucureşti. Problema legitimă pe care o reiterează Anania este aceasta: „Afirmând că Biserica din România nu e liberă să facă ce vrea, Episcopul Valerian tinde să dea şi «Răspuns la o întrebare». Dar noi i-am pune alta: este sau nu este Patriarhia Moscovei liberă?"[29]

Studiul amplu *Impasul Ortodoxiei în America (Orthodoxy in America today)*, publicat în *Calendarul Credinţa*, 1971, cu menţiunea autorului că „opiniile îi aparţin autorului şi că ele, deci, nu angajează Biserica din care el face partea"[30] descrie cu lux de amănunte situaţia delicată în care se afla ortodoxia românească în anul 1970. În acest an pentru ortodoxia rusă din America se făcuse un pas deosebit de important prin care, patriarhul Alexei recunoştea, ca Biserică Mamă, statutul de Biserică autocefală Mitropoliei Ruse de pe teritoriul american. Două situaţii deranjau însă: statutul de autocefalie era recunoscut unilateral doar de către Patriarhia Rusă, fără acordul celorlalte biserici autocefale şi, mai ales, fără acordul Patriarhie ecumenice şi acest statut presupunea şi ideea că, pe temei istoric Mitropolia Rusă ar fi, în virtutea dreptului primului venit, Biserica Mamă a ortodoxiei americane. De aici şi „dreptul" arogat de a

[28] https://www.roea.org/editorial.html, *De Mortuis Nihil Nisi Bonum (Speak Only Well of the Dead)* (A response to an article published in the Mitropolia Banatului Review, sent on July 27, 2011), by V. Rev. Fr. Dr. Remus Grama, consultat în data de 3 ianuarie 2017.

[29] Anania, Valeriu, *Opera literară, VIII, Publicistica, vol. I*, p. 350.

[30] *Idem*, p. 299.

Scanned with OKEN Scanner

încorpora alte comunități ortodoxe printre care și episcopia de la Vatra. Disensiunile și atacurile au continuat pe aceeași linie. Arhimandritul Valeriu Anania nu se oprea doar la ilustrarea motivelor de drept care ar fi cerut lui Trifa revenirea în sânul Bisericii de la București, ci continua și seria de discreditări la adresa episcopului pe care îl acuza nu numai de oportunismul de a fi primit de la ruși rangul de Arhiepiscop cu prețul pierderii independenței ca biserică națională, ci și de alte multe păcate ale tinereții. O notă informativă dată de sursa Apostol din 27 septembrie 1976/ 00533/BI/ concentrează câteva aspecte cu privire la realitatea ortodoxiei românești din America. Românii doresc revenirea la biserica mamă așa cum și Valerian Trifa ar dori să se reîntoarcă sub jurisdicția Bucureștiului pentru a crește moral și pentru a scăpa de acuzațiile nedrepte care i se aduc. Trifa nu a apelat la acest pas și nici nu o va mai putea face cu atât mai mult cu cât deja este în mijlocul unui proces. Problema procesului lui Trifa afecta în mod direct românii din eparhie mai ales ca rușii ducea o politică agresivă de deznaționalizare, iar pericolul nu constă doar în pierderea conștiinței naționale, ci și a teritoriilor mitropoliei. De asemenea este evidențiată agresivitatea manifestată de Anania în privința lui Trifa în termenii: „Agresivitate, ultimatum, soluția unică!"

În articolul *Înțelegerea cea neînțeleasă,* din *Credința,* se aduc grele prejudicii de imagine unui Episcop în funcție care este acuzat fățiș de asasinat moral: „Cel ce-și dă osteneala să urmărească evoluția ierarhică a Preasfinției Sale Valerian Trifa, poate vedea cu ușurință că fiece treaptă a parvenirii sale personale a fost urcată pe un asasinat moral. E lung șirul acestor asasinate..."[31] Un alt articol din aceeași revistă, intitulat *Un nou asasinat,* în care Anania declamă atacurile publicației *Solia* la adresa „Episcopiei noastre, a slujitorilor ei și, ceea ce e mai grav, a unor personalități bisericești culturale din Țară, care s-au aflat în trecere pe pământ american"[32], aduce alte acuzații care fac trimitere la tinerețea lui Valerian Trifa care, în anul 1940, în calitate de comandant „în centură și diagonală" confirmă „cu conștiința liniștită a teologului care avea să devină mai târziu «episcop»" asasinarea lui N. Iorga și V. Madgearu. Chiar dacă admitem că aceste declarații au fost făcute într-un context de tensiune diplomatică, de confuzie și rătăcire, ele nu pot fi socotite decât instrumente periculoase și „neortodoxe" similare cu cele ale regimului comunist. Acest atac usturător vine pe fondul criticilor aduse tinereții lui Trifa în calitatea lui de președinte al Uniunii Naționale a Studenților Creștini Români precum și înrolării lui în „Garda de Fier" context care-l eticheta drept antisemit și nazist.

Un articol din 1987 din celebra publicație New York Times, semnat de Ari L. Goldman, realizează o scurtă trecere în revistă a biografiei arhiepiscopului Valerian nevoit în pragul bătrâneții să înceapă un nou exil.

---

[31] *Idem*, p. 350.
[32] *Idem*, p. 352.

Scanned with OKEN Scanner

Articolul surprinde totuşi nuanţatul adevăr din spatele acestui eveniment al exilării. Ceea ce este cert este că Valerian (Viorel) Trifa fusese implicat în Mişcarea Legionară şi că aşa cum declarase deja recunoştea această fostă apartenenţă pe care o făcuse în virtutea conştiinţei de a fi român: "«I am not ashamed of my past at all,»' he said to an interviewer in 1973. «For those circumstances in that time I think that I didn't have any other alternative but to do what I thought to be right for the interests of the Rumanian people»"[33]. A recunoscut inclusiv că a militat împotrvia evreilor "He also admitted to editing an anti-Jewish newspaper and giving pro-Nazi speeches", dar a negat că ar fi fost implicat în crimele pe care i le atribuiau dovezile deţinute de Justiţia Americană. Câte din aceste acuzaţii se susţin este dificil de spus mai ales în condiţiile în care accesul la dosarele lui Valerian Trifa. Nota informativă a Securităţii din 13 octombrie 1976, având ca sursă pe Filimon ilustrează acesta stat de vorba cu Pr. Teodor Ciceu şi Pr. Constantinescu de la Sfinţii Voievozi despre Valerian Trifa. La afirmaţia lui Filimon că Valerian Trifa fuge din ţară pentru că a făcut crimă împotriva evreilor la rebeliune şi pentru aceasta evreii din România au avut documente şi i-au cerut pedepsirea „cei doi preoţi au sărit amândoi ca fripţi şi mi-au spus că nu este adevărat că acele dovezi au fost măsluite, că în timpul rebeliunii cine ar fi putut sta cu aparatul de fotografiat să ia documente şi că Valerian Trifa, pe care Pr. Constantinescu îl cunoaşte din Facultatea de Teologie din Chişinău, îl ştie ca de o cinste şi o curăţenie sufletească ireproşabilă. Toată poveste a înscenat-o Valeriu Anania pe care Valerian l-a făcut de două parale şi l-a demascat în faţa Congresului că e un spion şi un informator şi Anania a încercat să se răzbune apelând la trucuri jidoveşti. (informaţie culeasă la 11 octombrie 1976).

Există totuşi certitudinea că, în 1980, arhiepiscopul Trifa, pierde cetăţenia americană, este nevoit să se retragă din scaunul de la Vatra şi să părăsească America în 1984, tocmai din cauza acestor acuzaţii. „Din discuţiile cu Toader Petrică şi Emil se confirmă faptul că Valerian Trifa a renunţat la cetăţenia americană pentru a evita un proces şi că acest proces a fost pus „de guvernul român (aşa se comentează la Patriarhie) prin nişte evrei li au încercat să-l defăimeze pe Viorel Trifa că ar fi criminal de război, fiind legionar pe vremea aceea şi a luat parte la tortura evreilor. Ca Trifa să nu fie implicat în proces a cerut retragerea cetăţeniei sale americane şi probabil se va stabili în Elveţia sau Franţa. Mai spuneau că guvernul român a făcut toate acestea ca să pună mâna pe episcopul din America ", conform notei informative date de sursa Mircea, 11 octombrie 1980/23. În spaţiul public există însă informaţii, unele complementare, alte contradictorii despre evoluţia şi trecutul ambelor

[33] https://www.nytimes.com/1987/01/29/obituaries/valerian-trifa-an-archbishop-with-a-fascist-past-dies-at-72.html, consultat în data de 10 iunie 2017, *Valerian Trifa an archbishop with a fascist past dies at 72.*

Scanned with OKEN Scanner

personalităţi, însă o judecată corectă nu poate fi realizată decât în lumina unor documente clare. O carte care vorbeşte despre maşinăriile pe care le instrumentau serviciile secrete din România, respectiv DIE, prezintă detaliat asaltul comandat de Nicolae Ceauşescu împotriva lui Valerian Trifa pentru a-l determina să colaboreze cu regimul. Este vorba de volumul *Orizonturi roşii,* semnat de Ion Mihai Pacepa, publicat în anul 1986. Se insinuează şi faptul că arhimandritul Valeriu Anania fusese trimis de către D.I.E., aşa cum aminteam în paginile precedente, despre lucrarea *Istorie şi societate, vol. II,* tocmai cu scopul de a destabiliza Episcopia lui V. Trifa şi a aduce sub autoritatea Bucureştiului emigranţii români din America. Nota 140/0I/6476, ianuarie 1977 a lt. col. Olariu I. informează despre starea extrem de precară a Arhiepiscopiei Misionare ilustrată în comportamentul arhiepiscopului care „călătoreşte zile şi nopţi cu autobuzul, cărându-şi singur bagajele şi odăjdiile" aşa cum şi mulţi preoţi sunt obligaţi să lucreze pentru a se întreţine, în comparaţie cu Trifa (despre care se notează special atributul: „legionar") care are parohiile cele mai bune îşi plăteşte preoţii cu 1000 dolari. „Starea de sărăcie în care a ajuns episcopia mulţi o pun pe seama părintelui arhimandrit Anania care se zice că ar fi fost un om cheltuitor, a distrus autoturismul arhiepiscopiei în interes personal, că a neglijat interesele acesteia , aşa încât unii s-au bucurat când au aflat că acesta nu se va mai întoarce în SUA".

Tot această notă precizează că dezbinarea dintre românii din America se datorează în mare parte propagandei lui Valeriu Anania care ar fi menţinut această stare prin ziarul *Credinţa.* În acest sens publicistica ne oferă lămuriri îndestulătoare cu privire la ofensiva polemică pe care o generează Anania împotriva episcopiei de la Vatra al cărei conducător era Valerian Trifa. Se înţelege că dincolo de argumentele de ordin juridic şi administrativ, au funcţionat şi cele de ordin biografic astfel încât în scurtă vreme Valerian Trifa însuşi devine o ţintă a acestei ofensive. „Cu privire la situaţia episcopului legionar Trifa acesta se află într-o situaţie destul de grea. Este bolnav de inimă, a avut un infarct. A fost acuzat de conducătorii evrei de crimele comise ca legionar. Pe canalul 5 al televiziunii americane, la 14 octombrie, 1976 a apărut numele a şapte persoane care trebuie expulzate din SUA în primă urgenţă, între care figura şi numele lui Trifa, fiind acuzat, între altele că a indus în eroare guvernul american prin aceea că a declarat că nu a făcut nici un fel de politică". Despre războiul declaraţiilor şi al dezvăluirilor din presa vremii am amintit şi cu altă ocazie, ilustrând şi ideea unei conspiraţii puse la cale de D.I.E împotriva prelatului de la Vatra.

Sub pretextul misiunii încredinţate de Bucureşti (nu ştim dacă doar din Palatul Patriarhal) grija şi lupta pentru reînnodarea celor două facţiuni ecleziale din America se transformă şi într-o regretabilă rafală de acuze împotriva omului Trifa. Şi acest lucru are loc în condiţiile în care ambii au avut legături cu

Scanned with OKEN Scanner

Mişcarea legionară chiar dacă Valeriu Anania se va dezice de această implicare considerând-o o povară de care nu va putea scăpa toată viaţa. Deşi ia atitudine risipind o uriaşă energie pentru rezolvare situaţiei canonice a românilor din America, Anania este nevoit să părăsească America în 1974 în urma chemării pe care i-o fac autorităţile din ţară. În lipsa unor dovezi/documente clare se presupune că această nevoită revenire în ţară, deşi statutul său era acela de rezident permanent (green card), se datora unei încercări eşuate ale lui Anania de a prezenta americanilor rapoarte secrete cu privire la regimul comunist din România. „Predecesorul lui (arhimandritul Victorin Ursache n.n.) fusese arhimandritul Bartolomeu Anania, un membru vechi al DIE, care fusese trimis în Statele Unite cu mult timp în urmă, pentru a prelua controlul publicaţiei religioase Credinţa, pe care să o folosească drept instrument de influenţă. DIE însă l-a rechemat în 1974, din cauza unor rapoarte pe care intenţiona să le înainteze Statelor Unite. Dacă s-ar fi întâmplat asta, folosirea înaltelor funcţii bisericeşti, drept acoperire pentru ofiţerii D.I.E., ar fi putut fi total compromisă, ceea ce Ceauşescu nu voia să se întâmple, dorind să rămână totul în cel mai absolut secret”[34]. Este şi motivul pentru care D.I.E. îl cheamă în ţară. O revenire pe pământ american va fi imposibilă datorită numeroaselor probleme pe care le va întâmpina în ţară şi care sunt expuse pe larg în *Memorii*.

Unul dintre motivele pentru care va plăti în anii următori lui 1976 este şi *Memoriu (în problema Transilvaniei)* pe care îl va trimite către Senatul Statelor Unite şi în care susţine cauza Transilvaniei în revizuirea hotărârii Conferinţei de la Paris. „În stilul său deja cunoscut, Valeriu Anania prezintă lucrurile în mod punctual, accentuând caracterul antirevizionist, dar paşnic, al manifestaţiilor studenţeşti, neîmpăcate cu recuperarea – de iure şi de facto – a Transilvaniei la statul român”[35]. Prin declaraţiile sale din acest Memoriu care vor avea şi un iz anticomunist: „După lungi şi anevoioase negocieri, studenţii arestaţi au fost eliberaţi. Din câte cunosc eu, agresorii nu au fost niciodată arestaţi sau judecaţi. Doar mai târziu am aflat noi că cei care-i conduceau fuseseră destul de abili spre a se fi făcut membri ai Partidului Comunist”[36]. Anania va plăti preţul cuvenit însă textul a avut efectul scontat deoarece nici un dosar pus la cale de cercetătorii maghiar nu a ajuns pe masa Conferinţei de Pace de la Paris. Într-o notă a securităţii din 20 decembrie 1977, sursa Horticultorul, locul conspirat, fila 475, DUI 1450, vol. II, se ilustrează modul în care Valeriu Anania a acţionat în problema manifestărilor ungureşti din America, ca secretar general al „comitetului celor patru grupări religioase de români din S.U.A.

[34] https://www.scribd.com/document/70741450/orizonturi-rosii-pacepa, p. 143, consultat în data de 8 august 2018.

[35] Ioan St. Lazăr, *Tânărul Anania. „Îngerul cu barbă”, -eseu biografic-*, cu o prefaţă de Constantin Cubleşan, Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2014, p. 296.

[36] Valeriu Anania, Anania, Valeriu, *Opera literară, VIII, Publicistica, vol. I*, p. 413.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel „Anania zice că a scris un Memoriu către Senatul American, încă fiind în SUA, memoriu de 10 pagini de tipar, care va apare (sic!) în curând într-o carte a Senatului American. În acest Memoriu el ar răspunde acuzaţiilor ungurilor nu cu elemente istorice, ca falsificarea istoriei etc, ci cu elemente mai mult psihologice, de exemplu: ungurii au vrut totdeauna şi vor şi astăzi să pozeze în victime, spre a atrage atenţia asupra lor şi a cere lucruri care nu sunt de dat; aşa au procedat şi după Primul Război Mondial şi după al Doilea şi acum". Mai departe sursa precizează, evident luând partea lui Valeriu Anania, că acesta a luptat contra ofensivei maghiare din Ardeal şi prin aceea că, la obiecţia maghiarilor că statul ar trebui să le permită să vorbească numai în limba maghiară, „Anania a făcut observaţia la un senator american, că, un străin în SUA nu primeşte cetăţenia până nu învaţă engleza dând şi un examen la această limbă. Deci ce cere statul român e un lucru practicat de toate statele lumii". Reţinut în ţară în octombrie 1976, Bartolomeu Anania va solicita volumul Congresului în care apărea textului Memoriului lucru care nu va putea fi posibil, invocându-se încă o corectură a textului înainte de publicare.

Publicistica care cuprinde perioada americană stă sub semnul imperativului. Prezent pentru a îndeplini o misiune aproape imposibilă, care ar fi avut principal obiectiv consolidarea ortodoxiei româneşti din exil sub jurisdicţia Patriarhiei de la Bucureşti, Valeriu Anania se vede nevoit să exprime mai ales în scris principiile diriguitoare ale acestei acţiuni. Poate că de aceea articolele publicate în această perioadă sunt mai incisive şi neiertătoare, dar nu neapărat imparţiale. Marea slăbiciune a publicistului este aceea că în viforul polemicii nu se poate abţine să nu fie partinic. Cu toate argumentele invocate în diversele luări de poziţii, analiza lucidă este dublată de vibraţia personală nocivă mai ales în articole precum cele împotriva episcopului Valerian Trifa.

Începând cu anul 1977 până în anul 1988, publicistica intră oarecum într-o retorică a previzibilului. Ieşind din spaţiul polemic al exilului şi revenit pe un teren deja cunoscut, şi în continuare periculos al României, publicistica lui Valeriu Anania capătă un aspect circumstanţial. Omul de cultură iese din straiele polemistului interesat de arta argumentării şi de pledoaria extenuantă pentru revenirea în Biserica Ortodoxă mamă a tuturor românilor din America. Ochiul critic al publicistului se opreşte în zona evenimentelor culturale, cu precădere la reactualizarea unor mari figuri culturale cărora se datorează ipostaza actuală a limbii şi culturii române: Dionisie cel Mic, Diaconul Coresi, traducătorii Bibliei lui Şerban, Constantin Brâncoveanu. Lectura textelor, în ordinea lor cronologică demonstrează această adaptare la „subiectul zilei", la nevoia de a surprinde, în maniera personală, evenimente culturale care animau peisajul anilor '70-'80. Cu excepţia unor texte care ar intra mai degrabă în categoria memoriilor publicate sau ale omileticii („Justinian, părintele nostru", „Noi, cei din duminica Tomii", „«Fie!»") celelalte sunt concepute ca răspunsuri

Scanned with OKEN Scanner

la nevoia intuită a momentului de a recupera modele care puteau fi emblematice atât din perspectivă socială cât şi din perspectivă creştină aspect reconfirma, subtil, sorgintea creştină a culturii române, atât de negată de regimul comunist. Textele dedicate acestor personalităţi culturale nu sunt, şi nici nu au intenţia să fie, studii ştiinţifice exhaustive. Mai degrabă scrierea lor este motivată, aşa cum am intuit mai sus, de o necesară revigorare a panteonului cultural românesc ce trebuia reconsiderat încă din cele mai vechi timpuri ale lui. Mărturisirea scriitorului: „Trăim un moment când cultura românească trebuie să-şi capete o plenară conştiinţă de sine, ca şi o mai dreaptă înţelegere a participării ei la făurirea patrimoniului spiritual al omenirii"[37], este edificatoare în acest sens. Pe de altă parte este menţionată şi nevoia imperativă de recunoaştere a valorii unor personalităţi care legitimează valoarea şi contribuţia culturii noastre „într-un sens mult mai propriu" cu referire la existenţa pe pământ dobrogean a unui Dionisie din Scythia Minor – Dacia Pontică. Lui i se datorează conform datelor istorice întregite de lecturi recente ale autorului[38]existenţa sistemului cronologic al lumii de azi, *era dionisiană sau era creştină (post Christum natum)*. În articolul *„Diaconul Coresi"* autorul realizează o amplă anchetă a contextului istoric în care marele tipograf şi-a desfăşurat activitatea, în pofida numeroaselor lacune de informaţie. Cu o echilibrată tehnică a detaliilor, autorul coroborează critic informaţiile izbutind să reorganizeze harta evenimentelor care, în decurs de aproape un secol, au animat spaţiul cultural transilvan. Dincolo de ceea ce se ştie despre Coresi, la nivel general, autorul îşi permite libertatea, pe baza unor argumente cel puţin logice, să avanseze şi idei care fie au fost trecute cu vederea, fie nu au suficiente argumente ştiinţifice pentru a fi avansate. Bunăoară este interesantă teoria conform căreia diaconul Coresi ar fi fost şi traducător. Deşi nu i se recunoaşte acest merit de către mulţi filologi, totuşi autorul coroborează cel puţin trei argumente prin care îşi susţine ipoteza: calitatea de cleric care presupunea atunci şi cunoaşterea cel puţin a unei limbi, o afirmaţie a lui Lucas Hirscher care-l numeşte pe Coresi „meşter învăţat într-acest lucru"(n.n. traducere) precum şi propria afirmaţia despre sine a lui Coresi din 1577 „când se dă drept traducător al *Psaltirii slavo-române*"[39]. Concluziile articolului sunt evidente. Coresi reprezintă un ctitor de limbă română care „îşi asumă şi primele îndrăzneli de exprimare"[40] care vor netezi definitiv calea spre o limbă română capabilă să dea poporului român Biblia, mai întâi Noul Testament din 1648 şi apoi Biblia integrală a lui Şerban din 1688.

---

[37] Valeriu Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II*, Ed. Limes, Cluj, 2008, p. 35;

[38] Se face referire la cartea apărută în anul 1979, *Scriitori bisericeşti din epoca străromână*, a părintelui Ioan G. Coman, care ilustra date biografice importante despre Dionisie cel Mic.

[39] Valeriu Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II*, p. 53.

[40] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

De altfel un vast articol despre Biblia lui Şerban de la Bucureşti va fi publicat 5 ani mai târziu, în noiembrie 1988 în cadrul simpozionului dedicat împlinirii a 300 de ani de la apariţia „Bibliei de la Bucureşti". Comunicarea are meritul de a reitera ideea unei traduceri mereu imperfecte, mereu discutabilă, mereu ajustabilă. Cum Biblia unei limbi nu se poate naşte decât o singură dată, conform afirmaţiei lui Mitropolitului Andrei Şaguna, în prefaţa la *Biblia de la Sibiu*, din 1858, datoria celor care vin de-a lungul timpului este aceea de a actualiza expresiv limba şi nu de a traduce din nou. Întreaga pledoaria sa urmăreşte cu acribie să demonstreze superioritatea, genialitatea de ce nu?, a traducătorilor de la 1688. Pe de o parte argumentul cantitativ invocat demonstrează faptul că limba *Bibliei de la Bucureşti* este de o uimitoare actualitate, glosarul de termeni arhaici însumând „în cifră rotundă" doar aproximativ 1000-1200 de termeni în vreme ce alte scrieri, mai aproape de epoca modernă, comparativ prezintă cu mult mai mulţi. Spre exemplificare citează fragmentul celor *9 Fericiri* edificator pentru prospeţimea şi actualitatea lingvistică pe care o prezintă.

Pe de altă parte este invocată punctual calitatea şi acurateţea traducerii, capabilă să evite foarte multe obstacole de transpunere exact a sensului din limba greacă în comparaţie cu alte traduceri din alte limbi europene (franceza şi engleza). Exemplele alese sunt de natură să convingă cititorul nu doar de înalta calificare filologică a traducătorilor, ci şi adânca lor cunoaştere teologică. Se ştie că traducerea textelor sacre presupune nu doar o pregătire ştiinţifică riguroasă, dar mai ales o trăire teologică care nu poate fi cuantificată sau cunoscută decât în anumite situaţii. „Cu aceste dificultăţi s-au confruntat, desigur, şi cărturarii lui Şerban Cantacuzino, a căror cultură umanistă era dublată de o solidă – şi uneori subţire – pregătire teologică"[41]. Seria sintagmelor traduse pentru grecescul *to deilinón* este următoarea: „au vent du jour" – „au souffle du jour" – „in the cool of the day" – „înde sară" alături de predicatul „a umbla" demonstrează dubla calificare a Grecenilor, în viziunea autorului, care explică faptul că ei au sesizat imposibilitatea omului căzut de a-L mai vedea pe Dumnezeu prin utilizarea verbului la gerunziu prin aşezarea lui după virgulă ceea ce semnifică ideea că omul a auzit glasul divin „umblând" şi nu pe Domnul Dumnezeu în mod direct. O asemenea subtilitate demonstrează o adevărată măiestrie lingvistică pe care fraţii Greceanu o aveau şi care, din păcate, nu a fost păstrată în ediţiile următoare ale traducerilor. Argumentaţia continuă prin referire la un alt cuvânt „problemă" pe care Grecenii îl sintetizează apelând la procedeul metonimic: grecescul „splághnon" care înseamnă *măruntaie, viscere* a fost tradus în mod fericit prin „inimă" ca sediu metaforic al tuturor sentimentelor evitându-se astfel părăsirea terenului lexical al cuvântului aşa cum se întâmplă

[41] *Idem*, p. 126.

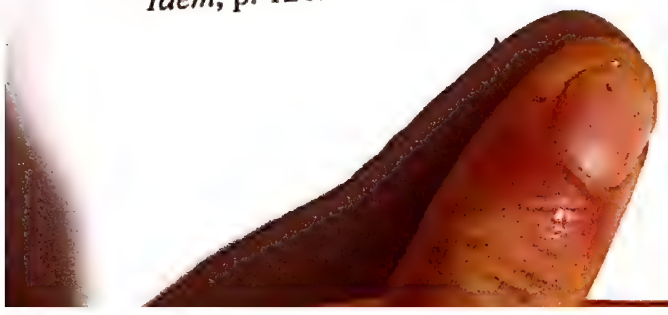

Scanned with OKEN Scanner

în traducerile din engleză sau franceză: „to shut up his bowels" – „se fermer â tout compassion". Aceeaşi demonstraţie avizată o relevă şi în cazul cuvintelor greceşti „alalázo" şi „kivotós" ilustrând temeinicia traducerii Bibliei de la Bucureşti cate poate rivaliza oricând, şi din punct de vedere stilistic cu orice altă operă literară din întreaga literatură română: „Asemenea virtuţi de stil nu le vom mai întâlni decât peste două secole, în tabloul viu al bătăliei de la Rovine, din *Scrisoarea a III-a*; şi nu este deloc exagerat să credem că vasta sinteză de limba literară a *Bibliei lui Şerban* este aluatul în care s-a dospit şi din care a crescut pâinea cea de astăzi şi de totdeauna, Eminescu"[42]. Fără a împărtăşi integral opinia lui Valeriu Anania despre legătura directă dintre limba Bibliei şi cea eminesciană remarcăm, pe de o parte abilitatea strălucită de a analiza tehnic şi artistic o operă atât de vastă şi complicată cum este Biblia unei limbi naţionale, al cărei însemnat diortositor va fi, iar pe de altă parte afinitatea şi admiraţia deosebită pe care autorul i-o poartă lui Mihai Eminescu, cel căruia îi va închina, în 1989 *Imn Eminescului*, interzis de cenzură, dar difuzat câteva luni mai târziu graţie schimbărilor politice survenite.

Articolul deşi este demn de a fi numit unul exegetic, şi deci unul impersonal, poartă amprenta personală a autorului care nu-şi refuză dreptul de a „apăsa" anumite aspecte care ţin de traducerea şi manevrarea textului sacru, aceasta cu atât mai mult cu cât el însuşi va proba toate aceste ipostaze în efortul susţinut de a da limbii materne o altă tălmăcire a *Bibliei*. Punctează, ca o fină ironie adresată contemporanilor, deosebirea dintre a tălmăci şi a traduce. Tălmăcitorul se află mereu în ipostaza de a fi solicitat de text, de a ghici subtilităţile acestuia, de a-l trăi pentru a-l înţelege şi de a-l interpreta pe măsura contextului în care a fost scris. Ar fi o lungă discuţie dacă nu cumva preferinţa pentru varianta arhaică a termenului nu trădează mai degrabă un ataşament al autorului pentru limba veche, fără să fie vorba de o distincţie categorică între cei doi termeni care, de altfel, nici nu s-ar susţine până la capăt verificând dicţionarul limbii române, dar şi diversele contexte de utilizare. Traducătorii de astăzi (şi traducerea literar – artistică este o adevărată artă) nu pot fi numiţi nici tălmăcitori, dar nici nu le poate fi subapreciată munca de transpunere a textelor care presupune o acribie la fel de mare ca şi aceea a fraţilor Greceanu pentru ca traducerea să fie una remarcabilă şi memorabilă. O altă problemă ridicată este aceea a „dreptului de autor" atât de clamat în zilele noastre şi care, în contextul secolului al XVII-lea nu putea fi un subiect de discuţie. De aceea cei care au lucrat la traducerea Bibliei se prea poate să fi fost mult mai mulţi ascunşi sub numele generic al fraţilor Greceanu. Însă principalul scop al celor vechi de a-şi pune numele pe o carte era acela al responsabilităţii pentru cele scrise şi nu neapărat al asumării unor merite.

[42] *Idem*, p. 131.

Scanned with OKEN Scanner

O figură venerabilă a culturii şi creştinătăţii răsăritene, surprinsă în paginile textelor publicistice, este şi aceea a lui Constantin Brâncoveanu, văzut ca o personalitate de excepţie, domnitor al păcii şi mai ales martir pentru Hristos. Nu este mai puţin adevărat că ceea ce se apreciază cel mai mult este vocaţia sa de ctitor cultural pe de o parte prin promovarea unor personalităţi de rezonanţă ca Antim Ivireanul, grecul Constantinos, veneţianul Del Chiaro, iar pe de altă parte prin pasiunea de a construi lăcaşuri de cult care să păstreze amprenta de cultură şi spiritualitate brâncovenească.

Există câteva texte care atrag atenţia şi care vorbesc despre omul de cultură, scriitorul şi omul Valeriu Anania dintr-o perspectivă personală. Sunt texte în care îşi motivează alegerile ca scriitor, creionând şi o serie de opinii care constituiau deja principii artistice integrate operei sale. Eseurile de critică literară *Dramă istorică şi poezie dramatică, De ce scriu? În ce cred?, Metodologia şi dialectica «sacrului», Mitologia românească, Mituri româneşti în viziunea lui Mircea Eliade* constituie un teren important de analiză a abordărilor teoretice ale literaturii în care se regăseşte şi în calitatea de scriitor, expus exigenţelor interpretării şi valorizărilor, fie în calitatea de observator critic al fenomenului literar şi cultural în ansamblul lui.

De ce scriu? În ce cred? poate fi considerată o confesiune-program. Apărut ca un răspuns la ancheta literară din *Revista de istorie şi teorie literară*, nr. 4/ 1986, articolul dezvăluie imaginea unui scriitor pe cont propriu, într-o evoluţie incongruentă, dar stabilă, care devine, mai degrabă, expresia unei rezilienţe emoţionale decât forma concretă a unei ambiţii scriitoriceşti. Ideea centrală a textului nu e aceea a vreunui răspuns surprinzător şi sofisticat, ci a unei normalităţi izvorâte din: „Latenţa (care, n.n) era, de fapt, vocaţie. Acesteia nu i se mai poate pune întrebarea: de ce?"[43] Mai mult autorul însuşi se declară un rezident al spaţiului literar evitat de laurii criticii, în egală măsură şi de vreun câştig material. Întreaga lui activitate literară s-a desfăşurat într-un loc geometric menit să satisfacă atât „pactul de neagresiune cu banii şi gloria" cât şi pactul de „alianţă perpetuă" faţă de cititor. Nevoia de a scrie este aici una funciară condiţiei omului cu vocaţie artistică aflat şi în situaţii existenţiale de excepţie faţă de care, singurul răspuns plauzibil şi echilibrat, nu putea fi decât scrisul. În aceste condiţii, şi doar în context personal, scrisul, afirmă autorul „mai bun sau mai răi, mai fragil sau, poate, durabil – face parte din fiinţa şi destinul meu"[44].

Dacă la prima întrebare *De ce scriu?* răspunsul e doar unul dintre miile de răspunsuri pe care putem bănui că le-ar fi oferit un orator de valoarea lui V. Anania, şi poate că unul dintre cele mai sincere, la cea de-a doua *În ce cred?* răspunsul nu putea fi decât unul previzibil integrabil statutului de ieromonah pe

[43] *Idem*, p. 103.
[44] *Idem*, p. 105.

Scanned with OKEN Scanner

care-l avea, la momentul acestei confesiuni, autorul. Simbolul niceo-constantinopolitan ar putea constitui un răspuns lămuritor dacă întrebarea ar fi folosit pronumele relativ „cine". Sunt amintite, totuşi, şi inerentele ce-uri, schiţate în credinţele de circumstanţă, „care s-au prăfuit" şi care s-au succedat de-a lungul timpului, fără ca acestea să le umbrească pe cele fundamental umane. Descendo-ul de final, gândit în stilul crezului niceo-constantinopolitan, devine o expresie poetică a celor trei elemente definitorii pentru mentalitatea zugrăvită de Valeriu Anania în toată osteneala sa intelectuală: matricea (spaţiul natal), neamul (zestrea culturală) şi credinţa (bogăţia spirituală): „Cred în vigoarea şi trăinicia neamului meu...Mai cred în omenia lui Dumnezeu şi în talentul greierilor de a-mi inspira duioşii natale"[45].

În articolele pe care le publică în diversele publicaţii şi reviste culturale, Valeriu Anania se preocupă şi de provocările propriilor sale creaţii artistice reprezentate de mit şi mitologie, de oportunitatea dramei istorice în literatura română contemporană şi sistematizările la zi ale acestor provocări.

Ca răspuns la una din anchetele publicaţiei sus-amintite, în nr. 1-2/ 1987, organizată în 6 întrebări distincte, atât de variate încât s-ar fi putut scrie studii întregi ca răspuns, autorul se limitează la câteva direcţii clare de percepere a mitului şi mitologiei surprinse în literatură. Dincolo de toate teoriile, cu care fără îndoială autorul era la curent, dovadă fiind studiile dedicate operei de cercetare eliadeşti, rămâne geniul literaturii care are capacitatea de a actualiza, prin rescriere, şi de a repune în circuitul cultural mituri care din literatura de specialitate nu ar putea fi cu uşurinţă cunoscute. Ideea lansată de autor schiţează o altă legătură care se stabileşte între literatură şi mit, atât prin generosul spaţiul al interpretării pe care literatura îl presupune, cât şi prin drumul invers de redescoperire al sensului din centru către „periferie". Această afirmaţie vine în contextul în care autorul însuşi se declară un fericit beneficiar al trăirii mitice în copilăria şi adolescenţa sa, când atât mama, fiică de preot cât şi spaţiul natal în general îi ofereau posibilitatea să recapituleze secvenţial momente sau episoade asemănătoare celor descrise în miturile fundamentale ale românilor aşa cum erau ele descrise de specialiştii în domeniu. Sunt recuperări ale mitului din experienţa culturală transpuse apoi în material literar.

Textul pregătit ca răspuns la această anchetă nu este nicidecum structurat pe calapodul întrebărilor, ci gândit ca o confesiune prin gradul înalt subiectivitate anamnetică, dar şi un metatext la pentalogia dramatică întrucât, punctual, textul revelează punctele de plecare ale pieselor de teatru, dar şi mulţimea de mituri derivate, de credinţe şi obiceiuri care completează imaginea de fundal a marilor mituri româneşti. Reinvocarea miturilor care au stat la baza pieselor de teatru nu se face în modul previzibil al sintetizării conţinutului lor

[45] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

artistic, ceea ce nu i-ar fi fost deloc caracteristic autorului, ci într-un sens invers al recuperării semnificației lor din memoria unor întâmplări personale. Bunăoară ideea conceperii unui poem ca *Miorița* se naște într-un context foarte personal, la confluența dintre propriile convingeri interioare și spațiul singurătății străjuit doar de buciumul „singuratic ce se unduia de prin munții de deasupra Vărateculuí, dinspre Ciungi și Ceahlău"[46]. Ceea ce-i reține atenția lui scriitorului este moartea ca „realitate interioară, extatică și concretă"[47] singurul element care ține de mit în esența lui. Tot pe linia mitului cu perspective universale se se înscriu și celelalte surse de inspirație al căror potențial creativ se articulează pe abilitatea scriitorului de a și le însuși. În *Meșterul Manole* accentul se deplasează de la practica brutală a zidirii unei ființe omenești în zidurile unei construcții pe spaima „ca nu cumva «să ni se ia umbra»"[48], Pe de altă parte, așa cum am precizat și în capitolul destinat analizei poemelor dramatice, în *Meșterul Manole* se apelează la o tehnică rar întâlnită aceea a personajului paralel, etalon în funcție de care este construit și pus în valoare protagonistul. Safirin este un dublu al lui Manole, dar și un motiv temeinic de a citi poemul într-o altă cheie decât cea a mitului. Lupta călugărului cu sinele, asceza și despătimirea, conștientizarea absolutului, altfel decât le percepe Manole sunt doar câteva din punctele focale ale piesei.

Steaua Zimbrului pornește ca idee literară din spaimă, frig și disperarea vecină cu moartea. Rătăcit prin munții Vâlcii între Pătrunsa și Arnota, în iarna anului '44-'45, autorul invocă salvarea venită tot din voroavele bătrânilor, adică tot din zona literaturii orale (legende, mituri) apelând la urmele animalelor care merg, în mod sigur, spre un luminiș. Este un episod care-l va lega de „animalul călăuză" și de legenda întemeierii Moldovei prin vânătoarea lui Dragoș Vodă. Deși acest mit nu este suficient dezvoltat în piesă, altele sunt cele care se vor creiona în dezvoltarea subiectului: *Zburătorul, Zimbrul, Regele, Moș Crăciun,* „eresuri"[49] care vor contribui la organizarea dramatică a piesei fără a aduce și un aport valoric acesteia. Mai mult întregul poem se vrea o replică la ceea ce ar fi trebuit să fie adevărul istoric pe care scriitorul are dreptul și chiar datoria să-l sublimeze.

Dacă rămânem în spațiul istoriei o altă piesă de teatru, de data aceasta care părăsește formula poemului dramatic sau a poeziei dramatice este *Greul pământului*. Doar bazându-se pe pârghiile istoriei pe care se și articulează trama dramatică piesa aduce în prim plan și alte mituri și credințe la fel de vii ca cele 4 mituri fundamentale existente și confirmate de George Călinescu. Este vorba nu doar de miturile Caloianului, ale Paparudei existente deja în mentalul colectiv,

---

[46] *Idem*, p. 114.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*.
[49] *Idem*, p. 116.

Scanned with OKEN Scanner

ci şi de acela al Vămilor dintre Viaţă şi Moarte, al personajului totem ilustrat prin micuţa Teodora, şi al întemeietorului reprezentat de protagonist, un personaj greu de identificat în istorie, dar necesar pentru a legitima un început.

Cât priveşte nevoia de a redefini sau regăsi un mit al timpului, similar unui Chronos grecesc, Autorul identifică anumite ipostaze în fiinţe hidoase, stranii, dar nu lipsite de umor pe care va încerca să le integreze în piesa care va deveni, după cum afirma, „o obsesie literară care nu m-a părăsit timp de patruzeci de ani"[50].

Articolul apărut în *Contemporanul*, nr. 3/ 1984, surprinde atât formele de exprimare artistică ale dramei istorice şi poeziei dramatice, cât şi deosebirea dintre drama istorică şi poezia dramatică. Deşi pare subiectul cel mai la îndemână, istoria şi abordarea dramei istorice devin adevărate pietre de încercare. Lejeritatea schemei dramatice, personajele gata conturate, relaţiile dintre ele nu sunt deloc singurele elemente de care un dramaturg trebuie să ţină seama. Iar riscul confruntării faptelor dramatice cu cele istorice va exista permanent. Aşadar autorul mizează pe o cu totul altă formulă de abordare a dramei istorice şi anume poezia dramatică. Formula nu era deloc nouă nici în spaţiul cultural românesc, cu atât mai puţin în cel universal. Anania însă îi sesizează resursele inepuizabile şi o consideră nu cea mai comodă, dar cea mai ofertantă formă de exprimare artistică în abordarea istoriei ca subiect în opera literară. Câtă vreme faptele istorice, confirmate sau doar bănuite se păstrează în „limitele decente şi credibile ale mărturiei documentare", poezia dramatică este forma cea mai cuprinzătoare capabilă „nu să ilustreze istoria, ci s-o înnobileze"[51]. Această convingere, că poezia dramatică poate fi o formă sublimată a istoriei şi o posibilitate de a reconstrui istoria în dimensiunea ei eternă, repetabilă se va întrupa în piesele de teatru care vor porni de la un model istoric, chiar dacă în mare parte lacunar din punct de vedere al informaţiilor documentare. Poate că acest lucru a constituit şi marele avantaj pe care l-a sesizat autorul alegând să sondeze două episoade din istoria de început a românilor, care pot fi susceptibile, în contextul absenţei informaţiei obiective, de numeroase interpretări. Momentul întemeierii Moldovei precum şi perioada de început a domniei Asanilor sunt subiecte ale căror coordonate de timp, spaţiu şi evenimente istorice au rămas încă neelucidate la nivel ştiinţific. Dezavantajul existent în lumea ştiinţifică este aici exploatat şi intersectat cu numeroase mituri şi simboluri, astfel încât timidele informaţii documentare capătă sensuri amplificate construind o imagine de ansamblu a mitologiei pe teren literar. Şi dacă istoria şi ştiinţa, în general îşi poate permite uneori să aproximeze, oare nu cu atât mai mult un scriitor?

Că Valeriu Anania este un împătimit susţinător şi promotor al mitului ne-o dovedeşte cu prisosinţă preocuparea lui pentru opera marelui istoric al

[50] *Idem*, p. 117.
[51] *Idem*, p. 79.

Scanned with OKEN Scanner

religiilor Mircea Eliade. Două dintre articolele sale scrise la distanță de doi ani 1986, 1988, *Metodologia și dialectica sacrului și Mituri românești în viziunea lui Mircea Eliade* constituie o expresie cunoașterii operei marelui istoric al religiilor precum și o necesară încercare critică asupra textelor care vor avea o înrâurire asupra scrierilor lui Anania. Primul analizează dificultățile metodologice pe care le întâmpină un istoric al religiilor. Aspectul este cu atât mai relevant cu cât autorul însuși este interesat de natura religiei în sine și de aspectele care o legitimează ca obiect de studiu. Pornind de la o succintă definiție a termenului și prezentare a diferitelor viziuni asupra ideii de religie, a metodelor de lucru ale specialiștilor preocupați de subiect, autorul consemnează principalele probleme de abordare în studierea religiilor. Bunăoară, obiectul acestei discipline avea să constituie principala provocare. Nu originea și ființa religiei este importantă, ci „structurile, mecanismele și echilibrul constitutiv al oricărei religii"[52]. Pe de altă parte formele de manifestare ale religiosului au constituit în bună măsură un teren alunecos având în vedere diversitatea punctelor de vedere ale specialiștilor. Ceea ce se consideră a fi elementul de noutate adus de Eliade este „descoperirea sacrului, ca fenomen unic și ireductibil"[53]. Ceea ce este relevant în articolul lui Valeriu Anania, deoarece această idee va reverbera în opera se axează pe postulatul că prin mit, prin manifestarea religiosului se poate recupera accesul la planul eternității care nu este altceva decât conștientizarea dramei provocate de pierderea și redescoperirea acestor valori (n.n. religioase). Mai mult, referindu-se la etimologia cuvântului *profan,* constată, sub rezerva unei speculații personale, dar cu suportul sensului intrinsec al cuvintelor[54] că o explicație plauzibilă pentru acest cuvânt ar fi *pro-fanum* adică o participare întotdeauna la periferia sacrului, „dar niciodată în afara lui"[55].

Credem că o astfel de idee este foarte importantă pentru opera artistică a autorului a cărei fizionomie reflectă drama omului cu conștiința pierderii sacrului, dar deopotrivă și permanente speranță a unei redobândiri a acestuia care are ca suport participarea existenței umane în imediata vecinătate a sacrului, într-o zonă profană care oferă mai mult decât o simplă raportare la sacru. Volumul de proză *Amintirile peregrinului apter*, romanul *Străinii din Kipukua*, dar și volumele de versuri indică această idee a situării ființei umane în imediata vecinătate a sacrului. Trăsătura esențială a personajului prototip, fără identitate precisă, a eului liric este căutarea neobosită a semnelor, a unei lumi care nu este și nu poate fi doar aici, a ceea ce se manifestă secvențial în

---

[52] *Idem*, p.107.
[53] *Idem*, p. 108.
[54] Cf. G Guțu, *Dicționar Latin-Român,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 978.
[55] Valeriu Anania, *Opera literară IX, Publicistica, vol. II,* p. 110.

Scanned with OKEN Scanner

timpul profan ca o certitudine a sacralităţii. Peregrinul apter şi protagonistul romanului amintit păstrează în cote înalte această certitudine a eternităţii.

Cel de-al doilea articol publicat în 1988 este prin dimensiune o analiză minuţioasă a operei lui Eliade mai ales din perspectiva miturilor fundamentale ale literaturii române, subiect de care autorul este direct interesat prin prisma celor cinci piese de teatru pe care le publică şi care vizează mituri cunoscute ale literaturii: mitul originilor, al transhumanţei, al creaţiei, al timpului. Cu o introducere menită să flateze valorile intelectuale româneşti, pentru care Valeriu Anania nu-şi ascundea profunda admiraţie, articolul-analiză are drept obiect una dintre cele mai importante publicaţii eliadeşti: *De la Zalmoxis la Genghis-Han* pe care o consideră „singurul tom compact care se ocupă exclusiv cu ramuri şi aspecte ale mitologiei româneşti, într-un demers ştiinţific care se vrea deschizător de drum, cel puţin în ceea ce priveşte metodologia”[56]. Punctele de rezistenţă ale studiului sunt constituite, în viziunea lui Anania de abordarea cu aceleaşi metode de lucru a două dimensiuni noi: pe de o parte recuperarea informaţiilor despre religia strămoşilor noştri şi pe de altă parte explorarea folclorului dintr-o perspectivă nouă şi inovativă specifică unui istoric al religiilor. Informaţii lămuritoare sunt subliniate în această amplă recenzie la carte sus-amintită cu privire la originea şi evoluţia miturilor. În ce priveşte originea poporului geto-daco-român deşi autorul comentează pe larg opiniile lui Eliade îşi permite totuşi să amendeze câteva aspecte cu privire la ipotezele conform cărora simbolul lupului era menit să acopere atât numele dacilor (dáoi) cât şi evoluţia comportamentului acestora în istorie. Afirmaţia conform căreia poporul român „s-a născut sub semnul lupului, adică predestinat războaielor, invaziilor şi emigrărilor” a generat o serie de amendamente pe care Valeriu Anania mărturiseşte că le-ar fi împărtăşit „profesorului din Chicago în 1981, dacă starea de atunci a sănătăţii sale nu i-ar fi făcut imposibilă comunicarea cu semenii”[57]. Sintetic, Anania nu este de acord cu concluziile eliadeşti cu privire la faptul că numele de „lupi” ar fi stat la originea poporului dac. El precizează că o astfel de realitate ar fi presupus consens şi acceptare ceea ce istoria infirmă categoric. Chiar atunci când sub presiunea documentelor oficiale popoarele germanice îi numeşte pe români vlahi demersul rămâne fără rezultat. Cât priveşte influenţa numelui în profilul comportamental al unui popor, autorul apelează la argumente filologice motivând prezenţa numelui „Farcaş” care, în limba maghiară înseamnă „lup” stăpânind un ţinut care se cheamă „Vâlcea”, în traducere fiind vorba de acelaşi cuvânt: „lup”. Amendamentul pe care autorul îl aduce demonstraţiei lui Eliade se referă la o exagerată interpretare a comportamentului acestui animal totemic care ar fi emblema unui popor „predestinat războaielor, invaziilor şi emigră-

[56] *Idem*, p. 140.
[57] *Idem*, p. 143.

Scanned with OKEN Scanner

rilor"[58]. Anania preferă o interpretare echilibrată a profilului „carnasierului feroce" care pe lângă imaginea agresivă mai degrabă fabricată decât reală, beneficiază şi de o contrapondere. În fapt, privit cu echilibru, comportamentul natural al lupilor este departe de a fi unul violent. După o descriere „corectată" autorul e de părere că opiniile lui Eliade pot fi puse în acord cu istoria mai ales din perspectiva calităţilor geţilor enumerate de vestitul istoric Herodot: vitejia geţilor nu poate fi asimilată cu ferocitatea, dreptatea cu jaful şi nici spiritul gregar cu afinitatea geţilor pentru organizarea în „triburi răzleţe".

Următorul punct al analizei este constituit de mitul cosmogonic cu toate ramificaţiile şi interpretările lui. Faptul că acesta nu s-a bucurat de prea multă popularitate în mentalul colectiv este evident, dar acesta nu înseamnă că el nu şi-a găsit locul în expresia populară românească. Sunt amintiţi aici folclorişti ca Ernest Bernea cu lucrarea lui *Cadre ale gândirii populare româneşti*, Simion Florea-Marian cu contribuţii în domeniul entomologiei. Informaţiile coroborate şi completate şi de o viziune a teologului sunt în măsură să surprindă mitul cosmogonic în câteva din dimensiunile sale.

Ceea ce interesează în mod special este punctul de vedere al autorului cu privire la miturile instrumentate de Eliade în lucrarea citată şi care devin sursă de inspiraţie pentru pentalogia dramatică vizavi de care Anania nutreşte o pasiune uşor reperabilă atunci când vorbeşte despre ea. Mai mult, pasiunea pentru forma fixă a versificaţiei, debutul spectaculos al acestor piese gândite şi structurate întâi la nivelul memoriei, interesul consecvent pentru mit, reclamă o pasiune a autorului pentru reconfigurarea la nivel artistic profilului mitologic românesc. Este vorba de cele trei mituri: al întemeierii puţin prezent în literatură ca sursă de inspiraţie, al jertfei ca fundament pentru zidire şi al Mioriţei. Ca şi în cazul mitului cosmogonic sau cel al originii geţilor autorul sintetizează perspectiva propusă de Eliade adăugând propriile informaţii verificate şi pe care marele istoric al religiilor fie nu le argumentează suficient, fie „pur şi simplu le expediază"[59]. Mitul întemeierii Moldovei intră în atenţia lui V. Anania deoarece el va constitui un suport important pentru poemul dramatic *Steaua Zimbrului*. Dincolo de controversele istorice, pe care, de altfel, autorul piesei le-a depăşit, este interesant modul în care a reuşit să preia simbolul heraldic ca o camuflare a sacrului în profan şi să-l ipostazieze în mitul stelei călăuzitoare – mitul zburătorului.

Comentând demersul eliadesc despre balada *Meşterului Manole*, Anania trădează pasiunea cu care el însuşi ar fi dorit s-o facă. Făcând doar aluzie la studiul lui Eliade, continuă, pe cont propriu şi printr-o solidă documentare, un punct de vedere sintetic despre valoarea artistică şi locală a baladei în versurile căreia există, conform specialiştilor, cel puţin două elemente de individualitate:

---

[58] Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei occidentale*, p. 37.

[59] *Idem*, p. 155.

Scanned with OKEN Scanner

apariţia mănăstirii ca spaţiu al zidirii, în vreme ce în alte balade apar alte tipuri de construcţii şi acceptarea de către Ana cu resemnare a zidirii rituale. Este de reţinut că în comentariul personal, autorul pare entuziasmat de valoarea acestei balade, şi nu numai, ceea ce conduce uneori la interpretări pe care textul nu le poate susţine. Spre exemplu referindu-se la episodul zidirii Anei, consideră atitudinea ei o acceptare „cu resemnare – dacă nu chiar cu seninătate- zidirea ei rituală”[60]. O lectură a textului ne va invita să reţinem că o resemnare poate fi posibilă având în vedere refuzul Anei de a se salva, însă o seninătate similară cu cea a ciobănaşului mioritic este exclusă.

Miorița, care pentru V. Anania este „un sentiment”[61] mai mult decât o baladă, aşa cum afirma în dialogul avut cu Lucian Blaga, redat în *Rotonda plopilor aprinşi,* devine şi un subiect de interes cu care se încheie minuţioasa analiză a textului eliadesc. În ansamblu speculaţiile asupra textului mioritic se opresc în imediata vecinătate a textului lui Eliade. Şi nu pentru că autorul unei Miorițe nu ar fi avut ce să adauge, ci credem că eleganţa filologului a cenzurat de multe ori entuziasmul teologului ilustrând astfel virtuţi de interpretare riguros ştiinţifice şi în ton cu critica literară cu care, iată, Valeriu Anania a avut atâtea ocazii să interfereze. Ideea centrală pe care o îmbrăţişează expunerea este aceea a unei balade capabile să ilustreze, în opinia unor filosofi ca Nietzsche ori câţiva alţi filosofi cum ar fi Willamowitz, Walter Otto, *misterioasa şi paradoxala unitate a vieţii şi a morţii* prin care, un păstor reuşeşte „să prefacă un eveniment nefericit într-o taină a nunţii, pentru că moartea unui tânăr păstor necunoscut se transformă în celebrări nupţiale de proporţii cosmice”[62] un argument în favoarea facturii religioase a baladei argumentată pe de o parte de cercetările lui Bela Bartok, conform cărora Miorița ar fi un vechi colind, iar pe de altă parte prin conţinutul ei profund marcat de ritmurile specifice lumii religioase. Apropierea baladei de o semnificaţie *de structură creştină* poate fi valabilă din perspectiva transformării, schimbării a sensului destinului prin transfigurarea morţii în „nuntă mistică” devenind prin aceasta că „balada Miorița este ea însăşi rezultatul unui proces creator analog care, la o anumită epocă, a efectuat transmutaţia unui comportament ritual primar într-o capodoperă poetică încărcată de semnificaţii noi şi purtătoarea unui mesaj mai bogat şi mai «elevat»”[63]. Extrapolând, această nevoie de transfigurare a absurdului şi brutalităţii realităţii într-o ipostază investită cu sens, nu este altceva decât o sinteză a unui creştinism cosmic, în care „lumea se revelează sacră, cu toate că această sacralitate nu pare, la prima vedere, de structură creştină”. Este tocmai ceea ce Anania va valorifica în textul

[60] *Idem*, p. 157.
[61] Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinşi,* Editura Polirom, Iaşi, 2010, p. 146.
[62] Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei occidentale*, p. 248.
[63] *Idem*, p. 233.

Scanned with OKEN Scanner

propriu: sacralitatea unor scenarii, speranța unei continuități existențiale dincolo de moarte, depășirea categoriilor „optimism" și „pesimism", căci prin Moldan și Mioara se concentrează filosofia mioritică de transfigurare chrisitică a existenței mundane. În finalul comentariului său referitor la mitul mioritic în viziunea lui Eliade, autorul amintește, ca notă de subsol și parcurgerea capitolului din lucrarea care i-a servit drept suport pentru textul critic, *Cultul mătrăgunei în România* aspect pe care nu a considerat necesar să-l abordeze în analiza sa. Ce este de reținut dincolo de caracterul polemic al cercetării lui Eliade este fascinația pe care o exercita existența unei plante cu puteri așa-zis miraculoase și care putea fi utilizată, în funcție de preferințe, atât pentru intențiile bune, cât și pentru cele diabolice, doar cu respectarea strictă a unui ritual prestabilit și numai de către anumite persoane, care de obicei erau femeile mai în vârstă. Într-un articol din ziarul *Universul literar*[64], avândul ca semnatar pe Mircea Eliade, intitulat chiar *Cultul Mătrăgunei* este prezentat în mod detaliat atât modul în care este pus în practică acest cult, cu reguli deosebit de stricte, asemănătoare cu ritualuri secrete, cât și scopurile pentru care această plantă denumită și Doamna-Mare, Doamnă bună, Floarea Codrului, Cireașa Lupului, Împărăteasa, Lumânarea Dracului are întrebuințări felurite pentru comportamentele oamenilor fie pentru măritiș, îndrăgit adică „pe dragoste", fie pentru răzbunare și acțiuni malefice sintetizate în sintagma „pe urât". Fie că sunt culese de vârstnice, fie că sunt culese de fete plantele au parte de un ritual sofisticat, închinăciuni, plată în produse (vin, slănină, pâine, sare) și pot fi culese numai între perioada pascală și cea a Înălțării. Poate că un astfel de subiect vizând plantele cu efect halucinogen și superstițios nici nu l-ar fi interesat pe Anania mai ales din perspectiva convingerilor sale monahale. În plus, în toată opera sa nu găsim nicio referire la astfel de ritualuri.

Articolul *Mituri românești în viziunea lui Mircea Eliade* apărut în Caiete critice, nr. 1-2, 1988, în opinia noastră, este cel mai amplu și mai puternic din punct de vedere calitativ și demonstrează capacitatea lui Valeriu Anania de a avea un discurs critic pertinent, obiectiv, în care simțul filologului are întotdeauna prioritate lăsând să se întrevadă doar secvențial și când este absolut necesar abilitatea teologului.

Este cunoscută admirația lui Valeriu Anania pentru poetul Mihai Eminescu. nu doar prin celebrul deja „Imn Eminescului" apărut imediat după 1989, ci și din articolele în care a vorbit despre opera sa. Este adevărat că punctele sale de vedere nu au avut niciodată pretenția unor considerații critice de specialitate, ci pur și simplu însemnări pe marginea unor texte care i-au atras atenția mai ales din punct de vedere teologic. Avertizează însă că, în ciuda unor libertăți de cititor pe care și le-a permis, nu a intenționat și nici nu a avansat

---

[64] http://dspace.bcucluj.ro/bitstream/123456789/18947/1/BCUCLUJ_FP_486684_1939_048_0027.pdf, consultat în data de 20 decembrie 2018.

Scanned with OKEN Scanner

ideea că „trebuie căutată o *teologie* a lui Eminescu. Gândurile de mai sus nu sunt altceva decât un adaos la o ipoteză exegetică asupra capodoperei eminesciene *(poemul Luceafărul – n.n.)*. Dacă se vor dovedi şi viabile, ele pot fi şi un pios omagiu la un centenar de excepţie"[65]. Ceea ce-l preocupă pe Valeriu Anania în cazul lui Eminescu este dimensiunea creştină care nu poate fi distanţată, după opinia autorului, de focarele liricii sale. Ipostazele lirice eminesciene surprinse în articol se fundamentează pe trei creaţii lirice (*Rugăciune - 1892, Învierea - 1878* şi *Colinde, colinde - 1902*) din perioade diferite care reflectă spiritualitatea creştină, fără să aibă un caracter religios propriu-zis.

Este lesne de înţeles că, înainte să ia în discuţie o posibilă dimensiune religioasă la Eminescu, Valeriu Anania încearcă să-şi fundamenteze ideile pe câteva considerente. Mai întâi invocă absenţa unui consens cu privire la definiţia sau chiar existenţa poetului religios dublând această opinie cu distincţia dintre exprimarea artistică şi cea liturgică. În cazul lui Eminescu, o analiză din acest punct de vedere poate fi posibilă doar din perspectiva exprimării estetice, care constituie şi câmpul explorat de autor. Cele trei poeme analizate reliefează capacitatea lui Eminescu de a porni pe drumul invers al exprimării sentimentului creştin, adică de la un îndemn lăuntric, conştientizat spre o formă rafinată a exprimării ca o mărturisire a acestui sentiment. Drumul este aşadar unul din adâncime spre suprafaţă, de la trăire spre mărturisire şi de la esenţial către conceptual. Acesta este şi argumentul autenticităţii creştine care se resoarbe în complexa poezie a lui Eminescu deoarece: Expresia lirică este o ipostază a spiritului. Aşa trebuie citite şi înţelese cele câteva poezii eminesciene în contur religios"[66]. Trăirea creştină a lui Eminescu, atât cât poate fi ea întrevăzută, este în acest caz esenţială. Intenţionat este relatată în cadrul acestui articol şi o însemnare a unui duhovnic care relatează despre vizita poetului la mănăstirea Neamţ unde s-a spovedit şi împărtăşit. Aplecările mai noi asupra subiectului poeziei religioase abordează această problematică nu mult diferit de cum o făcea Valeriu Anania la finele deceniului 80. Sub genericul „poezia religioasă azi", revista *Vatra* oferă o paletă largă de puncte de vedere cu privire la ce înseamnă poezie, şi în general literatură religioasă. Constantin Cubleşan, în cele trei grupaje de idei, disociază clar între adevărata poezie cu caracter religios care „care duce la emoţie artistică autentică într-o exprimare cu valoare estetică intrinsecă, de netăgăduit..." şi poezia care nu face altceva decât să versifice momente şi idei biblice „eu nu cred că poate fi numită poezie religioasă o anume versificaţie tematică pe marginea unor fapte sau expresii biblice"[67]. Pe aceeaşi linie se situează şi Ovidiu Moceanu când vorbeşte despre o necesară separare între sentimentul religios în general şi spiritualitatea creştină în special. Cu atât

[65] Valeriu Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II*, p. 76.
[66] *Idem*, p. 162.
[67] Constantin Cubleşan, în revista *Vatra*, nr. 4-5, 2018, p. 92.

Scanned with OKEN Scanner

mai mult cu cât în cazul literaturii religioase autohtone nu putem discuta decât despre o literatură creştină. Invitaţia lui Ovidiu Moceanu este aceeaşi cu a lui Valeriu Anania: o reconsiderare prin alte tipare şi lecturi a acestor texte eliminând ceea ce se cheamă „inadecvarea mijloacelor critice de investigare"[68]. Numai într-o astfel de repoziţionare se pot descoperi sensuri şi construcţii lirice surprinzătoare mai ales atunci când citim şi re-citim opera unui mare scriitor: „Se impune o recitire, cu alţi ochi, a poeziei"[69]. În acelaşi timp preocuparea pentru descoperirea unor repere creştine şi a unei filiaţii religioase în opera unui asemenea scriitor cum a fost Mihai Eminescu era pe deplin justificată. Cu atât mai mult cu cât, în absenţa unor scriitori eminamente religioşi, era nevoie de o recuperare, fie şi precară a acestor zone de spiritualitate.

Nevoia de Eminescu în tabloul poeziei de inspiraţie religioasă este lesne de înţeles. Revendicarea unei asemenea descendenţe era necesară mai ales în perioada postdecembristă în care este gândit şi prezentat un alt articol-studiu *Poezia religioasă română modernă. Mari poeţi de inspiraţie creştină*. Preocupându-se în ansamblu de fenomenul poeziei religioase, de inspiraţie creştină, Valeriu Anania nu făcea decât să răspundă unei nevoi, cel puţin în lumea literară, de fixare a unor repere într-o zonă de nişă, nu doar ignorată în perioada comunistă, ci înăbuşită. De altfel, conform unei note care însoţeşte textul, acesta a fost redactat „la cererea reprezentanţei române pe lângă Consiliul Mondial al Bisericilor, din Geneva". Structura studiului arată nu numai rigoare academică, ci şi o amplă activitate de informare şi documentare cu privire la contextul în care s-a aflat până atunci poezia religioasă, în general, şi mai ales care-i sunt reperele pe care, analizate în chei potrivite, o literatură nu are voie niciodată să-i piardă. Argumentul fundamental al unei astfel de recuperări pendulează între nevoia de a delimita termenii şi de a institui o rigoare a criticii literare într-un astfel de demers şi imperativul recuperării, prin literatura religioasă, a ceea ce este mai valoros în specificul nostru naţional şi anume substratul folcloric plămădit într-un puternic fior religios. Aceasta graţie faptului că „Poezia religioasă a scriitorilor români s-a dezvoltat nu numai din sensibilitatea personală a fiecărui poet, ci şi dintr-o mare bogăţie a substratului folcloric. Este astăzi un loc comun că poporul român s-a născut creştin"[70].

Debutul acestui studiu surprinde câteva din problemele metodologice referitoare la conceptul de poezie religioasă, încercând să o definească prin ceea ce ar trebui să fie omniprezent într-o creaţie religioasă: sacrul. Pe de altă parte autorul opinează că poezia religioasă se poate camufla în forme lirice „laice", tot la fel cum poate lipsi cu desăvârşire într-o pretinsă astfel de formă. Însă o lectură

---

[68] Ovidiu Moceanu, *Poezia creştină – o dimensiune fundamentală a poeziei româneşti*, în revista *Vatra*, nr. 4-5, 2018, p. 93.

[69] *Ibidem*.

[70] V. Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II*, p. 166.

Scanned with OKEN Scanner

de bun-simţ a acestor texte literare poate stabili dacă nu exhaustiv, măcar orientativ, în ce constă poezia religioasă de calitate certă. În plus credem că Valeriu Anania vorbeşte aici nu de o poezie religioasă în sensul larg al termenului, ci de o poezie creştină, primul termen fiind o formă de ezitare terminologică: „Ezitarea terminologică („poezie religioasă"/ „poezie creştină") se observă de îndată, nu numai în antologii. Se preia o mai veche sintagmă folosită în istoria literară, mai ales în capitolul despre literatura veche. Istoria literară avea în vedere în primul rând literatura de cult (traducerea textului biblic, cărţile de cult, tipărituri etc.) când cerceta „literatura religioasă". Aşa s-ar explica de ce beletristica de inspiraţie creştină n-a constituit niciodată un capitol distinct, ci a intrat sub aceeaşi cuprindere largă a „literaturii religioase"[71]. O altă problemă, se pare consecventă ca prezenţă în critica literară este şi prejudecata conform căreia „poezia religioasă" reprezintă o specie de literatură minoră, cultivată de veleitari"[72]. Diletantismul în cele ale poeziei nu este nou şi el nu poate fi asociat doar unui anumit tip de literatură, cu atât mai mult doar unei anumite orientări lirice, în speţă cea religioasă. E mai degrabă o uşoară atitudine condescendentă a criticii literare care se ocupă de lucruri serioase, de teme mari, şi de viziuni poetice cât se poate de originale, fără să-şi mai rezerve timp sau atenţie şi pentru viziunile poetice din sfera religiosului. Pe de o parte pentru că este nevoie în această zonă a literaturii de o dublă calificare, filologică şi teologică, pentru ca un demers ştiinţific de validare valorică să fie credibil şi onest. Este însă la fel de adevărat că deseori actul artistic în sine, în ceea ce priveşte poezia religioasă, a fost confundat cu reproducerea în versuri a unor episoade biblice sau a altor realităţi legate de viaţa religioasă. În acest sens uneori se poate justifica reticenţa criticului faţă-n faţă cu „o anume versificaţie tematică pe marginea unor fapte sau expresii biblice. De asemenea producţii avem parte la nesfârşit, datorate mai ales unor diletanţi în ale literaturii. Aceştia nu sunt poeţi, ci versificatori. În consecinţă, nu avem sau nu putem vorbi de o poezie religioasă, ci de un soi de exerciţiu de popularizare a unor precepte...religioase"[73]. Pentru că, înainte de toate, este necesară a analiză atentă a termenilor folosiţi de autor vom observa faptul că poezia religioasă presupune cu precădere existenţa unui „sentiment religios", structură care va fi folosită pentru a desemna creaţiile cu caracter religios[74].

Trecând în revistă câteva nume de referinţă pentru care poezia religioasă derivă dintr-un sentiment asumat şi conştient, Tudor Arghezi, Reiner Maria Rilke, autorul consideră că acest termen trebuie să cuprindă sub umbrela lui nu doar poezia care exprimă în mod direct această viziune, ci şi pe cea care o cuprinde în mod structural. Sursele de la care porneşte, în absenţa declarată a

[71] Ovidiu Moceanu, *art. cit.*, p. 92.
[72] V. Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II*, p. 165.
[73] Constantin Cubleşan, *art. cit.*, p. 92.
[74] V. Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II*, p. 166.

Scanned with OKEN Scanner

unui studiu monografic asupra poeziei religioase, este o antologie publicată de Pan M. Vizirescu, în 1944 la Cluj, care suferă de neajunsuri cantitative şi calitative precum şi o antologie a lui Ion Pillat din care va folosi doar sugestii pe care le consideră reprezentative. În direcţia altor intelectuali ai vremii autorul crede că folclorul este nu doar o sursă importantă de inspiraţie pentru poezia religioasă, ci şi un impresionant depozitar al formelor plastice de exprimare artistică. Invocând criteriul cronologic Eminescu este poetul care deschide lista celor enumeraţi. Chiar dacă nu este considerat un poet religios, autorul include numele lui Eminescu aici pe baza argumentelor deja prezentate în studiile din 83 şi 89 în care se invocă prezenţa unui suport religios, a unei interpretări ce poate fi susţinută şi din acest punct de vedere. Totuşi această alegere nu este susţinută printr-o analiză de amploare a operei lirice eminesciene. Eminescu poate fi considerat cel mult un poet al spiritului religios preocupat de marile întrebări existenţiale, de raportul om-destin, viaţă-moarte, de locul omului în univers în raport cu lumea şi cu divinitatea. În fond întreaga ilustrare a fondului religios eminescian se bazează pe patru poeme (*Răsai asupra mea, Rugăciune, Învierea, Colinde, colinde)* şi pe susceptibila interpretare religioasă a condiţiei lui Hyperion din celebrul poem *Luceafărul.* Oricât de entuziasmante ar fi aceste poezii, oricât de puternică ar fi componenta religioasă a acestora nu putem fi de acord că Mihai Eminescu ar putea intra în galeria poeţilor cu o creaţie de factură religioasă. Poate că această alegere a lui Valeriu Anania este explicabilă şi prin afinitatea deosebită pe care a nutrit-o faţă de marele poet pe care-l considera o emblemă a spiritualităţii româneşti.

Mai susţinută şi nuanţată este argumentaţia prin care Arghezi poate fi considerat unul dintre importanţii poeţi ai „sentimentului religios" este invocată nu doar biografia scriitorului, binecunoscută de altfel de Anania, ca apropiat al lui Arghezi, dar şi texte care susţin într-o mare măsură ipoteza conform căreia Tudor Arghezi este un scriitor al interogaţiilor metafizice. *Psalmii,* pe care inclusiv critica de specialitate îi recunoaşte drept poeme ce se circumscriu temei religioase[75], constituie baza de argumentare a autorului care consideră că prin lirica existenţială, Arghezi este una dintre cele mai autentice spirite *homo religiosus* din literatura română.

Nichifor Crainic nu este un alt scriitor care face parte din lungul şir al poeţilor „sentimentului religios", ci este poetul prin excelenţă care depăşeşte caracterul general al poetului religios pentru a îmbrăţişa latura lui specifică întrupată în ortodoxie. Ca director al *Gândirii,* din 1928, Nichifor Crainic imprimă, în cultura vremii, ideea conform căreia Ortodoxia este intrinsec legată de conştiinţa naţională. Eseul *Nostalgia paradisului,* şi amplul studiu *Ortodoxie*

[75] Şerban Cioculescu, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*, capitolul *Între credinţă şi tăgadă*, Ediţia a II- a revizuită şi adăugită, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, pp. 100-125.

Scanned with OKEN Scanner

şi etnocraţie sunt doar două dintre titlurile de referinţă ale gândirii sale. Nu este locul unei analize a operei lui Nichifor Crainic, care încă este o personalitate controversată pentru istorici şi marginală pentru critica literară. Permanenta pendulare între diferitele partide sub pretextul concilierii într-un front comun, adaptabilitatea la ideologiile diverse ale vremii, amestecul uneori exagerat şi idealist între teologie şi latura socială, a avut drept consecinţă o anumită distanţă a criticii literare vizavi de opera sa. Pe de o parte faţă de exagerările de natură mistică şi politică, iar pe de altă parte faţă de expresia artistică a poeziei sale. Autorul însuşi întrevede o anumită dificultate în receptarea lui Crainic afirmând: „Cu toate discrepanţele dintre operă şi biografie, Nichifor Crainic rămâne unul dintre marii poeţi ai fiorului religios"[76]. Faţă de Arghezi sau Blaga, unde fiorul religios transcende o formă particulară de manifestare a religiosului, poezia Nichifor Crainic se găseşte în întregul ei în spaţiul ortodoxiei naţionaliste, poezia lui devenind o formă livrescă şi sublimată a rugăciunii.

O figură hieratică a Poetului religios, mai ales prin *Ultimele sonete...*, este Vasile Voiculescu, căruia Valeriu Anania îi dedică în 1984 un studiu despre „Liniştea supremă a iubirii". Studiul în sine este un omagiu adus unui scriitor care, departe de a fi „un ortodoxist" cuprinde în poezia sa religioasă forma cea mai profundă şi rafinată a iubirii creştine. Nu putem să nu observăm o pasiune a autorului care analizează poezia lui Voiculescu. Nu doar o analiză atentă, pe vers, îi este dedicată autorului *Ultimelor sonete...*, dar şi o analiză comparativă cu un alt poet încercat în sensibilitatea exprimării religioase, Tudor Arghezi. După o concisă, dar tranşantă periodizare a liricii voiculesciene, care, conform exegetului, este una în devenire, neasumată din punct de vedere religios, trasată în jurul *Gândirii*, acesta punctează că Voiculescu punctează maturitatea liricii sale prin poezia de după 1949, când nu sentimentul sau fiorul religios din ea o califică la o asemenea înălţime, ci substanţa poetică în sine. Această perioadă coincide şi cu o schimbare interioară a poetului care survine şi se alcătuieşte încet ca urmare a frecventării reuniunilor spirituale de la Mănăstirea Antim iniţiate de părintele Daniil Sandu Tudor. Din acest moment poezia voiculesciană devine înainte de toate rugăciune, dor, căutare. Comparativ cu Arghezi care îl caută pe Dumnezeu ca un rival, de unde, poate şi îndrăzneala unei egalităţi, Voiculescu se apropie de divinitatea cu fineţea isihastului care ştie să lucreze pe „dinăuntru", astfel încât orice răzvrătire, întrebare, îndoială, sau supunere să semene cu o îmbrăţişare: „Doamne, numai dragostea Ta aş fura" *(Nebunul)*. Poezia religioasă a lui Voiculescu câştigă mult şi în plan artistic prin emoţia pe care o generează relansând ca prim plan tema stării dumnezeieşti a omului: „*Nu* dragoste, nu milă, nu iertate, / Vreau dumnezeiasca mea stare. Dă-mi-o, dă-mi înapoi, ceea ce am avut, / Întregeşte-mă şi întregeşte-Te cu mine" *(De profundis)*.

---

[76] V. Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II*, p. 178.

Scanned with OKEN Scanner

Analiza poemelor lui Voiculescu se diferenţiază aşa cum am afirmat de abordările poeţilor analizaţi, în primul rând pentru că este o lirică a isihiei. Îl putem crede pe cuvânt pe autor care, fiind monah şi preocupat de problemele vieţii duhovniceşti, a putut să străbată cu înţelegerea mai mult decât se putea înţelege prin apelul la critica literară. Despre experienţele isihaste ale lui Voiculescu, Valeriu Anania a mai vorbit şi în capitolul dedicat lui în *Rotonda plopilor aprinşi*. Acolo sunt surprinse câteva dintre trăsăturile poetului care-l scoteau din rutina existenţială şi-l făceau adesea să pară străin de ceea ce se întâmpla în jur. Lecturile filocalice, experimentarea isihasmului, „despătimirea" sunt elementele focale ale liricii de după 1950. Analiza poeziei voiculesciene, pornind de la acest star, se vrea îndrăzneaţă, tocmai pentru că scoate la suprafaţă aspecte care pot surprinde un ochi nedeprins nu cu limbajul ishihast care se poate camufla, ci cu trăirea isihastă care poate genera o serie de confuzii fără sorţi de ieşire. Ca ipoteză de lucru autorul atrage atenţia că sonetele lui Voiculescu „nu trebuie înţelese ca poeme de dragoste vizavi de fiinţa iubită, ci sunt un dialog, şi anume un dialog între două persoane care se cunosc, se caută şi se iubesc reciproc"[77]. Ambiguitatea apare atunci când „polii dialogului" voiculescian nu se conformează în mod canonic, aşteptat prin dualitatea masculin-feminin, ci, dimpotrivă! Pentru dezambiguizare se apelează la explicarea uneia dintre practicile de rugăciune isihastă unde inima ca „centru spiritual al omului, eul cel mai adânc şi adevărat" devine partener de dialog sufletului omului, iar „fiinţa feminină" invocată în poezie nu poate fi decât inima. Dualitatea masculin-feminin, precum şi jocul masculin-masculin-feminin pot fi interpretate şi în grila cunoscută a triunghiului shakespearian: „nefericitul poet, tânărul său prieten şi misterioasa doamnă brună". Diferit şi mult mai tehnic interpretează lucrurile şi Eugen Simion care consideră că „la Voiculescu, faptele pot avea şi un substrat spiritualist. În versuri este mereu vorba de virtute şi păcat, de legi sumbre călcate, de „iadul în flăcări" al iubirii, de iubire şi credinţă etc. Există, deci, o conştiinţă a culpei, exprimată printr-o terminologie biblică. Aceasta ne duce la gândul că, în dualitatea raţiunii, virtutea este feminină, iar păcatul masculin, că triunghiul (cei doi bărbaţi şi femeia) este nu numai simbolul complicităţii şi al trădării, dar şi acela al ochiului divin etc."[78]. Deşi conştientizează dimensiunea creştină a poeziei lui Voiculescu criticul Eugen Simion se limitează la a-i recunoaşte doar o valoare de suprafaţă a acesteia. Zoe Dumitrescu Buşulenga intuieşte în lectura *Ultimelor sonete...* un rafinament liric care nu poate fi doar rezultatului unei perfecţionări la nivelul formei şi nici măcar a unui maturizări artistice, ci o iluminare, o ultimă confesiune, o creionare a iluminării personale tradusă prin poezia ca mod de existenţă. Voiculescu nu mai operează

[77] *Idem*, p. 82.

[78] Eugen Simion, *Vasile Voiculescu*, în *Scriitori români de azi*, vol. I, Editura David Litera, Bucureşti, 1998, p. 163.

Scanned with OKEN Scanner

cu sensuri aşteptate, cu experienţe comune sau cu valori umane îndeobşte acceptate, „la el convenţia este pretextul unei intrări într-o confesiune ultimă, luminată de o înţelegere a sensurilor care depăşeşte mintea obişnuită. O sete nestinsă de cauze prime, de explicaţii şi de finalităţi însufleţeşte un întreg univers poetic în care eroul liric se simte esenţializat prin experienţă, prin suferinţa, prin cunoaştere. Ca o contrapante a durerii, a iubirii frustrate, a patimilor cărnii, a dezgustului şi a remuşcărilor, sentimentul se purifică prin imagini şi se sublimează în idei poetice de o considerabilă înălţime"[79]. Ceea ce observă exegetul Valeriu Anania este interesanta transfigurare a poeziei prin cheia ei de înţelegere. Citită în cheie strict profană, ea nu poate vorbi decât despre rafinarea unor procedee artistice şi despre o maturitate fecundă. Aşezată sub lupa unor afinităţi cu textele sacre ale Bibliei, sonetele voiculesciene lasă să se întrevadă raţiune lor de a fi: „distanţa enormă dintre eros şi agápe", o „coincidentia oppositorum" din care rezultă „marea sa poezie". Cert este, conchide autorul, că opera lui Voiculescu rămâne ceea ce se numeşte „opera aperta", „locaş al duhului, cămară nupţială, versurile sunt, cum spune el însuşi, *psalmii mei de taină, o rugă necurmată (CLXXVI)*"[80]. Pentru o viziune integrală asupra omului şi scriitorului Vasile Voiculescu, din perspectiva lui Valeriu Anania, care l-a şi cunoscut îndeaproape este necesară şi lectura capitolului dedicat din Rotonda plopilor aprinşi. Numai aşa cititorul poate înţelege că Vasile Voiculescu nu doar a scris, ci a şi trăit prin arta de a se transfigura spiritual *de aceea în viziunea noastră Voiculescu este poetul care cu cheile erosului a descuiat comorile agápe-ului.*

De poezia lui Lucian Blaga, Anania se apropie cu aceeaşi precauţie cu care s-a apropiat şi de om. Argumentaţia în favoarea unei poezii religioase a filosofului se limitează doar la a remarca o „recuzită religioasă" pe temelia căreia se şi creionează o poezie a „Marelui Anonim" distanţat sensibil de Dumnezeul ortodoxiei, pe care, se ştie, filosoful îl proiectează într-o altă dimensiune a cunoaşterii. Şi totuşi poezia lui Lucian Blaga nu este lipsită de o căutare metafizică, dincolo de speculaţiile filosofice, însă tonalitatea devine ia aspectul unui sincretism hrănit „mai mult din erezie decât din ortodoxie". Un studiu recent care scoate la lumină articulaţiile religioase (creştine) ale poeziei lui Blaga aparţine scriitorului Ovidiu Moceanu care consideră că „numirile şi atributele fiinţei divine se află în strânsă legătură cu problema cunoaşterii lui Dumnezeu, preocupare constantă în lirica lui L. Blaga. Numirile lui Dumnezeu se referă la modurile lui de manifestare în lume şi exprimă capacitatea de percepţie a omului. Însuşirile, atributele Sale ni se comunică în mod treptat, pe măsură ce devenim capabili să ne împărtăşim de ele. Lirica blagiană are o vădită inspiraţie biblică. Poetul rămâne, în referinţele sale din aceste poeme, în

[79] Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Nouă glossă la sonete,* în *Secolul 20*, nr. 9, septembrie 1975, p. 70.
[80] V. Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II*, p. 86.

Scanned with OKEN Scanner

perimetrul adevărurilor teologice regăsibile în textul Sfintei Scripturi sau în textele Sfinților Părinți"[81].

Nume mai puțin sonore sunt incluse în amplul studiu dedicat poeziei sentimentului religios și poate că cei mai specifici poeți religioși sunt, în opinia lui Valeriu Anania, Daniel Turcea și Ioan Alexandru. Daniel Turcea este considerat un mistic. Lirica lui se articulează pe tema relației omului cu Dumnezeu care include nu doar spiritul, ci și materia convertită în creația primordială. Poate că ochiul de teolog și monah al lui Anania este unul dintre cele mai îndreptățite instrumente de a reconsidera o poezie destinată, dintru început, unui public mult prea restrâns de cititori. Departe de a fi un poet emblematic, în sensul clasic al cuvântului, Daniel Turcea, rămâne totuși un poet cu puternice reverberații existențialiste. Ioan Alexandru este un alt poet care își asumă rolul de poet „misionar al *Logosului întrupat în istorie*". Drumul maturizării artistice nu este cu totul diferit de al celorlalți. În fond poezia sentimentului religios nu se poate naște la întâmplare. O „răscruce" în biografia poetului, reprezentată de contactul cu filosofia lui Hölderin, Heidegger și cu întâlnirea spiritualității ortodoxe teologia părintelui Stăniloae îl propulsează pe Ioan Alexandru în zona unei spiritualități poetice, profunde, convertite, de data aceasta. Etapele devenirii artistice, dezvăluite de Anania sunt previzibile dacă le privim din perspectiva metanoii creștine. Mai întâi prin *Vămile pustiei* (1969) lirica își caută drumul prin înnegurata conștiință a păcatului, ca apoi, prin celelalte volume să devină „un poet imnic prin excelență"[82]. Ceea ce dă consistență liricii religioase de după 1970, în cazul acestui poet, este cultivarea unor teme care se pretează creștinismului răsăritean ilustrate în jertfa de sine, iubirea creștină, speranța învierii, dar și conexiunea realizată între dimensiunea sacră și cea națională. Nu este de mirare că, din perspectiva unei entități etnice văzute ca o „ecclesia", poetul devine, prin slujba cuvântului un „preot și profet, organ al revelației și apostol euharistic"[83]. Conștiința slujirii sacramentale nu este deloc despărțită de cea a slujirii cuvântului în poezie, astfel slujba cuvintelor devine sărbătoare a poeziei aspirând spre adevărurile ultime, poezia sa devenind "res sacra, res universalis", poezia lui slujind cunoașterii dar exaltă valoric unei spiritualități întrupate în contextul poetic al patriei"[84]. Mai târziu Constantin Culbeșan avea să afirme, într-un studiu al imnelor lui Ioan Alexandru că: „Dintre toate acestea, volumul *Imnele Transilvaniei* se constituie însă, cel mai deplin, în contrapunctica sa, într-un mare și amplu oratoriu în care vocile corale,

---

[81] Ovidiu Moceanu, *Numiri și atribute ale ființei lui Dumnezeu în lirica lui Lucian Blaga,* în revista *Tabor*, Nr. 2/ anul III/ mai 2009, p. 64.

[82] V. Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II,* p. 198.

[83] *Ibidem.*

[84] Zoe Dumitrescu Buşulenga, în *Prefața* volumului de poezii *"Ioan Alexandru"*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1983, p. 11.

Scanned with OKEN Scanner

solistice, au în fundal rezonanţa gravă a armonicelor solemne, suflate parcă dintr-o orgă de catedrală gotică. Poezia lui Ioan Alexandru e aici plânset şi cântec de leagăn, răbufnire de revoltă şi alint al contemplării meleagurilor natale, mărturisire de sine şi rugă/închinare religioasă"[85].

Poeţii asupra cărora ne-am îndreptat atenţia sunt printre cei mai reprezentativi ai perioadei vizate de studiul lui Valeriu Anania, care nu şi-a propus o exegeză critică exhaustivă, ci mai degrabă o creionare cât mai fidelă şi mai puţin personală a tabloului poeţilor „sentimentului religios" pe care îi are literatura română. Numeroasele nume pe care le aminteşte în studiul său, nu fără a-şi argumenta alegerea şi opinia demonstrează încă o dată ceea ce a constituit şi ipoteza demersului său analitic: „Nu orice ton de invocare a Divinităţii poate semnifica un sentiment religios, după cum un act de credinţă poate fi decelat de sub aparenţele unei poezii laice"[86].

Interesante cel puţin din punct de vedre stilistic, dar mai ales pentru presa bisericească a anilor 70-80 sunt şi articolele care abordează subiecte teologice, de strictă importanţă pentru lumea eclezială. Este interesant de văzut cum teologul Valeriu (Bartolomeu) Anania este dublat de filologul capabil să abordeze arii tematice nu doar din perspectivă dogmatică, cât şi din punctul de vedere mult mai ofertant şi atractiv al simbolurilor, culturilor diverse, miturilor, întretăierilor dintre cultură, istorie şi teologie. Câteva articole demonstrează această versatilitate a autorului de a realiza conexiuni între spaţii culturale şi de a întregi tabloul aperceptiv al vastului domeniu teologic. „Colinda în durata românească" apărut în *Telegraful Român,* nr. 47-48/1979 reprezintă o analiză literară a textelor colindelor româneşti din perspectiva opoziţiei aici-acolo, acum-atunci, opoziţie care devine firească, o „coincidentia oppositorum" prin întruparea lui Hristos. Subtilele comentarii cu privire la înţelesul primar al textelor liturgice arată impresionanta cultură teologică şi talentul poetic adesea uimitor al melozilor cunoscuţi sau anonimi care au ştiut să surprindă în versul lor atât muzicalitate cât şi teologie. Şi nu doar colindele reprezintă un motiv de mândrie naţională, la care Valeriu Anania ţinea foarte mult, ci şi idealul de unitate exprimat prin *Hora Unirii* a lui Alecsandri pe care o consideră o izbucnire, „o inspiraţie năpraznică, poruncitoare şi posesivă". Nici nu e de mirare, având în vedere că şi autorul împărtăşeşte aceeaşi energie şi trăieşte acelaşi entuziasm naţionalist pe care nu se va sfii să-l afişeze în orice împrejurare. Însăşi prezenţa unor astfel de articole adesea „înflăcărate" la adresa valorilor româneşti dovedesc o implicare în susţinerea tezelor vremii, ale românismului, ortodoxismului, fără a exista întotdeauna şi un suport real.

---

[85] Constantin Cubleşan, *Imnele Transilvaniei,* în revista Apostrof, anul XXVII, 2016, nr. 1 (308), http://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2016/n1/a23/, consultat în data de 4 ianuarie 2019.

[86] V. Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II,* p. 165.

Scanned with OKEN Scanner

Textele erau în vizorul autorităților de la București care nu agreau comentarii sau manifestări legate de tradiția Crăciunului. De altfel în nota nr. 9641/ 004/29. XII. 1977, fila 477 a dosarului D.U.I. 1450, vol. II, sursa, informatorul Evghenie, afirmă, în contextul punerii în scenă a piesei Irozii că Bucescu Constantin care a afirmat că „ alte țări socialiste sărbătoresc Crăciunul cu tradițiile lui, iar noi românii care avem tradiții foarte frumoase nu-l ținem, ceea ce, zicea e, nu este bine și denotă vechea atmosferă impusă de răsărit". Dacă putem să explicăm aceste exagerări ivite când și când în rândurile scrierilor sale o putem face invocând prezența unui binecunoscut entuziasm, excluzând diletantismul sau necunoașterea realităților. Articolul *„Fie"* devine o excepțională pledoarie pentru un om la fel de excepțional: Fecioara Maria. În comentarii tranșante și distante față de plictisul și banalitatea unei predici de duzină, autorul știe să contextualizeze momentul unic al acceptării Fecioarei ca mod creator de raportare la divinitate. Toate articolele care vizează astfel de subiecte sunt centrate pe valorile eterne nu doar ale creștinismului în special, ci ale bunul-simț uman în general. Pornind de la momente solemne ale sărbătorilor sau analizând teologia unei icoane, Anania are darul de a evidenția legătura acestora cu momentele concrete ale vieții.

Alte 25 de texte constând în articole, studii, fragmente de memorii, predici, texte cu caracter epistolar, din perioada 1993-1998 au fost publicate sub metaforicul nume „Apa cea vie a Ortodoxiei". Textele se mențin în același ritm alert, critic indiferent dacă vorbim despre un comentariu exegetic la o pericopă evanghelică sau dacă ne referim la exprimarea unui punct de vedere personal vizavi de o problemă la zi. Aceste texte ne mai oferă și o imagine socială a unui Valeriu Anania devenit ierarh al Bisericii Ortodoxe Române. Textele vor purta amprenta unui om din care va străbate mai degrabă o imagine a unui ierarh venerabil, ajuns la vârstele înțelepciunii, dar și ale capriciilor, a omului care nu mai este preocupat de sistematizare, analiză, sinteză, ci de spontaneitate, de o plăcere a spunerii, a recuperării amintirilor și experiențelor. Totodată întâlnim și o grijă deosebită pentru noua ipostază socială câștigată după evenimentele dramatice din decembrie 1989. Putem vorbi despre un Anania diferit? Este dificil de spus! Dar cu siguranță putem vorbi despre același om energic, intransigent și hotărât, la fel de capricios când este vorba de concesii sau de ieșiri din limitele unei conduite echilibrate.

Dincolo de comentariile culturale cu care ne-a obișnuit în celelalte articole, vedem aici și o atitudine a fostului inițiator și conducător de grevă, a vocii energice și organizate din America, a celui care pe lângă calitățile culturale incontestabile dovedește și abilitățile unui bun organizator și a unui ghid moral. Spre deosebire de textele de până în '89 care erau elaborate pe diferite teme, cu o structură oarecum scolastică, cele de după '93 reprezintă răspunsuri concise și bine orientate la anumite probleme „la zi" pe care le

Scanned with OKEN Scanner

constată sau care-i sunt aduse la cunoştinţă. Poate că această permanentă stare de grabă pricinuită de alte chemări şi responsabilităţi, îl vor obliga să rostească mult prea des formule de declinare a competenţei: „Nu sunt om politic, nu sunt politolog, nu sunt comentator politic; sunt doar teolog – atât cât pot fi –," (p.313), „nu sunt filolog de meserie, ci chiar departe de aşa ceva" (p. 262), „Dar eu, personal, am câteva opinii care, chiar dacă nu reprezintă poziţia oficială a Bisericii Ortodoxe Române, o angajează prin calitatea pe care o am, iar eu devin responsabil pentru aceasta" (p. 310). Se remarcă şi o adaptare a discursului la aerul libertăţii postdecembriste. Excluzând tonul şi exprimarea în chestiuni teologice, unele articole, care la origine au fost cuvântări prilejuite de anumite conferinţe cum ar fi *Corupţia spirituală, Biserica şi Politica, Jertfa tinerilor din decembrie '89 şi ispitele societăţii post-comuniste,* dezvăluie luări de poziţie tipice pentru vocea necenzurată a autorului.

Temele majore dezbătute şi considerate a fi necesarmente de implementat în tânăra societate românească postdecembristă erau: conştiinţa valorii naţionale cu accent pe unicitatea acesteia conform ideii ilustrate de părintele Stăniloaie: „Noi, Românii (ortografierea cu majusculă accentuează sentimentul naţionalist – n.n.), reprezentăm un unicat: suntem singurul popor de origine latină şi credinţă ortodoxă; prin latinitatea noastră îi aparţinem Occidentului, prin ortodoxia noastră îi aparţinem Răsăritului; suntem puntea ideală de legătură între cele două lumi"[87], păstrarea valorilor morale şi spirituale ale ortodoxiei în contextul în care „intrarea în Europa" reprezenta o provocare în sensul renunţării la „sănătatea noastră morală şi, prin aceasta, la identitatea naţională"[88] şi vecinătatea cu o Europă decăzută care, în contemporaneitate, nu e altceva decât o civilizaţie „construită eminamente pe economie şi politică; nici cea mai mică adiere de cultură, că de religie nici nu mai vorbim"[89].

În ceea ce priveşte prima temă suntem de acord că, Valeriu Anania nu şi-a ascuns niciodată apartenenţa la grupuri de opinie naţionaliste, pledând indiferent de vreme şi loc pentru superioritatea identităţii naţionale şi în calitate de student conducător de grevă şi în calitatea lui de misionar în America, dar şi în toate luările de poziţie pe care le-a avut şi care au fost consemnate mai ales în publicistică. Cât priveşte cea de-a doua temă, pasiunea autorului pentru ea nu este o deloc o surpriză având în vedere calitatea lui de monah, apoi prelat. Este firesc ca un prelat ortodox să apere cu entuziasm şi convingere, mai ales prin propriul exemplu valorile ortodoxiei pe care o propovăduia. Pe de altă parte orizontul aşteptat al unei Europe deja demonizate şi prea puţin cunoscute era de natură să îngrijoreze lumea creştină de la fundamentaliştii ei şi până la căldicei. Despre un anumit gen de fundamentalism vorbeşte şi autorul considerând că

[87] V. Anania, *Opera Literară IX, Publicistica, vol. II,* p. 229.
[88] *Idem*, p. 274.
[89] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

atunci când ţi se impune un comportament care contravine grav normelor morale ai dreptul să reacţionez în virtutea unui fundamentalism de tip mesianic: „În faţa abuzului toleranţa încetează. Unii spun că acesta s-ar numi fundamentalism; e un termen care nu a re ce căuta în profilul Bisericii Ortodoxe şi al poporului român. Dar dacă l-am adopta, ne vom aminti că Domnul Hristos Însuşi a fost primul mare fundamentalist: «Înapoia Mea, Satano!»"[90].

Ne surprinde însă convingerea cu care cataloghează Europa, pe care cu alte ocazii o considera oaza de cultură şi de revigorare sufletească în anii iadului comunist, drept un spaţiu exclusiv al politicii şi banului. Se transferase întreaga cultură europeană în spaţiul românesc, spre a face loc mercantilismului în Europa? Existau în această Europă toate relele din lume care aşteptau să rupă graniţele pecetluite de ceauşism ca să inunde inocenţa românească? Desigur că aceeaşi problemă este evaluată cu un alt ton, mult mai echilibrat, în alte contexte, atunci când se exprimă vizavi de lumea politică. Un lucru este clar: orice atentat la condiţia morală a poporului român trebuie tratat cu maxim fundamentalism chiar dacă acest lucru ar atrage după sine sancţiuni politice şi economice. În Comunicarea prezentată la întâlnirea internaţională „Oameni şi religii", din 1 septembrie 1998, intitulată *România şi Europa*, este nuanţată această viziune „exhaustivă" şi care nu poate fi benefică pentru nimeni. Pledând pentru dreptul României de a fi considerată deja o ţară europeană, nu doar graţie geografiei, ci şi a culturii cu puternic substrat european, autorul afirmă că deopotrivă Europa şi România posedă atât avantajele şi dezavantajele unei „convalescenţe" care ar trebui să fie punctul de plecare pentru o nouă societate unde „pe lângă Ortodoxie, în acest nobil proces de integrare europeană se va angaja şi Creştinătatea occidentală"[91].

Un splendid eseu asupra libertăţii este cel „rostit" şi apoi surprins în textul *Jertfa tinerilor din decembrie '89 şi ispitele societăţii post-comuniste.* De fapt întreaga operă a lui Valeriu Anania este străbătută de această temă care capătă reverberaţii şi culori distincte în funcţie de contextul în care este prezentat şi forma de exprimare pe care o alege. Libertatea la Valeriu Anania poate fi identificabilă în: *căutarea identităţii personale* (*Străinii din Kipukua*), *în capacitatea de a-şi cunoaşte semenii* (*Rotonda plopilor aprinşi*), *în frământările existenţiale cu privire la condiţia umană* care străbate întregul său univers artistic, *în capacitatea de călători în spaţiu şi timp* (*Amintirile peregrinului apter*) şi, de ce nu, *în abilitatea de a actualiza miturile româneşti în ipostaze artistice memorabile* regăsite în piesele de teatru. Totuşi un punct de vedere sistematic argumentat şi aplicabil la orice nivel este dezvăluit în acest punct în care conceptul de libertate este acela de jertfă!

---

[90] *Idem*, p. 275.
[91] *Idem*, p. 307.

Scanned with OKEN Scanner

Libertatea este analizată aici din perspectiva unei noii deschideri postdecembriste. Ideea centrală care traversează întreaga analiză este aceea a unei libertăţi cvasitotale şi tocmai prin aceea superioară care este tot timpul împletită cu responsabilitatea. Şi în funcţie de responsabilitate libertatea se poate manifesta din patru puncte de vedere aşa cum le prezintă şi parcurge autorul: ontologic, individual, moral şi teologic. Toate aceste ipostaze ale libertăţii reprezintă tot atâtea forme de transformare şi devenire a omului. Desigur că primele două forme sunt susceptibile de a fi regăsite în existenţa tuturor oamenilor, doar celelalte două sunt forme superioare de înţelegere şi prin această cu greu accesibile tuturor. Pentru că libertatea morală presupune un angajament responsabil şi cea teologică o conştientizare a relaţiei specifice cu Adevărul care este, în opinia autorului, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. de la libertatea ontologică şi până la cea teologică practic nu există distanţă. Există doar responsabilitate şi implicare, asumare conştientă a propriei condiţii umane şi, ceva ce nu mai intră în reţetarului lumii contemporane: jertfa. Tocmai în aceasta constă valoarea eseului despre Libertate, în faptul că drumul de la o libertate limitată până la o eliberare (teologică) nu poate fi făcut decât în ambianţa Adevărului şi a Jertfei.

O concluzie

La Valeriu Anania publicistica nu poate fi considerată o profesiune, cel puţin nu o profesiune de credinţă. Altele sunt profesiunile de credinţă pe care le-a pus în valoare. Publicistica nu este decât un teren de circumstanţă, de ambiţie literară, unde îşi fac loc, pe rând, trei forme de expresie: **o formă aproape academică** care adoptă un stil riguros, tehnic cu scopul sintetizării informaţiilor „la zi" mai ales din viaţa bisericească şi culturală, **o formă polemică** care este întâlnită mai ales în perioada de 11 ani petrecuţi în America şi **o formă poetică** ce ţine mai degrabă de opinie, de memorie, de aportul personal în diversele probleme abordate. Din această ultimă formulă fac parte eseurile care privesc viziunea personală asupra culturii române cu tot ce cuprinde ea. Omul Valeriu (Bartolomeu) Anania, este o figură clasică intelectualului, prelatului, scriitorului român faţă în faţă cu o schimbare majoră de paradigmă politică şi implicit socială. În toate rândurile scrise şi în cuvântările publice, cele mai multe de la amvonul Bisericii, s-a exprimat limpede în privinţa unei înnoiri care să se realizeze fără grabă şi fără imixtiuni de orice natură. Tonul declaraţiilor, deşi ferm şi prin aceasta autoritar, a păstrat întotdeauna apropierea irenică a dezbaterilor sinodale, unde principiul este acela al conlucrării fără a se submina importanţa cuiva. Este una dintre vocile ultime care se vor mai auzi răsunând cu atâta putere pe această notă a echilibrului, modestiei şi păstrării identităţii naţionale. Cel puţin comentând articolele primului volum de publicistică avem

Scanned with OKEN Scanner

creionat portretul unui publicist care şi-a înţeles menirea de a fi implicat în problematica culturală şi socială a timpului său. Plin de nerv, tăios în declaraţii, sensibil în aprecieri, Valeriu Anania a fost omul şi publicistul care a ştiu să îmbrace haina spaţiului în care a scris, nu cameleonic şi nici prin negarea originilor, ci dimpotrivă orientat tocmai spre promovarea acestora. Fie că a fost simplu observator al evenimentelor, fie că a fost implicat în desfăşurarea lor, tonul discursului său, deşi aprig şi nepotolit pe alocuri, a fost întotdeauna tributar argumentului, raţiunii şi mai ales activităţii de documentare. Această seriozitate intelectuală îl ferea de aproximări, de confuzii care ar fi putu servi pentru numeroasele voci contestatare un punct nevralgic gata oricând să-l discrediteze. Publicistica lui Valeriu Anania este o operă prin rândurile cărei nu poţi să nu simţi omul. Este un dosar de existenţă cu tot ce implică un astfel de document.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul V

MEMORII ŞI DOSARE

Notă (sursa Horticultorul[1]):
Cazul lui Anania e
destul de complicat
deoarece informaţiile
date despre el nu par a fi nici toate, nici în întregime exacte
şi ele vor mai avea
încă nevoie să fie verificate şi confruntate cu persoane şi fapte din SUA
spre a putea fi calificate ca
infailibile şi definitorii.

V.1. *Memoriile* – o istorie a „sufletului meu"

O carte care zugrăveşte dincolo de o istorie personală (poate prea personală), o frescă de culise a istoriei recente a României şi a Bisericii Ortodoxe Române. O carte care împleteşte un parcurs personal zbuciumat, cu un parcurs social şi politic problematic al unei Românii confiscate de un regim totalitar. Memoriile sunt deopotrivă document biografic şi un argument pentru rezistenţa în comunism. Întregul text memorialistic îmbracă haina unui bildungsroman, prin esenţa lui nu doar cu un final deschis, dar şi cu o deschidere spre interpretare şi revalorizare. Este poate asemenea unui basm care-şi ratează cea mai importantă trăsătură: că binele învinge răul întotdeauna. *Memoriile* înfăţişează o lume în care aproape totul e nuanţă, adaptare, uneori disperată, supravieţuire cu orice preţ mai ales în cetatea durerii, care nu era doar închisoarea. Însă închisoarea devine, din spaţiul insalubru, tenebros şi inuman, din adâncurile pământului, o întreagă societate, o vastă reţea de tentacule care avea un singur rol: înăbuşirea oricărei voci „reacţionare". În paralel se dezvoltase o altă reţea care-şi asigura supravieţuirea prin coduri, zgomote, limbaje ingenioase menite să asigure comunicarea celor departe de lume. Era o reţea a intelectualilor, pe

[1] Horticultorul i-a fost profesor lui Valeriu Anania şi era preferat de Securitate pemtru „ascendentul pe care îl avea asupra lui". De altfel vor fi şi cele mai „din interior" note caracterizate de echilibru. (În sfârşit un om care pune problema holistic şi care nu se grăbeşte să dea rezoluţii şi să eticheteze!)

fondul cărora aveau loc adevărate conferinţe universitare. O lume cu atâtea feţe, că oriunde te-ai fi poziţionat nutreai sentimentul că n-o faci bine, că-şi scapă ceva ce ar putea să te coste scump. Dar volumul analizat nu ar fi complet dacă nu ar fi completat şi de o sursă de informaţii paralelă, foarte bogată în detalii, care dau măsura nu doar a existenţei unui om, ci şi a unei lumi de culise care nu poate fi cunoscută decât scoţând la lumină documentele dosarelor din arhiva CNSAS. Parafrazând o idee teologică a fericitului Augustin despre relaţia dintre Noul testament şi Vechiul Testament „Novum Testamentum in vetere latet, Vetus Testamentum in Novo patet" putem spune, fără teama de a greşi că D.U.I se ascunde în *Memorii*, *Memoriile* se deschid în D.U.I

Memorii este o carte care se cere citită pe îndelete, ca o istorie ieroglifică, fără alegorii, simplitatea care te obligă să mergi la alte surse, mărturii, note, documente şi, de ce nu, alte suflete. Impresia este aceea al unui roman fluviu, în care te scufunzi fără să devii una cu povestea, ci doar un martor tăcut, uneori sufocat de grozăvie, alteori delectat de frumos şi alteori nerăbdător să mai întorci o filă de istorie. Evenimentele vin de-a valma, dar nu dezordonat, unele după altele, croindu-şi drum dintr-o perspectivă echilibrată creionând o carte a unui *Eu* exploziv şi neliniştit în rama unei tainice conştiinţe de sine. Aici nu se găsesc doar pagini de memorialistică, ci şi de portret, note de călătorie, critică literară, secvenţe de istorie, mediaţie şi eseu, toate legate între ele prin conştiinţa omului treaz, energic, vulcanic din timp în timp, şi deopotrivă de râvnitor în slujirea Bisericii.

V.2. Memorie şi autobiografie[2]

Care este relaţia dintre autobiografie şi memorie aşa cum se dezvăluie ea în scrierile cu caracter memorialistic cum este volumul supus analizei noastre? Biografia obiectivă fixează repere temporale, cronologice, schiţând un parcurs documentat şi demonstrat al vieţii unui scriitor. Autobiografia evadează din spaţiul constrângerilor de ordin temporal şi, chiar dacă păstrează un reper cronologic de referinţă, are totuşi libertatea de a opera cu un timp personal. Adesea „autobiografia" spune mult mai mult, cu implicaţii mai largi asupra biografiei. Biografia se reinterpretează atunci când există textul autobiografic. Textele autobiografice şi memorialistice refuză de cele mai multe ori încadrarea precisă într-o zonă a genului proxim şi a diferenţelor specifice. Este, dacă nu un

[2] Vezi şi studiul autorului „Amnesia and Anamnesis in Valeriu Anania's Literary Work" – studiu publicat în *Amnesia and Anamnesis Contemporary Strategies of Literary and Cultural Histories* Edited by Rodica Ilie, Dan Botezatu, Adrian Lăcătuş, ISBN 978-606-19-0914-8, https://intranet.unitbv.ro/Portals/0/UserFiles/User83213/Constantin_Petrea_-_Amnesia_and_Anamnesis.pdf;

Scanned with OKEN Scanner

avantaj, cel puțin o provocare la o analiză atentă a conceptelor de autobiografie, memorii, eseu biografic, jurnal intim ca ipostaze a genului biografic. O „biografie" care oferă nenumărate șanse de a fi explorată, interpretată, sublimată fie prin ipostaza personajului/eului poetic, fie în ipostaza memorialistului, care, mai ales în acest caz, se dovedește a fi extrem de meticulos. Biografia se cere mereu ajustată și comentată în contextul în care ea s-a conturat atât din propriile scrieri autobiografice, cât și din alte documente care ies acum la iveală prin efortul cercetătorilor care se ocupă de acest subiect.

Analiza textului ne va indica în ce măsură putem vorbi despre o ficționalizare a propriei biografii sau despre un pact autobiografic care presupune o necesară identitate între autor-narator. Cel puțin în cazul *Memoriilor* avem de rezolvat dilema dintre „Cuvântul înainte" care anunță o lucrare autobiografică scrisă în grabă și textul propriu-zis care spune mai mult decât o poveste „a unui suflet". Cât privește celelalte texte care țin de memorialistică și care nu fac obiectul volumul în cauză, fiind încredințate volumului *Rotonda plopilor aprinși*, dincolo de măiestria artistică a portretelor autorul propune un joc între biografia secvențială a celor evocați și memoria afectivă grație căreia, conștient sau nu, își schițează momente autobiografice importante uneori congruente cu cele din *Memorii*, alteori episoade caracterizate de noutate.

Valeriu (Bartolomeu) Anania a fost omul și scriitorul care, străbătând un drum sinuos, anume făcut pentru sufletele tari, a devenit o emblemă a unei generații, o figură contestată și admirată în egală măsură, un mitropolit cărturar care continuă și întregește seria mitropoliților cărturari din vechime sau mai recenți și de asemenea un nume de referință în cercul marilor nume ale României secolului XX. Poate că e momentul ca, prin contribuții serioase în acest segment, opera integrală a scriitorului Valeriu (Bartolomeu) Anania să fie evaluată în mod obiectiv nu numai prin raportare la valorile deja stabilite ale literaturii, ci și prin raportare la contextul cultural, social și politic în care acestea au fost scrise și (ne)publicate.

Credem că o operă atât de vastă, care-și revendică valoarea în egală măsură ca produs artistic și document de reconstituire a unei epoci, înglobează în sine mai mult decât memorialistică în sensul strict al cuvântului. Dacă memoriile actualizează, retrospectiv, evenimente care țin de o istorie a colectivității, din care autorul este parte integrantă, realizându-se o biografie, autobiografia presupune o relatare egografică unde ficțiunea artistică nu doar că este prezentă, dar și necesară. Distanța dintre tendința de literaturizare a realității și reflectarea veridică a acesteia este întotdeauna reglată de elementul ce ține de existența în ansamblul ei, a ființei umane: memoria. Nu există un consens în analiza, interpretarea și definirea literaturii memorialistice. Memorialistica este, în toate cazurile o formă de artă, chiar și atunci când mecanismele care o concretizează se declanșează involuntar. Memoria involuntară este cea

Scanned with OKEN Scanner

care oferă autenticitate oferind scriitorului posibilitatea de a-şi depăşi limitările temporale. În acelaşi timp memorialistul nu doar actualizează evenimente concrete la care a fost martor sau pe care le-a trăit nemijlocit, ci el devine un fin observator al celorlalţi, al gesturilor, situaţiilor de excepţie sau banale, pe care le topeşte în istoria sa personală ca o nevoie de afirmare a unui eu mai puţin cunoscut, surprinzător uneori chiar şi pentru scriitor. Acest tip de scriere este evident mai ales în cazul scriitorilor care au cunoscut experienţele carcerale sau cel puţin au fost hăţuiţi, toată viaţa de regimul comunist. În cazul lui Valeriu Anania *Memoriile* sunt deopotrivă un strigăt care conturează suferinţa îndurată în închisori, dar şi un document de viaţă cel puţin interesant pentru că în paginile cărţii există nu doar memorii propriu-zise, ci şi pagini de jurnal, portrete şi eseuri pe diferite teme. Ştiind cât de important este într-o astfel de operă literară jocul dintre memorie şi uitare, dintre efortul de aducere-aminte sau cel de uitare a ororilor, este interesant, cel puţin în cazul autorului supus analizei, să vedem în ce măsură, acest demers aflat la graniţa dintre ficţiune şi realitate se constituie într-un document de viaţă în care memoria mărturiseşte, iar uitarea iartă. Din acest punct este interesant de analizat perspectivele pe care le împrumută conceptele de amnezie şi anamneză în universul artistic al lui Valeriu Anania. În spectrul literaturii de ficţiune amnezia spontană nu poate avea valoare decât dacă acest fenomen, odată instalat, generează forme hibride de realitate: real-imaginar, real-iluzoriu cu direcţii precise spre fantastic. Tot în acest caz amnezia conduce la explorarea altor spaţii ale conştiinţei, complet diferite de previzibil. Pe de altă parte, amnezia provocată conştient sau însuşită/asumată poate căpăta o formă de manifestare personală care generează adevăratele probleme de conştiinţă. Aceasta din urmă devine punctul de pornire pentru experienţele revelatoare. Dacă uitarea poate fi convertită în confesiune, dacă ea poate îmbrăca forma eliberării prin „spunere", atunci aceasta devine şi o formă de rezistenţă împotriva unei agresiuni exterioare, (fie în faţa unui regim politic, unei agresiuni sociale, de tipul ignoranţei şi indiferenţei) sau a unui dezechilibru interior provocat de teama de adevăratei identităţi. Uitarea sinelui social coroborată cu uitarea agresiunii exterioare înseamnă încercarea disperată de a menţine un echilibru interior prin renunţarea la memoria, iar pe de altă parte presupune transformarea/metanoia, ca ipostază a descătuşării de omul vechi supus timpului şi memoriei lui în paralel cu creionarea unei noi şi adevărate ipostaze a identităţii. Dar această uitare a sinelui presupune un alt procedeu care devine, în această lumină complementar amneziei: anamneza sau procesul recuperării unei memorii atemporale, a căutării unei identităţi arheice care să surprindă esenţa fiinţei umane.

Relaţia amnezie-anamneză aşa cum se configurează ea în opera lui Valeriu Anania este una dinamică şi complexă în funcţie de profilul textului literar. Dacă în scrierea autobiografică ***Memorii*** anamneza presupune o

Scanned with OKEN Scanner

radiografie subiectivă a parcursului existențial al omului Valeriu (Bartolomeu) Anania construit într-o cvasicronologie care face apel la numeroase amănunte de ordin biografic tocmai pentru a așeza într-o necesară ordine un document al existenței personale, în operele de ficțiune avute în vedere în prezentul studiu, anamneza reconstruiește din temelii identitatea personală cu trimiteri către „mitul eternei reîntoarceri" , miturile Vechiului Testament și ale realității hawaiiene, cu jocul între diferitele tipuri de discursuri (parabola, confesiunea, meditația) și mai ales prin recursul la o realitate transcendentă care nu lipsește din fundalul niciuneia dintre ele. Aceste trei texte se pot imagina sub forma unei piramide conceptuale. La baza acesteia există textul vast al *Memoriilor*, ca document de viață, al „sufletului meu" din care numeroase elemente se pot întâlni în toată opera lui Valeriu Anania. Fiind o operă autobiografică, oferă și importante informații autentice care pot deveni, prin paralelism, chei de interpretare ale operelor de ficțiune. În acest caz conceptele de anamneză-amnezie gravitează în jurul biografiei personale. La un alt nivel, de ficțiune de această dată, se află romanul amintit deja în studiu, care ordonează relația dintre cele două concepte în jurul metaforei străinului care-și caută înfrigurat identitatea. Suprapunând romanul cu aspectele biografice observăm identitatea dramei pe care o trăiesc atât omul Valeriu Anania cât și protagonistul fără nume sau identitate certă. Nu în ultimul rând la cea mai înaltă formă artistică, poezia reia această temă a anamnezei ca recuperare prin mit a identității culturale și, de ce nu, personale. Putem vorbi de o anamneză inversă spre originile care pot revela prototipul uman.

Romanul *Străinii din Kipukua*, volumul de evocări *Rotonda plopilor aprinși*, volumul de povestiri *Amintirile peregrinului apter*, precum și volumul de poezie *Anamneze,* vin să sublinieze această complementaritate pe care o presupune relația dintre amnezia asumată și întregul proces de anamneză, menit să reconfigureze un univers articulat fie pe opoziția inside – outside adesea tradus în operă prin complicata relație între familiar și străin. Amnezia eliberează dar înstrăinează. Anamneza recuperează într-o logică superioară ceea ce-i este cu adevărat familiar ființei umane: accesul la eternitate.

V.3. Valeriu Anania și aventura anamnetică[3]

Amnezia ca formă a uitării și anamneză ca mod de recuperare a trecutului sunt legate în mod intim de conceptul de memorie. Când ele devin instrumente de lucru, strategii ale scrisului putem vorbi despre literatura definită

[3] Vezi și studiul autorului *Memory and autobigraphy in Valeriu Anania's Literary Work* – studiu publicat în studiu apărut în revista de Studii Filologice, Târgu Mureș, 2018, ISI, e-ISBN: 978-606-8624-01-3, https://old.upm.ro/gidni/GIDNI-05/Lit/Lit%2005-%2074.pdf.

Scanned with OKEN Scanner

ca formă de memorie continuă care concentrează experienţele cele mai profunde ale fiinţei umane.

În cazul Valeriu Anania scrisul a reprezentat pe rând, fie o formă de identificare în spaţiul cultural al vremii fie o încercare disperată de a rezista stării de somnolenţă a conştiinţei, din închisoare fie o recuperare anevoioasă a trecutului personal pe care-l aşază sub semnul unui destin pe care nu-l vrea neapărat înţeles, ci asumat. Problema rememorării devine de fapt problema identităţii. Tot ceea ce scrie este o încercare de refacere a propriei imagini a sinelui ci a celei în relaţie cu ceilalţi. „Într-adevăr, efortul de reamintire oferă ocazia majoră de a face *memorie din uitare*, pentru a vorbi în anticipaţie ca Augustin. Căutarea amintirii stă mărturie cu privire la finalităţile majore ale actului de memorie, şi anume de a lupta împotriva uitării, de a smulge *rapacităţii* timpului, *îngropării* în uitare, câteva fărâme de amintire (Augustin *dixit*). Nu doar dificultatea efortului de memorie îi conferă raportului coloratura lui neliniştită, ci şi teama de a fi uitat, de a mai uita încă, de a uita mâine să îndeplinim cutare sau cutare sarcină; căci mâine nu va trebui să uităm... a ne aminti[4].

Încercând aventura *Memoriilor* (text apărut în 2008 surprinzător deoarece autorul hotărâse publicarea textului după moartea sa), text central al scrierilor sale, descoperim câteva chei de interpretare a relaţiei scriitorului cu timpul, istoria şi memoria evenimentelor cu cele doi poli săi : amnezia – uitarea deliberată sau violentă (independentă de voinţa scriitorului) şi anamneza – reconectarea cu trecutul, cu o biografie mai degrabă interioară decât exterioară, care poate explica universul artistic şi parcursul biografic.

Opera literară a lui Valeriu Anania, din perspectiva celor două concepte avute în vedere, devine mai interesantă în primul rând din perspectiva volumului *Memorii.* Volumul este o radiografie subiectivă a parcursului existenţial al omului Valeriu (Bartolomeu) Anania scris pentru încercarea de recuperare a unei cronologii personale, ceea ce explică expunerea pe larg a unor momente din viaţă în detrimentul altora care, fie nu sunt la fel de importante, fie pot fi incomode autorului. Abordările naratologice sunt diferite. Textul se structurează pe confesiune cu impresia relatării detaliate a evenimentelor fiind prezente şi abordările de tip jurnalistic. Discursul în totalitatea lui este centrat pe ideea configurării un Valeriu Anania aproape de ideal. Omul incisiv, integru, apt şi dispus să sufere pentru un ideal naţional care de multe ori se confundă cu cel al idealului religios, autorul simte prigoana prin care trece în diferite etape drept un martiriu şi chiar se întreabă dacă, odată pus în faţa unui astfel de context ar putea să răspundă cu demnitate. Este de înţeles o astfel de atitudine mai ales în prima parte a Memoriilor când este relatată şi perioada de tinereţe cu entuziasmul ei previzibil. Ispita idealizării propriei persoane însă nu dispare nici

[4] Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, traducere de Ilie Gyucsik şi Margareta Gyurcsik, Timişoara, Ed. Amarcord, 2001, p. 47.

Scanned with OKEN Scanner

în celelalte pagini unde descoperim un Valeriu Anania posesor al tuturor răspunsurilor, deținător al tuturor strategiilor, în orice caz, omul aflat întotdeauna la locul potrivit și cu idei salutare în situații de criză. O lectură responsabilă invită la lungi momente de reflecție vizavi de credibilitatea detaliului și de aici de credibilitatea întregului. Cu atât mai mult cu cât avem de-a face cu un maestru al cuvântului pe care nu-l poți bănui de imprecizii. Demersul interpretării acestui volum este cu atât mai dificil cu cât el este neomogen. În mare parte cuprinde o „istorie personală" atent așezată în pagină într-o cronologie care trădează faptul că memoriile nu sunt produsul primului condei. Pe de altă parte volumul conține spre final portrete similare cu cele zugrăvite în *Rotonda plopilor aprinși* ceea ce stabilește o relație complementară între cele două texte ambele fiind rezultatul recuperării unor persoane și personalități care și-au lăsat amprenta asupra omului Valeriu Anania.

Cât din *Memorii* reprezintă un act deliberat îndreptat spre o imagine ideală a sinelui și cât este o anamneză cu sensul de recuperare pe cât se poate, obiectivă, a unui trecut sinuos, pe care, reluându-l prin lectură să-l poți judeca? Care este miza textului? Granița dintre ficțiune și nonficțiune în cele peste 600 de pagini ale acestei aventuri ar trebui să ne intereseze în măsura în care ea devine o zonă în care amnezia firească, la fel și cea conștientă coexistă cu anamneza.

Cuvântul înainte, o lapidară punere în context a operei, este menit să orienteze eventualul cititor care se aventurează și el într-un joc al memoriilor. El este conștient de notorietatea scrierilor sale, cu atât mai mult cu cât statura sa scriitoricească este/va fi dublată de una eclezială. Opera autobiografică are așa cum am spus, un minim de orientare așezat în Cuvântul înainte unde mărturisirea este clară: „Nu am ținut niciodată un jurnal". Ceea ce ar însemna că materialul narativ nu a fost scris în proximitatea desfășurării evenimentelor, ci ulterior, uneori la distanțe enorme de timp dacă luăm în calcul fragilitatea memoriei în raport cu detaliul. Tocmai acest lucru ne atrage atenția! Că cele aproximativ 700 de pagini de memorii abundă în detalii că și când textul ar fi fost redactat într-o ordine temporală de invidiat. Autorul cunoaște această inadvertență între propria mărturisire și conținut și, în consecință, simte nevoia unei explicații: „Le-am scris în grabă, cu ochii pe calendar, fără meșteșug și fără pretenții, căutând să le țin amintirilor o curgere în timpul lor, care totuși suferă de unele aproximații"[5]. Aceste „aproximații" constituie, după părerea noastră, corespondentul detaliilor care au rolul și meritul de a lega structura de rezistență a unei biografii impresionante. Însă prezența lor pune sub semnul întrebării, în mod logic, credibilitatea discursului autobiografic. Miza *Memoriilor* este una a reconfigurării unei realități sau cititorul/cercetătorul trebuie să facă eforturi

[5] Valeriu, Anania, *Memorii*, p. 15.

Scanned with OKEN Scanner

considerabile să recupereze datele realităţii dintr-o istorie a „sufletului meu”[6]? Pactul pe care-l propune Valeriu Anania este clar: *Memoriile* sunt şi trebuie să fie, pe lângă mărturia unei lumi, o mărturie a sufletului. Aşadar recuperarea unui timp, al unei lumi se realizează, în acest caz printr-o anamneză personală. Fuga de amnezie sub orice formă s-ar instala aceasta devine o miză importantă. Anania însă nu este interesat atât de o rescriere a istoriei pe care a trăit-o cât, mai ales, de felul în care a trăit-o şi înţeles-o personal şi de modul în care a reacţionat la agresivitatea acesteia.

Firește intenţia nedeclarată mereu, dar intrinsecă a oricărui demers autobiografic este aceea de a mărturisi adevărul despre parcursul vieţii celui care scrie. Valoarea de adevăr se subînţelege în acest caz deoarece spre deosebire de opera de ficţiune, textul autobiografic trebuie să ilustreze tocmai un adevăr ca rezultat al rememorării. Efortul anamnetic are ca rezultat o recompunere a realităţii şi nu realitatea în sine, obiectivă. Pe de altă parte valoarea de adevăr nu mai poate fi privită în mod obiectiv, adevărul devine convingere, parte a experienţei personale, deoarece fiecare persoană are o reprezentare singulară a realităţii. În *Memorii* are loc tocmai această mutaţie de la Adevăr la adevăr personal, experimentat. În această lumină trebuie citit şi înţeles volumul. Relaţia anamneză, ca recuperare dureroasă şi costisitoare a propriului eu – amnezie, ca refuz continuu de a accepta agresiunea şi teribilul realităţii poate da răspuns unor critici în care este reliefată intenţia autorului de a-şi idealiza, cosmetiza propria imagine în faţa cititorului. Crearea unei istorii personale, la frontiera dintre obiectiv şi subiectiv, devine expresia încercărilor de căutare a sinelui prin anamneză – un exerciţiu al scrierii despre sine este un exerciţiu de înţelegere a vieţii sale pe care scriitorul şi-l asumă, oferind un sens propriului traseu existenţial. Volumul devine un mozaic al diferitelor momente mai mult sau mai puţin importante care capătă o sens doar în măsura în care este privit detaşat, „de sus” sau în măsura în care încearcă să comunice mai mult autentic decât literar.

Anania nu scrie pentru „scrisul în sine” ci pentru a ieşi din sine prin confesiune. Genul autobiografic în care se înscrie acest volum este departe de a fi încadrabil în genul de scriitură pe care francezii îl numesc „écriture du soi”. Din această perspectivă volumul de memorii poate fi considerat un volum autobiografic. Din definiţia lui Philippe Lejeune asupra autobiografiei ca „povestire retrospectivă în proză pe care o persoană reală o face despre propria existenţă, atunci când pune accent pe viaţa sa individuală, îndeosebi pe „istoria personalităţii sale”[7], rezultă că textul autobiografic se scrie printr-un efort anamnetic continuu prin care se reface o imagine a trecutului cu referire la contextul

[6] *Idem*, p. 16.

[7] Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2000, p. 12.

Scanned with OKEN Scanner

în care acestea sunt scrise și desigur cu instrumentele specifice limbajului. Deși această definiție fundamentează scrierea autobiografică pe bazele unui sistem referențial real, recognoscibil și stabil lingvistic, ea introduce și o coordonată esențială autobiografiei și anume componenta originalității, a elementului personal. În același timp textul intră în relație cu cititorul pe care-l angrenează într-un univers fascinant în care nu istoria concretă îi suscită interesul cât mai ales o istorie personală care poate intra în relație directă cu lectorul: „O autobiografie nu este doar un text istoric în care autorul se angajează să spună adevărul prin opoziție cu ficțiunea, sau în care autorul nu face nici un angajament, ci îi propune cititorului să-l facă să creadă și îl antrenează într-un joc savuros sau fascinant. O autobiografie, în contrast cu ficțiunea, dar și cu biografia sau istoria este un text relațional: autorul cere ceva cititorului și îi propune ceva"[8].

Într-un articol despre autobiografie, Eugen Simion[9] observa interesul pe care îl suscită autobiografia, motivând acest fapt prin referire la două aspecte: existența unui filon autobiografic în orice operă fictivă sau nonfictivă și statutul de „celulă germinativă" care circulă și se combină în memorii, în jurnalul intim, în eseul biografic – adică în mai toate tipurile de scriitură confesivă. Privind din acest punct de vedere este cert că această „celulă germinativă" care se concretizează în *Memorii* poate fi identificată în aproape toată opera epică de ficțiune a scriitorului. Nuclee importante de biografie sunt integrate în structura narativă a colecției de povestiri *Amintirile peregrinului apter* sau a romanului *Străinii din Kipukua.*

Privitor la problema memoriei Valeriu Anania încearcă și un alt exercițiu în procesul de anamneză: iertarea/ nevoia de iertare. În această aventură a memoriei personale în care se amestecă propriile reflecții cu amintirea altor persoane autorul își ferește condeiul de izbucniri sau acuze. Când o face, din goana condeiului, își fundamentează judecățile. Global însă *Memoriile* păstrează calmul memoriei. Nu este vorba de o iertare în sensul cel mai comod al cuvântului și nici măcar în cel biblic. Dar poate fi vorba de iertarea în sensul în care o definea Paul Ricoeur în epilogul cărții sale *Memoria, **istoria, uitarea*** pe care o explică într-un dialog cu Sorin Antohi: „which is to say that the book takes the perspective of an appeased memory. This is the word that I would like to associate with forgiveness. The appeased memory does not seek to forget the evil suffered or committed. It seeks rather to speak of it without anger. I am thinking of the saying: Sine ira nec studio, which comes from Tacitus's Annals. Thus, without anger nor prejudice. So, why do I say that

[8] Philippe Lejeune, *Pour l'autobiographie, propos recueillis par Michel Delon*, în Magazine littéraire (Les écritures du Moi: de l'autobiographie a l'autofiction), nr. 409, mai, 2002, p. 14.

[9] Eugen Simion, *Autobiografia,* în Caiete critice, nr. 1–2 (243–244), 2008, p. 18.

Scanned with OKEN Scanner

there was a moment in my discussion of memory that announced, in a way, the matter of forgiveness? These are my reflections on the recognition of the remembered past: At this point, I speak of the "small miracle of recognition". And I was interested in this without knowing that there was going to be a follow-up in the chapter on forgiveness"[10].

Un moment important în biografia scriitorului este acela când, lipsit de orice posibilitate de a scrie, reţine în memorie versuri pe care apoi reuşeşte, în pofida rigorilor închisorii, să le scrie în dublu exemplar pe hârtie. Amnezia artistică este refuzată categoric printr-o anamneză continuă. Fixarea în scris nu reprezintă decât o formă finală a acestui travaliu. Este, poate cel mai important experiment intelectual pe care şi-l asumă scriitorul, acela de a scrie „în memorie" sute şi mii de versuri, de a le repeta cu stăruinţă, până când toate acestea au construit un veritabil şi convingător univers artistic. este vorba de cele două opere literare care au fost născute în universul interior, „pe creier"[11] şi apoi pe hârtie: „M'a întărit Dumnezeu şi am lucrat cu mare îndărătnicie zi de zi şi noapte de noapte, alcătuind şi lepădând mii şi mii de versuri, repetând la infinit forma definitivă şi recapitulând – o săptămână din cele patru ale lunii – tot ce lucrasem până atunci [...] Lucrasem şi înmagazinasem în memorie peste zece mii de versuri – teatru şi poezie – repetarea îmi solicita mai mult timp, solidaritatea memoriei îmi era deseori ameninţată de subnutriţie şi boală"[12].

Perpetua anamneză, înţeleasă aici ca o rememorare continuă, o recuperare permanentă a propriilor gânduri intră într-o legătură firească cu efortul detaşării de o realitate insuportabilă care ameninţa integritatea fizică a autorului. O anamneză cu miză artistică ce favorizează o amnezie contextuală, sinonimă cu supravieţuirea: „Munca aceasta – şi mai ales conştiinţa creaţiei – mi-au

---

[10] *Memory, History, Forgiveness:* A Dialogue Between Paul Ricoeur and Sorin Antohi, http://www.janushead.org/8-1/ricoeur.pdf , consultat în data de 1 septembrie, 2017; (ceea ce înseamnă că această carte are perspectiva unei memorii atenuate. Acesta este cuvântul pe care aş vrea să-l asociez cu iertarea. Memoria relaxată nu încearcă să uite răul suferit sau comis. Încearcă să vorbească mai degrabă fără furie. Mă gândesc la mesajul: *Sine ira nec studio*, care vine din Analele lui Tacitus. Astfel, fără furie şi fără prejudecăţi. Deci, de ce spun că a existat un moment în discuţia mea despre memorie care a anunţat, într-un fel, problema iertării? Acestea sunt reflecţiile mele asupra recunoaşterii trecutului amintit: în acest moment vorbesc despre „micul miracol al recunoaşterii. Şi m-am interesat de acest lucru fără să ştiu că va fi o continuare în capitolul despre iertare").

[11] Valeriu Anania nu este un caz singular în literatura română care experimentează acest tip de „scris" în memorie pentru a-şi salva ideile artistice. Credem că în aceeaşi situaţie s-au aflat Radu Gyr, Nichifor Crainic, Nicolae Steihardt, ca să amintim numai câteva nume de referinţă. Nichifor Crainic, Radu Gyr au scris poezii emoţionante în închisoare, care au fost transmise oral după ce deţinuţii le învăţaseră pe de rost.

[12] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 330.

Scanned with OKEN Scanner

menținut, de-a lungul acelor ani, un echilibru moral de care mulți nu se bucurau. Acest univers interior al meu m'a făcut să îndur cu numai jumătate de suferință toate privațiunile și promiscuitatea vieții de pușcărie"[13]. Șansa transcrierii operelor *Meșterul Manole* și *Steaua Zimbrului* vine în mod neașteptat în aceeași pușcărie care a și generat acest timp de experiment forțat. Amnezia se manifestă în textul pe care-l avem în vedere mai degrabă prin omisiune. Fie nu sunt important anumite detalii, fie ele sunt lăsate cu bună știință într-o anumită umbră a mărturisirilor personale sub veșmântul „grabei" sau al neputinței de a cuprinde totul în scris.

Dacă admitem că literatura modernă este aceea care pune accentul pe „omul care a devenit atât de concret" după expresia lui George Bacovia, atunci înțelegem de ce, literatura contemporană devine expresia, din ce în ce mai fermă, a acestui miraj al faptului trăit, concret, la îndemână și pentru scriitor, dar mai ales pentru cititorul de astăzi. Autobiografiile, memoriile și jurnalele devin foarte prezente în peisajul literar, cu atât mai mult cu cât există și o apetență a cititorului pentru descoperirea și înțelegerea unei realități nemijlocite, exprimată în mod autentic, direct și verosimil. Tentația este cu atât mai mare din partea ambelor tabere: scriitor – cititor, cu cât formele de expresie literară enunțate mai sus, deschid o nouă perspectivă asupra unui univers intim, destinat secretului și individualității, care acum se poate dezvălui oricui intră în contat cu textul.

Problema fundamentală care se pune este dacă aceste scrieri sunt confesiuni veridice, cu un grad mic de intervenție din parte scriitorului „ca într-un proces-verbal" după expresia lui Camil Petrescu sau sunt texte care au suferit de-a lungul timpului numeroase intervenții, transformări, rafinări artistice menite să le propulseze pe orbite operelor literare de ficțiune. Cu alte cuvinte este literatura de sertar capabilă să-și păstreze veridicitatea și autenticitatea în opoziție cu literaritatea? Tocmai proliferarea acestui tip de literatură a adus în atenția specialiștilor și nevoia unor delimitări conceptuale care să fixeze din punct de vedere terminologic granițele, oricum proteice, ale acestor specii literare, cum sunt autobiografiile, memoriile și jurnalele. Însă deseori aceste specii devin ele însele dificil de delimitat și încadrat într-o formă preexistentă, adesea ele fiind recunoscute într-un amestec interesant de autenticitate și ficțiune, de intimitate și dorința de a epata.

În cazul *Memoriilor,* în mod legitim ne întrebăm în ce măsură memoria poate contura o biografie credibilă mai ales când textul este scris, după mărturisirea autorului, „cu repeziciune" sau sub imperiul lucrului nespus „Am uitat să notez (și cred că-mi scapă multe)..."[14] Nu devine cumva acest subiect al propriei biografii un construct social, o imagine preferabilă pentru sine și pentru un eventual cititor, decât una a realității? Cu atât mai mult cu cât vorbim despre

[13] *Idem*, p. 331.
[14] Valeriu Anania, *Memorii*, p.83.

Scanned with OKEN Scanner

o biografie incomodă, cu multe perioade tulburi şi încă nelămurite (ne referim la modul în care Valeriu Anania reuşeşte să părăsească România comunistă în anul 1965) şi, desigur, cu voci contestatare la adresa acestui volum. Dincolo de măiestria limbajului şi forţei expresive, dincolo de talentul literar pe care Valeriu Anania îl confirmă şi în opera beletristică, textul *Memoriilor* vorbeşte uneori direct, alteori subtil despre o întreagă perioadă istorică, în care sub haina pribegiei continue, memorialistul observă şi se observă, mărturiseşte şi se mărturiseşte, reuşind ca în fundalul propriei sale istorii să stabilească puncte de reper importante ale istoriei obiective.

Foarte util în analiza acestui text, este comentariul pe care îl propune Eugen Simion romanului autobiografic al lui Günter Gass, *Decojind ceapa.* Încercând o deslușire a relației dintre memorie şi biografia personală, criticul recunoaşte că la intersecţia dintre dimensiunea subiectivă a reprezentării realităţii şi biografia obiectivă, graniţele dintre formele de expresie artistică se estompează, făcând aproape imposibilă clasificarea operei rezultate într-una dintre speciile cunoscute ale memorialisticii. Criticul Eugen Simion sintetizează în câteva fraze problemele pe care le generează întotdeauna încercarea de a lucra cu conceptele care intră în sfera memorialisticii. Multe din scrierile memorialistice se trădează pe parcursul naraţiunii confesive, îmbrăcând diverse forme de expresie dificil de încadrat într-o formă standard. Referindu-ne la lucrările supuse analizei noastre ne aflăm în aceeaşi ipostază a criticului derutat de ambiguitatea construirii discursului narativ. *Memoriile* lui Valeriu Anania se cuvine a fi analizate cu grija de a surprinde toate aspectele care ţin nu numai de forma de expresie, dar şi de capacitatea lor de a imortaliza o lume. Volumul de memorii al lui Valeriu Anania se cuvine a fi analizat cu grija de a surprinde toate direcţiile. Textul este, până la un punct, autoreferenţial, autorul de pe copertă fiind acelaşi cu naratorul, discursul are ca subiect persoana autorului, dar şi memorialistic ceea ce presupune că obiectul discursului devine în primul rând contextul istoric pe care îl traversează autorul. Esenţa autobiografiei o constituie pactul de identitate al autorului (din accepţia lui Phillippe Lejeune), respectiv convenţia lui eu, cel de pe copertă, care promite că va mărturisi totul despre sine. În condiţiile date, ale unor delimitări conceptuale destul de variate şi de proteice volumul *Memorii* propune un tip de discurs eterogen în mixtura căruia intră mai toate formele de expresie ale biografiei: autobiografie, memorii, eseul autobiografic, reflecţiile personale care au menirea de a schiţa „o mărturie nu numai a unei lumi, ci şi a unui suflet”[15]. „Nu-i suficient pentru a discredita memoria, instrumentul nostru principal de lucru când e vorba de literatura confesivă?”[16]

---

[15] *Idem* p. 16.

[16] Eugen Simion, *Autobiografie, roman autobiografic, roman-memorii, eseu autobiografic? (I); Günter Grass: Decojind ceapa;* Cultura nr.:175 / 2008-05-29 / Secţiunea: Cultura

Scanned with OKEN Scanner

Însemnările zilnice devin o formă de oglindire a memoriei în volumul *Memorii*, dar și în eseurile subiective și autobiografice din *Rotonda plopilor aprinși*, creionează nu numai imaginea unui om, ci și a unei epoci în care rezistența prin cultură devenise, poate, singura posibilitate de menținere a unei identități autentice. Ele devin, în egală măsură și un suport concret de înțelegere a operei beletristice. Rememorările autorului au o dublă valență. Privind aspectul documentar, istorico-literar, ele constituie o sursă informativă de cea mai mare autenticitate cuprinzând o suită de date și elemente noi, completând și intensificând portretul de până acum al personalității autorului și totodată deschizând noi perspective în cercetarea și cunoașterea ambianței literare din epoca sa, cercetare căreia nu i s-a acordat suficient spațiu critic.

Perspectiva oferită de *Memorii*, de amintirile așternute pe hârtie la diverse răstimpuri, este vastă, încadrând aproape toate momentele pe care autorul el consemnează. Ceea ce trebuie menționat și poate constitui o direcție nouă de investigare este cum și-a selectat scriitorul informația pe care a concentrat-o în acest volum? Pe lângă cuvenitele aprecieri care s-au concretizat în spațiul public după publicarea lui, volumul provoacă și o serie de nedumeriri pornind de la schimbarea datei de publicare și până la eterogenitatea volumului care cuprinde nu doar memorii în adevăratul sens al cuvântului, ci și evocări, portrete și chiar episoade cu un vădit caracter de jurnal precis în care însemnarea zilnică devine un mod de a imortaliza clipe. Analiza holistică a textului ne obligă să luăm în considerare trei momente importante pe care se etajează volumul: tinerețea călugărului Bartolomeu sub umbra etichetei de legionar, colaborarea cu patriarhul Justinian Marina și perioada americană și, pentru că face parte din perioada foarte recentă, intervalul 1989-2007 în care găsim de altfel mai multe formule literare, iar prezentarea evenimentelor este realizată prin numeroase glisări pe axa temporală. În fapt *Memoriile* lui Anania pendulează permanent, în încercarea de a-și găsi punctul comun, *între memorie*, mereu supusă amneziilor, omisiunilor intenționate și *biografia reală,* reconstituită, în parte, nu numai pe documente, ci și pe memoria altora. Acest lucru se reflectă și în Cuvântul înainte al părții a II-a a volumului în care mărturisește: „Multe din reperele trecutului mi-au pierit din amintire, dar îmi sunt de folos câteva agende cu însemnări sumare. Nici acum nu urmăresc efecte stilistice; îmi propun doar să fiu veridic”[17]. Această a doua însemnare, lapidară. și prin aceasta precisă, pune ceea ce va urma în a doua parte sub semnul veridicității. Adică un discurs autobiografic, cu însemnări precise menite să alcătuiască imaginea celui care îl scrie. Citindu-l, ai destule motive să crezi că genul autobiografic este depășit intervenind de cele mai multe ori memoriile (susținute după declarația

literară : în ariergarda avangardei în http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2667, consultat în data de 30 martie 2018.

[17] Valeriu Anania, *Memorii,* p. 357.

Scanned with OKEN Scanner

autorului de cele câteva agende cu însemnări), portretele literare, însemnările cu caracter jurnalistic, dar şi propriile reflecţii cu privire la anumite probleme. Explicaţia poate fi pe de o parte cea ilustrată de Eugen Simion în eseul amintit mai sus: „Încă un semn că genurile biograficului se cheamă şi se ajută între ele ori de câte ori este nevoie. Şi, ca să fiu până la capăt drept, să spun că ele se combină chiar şi atunci când nu este o stringentă nevoie...naraţiunea confesivă, bazându-se pe amintiri şi mai puţin pe documente, primeşte de-a valma fantasmele trecutului inscripţionate pe foile subţiri de ceapă ale memoriei. înscrise, dar niciodată sigure, totdeauna aproximative, interpretabile"[18].

Autorul însuşi pune sub semnul întrebării ideea de text memorialistic al volumului prin simplul fapt că acceptă publicarea contrar dorinţei iniţiale de a fi publicat la 5 ani după moarte. Se ridică astfel întrebarea, legitimă de altfel, ce anume a determinat ca această hotărâre să fie contramandată? Poate un asemenea demers să pună sub semnul întrebării credibilitatea unui volum de memorii? Mai este autenticitatea punctul forte al acestui tip de scriere? Sau intenţia a fosta aceea de a se livra publicului cititor un Bartolomeu Anania deja aşteptat, deja conturat până atunci în mediile intelectuale? Greu de spus! Ceea ce se poate reproşa, sub aspectul nu numai estetic, dar şi biografic, volumului, în întregul lui, este de fapt inegalitatea narativă concretizată pe de o parte prin expuneri largi şi minuţioase ale unor momente din viaţa scriitorului şi despre care se consideră că i-ar fi favorabile, pe de altă parte prin comprimări masive ale naraţiunii în cazul unor evenimente la fel de importante, cel puţin pentru nevoia cititorului de a nu se simţi trădat. Dincolo de aspectele enunţate, cititorul obiectiv nu poate să nu observe şi o anumită tendinţă egocentrică în creionarea propriei persoane, care se manifestă cu precădere în a doua parte a *Memoriilor.*

În *Cuvântul înainte* mărturisirea este clară: „Nu am ţinut niciodată un jurnal". Dar nu este singurul memorialist care mărturiseşte acest lucru. O face Paul Valery în *Ego, Cahiers, I*[19],: „Nu ţin şi n-am ţinut niciodată un jurnal al zilelor mele, eu notez ideile mele. Ce-mi poate spune biografia mea?! Şi ce-mi spun zilele care se duc?!". Tot astfel şi Roland Barthes îşi începe „scurtele lui reflecţii", *Deliberation* cu următoarea frază: „ N-am ţinut niciodată un jurnal sau, mai degrabă, n-am ştiut niciodată dacă trebuie să ţin unul. Câteodată încep să scriu, şi apoi, foarte repede, abandonez – şi totuşi, mai târziu reîncep"[20].

---

[18] Eugen Simion, *Autobiografie, roman autobiografic, roman-memorii, eseu autobiografic? (I)* http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2667, consultat în data de 30 martie 2018.

[19] Paul Valery, *Ego Cahiers, I,* Editions Gallimard, 1973, p. 213-214, apud Eugen Simion, *Ficţiunea Jurnalului intim – Există o poetică a jurnalului?*, Ediţia a II-a revizuită şi adăugită, Editura Virtual, 2010, p. 13; http://books.corect.com/ro/books/preview/505/pdf, consultat în data de 2 aprilie 2018.

[20] 1979, *Tel Quel,* eseu reprodus în *Le bruissement de la langue,* Editions du Seuil, sept. 1984, apud Eugen Simion, *Ficţiunea Jurnalului intim – Există o poetică a jurnalului?,* Ediţia a II-a revizuită şi adăugită, Editura Virtual, 2010, p. 16.

Scanned with OKEN Scanner

Nevoia de a nota evenimentele memorate și de a le lega într-un sens care să reprezinte apoi o minimă biografie este, se pare, o tentație care se manifestă la foarte mulți dintre scriitorii care au nevoie într-un fel sau altul de o dedublare în spațiul literar. Ceea ce ar însemna că, aici, materialul narativ nu a fost scris în proximitatea desfășurării evenimentelor, ci ulterior, uneori la distanțe enorme de timp dacă luăm în calcul fragilitatea memoriei în raport cu detaliul. Tocmai acest lucru ne atrage atenția! Că cele aproximativ 700 de pagini de memorii abundă în detalii că și când textul ar fi fost redactat într-o ordine temporală de invidiat. Autorul cunoaște această inadvertență între propria mărturisire și conținut și, în consecință, simte nevoia unei explicații: „Le-am scris în grabă, cu ochii pe calendar, fără meșteșug și fără pretenții, căutând să le țin amintirilor o curgere în timpul lor, care totuși suferă de unele aproximații"[21]. Aceste „aproximații" constituie, după părerea noastră, corespondentul detaliilor care au rolul și meritul de a lega structura de rezistență a unei biografii impresionante. Însă prezența lor pune sub semnul întrebării, în mod logic, credibilitatea discursului autobiografic. Miza *Memoriilor* este una a reconfigurării unei realități sau cititorul/cercetătorul trebuie să facă eforturi considerabile să recupereze datele realității dintr-o istorie a „sufletului meu"[22]? Pactul pe care-l propune Valeriu Anania este clar: *Memoriile* sunt și trebuie să fie, pe lângă mărturia unei lumi, o mărturie a sufletului. Așadar recuperarea unui timp, al unei lumi se realizează, în acest caz printr-o anamneză personală. Fuga de amnezie sub orice formă s-ar instala aceasta devine o miză importantă. Anania însă nu este interesat atât de o rescriere a istoriei pe care a trăit-o cât, mai ales, de felul în care a trăit-o și înțeles-o personal și de modul în care a reacționat la agresivitatea acesteia.

V.4. „Contra direcției de azi"

Aventura *Memoriilor* debutează cu rememorarea perioadei 1936-1940 marcată de contactul cu mișcarea legionară îmbrățișată de adolescentul de doar 15 ani, din rațiuni, mai degrabă de orgoliu personal decât dintr-o convingere care să țină de o conștiință politică. Afinitatea pentru Mișcarea legionară s-a conturat în timp și a prins rădăcini din mai multe motive legate în primul rând de biografia lui Valeriu Anania. Considerând vârsta fragedă și, în consecință, lipsa unor legături în lumea politică, este de la sine înțeles că tentația unor activități efervescente s-a instalat ca o consecință a luptei pentru supraviețuire, fiind de condiție modestă. De altfel această acută lipsă materială este invocată des în prima parte a memoriilor până când, în 1948 este cunoscut de Patriarhul Justinian. În acest context al precarității conjugat cu o nativă dorință de afirmare

[21] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 15.
[22] *Idem*, p. 16.

Scanned with OKEN Scanner

şi uneori chiar epatare trebuie înţelese acţiunile tânărului Anania care, intuind mersul lucrurilor de la „curăţia de suflet a acelei vârste", se implică în numeroase activităţi la limita legii sau ilegale, pentru care va plăti în anii ce vor urma.

Prezenţa în mişcarea legionară corespunde idealurilor lui elitiste şi ideii de participare la activităţile unei organizaţii secrete, conspirative. Foarte rapid avea să afle că inclusiv această formă de organizare, se supunea unor imperative politice şi de circumstanţă care intrau în contradicţie cu principiile morale promovate de FDC. În timpul evenimentelor din 6 septembrie 1940 şi după începe să se convingă tot mai mult că liderii Mişcării se acomodau foarte repede cu confortul oferit de poziţia lor. Referindu-se la camaradul Smultea tânărul Anania mărturisea: „Iarăşi am avut un gust amar; nu ştiu de ce îi gândeam pe legionari - chiar în biruinţă – ducând o viaţă sobră, de tabără, printre corturi şi bârne, nu pe covoare persane şi trepte de marmură"[23]. După o incursiune în Banatul sârbesc, în care răspândeşte materiale specifice Mişcării, începe să aibă certitudinea unei discrepanţe între „zelul propagandistic" şi „fotoliul de piele" pe care se instalase confortabil Smultea. „Începea să capete expresie nevoia de a fi în răspăr cu vremea" este constatarea pe care autorul o face, cu amărăciune, dar şi ca o profeţie a viitoarelor evenimente care-l vor acapara imediat după rebeliunea legionarilor împotriva lui Antonescu. Începând cu această perioadă *Memoriile* descriu o concentrare pe viaţa gazetărească, culturală ferită pe cât posibil de implicarea în politică. Existenţa revistei *Dacia Rediviva*, de care se leagă care se leagă şi apariţia a două articole ale autorului acoperă pentru o vreme aria de preocupări ale tinerilor generaţiei şi mai ales ale energicului Valeriu. Cu toate că activitatea legionară, de facto, a luat sfârşit odată cu înăbuşirea rebeliunii consecinţele aveau să-şi spună greu cuvântul până după 1984 când oficial D(osarul) de U(rmărire) I(nformativă) avea să fie închis. Prima parte a *Memoriilor* este subiectivă şi lapidară. O necesară aducere aminte pentru un start în recuperarea şi, deopotrivă, reaşezarea memoriei. Perioada frumoasă, toarsă din firul sărăciei totale şi a visului, se încheie repede odată cu începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Ambiţia de a scrie a fost puternic amplificată de perspectiva unei morţi banale în timpului primului bombardament asupra Bucureştiului. Conştientizând cât de uşor şi banal poţi muri „ca un prost care nici nu a căzut eroic, nici nu se stinge de moarte bună", hotărăşte „de a ţine mâna pe condei şi a-i dărui vieţii – ca şi morţii – un înţeles de care să nu mă ruşinez nici în faţa oamenilor şi nici la scaunul de judecată al lui Dumnezeu"[24]. Aşadar scrisul devine unicul sens al vieţii, un crez pe care îl va menţine viu în permanenţă, dovadă fiind preocuparea continuă de a scrie. Perioada de *Adolescenţă verzuie* este una de introducere, în care descoperim un om caracterizat de un neastâmpăr general, dornic să fie în prima linie. Din acest

[23] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 27.
[24] *Idem*, p. 35.

Scanned with OKEN Scanner

punct înțelegem că tânărul Anania avea vocația unui lider pentru care vremea era gata să se împlinească, fără să știe că vremea și vremurile „verzui" pot rugini prea devreme și un ideal nevinovat și credul se poate transforma într-o „fișă", un laitmotiv al tuturor deciziilor ulterioare.

V.5. Sub agresiunea istoriei

Parada închisorilor descrie evenimentele începând cu iulie-august 1941 și 1944 când se încheia cel de-al Doilea Război Mondial. Capitolul se deschide cu relatarea evenimentului din august 1941 când, total întâmplător, după cum relatează, ia parte la înmormântarea lui Horia Codreanu, eveniment care-i va aduce închisoare și celebra „fișă". Experiența carceralã o îndură cu greu dar, notează autorul își ispășește prin ea „ceva din vina de a-l fi făcut pe fratele meu legionar". Marcat de această experiență, după numai o lună, își va îndrepta pașii către mănăstirea Cernica fără să-și motiveze clar alegerea: „De ce am făcut-o, nici azi nu sunt în stare să spun (...) Oricum, e cert, nu am făcut-o din vocație". Călugăria nu o va primi la Cernica, ci la Antim acolo unde va învăța și primele rânduieli ale noii vieți. În acest răstimp va cunoaște oamenii care, într-un fel sau altul îi vor fi îndeaproape toată viața: pe părintele Bendict Ghiuș, Nichifor Crainic, Gherasim Bica, Tudor Arghezi, Gala Galaction, Victor Papilian, și alții. Multe dintre amintirile legate de ultimii trei au fost surprinse cu mult talent și emoție în volumul de amintiri *Rotonda plopilor aprinși.* Nu lipsesc de aici nici referirile la viața călugărească unele scrise cu un strop de amărăciune, altele cu un umor irezistibil. Sunt suficiente două astfel de ipostaze pentru a putea înțelege atitudinea lui Valeriu Anania față de viața monahală pe care o îmbrățișase fără o convingere lăuntrică, dar pe care o va profesa ca pe un destin: „Părinții nu se simțeau cu nimic legați între ei, viața lor în comun părea o simplă întâmplare, ca la armată sau în pușcărie, și în curând a început să-mi fie milă de oamenii acestei tagme care se adunau fără să se știe, trăiau fără să se iubească și mureau fără să se plângă"; „Vlădica Laiu slujea frumos, dar nu avea în slujbă nicio trăire. Mai toată vremea îi bombănea, printre mustață și barbă, pe părinții împreună-slujitori și-i zicea unuia „catâr" și altuia „viței", iar poporul se închina cu evlavie crezând că el se roagă. La Liturghie a fost atât de preocupat de judecarea unui astfel de „bou" din jurul Sfintei Mese, încât a uitat să sfințească darurile..."[25] De asemenea cititorul atent și ajuns la vârsta maturității în opera lui Anania va descoperi aici și numeroase nuclee ale povestirilor din *Amintirile peregrinului apter* așa cum evidentă este evocarea atmosferei de la Polovragi unde „nu existau chilii încuiate, nici măcar cea a starețului" sau evocarea figurilor unor călugărițe destoinice, Mama Olga și Mama Sia, surori care au

[25] *Idem*, p. 52.

Scanned with OKEN Scanner

reuşit, prin pricepere şi geniu să transforme mănăstirea Bistriţa „într-o vatră de cultură echivalentă cu cele catolice". Relatarea celor 6 luni de lagăr petrecute în închisorile de la Negru-Vodă, Jilava, Târgu Jiu, în cel mai omenesc mod cu putinţă este de natură să atragă atenţia. De la temerile inerente ale proceselor şi până la răstimpul petrecut în închisoare, unde făcea eforturi considerabile pentru a rămâne echilibrat faţă în faţă cu tentaţia de a judeca pe cineva, slujba de Crăciun, masa îmbelşugată de revelion a ofiţerilor, sfinţirea închisorii de Bobotează, colectele care se făceau pentru cei închişi pentru a beneficia, în schimbul banilor de un regim mai confortabil, gesturile de omenie printre atâtea altele de grosolănie, toate acestea descriu nu doar o experienţă personală care are toate motivele să fie credibilă, ci şi o lume a subteranului, a proscrişilor creionându-se astfel un imaginar al spaţiului carceral întregit de relatările celor 6 ani şi două luni de închisoare pe care le va petrece în diverse închisori. Eliberarea din lagăr nu-i va aducea liniştea tânărului călugăr, care, conştient fiind de venirea imanentă a ruşilor şi odată cu ei a puterii bolşevice, hotărăşte să fugă din ţară în Iugoslavia. Graniţa n-o va trece pe de o parte din cauza unor zvârcoliri de conştiinţă care-l vor obliga să nu-i facă rău, cu o asemenea ispravă, preotului care-l găzduise, iar pe de altă parte pentru că va fi prins şi trimis, din lipsă de probe la Polovragi. Situaţia politică a României cunoştea profunde modificări, ruşii punea stăpânire pe mare parte din ţară aşa că înapoierea la Polovragi nu se va face decât prin şi de-a lungul munţilor. Aventura în sine poate constitui, prin relatarea ei o pagină de literatură autentică. Drumul până la Polovragi, fuga spre Bucureşti apoi spre Bistriţa, fuga din calea Siguranţei spre Arnota descriu fidel modul în care istoria poate influenţa existenţa individului care nu i se supune. În cele din urmă, predându-se, la Legiunea de Jandarmi din Târgu –Jiu primeşte neaşteptatul verdict: „Du-te, părinte, şi ţine-te numai de carte şi nu te amesteca în politică; politica nu e de dumneata..."

V.6. Avatarurile ierodiaconului sau „dracu□ ăla de popă"

Noua ipostază de om liber, fără „domiciliu obligatoriu" aşa cum în mod nesperat obţinuse, îi oferă posibilitatea de a se înscrie la Facultatea de Medicină de la Cluj pe care o ia în serios în pofida greutăţilor materiale din ce în ce mai stringente. În toată această perioadă ierodiaconul Bartolomeu Anania se fereşte să fie implicat în orice fel de organizaţie cu sau fără implicaţii politice. El însuşi mărturiseşte că prin conjugarea a doi factori (votul colegilor şi slăbiciunea de „a ceda") lucrurile aveau s-o ia pe o altă pantă decât cea pe care şi-o hotărâse cu ceva timp înainte. Cu prilejul reînfiinţării Societăţii Academice Petru Maior, era ales „preşedintele anului doi de Medicină cu peste patru sute de voturi contra cinci". Situaţia politică instabilă, existenţa celor patru partide de guvernare cu preponderenţă cel al lui Petru Groza, care înclina balanţa spre ruşi, vor aduce o

Scanned with OKEN Scanner

serie de schimbări în administrația Universității astfel încât pentru tânărul președinte al studenților această situație presupunea o atitudine de preîntâmpinare a viitoarelor probleme printr-o eventuală alianță cu puternicii zilei. O astfel de alianță nu se va realiza, însă evenimentele legate de rebeliunea studenților de la Cluj din 1946 îl vor propulsa spre o altă orbită a destinului său. Greva studențească de la Cluj avea să-l seducă pe monahul care le 25 de ani încercase de mult această ispită a celebrității după cum însuși o spune: „La 25 de ani e greu să scapi de tentația gloriei. Nu numai că nu am scăpat, dar i-am făcut și o regie"[26]. Manifestațiile antiromânești și deopotrivă cele antiungurești au dezvoltat un puternic simț național în studenții români care suspectau o neimplicare a autorităților române în apărarea drepturilor românilor. Metodele de manipulare erau aceleași: diversiunea, informația trunchiată, provocarea directă, astfel încât evenimentele să se precipite, iar rezultatul să fie unul convenabil autorităților. Dacă finalul lui 1945 restabilea drepturile pierdute ale românilor din Transilvania inclusiv a Universității „Regele Ferdinand", din Cluj, mutată temporar la Sibiu și, odată cu acest eveniment major, reîntoarcerea tinerilor să-și termine studiile întrerupte ori să le înceapă, anul 1946 aduce cu sine o serie de schimbări care aduceau nu doar angoasele instalării odiosului regim comunist, ci și mai ales problema revizionismului maghiar: „în acel Cluj al primăverii lui 1946, nu comunismul era principala preocupare a vieții academice, ci problema ungurească față de care autoritățile – atât ale Universității, cât și ale orașului – manifestau destulă ambiguitate"[27]. Implicarea călugărului Vartolomeu Anania are loc în conjunctura în care președintele Centrului Studențesc, bolnav fiind, îi deleagă această funcție. Cum era de așteptat acesta se implică în organizarea studenților astfel încât mândria națională, lezată atât de ofensa adusă de agenții șovini, cât și de nepăsarea autorităților, să fie repusă în valoare. Ideea unei greve „de protest și revendicare" prinde contur și devine fapt atunci când apar primele arestări. În calitate de reprezentant al studenților încearcă să dezamorseze situațiile tensionate, dar va sfârși prin a provoca mânia autorităților, ministrului de interne, Teohari Georgescu precum și exmatricularea definitivă din facultate. Paginile care descriu această nouă aventură a monahului student se citesc cu sufletul la gură, nu doar pentru valoarea artistică atinsă, grație abilității artistice a scriitorului, ci și pentru densitatea informațiilor pe care le relevă adăugând unui tablou istoric consemnat obiectiv în paginile istoriei. De asemenea este de remarcat modul în care sunt surprinse relațiile cu autoritățile, slăbiciunile dovedite de acestea în contextul destul de nesigur al politicii vremii, ipocrizia unor lideri politici și universitari care vor transforma rezistența de studenților într-un eșec cel puțin la nivel de impact național. În această învolburare de evenimente liderul studenților, „părintele" așa cum fusese

[26] *Idem*, p. 129.
[27] *Idem*, p. 120.

Scanned with OKEN Scanner

supranumit de studenţi, este cel care pledează nu atât pentru aspectul politic al relaţiilor cu maghiarii, ci pentru drepturile studenţilor care erau tot mai săraci şi lipsiţi de apărare împotriva abuzurilor. De altfel în ceea ce priveşte agresivitatea maghiarilor care începuseră să aibă şi o oarecare susţinere politică, Anania îndemna ferm: „Să te superi când vrei tu, nu când vrea altul!" alături de imperativul calmului faţă de provocările şi manipulările prin informaţiile false răspândite. Vocaţia de lider, dar şi o anumită plăcere de a nu-şi refuza întâietatea îl propulsează în cele mai riscante situaţii care vor fi apoi catalogate ca activităţi huliganice şi tratate ca atare. Deghizarea în civil, ipostază în care se va simţi foarte bine, îi va aduce un plus de faimă şi posibilitatea de a concerta nestingherit cele câteva zile de grevă în care nu doar că menţine moralul studenţilor, dar le şi furnizează informaţiile necesare pentru a putea evita o agravare a situaţiei care ar fi pus în pericol succesul grevei, aşa cum a fost şi în cazul arestărilor studenţilor găsiţi noaptea pe stradă. Această imagine de Robin Hood, ascuns de ochii autorităţii, dirijând incognito acţiunile grevei poate să fie o considerată o constantă a caracterului omului Anania privit în ansamblu care, însă, va trece în faţa puternicilor vremii un motiv suficient pentru catalogarea lui ca „duşman" al ordinii publice şi, mai târziu, acuzat pentru uneltire împotriva regimului. Îngenuncheat în demersul său, bine intenţionat şi trădat de interesele cotidiene Anania va lua din nou drumul pribegiei, de data aceasta exmatriculat, cu visul de a deveni medic ruinat, încercând să regăsească un alt fir al rostului de care să se agaţe pentru a continua. Primul refugiu îl va găsi, împreună cu Suciu, la bunul părinte Veniamin, apoi dorul de ducă îl va îndrepta din nou la mănăstirea Bistriţa unde va ajuta două călugăriţe să-şi termine lucrările de licenţă ceea ce-i va reînvia dorul de studenţie, de Cluj şi de medicină. Întoarcerea în oraşul grevei îi va aduce automat arestarea şi fixarea, după câteva zile de închisoare pe un ger năpraznic, a domiciliului forţat la Baia de Arieş. Volumul I din D(osarul) de U(rmărire) I (nformativă) 1450, cuprinde o serie de referiri la acest moment al revenirii la Cluj a fostului lider al grevei studenţeşti. În nota *Serviciului Poliţiei de Siguranţă, Cluj din 3 februarie 1947 se precizează:* „Avem onoarea a vă trimite mai jos în copie o notă informativă rugându-vă să binevoiţi a dispune verificarea comunicându-ne rezultatul cât mai urgent posibil (...) Suntem informaţi că a venit la Cluj călugărul Anania Valeriu, autorul şi instigatorul grevei studenţeşti din anul trecut. Domnul profesor Papilian[28] a invitat la domnia sa pe sus-menţionatul călugăr şi a aranjat să fie admis să dea examenele". La Baia de Arieş va rămâne, lângă părintele Gherasim Bica, pe care Episcopul Nicolae Colan îl însărcinase cu întemeierea unei mănăstiri. Cum în martie 1947 au început arestările masive, călugărul Vartolomeu se adăposteşte pentru o vreme într-o colibă a unor ciobani, de unde

[28] Profesorul Victor Papilian de la Cluj, evocat şi în *Rotonda plopilor aprinşi*.

Scanned with OKEN Scanner

pleacă apoi la Cluj fiind aproape convins că fi prins. Securitatea îl avea deja în atenție așa cum o dovedește informarea Direcțiunii Securității poporului Cluj către București, fila 49, din Volumul I: „Anania Vartolomeu a fost președintele tineretului universitar PNȚ Maniu Iuliu din Cluj și capul grevei studențești din Cluj, în anul 1946-1947 când a și dispărut și din informațiuni ar fi fost adăpostit în Mănăstirea Topliţa – Mureș. Colonel de Securitate Patriciu Mihai/ Locotenent major de Securitate Gheorghe Breiner". Și după această arestare, din ordinul lui Mihai Patriciu, Valeriu Anania scapă și se întoarce la mănăstirea Topliţa unde, pentru puțină vreme devine stareț pentru ca, în scurtă vreme doar, să poposească la Cluj în speranța recuperării dreptul de a fi din nou studentul Facultății de Medicină. Securitatea îi interzice de data aceasta, după opt zile de arest, să mai calce în Clujul universitar, invocându-se aura „de idol al studențimii" care ar putea provoca probleme pe viitor și fiind alungat cu confesiunea interesantă, într-adevăr, a comisarului „Ne-de-ran-jea-ză!". Expulzarea din Cluj are din nou aura exilării unui erou. Obligat să se reîntoarcă la domiciliul forțat de la Topliţa, dar „din post în post" adică peste 200 de kilometri pe jos, „părintele" care a fost cu „studenții de la Cluj", este primit cu admirație și omenie, moderate însă de spaima stăpânirii, prin mai toate satele pe care le traversează până la mănăstirea de destinație. Reîntoarcerea la Topliţa nu presupune și o stabilitate, tânărul călugăr fiind mânat de dorul tumultului urban, de implicare în propria pregătire, liniștea mănăstirii nefiind pentru el o opțiune de îmbrățișat. Va reveni la Cluj mânat de același impuls de a-și continua studiile la facultatea de medicină însă îi va fi refuzată reînscrierea pentru totdeauna deși primește asigurări din partea oficialităților că va fi reprimit. Mărturie a acestui lucru este și declarația, scrisă de mână, a lui Vartolomeu Anania, declarație care se află la D.U.I, vol. I, din 1947, în care declară lui Negulescu, pe care îl cunoscuse la frații Racolța acasă, că este distrus sufletește și că ar dori să intre din nou în viața civilă fără a mai fi obstrucționat de limitările politice și pus în situația de a fi urmărit și izolat. Negulescu îl primește și după consultări îi sugerează să se înscrie în U.N.S.R. *I se confirmă faptul că poate continua studiile medicale în iulie 1947* de către Ministerul Educației Naționale și că va menține cu partidul o legătură de orientare ideologică. Este apoi primit de dl. Mocanu care se bucură de dorința lui Anania de a reveni la sentimente mai bune față de noua ideologie și *i se aproba cererea de înscriere la medicină.* Adaugă că interacțiunea cu Cârja Făgădaru nu a fost decât una strict de natură literară. În legătură cu călugărița Tatiana și cu alte maici nu a avut decât legături de natură frățească și creștinească. În 1946 scrie și prezintă o piesă de teatru *„Slavă Omului" pentru muncitorii din centrul forestier Bistrița, primind mulțumirile sindicatului.*

În acest context de căutare disperată a unui loc, în care „să se aranjeze", cum de altfel îl sfătuiau și cei de la Securitate, inclusiv Maica Olga Gologan îl avertizează pe Anania cu privire la zbuciumul pe care și-l provoacă zadarnic, și

Scanned with OKEN Scanner

îi recomandă să se cuminţească căci aşa este creştineşte şi omeneşte. Această aranjare presupunea o legătură cu un prinţ al Bisericii şi i-ar fi asigurat ierodiaconului Vartolomeu cel puţin un echilibru social. Este şi motivul pentru care va cere ajutorul arhiepiscopului Emilian Antal, care va rămâne curând fără scaun din cauza reorganizării bisericeşti. Încredinţându-i un dosar în care avea „nu numai un memoriu, ci şi foarte multe acte – unele originale – asupra grevei de la Cluj"[29] nu va primi niciodată un răspuns, ci dimpotrivă o lovitură prin aceea că arhiepiscopul va folosi dosarul lui Anania pentru a-şi ataca viitorul adversar la scaunul patriarhal – Justinian Marina.

Între timp, prin graba vremii tânărul călugăr va ajunge student şi la facultatea de Teologie din Sibiu, unde, sub un regim cazon, de teama de a nu fi arestat, îşi scrie lucrarea de licenţă „Misterele Orientale şi raportul lor cu creştinismul", iar după şapte ani îşi susţine teza de licenţă îndrumat de profesorul Emilian Vasilescu. În scurt timp, ca un răspuns la chinul lăuntric de a-şi găsi un rost, prin septembrie 1948 întâlneşte omul providenţial lângă care destinul său va cunoaşte lungi şi sinuoase drumuri. Încercarea de a obţine sprijinul noului Ierarh despre care se ştia că are o mare influenţă politică se întâmplase şi în 1948 când, la sfatul „mamei Olga Gologan" de la Bistriţa, monahul rătăcitor se hotărăşte, prin intermedierea maicii Tiberiada, „cea mai straşnică monahie a Bistriţei"[30], să ajungă la Mitropolitul Moldovei, viitorul Patriarh. Răspunsul negativ pe care îl primeşte îl va determina să aleagă alte variante.

V.7. Primii zece ani lângă Patriarh (1948-1958)

Întâlnirea dintre Justinian, patriarh de puţină vreme, şi Anania stă sub semnul providenţei sau cel puţin aşa mărturiseşte autorul vizavi de şansa de a se găsi în faţă patriarhului într-un moment de cumpănă al vieţii sale. Aflat la Bistriţa cu speranţa obţinerii unui post de profesor de religie, Valeriu Anania este pus în postura de a-i mărturisi patriarhului care este situaţia lui socială: „din două vorbe, i-am destăinuit „trecutul" meu politic: frăţia de cruce, lagărul, greva de la Cluj, arestările"[31]. Într-un plan de măsuri, 341/26. februarie 1955, al Securităţii, *Matei,* (informator racolat împreună cu *Pană, Marcu, Florică, Cantor, 39*), este cel care redă discuţia dintre Patriarhul Justinian şi călugărul fugar de la Bistriţa: Patriarhul: „Cine eşti, de unde eşti şi ce vrei? Valeriu Anania: Sunt licenţiat în teologie la Sibiu, am urmat facultatea de medicină din Cluj unde am fost preşedintele studenţimii, organizând lupte şi greve naţionaliste în spiritul idealului neamului românesc. Am fost prins, întemniţat,

[29] *Idem*, p. 170.
[30] *Ibidem.*
[31] *Idem*, p. 179.

Scanned with OKEN Scanner

dar din toate am scăpat cu abilitate și curaj. Dar acum sunt al nimănui și aș vrea un post de diacon la această mănăstire". Planul de măsuri întocmit de Securitate era foarte riguros și presupunea pe lângă o prezentare sumară a situației celui avut în vedere, o prezentare detaliată a tuturor legăturilor, afirmațiilor, atitudinilor față de regim. Întotdeauna acestea erau urmate de un plan bine stabilit, cu termene clare de finalizare, pentru racolarea de noi informatori în jurul „obiectivului" care să culeagă probe pentru incriminare. Redăm în sumar conținutul unor astfel de „Planuri de măsuri informativ-operativ, aprilie-iulie 1955":

- Stabilirea legăturilor lui V. Anania cu R. Veniamina starețа mănăstirii Viforâta;
- Culegerea de probe despre Anania de după 23 august și realizarea unei caracterizări.
- Stabilirea legăturilor lui Anania cu diferite elemente din țară și străinătate în special călugări și călugărițe.

Măsuri:

- Dirijarea informatorului *Teanu* cu sarcini precise în mediul lui Anania;
- Definitivarea studiului lui Andrei Scrima și întocmirea referatului;
- MAI Ploiești raportează despre noile legături ale lui Anania;
- Informatorul *Șarpe* va fi dirijat pentru a deveni mijlocitorul legăturilor dintre Veniamina starețа de la Viforâta și Valeriu Anania;
- Informatorul *25.V* va fi dirijat pentru a se apropia cât mai mult de Valeriu Anania pentru a-i atrage încrederea;
- Interceptare secretă a întregii corespondențe a lui Valeriu Anania cu oricine din țară sau străinătate.

„Planul de măsuri nr. 341/26 februarie 1955" debutează de asemenea cu un istoric al inculpatului foarte succint de la înrolarea în mișcarea legionară și până la momentul întocmirii documentului

- Important: Într-o notă informativă din *1949 Patrichi Ctin ar fi afirmat că VA fost legionar ar lucra și în prezent în astfel de organizații cu Ipolit Ciubotaru și Gherasim Cristea și a trecut la reorganizarea nucleelor.* A activat în cadrul grupului Cristofor Dancu închis la Aiud;
- A avut manifestări dușmănoase la adresa regimului și are legături cu Gherasim Bica și Băbuș Grigore;
- În 1951 a fost dirijat pe lângă Valeriu Anania informatorul *Șarpe* care nu i-a captat încrederea;
- În 1953 a fost recrutat informatorul *N* care a dovedit rea-credință și s-a renunțat la serviciile lui. *Matei* amintește și de o intervenție a lui Anania cu privire la ideea Patriarhului de a desființa Mănăstirea Bistrița. La sfatul lui Patriarhul renunță și prin aceasta Anania consideră că este apreciat"[32]);

[32] Vezi Anexa 19, (Anexe, p. 347); O altă notă informativă nr.341/21 octombrie 1953 are o concluzie interesantă: „*V Anania este fricos!*".

Scanned with OKEN Scanner

Concluziile sunt negative pentru Anania întrucât regimul îl consideră un element dușmănos și, pe cale de consecință, se impune urmărirea prin legăturile pe care le are cu agenții.

- Sursa Vlaicu denunță o „amenințare" a lui Valeriu Anania în predică cu privire la oamenii care stau împotriva lui Dumnezeu;
- Au fost interogați 6 oameni bănuiți că ar avea legături cu V. Anania: *Cristofor Dancu, Ionescu Andrei, Popescu Gheorghe, Iliescu Dumitru, Paraschievici, Teodorescu Margareta.* Din informații s-a stabilit *doar că Valeriu Anania încă are manifestări dușmănoase la adresa regimului și legături cu foști legionari.*
- Valeriu Anania are legături de strânsă prietenie cu Firmilian Marin Mitropolit al Olteniei. Organizează întâlniri de propagandă legionară cu călugărițele de la Viforâta și este considerat un element dușmănos.

Măsurile erau aceleași: violarea corespondenței, infiltrarea de informatori și montarea de echipament operativ în biroul și casa în care locuiește. Există la dosar chiar și o schema precisă cu încăperea și locul în care iese firul de telefon din cameră! „Se concluzionează că dacă nu se va dovedi ostil regimului Anania va fi recrutat informator deoarece este omul intim al patriarhului Justinian Marina și al Mitropolitului Firmilian și ar putea fi folositor într-o serie de sarcini de partid".

Revenind la momentul întâlnirii de la mănăstirea Bistrița, Valeriu Anania devine colaboratorul apropiat al patriarhului Justinian trecând prin diferite funcții și responsabilități la palatul patriarhal: intendent (1948-1949), inspector patriarhal pentru învățământul bisericesc care reprezintă și un răstimp prolific pentru Anania de a călători, de a cunoaște oameni noi, dar și de a trezi interesul tot mai mare al Securității care-l urmărea peste tot prin diverși interpuși, mulți din mediul eclezial (1949-1950), asistent al profesorului Teodor M. Popescu la catedra de I.B.U. (1950-1951), decan al Centrului de Îndrumare Misionară și Socială a Clerului, la Curtea de Argeș, unde predă cursuri de istorie bisericească și omiletică (1951-1952). În această poziție ajunge cu totul neașteptat pe fondul unor tensiuni existente între Patriarh și puterea politică. Tendința regimului era de a acapara cât mai multe dintre imobilele Bisericii, spre a încetini, eventual bloca activitatea eclezială. În 1951, Guvernul voia, cu orice preț, spațiul mănăstirii Radu-Vodă din București, iar Patriarhul a negociat ca în schimbul cedării acestui imobil să primească dreptul de a redeschide Centrul de Îndrumare Misionară și Socială a Clerului, de la Curtea de Argeș. Singura persoană care ar fi putut servi interesele patriarhiei era ierodiaconul Bartolomeu, care, conform mărturiilor din *Memorii* nici nu a avut timp să se gândească la propunerea patriarhului. Desigur, contestatarii patriarhului au bănuit în această mișcare o intenție a acestuia de a înființa un centru în care preoții să fie incluși într-un program „cu accent politic (...) cu scopul declarat de

Scanned with OKEN Scanner

a-i forța să-și aducă la zi cunoștințele de specialitate. Patriarhul însă se folosea mai degrabă de această oportunitate pentru ca preoții „să ia act de noua situație politică din România și să-și adapteze pastoraţia în funcţie de noile condiţii"[33]. În această nouă poziție de decan „administrativ", autorul indică faptul că, într-un anumit context (ziua onomastică a profesorului Nicolae Chițescu) află de la un musafir care „picase" pe neașteptate, în persoana profesorului Cristescu Grigore, că prezența acestuia nu fusese chiar inocentă, ci o însărcinarea expresă de a întocmi un raport asupra activității sale. Ceea ce nu era clar nici chiar pentru urmărit era „de (către) cine?" era trimis acest om. Studiind documentele din arhivele securității ajungem la concluzia că, mai ales aici urmărirea informativă asupra trimisului patriarhului ca decan al Centrului de Îndrumare Misionară și Socială a Clerului, la Curtea de Argeș se intensifică. Fila 99 a dosarului de urmărire informativă 1450 volumul 1, ACNSAS arată că la 2 februarie 1952 Direcțiunea Generală a Securității/ Regiunea Argeș transmite Către Direcțiunea Generală a Securității Statului următoarele: „Raportăm că în ziua de 15 ianuarie 1952, în sala de conferințe a Institutul Teologic din Curtea de Argeș a avut loc deschiderea celei de-a XII a serii de cursuri misionare, care va dura până la 15 martie 1952. Conferința a început la orele 11,30 unde a luat parte Mitropolitul Olteniei Firmilian, profesorul Justin Moisescu din București, împreună cu un inspector din Ministerul Cultelor și toți preoți care urmează aceste cursuri. La deschiderea conferinței a vorbit decanul Institutului, Anania Vartolomeu, preotul Diaconescu, din partea preoților cursanți, protopopul Petre Topologeanu și tovarășul Rizoiu Ioan din partea raionului Partidului Muncitoresc Român și Mitropolitul Firmilian. După ce a terminat de vorbit Mitropolitul Firmilian, a luat cuvântul tovarășul Rizoiu Ioan, șeful Secției de Propagandă și Agitație a Raionului Partidului Muncitoresc Român Curtea de Argeș, care a afirmat următoarele: Biserica și acțiunea Partidului luptă pentru același scop și că este greșită părerea că biserica este o piedică în munca Partidului și că el însuși a fost educat de biserică până la 18-20 de ani când a plecat militar – și până a plecat militar el a cântat într-un cor bisericesc din comuna natală și că biserica a fost mult timp focarul de educare al poporului nostru muncitor. Menționăm că aceste cuvinte le-a spus în fața tuturor preoților care asistau. Numitul Rizoiu Ioan fost semnalat la Regiunea Partidului Muncitoresc Român. Raportul a fost întocmit de Maior de Securitate N. Briceag Căpitan de Securitate I. Popescu"[34].

---

[33] *Idem*, p. 214.

[34] Vezi și http://www.romlit.ro/index.pl/bartolomeu_anania_-_dosare_de_urmrire_ informativ, materialele propuse de Ioana Diaconescu cu privire la informațiile din vol. I a D(osarului) de U(rmărire) I(nformativă) 1450, din sursa indicată, consultată în 17 decembrie 2016.

Scanned with OKEN Scanner

Această perioadă de ascensiune profesională a părintelui Anania a constituit pentru Securitate şi un bun moment pentru pregătirea unui dosar temeinic din punct de vedere operativ pentru o viitoare racolare. Telegrama din 19 noiembrie 1951 a Direcţiei Securităţii Argeş către Direcţia Generală a Securităţii Statului – „raportează că informatorul[35] recrutat pe lângă Părintele Anania nu a obţinut material informativ de la „contranumit", nici din partea „unor elemente duşmănoase" (personalul Institutului Teologic Curtea de Argeş de la contabil la bucătar – n.m.) ce urmează să fie verificate asupra „trecutului lor politic".

„La fila 18 a DUI 1450, volumul 1 găsim actul (nr. 341/ 5977 –n.n.) prin care se confirmă, la 30.X.1956, tentativa de racolare, pe baza unor materiale „compromiţătoare": „Direcţia Securităţii Bucureşti către Ministerul Afacerilor Interne/ Alăturat înaintăm un material compromiţător compus din 22 de file, aparţinând numitului Anania Valeriu Vartolomeu./ Înaintăm materialul întrucât din verificările făcute de noi la A. S. rezultă că este luat în lucru de dumneavoastră prin dosarul individual nr. 261". Adnotare marginală „Cu acest material transmis de la raionul Bălcescu vroiau (sic!) să-l recruteze fără scop precis şi cu simţ de răspundere". Semnat indescifrabil. La fila 26 a aceluiaşi dosar găsim adresa din 26 septembrie 1957, cel mai probabil din partea Direcţiei Securităţii Regiunii Autonome Maghiare, către Direcţia Securităţii [Statului]: „Rugăm să dispuneţi identificarea numitului Anania Valeriu. Identificarea ne este necesară pentru a vă putea trimite materialele compromiţătoare ce posedăm asupra numitului./ Şeful direcţiei Locotenent colonel Kovacs Mihai/ Şeful Serviciului III Locotenent Major Szocs Andrei". O notă nr. 2458/13 decembrie 1951, a volumului I, de la fila 105 a dosarului: „În ziua de 9 decembrie 1951, orele 12, a avut loc un concert al preoţilor în sala de cursuri a Institutului Teologic la Mănăstirea Curtea de Argeş. Acest concert a fost dat în vederea terminării cursului de preoţi unde au fost invitaţi prin adrese şi conducătorii organelor locale printre care şi Comandantul acestui Birou de Securitate. Pentru a se analiza felul cum decurge acest concert, a fost trimis şi un organ de al (sic!) nostru, îmbrăcat civil, care a constatat următoarele: Concertul a început la ora anunţată, adică la 12, după ce a fost primit cu mare pompă Mitropolitul Olteniei Firmilian. Deschiderea a făcut-o printr-o cuvântare rostită de Decanul Institutului Anania, care în această cuvântare a arătat importanţa zilei de 25 decembrie, felul cum s-a născut Cristos şi că aceste miresme zămislite de intelectualii Ţării Româneşti au fost zămislite încă de la punerea stăvilirei Poporului Român şi au fost redate din generaţie în generaţie ca un caracter naţional specific ţării noastre, acestea au fost cuvintele sale de exprimare. În

[35] Coroborând informaţiile din *Memorii* precum şi documentele citate din Vol. I D.U.I. nr 1450, vol. I, fila 109 se pare că unul dintre aceşti informatori amintit de documente este profesorul Grigore Cristescu sau Mitopolitul Firmilian Marin.

Scanned with OKEN Scanner

întreaga cuvântare a sa nu a reamintit nimic în legătură cu însemnătatea acestor cursuri preoţeşti ci pur şi simplu a căutat să arate maselor din sala care era arhiplină, că în acest sens ei să nu uite de Hristos Mântuitorul care i-a mântuit şi izbăvit de păcate, care astăzi stă de-a dreapta tatălui şi care este cu fiecare ins în parte şi judecă pe toată lumea, atât pe cei vii cât şi pe cei morţi, în viaţa vecilor Amin. Locotenent de Securitate Alman Chirilă". Acelaşi lucru este confirmat şi de fila 102 a dosarului cu nota informativă nr. 34/ 55.575/ 17 ianuarie 1952. Un comentariu asupra textului ne-ar invita să urmărim pe de o parte detaliul operativ al textului în ideea creionării unor informaţii cât mai utile întocmirii unui dosar, iar pe de altă parte şi lipsa totală de pregătire, chiar agramatismul informatorilor neobişnuiţi cu limbajul eclezial aşa cum se poate, din belşug, vedea din textul raportului. Am transcris aceste texte tocmai pentru a ilustra un moment foarte important al biografiei care este relatat de Valeriu Anania în *Memorii* când este relatată întâlnirea cu „Vasile Pogăgeanu, fostul prefect comunist de la Cluj în 1946, pe vremea grevei studenţeşti" la momentul reîntâlnirii devenit ministru al Cultelor. În acest moment ierodiaconul Anania înţelege că Securitatea vrea să-l racoleze: „Cu aceeaşi fineţe i-am dat a înţelege că nu în mine va găsi un asemenea colaborator şi, cu aceasta ne-am despărţit în aparentă pace"[36]. De altfel la filele 20, 21, 22 a D.U.I. 1450, volumul I găsim actul prin care se confirmă, la 1 noiembrie 1956, tentativa de racolare, pe baza unor materiale *compromiţătoare* cerute de „Direcţia Securităţii Bucureşti către Ministerul Afacerilor Interne" de la *Cartotecă* cu scopul „Pentru a fi recrutat agent" ceea ce dovedeşte efortul Instituţiei de a-l folosi pe urmărit, compromis de eticheta de legionar, drept informator[37]. O primă consecinţă a acestui refuz se materializează prin destituirea din funcţia de decan şi numirea în cea de director al bibliotecii patriarhale. Apare aici numele arhimandritului Atanasie Gladcovschi, care-i va lua locul la Argeş, şi despre care ştim din nota securităţii din 341/ 11 mai 1953: „Gladcovschi Atanasie starețul de la Antim îi atrage atenţia lui Valeriu Anania că basmul *„Sihastrul bătrân" – Glasul Bisericii, Nr. 4 şi 5 din aprilie 1951* aminteşte de stilul basmelor legionare, la care Anania a răspuns că în acest basm, el preamăreşte pe partizani explicând chiar din primul paragraf care începe cu „Sunt şi unii sihaştri tineri purceşi din lume, cu fruntea lipită de cer şi cu pumni strânşi la cingătoare, dar ei se pustnicesc, prin peşterile pământului, neştiuţi de nimeni..." Nu doar Anania are de suferit din cauza refuzului de a colabora, ci şi alţi cunoscuţi şi colaboratori de la Argeş numele sonore fiind profesorul Iustin Moisescu, viitorul patriarh al României (12 iunie 1977-31 iulie 1986), Nicolae Chiţescu. De altfel calomniile şi presupusele abuzuri nu lipsesc din dosarele Securităţii care aduna orice probă capabilă să asasineze moral nu doar un cleric, ci unul dintre colaboratorii preţioşi ai

[36] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 217.
[37] Vezi Anexa 18.1 – 18.4, (Anexe, pp. 345-346).

Scanned with OKEN Scanner

patriarhului. Bunăoară o notă din 12 septembrie 1958, având ca sursă: *agentul Costea,* reţine că Anania şi Stan Dimancea au ameninţat un preot din Dridu fratele unui procuror care arestase pe preotul Diaconescu pentru escrocherie cu cherestea. Fiind căsătorit a doua oară a fost şantajat de cei doi să-şi influenţeze fratele procuror să-l scoată pe preotul Diaconescu. La rândul lui procurorul i-a ameninţat pe cei doi (ultimul consilier la Patriarhie) cu dosarele din sertar şi cu viitoare probleme cu Securitatea. Numele preotului ameninţat nu a putut fi amintit în notă invocându-se din partea surselor amnezia.

Moartea Mitropolitului Nicolae Bălan, în 1955, antrenează o nouă serie de evenimente neaşteptate atât în viaţa Bisericii cât şi în biografia lui Valeriu Anania. Perspectiva intrării lui Iustin Moisescu în ierarhia superioară a Bisericii, îl sperie pe patriarhul Justinian, care nu este de acord cu „formula Iustin". Conform aşteptărilor, conducerea statului instrumentează un şantaj la adresa patriarhului prezentându-i drept alternativă pentru scaunul mitropolitan de la Sibiu pe un adversar al acestuia în persoana Episcopului Emilian Antal: „între două rele, Justinian a ales repede – cât mai era timp – pe cea mai puţin rea, (...) e de acord cu „formula Iustin"[38]. Hirotonia noului mitropolit a avut loc cu repeziciune şi tot cu repeziciune şi instalarea lui la Sibiu. Din suită făcuse parte şi Anania căruia i se ceruse să rămână în imediata apropiere a lui Iustin din raţiuni organizatorice. O notă din dosarele securităţii, Dosarul 1450, vol. I, la 5 aprilie 1956, sursa *Florica* notează câteva aspecte conform cărora există o tensiune între patriarhul Justinian şi Valeriu Anania, fie provocată de evenimentul mai sus amintit, fie dintr-o mai veche neînţelegere. Redăm fragmentar această notă: „Valeriu Anania şi Unca au rămas mai mult timp la Sibiu după instalarea Mitrop. Justin Moisescu. Şefu s-a supărat şi, la revenirea lui Valeriu Anania la Bucureşti, din cauza unor intrigi băgate de Teoctist Arăpaşu, Şeful l-a primit pe Anania cu cuvintele: «Ai stat cam mult la Sibiu ca să unelteşti contra mea, cu cei de acolo». Din cele aflate de la Gladcovschi (stareţ la Antim, vizitat de o sursă), Anania nu mai este de mult în graţiile Şefului. Sunt săptămâni de-a rândul când el nu schimbă o vorbă cu „şeful", deşi lucrează în palat. El este însă menţinut în postul ce-l are, întrucât ştie anumite intimităţi din viaţa şefului şi ar fi greu să-l îndepărteze". Presupunem că această „supărare" amintită de sursă se datora şi unei stări de tensiune şi confuzie pe care patriarhul le resimţea în acest nou context şi pe care autorul Memoriilor le notează: „alţi câţiva mai pe lături, prin care se răspândea zvonul că zilele patriarhului Justinian sunt numărate. (...) Patriarhul nu ignora nici semnificaţia promovării lui Iustin în Sinod, şi nici zvonurile"[39].

Dincolo de aceste frământări care priveau Biserica, în general, biografia lui Valeriu Anania avea să cunoască la fel de multe oprelişti şi hărţuiri din

[38] *Idem,* p. 220.
[39] *Idem,* p. 220.

Scanned with OKEN Scanner

partea organelor statului. Se contura tot mai mult posibilitatea plecării unei delegaţii a BOR la Damasc, la invitaţia patriarhului Alexandru al III-lea al Antiohiei. Ierodiaconul Bartolomeu împreună cu Andrei Scrima treceau ca favoriţi pentru alcătuirea delegaţiei, până când vestea că „Guvernul se răzgândise şi nu mai era de acord cu plecarea personală a patriarhului" dădea de înţeles, în mod logic, că nici ierodiaconul Bartolomeu nu era unul dintre cei care ar fi putut părăsi ţara. În nota din 19 mai 1956, aflăm de la sursa Nicolau că Patriarhul pregăteşte plecarea lui V. Anania în Bulgaria deocamdată (Andrei Scrima ar fi fost în India[40]) pentru studierea urmelor româneşti în mai multe regiuni dinspre graniţa cu Turcia. Acest interes al lui Anania pentru originile românilor din sudul Dunării va genera gândul de a scrie o astfel de piesă îi surâde în1954 când „a venit la Bucureşti Patriarhul Bulgariei, Chiril, pe jumătate român, om foarte învăţat, cărturar, istoric, membru al Academiei Bulgare de Ştiinţe" şi căruia îi împărtăşeşte gândul de a scrie o piesă de teatru numită *Asanii.* O altă notă din 16 noiembrie 1955, sursa Florica, există indicii despre pregătirea pentru plecare a ierodiaconului Bartolomeu în Bulgaria, *plecare care îi va fi desigur refuzată în ultimul moment* (aşa cum obişnuiau să facă organele Securităţii cu dublu scop: umilirea persoanelor indezirabile şi reiterarea ideii de control absolut asupra destinelor cetăţenilor – n.n.); Sursa mai notează că Anania este preocupat de creaţii literare şi compoziţii muzicale şi are trecere în fata *Şefului* (patriarhul Justinian – n.n.) Deşi locuia la Ion Luca, nu mai este aşa de bun prieten cu el deoarece acesta din urmă este foarte încăpăţânat şi nu acceptă nici un fel de sugestie (este vorba de refuzul lui Anania ca scriitor de a se supune părerilor lui Ion Luca)[41].

---

[40] Nimeni nu ştia exact unde se afla Scrima, spre nemulţumirea totală a tovarăşilor care îl acuzau frontal pe Patriarh că îşi plantează oameni în străinătate cu care apoi să pună la punct un plan de împotrivire faţă de regim. Erau însă doar speculaţii. Andrei Scrima, din alte surse (Gh. Băbuş) s-ar fi aflat în Elveţia unde îşi aştepta viza pentru India. O întreagă armată de oameni este mobilizată pentru a se informa exact despre legăturile Patriarhului şi a oamenilor lui cu Ierarhia şi preoţii din India. Se ştie că în 1969 Patriarhul Justinian a efectuat o vizită în India. Informaţii despre Scrima vor apărea tot în paginile *Memoriilor,* care-l conturează drept un om foarte inteligent care nu avea darul de a se face plăcut celor în mijlocul cărora lucra. „După un scurt stagiu în India, el revenise în Occident, apoi se strămutase în Istanbul şi intrase în graţiile patriarhului ecumenic Athenagora, care l-a împuternicit să-l reprezinte , ca observator, la Conciliul Vatican II, ceea ce i-a înfuriat pe greci, răniţi în amorul propriu. Desigur, Scrima a strălucit,...şi captiv al propriei sale naturi, nu ezita să-i privească de sus. Aşa se explică de ce, după lungi peregrinări, Andrei nu şi-a putut găsi un loc stabil nici în Occidentul catolic, nici în Răsăritul ortodox, ci într-un obscur seminar teologic de prin Liban" (p. 432).

[41] În *Rotonda plopilor aprinşi,* se confirmă aceste permanente polemici între cei doi.

Scanned with OKEN Scanner

Dincolo de acest refuz subtil de a părăsi ţara, au mai existat încă trei situaţii în care directorului bibliotecii patriarhale i s-a refuzat părăsirea ţării pe motive politice. Această stare de fapt va contribui mult la nedumerirea şi uimirea multora atunci când, după anii de închisoare, Anania va pleca, „cu acte în regulă" în America. Este vorba, deci, de trei situaţii distincte:

1. Cu ocazia vizitei patriarhului Bulgariei la Bucureşti (1954), i se propune o vizită de studiu la Târnovo, la arhiva Academiei pentru un studiu aprofundat asupra „aşa-zisului imperiu româno-bulgar". Refuzul se întemeia pe motivul ştiinţific conform căruia cele două Academii, română şi bulgară, nu ajunseseră la un consens cu privire la naţionalitatea fraţilor Asan. Şi în ce priveşte această activitate găsim referiri în dosarele de urmărire. În acelaşi Volum I, fila 71, referatul din 5 octombrie 1956 aducea următoarele lămuriri: „La întâlnirea din 3 octombrie a. c. agentul «Dumitrache» ne semnalează că într-o discuţie profesională patriarhul i-a spus că Anania Vartolomeu urmează să plece în cursul acestei săptămâni în Bulgaria şi de acolo în oraşul Helki din Turcia pentru a studia unele probleme bisericeşti. Patriarhul a precizat că Anania are deja formele făcute. Întrucât Anania Vartolomeu este urmărit prin acţiune informativă, fiind suspect că ar desfăşura activitate legionară, noi nu suntem de acord ca susnumitul să plece din ţară. Anexăm alăturat nota şi dosarul din care rezultă că cel de mai sus este un element ostil regimului nostru. Locotenent Şef Direcţie, Locotenent colonel Zambiti H"[42].
2. În perioada 1954-1955 patriarhul ecumenic Athenagoras I îi propune patriarhului Justinian un schimb de doi călugări licenţiaţi în Teologie care să studieze la Bucureşti, respectiv la Halki. Desigur arhimandritul Apostolos Dimelis vine la Bucureşti, însă Bucureştiul nu trimite pe nimeni, paşaportul lui Valeriu Anania fiind refuzat.
3. O vizită oficială în Serbia (1957), ca membru al delegaţiei Patriarhului Justinian, vizită care a însemnat şi un reviriment politic pentru patriarh, i-a fost refuzată numele fiindu-i „...şters de creionul roşu al lui Emil Bondăraş (al doilea puternic în conducerea Partidului)". Despre această situaţia avea să raporteze şi sursa Dumitrache în nota sa din 26 iunie 1957.

Postul de director al bibliotecii patriarhale deşi „nu-i displăcea", cum însuşi mărturiseşte, avea totuşi o rutină care nu se potrivea deloc spiritului aventurier şi energic al monahului Bartolomeu. Un lucru cu totul remarcabil care se întâmplă în această perioadă este îmbogăţirea bibliotecii cu ediţii de carte rară, recuperate de din subsolul anticariatului de pe strada Biserica Enei, cărţi

[42] Vezi Anexa 20.1, (Anexe, p. 348).

Scanned with OKEN Scanner

confiscate de regim „de prin castelele grofilor unguri, în Transilvania, odată cu naționalizarea averilor, adică trecerea lor în patrimoniul statului". Deși încântat de contribuția pe care o aducea bibliotecii suferea de o stare de spleen generată de o intrare „în ordine" sau de o „îmburghezire", așa cum o numește, și din care trebuia rapid scos de un eveniment de natură să-i zdruncine din nou existența. Din nefericire avea să nu se înșele, deoarece anul 1958 a însemnat pentru călugărului Bartolomeu Anania și începutul unei perioade de șase ani și două luni de închisoare executată în același mod inuman în care o făceau toți deținuții politici.

Cotidianul marcat de hărțuirile permanente din partea Securității era ameliorat de pasiunea lui Anania de a scrie fiind foarte atașat de proiectele sale literare pe care nu le ascundea, ci dimpotrivă le făcea cunoscute unor cercuri, uneori foarte selecte de oameni de cultură. De altfel adesea îți exprima regretul față de faptul că, prins în vâltoarea activităților zilnice nu se mai putea ocupa și de scris. Apropierea și prietenia puternică de scriitorii generației interbelice, pe care îi și portretizează cu totul excepțional în *Rotonda plopilor aprinși* cu completări îndestulătoare în *Memorii*, întâlnirile providențiale cu alți oameni de cultură, poeți (Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Dinu Pillat, Radu Gyr, Ștefan Augustin Doinaș), prozatori (Vasile Voiculescu), dramaturgi (Ion Luca), critici literari (Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu), regizori (Ion Șahighian, Marieta Sadova), compozitori, îi înlesnesc tânărului scriitor ascensiunea în lumea literară atât cât putea fi cu putință pentru un „fost legionar" și un element dușmănos la adresa regimului. Nu doar *Rotonda plopilor aprinși*, carte dedicată prietenilor mai apropiați sau nu, conturează portrete ale intelectualilor vremii, ci și numeroase pagini din *Memorii* care se opresc din când în când la o istorie a sufletului și nu doar la una a zbuciumului exterior. Arghezi este deseori amintit ca prieten foarte apropiat, semnatarul Predosloviei la Miorița, unul dintre admiratorii poeziilor „părintelui Anania", ajutat la nevoie de acesta, dar și un caracter controversat mai ales după momentul '55 când creația sa artistică devenea din ce în ce mai bulversante. Niciodată însă, Anania nu emite judecăți de valoare cu privire la hotărârea bruscă a poetului de a accepta reabilitarea. Radu Gyr este un alt nume important pe care Valeriu Anania îl amintește în *Memorii,* poetul pe care-l cunoaște la Polovragi ca pe un „îndrăgostit romantic de o idee romantică", închis mai degrabă pe supoziții, bântuit de disperări, trecut printr-o tentativă de sinucidere (prin otrăvire) și pe care în anul 1956 când Gyr fusese eliberat după 11 ani de închisoare și, aflându-se într-o situație deplorabilă, îl ajută prin intervenția la Arghezi care „era puternic la vremea aceea" cu scopul de a-i rezolva trebuința unui spațiu locativ. Firește că promisiunile s-au risipit în birocrația socialistă și singurul punct de sprijin pentru poet a fost mila Domnului și ajutorul măsurat al Patriarhului, așa cum autorul mărturisește și pentru care peste doar doi ani va trebui să dea explicații

Scanned with OKEN Scanner

autorităţilor comuniste. Legăturile lui „Văleanu" cu Gyr au fost atent observate de regim astfel încât apar note informative care surprind aceste interacţiuni. O *notă extras din 14 decembrie 1976, sursa: Voinea Octavian* afirmă ideea că Valeriu Anania a fost *„omul lor" (al securiştilor – n.n.) întrucât, sub pretextul coroborării unor informaţii pentru emisiuni culturale l-a înregistrat pe bandă magnetică pe Radu Gyr ceea ce-i va aduce arestarea.* Este adevărat că însuşi autorul mărturiseşte că i-a cerut lui Gyr acest privilegiu în condiţiile în care „Gyr îşi luase obiceiul să mă viziteze destul de des şi-i făcea destulă plăcere să zăbovească la mine... L-am rugat şi a acceptat cu plăcere să imprime pe bandă de magnetofon două balade şi mai multe poezii proprii, sporindu-mi astfel colecţia de înregistrări, în care se mai aflau Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu şi Sandu Tudor"[43]. Şi tot atât de adevărat este şi că, în cadrul procesului a fost invocată această probă în dosar, deşi înainte de arestarea sa din vara anului 1958, autorul avusese timpul necesar să ascundă aceste înregistrări: „Am început, totuşi să mă pregătesc (...) Am luat însă banda de magnetofon cu versurile lui Radu Gyr şi am ascuns-o într-un raft al bibliotecii din «Sala Miron», în Palatul Patriarhal"[44]. Faţă în faţă depoziţia informatorului şi mărturia lui Anania nu se contrazic. Însă privite în context exclud posibilitatea ca prietenul lui Gyr să fi fost colaborator al Securităţii şi să-i fi înscenat poetului o asemenea grozăvie. Mai mult Anania nu deţinea doar înregistrarea cu Gyr, ci şi cu alţi poeţi cum era şi Tudor Arghezi care, nu doar că-şi înregistrase propriile creaţii dar şi elogii la adresa poeziei lui Gyr, scopul era unul precis acela de a folosi materialele în cadrul unor emisiuni radio, deci nimic subversiv, nimic ascuns. Insinuările care răsar la tot pasul printre notele informatorilor provin deseori, fie din necunoaşterea în profunzime a relaţiilor dintre cei urmăriţi, fie din dorinţa agentului informator de a contribui cu ceva în plus (de regulă exagerat şi tendenţios) la dosarul celui în cauză. De exemplu nota nr. 250/ 00610.013, sursa Vlădescu din 2 iulie 1977[45] arată că o probă solidă la dosarului lui Gyr ar fi fost constituită tocmai de înregistrările pe bandă de magnetofon realizate de Anania. În mod obiectiv nu s-a dovedit niciodată legătura dintre procesul lui Gyr şi balada de pe banda de magnetofon, ca să nu mai vorbim de corectitudinea şi echidistanţa proceselor comuniste! Singurul care aruncă o urmă de regret cu privire la procesul lui Gyr este însuşi autorul care îşi face un delicat examen de conştiinţă cu privire la modul laş în care se purtase la proces bulversat de comportamentul lui Traian Bocioacă (pe care îl bănuieşte acum a fi fost informator). Întâlnirile ulterioare atât în închisoare, cât şi în libertate (1974) dovedesc ataşamentul prietenesc dintre cei doi, o anume solidaritate a puşcăriaşului politic împotriva unui sistem hidos şi nedrept. Este de ajuns să se

[43] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 242.
[44] *Idem*, p. 249.
[45] vezi Anexa 10, (Anexe, p. 311).

Scanned with OKEN Scanner

citească momentul întâlnirii celor doi din procesul lui Radu Pătrășcanu pentru a se înțelege relația profund sufletească dintre cei doi trecea dincolo de sârmele înghimpate ale comuniștilor.

V.8. Marea arestare și experiențele închisorii

Experiența închisorii este relatată pe larg în capitolele Din nou, pe brânci, nella città dolente, Proces în umbra lui Kafka, Sinistrul interludiu, Eram la Aiud, în aproape o sută de pagini amintirile fostului deținut politic se risipesc și se încheagă, se rotesc agonic până ce reușesc să creioneze cei șase ani de supliciu care au presupus toată gama de sentimente de la apăsarea tenebroasă în așteptarea arestării, pe care Miliția o făcea și mai înfiorătoarea, de la confuzia și spaima primei celule, a ochelarilor de deplasare, a presiunii anchetelor, a torturii fizice care nu se încheia decât cu leșinul, hotărârea automutilării oprită de un vis și până la cele mai negre confirmări și decepții: oameni care-l trădau senini (pr. Popescu Gheorghe, bădia Costache, Costel Constantinescu, maica Veniamina, pr. George Diță, pr. Gheorghe Mateescu,), cu gândul la propria libertate, vestea morții mamei sale. În timpul procesului din 9 mai 1959, dincolo de șocul trădării, se arată oripilat de decăderea morală a călugăriței Veniamina, femeia care nu doar că mințise în legătură cu Anania (mergând până acolo încât a afirmat că ar fi avut legături intime), ci și pe omul pe care mărturisise că-l iubea în taină și cu care avusese intenția să se căsătorească: contabilul Minea. Inculpatul, Valeriu (Bartolomeu) Anania, primise 25 de ani de muncă silnică pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale".

Experiența „arestării mari" și a închisorii sunt succint redate în volumul de memorii, dar completate din exterior de dosarul de urmărire penală care cuprinde procesele-verbale de interogator realizate în perioada iunie 1958 - mai 1959 care reiau cu lux de amănunte toate informațiile care definesc viața de inculpat și deținut a lui Valeriu Anania. Dacă documentele din dosare reflectă strict evoluția operativă a inculpatului deseori asezonată cu exprimări tendențioase menite să pecetluiască soarta oricărui „dușman al ordinii socialiste", în ***Memorii*** pătrundem într-o lume subiectivă în care îl găsim pe același Valeriu Anania cu același sentiment că de la și în jurul lui se construiesc toate celelalte întâmplări. O notă informativă a Securității din 12 iulie 1958 confirmă că Anania este arestat împreună cu alții (Benedict Ghiuș, Gheorghe Băbuș, alți doi preoți de la Cernica aflați la Mănăstirea Ghighiu pentru pictură bisericii) pentru activitate mistică și cu caracter antistatal. Se recomandă arestarea unui întreg lot care ar fi colaborat și uneltit împotriva regimului. Din informațiile care însoțesc Nota reiese că această arestare în masă era o strategie a securității de a lovi în Patriarh despre care se vehicula informația, neconfirmată în DUI că Patriarhul Justinian va fi înlocuit pentru neconformare la

Scanned with OKEN Scanner

ordinele regimului. Această informaţie (a măsluirii acuzaţiilor pentru destabilizarea Patriarhului) va fi „confirmată" şi de episcopul Tit Simedrea într-o altă notă informativă, fiind şi el urmărit de agenţi.

Această lume subiectivă nici nu este de natură să o confirme pe cea din realitate. Însuşi autorul o mărturiseşte: „Dacă cineva ar verifica acurateţea acestor amintiri printr-o confruntare cu scriptele arestului, ar afla multe nepotriviri în ce priveşte, mai ales, cronologia vieţii mele de celulă"[46]. Şi totuşi din această perspectivă subiectivă şi personală se lămuresc aspectele legate de anchetă, interogatorii şi activitatea acestuia în mediul carceral. Plasată cu multă dibăcie, ca o cheie oferită cititorului, istorisirea cu confruntarea dramatică dintre o muscă şi un păianjen, precum şi plăcerea omului din celulă, singurul spectator al acestei sinistre bătălii, devine o metaforă a omului prizonier, în pânza Securităţii, fără nicio şansă de salvare. O soartă asemănătoare o încearcă şi Anania în chinuitoarele sesiuni de anchetă, care durau ore în şir, după cum o dovedesc documentele, şi în care era somat să mărturisească despre tot ceea ce avea legătură cu sine, dar mai ales cu alţii. Aici sub influenţa unui sentiment straniu anamneza se dovedeşte a fi extrem de productivă în fabulaţii chiar. Într-un exces de zel, pe care o numeşte „pornire", notează în declaraţiile lui fapte cu neputinţă de probat raţional despre oameni pe care i-a cunoscut, Firmilian Marin, mitropolit de Oltenia, Valerian Zaharia, Tit Simedrea mitropolit, Teoctist Arăpaşu, episcop: „pe măsură ce scriam, creştea în mine un fel de poftă de a spune, de a mărturisi, de a-mi descărca sufletul şi năduful, de a denunţa, de a nu lăsa să-mi scape nici un amănunt (...) Scriam ca un apucat, ca un posedat, devenisem rău"[47]. Tonalitatea adesea apăsată a articolelor arhimandritului Bartolomeu nu lasă loc de interpretări. Informaţia este preluată şi în volumul *Narcotice în cultura română* semnat de Andrei Oişteanu care avansează ideea utilizării drogurilor, în speţă a „drogului adevărului", pentru determinarea deţinuţilor sau a informatorilor de a mărturisi „adevărul" despre alţii sau despre sine[48]. Aşa cum mărturiseşte şi autorul, dar şi din alte surse pe care le-am amintit deja în lucrarea noastră, se pare că acest entuziasm de „a mărturisi" se datora unor stimulente, droguri (scopolamină – drogul adevărului) pe care deţinuţii le primeau în cafeaua de dimineaţă de dinainte de interogatorii. Deşi în închisoare, limitat şi umilit, impresia de echilibru şi adaptabilitate este fascinantă. Imediat după episodul confesiunilor delatoare încearcă o cădere sufletească abisală, vecină cu nebunia care-i va dicta automutilarea. Printr-un vis salvator conştientizează responsabilitatea faţă de propria integritate şi renunţă. Tranzitul prin închisoarea de la Piteşti avea să-i confirme acest lucru. Nu avea voie să fie povară pentru nimeni, cu atât mai mult cu cât, în faţa „caraliilor" de la Jilava izbutise „cea mai mare

[46] *Idem*, p. 298.
[47] *Idem*, p. 307.
[48] Andrei Oişteanu, *Narcotice în cultura română*, Editura Polirom, Iaşi, 2014, p. 499.

Scanned with OKEN Scanner

victorie morală..., în cei șase ani și două luni de temniță"[49]. Întreaga experiență a închisorii este relatată dintr-o perspectivă a psihologiei lumii în care se petrec asemenea absurdități. Provocarea cea mai mare era aceea de a-ți putea menține echilibrul interior și așa fragil, de a putea rezista gândului proeminent că lumea este ignorantă, indiferentă și lipsită de orice compasiune și că suferința aferentă condamnării vine însoțită de o nesuferită singurătate. Dar închisoarea nu se dovedește a fi doar singurătate. Solidaritatea cu „necunoscuții" din celulă reprezintă o formă de supraviețuire imediată și de echilibru interior. Foamea, tortura, spaima, imprevizibilitatea evenimentelor erau o povară în plus pentru conștiința deținuți. De aceea foștii deținuți „nu au tras o linie fermă între întâmplările la care au fost martori și legendele care circulau în închisori... În conștiința acestor oameni chinuiți, locuri, nume și evenimente se amestecă într-un tot pe care nu am reușit niciodată să-l dezleg. Majoritatea acestor povestiri, după cum am aflat de la ei, erau niște liste confuze a acelor momente în care naratorul era la un pas de moarte, dar a rămas în mod miraculos în viață"[50]. Cu excepția unor grozăvii inerente închisorilor comuniste, teroarea întreținută, mizeria infernală a celulelor, tortura urmată de iscălirea unor declarații false, interogatoriile, închisoarea devenea repede terenul pentru câteva „proiecte" personale. Aiudul este ultima și cea mai intensă perioadă a închisorii pentru Valeriu Anania, atât din punct de vedere artistic (își definitivează aici *Steaua Zimbrului*, „după treisprezece luni de muncă neîntreruptă", *Meșterul Manole* la care lucrează asiduu), și din punct de vedere personal având în vedere presiunea reeducării la care sunt supuși deținuții în răstimpul de până în 1964. Este interesantă analiza critică (o analiză superficială și stângace a unui nespecialist cu privire la opera literară) pe care o realizează maiorul Bujeniță Dumitru la cele două piese de teatru pe care Valeriu Anania le scrie pe hârtie în închisoare, la Aiud, prin bunăvoința colonelului Crăciun. Redăm textul în cele ce urmează: „Raport 304/1/24.09.1964:

„Prima piesă de teatru intitulată *Steaua Zimbrului* în 5 acte, este scrisă de Anania Valeriu, în 1962, în detenție, în perioada dinainte de reeducarea sa. Piesa are un nr de aprox 20 de personaje la care se adaugă figuranți. Are la bază o temă istorică, iar acțiunea este plasată în 1352 la Curtea Voievodului BOGDAN al Maramureșului. Din lectura sumară a acestei piese, rezultă că ea respectă într-o bună măsură adevărul istoric pe scheletul căreia au fost compuse versurile. În piesă se găsesc versuri de diferite măsuri, unele greoaie și inexpre-

[49] *Idem*, p. 328.

[50] Alexander Etkind, *A Parable of Misrecognition: Anagnorisis and the Return of the Repressed from the Gulag*, in „Russian Review", October 2009, vol. 68, 4, p. 628, apud Ruxandra Iuliana Petrinca, *La jumătatea distanței dintre memorie și istorie: memorialistica gulagului ca gen literar*, studiu în *Stalinizare și Destalinizare*, vol. coord. de Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Ed. Polirom, Iași, 2014.

Scanned with OKEN Scanner

sive. Piesa, are un volum mare de versuri la care se adaugă şi marele număr de interpreţi, ceea ce o face insuficient de explicită şi de accesibilă publicului larg.

Cea de-a doua piesă este intitulată *Meşterul Manole*, de asemenea în 5 acte în versuri, terminată de autor în anul 1964. La baza scrierii acestei piese a stat legenda cu acelaşi nume prin care autorul şi-a propus să dezvolte tradiţiile folclorice, brodate în jurul acestei legende. Piesa are un număr mare de interpreţi şi figuranţi, scrisă după stilul celei de mai sus.

În concluzie, din lectura celor două piese se desprinde faptul că ambele sun tîn versuri, scrise pe motive istorico-folclorice, iar cea de-a doua vădeşte încercarea autorului de a scrie pe motive folclorice, având însă la bază metoda realismului socialist. Din punct de vedere al analizei literare, situaţia ne depăşeşte, credem însă, că nu greşim dacă i le restituim autorului pentru a le prezenta vreunui secretariat literar de pe lângă teatrele din Bucureşti, întrucât aceste piese ca şi altele nu pot vedea lumina rampei până când nu fac obiectul analizei de către critica de specialitate. Maior Bujeniţă Dumitru".

În acest context închisoarea devine scena demonizării trecutului legionar care împarte deţinuţii în două tabere: cei care aleg renegarea unui trecut legionar (Ion Baniţă, „lichea patentată şi turnător ordinar", Nicolae Grigorescu, „spărgător de fronturi" în speranţa eliberării rapide din închisoare (cazul apostaziei unui „preot de prin Moldova") şi cei care rezistau cu profundă moralitate păstrându-şi crezul până la capăt (Ilie Niculescu „om de mare finețe şi delicatețe sufletească"). Nici nu este de mirare că, în condiţiile în care ceilalţi deţinuţi caută scăpare fie în bunăvoinţa reprezentanţilor închisorii, fie în propria conştiinţă nepătată de compromis, Valeriu Anania alege o cale pe care o numeşte „a teologului" prin care încearcă să renege ideologia legionară fără ca această declinare să o implice şi pe cea creştină. Desigur această intenţie va contraria ambele tabere calificându-l drept veleitar şi necredibil. Un amănunt surprinzător amintit aici, care susţine perspectiva subiectivă şi egocentristă a autorului, este episodul când în faţa discursului ateist „preoţii, vreo şase-şapte... se făceau ciotcă în juru-mi şi mă întrebau ce e de făcut". E posibil ca faima diaconului scriitor să fi fost suficient de mare încât să reclame respectul tuturor celorlalţi, dar cei „şase-şapte" preoţi cu siguranţă că aveau suficiente resorturi interioare şi pregătire duhovnicească astfel încât să nu fie demobilizaţi de ameninţări cu care desigur ei mai făcuseră cunoştinţă.

Deşi foarte important pentru înţelegerea unor momente importante din biografia autorului, momentul Aiud este foarte lacunar. O recunoaşte el însuşi în debutul capitolului când mărturiseşte că „mă văd silit nu numai să-mi grăbesc condeiul, ci să aleg din multele amintiri pe cele mai vrednice de luare aminte"[51].

[51] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 329.

Scanned with OKEN Scanner

Din perspectiva analizei criticului literar Leona Toker[52] este abordată problematica relației dintre factografie o realitate trucată, realizată din colaje, dar care are aparența unei realități credibile și ficțiune, ceea ce ar ține exclusiv de spațiul literaturii artistice, în acest gen de literatură, întrucât nu doar insistența pe o anumită perioadă biografică este importantă, cât omisiunile care privesc o alta, adesea mult mai importantă. O hotărâre de a fi lacunar, scuzată de grabă, sau de amintirea unor fapte „mai vrednice" nu este deloc credibilă din punctul de vedere al cititorului de literatură memorialistică. Ba dimpotrivă! Hotărârea unilaterală de a califica unele fapte mai puțin importante decât altele pune sub semnul întrebării legitimitatea reconstituirii unei realități chiar și fragmentare[53].

Paginile dedicate închisorii, cu ororile, dar și cu bucuriile ei, sunt traversate de câteva principii pe care le comportă orice scriere cu caracter memorialistic așa cum sunt ele sintetizate în articolul deja citat în care sunt identificate patru trăsături ale memorialisticii carcerale constând în utilizarea termenilor reverențiali, conexiunea dintre interesul individual și cel colectiv, folosirea unei anumite tipologii de caractere și a unui set comun de simboluri, și a unui set comun de simboluri și figuri de stil care dau coeziune materialului și prezența unei scheme modale similară cu Postul Paștelui[54]. Dintre aceste caracteristici credem că ultimele două pot fi aplicate episodului carceral din *Memorii.* Momentul arestării este tipic, Miliția îl va ridica de la domiciliu, iar momentul este mai degrabă așteptat ca o eliberare dintr-o așteptare dureroasă. Schema de încarcerare, umilințele, interogatoriile decurg aproximativ la fel cu a altor deținuți. Cele mai apăsătoare momente sunt acelea în care este forțat să dea declarații despre alte persoane, să accepte formulările impuse de agenții interogatori, un fel de retranscriere a declarațiilor într-un limbaj specific securiștilor cu scopul de a amplifica acuzarea, să stea față în față cu acuzații nedrepte venite din partea unor apropiați. Tortura nu este lipsită din rețetarul închisorii deși este descris doar un singur episod de acest tip, în care singura posibilitate de echilibru interior nu era decât rugăciunea și admiterea faptului că orice violență are o justificare spirituală. Relatările despre bătăile primite de alții sunt la fel de prezente și aici (cazul lui Popescu-CFR). Nu sunt uitate nici momentele de omenie ale unor gardieni care, deși erau foarte vigilenți, aveau în anumite momente licăriri de bunătate astfel încât între „caralii" și prizonieri nu exista neapărat o tensiune transformată în ură. Este emblematică oaza de omenie posibilă la Jilava în timpul unei discuții dintre autor și „Viplă" (cu dinții de metal), „Târlă" (necioplit, mocofan), „Pisică" (cel care ne prindea în

[52] Leona Toker, *Return from the Archipelago: Narratives of Gulag Survivors,* Indiana University Press, Bloomington, 2000.

[53] Ruxandra Iuliana Petrinca, *art.cit,* studiu în *Stalinizare și Destalinizare*, vol. coord. de Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Ed. Polirom, Iași, 2014.

[54] Leona Toker, *Return from the Archipelago...*, p. 94.

Scanned with OKEN Scanner

„adormire") sau momentul de bunătate al gardianului care-i lasă pe cei doi fraţi să se îmbrăţişeze şi să-şi şoptească despre moartea mamei".

Schema modală similară cu Postul Paştelui surprinde atmosfera de (auto)limitare la care erau supuşi deţinuţii, iar cea mai puternică dintre ele, deoarece se manifesta continuu, cu deosebit de puţine excepţii, era foamea. Mâncarea proastă era şi în cantităţi infime, astfel încât cei mai puţin rezistenţi mureau prin exterminare. Rezistenţa în faţa unui astfel de val de nesiguranţă şi agresiune se realiza prin interiorizare puternică cu ajutorul rugăciunii, prin mutarea minţii pe lucrare interioară aşa cum se va întâmpla în cazul nostru: scrierea în memorie a zeci de mii de versuri. Conferinţele, comunicarea prin codul Morse, învăţarea limbilor străine, recitarea de poezii sau texte pentru „ocuparea minţii" erau tot atâtea metode de a evada din atmosfera chinuitoare a închisorii.

Reeducarea de la Aiud este un alt episod în care schema limitativă se manifesta, determinându-i pe cei închişi să adere la ideologia asupritorilor. În arhivele CNSAS există o „publicaţie" a regimului, D10160/1 – dosarul de reeducare de la Aiud, carte impozantă prin aspectul ei în care pe primele pagini apar şi „colaboratorii" şi „autorii„ acest produs colectiv. Desigur şi numele lui Valeriu Anania, apare pe primele pagini în calitate de colaborator direct precum şi paginile aflate în grija lui Anania de la fila 183 până la fila 186. O examinare sumară a acestei capodopere demonice ne arată că autorii implicaţi în redactarea acestei cărţi nu erau nici pe departe cei menţionaţi pe primele file, ci alţii. În paginile amintite mai sus, numele Valeriu Anania, sau altceva care să aibă legătură cu persoana ui lipsesc cu desăvârşire. În altă ordine de idei, în Memorii, autorul desluşeşte acest mister al colaborării în cazul reeducării de la Aiud: „Sigur că am participat. Ca oricare altul. Dacă au făcut-o Petraşcu, Chioreanu, Mironovici, Vojen, dacă au făcut-o aproape toţi deţinuţii politici, de ce n-aş fi făcut-o eu? Poate că şi tu (dr. Ion Cârja – n.n.), nu te-am întrebat niciodată. N-am tăgăduit-o, şi nu mi-e ruşine decât în măsura în care m-am lăsat constrâns". Cum se ştie constrângerea prin violenţă fizică şi mai ales prin tortură psihică erau întotdeauna cele mai eficiente metode de a-i determina pe deţinuţi să colaboreze, ceea ce nu înseamnă echivalentul unei colaborări cu regimul în libertate, vină de care Valeriu Anania nu poate fi acuzat. Eliberarea vine într-un mod nesperat şi neaşteptat. Cu zorii libertăţii mijesc şi primele clipe de fericire personală, când lucrurile mici pot genera o imensă bucurie interioară: „Am lăcrimat când am văzut copii pe străzile oraşului şi când, ieşiţi de la câmp spre Teiuş, am dat cu ochii de verdele pădurii. Doamne, cât de fericiţi putem fi uneori!"[55] Ştia că libertatea poate aduce şi fericire, dar mai ştia că libertatea este generatoare de mari drame sufleteşti pe care îi va fi dat să le trăiască din belşug.

[55] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 343.

Scanned with OKEN Scanner

V.9. Visul american în unsprezece ani

Germenii acestui vis ispititor se conturează de prin 1958 când, lui Anania, pe atunci director al bibliotecii patriarhale, i se strecoară confidența că la Departamentul Cultelor și la Președinție există o cerere prin care i se solicită prezența la Episcopia din America. Era singura informație pe care a avut-o atunci, conform propriilor mărturii. Contextul în care apare această solicitare ține mai ales de situația destul de confuză pe care o traversa Episcopia din America. Încercarea Patriarhiei Române de a instala un episcop hirotonit canonic, la Sibiu în 12 noiembrie 1950, în persoana lui Andrei Moldovan dă greș. Acțiunea realizată în ascuns, pe fondul instalării regimului comunist în România, a fost suficientă pentru a genera controverse și suspiciuni cu privire la independența pe de o parte a Patriarhiei de regimul comunist, iar, pe de altă parte, a Episcopiei față de Patriarhia Română. De altfel o invocarea a Constituției și Regulamentelor adoptate la 30 octombrie-1 noiembrie 1932, de către Congresul anual de la Cleveland, împiedicase o altă încercare a Patriarhiei de la București, din anul 1947, de a-l trimite, în calitate de episcop al Episcopiei din America, pe Antim Nica. În încercarea de a câștiga dreptul de a administra Episcopia, reîntors în America cu însărcinarea expresă de la București de a cere Episcopia, Episcopul Moldovan înregistrează, la 19 decembrie 1950, la Curtea Federală a Districtului Northern Ohio, o petiție, pentru a o recupera. Episcopul Policarp, retras din motive de sănătate, i-a îndemnat, în scris, pe preoți și credincioșii români din America, să-l primească pe părintele Moldoveanu, ca succesor al său și „unic episcop canonic" (*aici uitau reprezentanții Sfintei Patriarhii să menționeze faptul că, sunt atâtea dovezi scrise care atestă faptul că Episcopul Policarp era forțat în România să facă astfel de declarații, înțelegându-se clar* „să nu credeți nimic din cele scrise, fiindcă am fost forțat să scriu așa, însă, voi să rămâneți uniți, căci multe avem de împlinit, când mă voi întoarce la voi", *n.n.)*[56]. Pentru echilibru și completare în prezentarea realității cu privire la atitudinea episcopului Policarp, ilustrăm și o informație din volumul *Episcopia Ortodoxă Română din America: Prima jumătate de secol, 1929-1979*, parte integrantă a corespondenței (o scrisoare din 6 aprilie 1951) dintre episcopul reținut în țară și episcopul Andrei Moldovan: „Uneori, când scrisorile sale reușeau să treacă, el (Policarp Morușca – n.n.) îl numea pe Moldovan „nealesul", în timp ce la un moment dat, adresându-se episcopului Andrei, Policarp nota: «Nu știu cum s-a întâmplat de ați fost hirotonit episcop. Dar de vreme ce sunteți, faceți ce am făcut eu în 1936 – obțineți aprobarea

[56] https://www.academia.edu/35637282/Protopop_Constantin_Alecse__Arhiepiscopi-a_Misionar%C4%83_a_Patriarhiei_Rom%C3%A2ne_%C3%AEn_America, Constantin Alecse, *Arhiepiscopia Misionară a Patriarhiei Române în America*, p. 174.

Scanned with OKEN Scanner

oamenilor. Faceţi-vă reales de către delegaţii»"[57]. O altă încercare de a trimite un episcop canonic, în persoana lui Teoctist Arăpaşu, este înăbuşită de refuzul diasporei de a-l primi.

În decursul anilor '50, Patriarhia Română prin episcopul Moldovan a încercat, prin sistemul legal al Tribunalelor Americane, să obţină proprietate asupra Vetrei şi control asupra parohiilor şi bunurilor lor. În aceste procese, purtate în faţa Tribunalelor de District şi la Curtea Supremă, drepturile Episcopatului iniţial şi legal, prin implicarea tânărului teolog Valerian Trifa, văzut ca unică soluţie de rezolvare a unei crize în ortodoxia americană, au avut câştig de cauză. Aşadar în acest context, deloc prietenos pentru Patriarhia de la Bucureşti, se hotărăşte trimiterea lui Anania cu scopul de la sine înţeles de a deveni cunoscut şi, pe cale de consecinţă cerut episcop al Episcopiei Misionare. Pregătirile nu au fost, în mod foarte straniu, deloc dificile. Ceea ce se ştie din textul *Memoriilor* este faptul că vestea plecării în America îl nelinişteşte şi îi provoacă o stare de confuzie: „Totul (chemarea în america – n.n.) mi se părea o imensă conspiraţie împotriva liniştii şi chiar a siguranţei mele"[58].

Nici notele informative ale Securităţii nu sunt sărace cu privire la această plecare surprinzătoare pentru subiect, dar nu atât de neaşteptată pentru ceilalţi. Nota informativă a sursei Ninescu din 14 iulie 1965, loc conspirativ: pe stradă, precizează că „Anania nu se arată deloc încântat de perspectiva plecării în America şi îşi doreşte foarte mult să rămână în ţară şi să aibă o perspectivă a viitorului său. Declară că nu doreşte să fie episcop şi nici în alte funcţii, dar că se va supune la orice însărcinare trasată de Patriarh". Sursa consideră că deşi Anania declară că nu ar fi interesat, totuşi prin fapte demonstrează că se interesează foarte mult de problemă (numeroase telefoane date sursei care se declară „tracasat" de insistenţa lui Anania, agitaţia de care era cuprins în anumite momente, şi intensa informare cu privire la dreptul de a lucra în America.) Presupunem că o asemenea insistenţă era alimentată de comportamentul lui Moraru care „dădea telegrame disperate, la care nu i s e răspundea"[59]. În nota din 17 mai 1965, sursa Vasile / 304/1/ 31 mai 1965, se reia discuţia, destul de voit confuză, despre plecarea în America. Spune că nu doreşte să accepte postul de episcop şi că ar fi mai bine că lucrurile să se întâmple încet pentru a nu trezi suspiciunile regimului. V. Anania devine în această perioadă atât de precaut încât până şi conspiratorilor le este greu să înţeleagă care este poziţia „Obiectivului". O adnotare, scrisă de mână, pe marginea notei informative: „Tov. Iancu, să discutăm această problemă, deoarece se pare că Anania a început să bată câmpii!!!"

---

[57] Gerald J., Bobango, *Episcopia Ortodoxă Română din America...*, p. 283.
[58] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 349.
[59] *Idem*, p. 350.

Scanned with OKEN Scanner

Preotul Glicherie Moraru pare a fi cel mai puternic militant al aducerii lui Valeriu Anania pe pământ american deoarece vede în el viitorul episcop capabil să echilibreze liniile de forță dintre administrația Patriarhiei române și facțiunea episcopului Valerian Trifa. Notă Informativă 304/1/BM/ 31 mai 1965, Sursa *Apostol* [60] din 27 mai 1965 loc conspirativ: casa Cocor[61], este grăitoare în acest sens, dar și provocatoare din perspectiva sursei. Conform celor mai recente acuzații sub numele de cod Apostol s-ar ascunde însuși Valeriu Anania colaborator prezumat al Securității. „Vocea", maniera par a fi ale lui autorului, dar în nota informativă nu sunt oferite informații despre cineva anume, ci sunt subliniate circumstanțe probate documentar, despre sine, la fel de deschis cum sunt prezentate și în *Memorii*. Dacă lecturăm textul vom vedea că este vorba despre perspectiva plecării în America pentru a fi numit episcop acolo. Persoana care dă această nota afirmă că nu va accepta această oportunitate decât în măsura în care ar putea fi de folos pe linie culturală. Acest adevăr este confirmat și de nota[62] nr. 304/1/ din 14 iulie 1965 în care sursa Ninescu în care evaluându-se poziția lui Anania în legătură cu plecarea în America s-a aflat că obiectivul nu acceptă o însărcinare decât dacă aceasta vine pe linie culturală. Este interesant că nota precizează și tactica, specifică Securității de a trasa sarcini precise pe perioade scurte de timp astfel încât cel care le execută să nu poată bănui consecințele.

Anania era cerut ca episcopul românilor din America de către preotul Glicherie Moraru care înaintase deja câteva demersuri în acest sens patriarhului. Patriarhul i-a cerut lui Anania să facă un raport în care să se explice. „Referindumă la această ultimă scrisoare a preotului Moraru prin care acesta cerea ca eu să accept cel puțin conducerea ziarului Credința al Episcopiei din America, am declarat la sfârșitul referatului, că dacă, totuși, acuitatea momentului critic prin care trece comunitatea românească din America ar impune Sfintei Patriarhii și statului nostru necesitatea unei prezențe proaspete, dinamice și constructive li

---

[60] În presa postdecembristă https://evz.ro/mitropolitul-bartolomeu-anania-nume-de-cod-apostol-882223.html?v=347635&page=1 și https://evz.ro/corlatan-leul-ardealului-in-jungla-secu-882192.html, două jurnaliste Mirela Corlățan și Sabi Fati au scris despre colaborarea lui Valeriu Anania cu Securitatea. *Însă toate Notele informative găsite de subsemnatul la dosarul 1450 vol. II, D.U.I. (cu excepția primei note în care și dacă e vorba despre V. Anania, acesta nu „toarnă", ci vorbește despre sine) DEMONSTREAZĂ CLAR că sub acest nume conspirativ se află o cu totul altă persoană așa cum se va vedea. Acest lucru se întâmpla din două motive: pe de o parte Serviciile foloseau uneori aceleași nume conspirativ chiar pentru doi agenți, iar pe de altă parte puneau un anumit înscris sub același nume conspirativ cu al altuia pentru a-l compromite pe primul. Ceea ce se și întâmplă cu numele Apostol deja folosit de o persoană din cercul lui Valeriu Anania.*

[61] Vezi Anexa 2.1 (pp. 289-291).

[62] Vezi Anexa 2, (Anexe, p. 288).

Scanned with OKEN Scanner

dacă făgăduinţei mele de loialitate atât faţă de biserică, cât şi faţă de stat, s-ar acorda creditul necesar aş putea rămâne la dispoziţia patriarhiei şi a Departamentului Cultelor pentru o eventuală misiune culturală printre românii din Statele Unite într-o modalitate care s-ar părea mai potrivită".

Cât priveşte abordarea lui Trifa sursa afirmă: „Tovarăşul Nenciu a apreciat poziţia mea ca pozitivă (...) şi şi-a exprimat opinia că, în momentul de faţă, Episcopul Trifa nu poate fi înlăturat prin acţiuni frontale, ci luxat uşor, cu timpul, de o personalitate mai puternică decât a lui, chiar sub forma unei colaborări".

Ca observaţie a notei la pasajul cu Trifa se afirmă că: „Pasajul din notă referitor la Trifa vine în contradicţie cu ce ne spune agentul Ninescu în nota din 23 aprilie 1965 în sensul în care Ninescu afirma că observaţiile sunt făcute de Apostol". Mr. Bănuleasa Mihai consideră că Ninescu minte!

Consemnări ulterioare note informative fixează ideea că Apostol a ezitat să plece în America de teamă să nu fie depistat de americani „ca agent al nostru şi că el mai bine moare în puşcărie decât la americani". A mai apreciat că plecarea în America este mai degrabă o dorinţă a Securităţii care ar fi avut sarcini pentru el şi nu una a BOR. Se propune în această notă: „Propun să informăm DGI de poziţia intervenită la agentul Apostol". Concluziile care se pot desprinde aici, conform D.U.I. reflectă faptul că pe lângă misiunea încredinţată de BOR de a restabili echilibrul Episcopiei Misionare, Valeriu Anania va avea şi delegarea de îndepărtare a lui Valerian Trifa din poziţia de lider al Episcopiei de la Vatra. În capitolul dedicat publicisticii, am expus pe larg această problemă. În plus o adresă din noiembrie 1973 de la UM 0920 în care se specifică: „Alăturat vă trimitem nota 00553 /28 a sursei Apostol din 1 noiembrie 1973 ce se referă la situaţia preotului ortodox Anania V"[63].

În altă ordine de idei nici patriarhul Justinian, care îl proteja pe Anania şi-l considera un colaborator foarte apropiat, nu părea foarte încântat de perspectiva plecării lui Bartolomeu Anania în America conform unei note informative din 05 noiembrie 1965 care punctează că într-o convorbire dintre sură şi Tit Simedrea, acesta din urmă mărturiseşte că Patriarhul nu este deloc mulţumit de trimiterea lui Anania în America deoarece şi l-ar fi dorit aproape şi printre colaboratorii săi[64]. Episcopul Tit Simedrea este de părere că Securitatea înscena tot felul de acuzaţii apropiaţilor patriarhului cu scopul de a slăbi puterea

[63] Dovada că sursa Apostol NU este aşa cum s-a speculat iresponsabil în presă Valeriu Anania. Pe de altă parte sursa va avea o confruntare directă cu Arhimandritul Valeriu (Bartolomeu) Anania în Detroit cu ocazia rebeliunii maghiare. Quod erat demonstrandum!

[64] Există surse care afirmă chiar că între patriarhul Justinian şi Valeriu Anania ar exista chiar un grad de rudenie. Informaţia este doar amintită fără să existe şi alte referiri la acest lucru sau vreo dovadă. Pe de altă parte sursa nu este de bună-credinţă. De asemenea într-un volum de peste 300 de file nu se aminteşte acest lucru decât de două ori.

Scanned with OKEN Scanner

celui din urmă. Se spune de asemenea că Dumitru Staniloaie ar fi fost colaborator („prăpăditul ăla de Staniloaie!!") și că astfel se explică ascensiunea lui academică. Sursa: Vasile. *(Aici credem că sunt avansate doar păreri personale, de moment, fără niciun fel de susținere documentară. Mai mult Episcopul se baza pe mărturiile unui anumit preot numit Balaur – n.n.).*

În aceste condiții acceptă această „ascultare" cu precizarea că această călătorie va fi una de informare și doar pe șase luni, cu posibilitatea prelungirii acestui termen în caz de nevoie. Mai mult prin prezența lui Bartolomeu Anania în America, Patriarhia ar fi reluat legăturile cu exilul românesc american despre care deținea informații „sporadice, incomplete și suspecte de incorectitudine" și care se afla sub presiunea scindării. „Divergențele dintre cele două episcopii, cea de la „Vatra" (statul Michigan), condusă de episcopul Valerian Trifa și cea de la Detroit condusă de IPS Arhiepiscop Victorin Ursachi erau în culmea conflictului, alimentat de o constantă și maladivă hermeneutică a suspiciunii reciproce, unii numindu-i pe primii legionari, alții numindu-i pe cei din urmă comuniști. Acuzațiile reciproce otrăveau relațiile, presa, însăși viața de zi cu zi a comunității românești"[65]. O prezență a unui delegat al Patriarhiei Române, menită să aducă echilibru și stabilitate pe termen lung era necesară.

Că obținerea unui pașaport era, de cele mai multe ori, un vis cu neputință de atins, este o realitate care nu mai are nevoie de nicio prezentare. Cum a reușit totuși un fost deținut politic, cu un dosar destul de solid ca „dușman al ordinii socialiste", să obțină acest privilegiu de a avea nu doar viză de călătorie, ci chiar viza de imigrant (ceea ce presupunea posibilitatea rămânerii pe viață în America) este greu de spus. S-a speculat mult pe acest episod pe care unii îl pun pe seama unei colaborări cu Securitatea sub numele de cod *„Apostol"*[66], alții, așa cum sugerează însuși autorul în ***Memorii*** pe seama mașinațiunilor lui Moraru (preot și „om vechi în America, influent și cu foarte multe legături politice") și desigur ale unor interese directe ale BOR în America. Nota informativă din 19 octombrie 1965, având ca sursă pe *Nica* consemnează că „Valeriu Anania a primit aprobarea să plece în America unde

---

[65] http://www.tabor-revista.ro/pdf/10823.pdf, Theodor Damian, *Bartolomeu Anania: Perioada americană*, în revista Tabor, nr. 1, aprilie, 2011, p. 30, consultat în data de 13 aprilie 2018.

[66] https://evz.ro/corlatan-leul-ardealului-in-jungla-secu-882192.html, https://evz.ro/mitropolitul-bartolomeu-anania-nume-de-cod-apostol-882223.html?v-=347635&page-=1, Două articole, semnate de jurnalista Mirela Corlățan apărute luni, 11 ianuarie 2010 și joi, 03 februarie 2011, în care pe baza unei decizii a CNSAS, se validează ipoteza conform căreia Mitropolitul Bartolomeu Anania ar fi colaborat cu Securitatea sub numele de cod Apostol. Vom evidenția în materialul nostru faptul că sub acest nume de cod, în Dosarul de Urmărire Informativă, D.U.I. 1450, vol. II, al lui Valeriu Anania, Apostol nu poate fi decât o altă persoană din anturajul celui urmărit de Securitate.

Scanned with OKEN Scanner

va rămâne pentru probabil şase luni, strânge materiale pentru revista de acolo şi articole pentru un almanah". La 18 octombrie 1965 sursa menţionată, spune că i-a dat lui Anania un articol personal pentru a-i fi publicat în revista *Credinţa* din America. Judecând după mărturiile din Memorii şi coroborând informaţiile există câteva nume legate de ajunul plecării în luna octombrie: Alexandru Balaci, vicepreşedinte al Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, părintele Dumitru Stăniloaie şi Episcopul Antim Nica.

Acest termen de şase luni este pomenit şi de autor şi agreat de patriarh atunci când convin asupra timpului călătoriei. Sursa Vasile informează în nota din 30 septembrie 1965, printre altele (*dorinţa lui Botez Alexandru care doreşte să meargă la Ierusalim ca administrator la Locurile Sfinte (se ştia că este o rampă de lansare în episcopat) în locul lui Lucian Florea (viitor Arhiepiscop de Tomis*), că Patriarhul ar fi avut o strategie în legătură cu trimiterea lui Valeriu Anania în America: să-l trimită acolo ca profesor pe o perioadă limitată să se convingă românii din diaspora că nu este comunist şi apoi să-l ceară ei episcop al lor, lucru care se va şi întâmpla cu menţiunea că Valeriu Anania nu va putea intra în ierarhia superioară din cauza unor diferende cu Antonie Ploieşteanul, care se va împotrivi vehement alegerii lui Anania ca arhiereu vicar la Bucureşti, şi Teoctist Arăpaşu.

Contextualizând plecarea lui Anania în America notă din 18 octombrie 1965 dată de cpt. Polak Toma arată că în 1964 din detenţie a ieşit şi V. Anania care acum este chemat de românii ortodocşi din America „în calitate de secretar de redacţie a unui ziar al ortodocşilor din America „Credinţa" şi profesor de limba şi literatura română şi mai pe urmă va vedea". Gheorghe Alexe, care-l şi însoţeşte pe Anania la aeroport, chiar până în vamă este mirat de alegere lui Anania pentru această plecare şi bănuieşte că Andrei Scrima, fiind în Elveţia l-a recomandat. În plus este amintit că în acest an (1965 – n.n.) Anania a dat spre aprobare un text (Miorita – n.n.) şi că este un adept al lui Arghezi care i-ar fi făcut şi o prefaţă la lucrarea lui, se mai arată aici. Rândurile care descriu momentul plecării sunt ele însele pline de emoţie . Stăteau faţă în faţă înăbuşirile trecutului cu tensiunea aşteptării unei lumi noi care se arăta absconsă întocmai ca „imensa curbă a ciudatului meu destin". Tot aici se încheie şi prima parte a *Memoriilor* deschizând perspectivele părţii a doua redactată „după o pauză de treizeci de ani", unde intenţia nu va fi una estetică, ci una reverenţială, în sensul dat de teoreticienii Arnaud Schmitt şi Philippe Gasparini care preferă termenul de auto naraţiune celui de autoficţiune, primul fiind definit ca „formă contemporană a unui arhigen, spaţiu autobiografic"[67].

America se va arăta ostilă, străină şi dificil de abordat încă de la primele contacte cu pragmatismul acestei lumi. De la micile incidente ale instalării în

[67] Phillipe Gasparin, *Autofiction: Une aventure du langage*, Ed. Seuil, p. 312.

Scanned with OKEN Scanner

Detroit şi până la interacţiunile cu puternicii zilei, America s-a arătat un teritoriu în care se manifesta dureros acelaşi sindrom: dezbinarea. Modul în care își începe activitatea pe teritoriul american pentru reorganizarea Episcopiei Misionare demonstrează faptul ca Anania este conştient de stratagema celor şase luni de recunoaştere. Timpul de şedere avea să fie mult mai lung şi provocările mult mai mari. Aşa cum am arătat pe scurt în 1965, la sosirea trimisului Patriarhiei în America, episcopul alungat al românilor din America, Andrei Moldovan, murise de aproximativ doi ani şi jumătate, iar Valerian Trifa era, contrar poziției BOR, episcopul Episcopiei Misionare cu o ascensiune uluitoare în ceea ce priveşte capacitatea organizatorică. „Mai ales în primii câțiva ani omul părea inepuizabil. Pe deasupra programului intens de reconstruire de la Vatra şi a încrucişării săbiilor cu toți Cucii din lume (referire la preotul Cucu de la Biserica Pogorârea Duhului Sfânt, cel mai agresiv oponent al lui Trifa, care spera, prin asociere cu episcopul Moldovan să obțină o poziție înaltă – n.n.), el a găsit timp să facă ceea ce păreau a fi vizite canonice fără sfârşit, pe lângă nenumăratele călătorii pentru sfințirea noilor biserici, resfințindu-le pe cele vechi şi instalând preoți...Scopul lui, spre deosebire de abordarea East State Fair-ului, era nu să exorcizeze, ci să aprecieze, nu să excomunice, ci să comunice”[68]. În aceste condiții pe lângă călătoriile de recunoaştere şi de popularizare pe care avea să le facă, punctul focal al misiunii sale era aceea de a restabili canonicitatea Episcopiei prin alegerea unui episcop recunoscut de Bucureşti. Desigur primul nume vehiculat era al lui. Refuzul acestui nou statut surprinde pe foarte mulți la acea vreme, inclusiv presa Americană care titra „He didn’t want to be a bishop”.

O telegramă de la Galat Geo din Hamilton, Canada către Golat Vasile (România) din 11.12.1965, aflată la D.U.I pe numele lui Valeriu Anania, conturează un profil al omului Anania din perspectiva celor care aşteptau o mână forte pentru a restabili ordinea canonică şi liniştea parohiilor notează că „aşa român nu am văzut de când am plecat din România. Ne-a ținut predică, ne-a spus lucruri frumoase din România şi am rămas încântați.... Acest preot a venit ca misionar la Bisericile din America de nord , dar un om, un român şi un preot foarte foarte bun”.

Nu doar modul intempestiv de manifestare a lui Bartolomeu stătea la baza acestei decizii, ci şi, probabil, alte calcule, de data aceasta „tehnice” care arătau că alegerea altui om în locul lui Anania ar fi pentru moment mai benefică. Primele rezultate se văd în surprinderea cu care adversarii vor primi vestea: „Alegerea lui Victorin a fost ca un trăsnet şi pentru Valerian Trifa. Sigur că eu voi fi alesul, pregătise un număr special al „Soliei” îndreptat împotriva mea, la gura tiparului, care trebuia să apară chiar a doua zi, dar la care a trebuit să renunțe”[69].

---

[68] Gerald J., Bobango, *Episcopia Ortodoxă Română din America...*, p. 275.
[69] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 376.

Scanned with OKEN Scanner

Perioada imediat următoare este marcată de eforturi uriaşe de redresare a Episcopiei Misionare în pofida tuturor atacurilor venite pe cale mediatică. Episcopul Victorin Ursache se organizase pentru vizitarea şi reformarea parohiilor, pe de altă parte ierodiaconul Bartolomeu se sârguia pentru bună informare a credincioşilor să menţină stabilitatea şi fidelitatea faţă de Biserica Mamă. În fond marea bătălie se dădea pentru înmulţirea parohiilor care de la 17 parohii, la începutul pastoraţiei, număra, în 1976, 33. Direcţiile strategice prin care se reconstruia Episcopia Misionară se concentrau pe reorganizarea administrativă în conformitate cu statutul de organizare a Bisericii mamă, acuzată deseori de comunism şi ceea ce se poate numi o culturalizare intensivă a „maselor" începând cu preoţii care aveau nevoie de acest suport intelectual.

Pe lângă relatarea concisă şi fragmentară a evenimentelor, realizată uneori într-o mare grabă, autorul se opreşte şi asupra oamenilor, lăsând pentru moment evenimentele deoparte. Astfel realizează, ca un antrenat în astfel de exerciţii, schiţe portretistice de mare virtuozitate literară. Proeminentă este şi cea a episcopului Victorin, om de o mare înălţime sufletească şi cu o mare grijă pentru pravila bisericească a călugărului pe care nu o evita niciodată, dar cu o oarecare obtuzitate în ceea ce priveşte latura pragmatică a cârmuirii unei eparhii, ceea ce-i provoca numeroase neajunsuri omului dinamic şi îndrăzneţ, arhimandritul Bartolomeu. Oricum Victorin Ursache va rămâne omul cuminte care va veghea la creşterea eparhiei, evitând orice formă de conflict. Refuzând să şofeze şi având orare de avioane, va prefera *bus-ul,* parcurgând distanţe uriaşe pentru a-şi întări eparhia. Va rămâne omul tributar concepţiilor bizantine, conceptul de „stăpân" cum este numit orice arhiereu în tradiţia răsăriteană, încercând prin noul Statut la care va lucra să excludă orice ingerinţă a colaboratorilor în deciziile sale. Este şi motivul pentru care nu va pregeta însă să ia atitudine atunci când se va afla în situaţia şefului dominat de subaltern, şi nu de puţine ori aşa cum o vor dovedi şi notele informative ale Securităţii care supravegheau activitatea misionară în America a obiectivului Văleanu. Cât priveşte abilitatea lui Victorin de a cârmui eparhia, Memoriile lasă impresia subtilă a unui om care lucra foarte diferit de faţă de pragmatismul lumii americane. Nu este în mod explicit un reproş, ci mai degrabă o confirmare a faptului ca Victorin era întâi călugăr, deprins cu rugăciunea şi modestia şi abia apoi episcop, om deprins cu administraţia şi acţiunea. Până la un punct colaborarea cu arhim. Bartolomeu era de bun augur pentru noul episcop şi, mai ales, pentru Arhiepiscopia Misionară. O întâmplare legată de modul în care acţiona arhiepiscopul Victorin confirmă calitatea lui primă de monah „ultraconservator". Fostul călugăr Nestorian Cicală, (un basarabean anarhic) care încerca un şantaj asupra lui Victorin pentru a-i permite să se căsătorească şi să preia o parohie, se loveşte de hotărârea fermă a acestuia. Dialogul, redat în *Memorii,* nu mai are nevoie de nici un comentariu: „Asta în nici un caz nu se

Scanned with OKEN Scanner

poate, i-a răspuns ierarhul, nu permit canoanele. Ar trebui s-o ştii. –Dacă nu-mi aprobaţi, a încercat acela şantajul, pierdeţi parohia. – Iar dacă-şi aprob, îmi pierd eparhia, a replicat calm, Victorin, dezarmându-şi interlocutorul"[70]. Despre refuzul lui Cicală vorbeşte şi nota din 21 aprilie 1977, vol. 4, fila 81[71] consemnând faptul că ulterior, călugărul amator de căsătorie şi- a părăsit apoi parohia.

George Alexe se va dovedi un bun colaborator al arhimandritului Bartolomeu, ajuns în America prin insistenţele şi meşteşugurile legislative pe care le instrumentează Episcopia pentru a-i aduce în America pe soţii Alexe. Teolog cu o vastă experienţă şi cultură va fi un foarte apropiat al lui Bartolomeu, ba chiar vor împărţi vreme îndelungată acelaşi acoperiş. Evitarea de către Alexe a hirotoniei devenise o enigmă chiar şi pentru autor care deşi remarcă această alegere a colaboratorului său presupune un motiv personal „numai de el ştiut". Dacă relaţia cu cei doi oameni direct implicaţi în viaţa autorului vor exista şi tensiuni, unele chiar dureroase, o prietenie frumoasă şi constantă o va avea cu soţii Pâslaru, în special cu Pat Pâslaru, familie la care va păstra prima parte a Memoriilor şi „geamantanul" cu corespondenţa pe care le va recupera „neatinse".

Tensiunile cu episcopul Victorin au izvorât mai întâi dintr-o inadecvare a sa la noul statut de episcop, poziţie din care ar fi trebuit să acţioneze hotărât şi ferm pe toate planurile, şi apoi dintr-o atitudine incisivă, invazivă şi adesea orgolioasă, aşa cum o va şi mărturisi în Memorii a arhimandritului Bartolomeu care, prin diferite acţiuni ar fi luat meritele realizărilor pe seama sa. De la momentul instalării ca episcop a lui Victorin, când presa lăuda nu victoria noului episcop, ci renunţarea la episcopat a lui Anania, până la modificarea statutului, colaborările cu preoţii recalcitranţi, încercările de apropiere de Valerian Trifa, fondarea Primei săli româneşti în Detroit, toate acestea aduceau un plus de strălucire lui Anania, obligându-l să-şi reamintească sfaturile date de doi dintre oamenii pe care-i cunoscuse în tinereţe: Victor Papilian şi Mitropolitul Tit Simedrea: „Văd că eşti făcut să străluceşti. Evită cât poţi, că-ţi vei face duşmani!"[72] Fractura apărută în relaţiile cu George Alexe aveau să-l oblige de arhimandritul Bartolomeu să-şi revizuiască atitudinea faţă de anumiţi oameni. O simplă vizită a Mitropolitului Nicolae Corneanu, al Banatului, din 1976[73], avea să descopere o altă faţă a lucrurilor. George Alexe devine arogant,

---

[70] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 389.

[71] vezi Anexa 17, fila 82, (Anexe, p. 333).

[72] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 396.

[73] „Acum când scriu aceste rânduri (2004 – n.n.) şi când societatea românească e bântuită de scandalul Dosariadei, toată lumea ştie că acest personaj plătit, vreme de 40 de ani – Doamne, Dumnezeule, patruzeci de ani! – şi că notele lui informative asupra propriilor săi preoţi şi protopopi alcătuiesc un dosar, se spune, de două mii de pagini. De abia acum încerc să-i ghicesc şi rosturile lui printre românii din America. pe atunci

Scanned with OKEN Scanner

indisciplinat şi în consecinţă anti-Anania aşa cum o vor dovedi evenimentele ulterioare. Spre confirmare o notă nr. 0041401/102/ din 18 aprilie 1976, având ca sursă pe Popescu Ion precizează: „Cu ocazia unei vizite a mitropolitului Corneanu se reţin următoarele: Victorin Ursache doreşte să scape de sub tutela lui Anania şi Anania doreşte să se reîntoarcă în ţară; Gheorghe Alexe i-a devenit indezirabil lui Victorin; Predomină spiritul anticomunist dublat de dragostea faţă de ţară; (autorităţile comuniste nu admit că poţi fi un bun român fără să aderi la ideologia partidului; Arhiepiscopia Misionară se consolidează încet, dar sigur pentru că însuşi Victorin este un om al căii de mijloc; Episcopia lui Trifa dă semne de eroziune la aceasta contribuind: procesul intentat lui Trifa pentru activităţi antisemite şi legionare; adeziunea episcopiei lui Trifa la Patriarhia Moscovei camuflată în Biserica Ortodoxă Americană" şi în care există „tendinţe de deznaţionalizare; aversiunea totală a lui Trifa faţă de poporul din care se trage".

Lunga şedere a arhimandritului Bartolomeu în America va cunoaşte o întrerupere în luna mai 1974, când, după o lungă corespondenţă cu Patriarhul Justinian, acesta decide să revină în ţară, încântat de perspectiva ocupării postului de vicar patriarhal. Dar atât puterea politică reprezentată în acest sector de Emil Bondăraş, cât şi vehemenţa cu care vicarul Antonie respingea perspectiva hirotoniei lui Anania, vor determina întoarcerea acestuia în America la începutul lui 1975. Corespondenţa cu Arhiepiscopul Victorin evidenţiază cunoscutele probleme ale Arhiepiscopiei Misionare în discordie cu episcopia de la Vatra precum şi inerentele probleme administrative care se cereau împărtăşite[74]. Tot din 1974 datează şi un articol grăitor pentru ilustrarea relaţiilor dintre Episcopia de la Vatra şi Valeriu Anania în persoană. Articolul «Anania şi „Condiţia Libertăţii"»[75] publicat în revista Solia, face o radiografie a parcursului personal al unui Anania „trimis" de către autorităţile comuniste în tandem cu Patriarhia Română, să se infiltreze printre românii din America cu scopul de a crea structuri ecleziale paralele menite să clatine, şi dacă se poate să elimine, autoritatea Episcopiei conduse de Valerian Trifa. Textul punctează totuşi câteva probleme pertinente care puneau serioase probleme de credibilitate pentru postura lui Valeriu Anania. Una dintre ele ar fi modul în care, nechemat şi necunoscut de nimeni, ajunge misionar în America. O alta îi reproşează dubla măsură cu care judecă relaţiile cu ruşii şi mai ales violenţa cu care atacă instituţii şi persoane. În sfârşit, misionarul de la Detroit, este lovit în cea mai sensibilă parte a existenţei personale şi anume aceea de scriitor, care, după opinia autorului articolului nu a reprezentat decât un lung şir de refuzuri şi eşecuri. Prin urmare întreaga activitate a lui Anania pe teritoriul Americii are ca

---

nu-l puneam la îndoială, şi aşa se face că nu-mi amintesc pentru ce anume venise el la Detroit" – mărturisea Valeriu Anania în *Memorii*, p. 417.

[74] vezi Anexa 3, (Anexe, p. 292).

[75] vezi Anexa 9, (Anexe, p. 307).

Scanned with OKEN Scanner

mobil o răscumpărare personală în relația cu regimul care-i poate redeschide accesul spre culmile literare visate.

În cadrul vizitei din 1976 a delegației condusă de Teoctist Arăpașu, pe atunci mitropolitul Olteniei, însoțit de Episcopul Vasile Coman al Oradiei, George Alexe, împreună cu preotul Mihai Iancu vor înregistra la Lansing, capitala statului Michigan un „Comitet Român pentru Transilvania" care va lucra ad0hoc pentru delegația românească trimisă special în această problemă. Numai că George Alexe se dovedise acum omul care lucra împotriva lui Bartolomeu.

Toate aceste concluzii și informări permanente și atent monitorizare conduc la o idee pe care am enunțat-o în teza noastră conform căreia dosarele erau mai degrabă fabricate, cu informații coroborate fără a fi puse în acord cu o realitate complexă, astfel încât obiectivul să fie eliminat social pe criterii politice. Atât Valeriu Anania, cât și Valerian Trifa au „beneficiat" de produsele acestei mașinării uriașe de fabricat informații și dosare.

V.10. Securitatea de dincolo de ocean

Umbra Securității nu s-a lăsat domolită nici la mii de kilometri distanță într-o țară în care drepturile omului se voiau respectate cel puțin la nivel declarativ. Prin diverși interpuși, ochiul vigilent al regimului de la București corobora informații despre oamenii cheie de dincolo de ocean. Uneori, ironia sorții, și cei care abjurau comunismul ajungea în situația de a trimite note informative, cum se va întâmpla în episodul atacului direct al lui Richard Wurmbrand la adresa ierarhiei BOR, pe care contestându-l la postul de radio CHML, Valeriu Anania, afirmă în context că nu există libertate religioasă în România, așa cum în nicio țară cu regim opresiv nu poate exista. Consecința: „Stelian Stănicel din Detroit a trimis la Ambasada Română (comunistă) din Washington o notă informativă, în care, referindu-se la emisiunea radiofonică din Hamilton, îl denunța pe părintele Anania că a negat existența libertății religioase în România. (...) delațiunea a fost făcută de către anticomuniști către comuniști...De râsul lumii!"[76]

Într-o astfel de atmosferă, înconjurat de oameni care și în lumina libertății aveau apucături subterane, nu este de mirare că îi va fi înaintată de mai multe ori oferta de racolare în structurile informatorilor Securității. Autorul însuși amintește trei dintre aceste momente consumate fie la Ambasada română din Washington, fie la București în 1969, după revenirea din India și în 1972, o întâlnirea cu Mihai Dulea, „mai-marele Direcției Culturale, care îi propune o colaborare pe linia distribuirii în America a ziarului *Tribuna României* care ar

[76] *Idem*, p. 382.

Scanned with OKEN Scanner

permite distribuirea revistei Credinţa în România. Pe Mihai Dulea, avea să-l mai întâlnească în 1986 când volumul de proză scurtă *Amintirile peregrinului apter* era refuzat, în mod ostentativ de la tipar. scurta caracterizare morală pe care i-o face autorul e de natură să schiţeze şi modul de lucru al multor lucrători ai Securităţii: „Mi-am dat seama că mă aflu în faţa unui om de o rară perversitate morală, care ştie bine să joace teatru"[77]. Numeroasele refuzuri, mai subtile sau mai directe nu erau de natură să mulţumească Securitatea care a desfăşurat o campanie de discreditare a „obiectivului" care dovedea nesupunere şi rea-credinţă. Notele informative o dovedesc cu prisosinţă prin aceea că pe lângă nemulţumirea organelor Securităţii se adăuga şi comportamentul cu totul nedemn al unor ierarhi care, aşezându-se în conul de siguranţă al puterii politice nutreau nenumărate provocări la adresa lui Anania. Nu mai exista nicio îndoială că puterea politică de la Bucureşti îl voia rechemat definitiv în ţară. Pe de o parte pentru insuccesul de a-l îndepărta pe Valerian Trifa de la conducerea *Vetrei,* iar pe de altă parte pentru atitudinea sa faţă de manifestările revizioniste maghiare începute în 4 mai 1976 la New York. Despre încleştarea Trifa-Anania am vorbit şi în capitolul Publicistica, acolo unde, pe terenul articolelor publicate se putea vedea, cu ochiul liber, atât obiectul luptei cât şi maniera desfăşurării ei. Cât despre comportamentul arhimandritului Bartolomeu în timpul acestor manifestaţii aveau să se aştearnă rânduri întregi de acuze conform cărora susnumitul nu mai serveşte nici măcar interesele românilor, cu atât mai mult cele ale comuniştilor. Atitudinea lui Valeriu Anania cu privire la acţiunile de apropiere dintre Arhiepiscopia Misionară şi Episcopia de la Vatra condusă de Trifa reiese şi din nota din 21 aprilie 1977, 0800/132, vol. 4, fila 83, 84[78], unde Anania îi explică lui Costică Popa (preot ortodox român în Venezuela) împrejurările prin care i s-au adus acuzaţiile conform cărora el nu slujeşte cauza românească. În paralel cu negocierile şi apropierile de Trifa, încercate de Anania şi considerate cu slab rezultat de către Patriarhia Română, delegaţia condusă de Teoctist (Arăpaşu) va impune o soluţie mai „zgomotoasă" cu formula Mihai Iancu (plecat ilegal în America în 1972 şi care, conform aprecierilor Securităţii duce activităţi favorabile ţării) şi manifestaţii de stradă. Cum Anania se opune vehement acestei formule, motivând existenţa unei alte modalităţi de reconciliere, este eliminat şi considerat oponent al deciziilor din ţară.

Revenirea în ţară prilejuită de aniversarea a 75 de ani de viaţă îi va aduce arhimandritului Bartolomeu o altă surpriză precum fusese şi aceea a invitaţiei oficiale prin Ambasada din Washington. O reîntâlnire cu Gheorghe Nenciu[79], preşedinte interimar al Departamentului Cultelor, avea să-i pună la

[77] *Idem*, p. 668.

[78] vezi Anexa 17, (Anexe, p. 331).

[79] Gheorghe Nenciu din Departamentul Cultelor, conform concluziilor unei comisii de anchetă, ar fi primit suma de 100.000 lei în schimbul promovării ca arhiereu-vicar la

Scanned with OKEN Scanner

încercarea grea caracterul. Boala de care suferea mitropolitul Nicolae Mladin de la Cluj obliga conducerea superioară de partid să ia măsuri urgente de găsire a unui posibil succesor. Bartolomeu Anania întrunea, în viziunea lor, toate calitățile cerute de o asemenea responsabilitate. Așadar oferta Securității era mai mult decât tentantă pentru ca Anania să devină, în sfârșit, omul pe care să-l poată folosi la nevoie. Atât în Memorii, pe care le putem considera subiectiv redactate, dar și în notele informative ale Securității se conturează caracterul puternic și incoruptibil de care se temea regimul și pe care Anania îl dovedise neștirbit de-a lungul vieții în ciuda numeroaselor comentarii și delațiuni de care a avut parte. Iată ce spune nota informativă din 10 decembrie 1977 132/DD nr. 4197/00104 Printre alte informații cum ar fi și impresia că pastorala mitropolitului Teoctist era prea politizată încât a fost nevoie să fie corectată, sursa, care s-a întâlnit cu Paul Emanuel (Niculescu Mircea), afirmă că Roșianu[80] i-a propus episcopatul lui Anania, însă acesta a refuzat spunând că drumul spre episcopat trece prin Detroit. Acesta nu dorește să devină vicar al lui Nicolae Mladin care i-a fost profesor și apropiat deoarece mitropolitul *este bolnav „uită foarte ușor și se pornește pe râs fără motiv", iar pentru asta la 65 de ani este pensionat.* Regimul se folosea astfel de Anania pe de o parte pentru a-l înlătura fără prea multă bătaie de cap pe Mladin, iar pe de altă parte pentru a-l determina pe Anania să le accepte propunerea de recrutare. La finalul întrevederii

---

Episcopia Buzăului a arhimandritului Veniamin Vasile Nicolae, pentru care însuși Ceaușescu a dat decret de anulare a recunoașterii hirotoniei. Găsit „vinovat", Nenciu a fost exclus din partid, „demascat" în fața întregului personal din Departament și concediat. Nu știm dacă Nenciu a fost într-adevăr vinovat de astfel de fapte. Pentru că a ajuns să fie corector la o editură, Bartolomeu Anania ar fi sancționat acest derapaj printr-un joc de cuvinte inteligent: „a ajuns la corectură pentru că nu a fost corect!"(Raport SS, 21 martie 1978, nr. 7029/0055, sursa Mitrofan); De altfel despre Nenciu, Valeriu Anania va manifesta compasiune atunci când îl va reîntâlni la editură în calitate de corector: „i-a lăsat impresia că vrea să discute, că vrea să-și descarce sufletul" – cf Anexa 21, fila 186, (Anexe, p. 358).

[80] Credem că nu este o eroare sau o nepotrivire, deoarece Ion Roșianu membru al PCR, îi urmase lui Nenciu la conducerea D.C. deoarece acesta din urmă săvârșise nereguli grave. Nu poate fi vorba de Mihail Roșianu care a decedat în 1973, conform informațiilor http://www.cnsas.ro/documente/2004%20-%20Membrii%20CC.pdf, p. 518, consultate în data de 17 decembrie 2018. Așadar presupunem că deși Bartolomeu Anania a fost abordat direct de către Nenciu (care era interimar), hotărârea forurilor superioare, pe care o invocă acesta, îl privea și pe Roșianu căruia sursa notei informative îi recunoștea paternitatea ideii. Pentru mai multe informații se pot consulta și Adrian Nicolae Petcu, *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)*, în *Caietele CNSAS,* Anul II, nr.2(4)/2009, Editura CNSAS, București, 2010, pp. 74-75; http://www.cnsas.ro/documente/caiete/Caiete_CNSAS_nr_4_2009.pdf, consultate în data de 10 ianuarie 2019.

Scanned with OKEN Scanner

arhimandritul îţi informa superiorul că „nu sunt omul care să facă aşa ceva" determinându-l pe Justinian să-i prindă capul „cu mâinile lui tremurânde" şi să-l sărute pe frunte. Tot în această perioadă Patriarhul Justinian îi propune în mod repetat lui Anania postul de episcop vicar, dar pe care nu-l va ocupa niciodată din cauza opoziţiei ferme din Sinod. Sursa Mitrofan în notă informativă din 6 octombrie 1976 afirmă că în convorbirea cu *Băbuş care se consideră duhovnicul lui Anania se arată că Anania ar fi propus insistent de către Patriarh pentru post de episcop Vicar* . Despre Băbuş se conchide într-o altă notă din 8 octombrie 1976, nr. 4199/0077 că era: *„Nemulţumit, blazat, dornic de parvenire"*. Este de consemnat şi faptul Grigore Băbuş avusese în închisoare un diferend cu Anania pe care fusese supărat pentru atitudine. Care atitudine, nota[81] 304/1/ din 17 noiembrie 1965 nu ne precizează, dar putem presupune, din puţinele informaţii găsite în Memorii, că această dezamăgire a lui Băbuş se datora pe de o parte mărturisirilor lui Anania despre alţii aşa cum însuşi o mărturiseşte (vezi *Memorii*, p. 307), iar pe de altă parte în Procesele verbale de interogator există numeroase trimiteri ale învinuitului Valeriu Anania către calitatea de legionar al lui Grigore Băbuş[82]. În acest context, pe seama informaţiilor care circulau în închisoare, adesea eronate sau rău intenţionate, Băbuş, care ţinea la Anania ca la un frate, ar fi putut avea momente de îndoială. Nota din 22 octombrie 1976, nr. 5441/030 dată de căpitanul Burulean evidenţiază conflictul dintre Justin şi Anania izbucnit la conferinţa de la Uppsala, de conflictul lui Anania cu Antonie Ploieşteanul pe care l-a atacat în articolele din America şi de pasivitatea faţă de Teoctist. I se retrage dreptul de a fi numit episcop vicar. Consternarea lui Anania la aflarea acestei veşti este surprinsă în nota informativă din 22 octombrie 1976 nr. 4199/0078; Faptul era însă consumat: Patriarhul semnase deja procesul-verbal al hotărârilor Sinodului, în pofida încercărilor disperate ale împricinatului de a opri acest abuz. Din nou se reflectă dubla direcţie a hotărârilor cu privire la soarta lui Anania.

Evenimentele precipitat desfăşurate în perioada mai-august 1976 îl vor aşeza pe Anania într-o lumină proastă cu atât mai mult cu cât sosesc delegaţi de la Bucureşti (episcopul Antonie, mitropolitul Teoctist) care ulterior vor avea puncte de vedere cu privire la modul în care s-a mobilizat Arhiepiscopia Misionară în problema manifestaţiei maghiarilor. Spre sfârşitul lunii mai şi pe fondul unui conflict mocnit cu arhiepiscopul Victorin care refuzase să fie prezent la inaugurarea Sălii Româneşti, în prezenţa lui George Emil Palade, Bartolomeu Anania va scrie un memoriu, în nume personal, adresat Senatului Statelor Unite. În faţa delegaţiei de la Bucureşti condusă de mitropolitul Teoctist Arăpaşu, după o sumară şi fundamentată prezentare a situaţiei de fapt

[81] Vezi Anexa 1 (Anexe, p. 286).

[82] Valeriu Anania, *Procesele verbale de interogator (iunie 1958-mai 1959)*, volum prefaţat de Aurel Sasu, Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2017, p. 76, 81, 172.

Scanned with OKEN Scanner

arhimandritul afirmă: „Nu sunteți bineveniți!" Replica va stârni reacții și note informative pe măsură! În plus în încercarea de a contracara atitudinea maghiară Bartolomeu Anania îl invită pe Valerian Trifa la o masă a reconcilierii și la redactarea și consfințirea lui prin semnătură a unui Memoriu care să pledeze pentru cauza românilor. Fiind informat despre prezența unei delegații bucureștene, în America, Valerian Trifa refuză. Nota raport SS 140/001275227/ 27 mai 1976 constituie o dovadă concretă în sensul celor afirmate mai sus: „În ziua de 25 mai 1976 informatorul Apostol întors dintr-o călătorie în SUA în vederea determinării clericilor ortodocși și a cetățenilor de origine română de a contracara acțiunile iredentiste, mi-a confiat că a întâmpinat serioase greutăți. Astfel Arhimandritul Anania Valeriu, deservent la arhiepiscopia ortodoxă misionară dependentă de patriarhia BOR, s-a opus la mai toate măsurile luate atât de ambasada țării cât și de sursă. În primul rând Anania nu a anunțat pe nici un preot și nici măcar pe Victorin Ursache despre faptul că urmau să se desfășoare acțiuni iredentiste împotriva țării noastre de către emigrația maghiară a Washington și că, a fost solicitat de ambasadă, ca preoții și cetățenii de origine română să fie mobilizați și să contracareze acțiunea dușmănoasă la adresa României.

În ziua premergătoare evenimentelor, *sursa Apostol* a convins pe preotul Bârsan din Washington să participe la această acțiune , dar ulterior, a primit dispoziție de la Valeriu Anania să nu se angajeze, ci să observe numai obiectivul urmărit de iredentiști, iar dacă aceștia vor „revendica Ardealul să fiu anunțat ca să hotărâm cum participăm" să nu se angajeze căci libertate în Ardeal vrem și noi. Anania spune despre intervenția lui Apostol: „constituie un amestec al celor de la București în treburile noastre aici unde noi suntem Arhiepiscopie Autonomă". Anania a refuzat orice ordin al lui *Apostol* chiar dacă acesta se legitima cu girul patriarhului Justinian. Refuză să primească materialele aduse de sursa și îl amenință cu cei de la FBI „dacă nu va duce materialele în altă parte"[83]. Este principalul motiv pentru care Anania este rechemat în țară și reținut.

„Preotul HATEGANU din Cleveland dependent de episcopul Viorel Trifa, a spus că datorită prezenței lui Anania în SUA, nu se poate realiza apropierea și unirea tuturor românilor cu toate că foarte mulți au sentimente sporite față de România". În data de 20 iunie 1976 Teoctist Arăpașu va efectua o vizită în America moment în care Valeriu Anania manifestă ostilitate față de delegație prin binecunoscuta replică: Nu sunteți bineveniți! (lucru care îl va costa scump). Această informație vine în contextul în care, în volumul de

[83] Relatarea din *Memorii* (p. 621) arată că cel care aduce materialele la sediul Arhiepiscopiei din Detroit este chiar Episcopul Antonie Plămădeală, care este somat de Arhiepiscopul Victorin să le ducă în alte parte, în caz contrar va chema FBI-ul. Se confirmă și informația pe care Bartolomeu Anania o primește conform căreia la revenirea în țară, sursa comunică Securității că Anania lucrează cu cei de la FBI.

Scanned with OKEN Scanner

memorii autorul afirmă tocmai contrariul şi anume că aproape reuşise un dialog cu tabăra lui Trifa, dar că prezenţa delegaţiei de la Bucureşti ruinase totul. Sursa mai notează că Valeriu Anania ar fi reproşat acestei delegaţii că vine să ceară sprijin şi adăpost unui fost puşcăriaş şi că nimeni din ţară nu a avut grija ca el să fie măcar reabilitat.

V.11. Fantoma Securităţii dincoace de ocean

Predarea Memoriului în nume personal, va deranja inclusiv la nivelul Ambasadei şi probabil şi el va genera o serie de evenimente menite să schimbe cursul şederii lui Anania în America. Autorul însuşi mărturiseşte despre avertismentului lui Mircea Căpăţână de a nu părăsi America sub nici un pretext, acesta alăturându-se multor oameni de bine care au încercat să-l protejeze pe întreprinzătorul şi, adesea zgomotosul, arhimandrit Bartolomeu. Neluat în seamă, avertismentul se va confirma. Invitat la aniversarea a treizeci şi cinci de ani de absolvire a Seminarului, Anania va părăsi America şi, fascinat de propria personalitate şi de faima pe care şi-o câştigase pe 8 octombrie 1976 va ateriza la Bucureşti. Prin în desfăşurarea evenimentelor legate de aniversarea pentru care venise primeşte de la patriarhul Justinian o „veste proastă". Reţinerea în România, şicanele repetate ale Securităţii, umilirea la care este supus de colegii de cler îl va împovăra. Într-o atare situaţie atenţia agenţilor de securitate a crescut exponenţial cu atât mai mult cu cât existase un precedent când un preot din Londra, oprit în România reuşise să plece după un adevărat scandal. Aşa ceva nu trebuia să se mai repete şi cu Anania. Sursa Nicanor în documentul informativ nr. 002/00212/1084/24.11.1976 notează: „Venit în ţară la o întâlnire cu colegii din seria lui au pus ăştia ghiara pe el şi nu-i mai dau voie să plece". O însemnare pe document, cu scris de mână notează că expresia *au pus ăştia gheara pe el* demonstrează implicarea afectivă a sursei faţă de Anania.

Mai mult un anume pictor, Constantin Antonovici, venit în aceeaşi perioadă în ţară pentru o problemă medicală, prieten bun cu episcopul Antonie, reuşeşte să creioneze o imagine dezonorantă a arhimandritului Anania aşa cum revelează şi notele din 26 august 1976 şi 23 septembrie 1976 având aceeaşi sursă: Popescu Ioan. În cuprinsul notelor apare numele lui Antonovici sculptor şi pictor (*în unele note apare pictor în altele sculptor* – n.n.) român stabilit în America şi care militează atât împotriva lui Valerian Trifa şi lui Victorin Ursache dar mai ales împotriva lui Valeriu Anania care este considerat indezirabil şi orgolios, din cauza lui fiind periclitată orice încercare a românilor din America de a se uni. Într-un alt document informativ nr. 0039966/ 18 septembrie 1976 se relatează de către Antonovici că Bartolomeu „face pe nebunul", creează mari probleme episcopiei şi arhiepiscopului, este un orgolios fără seamă, face ce vrea, nu se consultă cu nimeni şi cheltuieşte bani cu nemiluita". A arătat dispreţ faţă de delegaţia BOR în SUA (Teoctist Arăpaşu)

Scanned with OKEN Scanner

Aceeași atitudine de nesupunere este descrisă și în nota informativă din 20 septembrie 1976 și tot aici este detaliată și acțiunea prin care Anania va fi oprit în țară cu ocazia venirii în data de 9 octombrie 1976 la o aniversare colegială. Este clar că revenirea în România a lui Antonovici va însemna și o campanie de denigrare a arhimandritului Bartolomeu Anania care începe să se teamă de eventualitatea unei noi arestări: „... iau act de prezența lu București a lui Constantin Antonovici. Deja a umplut Patriarhia și împrejurimile cu «știrea» că eu am lucrat tot timpul cu legionarii din America, sub comanda directă a lui Horia Sima...Am impresia că voi fi obiectul unei noi arestări"[84]. Ceea ce afirmă arhim. Bartolomeu în Memorii nu e deloc departe de adevăr mai deoarece o altă notă a Securității confirmă această temere care, din fericire, nu s-a soldat cu o nouă arestare: Sursa Pompiliu a fost delegată din partea Serviciului de Relații Externe Bisericești să ia legătura cu „Dl Antonovici din SUA la data de 22 septembrie 1978 orele 10". Informatorul îl interoghează vizavi de starea de sănătate, apoi cel interogat trece la o serie de acuze prin care afirmă că Anania, cât timp a fost în America s-a înconjurat numai de elemente legionare și că organiza manifestații în SUA cu scopul de a apăra interesele naționale ale românilor. Antonovici mai apreciază că țara merge în direcția bună și că lucrurile s-au schimbat mult în bine în ultimii 30 de ani, se arată în nota nr. 4209/ 00151/ 26 septembrie 1978.

Deși patriarhul dorea promovarea lui Anania în ierarhia superioară Departamentul Cultelor s-a opus cu vehemență, având și concursul celor patru mitropoliți: Nicolae Corneanu, Nicolae Mladin, Teoctist Arăpașu și Iustin Moisescu care în ședința din 20 octombrie 1976 hotărăsc că Anania nu mai trebuie să plece în America. (nota nr. 1600/BV /22 10 76, sursa Rudeanu[85] și nota din 28 februarie 1977, având ca sursă pe CL Nemțeanu), în care se expun punctele de vedere ale lui Grigore Băbuș despre „lichidarea" lui Anania de către trei dintre membrii Sinodului: Antonie Plămădeală, Teoctist Arăpașu, Iustin Moisescu. Se reafirmă dușmănia dintre Antonie și Anania și mai ales că „previziunile lui Antonie au fost dejucate de înțelepciunea lui Anania, așa cum, satisfăcut credea Băbuș". Hotărârea Sinodului Permanent se va solda cu o scrisoare oficială semnată de Patriarh adresată Arhiepiscopului Victorin prin care se comunica numirea părintelui „arhimandrit Bartolomeu Anania în funcția de Director al Institutului Biblic și de Misiune al Patriarhiei Române"[86].

---

[84] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 629.

[85] Vezi Anexa 4, (Anexe, p. 294), unde se mai presupune și faptul că Anania s-ar fi reîntors în România cu scopul de a-și atrage capital de imagine, grație activității de reunificare a românilor din America, în vederea avansării pe scară ierarhică. Sursa consideră discursul lui Anania, ținut cu ocazia evenimentul festiv al reîntâlnirii, drept *artificial și neconvingător*.

[86] Vezi Anexa 5, (Anexe, pp. 296-297, p. 302 cu adnotări).

Scanned with OKEN Scanner

Firește că această hotărâre concertată şi de organele de stat va determina un protest imediat al lui Bartolomeu cu precizarea că acest protest va fi unul caracterizat de un calm şi un tact tipic călugărești. Va folosi toate pârghiile avute la îndemână pentru a cere dreptul nu de a pleca definitiv înapoi în America, ci măcar de a fi lăsat, „pe cuvânt de onoare" să se reîntoarcă pentru a pune în ordine lucrurile rămase neterminate prin plecarea sa. Într-o notă informativă scrisă de mână de Horticultorul, din 17 iulie 1978 nr. 5879/0047, se arată atitudinea lui Valeriu Anania care a înțeles cauzele reținerii sale în țară sau cel puțin așa lasă să se vadă şi „n-ar nutri nici un gând în legătură cu o eventuală reîntoarcere (definitivă- n.n.) acolo, întrucât el respectă hotărârile celor care l-au încadrat într-o situație în slujba Bisericii, în Țară. Anania consideră că aceste neplăceri (a reținerii sale în România –n.n.) se datoresc celor care l-au provocat, adică unor factori din țară". Tot aici sursa precizează şi despre relaxarea cu care *Valerian Trifa* privește eventualitatea unui proces şi, implicit, a unei expulzări deoarece un astfel de demers „poate dura până la 20 de ani şi că, deci, nu se teme de expulzare". Adnotarea din subsolul notei, aparținând lucrătorilor Securității, precizează că, în aceste condiții, Valeriu Anania „se menține pe aceeaşi poziție de aşteptare fără a avea manifestări negative"[87].

După predarea documentelor de călătorie va încerca o intermediere prin Harry Barnes jr., ambasadorul Statelor Unite la București. Acesta nu-i promite nimic, dar îl asigură de susținere în cazul unor derapaje ale regimului. Regimul nu vedea cu ochi buni aceste contacte ale lui Bartolomeu, dar se asigura prin agenții informatori că acesta nu întreprinde nimic care să reclame o intervenție rapidă. Nota informativă din 3 ianuarie 1977? *(în document este 1976, dar trebuie să fie o eroare de scriere întrucât evenimentul relatat este din 30 decembrie 1976)* relatează evenimentul cununiei pe care Arhimandritul Bartolomeu a săvârşit-o la Catedrala Patriarhală în 30 decembrie 1976, ocazie cu care a avut o discuție cu ambasadorul, Harry Barnes, jr. căruia i-a mărturisit despre dorința de a se reîntoarce în SUA. (cf. notei 00262748 din 6 aprilie 1977). Se referă la diferendul în cazul maghiarilor despre care a vorbit în documentul din 3 septembrie 1976 şi care deja fusese publicat. Ambasadorul îi reaminteşte că singura sa misiune este aceea de a asigura bunele relații dintre SUA şi România şi că acest caz nu face parte din misiunea sa cu promisiunea că atunci când se va ivi o ocazie va fi informat aducând în discuție „cazul preotului de la Londra"[88]. Aceste amănunte reies din nota semnată de însuşi Anania în care explică împrejurările oficierii cununiei religioase a tinerilor Kenneth Richard Johnston şi Marina Ilinca. Se amintește, tot aici, că Valerian Trifa ar

[87] Vezi Anexa 16, (Anexe, p. 329).

[88] Este vorba despre preotul din Anglia/Londra *Gafton Lucian* care a fost reținut a reuşit să plece pentru că „a țipat Europa Liberă", așa cum se notează în Nota nr. 132/DD/001600/ 28.II.1977.

Scanned with OKEN Scanner

putea să profite de acest context general prin consolidarea influenței asupra parohiilor din Arhiepiscopia Misionară cu atât mai mult cu cât, fără Anania, arhiepiscopul Victorin Ursache începe să-și piardă din autoritatea organizatorică. Printre altele, ambasadorul SUA la București sugerează o „punere la cale" a reținerii lui Anania în țară, ipoteză neconfirmată de acesta din urmă[89].

Fiind captiv, deci reținut fără drept și voie în România, Anania începe să se pregătească pentru lupta de convingere a autorităților de a-i permite să se reîntoarcă la Detroit. Un element important al planului a fost și acela de a-l informa pe Arhiepiscopul Victorin că, în urma misiunii conduse de Teoctist Arăpașu, în iunie 1976, acesta redactase doua rapoarte, unul de opt pagini pentru patriarh și altul de „vreo optezi"!!! fără vreo destinație precisă. Prezența acestui raport nu avea cum să nu fie consemnat în notele Securității. *Sursa Brăileanu* în nota din 17 decembrie 1976 nr. 001319/124/03.01.77 informează despre convorbirea cu Teoctist Arăpașu care declară că Anania s-a purtat foarte nepotrivit la sosirea delegației și că acesta din urmă încearcă din răsputeri să se întoarcă în America de unde cu siguranță nu va mai reveni. De asemenea, surprinzător!!!, ar fi mărturisit că Anania se întâlnea deseori cu Trifa (realitate confirmată și în alte documente, dar și în lejeritatea cu care își vorbeau) care declara că nu îi e frică de proces întrucât acesta poate fi amânat sine die. O altă notă a Securității din 8 decembrie 1976 pe baza informațiilor primite de la informatorii consacrați care erau amplasați în imediata apropiere a lui Anania pentru a-i ghici intențiile precizează că „Anania este unul dintre promotorii tendinței de autonomizare completă a Arhiepiscopiei Misionare mergând până la separarea totală de Patriarhia Română. De altfel, în ultimul timp, în mod constant, s-a prevalat de această autonomie și a refuzat orice sugestie venită din țară de la delegații patriarhiei. Comportarea negativă a lui Anania a culminat cu prilejul participării reprezentanților Patriarhiei la organizarea manifestărilor românești de la New York și Washington, în vederea contracarării acțiunilor iredentiste, ostile țării noastre, ale emigrației maghiare în SUA".

În *Dosarul 1504 VĂLEANU*[90]*, parte a Dosarului 1450, vol. II,* 132/DD/19 XI 1976 NR. 0016600 *găsim următorul rezumat cu privire la situația lui Valeriu Anania aflat în vizorul regimului:* „În anul 1965 VA a fost trimis de către patriarhie ca preot misionar în cadrul episcopiei misionare române din SUA. Fiind pus și la conducerea revistei ortodoxe *Credința s-a folosit de această calitate pentru realizarea intereselor personale, alimentând, în articolele sale, o stare de tensiune și dezbinare între românii din SUA.* În unele articole a lansat atacuri împotriva unor ierarhi ortodocși din țară și uneori chiar defăimări și calomnii la adresa regimului nostru. *În articolul publicat în*

[89] vezi Anexa 8, (Anexe, p. 304).

[90] Văleanu era numele „obiectivului" sub care se înțelegea Valeriu (Bartolomeu) Anania care includea întreaga sa activitate.

Scanned with OKEN Scanner

nr. 6/1976 al revistei amintite intitulat „Generaţia 1946!" a caută să justifice acţiunile şovine ale studenţilor de la Cluj pe care le-a condus în anul 1944 fără a recunoaşte caracterul lor provocator şi dăunător menţionând că „împotriva lor au stat comunităţii care i-au prigonit , i-au fugărit prin munţi şi le-au pus în cârcă osânde". Cu prilejul acţiunilor iredentiste „Anania nu a ţinut seama de indicaţiile primite din ţară (deci primea!!!), pentru a contracara aceste acţiuni, motivând că dacă ungurii vor libertatea pentru conaţionalii lor din Transilvania, românii din America nu pot fi decât alături de ei, pentru că şi ei vor libertate în ţară din partea regimului comunist"[91]. Planul de măsuri consta în dirijarea agenţilor *Iliescu, Laurenţiu, GH. Râuleţ, Mitrofan, Negulescu şi Claudiu* cu precizări clare pentru fiecare dintre ei. (*Mitrofan* va obţine informaţii de la *Vasile Vasilache* din SUA); *Iliescu şi Negulescu* din cadrul Patriarhiei.

Cum era firesc imposibilitatea revenirii în America a lui Bartolomeu a generat o serie întreagă de probleme, dispute, activităţi fără posibilitatea continuării lor, dar ceea ce era mai grav erodarea încrederii Arhiepiscopului Victorin, vulnerabilitatea acestuia în faţa taberei lui Trifa şi problema financiară pe care arhimandritul Bartolomeu trebuia să o rezolve. La rândul său arhiepiscopul era conştient că informaţiile vizavi de o promovare a lui Anania erau false şi că întreaga poveste nu era altceva decât o camuflare a unor abuzuri comuniste. Era cu atât mai necesară o prezentare a situaţiei astfel încât exilul românesc să nu fie pus în faţa unei realităţi intuite doar. Oamenii erau însă dezbinaţi cu privire la această plecare nerezolvată a lui Anania, dar toţi erau convinşi că ea va deteriora echilibrul, şi aşa precar al Arhiepiscopiei Misionare. O serie de note informative întregesc acest episod al absenţei lui Anania din America care nu este abordat în textul Memoriilor dar care este foarte necesar, chiar dacă nu întotdeauna documentele Securităţii prezintă adevărul nealterat. Extrasul din corespondenţa[92] dintre arhim. Bartolomeu şi arhiep. Victorin Ursache demonstrează pe de o parte convingerea primului că nu mai poate părăsi Republica cel puţin nu în viitorul apropiat, iar pe de altă parte abilitatea şi diplomaţia celui din urmă care, conştient fiind de consecinţe va încerca o readucere lui Anania în America. O notă privind cazul arhimandritului Bartolomeu Anania realizat din ordinul lui Mihai Pacepa 00119998/10.12/76 de către Gheorghe Nenciu, schiţează un portret subiectiv conturat mai degrabă în tuşe decât în linii fine. După ce se realizează o prezentare succintă a perioadei de până în 1964 Nenciu trece la detalierea perioadei din 1964 -1976. Textul este mai lung şi repetă informaţii deja amintite[93]. Anania are un „temperament

[91] Această acţiune a lui Anania a iritat spiritele în România şi va însemna sfârşitul misiunii acestuia în America.

[92] Vezi Anexa 6, (Anexe, p. 298).

[93] Sursele aveau obiceiul să realizeze aproape la fiecare notă o prezentare succintă a„ obiectivului" repetând obsesiv sintagme ca: „element legionar, reacţionar, cu viziuni contrarevoluţionare, element duşmănos".

Scanned with OKEN Scanner

agresiv și egocentric, cu ambiții de a conduce și pe episcop mai ales în ultimii ani a determinat o atmosferă de învrăjbire, devenind o frână în activitatea episcopiei. Activitatea sa în SUA a fost dirijată în mare parte de demascarea episcopului Valerian Trifa care nu avea legături cu Patriarhia română. Divergențele și permanentele polemici au condus la fărâmițarea unității românești și la diferite tendințe centrifuge. Stilul lui Anania a devenit păgubitor, a transformat, în ultimii ani, revista Credința într-o gazetă a propriilor sale idei. Toate aceste manifestări egocentrice și orgolioase au condus la ideea că trebuie să i se interzică să mai plece în America. Autoritățile comuniste nu-i vor mai permite vreodată lui V Anania să plece considerând că o altă plecare va însemna o rămânere..." Este posibil ca episoadele de egocentrism și agresivitate punctate în această analiză să fie aceleași cu cele pe care însuși Anania și le reproșează prin 1967 ca o consecință a unei inadaptări la lumea nouă „o civilizație pe roți, zgomotoasă, curgând în ritmuri amețitoare" în puternic contrast cu „mutenia închisorilor" și „mizeria comunismului" motiv pentru care va primi recomandarea medicilor Rădoiu și Drăgulescu de a pleca o lună undeva departe de solicitările cunoscuților. Așa se naște ideea de a pleca în Hawaii, acolo unde are acces la mitologia locurilor ce se vor topi în *Străinii din Kipukua.*

Speranța românilor din America însă era alta. Nota de informare de la Trocea Aurel din Canada 231/00353800/ 13 ianuarie 1977 către Văleanu Remus aduce la lumină faptul că este un adevărat mister că Anania nu se mai poate întoarce în America, dar românii de acolo speră ca, odată cu venirea episcopului Antonie (o vizită anunțată și care urma să se desfășoare) să se lămurească multe aspecte. Din această scrisoare înțelegem că reținerea în țară a lui Anania, fără a fi informat în prealabil, a produs stupoare în America și printre credincioși, dar mai ales la sediul Arhiepiscopiei Misionare. De altfel arhiepiscopul Victorin este cel care va solicita în numeroase rânduri reîntoarcerea lui Anania în America pentru rezolvarea și punerea la punct a unor probleme (de ordin financiar în primul rând).

O notă sinteză despre reținerea în țară a lui Anania (Dosarul Văleanu) 132/DD/001600/28 februarie 1977 explică multe din necunoscutele acestei acțiuni care, vrând nevrând, nu îl anihilează pe Anania, ci dimpotrivă îl așază în poziția omului vedetă. Se precizează că din materialele obținute arhimandritului Bartolomeu i s-a făcut o mare nedreptate, că este resemnat și prudent mai ales la avertizarea din partea lui Ovidiu Marina, fiul Patriarhului care îi recomanda prudență (reiese din nota informativă a informatorului Mitrofan din 12 noiembrie 1976). Vina care i se aduce este conturată „de poziția contrară intereselor statului avută de ele la problema Transilvaniei, pe timpul manifestărilor maghiarilor din SUA" și a articolului din revista *Credința* cu privire la manifestările studențești din 1946. „Șansele lui Anania de a fi promovat în ierarhia bisericească s-au redus considerabil, împotriva voinței sale și a patriarhului Justinian".

Scanned with OKEN Scanner

Securitatea (prin notele informative şi corespondenţa oficială Strict Secretă) opinează că toate evenimentele care au culminat cu reţinerea lui Anania au fost de natură să „bareze calea spre episcopat *şi implicit înlăturarea unui candidat de temut pentru unii arhiereii ai BOR*". În notă sunt expuse sintetic părerile diferitelor elemente de informare despre obiectivul Văleanu: „preotul Stan Dimancea, fost legionar, a afirmat că este prea puţin pentru capacitatea lui (Valeriu Anania – n.n.) aşa post (cel de director al Bibliotecii Patriarhale – n.n.); probabil este o primă etapă pentru o avansare ulterioară". (sursa: Abrudan – 25 decembrie 1976); „informatorul Marin Ilie a semnalat la 18 decembrie 1976 Văleanu a celebrat cununia Ilincăi Zarifopol cu K. Johnsten"; „Voinea Octavian, legionar, face unele referiri la activitatea pe care a avut-o Văleanu cu Radu Gyr, situaţia şi comportamentul său în detenţie (...) exprimându-şi convingerea că Văleanu este omul securităţii care ar fi încercat să joace un rol dublu fiind demascat de pictorul Antonovici Constantin, din SUA" (informator Dunăreanu – 14 decembrie 1976); „Victorin Ursache îl solicită pe Văleanu să se înapoieze în America neîntârziat, în legătură cu răspunderea pe care o are ca redactor al publicaţiilor *Credinţa*. În caz contrar – n.n. „ridicându-se astfel probleme pentru viitorul Arhiepiscopiei şi numele bun al Patriarhiei şi ţării noastre în opinia publică americană şi canadiană. (U.M.0920 F-114/18 decembrie 1976); „Băbuş Grigore, fost legionar şi fost condamnat, apreciază că mitropolitul Teoctist al Olteniei şi episcopul Antonie sunt cei care au pregătit aici reţinerea lui Văleanu şi încadrarea într-un post minor" (CL Nemţeanu – 10 decembrie 1976); „Văleanu este nedumerit în legătură cu reţinerea sa în ţară şi dacă ar fi ştiut ce se va întâmpla nu mai venea. Şi-a exprimat părerea că memoriul pe care l-a întocmit către senatul american (Detroit) va face lumină şi i se va da drumul din nou în SUA. Mitropolitul Teoctist a afirmat că Văleanu, pe când ei erau în SUA au arătat o atitudine ostilă. Tot Teoctist afirma că acesta a scris un articol tendenţios la adresa regimului despre generaţia 46. " (Brăileanu – 17 decembrie 1976); „Văleanu susţine că fiind în SUA a alcătuit un comitet din reprezentanţii celor patru grupări religioase de români spre a forma o forţă de rezistenţă românească împotriva mişcării ungurilor, având contacte pe această linie inclusiv cu Trifa" (Horticultorul – 20 decembrie 1976); „Miron Butnaru afirmă despre Văleanu că în timpul demonstraţiilor acesta a declarat că în unele privinţe ungurii au dreptate şi românii trebuie să le satisfacă pretenţiile" (Tepordei – 1 februarie 1977); „Văleanu apreciază că Paul Goma vrea să se facă scandal în jurul numelui lui, spre a deveni celebru...îi place să dea interviuri nestingherit pentru străinătate, să vorbească la telefon cu persoane de peste hotare neîmpiedicat de nimeni şi postul de radio „Europa Liberă" să-i consacre emisiuni...asta îi creează o anumită aureolă cât timp el singur nu-şi adună aderenţi pentru o asociaţie politică, nu i se întâmplă nimic neplăcut" (Horticultorul – 2 martie

Scanned with OKEN Scanner

1977); Popescu Vâlcea afirmă că Bartolomeu Anania este mult prea deștept și incomod pentru unii ierarhi ai BOR și că aceștia vor face tot ce vor putea pentru a-i bara calea spre ierarhie. Conform notei din 31 martie 1977/ 7209/0031, Patriarhul Iustin se pare că intenționează să-l promoveze în curând pe Anania ca episcop vicar la Patriarhie deoarece cunoștea 4 limbi străine. Nota din 4 mai 1977 nr. 2960/203, sursa Dâmbovița ilustrează că Anania este inflexibil și „provoacă gelozie, invidie și opoziție" din partea ierarhilor. Într-o altă notă de Stadiu 132/DD/001504/ 26 mai 1977 se analizează întreaga activitate a lui Anania din care reiese care îi sunt intențiile, legăturile și mai ales atitudinile față de regimul comunist. Se face un rezumat detaliat al comportamentului lui Anania din care se reține că are legături de specialitate în lumea literară fără alte implicații, că este victima intrigilor unor ierarhi care se tem de prestanța și mai ales de incoruptibilitatea morală a lui Anania, că Victorin îl dorește pe Anania înapoi în America, că Anania nu este de acord cu disidența lui Goma, dar că atunci când e cazul se poate face uz de aceleași metode (protestul extrem –n.n.) Arhimandritul Bartolomeu se află într-o perioadă de precauție și expectativă. Ca măsuri speciale se recomanda cooptarea tuturor forțelor informative pentru a se supraveghea cât se poate de bine obiectivul. Horticultorul fost profesor al lui Anania om de prestigiu internațional cu ascendent față de Anania ceea ce ar impune o mai mare implicare a acestuia în supraveghere.

Sursa Dâmbovița – 3 martie 1977, notează că Bugariu Ion afirmă despre comportamentul lui Anania în America: *egoist, ușuratic și docil în relațiile cu Trifa deoarece amândoi erau legionari „și se suportau reciproc cu diplomația de rigoare..."* Valeriu Anania era inapt din punct de vedere politic pentru o promovare așa cum reiese din nota lui Mitrofan – 10 iunie 1977 și anume că, fiind condamnat politic Iustin Moisescu nu-și putea asuma reabilitarea lui. Dintr-o notă a lui Graur din 8 august 1977[94] reiese că Anania ar fi spus: „Eu sunt total de acord cu ceea ce a spus președintele țării românilor din Detroit și am auzit cu urechile....astă toamnă nu mi s-a mai dat voie să mă mai întorc la Detroit din motive obscure care nu mă interesează deoarece îmi era dor de frunza românească... Pe Paul Goma nu-l cunosc, trebuie să fie mai tânăr decât mine , dar ca scriitor este mediocru. I-am citit în SUA un fragment dintr-o carte a lui publicată în Occident și nu mi-a lăsat o impresie bună (exact ceea ce-i spusese Arghezi că Rebreanu nu e bun ca scriitor – nu trebuie să guști toată brânza să vezi dacă e bună). Probabil că neputând ieși din anonimat prin talent literar, a ales calea afirmării ca să vorbească de el. Nu pot să am relații cu asemenea oameni". Tot în această notă sunt expuse o serie de atacuri care circulau la acea vreme împotriva lui Anania cu privire la implicarea lui în serviciul Securității. Replica pe care o dă acestor calomnii se îndreaptă împotriva

[94] Vezi Anexa 13, (Anexe, p. 317).

Scanned with OKEN Scanner

publicaţiilor lui Valerian Trifa, cel mai înverşunat contestatar al lui Anania, pe care-l numea ironic „misionarul de la Detroit" (*cf articolului din Anexa 9*).

Băbuş afirmă că nu poate fi vorba despre vreo promovare atât în ceea ce-l priveşte cât şi în cazul lui Anania motivând că cel care se face răspunzător pentru asta este Birdaş „care ne-a încondeiat la ministrul Drăghici". De asemenea *se mai afirmă despre Anania că dacă ar fi promovat, ar intra în rândul sinodalilor „un titan, un erudit care ar face cinste BOR".* Motivul ar fi temerea unor arhierei din Sinod că Anania ar fi un candidat serios pentru scaunele mitropolitane cele mai râvnite. Într-un alt context, la acuzaţia că ar fi încă legionar arhimandritul Anania a replicat faptul că el este unul dintre puţinii care s-au luptat cu legionarii „în mijlocul lor", pe când alţii au pretins că au făcut-o la adăpostul securităţii. Conform unei note date de Graur 3 octombrie 1977 – ar fi afirmat că „Îi este silă de asemenea oameni care au încetat de mult să mai fie români – referindu-se la foştii legionari".

Justinian Dalea afirmă, într-o notă a informatorului Ganea din 9 decembrie 1977, că Valeriu Anania ar dori mult să se întoarcă în America, dar nu o va mai face deoarece este autorul moral al tensiunilor dintre facţiunea lui Victorin şi cea a lui Trifa, că a fost cu totul lipsit de diplomaţie şi tiran pentru Victorin. Se mai afirmă în document din diferite surse coroborate aici de informator că Anania ar fi dorit să meargă în America pentru a-şi pune la punct anumite lucruri şi apoi să revină în ţară. Într-o discuţie pe care a avut cu Trifa vizavi de posibilitatea trecerii Episcopiei de la Vatra sub jurisdicţia Patriarhiei române, Trifa ar fi spus: „Măi, Anania, şi tu eşti deştept şi eu sunt. Trebuie să înţelegi că eu nu pot să accept să trec la voi, dar nu pentru că aşa vreau e, ci pentru că dacă as face asta mi-aş pune în cap credincioşii care sunt cu mine" (Sursa Costin – 28 martie78); Într-o notă a lui Octav din 1 august 1978 se afirmă că situaţia românilor din America se deteriorase din cauza atacurilor tot mai dese din partea lui Trifa ca o consecinţă a absenţei lui Anania care „îi intimida şi îi reducea la tăcere" pe timpul şederii în America. Pr. Felix Dubneac este cel care afirmă acest lucru despre puterea lui Anania de a consolida autoritatea Arhiepiscopiei Misionare într-o notă din dosar nr. 4195/0066 din 1 august 1978. Sursa Dâmboviţa tot în nota din 3 martie 1977 afirmă „Ăştia l-au băgat în cuşcă" şi patriarhul nu are timp să-l mai reabiliteze referindu-se la suferinţa patriarhului aflat în pragul morţii fără şansa de a mai putea face ceva pentru colaboratorul său. Sursa Mircea, în nota din 11 octombrie 1980/23 afirmă că Anania a fost sancţionat de regim deoarece la revenirea din SUA a adus „o maşină luxoasă, cu tot ce trebui în ea, chiar şi cu frigider, fapt care a fost apreciat că a apucat drumul burgheziei". Această notă este completată şi de informaţia din vol. IV 00192021 din 2 martie 1977, *fila 28*, în care într-o convorbire a lui Victorin cu un domn vorbeşte despre faptul că Trifa a reuşit să-l înlăture pe Anania, dar retragerea lui Anania din America nu este doar opera celor

Scanned with OKEN Scanner

țară. Că reținerea arhimandritului Bartolomeu în țară a provocat valuri se vede și din abundența notelor informative și din interesul extraordinar pe care Securitatea l-a manifestat pentru acest eveniment. Așa cum am mai amintit problema cea mai importantă și pentru Valeriu Anania, dar și pentru Arhiepiscopia Misionară era cea numeroaselor probleme financiare generate pe de o parte din cauza reiteratei pauperități a instituției, iar pe de altă parte numeroaselor proiecte nesustenabile în care arhim. Bartolomeu angajase arhiepiscopia. O scrisoare trimisă arhiep. Victorin în 14 iulie 1977[95], demonstrează existența unor angajamente financiare ale acestuia care, rămăseseră acum în grija unui om pentru care problemele administrative erau uneori extenuante.

Rămânând din această zonă distinctă a notelor informative, dar importantă pentru citirea corectă a Memoriilor, devine evident că reținerea lui Anania la București însemna confuzie pentru Arhiepiscopia Misionară, nu în sensul unei derive, dar în sensul unei voci care să mențină o oarecare speranță de unitate. Este tot atât de adevărat că nu toți îl considerau pe Anania un făcător de pace; ba dimpotrivă! Însă o voce fermă, nedispusă la compromis, bine documentată, cu o strălucită artă a argumentării, nu putea să fie comod unei lumi pragmatice, eterogene, pentru care ideea de unitate canonică ar fi însemnat o răsturnare a propriilor așteptări și interese. Este și motivul pentru care notele informative ale Securității abundă în informații denigratoare la adresa lui. De cealaltă parte a baricadei au existat oameni care au susținut prezența lui Anania în America pentru calitățile incontestabile de lider pe care le avea. Numai că în 1977 Patriarhul Justinian moare lăsând printre altele și această problemă a lui Anania nerezolvată.

V.12. Față în față cu Iustin

Cum oamenii sunt sub vreme și sub capriciile ei, răsturnările de situație pot apărea în orice moment și sunt capabile să spulbere planuri solide și bine puse la punct. De la statutul de profesor la Curtea de Argeș, Iustin Moisescu urcă repede pe treptele slujirii ecleziale, nu parcurgând, ci arzând etapele. Era de așteptat ca în urma unui astfel de urcuș să se poate prevedea și ținta spre care mergea. Cum toate sunt în vederea proniei divine, unul din nașii de călugărie ai lui Iustin Moisescu a fost chiar ierodiaconul Bartolomeu Anania, o vreme buni prieteni și apropiați. Din 1956 când Iustin Moisescu devine Mitropolit de Ardeal raporturile s-au schimbat în sensul în care cel care avea înrâurirea asupra lui Anania era acum Iustin. Momentul de cotitură în această relație aparent echilibrată a fost conflictul celor doi de la Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Uppsala, din 1968. Inflexibilitatea politică a

[95] Vezi Anexa 11, (Anexe, p. 314).

Scanned with OKEN Scanner

Mitropolitului ajunsese până la încremenire astfel încât nu admitea nici cea mai mică abatere de la sarcinile trasate de Departamentul Cultelor. În condiţiile înlocuirii Mitropolitului Corneanu cu Arhiepiscopul Victorin, la propunerea lui Anania, Iustin s-a opus categoric având să regrete ulterior neinspirata decizie şi să-l ţină minte pe Anania declarând: „- Atâta vreme cât voi fi eu în Sinod, Anania nu va intra în el!"[96] Îngrijorările că Iustin va deveni patriarh au fost pertinente nu doar înainte cu puţin de moartea patriarhului Justinian, ci şi imediat după. Nu persoana în sine era o problemă cât subordonarea sa, aproape exclusivă de politic ceea ce-l eticheta drept omul Securităţii. Prin cămările patriarhiei imediat după funeraliile lui Justinian se discuta deja despre iminenta alegere a lui Justin şi mai ales despre schimbările ce vor surveni.

În noile condiţii arhimandritul Bartolomeu este conştient că trebuie să existe relaţii de bună colaborare mai ales că scopul de a se reîntoarce în America era încă viu. Sursa Horticultorul în nota din 1 august 1977 nr. 5879/ 0039 către lt.col Deatcu D punctează că Anania „lucrează la un roman «ki-pu-ko sau aşa ceva» şi că este convins că va intra în graţiile patriarhului Iustin despre care a scris cândva rău"[97]. Este vorba de articolul acidulat „Fotogenie şi ecumenism" în care Mitropolitul Iustin era desfiinţat în condiţiile în care era şi om politic! O notă de analiză a IMB Securitate, 132/D.D./001504/26 decembrie 1978, fila 108, care se completează în aceeaşi tonalitate cu nota de analiză nr. 140/IH/001504 din 26 decembrie 1979 ambele semnate de sursa Damian, strecurat la publicaţiile Patriarhiei conduse de Văleanu, pentru a se preveni apariţia unor articole cu caracter necorespunzător conduce la concluzia că Văleanu este preocupat de o plecare temporară în America pentru recuperarea unor lucruri şi mai ales manuscrise şi afirmă că se va folosi de toate mijloacele pentru ca acest lucru să fie posibil. De asemenea el consideră netemeinică reţinerea sa în ţară şi se consideră victima adversarilor săi pe care îi va numi cu altă ocazie[98]. Deşi afişează o atitudine de calm şi acceptare are momente cât îşi manifestă nemulţumirea faţă de situaţia în care se află. Ca urmare a situaţiei existente în Arhiepiscopiei din America se încearcă determinarea autorităţilor de a-l retrimite pe Anania în America pentru reechilibrarea situaţiei. Există şi păreri contrare. Văleanu a fost, între timp, confirmat membru al Uniunii Scriitorilor din

[96] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 440.

[97] Vezi Anexa 12, (Anexe, p. 315).

[98] Nota informativă din 24 mai 1977, sursa Luca, expune că „În prezent se intenţionează aducerea în ţară a preotului Justinian Dalea din Canada (plecat în luna septembrie 1976) întrucât este suferind. În acelaşi timp se intenţionează trimiterea lui Valeriu Anania în Canada şi SUA. În acest mod Antonie (episcop vicar – n.n.) caută să scape de un pretendent periculos pentru postul său". Rivalitatea dintre Antonie şi Valeriu Anania era de notorietate şi afirmată mai ales în discuţiile private (cf. Anexei 21, fila 184, verso, p. 355).

Scanned with OKEN Scanner

RSR. Ca o consecință a acestei confirmări, Securitatea va acționa supraveghind prin informatori și alte mijloace întreaga activitatea a obiectivului.

Ceea ce va străluci sub conducerea lui Iustin, ilustru intelectual, va fi desigur demararea și coordonarea colecției „Părinți și scriitori bisericești", un plan editorial îndrăzneț care reunea forțe intelectuale de anvergură ale Bisericii Ortodoxe Române, chiar într-o perioadă în care regimul comunist devenise circumspect și extrem de limitativ. Tot în acest timp arhimandritul Anania înființează colecția „Artă creștină în România", scrie discuri cu Liturghia, imnuri bizantine, colinde încercând să revigoreze viața culturală și religioasă. Sub presiunea regimului comunist însă, nu era de ajuns entuziasmul și nici măcar încurajările. Patriarhul Iustin, de altfel un eminent intelectual avea „un mare handicap: teama de stăpânirea politică". Într-un astfel de context, orice încercare de ieșire din limitele impuse de regim era adevărată nebunie. Pe de altă parte atmosfera de lucru este de departe foarte presantă pentru că proiectul este unul uriaș, iar resursele limitate și sabotate de cenzură. Nota din 26 februarie 1978 0010/312.738, consemnată de sursa Budacu, realizând o sinteză pe tema „Văleanu" arată că acesta nu are nicio șansă să fie episcop și că „se simte acaparat de munca enormă impusă de noul plan grandios al patriarhului de a edita toată literatura patristică tradusă din greceşte". În 28 martie 1978, Bartolomeu Anania îi scrie arhiepiscopului Victorin relatându-i, printre altele și despre această mare responsabilitate pe care o are în cadrul Institutului Biblic, prin prezidarea comisiilor de specialitate, compuse din profesori de teologie de mare renume atunci, comisii însărcinate cu redescoperirea Scrierilor Sfinților Părinți și diortosirea textelor bisericești. Ecoul de fond al scrisorii de concentrează pe aceeași nemulțumire, cu greu stăpânită a autorului scrisorii cu privire la reținerea sa în țară, în condițiile în care „în «Credința» se vorbește simplu de plecarea mea din țară!"[99]

Atmosfera de lucru de la patriarhie sub noua conducere este, deci, atent observată de agenții de securitate infiltrați, nu doar pentru a verifica supunerea noului Patriarh, ci și pentru a verifica modul în care se manifestă Bartolomeu față de regim. Iată ce spune nota din 23 iulie 1977, sursa Budacu Ion: „Patriarhie, birou de lucru: se discută pe două planuri: prezența bisericii sub diverse forme în artă (cu referire la volumul *Artă creștină în România*); tipărirea unor vieți de sfinți ardeleni (*Părinți și scriitori bisericești*. Cu siguranță că existau și intenții de tipărire a unor cărți cu sfinți români așa cum se va întâmpla cu cartea părintelui Ioanichie Bălan). Referatul va fi făcut de Patriarhul Iustin, dar va accepta și el (B. Anania – n.n.) dacă îi va fi dată această sarcină. Povestește despre cei unsprezece ani în America, prietenii, întâmplări". Nota din 04 mai 1978, sursa Călin adaugă: „Anania se ocupă în mare parte de un proiect grandios al Patriarhului Iustin de a publica cărți bisericești și în același

[99] Vezi Anexa 14, (Anexe, p. 325).

Scanned with OKEN Scanner

timp de propriile proiecte literare". Se face amintire de *Străinii din Kipukua*, roman cu o acţiune care s-ar petrece în insulele din Hawaii. Precizăm că în toate notele informative şi documentele Securităţii acest titlu de roman a dat mari bătăi de cap informatorilor întrucât niciunul dintre ei nu reuşea să-l scrie corect, sau să intuiască despre ce era vorba. Abia după apariţia romanului în 1979 se va face lumină în cazul titlului. În nota informativă din 10 octombrie 1979, sursa Călin notează despre succesul romanului *Străinii din Kipukua* care, în opinia preotului Bogdaproste Gelu la pagina 226 (a primei ediţii – n.n.) ar exista două fraze copiate dintr-un alt roman, fără să precizeze care sun frazele şi care este romanul. În continuare se arată că autorul este încântat şi că intenţionează să scrie *Salba Carpaţilor* şi două piese de teatru.

Nota informativă dată de sursa Orleanu, loc conspirativ: casa Luterană, nr. 0061/3450, despre autorul romanului amintit: „Autor al mai multor volume de poeme şi piese de teatru. Ultima lucrare , un roman intitulat *Străinii din Kipukna* (sic!) (Cartea românească 1979). Anania este o personalitate marcantă a vieţii bisericeşti şi literare. Are un deosebit simţ al caracterizărilor situaţiilor şi cu o capacitate deosebită de sesizare. Capacitate de conducere şi coordonare obiectivă a lucrului. Cu Iustin relaţiile sunt reci, cu Antonie încordate". Răceala în relaţiile cu arhiereii venea şi dintr-o anumită distanţă pe care arhimandritul Anania o afişa faţă de aceştia. Nota din 17 ianuarie 1979, nr. 00125/1351, semnată de sursa Călin arată că în discuţiile cu Valeriu Anania acesta are o atitudine ironică faţă de capacităţile intelectuale ale unor ierarhi din Sinod. Nu îl agreează pe Antonie Ploieşteanul şi nici pe Popescu Octavian, vicarul Patriarhiei. Tânjeşte după America şi se arată preocupat de scrierile personale în speranţa obţinerii unui venit substanţial. Este trist că Valeriu Râpeanu nu l-a menţionat în Antologia Teatrului Românesc, ceea demonstrează că marele ideal, dincolo de toate tentaţiile vieţii ecleziale, a rămas statutul de scriitor care încă nu-şi arăta zorii celebrităţii.

Fiind un patriarh nou, Iustin căuta să-şi consolideze puterea administrativă şi să şi-o menţină pe cea politică. De aceea avea nevoie de ierarhi tineri care să-l poată ajuta în tot ceea ce presupune răspunderea patriarhală. Astfel cei vizaţi de avansare sunt Costin Vasile, superiorul Aşezământului românesc de la Ierusalim şi pe Arhimandritul Bartolomeu Anania. Vasile Costin va ajunge episcop, Bartolomeu Anania nu atunci! Nota informativă 21 martie 1978 a cărei sursă este Mitrofan consemnează că sursa într-o discuţie cu Cosma Nicolae, preot la Precupeţii-Noi, află că acesta nutreşte speranţa promovării lui Anania. De la aceeaşi sursă aflăm că Paul Munteanu preotul, de la Sf. Ioan Piaţă, îi confiase despre intenţia lui Iustin de a-şi schimba vicarii care sunt implicaţi în tot felul de afaceri necinstite, iar în locul lor să aşeze pe Costin de la Ierusalim si Anania. Consecvent propriului crez şi şi declarând că drumul spre arhierie trece întâi prin Detroit, aşa cum îi va replica lui Nenciu la propunerea

Scanned with OKEN Scanner

de a-l face Mitropolit la Cluj, Anania nu se abate de la această ambiţie personală determinând în cele din urmă autorităţile bisericeşti şi de stat să-i accepte în martie 1981 o reîntoarcere pentru câteva luni pentru recuperarea lucrurilor personale. În adresa 003017 din 15 mai 1978 se notează că Anania refuză orice aluzie la o eventuală reîntoarcere (definitivă – n.n.) excepţie făcând o şedere temporară pentru rezolvarea unor probleme. Într-o scrisoare din 31 iulie 1978 trei semnatari din America în frunte cu Arhim. Felix Dubneac îi cer patriarhului Iustin „până nu este prea târziu" să-l retrimită pe Anania în America pentru a putea reaşeza lucrurile pe făgaşul lor normal. Întregul conţinut al scrisorii dezvoltă două părţi: prima în care este prezentată situaţia din ce în ce mai delicată a Arhiepiscopiei Misionare şi a Episcopiei de la Vatra, ultima riscând să fie definitiv pierdută prin înlăturarea iminentă a Arhiep. Valerian Trifa şi preluarea acesteia de către Mitropolia Autocefală din Americă ce aparţinea în fapt ruşilor şi cea de-a doua în care, în lumina unor argumente plauzibile şi susţinute, arhim. Bartolomeu V. Anania ar fi cea mai potrivită persoană care să preia frâiele acestei probleme pentru a se evita pierderea patrimoniului românesc[100]. Şi raportul Direcţiei I a Securităţii Statului 00390/11 septembrie 1978 reiterează nevoia ca Bartolomeu Anania să revină în America pentru ca patrimoniul Episcopiei de la Vatra să nu ajungă sub jurisdicţia unui episcop străin, în condiţiile în care episcopului (Valerian Trifa) i s-a intentat un proces cu privire la acţiunile sale legionare antievreieşti. Semnatarii cer Patriarhului Iustin trimiterea lui Anania pentru rezolvarea acestei probleme, în sensul în care acesta din urmă ar putea să devină Episcop. Completarea acestui fapt de netăgăduit o va face şi sursa Horticultorul în nota sa din 25 septembrie 1978, nr. 5879/0051, în care prezintă situaţia delicată a episcopului Trifa aflat acum în pericolul de a pierde procesul pentru sperjur. În acest caz problema episcopiei de la Vatra ar deveni foarte presantă deoarece toată agoniseala de decenii a românilor ortodocşi din America de la Vatra s-ar pierde fiind preluată de Mitropolia Rusă sub jurisdicţia căreia funcţionează episcopia lui Trifa. Pericolul cel mai mare este reprezentat de un preot Braga care nu are sentimente româneşti, ba dimpotrivă! şi care dacă ar pune mâna pe episcopie ar fi de rău augur pentru românii de acolo. Anania a sintetizat acest lucru într-un articol: „e uşor de înţeles ce acţiune românească poate desfăşura Braga, ca urmaş al lui Trifa în SUA, dacă va ajunge să fie numit episcop". În timp ce o altă sursă la fel de credibilă pentru Securitatea Statului afirmă contrariul. Sursa Irineu, în nota nr. 8947/0044 din 28 septembrie 1978 cu ocazia participării la conferinţa Consiliului Ecumenic al Bisericilor în SUA, coroborează informaţii cu privire la obiectivul „Văleanu" care, după mărturisirile preotului Ioan Bugariu şi după o analiză a informatorului „Anania nu şi-a servit în America decât propriile interese şi de aceea este bine că

[100] Vezi Anexa 15, (Anexe, p. 327).

Scanned with OKEN Scanner

nu a mai rămas acolo. (...) După o privire generală, în nici un caz nu este el cel care ar putea ajuta la îmbunătăţirea situaţiei Arhiepiscopiei din SUA". Nu ar fi prima dată când informaţiile pe acelaşi subiect, la o distanţă mică în timp, se contrazic sau aduc informaţii foarte diferite.

Puţini ştiu că în febra alegerii de noi episcopi pentru eparhiile vacante, pe lângă ofertele de episcopat pe care Anania le primeşte este interesantă şi cea pentru scaunul de la Vâlcea aşa cum aflăm din Notă 15 mai 1978, sursa Ganea V. care consemnează despre alegerea episcopilor pentru Buzău şi Vâlcea. La Buzău este ales Chesarie care se şi pregătise pentru post şi la Vâlcea, Anania... totul, însă, rămâne neconcretizat. Dezamăgirea că tot mai mulţi oameni slab pregătiţi sunt aleşi în Sinod, nu în virtutea unor calităţi excepţionale de lideri şi oameni duhovniceşti, ci strict pe criteriul obedienţei faţă de regimul comunist Anania îşi mărturiseşte dezamăgirea că oameni slab educaţi şi imorali precum Epifanie Norocel şi Emilian Birdaş au fost propuşi episcopi, iar prin această acţiune Biserica pierde teren. Se poate vedea o *adnotare pe marginea documentului: „Dar el nu e imoral?"* făcută de un ofiţer al Securităţii însărcinat cu selectarea informaţiilor. Chiar şi faţă de patriarhul Iustin, poziţia lui Anania era una binecunoscută, dar, din aceste discuţii private reiese, dacă mai era nevoie, faptul că misiunea Patriarhul Iustin este mult diminuată de teama faţă de puterea politică: „şi când nu-i cere nimeni, pretinde să se pună conducerea statului înaintea conducerii bisericii"[101].

Probabil, convins că mâna Securităţii îl însoţeşte în permanenţă ca o forţă nevăzută, Anania se concentrează pe proiectele literare ceea ce aflăm din nota nr. 007/5879/19.11.1981 unde Horticultorul afirmă că Anania este mulţumit că îi va ieşi de la tipar Pentalogia. Perspectiva în ierarhia superioară este f confuză, iar Anania nu doreşte să intre într-o asemenea bătălie. Despre părintele Calciu spune că s-a făcut o mare greşeală că a fost mutat din seminar, dar că se teme să spună tocmai din cauza repercusiunilor. „În toate activităţile sale Văleanu dă dovadă de o mare atenţie şi nu este relaxat decât atunci când este vizitat de oameni foarte apropiaţi lui, opinând că, toţi ceilalţi sunt trimisă de Securitate ca să-i tatoneze mişcările" surprinde nota, dată de sursa Botez Ioan 9 februarie 1979, D0073835/260279.

Când în 1980 i se propune o reîntoarcere în America pentru ocuparea unui post vacant de preot[102] arhim. Bartolomeu reia acţiunile de reîntoarcere în

---

[101] Vezi Anexa 21, fila 183, verso, (Anexe, p. 353). Tot în acest document, întrebat fiind de un interlocutor, consemnat cu apelativul „Cet.", unde ar accepta un post de episcop, „aici sau dincolo", Anania răspunde ferm: „nici aici, nici dincolo".

[102] Raportul informativ 132/BV/ 18.03.1980 conform căruia din discuţiile cu Virgil Ionescu, secretar şef la Institutul Teologic, reiese că Valeriu Anania a primit oferta din partea unui grup de credincioşi de a merge preot la o biserică română din New York unde era un post vacant. Anania a fost foarte încântat şi a întreprins acţiuni

Scanned with OKEN Scanner

America, dar împotriviri tainice aveau să-i zădărnicească planurile. O prezentare elogioasă este expusă în această perioadă în nota 001374/32/15 decembrie 1980, de către sursa Iacob care mărturisește „cu toată convingerea" că Valeriu Anania, în timp ce era inspector de învățământ la Patriarhie, în calitate de diacon a impresionat puternic seminariștii care au rămas uimiți de faptul că acesta era doar diacon. Nu doar atunci, ci și ulterior Anania s-a dovedit a fi un om cu mult tact și plin de patriotism acționând numai „sub ascultare". Faptul că nu este admis în ierarhia superioară se datorează trecutului său, adversarilor din ierarhie care, având un asemenea „coleg" ar putea fi definitiv umbriți. Sursa Iacob se pare că este un apropiat al lui V. Anania sau cel puțin un admirator[103].

De îndată ce Bartolomeu Anania a fost reținut în țară organele de stat au început, prin oameni din interiorul Bisericii să evalueze starea de spirit și materială a Arhiepiscopiei Misionare din America post Anania. Darea de seamă cu privire la vizita făcută la Arhiepiscopia Misionară din perioada 14 iulie – 8 septembrie 1977, realizată de Pimen Zainea (aproximativ 10 pagini) în care pe câteva direcții descrie atât atitudinea Arhiepiscopului față de regimul politic de la București, influențele la care este supus, relațiile cu preoții și alte aspecte ce țin de interesul canonic al Bisericii. Astfel atitudinea lui Victorin față de țară este dirijată de informațiile care ajung dincolo de ocean și care nu sunt deloc cele mai bune. Pimen Zainea[104] îl asigură că lucrurile nu sunt bine cunoscute și că realitățile sunt deformate de zvonuri și știri neadevărate și deformate. Degradarea morală a Occidentului și cazul Anania par să fie subiectele preferate, sursa menținând părerea că regimul de la București protejează clasa muncitoare de derapajele morale pe care, de altfel, nu le dorește nici Biserica. Cazul Anania este tranșat prin faptul că în calitate de călugăr avea datoria să facă ascultare. și să rămână la București unde i s-a spus. Arhiepiscopul Victorin pare însă nemulțumit de faptul că nu a fost informat despre planul reținerii lui Anania.

Ilustrând factorii care influențează, în mod negativ, atitudinea lui Victorin Ursache față de țară sursa îl indică influența nefastă a arhimandritului Vasile Vasilache asupra arhiepiscopului. Acesta este cel care vorbește despre țară doar în termeni negativi influențând astfel pe cei din anturaj. În opinia lui Vasilache toți arhiereii ortodocși români sunt agenți ai securității și de aceea peste hotare sunt trimiși numai ei. În acest context sursa, Pimen Zainea, a opinat

---

pentru aprobare. Din cuprinsul notei 225/D.7/0036893/02.06.1980 reiese faptul că revenirea lui Anania în America nu era dorită nu doar de cei din arhiepiscopie: Dumitru Feraru, G. Roman, G. Pâslaru, Dean Milhovan, ci și Vasile Hațegan, șeful secției de relații externe a episcopiei condusă de Trifa și conducerea fițuicii reacționare *Cuvântul românesc* din Canada. Deși primește liniștit această veste afirmă că „rana rămâne" și acest lucru nu va putea fi ascuns față de nimeni.

[103] Vezi Anexa 23, (Anexe, p. 374).

[104] Pimen Zainea este actualmente ÎPS Pimen al Sucevei și Rădăuților.

Scanned with OKEN Scanner

că şi Vasile Vasilache este agent, iar arhiepiscopul a negat precizând în ce condiţii ar fi ajuns Vasilache în America.

În relaţiile cu preoţii Victorin nu se putea lăuda cu o prea mare influenţă, aşa cum descriau şi notele informative pe această temă. Pe lângă lipsa de fermitate în relaţie cu aceştia Victorin le reproşează preoţilor că muncesc cu soţiile lor şi îi îndeamnă pe credincioşi să nu le dea salariu. Mai mult influenţa episcopiei de la Vatra dublată de atitudinea unor preoţi recalcitranţi slăbesc toiagul de păstor al lui Victorin. În contextul vizitei lui Zainea, Victorin face presiuni ca Anania să fie trimis în ţară tocmai pentru a nu se interpreta că a fost reţinut peste voia lui. Este nevoie de prezenţa lui pentru echilibrarea forţelor între Arhiepiscopia Misionară şi cea de la Vatra deoarece, deşi episcopul Trifa pierde enorm prin faptul că este resfinţit, el este totuşi respectat de cei din episcopie pentru atitudinea fermă faţă de Bucureşti. Firește că atitudinea celor din America faţă de Zainea este una refractară întrucât nu doar cei vizitaţi, ci şi autorităţile bănuiesc o călătorie cu miză politică bănuind prezenţa unui informator. De altfel însuşi vizitatorul observă şi consemnează spune că oficialii americani îl consideră trimis al Securităţii şi-l numesc fără înconjur: „bad boy".

Nebunia strângerii de informaţii operative făcea ca pe lângă informaţiile serioase şi importante coroborate în dosar existau şi agenţi informatori care, fie nu se informau, fie prezentau intenţionat eronat realitatea, fie întârziau cu informaţiile, ceea ce adesea era un lucru de nepermis. Informaţiile contrafăcute erau dublate şi de apariţia unor note care consemnau discuţii de salon, de culise, care cel mult ar putea da măsura caracterului şi calităţii unor cercuri. Cercetarea de faţă nu se va ocupa de mulţimea impresionantă de informaţii de culise dar spre exemplificare va reţine câteva dintre acestea: Nota din 03 ianuarie 1977 dată de sursa Condrea care îşi asigură întâlnirile cu Anania printr-o anume doamnă Moroianu. După această întâlnire şi, presupunem, la o distanţă de timp, afirmă că Anania a plecat în cele din urmă în America, dar cu mari greutăţi. *O adnotare pe marginea filei (scris de mână) afirmă că nu este reală mărturia deoarece „Nu este real! Anania se află în ţară!"* Se avansează ideea că Bartolomeu Anania a fost adus în ţară pentru a fi lăsat de către Patriarh în locul lui, dar că la plecarea în America i s-a făcut o caracterizare care-l recomanda pentru a fi episcopului românilor din America. Desigur că această informaţie este falsă şi contrazisă de realitate!

O convorbire de salon surprinsă într-o notă 133/00100/ 19 ianuarie 1977 expune următoarele[105]: Ioasaf Popa, prieten bun cu Plămădeală şi Băbuş (care dă *informaţii retransmise pe Popa* – n.n.) Anania ar fi fost surprins în ipostaze delicate cu femei, au fost trimise fotografii patriarhului şi Securităţii, motiv pentru care a şi fost reţinut în ţară. Se presupune că patriarhul îl ţine puţin la

[105] Vezi Anexa 7 (Anexe, p. 300).

Scanned with OKEN Scanner

penitență ca apoi să-i ofere un post de episcop. Episcopul Antonie, i-a destăinuit lui Ioasaf Popa că Iustin Moisescu i-ar fi spus: „Măi, dă-te bine pe lângă bătrânul , căci dacă s-o întâmpla ceva cu el, eu am să cedez locul de patriarh în favoarea ta" (adică lui Antonie – ceea ce desigur că nu se va întâmpla – n.n). (Sursa: Sandu Marin). Ioasaf Popa este evidențiat în notă ca informator de legătură între Securitate și lumea clericală. Este fascinant cum funcționa acest mecanism de după perdea, de dincolo de culise.

De asemenea un raport realizat pe baza întâlnirii lui Valeriu Anania din 7 februarie 1984 sursa Luca consideră că Anania este un om viclean, egoist și orgolios și că și-a eliminat concurenții de la patriarhie tocmai pentru a putea să fie sigur de un post de episcop pe care ulterior nu-l va primi. Are data certe că majoritatea informațiilor care s-au scurs în exterior din mediul ortodox provin de la Anania. Un asemenea raport, scos din context ar putea fi incriminator. Integrat în mozaicul de informații imaginea pe care o zugrăvea informatorul era repede atenuată de realitate (Anania nu eliminase pe nimeni și nici nu o va face și nici nu va fi vreodată învinuit oficial pentru scurgere de informații). Sursa este greu de crezut pe cuvânt având în vedere că ține să declare în final „o antipatie reciprocă fățișă" vizavi de „obiectiv". Toate aceste elemente nu scăpau vigilenței autorităților care prelucrau aceste date. Informațiile erau atent selectate, comentate și coroborate astfel încât în raportul general care se realiza trimestrial sau ori de câte ori era nevoie, imaginea „obiectivului " să fie cât mai aproape de realitate. În consecință informatorii erau foarte atenți la detaliile operative și la calitatea informațiilor pe care o transmiteau și acesta era un criteriu capital după care erau racolați. Numeroase adnotări pe notele informative dezvăluie cu câtă acribie era coroborată informația și cât de atent erau puse cap la cap evenimentele. Măsurile de supraveghere pentru viitor erau întocmite pe baza informațiilor anterioare prin intermedierea celor mai eficienți informatori/eficiente surse, renunțându-se imediat la cei care deveneau, pentru un motiv sau altul ineficienți sau necredibili.

Ceea ce trebuie amintit este și faptul că numeroasele informații obținute de Securitate proveneau din înregistrările pe care aceștia la realizau la domiciliile celor urmăriți, urmând ca întregul conținut sonor să fie transcris de oameni instruiți special pentru acest scop. Aceste transcrieri oferă informații eterogene, fără a respecta o tematică precisă, ci doar modul colocvial în care evoluează o discuție lejeră între oameni. Aceste note informative sonore conturează același Valeriu Anania zugrăvit de-a lungul timpului, un om puternic, dinamic, cu o atitudine fermă față de regimul reprezentat prin oamenii cu care interacționa aproape zilnic. Pozițiile categorice și principiale ale lui Anania trezesc interesul autorităților care-l consideră un pericol prin modul în care vede orânduirea socială, demascând ipocrizia politică. Aici este evidentă critica adusă de interlocutor comunismului făcând diferența între persoană și

Scanned with OKEN Scanner

individ, între grup şi colectivitate. Cât despre perfecţionarea fiinţei umane, Anania nu vede o altă soluţie decât cultura: „oamenii au dreptul să trăiască nu să supravieţuiască”[106].

V.13. Pensionarea

Relaţiile reci cu Patriarhul Iustin, încordate cu vicarul Antonie, stricta supraveghere pe care o simte din partea agenţilor Securităţii îl determină să ia o decizie, bruscă, dar necesară pentru liniştea sufletului său. În urma unor diferende cu Patriarhul cu privire la tirajul unor discuri către eparhiile din ţară, care conţineau Sfânta Liturghie, colinde şi imne bizantine, imprimate în America, Anania ajuns la capătul răbdării, depune pe masa lui Iustin cererea de pensionare. Ambiţia patriarhului de a opri tirajul discurilor de la 10.500 la 5000, doar de teama reacţiei Departamentului Cultelor, reprezentat atunci de Ion Roşianu îl determină să-şi noteze în agenda de lucru: „Nu cred că i-o iert!”[107] La rândul său Iustin, după ce va citit cererea, „s-a muiat deodată, a devenit prietenos şi m-a întrebat de ce vreau să mă pensionez, de vreme ce sunt încă în putere”[108]. Cu cererea de Pensionare semnată arhimandritul Bartolomeu începea o nouă slujbă de data aceasta închinată literaturii la Mănăstirea Văratic acolo unde o notă din 24 ianuarie 1981, fila 188, precizează destins că graţie plăcerii de a vorbi şi povesti a lui Văleanu, Văraticul devine mănăstirea în care „cu greu se mănâncă o bucată de pâine” la masă, preferându-se discuţiile lungi şi interesante. Nota 27999/00404/din 4 decembrie 1982, sursa Filimon, consemnează că Anania i-ar fi mărturisit lui Şurubaru Ion, preot la parohia Miron Patriarhul că a plecat la pensie pentru că nu se mai înţelegea cu Patriarhul Iustin faţă de care nu avea o simpatie deosebită fiind evidentă diferenţa punctelor de vedere dintre ei. Sursa mai menţionează că Anania a fost bun prieten cu Mitropolitul Teoctist al Iaşilor şi nu întâmplătoare a fost dorinţa lui de a se retrage la Văratic după pensionare. Raportul privind pe Anania Valeriu 150/BV/ din 13.XII. 1982 şi nota nr. 001411/41/ 15 iulie 1983 întocmite de sursă Monica subliniază preocuparea deosebită pe care Anania o arată acum pentru literatură, eliberat fiind de îndatoririle de la Institut. Scrie *Apoteoza copacilor aprinşi – volum de memorialistică* şi pentru moment nu se gândeşte decât la scris şi la concerte, reuşind în 1883 să prezintă Editurii cartea Rotonda plopilor aprinşi cu bucuria că, în sfârşit, după o viaţă plină de neprevăzut are timp să mediteze şi să scrie.

Cauzele pensionării nu pot fi subsumate doar celor două pagini din Memorii şi nici motivelor invocate de autor. Cu siguranţă că au existat multe

---

[106] Vezi Anexa 21, fila 183, (Anexe, p. 352).
[107] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 649.
[108] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

alte momente tensionate şi neamintite în volum, dar pe care le completează notele informative din D.U.I. Ele nu sunt un instrument al adevărului, ci perspective ale unor angajaţi ai Securităţii, despre care avem suficiente motive să credem că nu şi-ar fi permis luxul de a dezinforma. Ca director al Editurii Institutului Biblic Anania era bănuit de neglijenţă. „Anania este un om cu multe feţe şi este foarte greu să-i cunoşti adevărata faţă. Se ocupă foarte puţin de serviciul de director, în sensul că lipseşte ore în şir de la serviciu motivând dactilografia, se ocupă cu tot felul de contracte cu anumite edituri pentru a-şi publica operele literare, pentru a se umple de glorie" spune o notă informativă dată de sursa Popescu Ion/ 19 decembrie 1980/ D. / 0071.165/280280, care reflectă o realitate deşi o prezintă într-o manieră răutăcioasă. Tot în D.U.I., nota informativă dată sursa Iliescu, 00208/4199/11 februarie 1984 face o sinteză a activităţii lui Anania în cei cinci ani de directorat la Editura Institutului Biblic şi evidenţiază probleme majore în ceea ce priveşte managementul acestui departament. Se notează că „Văleanu" lipsea de la serviciu cu orele, angajaţii îi urmau exemplul, se atingeau adevărate recorduri de întârzieri la publicarea revistelor, intenţiile erau rău-voitoare în sensul în care nu-şi folosea întreaga capacitate pentru promovarea prestigiului bisericesc şi naţional. Întreaga perioadă a fost folosită doar în interes personal şi doar pentru salarizare în vederea pensiei. Caracterizarea conclusivă: „Ca valoare, inteligent, un talent mai mult speculativ, fire ascunsă" (lt. maj. Mărgineanu Florin). Dacă serviciile de informaţii aveau cunoştinţă de asemenea derapaje, ne este greu să credem că patriarhul Iustin era cu totul străin de ele. În plus pentru regim, „recordurile de întârziere" în apariţia tipăriturilor bisericeşti nu puteau fi decât salutare. Amendarea acestor întârzieri tocmai într-un document conspirativ nu poate fi decât o dovadă de ipocrizie. Cu atât mai mult cu cât desele întârzieri sau amânări veneau tot din partea organelor de cenzură.

Un alt motiv care a contribuit la distanţarea dintre Bartolomeu Anania şi patriarhul Iustin a fost şi refuzul celui din urmă de a-i acorda lui Anania binecuvântarea pentru participarea la o conferinţă în Vancouver deşi organele de stat îi permit această participare. În aceste condiţii tensiunea dintre Anania şi Patriarh creşte, iar pe fondul unor neînţelegeri cu privire la înregistrarea unor discuri la Electrecord Valeriu Anania se retrage considerând jignitoare purtarea lui Iustin se arată în nota informativă dată de sursa Monica 001411/28/ 22 aprilie 1982. În notele anterioare se face referire la o cerere a patriarhului adresată lui Anania de a scrie o carte despre sfinţii români începând cu secolul al IV-lea. Anania nu s-a învoit deoarece patriarhul nu ar fi vrut să-i plătească preţul cerut de edituri şi 50% drepturi de autor. Atunci i-a solicitat pe Cristofor Dancu de la mănăstirea Cernica şi pe Ioanichie Bălan de la Sihăstria. Faptul este relatat şi în *Memorii* când propunerea lui Bartolomeu de a publica manuscrisele

Scanned with OKEN Scanner

încredinţate de Ioanichie Bălan se soldează cu o ieşire nervoasă a patriarhului care îi replică: „-Na! Acum vrei să mi-l faci scriitor şi pe Ioanichie..."[109]

Nu mai era un secret pentru nimeni că relaţiile dintre patriarhul Iustin şi arhimandritul Bartolomeu se deteriorau datorită punctelor de vedere diferite precum şi a modului în care cei doi înţelegeau să acţioneze: pe de o parte Iustin se temea de puterea politică şi cârmuia patriarhia cât să nu supere organele de stat, pe când Bartolomeu punea mereu presiune pe limitările impuse de regim, fiind în acelaşi timp conştient de consecinţe.

Această retragere bruscă deranjează şi organele de stat care consideră că Anania, atingându-şi scopurile se retrage ca să nu mai poată fi tras la răspundere exprimând mai degrabă egoism şi indiferenţă decât exercitarea unui drept. În nota de analiză din 31 decembrie 1983 organele de stat consideră că pensionarea a reprezentat pentru Anania doar un pretext pentru ca acesta să fie liber de orice obligaţii şi că, deşi capabil, a preferat să nu facă nimic pentru prestigiu bisericesc şi naţional. Însuşi actul pensionării a reprezentat o sfidare a autorităţii bisericeşti, consideră ei.

Valeriu Anania se va retrage începând cu 1 septembrie 1982 la mănăstirea Văratic acolo unde are o locuinţă şi o maică să-l ajute la menaj. Dă vina pe conducerea bisericească pentru faptul că l-a oprit să se ridice la înălţimea pe care ar fi putut să o atingă, precizează Sursa Olivian, 10.08.19820-01604/0030.

V.14. Încă o dată pe pământul Americii

În 1981 Valeriu Anania se reîntoarce în America de unde îşi recuperează lucrurile personale, încheind activităţile definitiv pentru o definitivă revenire în România. O bogată referire la această aşteptată reîntoarce se află în Dosarul de Urmărire Informativă, de la schimbul firesc de scrisori dintre el şi cei care îl aşteptau în America şi până la rapoartele şi notele redactate de Servicii. Scrisoarea din 2 februarie 1981, fila 193, demonstrează bucuria pe care această permisiune a autorităţilor i-o aduce lui Anania[110]. Este ilustrativ Raportul 140/117/001374 din 20 februarie 1981 în care se relatează depoziţia sursei Iacob cu privirea la atitudinea „obiectivului" cu privire la plecarea în Detroit. Este interesantă atitudinea, tipică de altfel pentru Anania, de a ţine sub presiune organele de stat prin micile capricii pe care ţine să le afişeze. Deşi primeşte acordul de a se reîntoarce în America, Anania motivează că nu poate pleca curând deoarece tocmai trebuia să fie sărbătorit la „Academia R.S.R." pentru o carte de proză apărută (este vorba de romanul Străinii din Kipukua,

[109] *Idem*, p. 644.
[110] vezi Anexa 24, (Anexe, p. 376).

Scanned with OKEN Scanner

apărut la Editura Cartea Românească, în anul 1979)[111]. Nota 132/DD/001504/25 II 1978 din martie 1981 notează că i se aprobă lui Anania plecarea în America unde merge si revine considerând această plecare „un reviriment moral pentru el". Deşi suspectat că nu se va mai întoarce, el îşi respectă cuvântul de onoare invocat pentru convingerea autorităţilor şi revine. Este un gest de mare echilibru interior şi mai ales de superioritate spirituală în condiţiile în care printre motivele care-l determină să revină este binele şi liniştea celorlalţi. Între timp situaţia Arhiepiscopiei se deterioraseră şi administrativ şi financiar întrucât Arhiepiscopul Victorin „nu are autoritate şi nu ştie să se impună", iar noul sfătuitor pe care îl are în locul lui Anania este arhimandritul Vasile Vasilache care are idei contrare regimului şi-l influenţează în acest sens şi pe arhiepiscop se arată în nota informativă nr. 4197/00102/ 2 decembrie 1977, în condiţiile în care, contrar părerilor unora că Anania ar fi fost risipitor, acesta consideră că este oarecum mulţumit de ceea ce a lăsat în urmă aşa cum raportul informativ de la sursa Stere 132/BV/28 ianuarie 1978.

Permisiunea de a pleca în America este câştigată şi de faima pe care în anii '80 Anania şi-o câştigase prin conferinţa de la Cluj, dar şi de buna chibzuială în a se ţine departe de orice fel de interacţiune cu politica. Cum în *Memorii* există foarte puţine referiri la această întoarcere arhivele Securităţii aduc la lumină câteva dintre aspectele care ne oferă posibilitatea să creionăm circumstanţele în care a avut loc această permisiune de reîntoarcere în America precum şi evenimentele petrecute în timpul celor şase luni de şedere acolo. Nota de analiză 132/BV/001504/26 aprilie 1980 prezintă sintetic faptul că Anania face eforturi considerabile pentru a pleca din ţară „pe uşa din faţă"; George Roman i-a cerut să se reîntoarcă în SUA alături de alte voci, dar el refuză să plece prin presiune; Este dezamăgit de starea şi evoluţia culturii române prin promovarea diletantismului şi incompetenţei; Este dezamăgit că, datorită trecutului politic este exclus din orice analiză a criticii de specialitate a vremii; Este retras şi nu se angajează în discuţii cu nimeni.

Despre respectul pe care şi-l impune ca teolog şi scriitor în lumea intelectuală se consemnează în două din notele păstrate la dosar în volumul III care preced reîntoarcerea în America. Notă informativă 10185/0026/21 ianuarie 1981 consemnează că Anania s-a impus în lumea bisericească şi culturală prin pregătirea deosebită pe care a demonstrat-o. Se vorbeşte despre el cu mare respect, mai ales după conferinţa interconfesională de la Cluj din anul 1980. După acest episod s-a speculat că ar putea fi promovat episcop însă sursa (Munteanu) îşi menţine rezervele. O altă notă din 17 februarie 1981/ fila 196, dată de sursa Săndulescu afirmă: „Om de mare cultură, literat şi dramaturg ale cărui două piese Miorița şi Meşterul Manole continua să se joace pe scenele din

[111] Vezi Anexa 25, (Anexe, p. 377).

Scanned with OKEN Scanner

capitală şi provincie. Caracter echilibrat. Regretă „prostiile tinereţii" şi nu mai vrea să mai audă de politică".

Una din misiunile încredinţate de patriarhul Iustin lui Anania în America este aceea pe care o ilustrează nota nr. 4199/00173/ 19 ianuarie 1981: În 14, 15 ianuarie a fost chemat de Patriarh pentru a i se da vestea că i s-a admis plecarea în America. A făgăduit (Anania-n.n.) că nu va rămâne acolo. „Patriarhul i-a dat sarcina ca, în timpul şederii în America să capaciteze pe românii ortodocşi din SUA şi Canada pentru numirea lui Nifon Mihăiţă (aflat din 1980 în Ottawa) ca episcop-vicar". Patriarhul „l-a încredinţat pe Anania de intenţiile sale de a-l promova în ierarhia superioară, fie ca episcop la Râmnicu Vâlcea, fie ca Mitropolit la Sibiu[112]. Anania a răspuns că (...) principalul său scop a fost şi rămâne acela de a se realiza ca scriitor". Sursa mai notează că patriarhul l-a chemat în birou alături de Roşianu, dar că subiectul discuţiei nu îl cunoaşte. Aceeaşi idee o ilustrează şi nota nr. 140/127/001374/ 20 februarie 1981, sursa Iacob. Cum era şi firesc informaţiile roiesc cu privire la permisiunea lui Anania de a se reîntoarce la Arhiepiscopia Misionară, iar unele surse din Securitate speculează pe marginea alegerii lui Anania ca episcop. Plecarea în America îi întristează pe mulţi care l-ar vrea unde este acum. Unii consideră că este trimis „pentru a prelua conducerea Arhiepiscopiei române din SUA" (Notă, sursa Monica, 001411/20/ 26 martie 1981). Contrar multor aşteptări arhimandritul Bartolomeu se va întoarce la termen în România după cele şase luni petrecute pe pământul Americii, unde are posibilitatea să-şi revadă foştii colaboratori şi să-şi preia o parte din lucruri „în principal, pagubele materiale pe care le înregistrasem prin ponosirea hainelor mâncate de molii, putrezirea rufăriei, degradarea încălţămintei şi nimicirea unor manuscrise"[113].

Într-o singură pagină numită *Epilog* autorul schiţează momentul plecării şi revenirii, singurele elemente importante de conţinut fiind referirile la suspiciunea şi atenţia Securităţii. Notă de analiză 132/001600/14 iulie 1981 a Inspectoratului Municipiului Bucureşti, serviciul Securitate consemnează: „Văleanu a mers în America şi s-a întors în termen legal". Conform Notei sursa Iacob 001374/0037 „părintele Anania niciodată nu va ieşi din ascultarea patriarhului şi tot ceea ce i se va cere, va face cu toată dragostea". În condiţiile

---

[112] Se pare că Anania chiar şi-a dorit postul de Mitropolit al Ardealului însă a întâmpinat o serie de denigrări şi insulte menite să-l scârbească. Consideră că pentru o asemenea promovare „nu este dispus să facă compromisuri". (Nota Monica 140/001411/22/03 martie 1981). Se vorbeşte despre concurenţa pentru scaunul Ardealului (care se confruntă cu o serie de probleme cum ar fi prozelitismul). Mai puternic decât Bartolomeu Anania este Antonie Plămădeală, deşi simpatia lui Nicolae Corneanu pare a fi pentru Bartolomeu Anania. (Nota nr. 001411/25/8.12.81 sursa Monica).

[113] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 633.

Scanned with OKEN Scanner

în care Anania nu a ieșit din cuvântul patriarhului, Securitatea a întreprins alte măsuri de natură să-l țină sub supraveghere. Vor fi folosiți informatori, prieteni apropiați, posibilitățile Unității Speciale precum și alte piste pentru supraveghere. Cu toate acestea informatorul Polodeanu Ion în nota 104/Br.I./17 aprilie 1981, afirmă că Anania este „un mare vrăjmaș al patriarhului Iustin. S-ar putea ca regimul să-l pregătească pentru arhierie, se spune că este un om în care are încredere, iar Anania cu tot trecutului lui legionar, este în mod total sincer, atașat orânduirii noastre politico-sociale de astăzi".

Printre notele din dosar mai există și unele informații care au mai degrabă caracter de culise și care conferă acestor informații, la nivel global, caracterul de felie de viață.

Raportul privind contactarea lui Văleanu 132/BV/001600/ 14 septembrie 1981 descrie câteva din aspectele de culise pe care *Memoriile* nu ni le dezvăluie și pe care încercăm să le reconstituim, chiar dacă ele pot fi suspectate deformarea realității pe care o reflectă, subminând caracterul documentar al memoriilor. Notele referitoare la acest episod consemnează sintetic că Văleanu l-a găsit pe Victorin bătrân ipohondru și bântuit de teama de a nu fi asasinat. Activitatea revistei este la cote minime și cei doi, Arhiepiscopul Victorin și Vasile Vasilache nu vor să reia legăturile cu Patriarhia. Mihăilă Nicolae (Nifon Mihăiță – n.n.) arhimandritul este perceput ca un ghimpe pentru Victorin. Sursa Ganea într-o notă complementară alteia din 7 septembrie 1981 afirmă că zilele lui Nifon Mihăiță în America sunt numărate deoarece nici Victorin și nici ceilalți preoți nu-l recunosc și nu-l primesc. Întâlnirea cu Valerian Trifa a fost emoționantă și Văleanu a constatat discrepanța dintre resursele materiale ale Episcopiei de la Vatra și „sărăcia Arhiepiscopiei noastre". Trifa, așteptându-se la un proces dificil, conștient de imposibilitatea de a-și mai menține statutul, și-a lăsat în persoana lui Nathanael Pop un succesor. Într-o notă, Ganea, 4197/00193 din 7 septembrie 1981, fila 287, se ilustrează dorința celor doi episcopi din America de a trăi în pace și de a încerca o apropiere. Deși sursa Gherasim în nota 85/7263/19 decembrie 1981 apreciază că Văleanu are încă legături cu străinii și că în general este cunoscut cu atitudine dușmănoasă regimului", existau însă suficiente informații operative și semne că Arhimandritul Anania nu ar mai reprezenta pentru puterea politică un pericol real ceea ce va conduce ca în nota de analiză 140/IH/001504/20 februarie 1984 semnată de lt. col. Ionescu Hristache, în urma unei scurte analize a „obiectivului" și a pensionării să se propună rezoluția: „a se aproba scoaterea de sub control D.U.I. „Văleanu" urmând să fie continuată supravegherea și urmărirea sa informativă de către serviciul 130 de la Securitatea Municipiului București". Pentru că deschiderea D.U.I. a fost o rezultantă a nesupunerii față de regim, închiderea acestuia nu a însemnat o colaborare și nici o asimilare a lui Valeriu Anania în structurile Securității, ci pur și simplu o convingere a organelor de stat, că un monah

Scanned with OKEN Scanner

pensionar, retras la o mănăstire nu mai poate reprezenta un pericol real pentru ordinea de stat. Raportul cu propuneri de închidere a DUI „Văleanu" 152/BV/001504/1 ianuarie 1986: „La baza deschiderii DUI au stat date din care rezulta că în perioada cât a stat şi a acţionat în America a acţionat contrar indicaţiilor primite din ţară în special în problema iredentismului, în special în anul 1976, când în Washington şi New York au fost organizate manifestaţii antiromâneşti". După o reluare a activităţii sale de după 1976 se propune „să se aprobe închiderea dosarului de urmărire informativă".

Această notă este continuată de un Raport cu propuneri de avizare pozitivă a lui Anania Valeriu din 19 septembrie 1984, fila 288, DUI[114], vol. III, semnat Mărgineanu Florin care propune „Să se aprobe avizarea pozitivă a elementului". În 30 septembrie 1984 o altă Notă de analiză[115] semnată de acelaşi Mărgineanu Florin consemnează că elementul „a fost avizat pozitiv", pentru faptul că manifestă un comportament care nu pune probleme pe linie operativă şi urmărirea lui ar trebui să fie realizată pe linie de scriitori întrucât este membru activ în uniunea scriitorilor. Şi va fi urmărit pe această linie mult timp prin agenţi sau prin înregistrările ambientale care au darul de a oferi informaţii interesante şi despre alţi scriitori sau colaboratori ai lui Anania. Documentul care reprezintă transcrierea unor înregistrări[116] scoate la iveală o serie de polemici între scriitori, puncte de vedere divergente, regretul lui Anania că nu a fost menţionat în Antologia teatrului românesc, plagiatul lui Eugen Barbu şi întregul scandal din jurul acestui eveniment şi de asemenea, picanterii specifice schimbului de păreri dintre oameni. Că Anania era deja un scriitor prolific se vede din frecvenţa cu care publica şi succesul pe care îl aveau piesele de teatru jucate pe mari scene în plin regim comunist. Amintim cronologic apariţiile de după 1970 care justifică calitatea de Membru al Uniunii scriitorilor pe care o va primi în anul 1978: *Geneze*, volum de versuri, Bucureşti şi *Steaua Zimbrului*, piesă de teatru, Bucureşti, 1971, volumul de teatru *Poeme cu măşti,* 1972, *File de acatist*, volum de versuri, Detroit şi volumul *Istorii agripine*, Bucureşti, 1976, *Străinii din Kipukua*, roman, 1979, *File de acatist*, a doua ediţie, Bucureşti, 1981, *Greul pământului,* piesă de teatru, în Ediţia „Teatru comentat", 1982, *Rotonda plopilor aprinşi*, volum de memorii, Bucureşti, 1983; *Anamneze,* volum de poezie, Bucureşti, 1984. Satisfacţie pentru aceste rezultate în munca de scriitor şi-o mărturiseşte într-o scrisoare din 1984 adresată unor prieteni din America cărora le şi trimite prin „poşta de suprafaţă" două titluri ieşite de sub tipar[117].

Nu aş uita să subliniez munca riguroasă şi uneori stresantă a celor care transcriau aceste înregistrări şi care, fie erau chinuiţi de zgomotele de fond care le

[114] Vezi Anexa 27, (Anexe, p. 380).
[115] Vezi Anexa 28, (Anexe, p. 382).
[116] Vezi Anexa 21, filele 187 -192, (Anexe, pp. 359-370).
[117] Vezi Anexa 26, (Anexe, p. 382).

Scanned with OKEN Scanner

făceau imposibilă descifrarea convorbirilor, fie erau exasperați de interlocutorii obiectivului care, prin incapacitatea lor de a purta un dialog perturbau ideile celuilalt făcând și mai grea munca informatorului. Un astfel de moment comic este ilustrat într-o adnotare a redactorului care, observând tendința interlocutorului (Cet. – de la cetățean, atunci când nu se reușea stabilirea numelui, n.n.) de a întrerupe nejustificat obiectivul (V – Valeriu Anania, n.n.) din discursul său, notează enervat: „Cet. *(idiot ca deobicei!)*".

Dosarul de Urmărire Informativă care însumează sute de pagini este un document neprețuit pentru reconstituirea, în paralel a unei existențe creionate din perspectivă personală în Memorii. Accesul la dosarele din arhiva CNSAS este salutar în primul rând pentru lămurirea unor ipoteze referitoare la activitățile unor oameni în timpul regimului totalitar. Chiar dacă inclusiv notele informative pot fi eronate, exagerate, tendențioase, ele pot, coroborate, să alcătuiască o imagine cât de cât autentică a existenței unei persoane. Dincolo de realitatea cenușie pe care o descriu astfel de fapte, este poate un avantaj că aceste note nu se opreau doar la activitatea socială a „obiectivului", ci verificau toate aspectele vieții personale, ceea ce ne oferă astăzi posibilitatea de a vedea dincolo de datele factual-istorice și de a înțelege complexitatea unui univers în care individul nu-și putea permite decât libertăți decât în circumstanțe extrem de periculoase, scriitorul nu putea exista decât în măsura unei alinieri la direcțiile politice, iar un slujitor al bisericii era condamnat la uitare și marginalizat.

Datele oferite de numeroasele note din D.U.I. și pe care, în mod firesc le-am selectat, în mod surprinzător pentru unii, dar firesc pentru alții, tocmai ele dau o strălucire aparte figurii lui Valeriu (Bartolomeu) Anania, om de o profundă pregătire intelectuală, recunoscută de voci precum cea a lui Tudor Arghezi, de o probitate morală greu de pus la îndoială, cu dovezi, chiar de către adversarii cei mai înverșunați și de o consecvență în proiectele literare sau ecleziale care deseori dezarma. Nu doar Memoriile ne sugerează acest lucru, pe care putem să le suspectăm de egocentrism, ci mai ales aceste note informative care țes o biografie pe care este necesar să o reliefăm. Autenticitatea și substanțialitatea acestor informații rezidă în firescul împletirii dintre calități și defecte, între slăbiciune și tăria de caracter, între tentația salvării personale și cea a dăruirii față de ceilalți.

V.15. Traducerea Bibliei sau proiectul vieții sale

Fără îndoială că traducerea Bibliei a reprezentat pentru întreaga muncă de scriitor a lui Valeriu (Bartolomeu) Anania cununa. Titanica muncă sprijinită „pe nenumărate alte osteneli", cum însuși avea să declare, nu a reprezentat altceva decât o culme spre care a tins toată viața de la prima poezie pe care a întocmit-o în gând pe când era copil și pe care, din nevinovăție, abia dacă a

Scanned with OKEN Scanner

rostit-o fratelui mai mare cu sentimentul că şi el putea să meşteşugească ceva asemănător celor mai mari. Drumul complex al vieţii avea să-l poarte prin nenumărate spaţii şi culturi ceea ce-l va ambiţiona şi mai mult să se dedice studiului şi cizelării propriului stil de a scrie. Miile de pagini pe care le va scrie nu, dincolo de valoarea lor intrinsecă, nu vor fi decât trepte în devenirea unuia dintre diortositorii cei mai de seamă ai Sfintei Scripturi. Va mărturisi, ca un confessio la asfinţitul drumului: „Din 23 decembrie 1990, când am început lucrul la Biblie, eu nu am mai scris nici măcar o pagină de literatură proprie, socotind că tot ceea ce scrisesem până atunci nu era altceva decât un exerciţiu de o viaţă pe limba română, pregătindu-mă pentru ceea ce Dumnezeu îmi rânduise să fac în ultimii mei ani"[118]. O notă a Securităţii din 15 octombrie 1984, nr. 4197/00375 se referă la cooptarea lui Valeriu Anania în lucrarea de traducere a Bibliei deoarece traducerea lui Cornilescu nu mai prezenta interes fiind plină de greşeli. Desigur şi patriarhul Iustin cunoştea acest neajuns aşa încât numeşte o comisie care să revizuiască ediţia din 1936 a Noului Testament. Într-o fază incipientă părintele Dumitru Fecioru este cel care-i va deschide o perspectivă puţin probabilă de a se materializa: traducerea integrală a Bibliei folosind textul Septuagintei. Efortul de a da culturii române şi Bisericii o nouă traducere porneşte în vara anului 1981, când arhim. Anania îi înaintează patriarhului un memoriu cu „oferta noastră". Ocolită abil de patriarh, care dă rezoluţia „La Sfântul Sinod", iniţiativa celor doi porneşte pe cont propriu. Cu concursul profesorului Cornițescu, Dumitru Fecioru îşi pornea marea aventură a traducerii Sfintei Scripturi sperând în ajutorul necondiţionat al lui Bartolomeu Anania, căruia Cornițescu îi confiase faptul că „doar el ar fi în stare să alcătuiască o nouă versiune a Bibliei". Timp de şapte ani acesta lucrează la deslușirea într-o nouă variantă, adaptată limbii române contemporane, a Noului Testament. Moartea neaşteptată a lui Dumitru Fecioru înseamnă şi hotărârea fermă a arhimandritului Bartolomeu de a începe traducerea, de unul singur şi pe cont propriu a Sfintei Scripturi. Dar lucrul efectiv va începe abia după ce-şi va lumina biblioteca cu o seamă de sfetnici tăcuţi, ediţii greceşti ale Septuagintei şi Noului Testament, manuale de traducere şi The Interpreter's Bible. Aşa se face că la 23 decembrie 1990 începe diortosirea[119] Bibliei, unul dintre cele mai mari proiecte literare ale autorului, care a însemnat renunţarea definitivă, în cei zece ani de muncă, la orice întoarcere pe tărâmul literaturii de ficţiune. Definitivarea

[118] *Idem*, p. 664.

[119] Întreaga lucrare de traducere a Bibliei a fost pusă de către autor sub semnul „diortosirii" adică a unui îmbunătăţiri necesare a unui text care sub imperiul timpului şi în continua dinamică a limbii se perimase. „M-am hotărât ca întreaga lucrare să apară sub semnul diortosirii, iar aceasta nu neapărat din modestie, ci din rigoare ştiinţifică şi probitate morală. În acest sens, Şaguna avea dreptate să afirme că, în cultura unui popor, Biblia se traduce o singură dată" (*Memorii*, p. 661).

Scanned with OKEN Scanner

unui astfel de proiect a însemnat în primul rând câștigarea unui pariu cu sine, iar după modul în care gândea și acționa autorul acest lucru era de-ajuns. Nu va cere drept de autor decât „un leu" provocând uimirea tuturor. Printre adversarii intuiți (unul în persoana „mitropolitului Daniel") și susținătorii declarați (patriarhul Teoctist) lucrarea, poate de căpătâi a Mitropolitului Bartolomeu Anania și-a croit propriul drum în timp având ca legitimare, nu orgoliul traducătorului, ci nevoia de a citi și reciti Scriptura în limba poporului care, ca orice organism viu, se înnoiește chemând după sine alte osteneli.

V.16. Câteva portrete

În paginile *Memoriilor*, cititorul va descoperi nu doar expunerea „veridică" a evenimentelor și experiențelor personale, ci și mici popasuri în care autorul se oprește asupra unor persoane care pentru un anumit context au fost reprezentative. Există opt portrete în paginile volumului care, desigur nu toate beneficiază de aceeași perspectivă emoționantă ca cele din *Rotonda plopilor aprinși*. Poveștile emoționante ies la iveală mai ales într-un spațiu multicultural unde oameni de diferite religii sau confesiuni, cu orizonturi culturale diferite sunt nevoiți să conviețuiască. Legea americană presupunea, în acest sens, un cod prin care, în relațiile obișnuite dintre oameni, gesturile religioase să se desfășoare discret. Emoționant e și modul în care, oamenii nu se lăsau opriți de barierele confesionale și erau bucuroși să se cunoască și mai ales să se sprijine. Un astfel de exemplu este *Lică Herșcovici*, evreu, care va fi bucuros să-l primească pe arhim. Bartolomeu în casa sa, la o masă tradițională de Paști și de asemenea să-l roage să-i cunune fiul. Asemenea deschideri nu sunt o surpriză pentru omul Anania care, va demonstra și în alte împrejurări disponibilitate de comunicare și comuniune sufletească. *Mihai Iancu* un alt portret al omului oportunist despre care vorbesc și notele informative ale Securității, considerându-l că aduce beneficii țării[120]. Plecat ilegal din țară în 1972, ajunge, nu se știe cum, în New York și fiind preot, este asimilat episcopiei lui Valerian Trifa. Activitatea de infiltrat i se dovedește repede, iar nota amintită demonstrează acest lucru și fiind destituit de Trifa este primit în cele din urmă de arhiepiscopul Victorin. *Constantin Antonovici* un alt portret deloc măgulitor, la adresa unui „artist" sculptor care „se pretinde elevul lui Brâncuși" și care se arăta a fi „un clevetitor de mare clasă, așa cum nu am mai întâlnit decât în persoana scriitorului român parizian Constantin Virgil Gheorghiu"[121]. Ochiul critic al autorului nu se va înșela considerând calomniile pe care Antonovici i le va aduce lui Anania în vizitele sale prin România așa cum am arătat mai sus în notele informative date cu prilejul

[120] Vezi Anexa 17, fila 84, (Anexe, p. 340), locul unde se prezintă informații despre activitatea lui Mihai Iancu.

[121] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 578, 587.

Scanned with OKEN Scanner

întâlnirii surselor cu Antonovici. Diferendul pornise de la refuzul arhiepiscopului Victorin de a sancţiona un preot, Vasile Bărbulescu, pentru anumite derapaje de comportament. Suficient cât să provoace ura de nestăvilit a lui Antonovici la adresa „Comuniştilor...". *Ion Cârja* este portretul unei amărăciuni. Prieten şi entuziast susţinător al venirii lui Anania în America, Ion Cârja nu va rezista tentaţiei de a-şi publica volumul „Întoarcerea din infern", în care, printre altele, îl ataca pe arhim. Bartolomeu Anania pe care-l va cataloga drept participat la reeducarea de la Aiud. Apariţia cărţii nu era o surpriză deoarece autorului volumului îi mărturisise lui Anania această intenţie. Emoţionant este modul în care cei doi se „împacă" de dincolo de cortina morţii. Anunţat fiind de moarte lui Ion, Anania, ajuns la căpătâiul defunctului îi citeşte rugăciunile de iertare sub convingerea că s-a împăcat cu Ion. Evocarea lui *Nicu Caranica* reprezintă şi un pretext de portretizare a unui alt om Andrei Scrima, om care a contribuit destul de mult la accentuarea dramei sufleteşti a lui Caranica. Denunţat de acesta din urmă pentru caracterul lui discutabil, Valeriu Anania îşi aminteşte cu dezamăgire de fostul coleg de la biblioteca Patriarhiei, care făcea uz de originea macedoneană doar pentru a intra în graţiile patriarhului Athenagoras I care-l va şi numi ca observator la Conciliul Vatican II. Caracterizat ca admirator al „marelui poet Mao", Andrei Scrima candida cu succes la dezgustul general pe care-l va genera atitudinea lui faţă de prieteni şi mai ales faţă de cei din exil. Nicu Caranica a fost omul despre care Anania mărturisea: „L-am iubit mult, aşa cum şi el m-a iubit pe mine"[122], şi împreună cu care a împărţit greaua povară a calomniilor venite din partea compatrioţilor. Personalitate vulcanică, macedonean de obârşie din Bitolia, poet şi om de cultură român, nelipsit din cercurile literare de la Paris, Caranica avusese de suferit din partea regimului comunist, dar şi mai mult din partea unor adversari, colegi de exil. Legătura de prietenie dintre Anania şi Caranica a fost umbrită, accidental, dar serios de un articol publicat de primul dintre ei, în octombrie 1971, în revista *Credinţa,* intitulat *Un nou asasinat* în care, pe un ton acid şi războinic, se invoca încercarea de compromitere morală a istoricului Constantin C. Giurescu, într-o paralelă cu asasinarea lui Nicolae Iorga. Cum între asasini şi neamul Caranica exista o legătură de rudenie şi de circumstanţă, Nicu Caranica s-a simţit lezat de articolul lui Valeriu Anania care înfăşura „o mare prietenie...într-o dureroasă tăcere"[123].

Sub titlul *George Uscătescu*, numele ilustrului om de cultură de la Madrid, se ascunde de fapt o bucurie a lui Valeriu Anania pentru şansa de a fi cunoscut oameni de o asemenea valoare. Deoarece în „caseta" dedicată lui Uscătescu, găsim relatată întâlnirea lui cu Constantin Noica, filosoful român, preocupat de soarta caietelor lui Eminescu şi care a avut iniţiativa facsimilării acestora. Părintele Anania îi publică lui Noica, în almanahul *Credinţa,* 1970

[122] *Idem*, p. 593.
[123] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

articolul *Ce cuprinde caietele lui Eminescu.* Prin Caranica îl va cunoaște pe George Uscătescu, în 1968, cu care va avea un lung șir de corespondențe. Prin Noica îl va revedea a doua și ultima oară la ceas de taină, în barul de zi al hotelului Athénée Palace, acolo unde pare că marele Noica avut un singur gând de spus cu adevărat pentru care a avut nevoie și de un martor pe măsură. Întrebându-l pe Uscătescu ce va face la pensie îi sugerează, în lipsa unui răspuns plauzibil să scrie „o istorie a culturii europene". Evocându-l pe Uscătescu, Anania îi evocă și pe oamenii prin intermediul cărora a avut privilegiul unor astfel de întâlniri.

Mircea Eliade își are locul său în „fotografia de grup" așezată cu grija de autor în paginile *Memoriilor* sale. Deși mărturisește nevoia de discreție în fața marelui savant, Anania are bucuria de a-l vedea pe Eliade ca oaspete al Universității din Windsor cu prilejul decernării titlului de onoare. Acolo primește și un exemplar din Le Mythe de l'Éternel Retour, cu prețiosul autograf al autorului cărții. Cititor al operei eliadești, Anania se află printre cei care-i vor trimite sugestii lui Eliade pentru o a doua ediție revizuită. Despre această corespondență am amintit deja în capitolul dedicat publicisticii.

Mira Simian, eroina Jurnalului hawaiian, aflat printre paginile volumul de Memorii, este aici portretizată din perspectiva celui care o cunoscuse și-i fusese confident și bun prieten o bună parte din timp. Vâlceancă de origine, ambițioasă va face tot ce-i va sta în putință să-și amelioreze statutul academic astfel încât să fie cel puțin similar soțului său Ștefan Baciu, profesor universitar deja. Va îndrăzni să susțină o teză de doctorat de aproape 600 de pagini, cu tema „sentimentul morții în teatru lui Eugène Ionesco", deși intrase în conflict cu autorul Cântăreței chele pe teme precursorilor acestui tip de teatru. Dacă Mira Simian îi considera precursorii teatrului absurd pe Caragiale și Urmuz, Ionesco nici nu voia să audă de o asemenea teorie. De aici conflictul și retragerea girului celui mai important susținător al tezei. Dincolo de ambițiile academice, Mira nutrea și dorința de a intra în istoria literaturii franceze prin poezia sa. O va face prin mai multe volume de poezie trei apărute în timpul vieții (primul fiind *Houla, Mocoumba și Hora* – trei nume și trei cicluri de poeme), iar unul postum, *Farmece*, prefațat de Matei Călinescu. Un articol dedicat acestui volum, intitulat chiar Farmece, va apărea în Credința, iunie 1967, în care autorul saluta apariția unei cărți caracterizată prin două atribute: „frumoasă și adevărată", pe lângă modernitatea frapantă a volumului. Viața particulară îi va fi atinsă de numeroase suferințe fizice care vor culmina cu un cancer ce o va doborî. Pierderea mamei și a fratelui vor contribui și ele la accentuarea stării de suferință pe care o va cunoaște vesela, joviala și mereu prietenoasa Mira Simian. *Jurnalul Hawaiian* va contura deplin acest portret pe care totuși autorul i-l va face ca un ultim omagiu adus unui om care a iubit dezinteresat. Anania nu va afla decât târziu de moartea Mirei. Securitatea îi tăiase orice contact cu străinătatea.

Scanned with OKEN Scanner

O concluzie

Există, fără îndoială diferenţe între ceea ce scrie cineva despre sine şi ceea ce se scrie despre el, în cazul în care ambele referinţe se referă la aceleaşi evenimente. Din acest punct, este dificil de stabilit în care teren joacă adevărul şi care dintre informaţii este mai aproape de oglindirea fidelă a realităţii. În cazul lui Valeriu (Bartolomeu) Anania două surse foarte importante creionează această personalitate: *Memoriile şi Dosarul de Urmărire Informativă*. Prima fiind text al literaturii memorialisticii care poate oricând să intre în zona ficţiunii, în lipsa unor dovezi ferme că evenimentele s-ar fi întâmplat altfel şi cea de-a doua reprezentată de textele-document din *Dosar* care, deşi au calitatea de texte document, pot fi suspectate de abateri de la veridicitatea şi obiectivitatea informaţiilor. În aceste condiţii, o prezentare cât mai apropiată de realitate, pentru reconstituirea unor evenimente de viţă este necesară. O relectură a *Memoriilor* prin filele D.U.I. este salutară nu doar pentru completarea necesară a unor zone lacunare de informaţie din volum de memorii, ci mai ales pentru capacitatea de a dezvălui o istorie secretă, dincolo de cortină, la care accesul este adesea limitat atât de caracterul juridic al documentelor, cât şi de eterogenitatea acestora, care, în absenţa unei sintetizări, pot deveni, la o primă lectură, haotice, redundante, contradictorii. Relaţia dintre textul memorialistic şi dosarele din arhiva CNSAS este funciară. O parcurgere în paralel a textelor rescrie nu o biografie diferită de cea din Memorii, ci aceeaşi biografie dar nuanţată şi bogat prezentată. Răspunde la multe dintre întrebările şi acuzaţiile aduse, în mod inerent, unei persoane cu atât de multe interacţiuni cu regimul politic. Dacă ***Memoriile*** nu explică îndeajuns anumite circumstanţe ale unor evenimente personale, documentele din dosar dacă nu clarifică, cel puţin aduc un plus de înţelegere sau trimit către o altă sursă de documentare pe care lucrarea de faţă a încercat să le sintetizeze. Spre exemplu, sursele din dosar nu ne precizează în mod concret motivul pentru care proaspătului eliberat din închisoare, Valeriu Anania, îi este permis să plece în America. Însă atât *Memoriile* cât şi documentele din dosar, coroborate cu alte informaţii, reprezentate de alte cărţi de memorii sau studii istorice, mai mult sau mai puţin credibile, ne permit să postulăm ideea că deşi a fost o hotărâre şi o colaborare între instituţii (Departamentul Cultelor – implicit Securitatea şi Patriarhie), Valeriu Anania nu a fost un colaborator al Securităţii. Tot D.U.I sunt cele care lămuresc sau sugerează împrejurările în care arhidiaconul devenit ulterior arhimandrit Bartolomeu Anania a fost trimis în America şi apoi retras din această responsabilitate.

Scanned with OKEN Scanner

CONCLUZII FINALE

Peregrin pe vasta întindere a operei și biografiei lui Valeriu (Bartolomeu) Anania ai permanenta senzație a pelerinului modern, tributar unei alte paradigme culturale, chemat să vibreze la o frumusețe de altădată care are multe de transmis unei lumi parcă mai grăbite și mai departe de simplitate. O cercetare amplă care să privească opera lui Valeriu Anania, nu doar din perspectiva scrierilor artistice nu s-a realizat. Probabil este încă devreme. Nenumărate texte ale autorului încă așteaptă să fie tipărite, cercetate și, într-un context academic, să fie scoase la lumină pentru cititorii care nu sunt puțini. Pe de altă parte, orice analiză a unei opere nu ar putea fi completă fără o încercare de recuperare a biografiei. Ori a vorbi despre biografia lui Valeriu Anania în termeni definitivi este cel puțin un demers iresponsabil. Nu doar din perspectiva personalității sale, ci, mai ales, din convingerea că încă mai sunt multe documente de consultat și multe situații de deslușit. Așadar, comparativ cu atenția de care au beneficiat alți scriitori, puțini cercetători s-au aventurat într-o incursiune definitivă și holistică în opera lui Valeriu Anania. În plus opera lui Valeriu Anania este diversă și complexă. La finalul drumului mi s-a părut că personalitatea acestui om se aseamănă cu cea a unei albine care, din toate unghiurile lumii, acolo unde a fost purtat de rosturile pe care le-a trăit, a cules nectarul cultural specific fiecărei zone, neuitând să-l așeze în stupul propriei culturi. Caracterizându-i opera, cineva spunea răutăcios[1] că *Memoriile*, și poate nu doar ele, sunt un fel de „ghiveci călugăresc". Dincolo de sensul peiorativ al sintagmei, atunci când vorbim de lucruri serioase, autorul comentariilor presupun că nu a gustat niciodată dintr-o astfel de osteneală care, în nici un caz nu este sinonimă cu dezordinea, lipsa de gust și, mai rău, cu dezastrul culinar. Dimpotrivă, pe lângă cunoscutele calități nutritive acest „ghiveci" mai are ceva: comuniune și dragoste. În acest sens poate că opera lui Valeriu Anania poate fi similară unui efort continuu de elaborare a tuturor perspectivelor culturale cu care a intrat în contact, fie că i-au fost cunoscute și comode, fie că nu cărora le-a insuflat acesta calitate a comuniunii. Din acest punct al comunicării – comuniune, am pornit în cercetarea noastră.

---

[1] https://marianhociung.wordpress.com/2014/07/23/ciudatele-memorii-ale-lui-valeriu-bartolomeu-anania-prima-parte/, consultat în data de 3 octombrie 2018.

Scanned with OKEN Scanner

O primă trăsătură importantă a acestei osteneli de o viaţă fixată în scris este tocmai *diversitatea ei* pe care autorul a reuşit să pună în valoare fiind cunoscută acribia cu care îşi măsura textul. De la migala versului şi rândului din opera literară şi până la precizia şi greutatea culturală a celui din publicistică, eseistică sau memorialistică verbul lui Valeriu Anania nu a trădat niciodată, chiar şi atunci când reperele calitative ale textelor au fluctuat. Preocupările pentru literatură au fost evidente şi constante. Primul crez al autorului a fost, aşa cum am amintit şi pe parcursul lucrării, acela de a fi scriitor. Ca scriitor asumat nu şi-a îngăduit să-i scape nimic din spectrul cultural pe care-l avea la dispoziţie. Citindu-i opera artistică ai impresia că prin condeiul lui Anania se întreţes versurile, că rima şi cadenţa sunt preferate de autor în mai mare măsură decât orice altă formă de exprimare artistică. La o analiză mai profundă, urmând sfatul de totdeauna al marelui predicator: „Să mergem mai la adânc!", am observat că deşi poezia îi e la îndemână, adevărata forţă de expresie şi o autentică reflectare a lumii se conturează în proză. În poezie este un reflexiv, încercând să potenţeze versul până la refuz, în proză îşi articulează cu mare erudiţie nu doar componenta meditativă, ci şi pe cea de povestitor înnăscut, ceremonios, ironic, grav, rafinat, epigramatic cu mare aplecare spre temele literare care presupun misterul, inaccesibilul totdeauna orientate spre metafora luminii. Poezia şi proza pendulează între a contura un eu existenţialist, sfâşiat de propriile întrebări şi un eu personal care încearcă să se regăsească într-o anumită zonă a înţelegerii lumii reconsiderând condiţia umană nu de la originea ei nu istorică, ci una anistorică reperabilă prin mit.

Dacă primele două ipostaze artistice izvorăsc dintr-o ambiţie personală de a exprima, de a contura o viziune despre lume, dramaturgia este articulată pe o conştiinţă colectivă a recuperării unei istorii ieşite din sfera realului şi măsurată din conul de umbră al mitului. Este, în fapt o încercare a de a viaţă unei istorii a spiritualităţii poporului român în care nu se sfieşte să aşeze la aceeaşi masă incantaţia cu rugăciunea, liturghia cu ritualul, sfinţii cu vracii şi nici să răstoarne înţelesurile comode şi încremenite ale spiritualităţii creştine atunci când circumstanţele i-o permit. E suficient să însoţim peregrinul apter prin salba de călătorii şi vom vedea că Preacuratei i-a plăcut cu mult mai mult jocul ciobanului necunoscător decât teologhisirile monahilor ostenitori, că Meglea, uriaşul, împreună cu Liţa Panaghia erau prezenţe reale ale divinităţii printre călugări, că îngerii pot fi opriţi de puterea de blestem sau binecuvântare a preotului. Mesajul textelor lirice este încă şi mai evident. Departe de a toarce fiorul dulceag şi previzibil al poemelor pioase, textele poetice ale lui Valeriu Anania sunt revigorante, percutante până la a deveni frapante prin noutate. Astfel Dumnezeu Însuşi devine un „datornic" al omului din perspectiva unui Simon Cirineul, iar cuvântul instrumentat chiar de om transformă şi reînnoieşte.

Scanned with OKEN Scanner

Textele dramaturgice nu fac altceva decât să altoiască, prin viziune artistică originală, mitul, în forma sa brută, ancestrală cu spiritualitatea creştină a poporului român. Nu e de mirare că *Mioriţa* devine o pledoarie pentru viaţa de dincolo de moarte nu doar prin ritualul comuniunii cu cei adormiţi, ci şi prin promisiunea unui descendent, că *Meşterul Manole* nu este altceva decât un etalon pentru Safirin, ascetul care-şi migăleşte propria existenţă aşa cum Manole visează biserica perfectă, că *Steaua Zimbrului* şi *Greul Pământului* dincolo de componenta lor istoric-legendară sunt o expresie a frumuseţii universului cultural al românilor, iar *Du-te vreme, vino vreme*, o certitudine că dacă tinereţea fără bătrâneţe nu pot exista, viaţa nu poate fi posibilă decât prin misterul morţii.

O a doua trăsătură a operei lui Valeriu Anania *este actualitatea.* A fi actual nu înseamnă numai o reflectare a realităţilor contemporane, ci şi abilitatea de a simţi specificul timpului şi pulsul evenimentelor, de a lua act şi atitudine faţă de ele şi mai ales de a fi lider de opinie într-un domeniu sau altul aşa cum scriitorul în cauză o dovedeşte. Orice om de cultură responsabil înţelege că este o voce a timpului său şi că trebuie să exprime în mersul vremii o viziune pertinentă, validă şi originală a lumii. Cel puţin prin calitatea sa de eseist, publicist, memorialist, mitropolitul cărturar reuşeşte să fie actual şi uneori profetic. Cine va deschide paginile celor două volume de publicistică va înţelege de ce scrisul lui Valeriu Anania este unul de actualitate. La doar 16 ani debutează publicistic cu articolul *Camaradul Anton (1937)*, iar la 20 de ani cu un articol intitulat *Condiţia existenţei terestre a lui Eminescu*, interesant prin precizia cu care identifică resorturi ale valorilor creştine în opera acestuia. Debutul reprezintă o confirmare a unui lung şi prolific drum de afirmare. Eseistica autorului demonstrează o bună cunoaştere a realităţilor culturale contemporane şi o capacitate extraordinară de selecţie şi sinteză a informaţiilor. Nevoia de a scrie dincoace de universul de ficţiune este una funciară autorului. Într-o primă fază devine, ani de-a rândul, una din vocile importante ale publicaţiilor bisericeşti, pentru ca în perioada de după experienţa închisorii să fie nu doar colaborator, ci coordonator al Casetei de literatură *Noi* şi publicaţiei *Credinţa.* Aceste două publicaţii vor servi drept suport pentru numeroasele studii şi articole care vor privi nu doar pulsul vieţii bisericeşti din America, ci şi locul în care sunt comentate sau lansate texte ale unor scriitori români din ţară sau din exil (Mircea Eliade, Vasile Voiculescu, Mira Simian, Ion Luca etc). Aerul proaspăt pe care-l aduc aceste publicaţii pentru românii din exil şi din ţară, acolo unde aceste publicaţii se puteau strecura, este salutar semn că ele reflectau într-o manieră competentă o realitate cu care românii aveau nevoie să fie la curent.

Ceea ce lucrarea de faţă nu tratează, dar merită amintit ca subiect pentru, poate, o viitoare cercetare, este volumul impresionant de predici şi studii teologice ale prelatului Bartolomeu Anania. Ele nu sunt doar actuale prin mesaj,

Scanned with OKEN Scanner

ci şi trecute printr-un necesar proces de ajustare salutar în contextul unui discurs omiletic tot mai osificat. Multe dintre predicile mitropolitului Bartolomeu pot fi ascultate din diferite surse media, alte pot fi citite. Nota de actualitate este incontestabilă, înscriindu-l pe ierarhul de la Cluj în galeria oratorilor cu nerv teologic şi eleganţă stilistică aidoma lui Nicolae Steinhardt, Rafail Noica, Constantin Galeriu, Savatie Baştovoi, ale căror discursuri/predici stau sub semnul conceptului aggiornamento adică o reactualizare permanentă a discursului la nevoile lumii contemporane. Că a fost un om al timpului său nu considerăm că mai trebuie demonstrat. Că este şi un om al timpului nostru o dovedesc şi o vor dovedi studiile şi cercetările viitoare.

O altă caracteristică importantă a operei lui Valeriu Anania, fără ca ea să fie cea din urmă *este autenticitatea* prezentă în întreaga sa operă nu doar în memorialistică, acolo unde ne-am fi aşteptat cel mai mult. Dacă pentru a fi actual nu trebuie decât să ai capacitatea de a te adapta unui context cultural în care trăieşti şi, într-un anume fel să-l asimilezi, pentru a fi autentic este nevoie de un acordaj fin la nivelul propriei persoane, de o identitate între valorile şi reperele interioare şi faptele cu care te legitimezi în faţa celorlalţi. În altă ordine de idei pentru a crea ceva autentic, în speţă opera literară, este nevoie ca autorul însuşi să fie autentic. După un punct de vedere al filosofului Andrei Pleşu „dacă e să riscăm o definiţie rapidă a autenticităţii, vom spune că ea este incapacitatea cuiva de a spune sau de a face lucruri la care nu aderă cu totalitatea fiinţei sale. Omul autentic e, cu alte cuvinte, integral prezent în fiecare vorbă pe care o rosteşte şi în fiecare din actele sale. «Integral prezent» înseamnă prezent şi cu mintea, şi cu inima, şi cu trupul"[2]. Cu siguranţă că acest tip de abordare va genera următoare întrebare: A fost Valeriu Anania autentic? Discuţii lungi şi obositoare au încercat să lămurească această problemă mascată în tot felul de întrebări: A fost Anania omul Securităţii? A fost autentic şi consecvent crezului său? Desigur, în spaţiul biografic aceste probleme pot dezvolta numeroase polemici mai ales în punctul sensibil al colaborării cu Securitatea aşa cum am şi ilustrat în lucrarea noastră.

Autenticitatea despre care am vorbit este un concept în termenii utilizaţi de Mircea Eliade în *Oceanografie*, în studiul *Originalitate şi autenticitate*. În relaţia originalitate-autenticitate câştigă detaşat ultima. Graniţa dintre cele două este fină, dar evidentă pentru cunoscători: „În faţa originalităţii, eu propun autenticitatea. Care, de fapt, înseamnă acelaşi lucru, în afară de ceremonialul, de tehnica şi fonetica inerente în orice «originalitate»"[3]. Cu alte cuvinte a fi autentic presupune a fi tu însuţi, fără mistificări, fără „ceva silit, exterior", fără

[2] Andrei Pleşu, *Autenticitate,* apărut în Dilema veche, nr. 347, 7 octombrie-13 octombrie 2010 https://www.dilemaveche.ro/sectiune/situatiunea/articol/autenticitate, consultat în data de 13 mai 2019.

[3] Mircea Eliade, *Oceanografie*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013, p. 138.

Scanned with OKEN Scanner

să te întrebi ca autorul articolului „stai și te întrebi dumneata, de ce-o fi vrând omul acesta să fie, să vorbească și să scrie *altfel* decât îi este măsura?"[4] Că autenticitatea este un crez pe care Valeriu Anania îl va manifesta nu doar în operă o dovedesc textele personale și, din fericire, documentele din Arhivele Securității. Într-una din paginile *Memoriilor* mărturisește: „Nici acum nu urmăresc efecte stilistice; îmi propun doar să fiu veridic"[5], ceea ce înseamnă că, cel puțin pe tărâmul memorialisticii autenticitatea rămâne un reper de la care nu abdică. O dovedesc, așa cum am arătat în lucrare, documentele CNSAS care confirmă sau aduc un plus de lumină evenimentelor pe care autorul le descrie în volumul său. Aceste documente coroborate cu textele din sfera eseisticii și memorialisticii demonstrează oricărui cititor bine intenționat că nu puteam vorbi de autenticitatea operei fără să considerăm autenticitatea personală a autorului. Singura care nu se supune întotdeauna rigorilor autenticității, dintr-o înțeleasă nevoie de exteriorizare a eului creator, este opera literară, prin sine o zonă a tentațiilor originalității.

Ca să ne îngăduim să încheiem o cercetare pe un drum încă deschis și ofertant, va trebui să sugerăm pe viitor o aplecare spre opera teologică a acestui om de cultură, scriitor și teolog deopotrivă. Este provocarea pe care a ridicat-o mereu opera ierarhului de la Cluj: ca să poți citi opera artistică, cu un minimum de confort, trebuie să ai cele două chei de lectură, una a filologului competent și cealaltă a teologului practicant. Pentru a putea înțelege biografia acestuia, reflectată în mare măsură în publicistică și Memorii, *este nevoie de competențe filologice, teologice și istorice deopotrivă. Cât din aceste abilități s-au reflectat în lucrarea de față, rămâne de văzut.*

[4] *Idem*, p. 136.
[5] Valeriu Anania, *Memorii*, p. 357.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie

Volume

Biblia Ortodoxă, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti.

Cărţi ale autorului

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Hoţul de mărgăritare,* Cluj-Napoca, Editura Dokia, 1993.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Din spumele mării. Pagini despre religie şi cultură,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Icoana patriei vâlcene,* Editura Almarom, Râmnicu-Vâlcea, 2002.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Opera literară IX, Publicistica vol. 1, 2*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Rotonda plopilor aprinşi. De dincolo de ape*, *Prefaţă* de Dan C. Mihăilescu, Editura Polirom, 2009.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Amintirile peregrinului apter*, Editura Polirom, Iaşi, 2009.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Poeme*, Editura Polirom, Iaşi, 2010.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Teatru I, Teatru II,* Editura Polirom Iaşi, 2010.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Memorii*, cu o cronologie de Ştefan Iloaie Editura Polirom, Iaşi, 2011.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Străinii din Kipukua*, roman, Prefaţă de Aurel Sasu, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2013.

Valeriu Anania, *Fântâna lacrimilor – teatru inedit*, cu o prefaţă de Aurel Sasu, Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016.

Anania, Valeriu (Bartolomeu), *Procesele-verbale de interogator (iunie 1958-mai 1959),* Ediţie critică şi Prefaţă de Aurel Sasu, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2017.

Critică Literară

Antonescu, Romulus Bogdan, *Dicţionar de simboluri şi credinţe tradiţionale româneşti,* Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2016, Ediţie digitală, 2016.

Aristotel, *Poetica*, 6, 1450 a.

Assmann, Jan, *Memorie culturală. Scriere, amintire şi identitate politică în marile culturi antice,* Editura „Universităţii Alexandru Ioan Cuza"; Iaşi, 2013.

Bâgiu, Lucian Vasile, *Valenţe polifonice ale prozei şi dramaturgiei lui Bartolomeu Valeriu Anania*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004.

Bâgiu, Lucian Vasile, *Valeriu Anania. Scriitorul,* Editura Limes, Cluj-Napoca, 2006.

Bernea, Enrest, *Timpul la ţăranul român*, apărut la Tipografia „Bucovina, I.E. Torouţiu, Bucureşti, 1941.

Blaga Lucian, *Trilogia Cunoaşterii*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2011.

Bobango, Gerald J., *Episcopia Ortodoxă Română din America: Prima jumătate de secol*, 1929-1979, traducere de Pr. Ionuţ Tudor Maerean, The Romanian Orthodox Episcopate of America, Grass Lake, Michigan, 2014.
Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, Bucureşti, Humanitas, 2000.
Brion, Marcel, *Arta fantastică*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1970.
Cernovodeanu, Dan, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, prefaţă de Aurelian Sacerdoţeanu, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1977.
Cheptea, Stela (coordonator), Cîrstea, Marusia (coordonator), Dumitrescu, Horia (coordonator), *Istorie si societate vol. II*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011.
Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere, vol. II, III*, Editura Artemis, Bucureşti, 1995.
Chimet, Iordan, *Dreptul la memorie*, vol. I, II, III, IV, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992.
Cioculescu, Şerban, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971.
Dubuisson, Daniel, *Mitologii ale secolului XX. Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade*, Editura Polirom, Iaşi, 2003.
Dumitriu, Anton, *Philosophia Mirabilis*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1974.
Dună, Raluca, Academia Română, *Dicţionarul general al literaturii române*, A-B, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004.
Durand, Gilbert, *Introdution à la mythologie, mythes et société*, Paris, 1998.
Durkheim, Emile, *Formele elementare ale vieţii religioase*, traducere de Magda Jeanrenaud şi Silviu Lupescu, Editura Polirom, Iaşi, 1995.
Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, Bucureşti, 1978.
Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei occidentale*. Traducere de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1980.
Eliade, Mircea, *Imagini şi simboluri*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013.
Eliade, Mircea, *Sacrul şi profanul*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992.
Eliade, Mircea, *Drumul spre centru*, Editura Univers, Bucureşti, 1991.
Eliade, Mircea, *Eseuri. Mitul eternei reîntoarceri. Mituri, vise şi mistere*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991.
Eliade, Mircea, *Oceanografie*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013.
Fabre, Jean, *Le Miroir de sorciere. Essai sur la litterature fantastique*, Paris, Corti, 1992.
Gennep, van Arnold, *Formarea legendelor*, traducere de Lucia Berdan şi Crina Ioana Berdan, Studiu introductiv de Petre Ursache, Editura Polirom, Iaşi, 1997.
Giurescu, C. Constantin, *Istoria românilor*, Ediţia a V-a, vol. I, Editura All, Bucureşti, 2015.
Grigore, Rodica, *Realismul magic în proza latino-americană secolului XX. (Re)configurări formale şi de conţinut*, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2015.
Guţu, G., *Dicţionar Latin-Român*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.
Heidegger, Martin, *Fiinţă şi timp*, traducere din germană de Gabriel Liiceanu şi Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003.
Hocke, René Gustav, *Manierismul în literatură*, cu o prefaţă de Nicolae Balotă, Editura Univers, Bucureşti, 1977.
Hultgren, Arland, *The parables of Jesus. A Comentary*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan/ Cambridge, 2002.
Kernbach, Victor, *Mit, mitogeneză, mitosferă*, Editura Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1995.

Scanned with OKEN Scanner

Kernbach, Victor, *Miturile esențiale*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978.
Lazăr, Ioan St., *Tânărul Anania. „Îngerul cu barbă", -eseu biografic-*, cu o prefață de Constantin Cubleșan, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2014.
Lejeune, Philippe *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2000.
Lovinescu, Vasile, *Dacia hiperboreană*, Editura Rosmarin, Ediția a II-a, București, 1996.
Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, București, Humanitas, 2000.
Mamulea, Mona, *Dialectica închiderii și deschiderii în cultura română modernă*, Editura Academiei Române, București, 2007.
Morar, Vasile, *Estetica: interpretări și texte*. Editura Universității București, București, 2003.
Mușina, Alexandru, *Paradigma poeziei moderne*, Editura Aula Magna, Brașov, 2004.
Noica Constantin, *Eminescu sau Gânduri despre omul deplin al culturii românești*, Editura Humanitas, București, 2014.
Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Editura Humanitas, București, 2011.
Noica, Constantin, *Eseuri de duminică*, Editura Humanitas, București, 2011.
Noica, Constantin, *Povestiri despre om*, cu un cuvânt de Sorin Lavric, Editura Humanitas, 2009.
Odobescu, Alexandru, *Opere complete*, vol. II, Editura Minerva, București, 1908.
Oișteanu, Andrei, *Narcotice în cultura română*, Editura Polirom, Iași, 2014.
Pamfile, Teodor, *Mitologia poporului român*, vol. I, II, Editura Vestala, București, 2008.
Pintea, Ioan, *Însoțiri în turnul Babel*, Editura Omniscop, Craiova, 1996.
Pleșu, Andrei, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Editura Humanitas, București, 2012.
Pologea, Doina, *O fereastră spre sacru*, Prefață de Dorin Ștefănescu, Editura Limes/ Renașterea, 2018.
Ricoeur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, traducere de Ilie Gyucsik și Margareta Gyurcsik, Timișoara, Ed. Amarcord, 2001.
Rougemont, Denis, *Iubirea și Occidentul*, București, Univers, 2000.
Sasu, Aurel, *Dragostea și vântul. Glose la Memoriile lui Valeriu Anania*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011.
Silviu Angelescu, *Mitul și literatura*, București, Univers, 1999.
Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului personal. Există o poetică a jurnalului?*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Virtual, 2010.
Simion, Eugen, *Vasile Voiculescu*, în *Scriitori români de azi*, vol. I, Editura David Litera, București, 1998.
Stahl, H. H., *„Miorița" și filosofia populară*, apud vol. *Dreptul la memorie în lectura lui Iordan Chimet*, I, *Cuvintele fundamentale și Miturile*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992, pp. 268-274.
Știr, Beatrice, *Valeriu Anania – Publicistul*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011.
Todorov, Tzvetan, *Introducere în literatura fantastică*, 1973. București: Editura Univers.
Toker, Leona, *Return from the Archipelago: Narratives of Gulag Survivors*, Indiana University Press, Bloomington, 2000.
Vasiliev, Aleksandr A., *Istoria Imperiului Bizantin*, traducere și note de Ionuț-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebastian-Laurențiu Nazâru, studiu introductiv de Ionuț-Alexandru Tudorie, Editura Polirom, Iași, 2010.

Scanned with OKEN Scanner

Vuia, Romul, *Studii de etnografie şi folclor*, I, în articolul *Legenda lui Dragoş. Contribuţii pentru explicarea originii şi formării legendei privitoare la întemeierea Moldovei*, Ediţie îngrijită de M. Pop şi I.Şerb, Editura Minerva, Bucureşti, 1975.
Vulcănescu, Mircea, *Dimensiunea românească a existenţei*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1991.

Articole în volum

Bădescu, Aurel ,***, *Contemporanul*, 25 ianuarie 1974, *Steaua Zimbrului*, în *Piesa văzută de...* , apud Valeriu Anania, *Teatru*, vol. I.
Bâgiu, Lucian Vasile, *Amintirile peregrinului apter sau metamorfozele harului artistic*(Credinţa străbună, an XIII, nr. 8 [209]), în *Referinţe critice* în Valeriu Anania, *"Amintirile peregrinului apter"*, Editura Polirom, 2009.
Brăiloiu, Constantin, *Sur une ballade roumaine (Mioritza)*, Kundig, Geneve, 1946. Traducere de N. Steinhardt : *Despre o baladă românească*, apud vol. *Dreptul la memorie în lectura lui Iordan Chimet*, I, *Cuvintele fundamentale şi Miturile*, Editura Dacia, Cluj, 1992, pp. 297-307.
Chirilă, Dumitru *Greul pământului de Valeriu Anania (Teatrul Naţional Craiova)*, în Referinţe Critice, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iaşi, 2010.
Chirilă, Dumitru, *„Piesa văzută de..."*, în Referinţe Critice, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iaşi, 2010.
Cubleşan, Constantin, *„Piesa văzută de..."*, în Referinţe Critice *„Parabola fiului risipitor, în Tribuna, serie nouă, an IV (1992), nr. 49 (2005), 11-17 decembrie, p. 10*, Valeriu Anania, *Teatru I*, Editura Polirom, Iaşi, 2010.
Dună, Raluca, Academia Română, *Dicţionarul general al literaturii române*, A-B, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004, Referinţe critice în *Poeme*, de Valeriu Anania, Editura Polirom, Iaşi , 2012.
Dună, Raluca, Academia Română, *Dicţionarul general al literaturii române*, A-B, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004, Referinţe critice în *Poeme*, de Valeriu Anania, Editura Polirom, Iaşi, 2012.
Ghiţulescu, Mircea, *Istoria dramaturgiei româneşti contemporane*, Editura Albatros, Bucureşti, 2000; republicat cu titlul *„Religie şi antropologie la Valeriu Anania"*, în *Logos Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, p. 161-162, în Valeriu Anania, *Teatru II.*
Ghiţulescu, Mircea, *Teatrul de Stat din Turda, Hoţul de mărgăritare de Valeriu Anania*, *Steaua*, nr. 11-12/1992, în *Piesa văzută de...*, în Valeriu Anania, *Teatru I.*
Ionescu, Medeea, ***, *Viaţa studenţească*, 6 februarie 1974, *Steaua Zimbrului* în *Piesa văzută de...* , în Valeriu Anania, *Teatru I.*
Micu, Dumitru, *Meşterul Manole*, *Piesa văzută de...*, în Referinţe Critice, Valeriu Anania, *Teatru I*, Editura Polirom, Iaşi, 2010.
Micu, Dumitru, *Scurtă istorie a literaturii române, vol. IV*, în Referinţe Critice, Valeriu Anania, *Teatru I*, Editura Polirom, Iaşi, 2010.
Mihăilescu, Dan C. , *Eul tăinuit şi buna cumpănire a celuilalt* în *Rotonda plopilor aprinşi. Dincolo de ape*, de Valeriu Anania, Editura Polirom, Iaşi, 2009.
Negoiţescu, Ion, *Însemnări critice*, în *Referinţe Critice*, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iaşi, 2010.

Scanned with OKEN Scanner

Negoițescu, Ion, *Piesa văzută de...*, în *Referințe Critice*, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iași, 2010.

Novac, Fevronia, *Suferințele peregrinului apter*, (România literară, nr. 12, an XXIV, 21 martie 1991, p. 10), *Referințe critice* în Valeriu Anania, *Amintirile peregrinului apter*, Editura Polirom, 2009.

Pecican, Ovidiu, *Ficțiunea memorialistică*, (Steaua, 43, nr. 3/1992, p. 22) în *Referințe critice* în Valeriu Anania , *Amintirile peregrinului apter*, Editura Polirom, 2009.

Petcu, Adrian Nicolae, *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)* în *Caietele CNSAS*, Anul II, nr.2(4)/2009, Editura CNSAS, București, 2010.

Petrea, Constantin, *Amnesia and Anamnesis in Valeriu Anania's Literary Work* – studiu publicat în *Amnesia and Anamnesis Contemporary Strategies of Literary and Cultural Histories* Edited by Rodica Ilie, Dan Botezatu, Adrian Lăcătuș, ISBN 978-606-19-0914-8, https://intranet.unitbv.ro/Portals/0/UserFiles/User83213/Constantin_Petrea_-_Amnesia_and_Anamnesis.pdf.

Petrea, Constantin, *Publicistica lui Valeriu Anania*, The Challenges of Communication, Contexts and Strategies in the World of Globalism - 5th Edition, ISBN: 978-606-8624-00-6, Edited by: The Alpha Institute for Multicultural Studies, Published by: Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, 2018, https://old.upm.ro/cci/CCI-05/Lit/Lit%2005%-2053.pdf.

Petrea, Constantin, *Memorie și autobigrafie în opera lui Valeriu Anania*, – studiu publicat în studiu apărut în revista de Studii Filologice, Târgu Mureș, 2018, ISI, e-ISBN: 978-606-8624-01-3, https://old.upm.ro/gidni/GIDNI-05/Lit/Lit%2005%-2074.pdf.

Petrescu, Liviu, *Mioriţa, Piesa văzută de...*, în *Referințe Critice*, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iași, 2010.

Petrescu, Liviu *Postfață*, în *Referințe Critice*, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iași, 2010.

Petrescu, Liviu, *Pământ și cer*, în *Poeme*, de Valeriu Anania, Editura Polirom, 2010.

Petrinca, Ruxandra Iuliana, *La jumătatea distanței dintre memorie și istorie: memorialistica gulagului ca gen literar*, studiu în *Stalinizare și Destalinizare*, vol. coord. de Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Ed. Polirom, Iași, 2014.

Piru, Alexandru, *Ramuri*, nr.10, octombrie 1972; republicat cu titlul *„Poeme cu măști. Geneze"*, în *Logos Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2001, p. 161-162, în Valeriu Anania, *Teatru II*.

Pologea, Doina, *Valeriu Anania – The dramatic poem Mioriţa or the winged seed*, în Debates on Globalization. Approaching National Identity through Intercultural Dialogue, Târgu-Mureș: Arhipelag XXI, 2015.

Pologea, Doina, *Valeriu Anania – The dramatic poem Mioriţa or the winged seed*, în Debates on Globalization. Approaching National Identity through Intercultural Dialogue, Târgu-Mureș : Arhipelag XXI, 2015.

Pologea, Doina, *Valeriu Anania: „Greul pământului" or the mith of the land that turns into sky, în* Discourse as a Form of Multiculturalism in Literature and Communication, Tîrgu-Mureș, Mureș, 2015.

Sasu, Aurel, Zaciu, Mircea, Papahagi, M., *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, Editura Albatros, București, 2000, p. 27, în *Piesa văzută de...* , în Valeriu Anania, *Teatru I*.

Scanned with OKEN Scanner

Stahl, H. H., *„Mioriţa" şi filosofia populară,* în vol. *Dreptul la memorie în lectura lui Iordan Chimet*, I, *Cuvintele fundamentale şi Miturile*, Editura Dacia, Cluj, 1992.
Teodor, Nora, *Informaţia Bucureştiului, 4 octombrie 1967*, în *Referinţe Critice*, Valeriu Anania, *Teatru II*, Editura Polirom, Iaşi, 2010.
Vasilescu, Stelian ***, *România literară*, 13 decembrie 1973, *Steaua Zimbrului* în *Piesa văzută de...* , în Valeriu Anania, *Teatru*, vol. I.
Zamfirescu, Ion, *Prefaţă la Steaua Zimbrului*, în *Greul pământului*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1982, în Valeriu Anania, *Teatru I.*

Articole în reviste

Bâgiu, Lucian, *Etnogeneza moldo-vlahilor şi întemeierea voievodatului Moldovei în poemul dramatic „Steaua zimbrului" de Valeriu Anania,* în *Philologica Jassyensia*, V (2), Iaşi, 2009.
Bâgiu, Lucian, *„Străinii din Kipukua", de Valeriu Anania - elemente de naratologie",* în Annales Universitatis Apulensis, Philologica, 6/2005, Tome 1, Alba Iulia, 2005, p. 347.
Craia, Sultana, *Visul germinal*, referinţe critice în „Luceafărul", anul XXII, nr. 32, 11 august 1979.
Cubleşan, Constantin, ***, în revista *Vatra*, nr. 4-5, 2018.
Cubleşan, Constantin, *Imnele Transilvaniei*, în revista *Apostrof,* anul XXVII, 2016, nr. 1 (308), http://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2016/n1/a23/ , consultat în data de 4 ianuarie 2019.
Damian, Theodor, *Bartolomeu Anania: Perioada americană*, în revista Tabor, nr. 1, aprilie, 2011, http://www.tabor-revista.ro/pdf/10823.pdf, consultat în data de 13 aprilie 2018.
Dumitrescu Buşulenga, Zoe, *Prefaţa* volumului de poezii „Ioan Alexandru", Editura Eminescu, Bucureşti, 1983.
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe, *Nouă glossă la sonete,* în *Secolul 20*, nr. 9, septembrie 1975.
Lejeune, Philippe, *Pour l'autobiographie, propos recueillis par Michel Delon*, în Magazine littéraire (Les écritures du Moi: de l'autobiographie a l'autofiction), nr. 409, mai, 2002.
Mănescu, I.N., *Stema Moldovei*, în Magazin istoric, Revistă de cultură istorică, Anul VI – Nr. 5 (62), mai 1972.
Memory, History, Forgiveness: A Dialogue Between Paul Ricoeur and Sorin Antohi, http://www.janushead.org/8-1/ricoeur.pdf , consultat în data de 1 septembrie, 2017.
Moceanu, Ovidiu, *Numiri şi atribute ale fiinţei lui Dumnezeu în lirica lui Lucian Blaga*, în revista *Tabor*, Nr. 2/ anul III/ mai 2009.
Moceanu, Ovidiu, *Poezia creştină – o dimensiune fundamentală a poeziei româneşti,* în *Vatra,* nr. 4-5, 2018.
Niculescu, Ionuţ, *Personajul istoric între document şi ficţiune. Voievodul Dragoş şi Domnitorul Bogdan*, în *Teatrul* , nr. 5, mai 1985.
Pălimaru, Nicoleta, recenzie, *Cuvântul IPS Bartolomeu la lansarea romanului Străinii din Kipukua,* Biblioteca judeţeană „Octavian Goga", Cluj Napoca, 17 martie 2004, apud „Valeriu Anania, *Străinii din Kipukua"*, , în revista Tabor, nr.4, an IV, iulie 2010.
Pecican, Ovidiu, *Ficţiunea memorialistică*, (Steaua, 43, nr. 3/1992, p. 22), *Referinţe critice* în Valeriu Anania, *"Amintirile peregrinului apter"*, Editura Polirom, 2009, p. 325.
Petrea, Constantin, *Poezia lui Valeriu (Bartolomeu) Anania – sinteză a limbajului filosofic şi mitic*, în revista *Tabor,* anul X, nr.8, august 2016, pp. 70-82.

Scanned with OKEN Scanner

Petrea, Constantin, *Peregrinul apter sau despre cum se țese lumina în bătaia aripii*, în revista Tabor, anul XII, nr. 5, mai 2018.

Pologea, Doina, *Valeriu Anania or the nuances of the fantastic arisen from myths*, în volumul Conferinței Internaționale „Literature, Discourse and Multicultural Dialogue", ediția a II-a (LDMD 2), editat de Iulian Boldea și colectiv, Universitatea „Petru Maior", Târgu-Mureș, 4-5 decembrie 2014.

Pologea, Doina, *Valeriu Anania or the nuances of the fantastic arisen from myths*, în volumul Conferinței Internaționale „Literature, Discourse and Multicultural Dialogue", ediția a II-a (LDMD 2), editat de Iulian Boldea și colectiv, Universitatea „Petru Maior", Târgu-Mureș, 4-5 decembrie 2014.

Pologea, Doina, *Valeriu Anania: „Greul pământului" or the mith of the land that turns into sky*, în Discourse as a Form of Multiculturalism in Literature and Communication, Tîrgu-Mureș, Mureș, 2015, p.1683.

Pologea, Doina, *Valeriu Anania:Amintirile Peregrinului Apter, The formula of the fantastic opened towardst the sacred*, în Journal of romanian Literary studies, Issue No. 7/2015, pp. 221-225.

Sasu, Aurel, *Prefața* volumului *Străinii din Kipukua,* Editura Limes, Cluj-Napoca, 2003.

Surse internet (web)

Caietele de la Putna, apărut la Fundația „Credință și Creație. Acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga – Maica Benedicta", Editura Nicodim Caligraful, 4, IV – 2011, http://www.putna.ro/pdf/CP-4-2011.pdf, consultat în data de 3 aprilie 2018;

Pleșu, Andrei, *Autenticitate*, apărut în Dilema veche, nr. 347, 7 octombrie - 13 octombrie 2010, https://www.dilemaveche.ro/sectiune/situatiunea/articol/autenticitate, consultat în data de 13 mai 2019

Hociung, Marian, *Ciudatele „Memorii" ale lui Valeriu (Bartolomeu) Anania*, în https://marianhociung.wordpress.com/2014/07/23/ciudatele-memorii-ale-lui-valeriu-bartolomeu-anania-prima-parte/, consultat în data de 3 octombrie 2018

https://yussufkhalid.wordpress.com/2010/01/25/autobiografia-si-autofictiunea-contract-de-lectura-si-modalitate-textuala/ , consultat în data 21 martie 2018

Stan, Cristina, https://hyperliteratura.ro/sunt-autobiografiile-literatura/ , consultat în data de 21 martie 2018

Eugen Simion, *Autobiography*, în Caiete critice, nr. 1–2 (243–244), 2008, Simion, Eugen, http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2667, http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2694, http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2721, consultate în data de 30 martie 2018

Simion, Eugen, *Ficțiunea Jurnalului intim – Există o poetică a jurnalului?*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Virtual, 2010, http://books.corect.com/ro/books/preview/505/pdf ,consultat în data de 2 aprilie 2018

Simion, Eugen, *Autobiografia*, în Caiete critice, nr. 1–2 (243–244), Revistă editată de Fundația Națională pentru Știință și Artă, Grupul interdisciplinar de reflecție și Editura Expert sub egida Academiei Române, 2008, http://caietecritice.fnsa.ro/pdfs/cc%201-2%202008.pdf, consultat în data de 2 aprilie 2018

Simion, Eugen, *Autobiografie, roman autobiografic, roman-memorii, eseu autobiografic? (I); Günter Grass: Decojind ceapa;* Cultura nr.:175 / 2008-05-29 /

Scanned with OKEN Scanner

Secţiunea: Cultura literară: în ariergarda avangardei în http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2667 , consultat în data de 30 martie 2018

Stan, Cristina, *Sunt autobiografiile literatură?,* în https://hyperliteratura.ro/sunt-autobiografiile-literatura/ , consultat în data de 21 martie 2018

Vrabie, Diana, *Paradigms of the autobiographical discourse*, http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A747/pdf , consultat în data de 3 aprilie,

https://elisei.wordpress.com/2008/03/24/sacrul-rudolf-otto-recenzie/ , consultat în data de 30 noiembrie 2015

Prus, Elena, *Poetica mitului*, Revista Limba Română, Nr. 4-6, anul XIV, 2004, http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2150, consultat în data de 26 noiembrie 2015.

Aristotel, Poetica, https://monoskop.org/images/b/b9/Aristotel_Poetica_1965.pdf , https://docslide.net/documents/aristotel-poeticapdf.html, consultat în data de 30 martie 2016

www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/philologica.../12_bagiu.doc, consultat în data de 30 noiembrie 2015

https://internt.ht.lu.se/media/documents/persons/LucianBagiu/v._fanache_anania_cetatea_culturala.pdf , consultat în data 31 ianuarie 2017

http://www.romlit.ro/brncovenii_n_imnele_lui_ioan_alexandru, consultat în data de 12 ianuarie 2017

http://ebooks.unibuc.ro/filologie/morar/7.html , consultat în data de 16 aprilie 2017

http://www.sacred-texts.com/pac/hm/index.htm , consultat în data de 16 aprilie 2017

Pasca Pavel, *În problema izvoarelor tradiţiei medievale a întemeierii Moldovei,* https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/In%20problema%20izvoarelor%20traditiei%20medievale%20a%20intemeierii%20Moldovei.pdf, consultat în data de 20 noiembrie 2018

http://www.upm.ro/jrls/JRLS-11/Rls%2011%20B1.pdf, *From beyond the waters, diary pages, chronicles, attitudes,* în *Journal of romanian literary studies*, Issue no. 11, 2017, consultat în data de 16 iunie 2018

http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Antonescu-Romulus-Dictionar-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti.pdf , consultat în data de 5 decembrie 2018

https://www.roea.org/editorial.html , *De Mortuis Nihil Nisi Bonum (Speak Only Well of the Dead)* (A response to an article published in the Mitropolia Banatului Review, sent on July 27, 2011), by V. Rev. Fr. Dr. Remus Grama, consultat în data de 3 ianuarie 2017

https://www.nytimes.com/1987/01/29/obituaries/valerian-trifa-an-archbishop-with-a-fascist-past-dies-at-72.html , consultat în data de 10 iunie 2017, Valerian Trifa an archbishop with a fascist past dies at 72

https://www.scribd.com/document/70741450/orizonturi-rosii-pacepa, p. 143, consultat în data de 8 august 2018

http://dspace.bcucluj.ro/bitstream/123456789/18947/1/BCUCLUJ_FP_486684_1939_048_0027.pdf , consultat în data de 20 decembrie 2018

https://monoskop.org/images/f/f9/Eliade_Mircea_Drumul_spre_centru_1991.Pdf , consultat în data de 12 ianuarie 2018

https://www.scribd.com/document/70741450/orizonturi-rosii-pacepa, consultat în data de 10 iunie 2018

Scanned with OKEN Scanner

http://www.ali-aix-salon.com/Claude%20Levi-Strauss%20%20La%20structure%20-des%20mythes.pdf, consultat în data de 18 noiembrie 2018

Volumul *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989,* studiu coordonat de Florica Dobre, Studiu introductiv: Nicoleta Ionescu-Gură, Editura Enciclopedică, București, 2004, http://www.cnsas.ro/documente/2004%20-%20Membrii%20CC.pdf, consultat în data de 17 decembrie 2018

http://www.cnsas.ro/documente/caiete/Caiete_CNSAS_nr_4_2009.pdf, consultat în data de 10 ianuarie 2019

Volume din arhiva CNSAS

Dosar de Urmărire Informativă Nr. 1450, 1504, vol. I, II, III, IV, V – consultate de către autorul lucrării în perioada februarie – mai 2019 așa cum se poate vedea și din documentele CNSAS.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Abrevieri

arhim – arhimandrit;
art. – articol;
BOR – Biserica Ortodoxă Română;
cap. – capitol;
cf. – conform;
CNSAS – Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității;
col. –colonel;
cpt. – căpitan;
D. C. – Departamentul Cultelor;
D.I.E. – Direcția de Informații Externe
dr. – doctor;
D.U.I. – Dosar de Urmărire Informativă;
ed. – editură;
FDC – Frăția de Cruce;
IMB – Întreprinderea Metroul București;
jr. – junior;
lt. – locotenent;
maj. – major;
n.n. – nota noastră;
nr. – număr;
op. cit. – opera citată
p. – pagină;
pr. – preot;
SMB – Securitatea Municipiului București;
SS – strict secret;
SUA – Statele Unite ale Americii;
tov. – tovarăș;
vol. – volum.

ANEXE

Scanned with OKEN Scanner

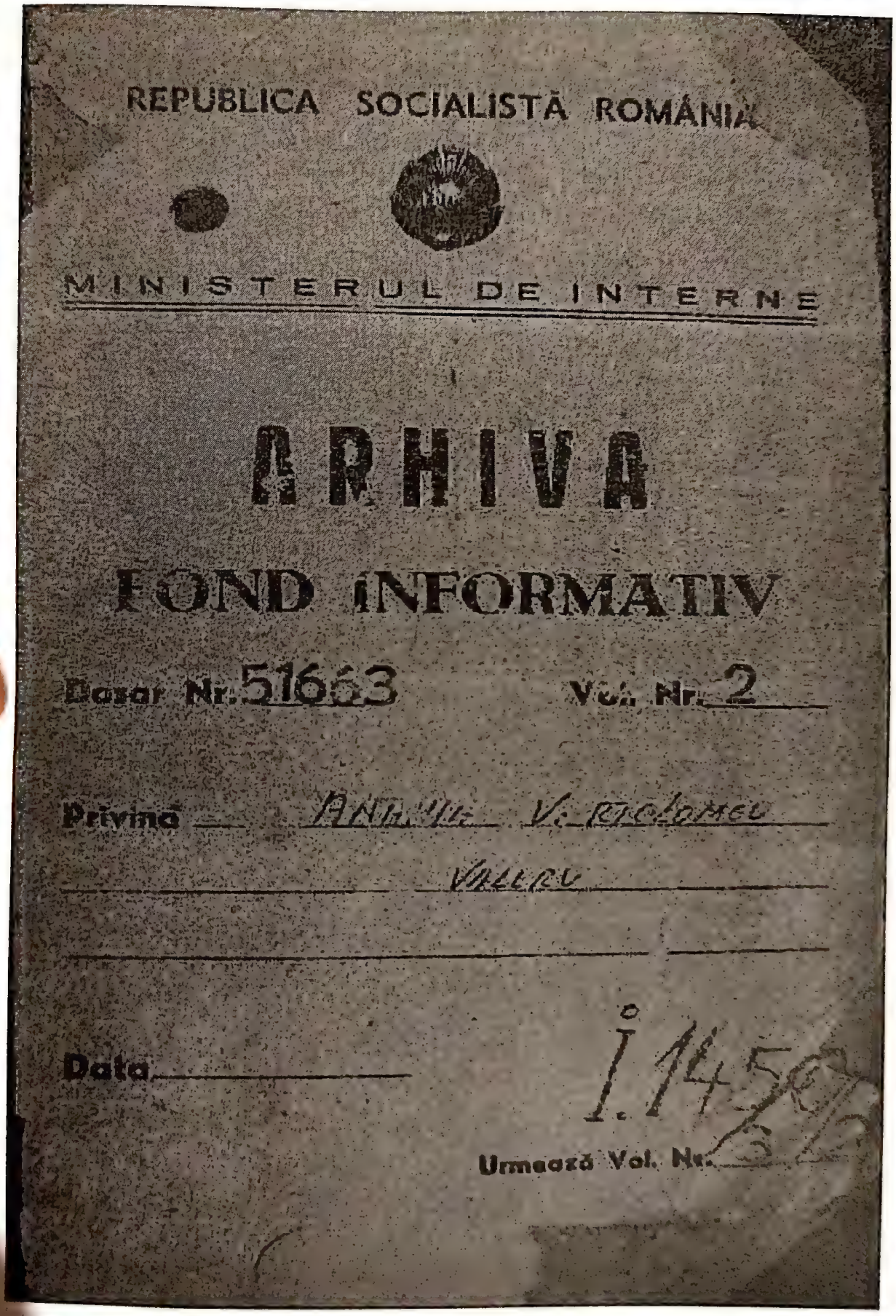

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

MINISTERUL DE INTERNE

ARHIVA

FOND INFORMATIV

Dosar Nr. 51663 Vol. Nr. 2

Privind Anania V. Ptolomeu

Valeru

Data

I. 1450

Urmează Vol. Nr. 3

Scanned with OKEN Scanner

Anexa 1

Primeşte : Lt.Păduraru N.
Sursa : "Iacob"
Locul : Casa "[illegible]"
Data : 11.11.1969

0/1/ 17 nov.1969
STRICT SECRET
Ex.nr../.

NOTA INFORMATIVA

Tot în legătură cu plecarea lui V.Anania în America, sursa informează:

Pr.Grigore Băbuş, a afirmat că V.Anania a ajuns în America şi s-a instalat pentru 6 luni la Episcopia Ortodoxă Română, a şi dat telegramă patriarhului Justinian.

Se precizează că pe tot timpul cît va lipsi Anania din ţară patriarhul a numit să-i ţină locul la Biblioteca Patriarhiei pe pr.Gr.Băbuş.

Întrebat, Gr.Băbuş, ce crede despre plecarea lui Anania, el a răspuns că va face treabă acolo şi că va mulţumi pe patriarh şi că i se va prelungi şederea lui acolo cu încă 6 luni. Toate acestea se fac la propunerile protopopului Glicherie Moraru care a luptat foarte mult să meargă Teoctist în America şi acum a luptat pentru Anania şi a făcut formele de a-l cere.

" Iacob "

<u>Observaţii:</u>

Problema lui Anania este cunoscută. De subliniat este atitudinea schimbată în bine faţă de Anania a lui Băbuş Gr. care a fost arestat odată cu Anania şi a avut o impresie proastă despre comportarea acestuia în detenţie. Din alte materiale informative rezultă că Băbuş Gr. este f.prudent,[illegible] şi pentru faptul că el a fost agent,dar a fost abandonat pentru nesinceritate.Agentul n[illegible] a primit sarcina să discute probleme politice cu Băbuş Gr.,şi să-i afle părerile acestuia în legătură cu diferite persoane din cadrul Administraţiei Patriarhale.

Nota se va exploata la materialele ce le avem cu Băbuş.

Lt.Păduraru N.

<u>Nota biroului:</u>

Şi de ce agentul nu poate discuta cu Băbuş Gr., doar este cunoscut că şi unul şi celălalt au fost legionari şi aveau

- 2 -

9

bază de discuţie. Revedeţi dirijarea agentului şi corectaţi-o. El să precizeze şi să fie folosit şi pentru a stabili dacă foştii legionari nu desfăşoară activitate prezentă.

Lt.Col.Cristea I.

Anexa 2

Primit: Mr.Necula Ioan.
Sursa : "Mineacu".
Data : 14 iulie 1965.
Locul : pe stradă.

STRICT SECRET
Ex.nr. 1
- 304/1 -

NOTA INFORMATIVA

Sursa a stat de vorbă în 12 iulie a.c. cu V.ANANIA, care ceruse încă înainte cu 2 zile crearea posibilității acestei discuții.

S-a prezentat la discuție în legătură cu adresa primită de patriarh din partea Departamentului în chestiunea plecării sale în S.U.A. (o anexăm).

ANANIA a fost chemat de patriarh pentru a i se aduce aceasta la cunoștință. La cele discutate cu patriarhul, ANANIA a făcut un referat pe care îl anexăm.

Sursa nu fusese avizată de secretarul general în legătură cu ultimele discuții avute de el direct cu patriarhul în problema ANANIA și nici de adresa înaintată patriarhului. A căutat totuși să facă față discuției și mai ales să afle punctul de vedere al lui ANANIA. Acesta a lăsat să se vadă că n-ar vrea să emigreze fiindcă nu l-ar înainta cetățenia americană. Că ar fi mai bucuros să fie trimis pe o perioadă de timp, cu anumite sarcini. El a ținut să arate că a legat de țară, că vrea să revie, că are deja un contract cu editura pentru literatură, etc. ... Că nu ține să devină episcop, dar că totuși ar fi gata să primească orice însărcinare.

Mi s-a părut mai mult că a vrut să aibă unele certitudini pe care nu le avea - adică să știe ceva mai mult în legătură cu perspectivele sale. I s-a spus că la timp i se va spune totul și că pentru moment urmează să se ia în considerație scrisoarea pe care patriarhul a va trimite Departamentului în legătură cu el.

.. // ..

Anexa 2.1.

CNSAS
DIRECȚIA ARHIVĂ CENTRALĂ
12:52 PM 3/24/2021

139

Primit : Mr. Bănulescu Mihai
Agent : "Apostol"
Data : 27 mai 1965
Locul : casa "Cocor".

504/1/B./ 31 mai 1965
STRICT SECRET
ex.nr. 1

3.06.65

NOTA INFORMATIVA
- =-=-=-=-=-=-=-=-=-= -

Către sfîrşitul lunii martie 1965, am avut o convorbire cu patriarhul JUSTINIAN, în cursul căreia am abordat şi problema repetatelor mele chemări în America, de către preotul GLICHERIE MORARU. Patriarhul mi-a spus că, într-adevăr, preotul MORARU continuă să facă demersuri în acest sens. I-am declarat patriarhului că, aşa cum afirmasem şi mai înainte, nu doresc şi nu accept perspectiva unui episcopat în America – şi nici în altă parte – şi că a-şi vrea ca părintele MORARU să ştie limpede acest lucru, pentru a nu continua nişte demersuri inutile. Faţă de această declaraţie, patriarhul nu a manifestat nici un fel de poziţie, nici pro, nici contra. Mi-a spus numai că va da ordin să mi se trimită dosarul cauzei, pentru ca eu să depun referat scris.-

Intr-adevăr, la 19 aprilie 1965 am primit dosarul, cu o adresă oficială din partea cancelariei sfîntului sinod prin care, potrivit unor rezoluţii ale patriarhului puse pe ultimele scrisori ale preotului MORARU, mi se cerea să refer.-

La 20 aprilie 1965, am depus referatul la cancelaria sfîntului sinod. In acest referat, după ce am prezentat istoricul chestiunii, am arătat motivele pentru care nu pot primi solicitarea de a deveni episcop al românilor din America. Referindu-mă încă la o ultimă scrisoare a preotului MORARU prin care acesta cerea ca eu să accept cel puţin conducerea ziarului "Credinţa" al Episcopiei din America sau o catedră de limbă română, am declarat la sfîrşitul referatului, că dacă, totuşi, acuitatea momentului critic prin care trece comunitatea românească din

.. // ..

C.N.S.A.S.
DIRECŢIA ARHIVĂ CENTRALĂ
12:52 PM 3/24/2021

140
- 2 -

America ar impune sfintei patriarhii şi statului nostru necesitatea unei prezenţe prospete, dinamice şi constructive şi dacă făgăduinţei mele de lealitate, atît faţă de biserică, cît şi faţă de stat, s-ar acorda creditul necesar, a-şi putea rămîne la dispoziţia patriarhiei şi a Departamentului Cultelor pentru o eventuală misiune culturală printre românii din Statele Unite, într-o modalitate ce s-ar părea mai potrivită. In cazul că o asemenea sarcină ar fi inoportună sau neutilă, preotul GLICHERIE MORARU ar trebui invitat să se orienteze către o altă persoană .-

Inainte de a depune referatul, l-am informat asupra acestei probleme pe tov.NENCIU, director în Departamentul Cultelor, căreia i-am prezentat şi o copie de pe referat. Tovarăşul director NENCIU a apreciat poziţia mea ca pozitivă şi mi-a declarat că ar merita reţinută mai întîi eventualitatea unei călătorii de informare pe care, dacă statul şi patriarhia vor găsi de cuviinţă, ar urma s-o întreprind în Statele Unite. Domnia sa s-a oprit,pe scurt, şi asupra misiunii culturale faţă de care m-am arătat deschis şi şi-a exprimat opinia că, în momentul de faţă, episcopul TRIFA nu poate fi înlăturat prin acţiuni frontale, ci luxat uşor, cu timpul, de o personalitate mai puternică decît a lui, chiar sub forma unei colaborări.-

Peste cîteva zile, preotul consilier GH.SOARE mi-a comunicat, verbal, rezoluţia pusă de patriarh pe referatul meu, în sensul ca o copie de pe acest referat să fie trimisă Departamentului Cultelor, pentru aviz .-

Menţionez că nici înainte şi nici după aceasta, preotul MORARU nu a avut corespondenţă directă cu mine.-

Am dat prezenta declaraţie şi semnez . -

"Apostol"

Observaţii: Problemele relatate de agent în notă sînt cunoscute organelor noastre. Rezultă că el totuşi ar accepta să plece în SUA, dar nu ca episcop, problemă ce nu a pus-o în mod direct pînă acum .-

Pasajul din notă privitor la TRIFA, vine în contradicţie cu ce ne spune agentul "NINESCU" în nota din

.. // ..

Scanned with OKEN Scanner

CNSAS
DIRECȚIA ARHIVĂ CENTRALĂ
12:52 PM 3/24/2021

141
- 3 25 -

23 aprilie 1965, în sensul că acest agent arată că afirmațiile respective îi aparține agentului "Apostol". Apreciez că agentul "Ninescu" ne minte .-

La această întîlnire agentul "Apostol" a mai făcut următoarele precizări:

- A ezitat să plece în SUA și de teama să nu fie depistat de americani ca agent al nostru și că el mai bine moare în pușcărie în RPR decît la americani.-

- Că preocupare pentru numirea episcopului în SUA, a fost în special a organelui MAI și nu a BOR, Din această cauză el a considerat că noi intenționăm să executăm numai unele sarcini deosebite cu el în SUA, nu pe cea de episcop .-

Legat de cele de mai sus i s-a făcut observația că trebuia să ne fi spus și nouă ce gîndește el și lucrurile se clarificau la momentul respectiv .-

Cînd a fost întrebat ce are de gînd să mai facă, a răspuns că el nu se poate interesa de plecare, nu-i stă în competință, rămîne să se hotărască la nivel superior și el se supune .-

A adus în în discuție persoana tov.col.Crăciun, față de care are o deosebită stimă,manifestînd dorința de a-l vedea. Acest lucru ni l-a mai spus și anterior. Considerăm că prezența tov.col.Crăciun la o întîlnire cu acest agent nu ar fi lipsită de interes, în special în ce privește, atragerea la colaborarea cu organele noastre și rolul său în calitate de colaborator .-

Sarcini date agentului:

Să ne aducă la cunoștință imediat ce se hotărăște ceva în legătură cu plecarea sa în SUA .-

Măsuri:

- Propun să informăm DGI de poziția intervenită la agentul"Apostol" .-

- In ce privește pe agentul "Ninescu" voi căuta să reiau discuția legat de semnalarea făcută asupra agentului "Apostol", punîndu-l în situația de a ne reda din nou cele scrise în notă, pentru a vedea dacă datele sînt expuse cu exactitate .- Copii de pe notă se vor anexa la dosarele celor doi agenți .-

Mr.Bănuleasa Mihai

AE/ 4 ex.

21.06.1965

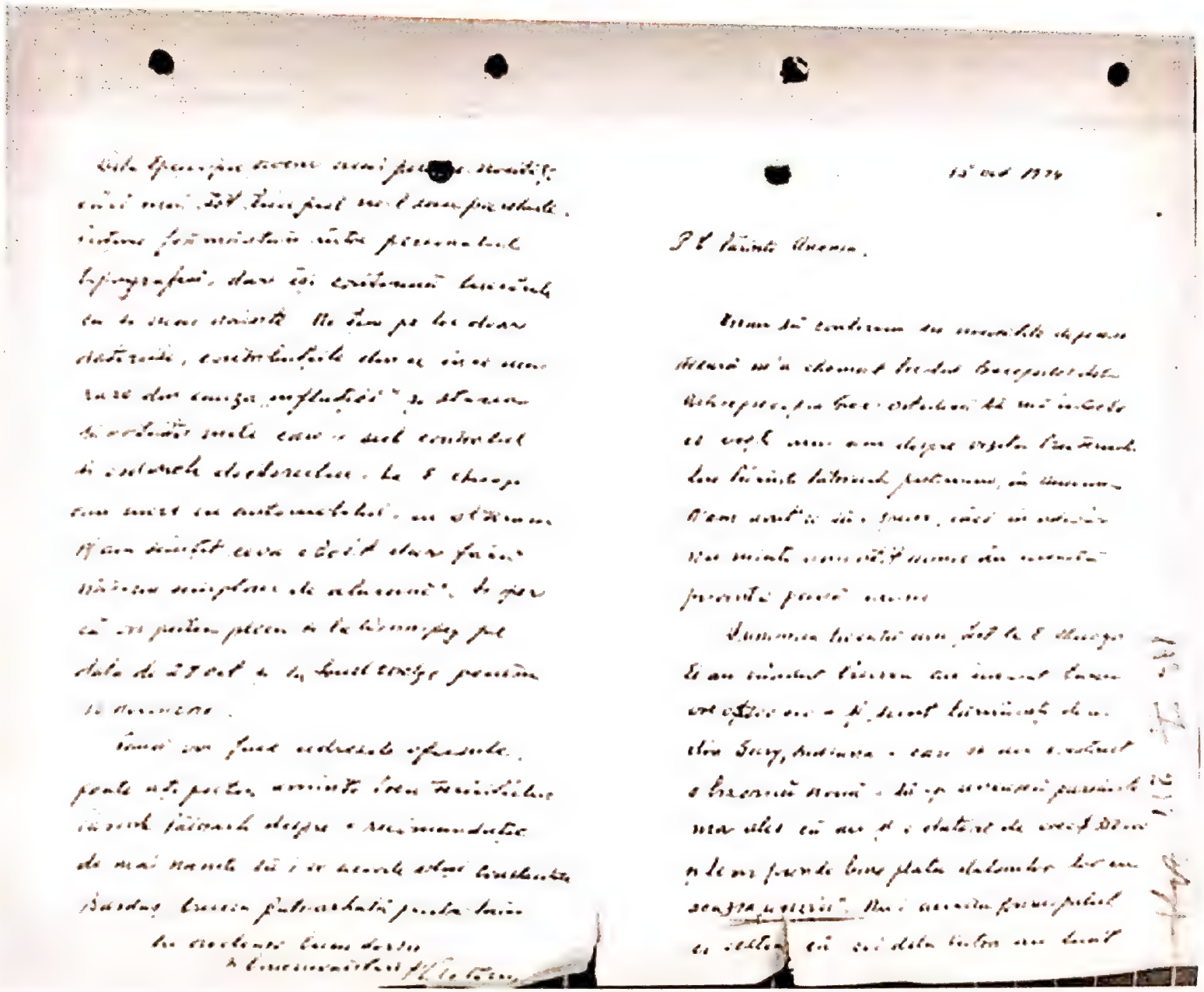

15 oct 1924

P.S. Părinte Arsenie,

Vreau să vorbesc cu mănăstirile despre
datorii mă chemă Vicarul Episcopiei
Arhiepiscopia face o colectă de mărgele
ei copii mei am depus orgia pentru
bine Părinte Patriarh pentru, să mearg
Dacă aveți ceva de spus, căci mi-ar
fi mult mai ușor să vorbesc
personal pentru mine

Dumnezeu binecuvânteze pe Sf. Voastră
Și am rămas Părinte cu inimă bună
cu ființe cu - și sfânt binecuvântat de
Sfânt Scriptură - care să mă ajute
o binecuvântare - și pe mormântul părinților
mei alți cu mă și dăruiască de voie Dumnezeu
și le va fi bine pentru toți pentru binecuvântarea
sfântă mărturie. Mai aveți ceva foarte pentru
ei cât de bine cu

Scanned with OKEN Scanner

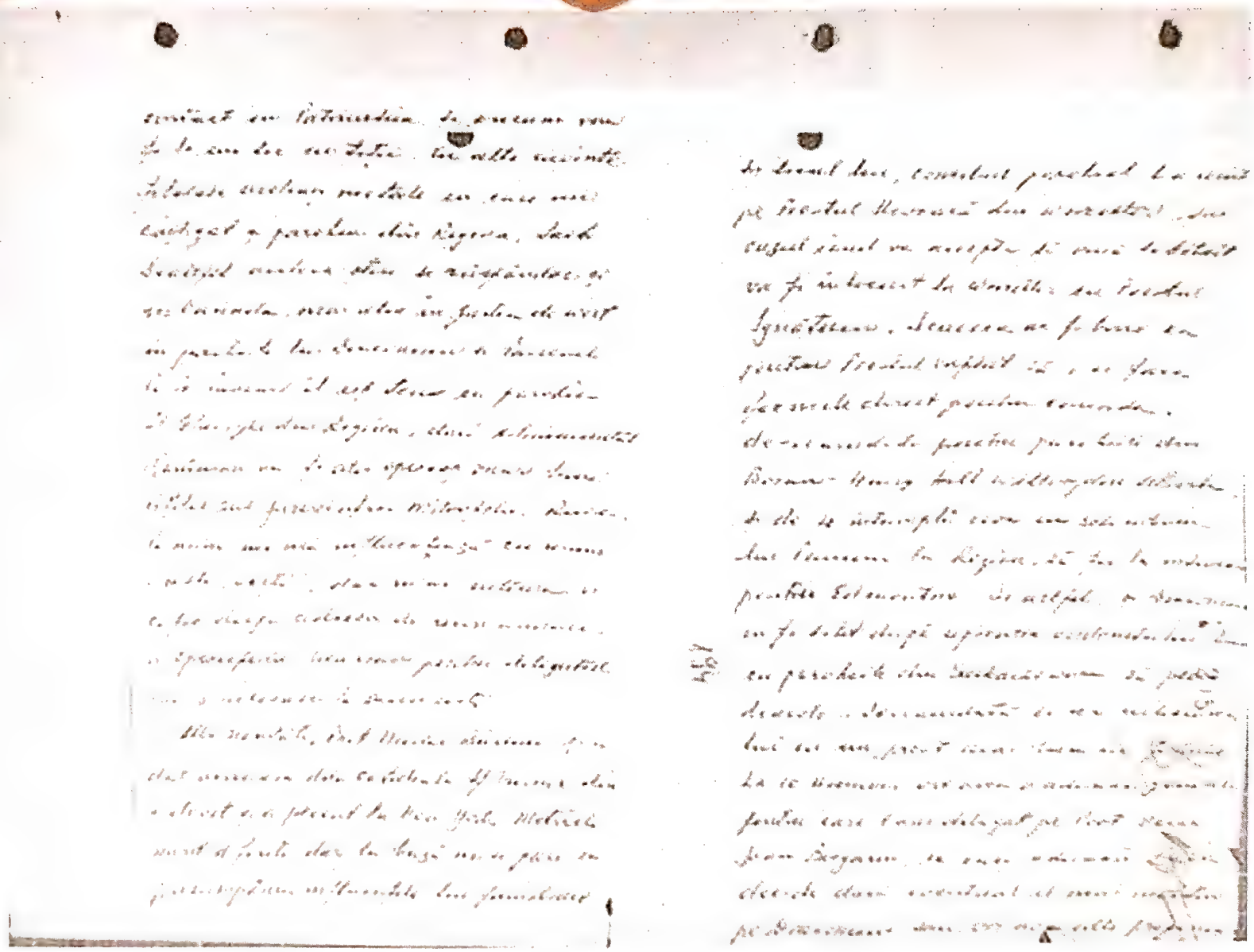

Anexa 4

235

MINISTERUL DE INTERNE
- I.R.N. Securitate -

Primit : Cpt.V.Duruleanu
Sursa : " Rudeanu "
Data : 22.10.1976
Locul : biroul sursei
Nr.1600/BV

Strict Secret
ex.nr. 2

N O T A

In ziua de 9 octombrie a.c. a avut loc la Institutul Teologic din Bucureşti o întrevedere organizată de absolvenţii de acum 35 de ani (seria 1941) ai foetului Seminar Central din Bucureşti.

Din această serie de absolvenţi a făcut parte şi VALERIU ANANIA arhimandrit la Episcopia misionară română din SUA, prezent şi el la întrunire.

Unii au spus că ANANIA ar fi venit special din America pentru ce, folosind prilejul acestei întruniri să-şi facă reclamă în vederea numirii lui în cel de al doilea post de episcop vicar - patriarhal, primul fiind deţinut de ANTONIE POPIESTEANU.

Alţii pretind însă că ar fi venit în ţară pentru o reabilitate politic, datorită atitudinii pasive şi indiferente pe care s-a adoptat-o faţă de mişcările iredentiste maghiare din SUA, din ultima vreme.

Intr-adevăr, în cuvântul pe care l-a rostit cu prilejul întrevederii amintite, făcând de la premisa că marea majoritate a românilor din America, care se găsesc deja la a patra generaţie, ar fi cunoscut un proces de profundă denaţionalizare. ANANIA a căutat să scoată în evidenţă importanta activităţii pe care s-a desfăşurat-o pentru a trezi în conştiinţa românilor din SUA, apartenenţa lor etnică şi legătura spirituală cu neamul românesc.

..//..

- 2 -

Premisa de la care a pornit ANANIA pare destul de discutabilă, fiindcă este greu de crezut că doar datorită activității desfășurate de el se mai poate vorbi de o conștiință românească în rîndul românilor din America. Din această cauză, cuvîntul lui, a apărut artificial și neconvingător.

Realitatea este însă că sinodul permanent al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în ședința din 2o oct.1976 a hotărît că nu mai este cazul ca Arhimandritul V.ANANIA să se întoarcă în S.U.A. ci să rămînă în țară. In sprijinul hotărîrii sale, sinodul permanent a invocat dovezi concrete din care rezultă că ANANIA ar fi desfășurat unele acțiuni ostile împotriva Bisericii Ortodoxe Române și a statului român. Probabil că este vorba despre sabotarea manifestărilor românești din America îndreptate, ca răspuns la acțiunile iredentiste ale cercurilor maghiare din S.U.A., de către ANANIA. In țară, ANANIA urmează să primească postul de director al Institutului biblic și de misiunea ortodoxă.

N.B.

Nota a fost solicitată în vederea cunoașterii situației Arhimandritului ANANIA V., după retragerea sa de la Arhiepiscopia Ortodoxă Română din SUA . Au fost luate măsuri pentru urmărirea reacției elementelor din cler, apropiate celui în cauză.

Cpt.Buruleanu V.

2 ex.BV/CF
copiat după orig.
dact.C.F./rd.63/1566
2o nov. 1976

Anexa 5

IUSTINIAN
Patriarhul
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
Cancelaria Sfîntului Sinod
Bucureşti VI, Str. Antim 29
Telefon 31 1001

IUSTINIAN
Patriarch of the
ROMANIAN ORTHODOX CHURCH
Holy Synod Office
Bucharest VI, Str. Antim 29
ROMANIA

Înalt Preasfinţiei Sale
Înalt Preasfinţitului VICTORIN
Arhiepiscop al Arhiepiscopiei
Misionare Ortodoxe Române în America
D e t r o i t - MICHIGAN, U.S.A.

Nr. 15 Decembrie 1976

ÎNALT PREA SFINŢIA VOASTRĂ,

La scrisoarea Înalt Prea Sfinţiei Voastre din 11 Noiembrie 1976, Vă comunicăm următoarele :

Prin adresa Nr. 15922 din 22 Oct. 1976, Cancelaria Sf. Sinod V-a adus la cunoştinţă că Sfîntul Sinod al Bisericii noastre l-a numit pe Părintele Arhimandrit BARTOLOMEU V. ANANIA în funcţia de Director al Institutului Biblic şi de Misiune al Patriarhiei Române. P.C. Sa şi-a luat postul în primire la data de 20.XI.1976, înţelegînd să-şi facă în continuare datoria faţă de Biserică, cu devotament şi abnegaţie. Nu ne îndoim că hotărîrea Sfîntului Sinod, întîmpinată - aşa cum se şi cuvenea - cu bucurie şi cu deplină ascultare de către P.C. Sa, este înţeleasă în acelaşi spirit şi de către Înalt Prea Sfinţia Voastră.

De altfel, la încadrarea P.C. Sale în Administraţia Patriarhală, Sfîntul Sinod a luat în considerare tocmai dorinţa exprimată de Înalt Prea Sfinţia Voastră cu prilejul ultimelor vizite în ţară, ca P.C. Arhimandrit Ananiа - care în ultima vreme era doar şeful Departamentului Publicaţiilor Arhiepiscopiei - să i se încredinţeze o funcţie în cadrul Patriarhiei.

Dacă ne veţi încunoştinţa că aveţi nevoie de cineva în locul P.C. Sale, nu în alte locuri în cuprinsul Eparhiei, fără îndoială că Sfîntul Sinod va lua în considerare cererile Înalt Prea Sfinţiei Voastre, aşa cum a făcut-o întotdeauna.

. / .

Scanned with OKEN Scanner

CANCELARIA SFÂNTULUI SINOD
al
Bisericii Ortodoxe Române

Nr.
THE HOLY SYNOD OFFICE OF THE
Romanian Orthodox Church

29
342

102

Sfîntul Sinod Vă încredinţează de grija sa permanentă şi de dorinţa noastră a tuturor, ca credincioşii de origine română, pe care din încredinţarea Noastră îi păstoriţi, să nu ducă lipsă de preoţi şi de toate cele de trebuinţă pentru buna desfăşurare a vieţii bisericeşti şi pentru nevoile lor sufleteşti.

Părintele Bartolomeu Anania va lua toate măsurile pentru a-şi pune în rînduială eventualele îndatoriri faţă de Arhiepiscopie, iar Înalt Prea Sfinţia Voastră sînteţi îndrumat să luaţi în rîndul Vostru toate măsurile ce se impun, acum şi de acum încolo, în lipsa P.C. Sale, pentru ca totul să se desfăşoare normal în viaţa Arhiepiscopiei.

P.C. Arhimandrit Anania va lua de asemenea toate măsurile pentru a-şi lichida şi unele îndatoriri personale ce le are în S.U.A., la care Vă referiţi şi Înalt Prea Sfinţia Voastră.

Întrucît noua ascultare a P.C. Arhimandrit Anania nu-i va îngădui să se deplaseze prea curînd în America, sîntem încredinţaţi că Veţi rîndui cele cuvenite şi în această privinţă.

Sfîntul Sinod doreşte să aibă din partea Înalt Prea Sfinţiei Voastre cît mai multe veşti bune despre activitatea în continuare ce o desfăşuraţi în conducerea Arhiepiscopiei şi în îndrumarea sufletelor credincioşilor ce v-au fost încredinţaţi.

Împărtăşindu-Vă cu frăţească dragoste în Domnul nostru Iisus Hristos, Vă facem calde urări, în numele nostru şi al tuturor membrilor Sfîntului Sinod, să petreceţi sărbătorile cu bucurie şi pace şi transmitem prin Înalt Prea Sfinţia Voastră binecuvîntările Noastre tuturor credincioşilor pe care îi păstoriţi.

+ Justinian

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL ROMÂNIEI

Anexa 6

335

I.M.B.SECURITATE
132/DI/00160/18.1.1977

STRICT SECRET
Ex. unic

Tov. Lt. Col. [illegible]

Prezentați și informați [illegible] [illegible] [illegible]
11.01.77.

NOTA-EXTRAS

- din sursa specială "S".
Exp. ANANIA VALERIU -Buc.-
Dest. URSACHE VICTORIN -SUA-

Scrisoarea dv. din 18.XI.76, am primit-o după 25 de zile și tot nu v-am putut răspunde la timp. Era vremea cînd pe aici s-au ținut, una după alta, ședințele de fine de an ale Consiliului eparhial, Adunării eparhiale,... cu lume multă și liniște deplină, trebuind chiar să admit îmbrățișările călăilor mei duhovnicești...Cred că la ora aceasta v-ați lămurit și asupra faptului că nu a fost și nu este vorba de nici o "promovare", iar dacă sînt directorul Institutului Biblic, aceasta este pentru că legea nu permitea să fiu încadrat într-un post mai mic (există totuși niște drepturi cîștigate care nu se pot altera)... Așa încît vă rog din inimă să nu mai faceți referințe la "situații temporare", "promovări", "viitorul vieții" etc., referințe care nu fac altceva decît să stîrnească noi zîmbete pe sub unele mustăți...Toate acestea însă nu-mi lichidează automat obligațiile mele de serviciu și personale pe care le-am lăsat, fără voia mea, aci, și de care sînt pe deplin conștient. Îmi dau seama, așa cum îmi scrieți, că voi fi urmărit penal pentru evaziuni fiscale (guvern, stat, oraș, bancă) și că am toate șansele ca numele meu de român și de slujitor al Bisericii să-și piardă creditul moral. Cum însă de la 15.XII.975, eu nu mai sînt în posesia permisului de reintrare în Statele Unite, am înaintat -chiar a doua zi- o nouă cerere, de data aceasta pentru pașaport românesc, spre a face o vizită temporară la Detroit cu scopul de a-mi lichida obligațiile legale și financiare menționate în raportul meu din 25 oct.76 (de pe care am anexat o copie). În acest sens, cererea mea este sprijinită de o hîrtie oficială din partea ambasadei Statelor Unite. Întru rezolvarea acestei cereri eu nu împărtășesc

./.

optimismul dv., dar răspunderile penale se transferă. Oricum, nu aceasta am dorit noi,şi noi, pentru binele nostru al țării şi bisericii noastre...

27 dec. 1976

ss arhim. b. V. Anania

Scanned with OKEN Scanner

Anexa 7

I.M.B. - SECURITATE
Primit : Lt.col.Stănescu Victor
Sursa : "Sandu Marin"
Data : 19.I.1977
nr.133/00100

136

STRICT SECRET
Ex.nr. 1

N O T A

In ziua de 16 ianuarie 1977 am stat de vorba cu fostul călugăr , fost exarh al Bucureştilor Ioasaf Popa, actual IOAN POPA, contabil la O.C.L. Tutunul, prieten bun cu episcopul ANTONIE PLAMADEALA şi cu arhimandritul GRIGORE BABUŞ.

Am întrebat ce se mai auds pe la Patriarhie şi mi-a spus de ANANIA că a revenit din America şi că nu l-a mai lăsat securitatea să plece înapoi deoarece (i-ar fi spus Grigore Băbuş) acolo în străinătate nu s-ar fi cuminţit de loc şi din cînd în cînd răbufnea "legionarul " din el, ca atunci cînd a fost invazia Cehoslovaciei, el fiind acolo a scris articole foarte supărătoare la adresa ruşilor. De asemenea mi-a mai spus că MIEU IANCU, cică, l-ar fi urmărit acolo pas cu pas şi că s-a convins că ANANIA nu este un element serios şi devotat patriei. Zice că l-ar fi surprins chiar în nişte situaţii delicate [redacted] şi fotografiindu-l în aceste ipostaze a trimis fotografiile patriarhului şi securităţii şi aceştia au fost nevoiţi să-l reţină aici.

Spunea, însă, că se crede că patriarhul îi pregăteşte totuşi un loc de episcop dar îl ţine puţin la penitenţă. Zicea că se vorbeşte că prietenii lui ANANIA din Apus şi din America cică ar fi făcut vîlvă mare, că ar fi ameninţat Ambasada Română ar fi ameninţat cu greva foamei, dar că ai noştri n-au cedat niciunei presiuni. Despre ANANIA se zice că acum stă cuminte, nu acţionează cu nimic, pentru a obţine plecarea din nou, pentru că aşteaptă probabil postul de episcop sau este prudent, de a nu mai fi arestat.

Mi-a spus de asemenea că episcopul ANTONIE i-a destăinuit lui Ioan Popa că într-o călătorie mergînd spre Statele Unite, mitropolitul Iustin al Moldovei i-ar fi zis episcopului

..//..

- 2 -

ANTONIE: "Mai dă-te bine pe lîngă bătrînul (patriarhul) căci dacă s-o întîmpla ceva cu el, eu am să cedez locul de patriarh în favoarea ta", adică a lui Antonie.

N.B.

ANANIA VALERIU, arhimandrit, fost legionar, fost condamnat, se află lucrat în cadrul dosarului "Pavelescu".

BABUS GRIGORE, arhimandrit, fost legionar, fost condamnat, se află lucrat în cadrul dosarului de problemă 1600.

MISU IANCU, preot ortodox, fost în atenţia Dir.I-a, cu ocazia unei călătorii în 1972 a rămas ilegal în RFG. In prezent se află în S.U.A. unde desfăşoară activităţi favorabile statului nostru.

IOSAF POPA, fost călugăr, nu ne-a ~~mai~~ fost semnalat cu activităţi ostile prezente.

Informatorului i s-a indicat să urmărească în continuare comentariile ce se fac între preoţi şi laici privind activitatea şi comportarea lui ANANIA VALERIU.

De asemenea să contacteze pe pr.ZARA ANATOLIE pentru a purta discuţii prin care să obţină aspecte privind atitudinea sa politică prezentă, cum şi pe pr.[illegible] VASILE spre a afla date privind călătoria şi activitatea acestuia în S.U.A.

Copie de pe notă se va trimite la Dir.I-a şi anexa la dosarele privind pe ANANIA şi BABUS.

lt.col.Stănescu Victor

rd.28/1534.19.01.1977
2 ex.

Anexa 5 cu adnotări

Patriarhul
Bisericii Ortodoxe Române
Cancelaria Sfântului Sinod
Bucureşti VI Str. Antim 29
Telefon [illegible]

Patriarch of the
Romanian Orthodox Church
Holy Synod Office
Bucharest VI Str. Antim 29
ROMANIA

Înalt Prea Sfinţiei Sale
Înalt Prea Sfinţitului VICTORIN
Arhiepiscop al Arhiepiscopiei
Misionare Ortodoxe Române în America
D e t r o i t – MICHIGAN, S.U.A.

15 Decembrie 1976

ÎNALT PREA SFINŢIA VOASTRĂ,

La scrisoarea Înalt Prea Sfinţiei Voastre din 11 Noiembrie 1976, Vă comunicăm următoarele :

Prin adresa Nr. 15922 din 22 Oct. 1976, Cancelaria Sf. Sinod V-a adus la cunoştinţă că Sfântul Sinod al Bisericii noastre l-a numit pe Părintele Arhimandrit BARTOLOMEU V. ANANIA în funcţia de Director al Institutului Biblic şi de Misiune al Patriarhiei Române. P.C. Sa şi-a luat postul în primire la data de 20.XI.1976, înţelegînd că-şi face în continuare datoria faţă de Biserică, cu devotament şi abnegaţie. Nu ne îndoim că hotărîrea Sfîntului Sinod, întîmpinată – aşa cum se şi cuvenea – cu bucurie şi cu deplină ascultare de către P.C. Sa, este înţeleasă în acelaşi spirit şi de către Înalt Prea Sfinţia Voastră.

De altfel, la încadrarea P.C. Sale în Administraţia Patriarhală, Sfîntul Sinod a luat în considerare însăşi dorinţa exprimată de Înalt Prea Sfinţia Voastră cu prilejul ultimelor vizite în ţară, ca P.C. Arhimandrit Anania – care în ultima vreme era doar şeful Departamentului Publicaţiilor Arhiepiscopiei –, să i se încredinţeze o funcţie în cadrul Patriarhiei.

Dacă ne Veţi încunoştinţa că aveţi nevoie de cineva în locul P.C. Sale, sau în alte locuri în cuprinsul eparhiei, fără îndoială că Sfîntul Sinod va lua în considerare cererile Înalt Prea Sfinţiei Voastre, aşa cum a făcut-o întotdeauna.

CANCELARIA SFÎNTULUI SINOD
al
Bisericii Ortodoxe Române

Pay
THE HOLY SYNOD OFFICE OF THE
Romanian Orthodox Church

341

Sfîntul Sinod Vă încredințează de grija ca permanentă și de dorința noastră a tuturor, ca credincioșii de origine română, pe care din încredințarea Noastră îi păstoriți, să nu ducă lipsă de preoți și de toate cele de trebuință pentru buna desfășurare a vieții bisericești și pentru nevoile lor sufletești.

Părintele Bartolomeu Anania va lua toate măsurile pentru a-și pune în rînduială eventualele îndatoriri față de Arhiepiscopie, iar Înalt Prea Sfinția Voastră sînteți îndrumat să luați la rîndul Vostru toate măsurile ce se impun, acum și de acum încolo, în lipsa P.O. Sale, pentru ca totul să se desfășoare normal în viața Arhiepiscopiei.

P.C. Arhimandrit Anania va lua de asemenea toate măsurile pentru a-și lichida și unele îndatoriri personale ce le are în S.U.A., la care Vă referiți și Înalt Prea Sfinția Voastră.

Întrucît nouă ascultare a P.C. Arhimandrit Anania nu-i va îngădui să se deplasase prea curînd în America, sîntem încredințați că Veți rîndui cele cuvenite și în această privință.

Sfîntul Sinod dorește să aibă din partea Înalt Prea Sfinției Voastre cît mai multe vești bune despre activitatea în continuare ce o desfășurați în conducerea Arhiepiscopiei și în îndrumarea sufletelor credincioșilor ce V-au fost încredințați.

Îmbrățișîndu-Vă cu frățească dragoste în Domnul nostru Iisus Hristos, Vă facem calde urare, în numele Nostru și al tuturor membrilor Sfîntului Sinod, să petreceți sărbătorile cu bucurie și pace și transmitem prin Înalt Prea Sfinția Voastră binecuvîntările Noastre tuturor credincioșilor pe care îi păstoriți.

[signature]

IUSTINIAN
PATRIARHUL ROMÂNIEI

Anexa 8

372

N O T A

La invitaţia familiei Zarifopol (pe care o cunosc din 1967 şi în care, în decembrie 1974, am oficiat un botez), cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu aprobarea Arhiepiscopiei Bucureştilor şi înştiinţarea prealabilă a Departamentului Cultelor, în seara zilei de 30 decembrie 1976 am oficiat cununia religioasă a tinerilor Kenneth Richard Johnston, cetăţean american, şi Mariana Ilinca Johnston, născută Zarifopol, cetăţeancă română, în biserica Popa Chiţu din Bucureşti, împreună cu preotul paroh Vasile Dala.

Cununia a fost precedată de catehizarea mirelui şi trecerea sa de la religia luterană la cea ortodoxă, prin administrarea Mirungerii, oficiată în aceeaşi biserică şi împreună cu acelaşi preot.

Nuni au fost d. Harry Barnes, jr., ambasadorul Statelor Unite la Bucureşti, şi soţia sa.

Pe d. Barnes l-am cunoscut în 1974, cînd i-am făcut o vizită de protocol şi i-am dăruit cîteva din cărţile mele.

La cererea mirilor, slujba cununiei a fost oficiată în limbile română şi engleză.

La terminarea ceremoniei, ambasadorul m-a invitat pe mine, împreună cu mirii şi dna Barnes, să iau loc în maşina sa. După o scurtă plimbare prin centrul oraşului, am mers în casa familiei Zarifopol, unde a avut loc masa, atît bufet, în cadru restrîns, familial.

Cu acel prilej, d. Barnes şi-a exprimat dorinţa de a sta de vorbă cu mine şi a propus conversaţia să aibă loc în limba română. Am stat unul lîngă altul, pe o canapea, în timp ce restul oaspeţilor s-au grupat pe alte canapele şi fotolii.

Ambasadorul mi-a spus că este la curent cu ceea ce se poate numi "cazul Ananias" şi a dorit mai întîi să ştie de la mine: dacă Arhiepiscopul Victorin a soldat întoarcerea mea -fie şi temporară- la Detroit; dacă după data de 15 decembrie 1976 am făcut cerere pentru paşaport; dacă Patriarhul a fost de acord cu aceasta. Am dat răspunsuri afirmative.

A dorit apoi să ştie dacă Patriarhul m-a adresat şi direct conducerii superioare de stat. Am răspuns că am unele indicaţii în

./.

acest sens, dar nu cunosc nimic concret.

Am fost întrebat dacă am vreo anchetă asupra-mi, dacă sînt acuzat de ceva. Răspuns negativ.

A dorit să-i spun totuşi ce cred eu despre situaţia maghiarilor din România. Răspuns: poziţia mea a fost exprimată în memoriul pe care l-am depus la Senatul American în ziua de 3 septembrie 1976 şi care în momentul de faţă apare publicat în colecţia de documente a Senatului. Îmi menţin poziţia, convins fiind şi acum că maghiarii din România nu sînt persecutaţi. Interlocutorul a precizat că de acest memoriu se va ţine seama la viitoarea Conferinţă asupra securităţii europene, cînd va fi reluată discuţia asupra minorităţilor etnice.

D. Barnes m-a întrebat dacă şi ce ar putea face pentru mine. Am răspuns că, în calitate de cetăţean român, nu mi-am permis şi nu-mi permit să cer vreun sprijin al Ambasadei Americane, cu excepţia certificatului din 15 decembrie 1976, emis de Consulat. Doresc însă ca, şi la acest nivel, să se ştie că nu din vina mea sau a Arhiepiscopiei Misionare am părăsit Statele Unite fără să-mi fi rezolvat obligaţiile legale şi financiare şi că doresc să fiu considerat, în continuare, un român onest. L-am rugat ca, în ipoteza că nu mi se va permite o vizită temporară la Detroit, să se facă interpretul mulţumirilor mele pe lîngă guvernul Statelor Unite pentru cei 11 ani de excelentă ospitalitate.

Domnia sa şi-a exprimat convingerea că, dincolo de rezolvarea sau nerezolvarea obligaţiilor mele, existenţa în mine a acestui "caz" nu este de natură să contribuie la îmbunătăţirea relaţiilor dintre România şi Statele Unite. Or, una din misiunile domniei sale este tocmai aceea de a face tot ce se poate pentru îmbunătăţirea acestor relaţii, şi aceasta este principala raţiune care-i alimentează interesul. Dacă şi cînd se va ivi ceva nou, voi fi chemat la telefon şi, eventual, invitat la o nouă convorbire. În cazul că mi se va pune vreo întrebare sau eu mă voi simţi obligat să raportez asupra acestei conversaţii, pot declara deschis că ambasadorul Statelor Unite va continua să se intereseze personal şi îndeaproape de evoluţia cestui caz.

Peste vreo oră ne-am regăsit din nou în doi, la o felie de tort. Reluînd conversaţia şi interesîndu-se de noile mele lucrări şi proiecte literare, d. Barnes mi-a spus că-i pare bine să mă reîntîlnească la o nuntă americano-română, dar regretă circumstanţa mai generală.

./.

Dacă ar trăi Emil Bodnăraș - a menționat domnia sa - acela nu ar fi tolerat o asemenea întâmplare: simpla ei existență ar putea să acrediteze ideia că organizațiile bisericești din afara hotarelor ar fi... "uneltele". Oricum, poziția Arhiepiscopiei Misionare este jenată, iar episcopul Trifa, în situația în care se află, va căuta sigur exploatare situația. Ambasadorul a amintit în trecut, ei fără să comenteze, cazul mai recent al "preotului român de la Londra".

La timpul scrii le-am dăruit dlui și dnei Barnes un exemplar, cu dedicație, din cartea mea recentă "Istorii agrippine".

La plecare (ora 23.30), ambasadorul s-a oferit să mă conducă acasă cu mașina sa. Mulțumind, am preferat mașina familiei Zarifopol care, de altfel, mă aștepta jos.

3 ianuarie 1976

Arhim. B.V. Anania

Anexa nr. 9

Anania și "Condiția Libertății"

[illegible]

373 316

...comunist cu piese de șantaj pentru a ține pe frânghie pe episcopii Bisericii Ortodoxe.

Amintirea acelor timpuri pare să fi contribuit în bună măsură la refuzul repetat al Sf. Sinod de a considera pe Arhimandritul Anania printre candidații din ultima vreme la treapta de episcop. Un membru marcant al Sf. Sinod nu s'a sfiit să declare, fără secretă, că "Anania este bun pentru America să se hărțuiască cu Trifa, dar nu-i potrivit în țară, pentrucă e bătăuș și intrigant".

Dar pentru America l'a găsit pe Anania și Departamentul Cultelor din București, acel oficiu guvernamental însărcinat cu aplicarea politicii partidului față de cultele religioase. Chiar pe vremea aceea se definitiva planul strategic al misiunilor bisericești în străinătate. Natural că partidul comunist nu era interesat în răspândirea Evangheliei creștine prin țări străine, dar experții găsiseră că pentru a duce [illegible] de infiltrare printre Românii din lumea liberă calea cea mai bună este activitatea bisericească. Să nu se uite că pe vremea aceea reprezentanțele diplomatice nu erau încă puse la punct și nu existau în toate țările. S'a ajuns deci la o înțelegere între Departamentul Cultelor și Patriarhie ca să se trimită cu misiuni bisericești câteva elemente selectate pe baza calităților lor intelectuale și organizative. Instrucțiunile date celor aleși pentru misiune în străinătate au fost și sunt următoarele:

1. Să se arate cu precădere în centrele românești, preferabil acolo unde [illegible] deja parohii.
2. Acele parohii care nu sunt și nu vreau să intre sub jurisdicția Patriarhiei, să se înființeze parohii paralele.
3. Odată pusă baza unei parohii să se organizeze în jurul ei activități [illegible], mai ales programe culturale [illegible] să se scoată în evidență realizările regimului dela București în câmpul literaturii, al artei, a folclorului, etc.
4. În cazul că Românii din străinătate ar manifesta sentimente anticomuniste, să li se explice că în România regimul de astăzi nu merge pe linia tradițional comunistă, ci e o mișcare autentic românească care vrea binele poporului. Dacă au fost excese în trecut ele se datorează agenților Moscovei și [illegible] de Ecaterinei.
5. Să se speculeze patriotismul și nostalgia după țară a refugiaților și a celorlalți emigranți, oferindu-se câteva lucruri avantajoase în România, burse pentru studenți, cărți și muzică cu echipe din țară, concerte, expoziții, etc.
6. Să se insiste pe toate căile că împotriva pericolelor externe, mai ales revizionismul ungaresc, toți Românii trebue să-și dea mâna. Să uităm de trecut și să ne îndreptăm privirile spre viitor.
7. Să se cultiveze întâlniri între reprezentanțele comerciale a guvernului din București și Românii stabiliți în străinătate, oferindu-se posibilități de afaceri rentabile prin importul și desfacerea produselor românești în țara respectivă.

Diverșii dela Departamentul Cultelor au mai adăugat apoi că în ce privește partea financiară, "să nu aveți nici o grijă".

Pentru sectorul cel mai important al misiunilor în străinătate, Statele Unite unde Patriarhia și guvernul încercaseră fără succes să pună mâna pe Episcopia Ortodoxă veche, a fost ales Valeriu Anania. Părintele Anania protestează vehement când se menționează undeva că el a fost trimis cu misiune. Dar dacă nu a fost trimis, de ce a venit în America? Pe vremea aceea nimeni nu auzise în America de numele lui și nu cunoaștem cine să-l fi chemat.

Oricum ar fi venit, odată sosit aci părintele Anania și-a început misiunea docil și diplomatic. În perioada de orientare nu a atacat pe nimeni. Spera că în felul acesta să atragă vechea Episcopie la o "colaborare frățească și românească" cu Patriarhia dela București. Planul nu a reușit și, ca urmare, Anania a trecut la faza a doua din instrucțiile primite de acasă: organizarea parohiilor paralele.

Din rămășițele Episcopiei lui Andrei Moldovan a pus bazele unei Episcopii Misionare, pe care, pentru a-i da justificare existența a identificat-o cu vechea Episcopie, numărând anii de înființare dela 1929 și nu din 1950. Îi mai trebuia acuma numai un episcop. L'a găsit în persoana unui călugăr: Arhimandritul Victorin Ursache, care avea avantajul că se găsea deja pe teritoriul Statelor Unite și se bucura de reputația că ar fi umil, docil și ascultător. Ca nu cumva să se zică că noul episcop ar fi în slujba celor dela București l'au hirotonit în Canada, prin episcopi greci.

Primind acum ca episcop, Anania mai avea trebuință de un front public, prin care să se facă cunoscut. A inițiat deci un program de tipărituri de lux: cartea CREDINȚA și CALENDARUL ce cari le-a tirat gratis în mii și mii de exemplare și pentru cari a cheltuit zeci de mii de dolari. Banii nu au fost însă o problemă. Au mai rămas resurse și pentru o activă participare în relațiile inter-ortodoxe și inter-confesionale. Prin prestigiul și influența binevoitoare a Arhiepiscopiei grecești din America, Episcopia Misionară a lui Anania a fost introdusă în cercurile bisericești americane și a fost prezentată ca singura reprezentanță autentică a Ortodoxiei românești. Pentru formularea acestei pretenții părintele Anania a conceput planul diabolic de a prezenta Episcopia vecheă ca "vândută Fasciștilor" și atrasă intereselor "străine" (n'a vrut să zică Americane). Așa se explică acuzele din cartea [illegible] mărturia unei fantastice rămâneri a adevărului. Bunii creștini și Ortodocși, cari au fugit de comuniști acum 20 de ani și azi sunt cetățeni americani au devenit, în gazetele lui Anania, "Bani imperialiștii" "Fasciști" și, bineînțeles, trădători de Români, în vreme ce Bunii Comuniști, atei și anticreștini, din Uniunea Sovietică, cu care colaborează guvernul din România și Patriarhul Bisericii Ortodoxe din București, sunt trecuți cu vederea, ba chiar iertați că ne au răpit Basarabia și Bucovina! Nici o vorbă despre ei în CREDINȚA. Poate ca semn de recunoștință că sunt frați cu regimul comunist.

După stabilirea Episcopiei paralele a urmat, conform instrucțiilor, înființarea de parohii paralele și aducerea de noi preoți din țară. Așa au apărut în mod automat în Philadelphia, Winnipeg, Kitchener, New York, Montreal și, în fine, Los Angeles. De acuma din urmă nu absolută trebuință pentruca să poată duce pe înalții vizitatori din țară la locuri mai calde.

Așa s'au strecurat aproape 9 ani de când părintele Anania se străduește în lumea imperialistă din America de Nord. Fără îndoială că în această perioadă de timp el a făcut destule servicii pentru cei ce l'au trimis. Ne îndoim însă că îl așteaptă în țară decorația "Steaua României" pe care guvernul ateu din România a pus-o pe pieptul multor fețe bisericești. Anania s'a străduit, a făcut tot ce a putut, a folosit toate mijloacele și toate instrucțiile, dar un lucru nu a reușit. El n'a putut distruge, clătina sau divisa Episcopia noastră. După aproape 15 de ani de planificări și campanii contra ei, Episcopia noastră este tot pe picioarele ei, cu același număr de parohii și credincioși aceleași scopuri pentru care a fost creată.

Despre asta a trebuit să și-o dea seama și părintele Anania. Numai așa se explică de ce și-a pierdut cumpătul și s'a dedat la atacuri vehemente "ad personam", contra Prea Sfinției Sale Valerian. Asta nu i-a adus însă nici un

(Continuare pe pag. 32)

CU DERUL BLÂNDIETEI

(urmare din pag. 31)

Scanned with OKEN Scanner

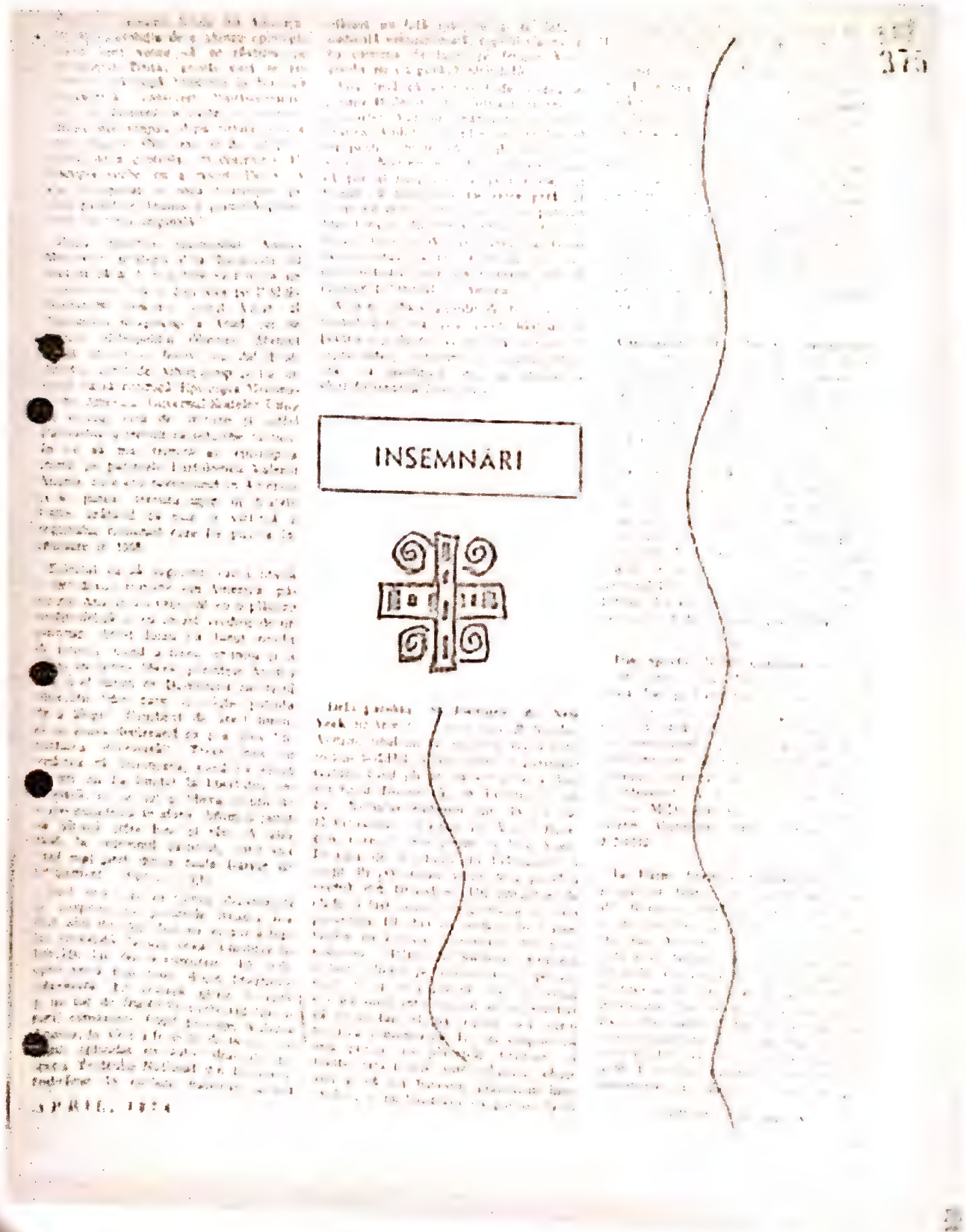

INSEMNĂRI

Scanned with OKEN Scanner

Anexa nr. 10

413

Sursa "VLAICU I."
Data: 0[illegible].07.1977
Col. [illegible]

[illegible] [illegible]
Ex.nr. ______
Nr. [illegible]

N O T A

Azi 27 iunie 1977 l-am văzut pe ȘTEFAN FAY, la sediul bibliotecii [illegible] din calea 13 septembrie.

L-am felicitat pentru cartea sa „[illegible]", care a apărut în librării și din care mi-a dăruit un exemplar cu un autograf.

M-a întrebat dacă am poeziile lui NICHIFOR CRAINIC, cele publicate, pe care ar dori să le citească [illegible] pentru a cîntări valoarea lor literară, și mai ales prin această lectură să încerce să înțeleagă omul.-

Întrebîndu-l de ce îl interesează omul, FAY îmi răspunde: "am avut în mînă cea un manuscris al acestuia, în care cronicizează evenimentele din perioada 1930-1940, relațiile dintre Carol II și CORNELIU CODREANU, asasinarea lui DUCA, care ar fi urmarea unei înțelegeri între acești doi, beneficiar fiind cel dintîi, care nu uita că DUCA declarase, public, în 1930 că "mai bine îmi tai mîna decît s-o întind acestui rege" și asasinarea lui CODREANU ca act personal al lui CAROL II, care în felul acesta voia să dispară orice probă împotriva sa ca autor moral al asasinării lui DUCA. Aș vrea să-mi [illegible] valoarea ca om al lui CRAINIC, de oarece, [illegible] în perioada de referință, cred că și CRAINIC a fost cel puțin, un partizan al acestei politici și [illegible] tonul în care și-a scris [illegible], ca și cum [illegible] fi [illegible]".

I-am răspuns că n-am volumul de poezii al lui CRAINIC, dar că voi încerca să-l găsesc. La întrebarea mea de unde a avut manuscrisul, îmi spune că [illegible], care la rîndu-i [illegible] manuscrisului. [illegible] a ajuns în mîna lui ȘTEFAN FAY.

FAY, [illegible] "mai mult puțin [illegible]

./.

vrea să te vadă și [illegible]" ([illegible] [illegible], [illegible]), la Centrul de proiectare al cărui director este el. (????).

Cu această ocazie am comentat legea pensiilor nouă, proiectul fiind de acord că față de legea 27/1966 proiectul reprezintă o regresiune; dar [illegible] subliniază că, ceea ce nu înțelege, este cum de unii preoți pot elogia un asemenea proiect, prezentîndu-l ca o expresie a celui mai profund umanism socialist, cînd nici ei nu cred în ceea ce scriu.

Regresiunea pe care o exprimă legea nouă corespunde unui singur scop, acela de a se face economii financiare cît mai strînse și ar fi mai corect să se spună aceasta.

Venind vorba despre alegerea lui [illegible] ca patriarh și punîndu-se problema dacă alegerea s-a făcut fără potriveli și dedesubturi, s-a afirmat că acesta este prieten și cu [illegible] [illegible]. [illegible] spune: "Acesta este omul securității și care a ajutat ca [illegible] să fie condamnat la moarte. Înainte de [illegible], [illegible] i-a invitat în biblioteca patriarhiei atît pe [illegible] cît și pe [illegible]. Amîndoi afară. [illegible] și unul și altul pe [illegible]. [illegible] și [illegible] din [illegible], pe care [illegible] l-a [illegible]. Recitările [illegible], [illegible] le-a înregistrat și banda de magnetofon a predat-o securității. [illegible] a servit ca probă acuzatoare la procesul lui [illegible]. [illegible] înțeleg, cu părțile care înregistrează recitările lui [illegible] și elogiile [illegible] pentru poezia lui [illegible] [illegible]. [illegible] de la un [illegible] și asta explică de ce [illegible] afot în America.

Venind astfel vorba despre [illegible] în [illegible] cu [illegible], despre al cărui [illegible] [illegible] afirmă că este opera evreilor, întrebat fiind ce [illegible] [illegible] despre [illegible], a răspuns că nu l-a cunoscut niciodată, dar că [illegible] este un orator de [illegible] și că, [illegible], [illegible] [illegible] biserica ortodoxă din America [illegible] jurisdicția patriarhiei, [illegible] acesta serviciu [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ceea ce a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] de a alerga la "[illegible]" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] frații [illegible].

În [illegible], [illegible] a fost [illegible] [illegible], care s-a întrerupt prin plecarea [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] la dispoziția lui [illegible], al cărui [illegible].

[illegible] 1977 [illegible]

[illegible] [illegible] în atenția [illegible]

..

- 3 -

[illegible] lucrat prin [illegible] de [illegible].

[illegible] fost [illegible] legionar, [illegible]

[illegible] din [illegible] în atenția direcției I-a.

Materialele se vor exploata prin [illegible] ptr. organele care au în atenție elementele.

În ce privește [illegible] comercial lui [illegible] CHAJKIC se va [illegible] cu [illegible] în [illegible] lui și apoi din circulație.

Informatorul a fost instruit să stabilească cu atenție pe unde a circulat și se află [illegible] lui [illegible] CHAJKIC și conținutul în întregime al lui.

[illegible] Tudor

[illegible] ex. 1.
Dact. [illegible]

Anexa nr. 11

București, 14 Iulie 1977

435

Înalt Prea Sfinţite,

Când am tipărit ultima serie de cărţi de Crăciun — 40.000 de exemplare — d. George Barbu mi-a oferit o serie de dolari din America, rămânând înţeles cu aceasta suma să o primească în lei de la Patriarhie, în contul ajutoarelor, cu prilejul primei vizite pe care o va face în ţară.

Acum d. Barbu îmi scrie că va veni la începutul lunii viitoare şi mă întreabă dacă poate beneficia de acea înţelegere.

Înţelegerea, desigur, trebuie onorată. Şi de aceea vă rog să-i daţi d-lui Barbu la mână o cerere de ajutor, din partea Arhiepiscopiei, adresată Prea Fericitului Patriarh, pentru ca dumnealui să aibă şi poată lua banii imediat.

Firește, știţi, că eu nu mai am calitatea să mă ocup de treburile Arhiepiscopiei Misionare, dar înţelegerea cu d. Barbu s-a făcut pe vremea mea — şi cu acordul Înalt Prea Sfinţiei Voastre — şi suntem îndatoraţi s-o ducem până la capăt.

În Octombrie 1976 cărţile de Crăciun se aflau în depozitul Departamentului publicaţiilor şi puteau fi uşor evaluate — la preţul de desfacere — spre suma de 10.000 de dolari.

Eu am fost cam suferind în ultimele săptămâni şi, ca de obicei, o duc rău cu zăduful verii. Luna trecută am făcut şi o cură de băi împotriva reumatismului, dar durerile persistă. Lucrez însă fără [illegible], [illegible] intens şi mă [illegible] pentru.

P.S. Nicolae Corneanu a plecat azi spre Detroit. Am aflat vestea cam din timp, sunt mult în tranzit, acum, de la Iaşi. Arcadie, vestile de pe aici le veţi afla direct de la P.S. Sa. Am avut aici [illegible] vizitat domnii George Ionescu, Ioan Cucheran şi Grigore Caraghiaur, cu mare respect. Au venit doar să mă vadă şi, probabil, să confirme condiţiile excepţionale în care trăiesc. Cu dorinţi de tot binele,

Vă sărută mâna

Arhim. B.V. Anania

Anexa nr. 12

I.M.B. - SECURITATE
132-lt.maj.Pantea D.

STRICT SECRET
ex.nr. 1
nr.5379/0057

N O T A

[redacted] a primit noi atribuţii în cadrul serviciului: Preşedinte al Comisiunii Institutului Biblic şi de Mărturisire al Bisericii Ortodoxe Române, conducerea revistelor, editor de cărţi bisericeşti şi pare a fi încîntat de aceste sporuri de atribuţii.

A fi episcop, zice el, înseamnă a fi şef de administraţie, a nu putea crea nimic. Nu doreşte să se refugieze în America, fiindcă nu asta este treaba lui, ci treaba lui este să muncească unde a fost pus şi unde se simte foarte bine, fiindcă are şi timpul să creeze opere literare: lucrează la un roman [redacted], sau aşa ceva, care descrie viaţa din [redacted], şi pe care crede că în octombrie a.c. îl are gata;migăleşte la o operă bisericească - naţională intitulată :"Gelba Carpaţilor" etc. Îi place să fie creator şi autor de opere, lucru pe care-l poate face aici, dar pe care nu-l putea realiza în S.U.A. unde obligaţiile misionare nu-i dădeau o clipă de răgaz.

Dar îi pare rău de lucruri aflate de la cei ce-au venit din S.U.A. şi l-au vizitat şi anume că episcopul [redacted] vrea să vîndă tipografia episcopiei pentru care el şi alţii au muncit atîţia ca s-o pună pe picioare şi să-i schiţe costul în întregime, că acelaşi episcop a îndepărtat pe [redacted] şi de la editura revistei şi de la tipografie şi de la conducerea coruiui.

N-a zis că refuză episcopatul, ci numai că aceasta nu-i permite să creieze. Mi e încîntat de atitudinea binevoitoare a Patriarhului faţa de el- care a scris cîndva rău împotriva lui [redacted] şi pare a fi convins că va obţine o preţuire din ce în ce mai mare din partea cercului lui.

. // .

Continuă să rămînă oţărît contra celor ce l-au adus în ţară şi l-au reţinut, lovindu-l pe nedrept şi înjosindu-l. Lucrul e explicabil pînă la un punct, dar stăruirea în această oţărîre poate implica lucruri şi planuri necunoscute.-

Bucureşti
august 1977

-.-.-

2 ex.
55/CA
65/674

Scanned with OKEN Scanner

Anexa nr. 13

I.S.J. - [illegible]
- Serv. I/TO

Ex.nr. 2

NOTĂ

- cu privire la ANANIA VALERIU -

Potrivit indicațiilor telefonice primite de la [illegible] GRIGORE, pacientul doctorului [illegible] GHEORGHE, ca și mine, luni 1 august 1977 ora 9 și 30' am telefonat lui ANANIA VALERIU, căruia i-am spus numele și că aș vrea să-l văd, dacă se poate, miercuri, pentrucă trebuie să mă consulte doctorul TACHE de la Spitalul "[illegible]". ANANIA VALERIU mi-a replicat: "Mă bucur din inimă că vă aud vocea. Vă aștept cu multă plăcere, dar vă rog să veniți după ce terminați la doctorul TACHE, pentrucă miercuri la prima oră avem o ședință de lucru. Mă veți găsi la "Administrația Patriarhiei" unde lucrez".

Miercuri 3 august 1977 m-am dus la ora 10 și 15' și am intrat într-un birou bine mobilat, unde ANANIA VALERIU vorbea cu un funcționar civil. La intrarea mea, ANANIA VALERIU s-a ridicat brusc din fotoliu și m-a sărutat pe amîndoi obrajii, după care m-a rugat să-l iert cîteva minute, ca să dea tînărului indicații în legătură cu confecționarea unei icoane. După plecarea tînărului, ANANIA VALERIU s-a așezat în fața mea la o măsuță, mi-a oferit o țigară străină, a aprins și el alta și mi-a spus vesel: " Domnule profesor, nu ne-am văzut de 15 ani, dar nu v-ați schimbat deloc. Care vă este secretul, pentru, că trebuie să aveți 65 de ani, dacă eu am 56 ? Cred că acest secret stă în faptul că ați muncit de la vîrsta de 15 ani, ca să îngrijiți de 7 frați mai mici, așa cum mi-ați spus la Aiud, și sînt convins că și acum lucrați. Ce ați făcut în acești 15 ani?"

După ce i-am răspuns la întrebare, ANANIA VALERIU mi-a spus: "Acum să vă spun ce am făcut eu. După [illegible] în care sînt [illegible] vedeți că sînt tot călugăr, ca și înainte de condamnare și am gradul de egumen. Ca și dv. am ieșit de la Aiud în 1964 și răposatul patriarh JUSTINIAN mi-a dat o muncă la biblioteca

. / / .

Patriarhiei. In aceeaşi vreme a venit de la Detroit, părintele [illegible] secretarul episcopiei române de acolo care, şi înainte de a intra eu în audienţă solicitase patriarhului să [illegible] trimită la el, dar cu refuz[illegible]. De data aceasta patriarhul a fost de acord să plec, pentru că lucrurile mergeau greu la episcopia din Detroit, întrucât episcopul murise de 3 ani şi nu fusese numit altul, deoarece trebuia să fie [illegible]. [illegible] eu am primit paşaportul ambasadei americane tot [illegible] şi l-am [illegible], dar mi s-a spus că oricând pot pleca din R.S.R. Am plecat în octombrie 1965, dar am spus patriarhului că numai pentru 6 luni, pentru că ştiam ce mă aşteaptă din partea lui VIOREL TRIFA şi a celor din jurul lui. Departamentul Cultelor nu mi-a dat nici-o indicaţie despre ce va trebui să execut, dar mi-a recomandat să mă ocup şi de problema [illegible] românilor din America, indiferent de orientarea lor politică. Când am ajuns la Detroit, în S.U.A. şi Canada erau 70 de biserici, din care numai 4 ascultau de Patriarhia din Bucureşti, iar 66 de VIOREL TRIFA, [illegible] de 3 ani [illegible] un episcop. [illegible] 30 de biserici şi numai 40 de TRIFA, [illegible] prin revistele lui [illegible] TRIFA [illegible] 11 ani, dar prin revista noastră "Credinţa", [illegible]. Prima acuzaţie a fost că [illegible], dar [illegible] şi am desfăşurat activitate politică legionară, ceea ce nu era permis unui călugăr. In "Credinţa" am publicat şi [illegible] poezii ale lui RADU GYR, [illegible] şi din cele făcute de el în puşcărie, [illegible] "[illegible] la celulă" [illegible] TRIFA, [illegible]. Le-am publicat pe RADU GYR, [illegible] ştiam că în ţară nu [illegible] să [illegible] şi NICHIFOR CRAINIC, [illegible] publicat lucrări ale [illegible], [illegible] preoţilor V. [illegible] şi [illegible]. [illegible] la Detroit [illegible] publicat [illegible] lui [illegible] pentru că era un mare poet român. Ultima oară l-am [illegible] pe RADU GYR în 1974 [illegible], [illegible] pentru care timp [illegible] ţară, l-am vizitat [illegible]. [illegible] mi-a arătat un [illegible] plin [illegible] şi [illegible] "[illegible] toate lucrările [illegible]", [illegible] lui [illegible] un [illegible] mai [illegible] care vor fi publicate [illegible], pentru că [illegible] nu s-ar fi [illegible] fi [illegible] considerate [illegible]

Scanned with OKEN Scanner

să lucze şi pe mine în [illegible], dar l-am făcut praf la aceleaşi post de radio, deoarece legile americane prevăd că dacă un cetăţean este calomniat la radio, are dreptul să răspundă în acelaşi post de radio, în atîtea minute cît durase calomnia. Pentrucă îmi făcea greutăţi am ajuns pînă la arbitrajul de la Washington, care mi-a dat cîştig de cauză, astfel că tot eu vorbit. După o vreme, individul a intrat în comă şi a fost internat în spital, unde eu m-am dus, l-am îngrijit şi l-am spovedit pentrucă era pe moarte, dar şi-a revenit şi mi-a rămas recunoscător. De aceea, acum cînd a venit în ţară după peste 20 de ani, a trecut pe la mine şi mi-a spus:"La cînd am intrat în ţară mi-am spus că nu mai ştiu să citesc româneşte, ca să nu citesc lozinci cu "Trăiască Partidul Comunist Român" şi altele, dar vreau să umblu prin ţară să să văd ce s-a realizat, şi voi trece şi pe la Timişoara unde m-am născut". Acum cîteva zile, cînd trebuia să plece din ţară, a trecut din nou pe la mine, ca să-şi ia rămas bun. Era entuziasmat de ce văzuse, cu deosebire fiind impresionat de faptul că n-a mai rămas nimic din Timişoara lui de altădată: este un oraş cu totul nou. Revenind la mine, cu toată modestia trebuie să vă spun că nu mi-am pierdut timpul în cei 11 ani cît am fost în S.U.A. am scris la "Credinţa" numeroase articole, mi s-a publicat o carte, am ţinut conferinţe în biserici şi la multe universităţi. În acelaşi timp, în ţară mi s-au publicat 5 cărţi şi mi s-au jucat 3 piese dintre care una s-a prezentat şi la televiziune. Asta tocmai nu mi s-a mai dat voie să mă mai întorc la Detroit, din motive obscure care nu mă interesează, pentrucă îmi era dor de munca românească. Patriarhul [illegible] m-a încadrat la " Institutul Biblic" al Patriarhiei, unde am grup de editură- deci o muncă pe profilul preocupărilor mele- şi de confecţionări şi recondiţionări de icoane, aşa cum vedeţi pe pereţii biroului meu. La ora 2 las lucrul şi mă duc în locuinţă, tot în ansamblul Patriarhiei, unde scriu pentru mine - literatură. Peste 2-3 săptămîni termin un roman, contractat cu editura "Cartea Românească", a cărui acţiune se petrece în insulele [illegible]- deci ambianţă exotică, şi tratează despre complexele omului modern, astfel că sper să aibă succes de cititori. După aceea voi începe să scriu o carte de [illegible]

./.

- 5 -

[illegible] „[illegible] Sergeilor", în casa va fi vorba de [illegible], [illegible] şi [illegible]. [illegible] în cap şi trei [illegible], [illegible], [illegible] lipsă de activitate"

[illegible] despre [illegible] său – inginerul [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ... după lecţiuea sa de la [illegible] [illegible] şi [illegible], ce-şi [illegible] cu copii, [illegible] inginer [illegible] şi familie cu copii. [illegible] e [illegible] inginer proiectant la un birou de specialitate [illegible] la „[illegible]" [illegible] şi avea şi ea o [illegible], [illegible], cu copii. [illegible] pensie, dar lucrează în continuare, tot acolo. [illegible] foarte mult, [illegible] şi [illegible] la [illegible] cu soţia, [illegible]. [illegible] şi [illegible], s-au [illegible], [illegible] fraţi ci şi prieteni, [illegible] lui m-au ajutat mult. De pildă, [illegible] [illegible] de la Departamentul Cultelor [illegible] să plec la Detroit, am avut o mare frământare sufletească: *[illegible] de securitate [illegible] până la o [illegible]*, în sensul că ori [illegible] să mă implice [illegible] în [illegible] politică şi [illegible] ajung [illegible] în o [illegible], ori [illegible] să [illegible] de la Detroit informaţii despre [illegible] de acolo. [illegible] şi [illegible], [illegible], înainte de plecarea din ţară, [illegible] să [illegible], [illegible] trecut [illegible]. Mai mult, [illegible] ale lui [illegible], [illegible] mele, au fost [illegible] că sînt omul securităţii, [illegible] înainte de a fi [illegible] de securitate [illegible] ani-am [illegible] în spirit comunist şi în [illegible] de a [illegible] informator. [illegible] o [illegible] care, după ce [illegible] în [illegible] de [illegible] la [illegible] şi [illegible] informaţii despre [illegible]. [illegible] să [illegible] şi [illegible] de treburile [illegible] care [illegible] [illegible]. [illegible] avea [illegible]".

În [illegible] [illegible] [illegible] lui [illegible] [illegible] [illegible] scriitorul [illegible] privire la „[illegible]" [illegible] din [illegible], [illegible] în [illegible] „[illegible]". [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] şi

- 11 -

Se referă inf. [illegible] - 6 -

[illegible] mi-a lăsat o impresie bună, probabil că, [illegible] îşi [illegible] prin talent literar, a ales calea slujirii, ca să se [illegible] dar, ca el. Nu pot să am relaţii cu persoane comune".

[illegible] să plec mi-a spus: "M-am reţinut de la treburi mai mult de o oră, dar trebuia să vă revăd după mulţi ani, pentrucă noi doi am fost buni prieteni la Aiud". ANANIA VALERIU m-a sărutat, din nou, pe ambii obraji, şi mi-a spus: "Domnule profesor, mi-a făcut o deosebită plăcere să vă revăd şi să stăm de vorbă. Vă rog să veniţi oricînd pe la mine". Eu i-am promis că voi reveni în luna septembrie cînd va trebui să mă duc din nou la doctorul [illegible], pentru consult, apoi ANANIA VALERIU m-a condus, respectuos, pînă la ieşirea din birou şi din anticameră.

Bucureşti-8 aug.1977

-.-

P.S.

Noi menţionez că l-am întrebat pe ANANIA VALERIU: "Noi ştim că poezia "Isus în celulă" fusese scrisă de RADU GYR, ca să întreţină moralul legionarilor de acolo, astfel că, publicînd-o în "Credinţa", Securitatea ar fi putut trage concluzia că faceţi propagandă negativă orînduirii social-politice din ţară. ANANIA mi-a replicat, fără ezitare: "Colegul meu ALEXE cîntase în corul Patriarhiei, înainte de a fi trimis la Detroit, astfel că este prieten cu [illegible], fata lui RADU-GYR, care şi acum cîntă în cor. ALEXE a luat lui RADU GYR interviul cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani, şi tot el a adus din ţară, chiar de la familia poetului, poeziile publicate de noi în "Credinţa", la Detroit. De altfel, nici un organ din ţară, nu ne-a criticat, înţelegînd că noi am urmărit să facem o acţiune nu împotriva ţării şi împotriva conducătorilor ei. Noi am publicat poezia "Isus în celulă" pentru frumuseţea ei, şi nu pentrucă poetul a scris-o la Aiud, pentru cei de acolo. Cu noi la Aiud a fost şi poetul V.VOICULESCU, şi totuşi l-am publicat poezii în "Credinţa", pentru că a fost un mare poet, [illegible] în ţară. Am avut bucuria ca în 1974 să fiu în ţară şi să iau parte la festivitatea de comemorare a acestui mare poet. [illegible] CIOCULESCU, care a spus pe drept cuvînt, că V.VOICULESCU ocupă

./.

[illegible]

-.-.-

Scanned with OKEN Scanner

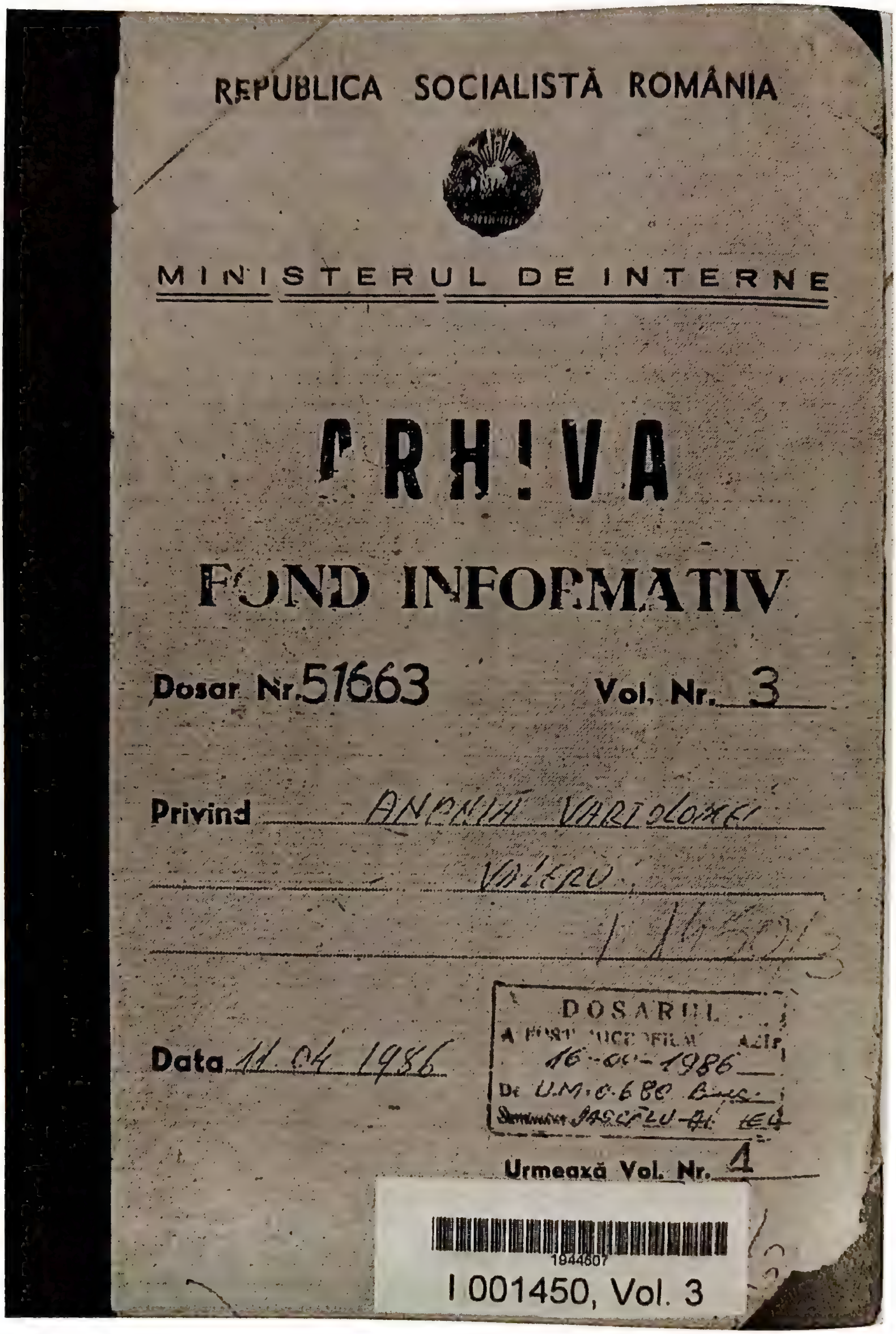
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

MINISTERUL DE INTERNE

ARHIVA

FOND INFORMATIV

Dosar Nr. 51663 Vol. Nr. 3

Privind ANANIA VARTOLOMEI

VALERIU

Data 11.04.1986

DOSARUL
A FOST MICROFILMAT AZI
16-04-1986
De U.M. 0680 Buc.
Semnătura

Urmează Vol. Nr. 4

1944607

I 001450, Vol. 3

Scanned with OKEN Scanner

Anexa nr. 14

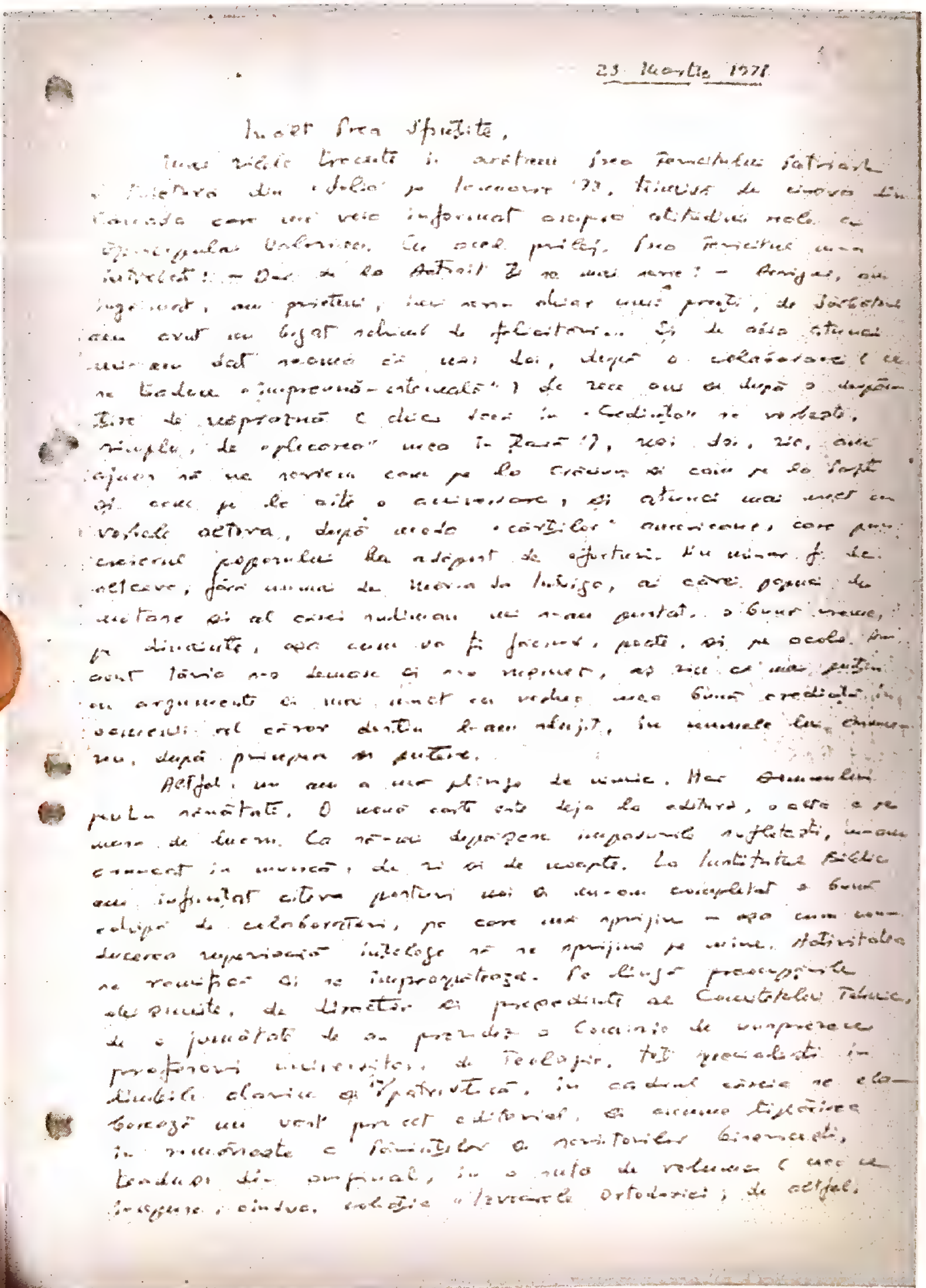

23 Martie 1978

Înalt Prea Sfințite,

[illegible] vizite trecute îi arătam Prea Fericitului Patriarh [illegible] din «[illegible]» pe ianuarie '78, trimisă de curând din Canada care mă [illegible] informat asupra atitudinii mele cu Episcopului Valerian. Cu acel prilej, Prea Fericitul m-a întrebat: — Dar ce [illegible] Antonie? se mai scrie? — [illegible], am [illegible], nu prieteni, [illegible] chiar unii preoți, de Sărbători am avut un bogat schimb de felicitări... Și de asta atunci mi-am dat seama că noi doi, după o colaborare (ca să traduc «împreună-osteneală») de zece ani și după o despărțire de [illegible] (deci doar în «[illegible]» se [illegible]), [illegible], de aplicarea mea în [illegible], noi doi, zic, am ajuns să ne scriem cam pe la Crăciun și cam pe la Paști și [illegible] pe la [illegible] o aniversare, și atunci mai mult cu vorbele altora, după moda «cărților» americane, care [illegible] poporului la adăpost de eforturi. [illegible] fără umbră de [illegible], [illegible] pe care [illegible] și al cărui [illegible] nu s-au [illegible], o bună vreme, pe dinainte, așa cum va fi fiind, poate, și pe acolo. [illegible] și [illegible], aș zice că mai puțin cu argumente și mai mult cu [illegible] mea bună credință în [illegible] cărora [illegible] le-am [illegible], în numele lui [illegible], după priceperea și puterea.

Astfel, nu am a mă plânge de nimic. Har Domnului, [illegible]. O nouă carte este deja la editură, o alta e pe masa de lucru. [illegible] dispoziție [illegible] sufletești, [illegible] în [illegible], de zi și de noapte. La Institutul Biblic am înființat câteva posturi [illegible] completat o bună echipă de colaboratori, pe care mă sprijin — așa cum [illegible] înțelege să se sprijine pe mine. Activitatea se ramifică și se [illegible]. Pe lângă preocupările [illegible], de [illegible] și [illegible] ale Comitetelor Tehnice, de o jumătate de an prezidez o Comisie de [illegible] profesori universitari de Teologie, toți specialiști în studiile clasice și patristică, în cadrul căreia se elaborează un vast proiect editorial, și anume tipărirea în românește a Sfinților [illegible] bisericești, în [illegible] de volume ([illegible] traduceri din original, în [illegible]) [illegible], colecția «Izvoarele Ortodoxiei»; de altfel.

2

[illegible] Rectorii și Decanii fac parte din Comisie. Cu un alt grup de specialiști mă ocup cu împrospătarea stilului nostru liturgic, în sensul întoarcerii la izvoarele bizantine și autenticitatea românească. De asemenea, este în proiect o altă comisie, de specialiști în limbile și studiile biblice, pentru o nouă traducere a Bibliei. Sînt în curs de tipărire și se vor tipări în anul acesta numeroase volume de manuale pentru institutele și seminariile teologice (printre ele, „Teologia Dogmatică Ortodoxă" de Părintele Stăniloae, în trei volume (volumul I este deja paginat). Am [illegible] să se tipărească o „Carte de învățătură creștină ortodoxă", în 50.000 de exemplare, cu pravile și rugăciuni. Mari eforturi s-au depus pentru aducerea la zi a apariției revistelor patriarhale; cred că în următoarele două luni ele vor fi „up-to-date". Fireşte, [illegible], muncă destulă, dar și bucuria rezultatelor. Știți desigur că orice carte ieșită din mîna editorului este cu nerăbdare așteptată de credincioșii Bisericii.

Cu toate acestea, bine înțeles, nu am renunțat la intenția și cererea de a face o călătorie temporară la Detroit, spre a-mi rezolva problemele de [illegible], și o plecare [illegible] se va pleca. După un an și patru luni, încă nu am nici un răspuns, nici da, nici ba, nici că mi-a sugerat cineva, cu care, nici măcar ca o întrebare. Dar eu continui să sper, să [illegible] și să aștept.

Alte noutăți nu prea sunt. Alegerea pentru Craiova s-a amînat, asemenea cea pentru Roman (vlădica Partenie s-a retras cu data de 1 ianuarie 78). Sinodul se va aduna în Joia Patimilor, pentru sfințirea Marelui Mir, dar nu se știe dacă va ține și vreo ședință (personal, nu prea cred, vlădicii vor fi obosiți și se întorc la slujbele de acasă).

Mi-a spus ieri părintele că Părintele Dolea vrea încă să vină înapoi.

Vă mulțumesc, încă o dată, pentru urările ce mi-ați adresat cu ocazia zilei mele de naștere și, la rîndu-mi, vă doresc de la Dumnezeu deplină sănătate și spor de bucurii.

Vă sărut mîna.

Arhim. B. V. Anania

Anexa nr. 15

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului Patriarh Justin
Bucuresti, Romania

Prea Fericite Parinte Patriarh,

In asteptarea reinceperii Procesului intentat impotriva Ep.dela Vatra Romaneasca,opinia publica anticipeaza ca drept sigura inlaturarea sa din fruntea Episcopiei pe care o conduce, si in acest scop Lucrarile Congresului acelei Episcopii au fost patronate de prezenta Primatului Mitropoliei Ort.Ruse,Leaderul Asa nuitei Biserici Autocefale Americane care a si declarat public situatia Bisericii Ortodoxe Romane din America ca facand parte integranta din O . C . A .

In acest scop s'au si luat unele decizii formale,in sensul ca s;a modificat Statutul Episcopiei Romane dela Vatra,stipulandu-se cConditiile de alegere a viitorului Episop,care nu mai este nevoie sa fie Roman de origine,nu are nevoie sa vorbeasca Romaneste,si ca trebuie sa fie nascut A m e r i c a n ,ca sa nu mai implice diversitati politice .

Opinia publica din sanul Episcppiei dela Vatra insasi a ajuns la concluzia dramatica,sau cum se exprima in cercurile preotilor,si a celor prezenti la lucrarile Congresului,din iunie-Iulie 1978 "dramatica " si ca in principiu "Noul episcop este deja ales ". Aceleas Cercuri de raspundere in acea Episcopie au ramas indignate de cateva atitudini de comportare in ce priveste cateva puncte,si anume :

- S'a retras dreptul dela cuvant unui preot care a vorbit Limba romana .
- Episcopului Insusi i s'a interzis sa hirotoneasca la prpriul sau Congres,un diacon ,intrucat formele nu trecusera pele Sinodul Mitropoliei
- Modificarea statutului pentru inlesniri de viitor.

In aceleas Cercuri de opinie bisericeasca se crede ca Mitropolia vaactiona acum potrivit Canoanelor,pentruca nucumva sa se stirbeze prestigiul Bis.Orth.Americane,in timp ce un Membru al Sinodului este in Preces de Sperjur,si Marturie Mincinoasa, sa fie suspendat pentru durata cercetarilor,si a Actiunii Judecatoresti.

Chiar si cele maiintransigente ramuri ale Comunitatilor Romane depe Continentul American,s'au sesizat ca tot ceea ce a fost mai Romanesc in America,este pierdut,fara nicio posibilitate de recuperare.

Data fiind aceasta situatie au inceput unele comunicari,prin care se cere ca Episcopia Misionara,ca fosta detinatoare si proprietara a Patrimoniului " Vatra Roraneasca " sa incerce sa recupereze Vatra pierduta,in urma alungarii prin violenta a Episcopului titular Andrei Moldovan,caruia apoi i s'a inscenat acel proces politic,ca sa piarda Vatra.

Fata de aceasta situatie tragica si dramatica,cum este numita, subsemnatii in calitate de Membrii ai Consiliului Diecezan al Arhiepiscopiei Misionare ort.Rom. in America si Canada intelegand gravitatea Istorica a situatiei si prestigiului Bisericii Ortodoxe Romane in aceasta parte a lumii,socotim ca legitima datorie de a Va aduce la cunostinta cele ce au fost aratate mai sus,si a Va prezinta propuneri,dupa puterea noastra de intelegere,dupacum urmeaza :

Scanned with OKEN Scanner

Din partea Arhiepiscopiei nu s'ar putea intrevedea nicio initiativa dat fiind faptul ca I.P.S.Arhiepiscop nu are un ajutor efectiv,cu care sa se poata consulta si colabora in sensul acesta,pentru care este necesara si un fel de Inalta Indrumare,sau macar Sfat al Sf.Sinod,si deaceea Respectuos propunem ca aceasta delegatie sa-i fie acordata P.C. Arhim.Vartolomeu Anania,care a fost si ramane singura persoana cu care IPS Arhiepiscop a colaborat efectiv.pana la suferinta si boala I.P.S. Sale , si care a fost pastrat de I.P.S.Arhiepiscop,ca stare de drept in Almanahul Calendar,pe 1978 cu titlul de " Leave of Absence " , ca si intr'un concediu,considerandu-l in Serviciul Diecezei .

Consideram ca Par. Anania cu experienta sa , cu Increderea de care s'a bucurat si se mai bucura in fata I.P.S.Sale ,date fiind insasi obligatiile Chiriarhale ale I.P.S.Sale catre Pr.Anania,este persoana cea mai indicata sa lucreze acum pentru unificarea Romanilor Amricani,in materie de Biserica Ortodoxa ,in care sens chiar si inainte de plecarea sa din America a avut niste Consultatii si initiative in vederea unor rezolvari favorabile cu Episcopul dela Vatra .

P.C.Arhim .Vartolomeu Anania cunoaste indeaproape toata starea is istoric si canonic a Episcopiei dela Vatra,, Conflictul si procesul P.S. Andrei,si in calitatea sa de Rezident American U.S. ar putea consulta intregul dosar al Procesului Cu Uzurrpatorii Proprietatii dela Vatra, in vederea eventuala a redeschiderii Procesului,inainte de inlocuirea titularului Dela Episcopia dela Vatra.

Pana nu este prea tarziu,rugam sa acordati aceasta delegatie speciala pr.Anania , pentruca sa nu izbuteasca o alta Jurisdictie Streina sa numeasca un Episcop in locul celui actual,si intreaga proprietate dela Vatra sa cada pe maini streine pentru totdeauna ,iar desbinarea intr Romani sa se permanentizeze , in continuare.

Nadajduim ca Pr.Anania care a avut in ultima parte a activitatii sale in America a avut mai multe intrevederi si consultatii cu Episcopul actual dela Vatra,ar putea duce chiar tratative personale in actuala situatie neasteptata chiar de el insusi, tracica si regretabila,cum o numesc propriisai colaboratori.

In asteptarea hotarirei Prea Fericirii Voastre, cu privire la creerea acetui mare si dramatic gol in viata Bisericii ortodoxe Romane in America,suntem si ramanem ai Prea Fericirii Voastre supusi si devotati slujitori,credinciosi Asezamintelor Parintesti .

Windsor,Ontario,Canada

31 IULIE, 1 9 7 8

Consilieri Arhidiecezani :

Arhim. Felix Dubreac

Arhim. Pinelin Popescu

Constantin Ilias Rodel.

Primește: Cpt. Secdou Olaru(?)
Sursa: inf. „Horticultorul”
Data: 17.VII.1978

Strict secret
nr. 5879/0047

(Notă)

V. Anania se simte – zice el – bine în postul și situația pe care le are. E la curent cu lucrurile care se petrec în sprijinul Episcopiei Române misionare din America, dar n-ar mai vrea, fiind în legătură cu o eventuală reîntoarcere acolo, întrucât el respectă hotărârile celor care l-au încadrat într-o situație nouă în slujba Bisericii în Țară. Cunoaște lucrurile neplăcute care se petrec în Episcopia română din SUA – refuzul lui Victorin de a chema preoți și teologi din țară pentru a-i încadra acolo, refuzul lui de a servi în țară la chemarea Sinodului, refuzul lui Nifon(?) față de delegația Arhiep. Ort. Române care l-a vizitat în mai și refuzul lui de a satisface vreo cerere sau sugestie a acestei delegații etc. –, dar Anania consideră că aceste neplăceri se datorează celor care le-au provocat, adică unor factori din țară.

Trifa i-a spus încă de pe când era în America, în legătură cu procesul lui, că acesta poate dura până la 20 de ani și că, deci, nu se teme de expulzare. V. Anania nu vede cu ochi buni pe Iuliu(?) Ianeu(?), care nu e încadrat canonic nicăieri, el nedepinzând nici de Victorin, nici de Trifa. A scris un memoriu în legătură cu țara și cu reconcilierea(?) ungurilor(?), memoriu care e publicat în Actele Congresului american.

„Horticultorul”

N.C.: Inf. a realizat discuția cu Anania V. cf. indicațiilor, cel în cauză fiind lucrat de noi(?). Rezultă că A.V. se menține pe aceeași poziție de adaptare fără a avea manifestări ostile.

Copie la dos: [illegible] Cpt. [illegible]

București
iunie 1978(?)

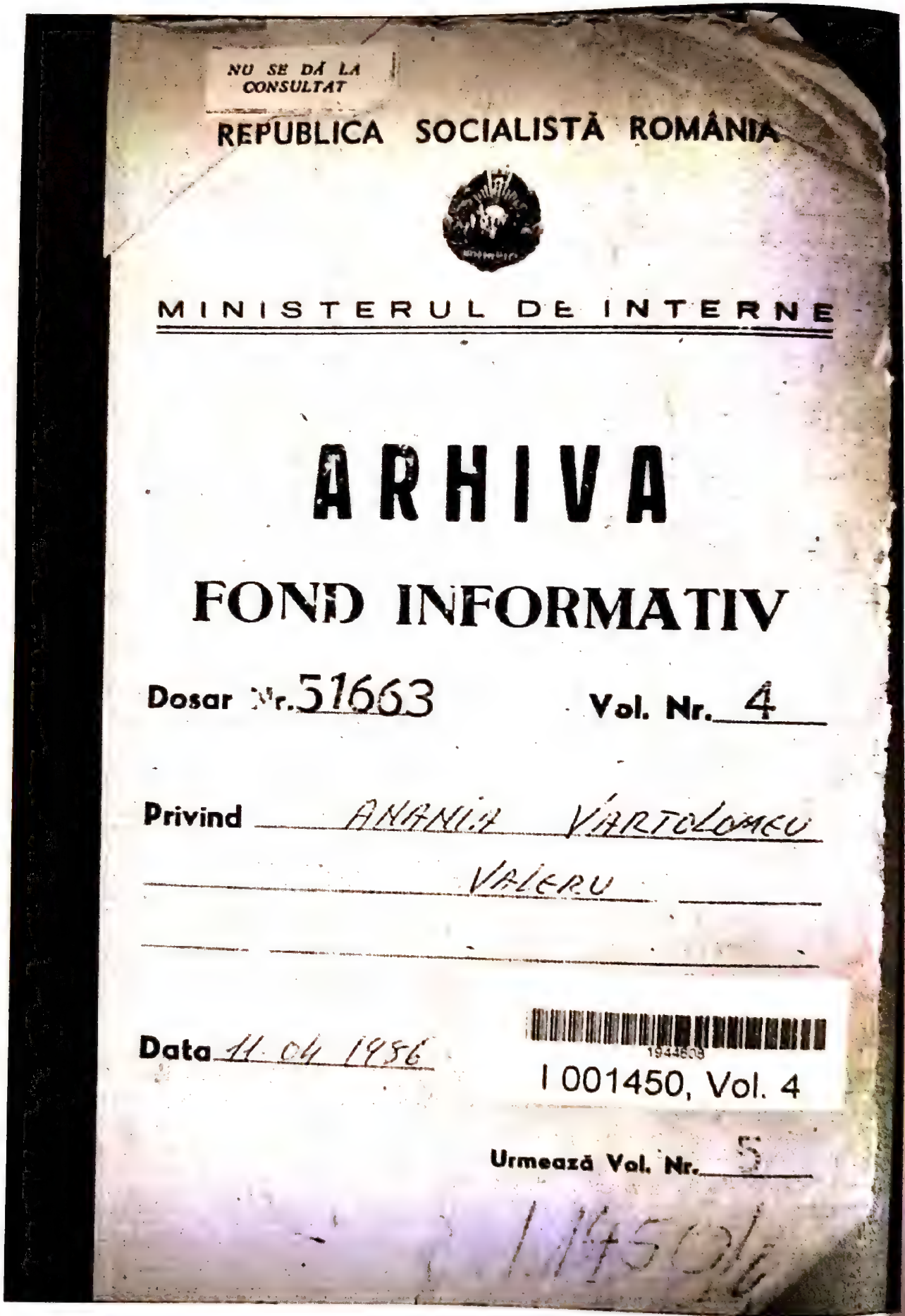

NU SE DĂ LA CONSULTAT

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

MINISTERUL DE INTERNE

ARHIVA

FOND INFORMATIV

Dosar Nr. 51663 Vol. Nr. 4

Privind ANANIA VARTOLOMEU VALERU

Data 11.04.1956

1944608
I 001450, Vol. 4

Urmează Vol. Nr. 5

I 145 04

Scanned with OKEN Scanner

Anexa nr. 17

Rad. Lit. rom.
Nr. file: 5/6
Nr. post: 6/23

21.04.1977
Strict secret
Ex. unic
0800/132.

ANANIA VALEA

„VĂLEANU II"

Dimineața la ora 7^40, dl. „V." anunță la serviciu că mici azi nu merge, iar în caz că apare ceva deosebit, să i se telefoneze acasă. El este bolnav.

La ora 9^00 primește vizita unui domn (în vârstă) care îi povestește că el i-a trimis în S.U.A. o scrisoare, după ce a citit o carte scrisă de USOROIU - gazetar de la „Scânteia Tineretului", despre drumurile pe care le-a făcut prin S.U.A. Dl „V." își amintește de el că l-a întâlnit la DETROIT.

Dl îi povestește apoi ce problemă are de când să-l roage în scrisoarea pe care o trimisese în S.U.A. și care i-a fost returnată de părintele DUMITRU MIHĂIESCU de acolo.

Îi povestește că are un copil care a studiat „FIZICA" și actual este profesor de fizică, iar altul a studiat la Cluj - istoria artei și a lucrat la muzeul din CRAIOVA ca muzeograf. Acesta a suferit din cauza efortului depus, întrând într-un proces de orbire lentă. A fost cu el în R.F.G., dar i s-a spus că l-a adus prea târziu. Ar fi dorit să îi legătura prin intermediul lui cu un medic specialist

din MIAMI - FLORIDA. De asemenea, ar dori să-i recomande niște români din MIAMI, unde ar putea sta pînă ar fi operat copilul lui.

Dl. „V." îi spune că nu crede că va putea fi găzduit, pentru că în S.U.A. nu se obișnuiește asta. Acolo, chiar și rudele apropiate cînd vin în vizită stau la hotel.

De asemenea îi explică că biserica ortodoxă din S.U.A. este împărțită în două, Episcopia misionară subordonată Patriarhiei și Episcopia lui TRIFA (fost comandant), subordonată rușilor albi. Aceștia din 1970 au luat legătura cu MOSCOVA. Între aceste două există o rivalitate de neîmpăcat.

În MIAMI este parohia lui TRIFA iar la HOLLYWOOD, un orășel de lîngă MIAMI unde se află mulți români, este o parohie care a fost a episcopiei noastre, dar acum cîțiva ani cînd s-a dus un preot CICALĂ (un basarabean anarhic), care era călugăr și a cerut voie să se căsătorească. Nu a primit aprobare de la episcop și din această cauză și-a declarat parohia independentă. Dar mai tîrziu a părăsit parohia.

Dl. „V." : — La data cînd am plecat eu din S.U.A., situația parohiei era încă incertă. Se zvonea că a apărut pe acolo un preot aventurier, care răsărise de la NEW-YORK, fugit din țară, nu se știe pe ce căi. În orice caz e imprezie. Unii îl credeau un impostor, alții spuneau că este preot. Ne-au cerut și nouă relații despre el prin corespondență.

Din această cauză, dl. „V" nu poate să-l recomande la o parohie din impre-

- 2. -

jurimi. De asemenea, nici nu crede că ar putea primi din partea fiecărui român de acolo un ajutor mai mare de 2-3 $. Este prin împrejurimi și un român bogat, ANDREI BIZOLI din HOLLYWOOD, dar este foarte zgârcit, cu toate că are peste 80 de ani.

Dl. îi spune că o operație la un singur ochi costă 1500 $.

Dl. „V." îi explică că 3.000 $ este o sumă foarte mare iar el ar avea nevoie în total de vreo 5.000 $.

Dl. îi explică că a aflat de la dr. CIPLEA de la Spitalul „Filantropia" că în MIAMI este un dr. pensionar, STÂNCIOIU care închiriază camere cu 50 $ pe lună. Dl. „V." îi spune că nu îl cunoaște direct, dar știe despre el că are o fată care s-a căsătorit cu un cetățean din ROMÂNIA. Au folosit faptul că fata a rămas intenționat însărcinată, iar apoi au șantajat statul român să-i permită plecarea soțului ei.

ALEXANDRU, gr[illegible]-catolic, cu r[illegible]ții multiple în țară și străinătate.-

Dl. îi povestește modul cum a reușit să-și ducă familia în străinătate. RODICA POPESCU, o cântăreață de la Opera din Cluj. Afirmă că el nu vrea să apeleze la astfel de oameni în străinătate, pentru că sunt detestabili.

Dl. „V." îl lămurește că ar fi o soluție să obțină o cameră la dl. STÂNCIOIU, în MIAMI - și dacă poate, și are prieteni la NEW-YORK, evrei, să apeleze la ei că aceștia au și sunt foarte generoși.

Îi spune că prin sudul S.U.A. locuiesc mai mulți pensionari de origine română și asta datorită climei mai blânde.

Îi arată că el, cât a fost în S.U.A., a dus cu Episcopia și o politică de a încerca să-l apropie pe TRIFA, dar nu a reușit. Apoi au dus o politică ca el și tot așa.

Oamenii (românii) de acolo nu îmi pun problema pentru că ei nu îi interesează decât ca preotul să fie român.

M. arată că în situația că nu ar fi fost cutremurul, tot spera să aibă șansa dar acum nu mai speră nimic.

Am doar câțiva prieteni în New-York.

Pînă la NEW-YORK puteți plăti

Al. V. - cu lei. Nu am nici o posibilitate. La Episcopie nu pot să cer, pentru că au anunțat și ei o colectă pentru cutremur. Nu le poți cere bani de două ori. Pe de altă parte, să vă spun așa prietenește și duhovnicește: prezența mea aici este cu tâlc, este cu cântec. Adică sînt și la noi lucrături și tot felul de lucruri. Eu am venit astă toamnă aici pentru o treabă oarecare de acolo și am fost oprit, nu am fost lăsat să mă mai întorc înapoi. Nu mai îmi dă voie.

Al.: - Trebuia să te întorci?

Al. V. - Da, trebuia să mă întorc. Eu am venit pentru trei săptămâni. Și am fost numit de Patriarhie la „Institutul biblic" dar cu interdicție să mai părăsesc țara. Nu m-am agitat pentru că eu și așa vroiam să fiu în țară. Am fost cetățean român tot timpul. Stau bine cum stau, nu am probleme și postul este bun. Dar plecarea mea năprasnică de acolo, a lăsat un gol la Episcopie, care nu a putut fi umplut nici până acum.

Al. - Dar cine e episcop acolo?

Al. V. - Al. VICTORIN, are vreo 65-66 de ani. Și din cauză că eu conduceam acolo și un sector productiv, adică departamentul publicațiilor. Acum au rămas în loc și au intrat într-o degringoladă financiară. Au peste 20.000 $ datorii. Nu au mai putut face față contractelor.

Discutăm apoi despre faptul că dl. MIHĂILESCU este din Episcopia lui TRIFA și numai din greșeală a putut ajunge scrisoarea la el. De fapt scrisoarea nu avea adresa completă.

Dl „V" îi explică că și ei dacă primeau scrisori adresate bisericilor din episcopia lui TRIFA, le înmânau lor și ei la fel, pe bază de reciprocitate.

Dl. (doctor) îi povestește apoi de dl DIMITRIU, care a fost internat pentru că a făcut o scleroză generală, a încercat să o ucidă pe VIRGINIA ȘERBAN. Acum este grav bolnav.

Discutăm apoi despre gradele bisericești. Dl „V." îi explică că el este acum archimandrit. Dl. se interesează dacă în S.U.A. ar fi ajuns episcop. Dl „V." nu își dorește gradul de episcop. Îi spune că Episcopia nuților albi este la NEW-YORK, dar dl. TRIFA stă la GERSON - statul MICIGAM, nu departe de DETROIT.

Dl „V." este însă foarte mulțumit de funcția actuală. Îi povestește că actual lucrează la un roman pe tema crizei de identitate a omului în Occident. Acțiunea se petrece în HAWAI.

Îi explică apoi interlocutorului că în momentul când își va obține actele necesare plecării în S.U.A., să treacă pe la el și atunci îi va înmâna câteva scrisori de recomandare (chiar și la dl. STĂNCIOIU). El personal l-a ajutat pe dr. STĂNCIOIU și a purtat cu el în S.U.A. corespondență, dar acum nu își mai reține adresa.

Domnul își promite că o să treacă pe la el dacă va reuși.

Îi spune dlui „V." că el mai profesează și acum cu 1/2 de normă pentru că a împlinit 62 de ani și este pensionar. Soția lui este mai tânără cu 15 ani și mai are 6-7 ani până la pensie.

Domnul pleacă în jurul orei 10^{35}.

La ora 11^10 dl. MIRCEA POPESCU îl anunță că îl caută dl. COSTICĂ POPA. Dl. „V." îl invită pe dl. COSTICĂ să vină pe la el.

POPA COSTICĂ, preot ortodox român în Venezuela.

Peste 20' dl. COSTICĂ este la dl. „V.". Dl. „V." îi povestește că i-au rămas în S.U.A. f. multe lucruri și nu prea știe cum va proceda cu ele. Îi explică și situația grea care s-a creat acolo datorită neexecutării unor contracte.

El a fost obligat să predea toate documentele și „sub imperiul unor presiuni" nu i s-a mai permis plecarea.

Dl. COSTICĂ este de părere că s-a greșit cu el, că poate altul în locul lui nici nu s-a fi mai întors în țară.

Dl. „V." îi povestește că a lăsat acolo mai multe lucrări neterminate. Va cere să i le trimită în țară să le termine, apoi să le expedieze înapoi.

Discută apoi despre funeraliile Patriarhului.

Dl. COSTICĂ se interesează dacă a fost și dl. VICTORIN.

VICTORIN URSACHI, arhiepiscopul românilor din E. Occid. și S.U.A.

Dl. „V." îi spune că nu a venit, că a fost el o dată și de atunci nu a mai venit. A trimis doar o telegramă și l-a delegat pe mitropolitul Banatului să-l reprezinte.

Dl. C.: — Dar NICOLAE al Banatului a fost în S.U.A. A avut „misiune specială"?

NICOLAE CORNEAN, mitropolitul Banatului.

Dl. „V." — Nu știu. Nu știa nici el cu ce misiune pleacă precis. Știa cu ce misiune a fost pe acolo, dar nu a fost prea clară exprimerea. A stat de vorbă cu mine, eram destul de apropiați, dar nu a fost prea clar.

Insfârșit, pe linia pe care eram eu în momentul când a sosit delegația TEOCTIST, adică eu începusem o politică din asta de apropiere însă de anvergură. Să-l antrenăm și pe TRIFA în această politică și negociam cu TRIFA. Negociam prin oameni și direct și mer-

TEOCTIST ARAPAȘU, mitropolitul Olteniei.

- 4. -

185

geau destul de bine lucrurile. Și „pitrica uni-
nue" și „Liga", adică să facem o concentrare,
o mobilizare mai mare. Ăștia, TEOCTIST a venit
cu formula MIHAI IANCU și cu demonstrație de
stradă. Le-am spus: nu faceți demonstrație
de stradă că eu nu mă bag în ea, că eu sînt
antrenat în negocieri cu ăștia și MIHAI IANCU
este piatră de poticnire. TRIFA nici nu vrea
să audă de IANCU, este înrăit de o combina-
ție cu IANCU. Și așa a și fost, că de aici a
început diferendul și au spus că eu fac obs-
trucție. De unde atîta obstrucție la cauza ro-
mânească, că m-au și găsit pe mine să fac
obstrucție la cauza românească.

IANCU M. plecat în 1972, ilegal în SUA. Duce acțiuni favorabile țării.

– Eu nu pot să fac atîta cît aș vrea
să fac la cauza românească. Dar era vorba
de căi și, pe de altă parte, începuseem interven-
ții la nivelul superior, adică la nivelul
Departamentului de Stat și al Congresului SUA.

Dl C. – Și ei nu recunoșteau că ai totuși
idei.

Dl „V." – Da. Nu și nu, că asta, că cutare.
Oamenii aveau un ordin și veneau să execute
ordinul. Am înțeles și treaba asta. Executați
voi și eu am să continui dincoace. Și aici
a fost toată chestia. Altfel, nu i-a înjurat
nimeni de mamă, nu i-a dat nimeni afară.
Dimpotrivă, i-am omenit, i-am plimbat.

Oamenii însă au profitat de ocazie,
ca să elimine unul, posibil candidat. Da,
bineînțeles, eu m-am apărat împotriva tuturor
acestor calomnii. Mi-au scos vorbe că eu am
renunțat la cetățenia română, că am devenit
american, că din această cauză nu sînt înteli-
gibil, nu pot fi ales în Episcopat, că mi-am
lepădat cetățenia română. Bineînțeles au
și trimis în țară. Bineînțeles și eu m-am a-
părat, dar nu am atacat și nu am izbit în
nimeni. Am restaurat adevărul, că niște căi

de acces mai am eu, nu sînt chiar așa de înfrînt. Sper să se fi convins de adevăr.

În colo, treala lor, o să vină candidaturi, scaune vacante, să se împartă între ei.

Dl „V." – Și? Ți-ai creat eparhia acolo în America de sud?

Dl C. – Am întins-o pînă la capul de sud. Țara de Foc.

Dl „V." – Dacă ai un număr de 5-6 parohii, poți ușor să faci o eparhie.

Dl C. – E VENIAMIN episcop, nu?

VENIAMIN NICOLAE, episcop vicar la Buzău

Dl „V." – Păi exact.

Dl C. – Să mă duc, ... e la MONTREAL, ALEXE mai e pe acolo?

Dl „V." – Este, eu am primit „Credința", ultimele numere. Vlădica în scrisori nu este explicit asupra măsurilor lui, cît reiese dintr-o hotărîre a Consiliului Parohial... Au luat act de faptul că nu m-am întors și atunci au format un comitet.

Dl C. arată că s-a comentat în ziare dacă dl „V." a fost promovat în țară sau a fost oprit să se mai întoarcă, a fost reținut. Adică s-a comentat negativ asupra măsurii luate de a rămîne în țară.

Dl C. – Credeți că dacă venea în țară dl VICTORIN, rezolva mai mult.

Dl „V." – Nu știu, el este foarte rezervat și cu ambasada era f. retras. În cea ce mă privește pe mine nu este pentru prima dată cînd iau viața de la capăt.

Îi povestește apoi de activitatea intensă care s-a depus la funeraliile Patriarhului. Îi explică dlui C. că a fost și la dl ROȘIANU în audiență pt. problema lui.

Îi povestește despre situația incertă pe care a lăsat-o în S.U.A.

Dl „V." povestește apoi despre faptul că își continuă activitatea literară. Fac apoi pre-

– 5. –

supunori asupra persoanei care va ajunge patriarh.

Dl. „V." abordează din nou problema tratativelor pe care a încercat el să le ducă în S.U.A. cu TRIFA. Este nemulțumit de faptul că s-a căutat atunci o apropiere între episcopii. O perioadă, discuțiile continuă în altă cameră.

Discută apoi despre unele din victimele produse de cutremur.

Este căutat la telefon de dl. PAUL SAVA care îl roagă să-i procure o carte nou apărută „FILOCALIA"

Dl. „V." îi povestește apoi despre vizita pe care i-a făcut-o un doctor pe care îl cunoaște de cînd făcea seminarul.

Îi explică apoi prin ce greutăți financiare trece dl. VICTORIN din cauza plecării lui în țară.

Dl. COSTICĂ se interesează ce a mai făcut dl. TRIFA cu procesul cu IANCU.

Dl. „V." îi explică că dl. IANCU tocmai făcea apel cînd a plecat el din S.U.A., pierduse procesul și i-a fost luată biserica de către procuror. Apoi spune: Dl. IANCU a închiriat însă o hală în apropiere și slujește acolo.

VIOREL TRIFA

Dl. „V.": – Cu ălălalt e mai serioasă treaba, cu guvernul. Adică a avut o înfățișare la 25 ianuarie și am auzit că ar fi anunțat și „Europa liberă". Că acolo se ascultă foarte mult. A anunțat la modul foarte obiectiv că a trebuit să recunoască că a fost legionar, că a depus mărturie falsă și că, potrivit legii, îl pîndește expulzarea.

Dl. C. – Ei și-au pregătit viitorul episcop?

Dl. „V." – Nuu! TRIFA scoate pe altceva. Ultima dată cînd l-am văzut cînd tratam problemele cu ... Și era dispus la un memoriu semnat în comun de el și de VICTORIN. La ce ajunsesem?

Dl. C. – Care nu s-a făcut?

Dl. „V." – Păi au venit ăștia cu capetele astea pătrate și au turnat pe aicea. După cîte au făcut pe acolo, aicea au informat greșit. Complet dezinformare. Culmea este că pe mine nu m-au întrebat. Că dacă se făcea anchetă și mi

se spunea: „nite ce au ăștia despre tine, tu ce spui?

Dl C. – Asta ăștia nu fac, ăștia fac...

Dl V. – Că i-a spus lui NEȚĂ (?), domnule, dacă este vorba, știi că în mod oficial nu s-a făcut nimic". În mod oficial nu mi s-a adus nici o acuzație. Deci nu ai cum să te aperi. Pt. că chiar dacă vrei să te aperi îți spune: „cine te acuză?"

Dl C. – Da, da, așa este.

Dl V. – Adică totul este neoficial, toată lumea știe despre ce este vorba, dar oficial nu este nici o anchetă.

Dl C. – Anchetă nu este dar raportul lui există. La acest referat trebuie să faceți un contrareferat.

Dl V. – Păi trebuie să-l fac dar dacă nu îl știu. Adică trebuie să ți se pună întrebări.

Deci am discutat cu TRIFA și cheatiile procesului. Adică el era mulțumit că guvernul de la București a făcut posibilă eliberarea unor documente. Și în legătură cu asta ce au rezolvat? Că îl expulzează din AMERICA? „Apoi nu, cică, dacă aș fi mai tînăr da, dar eu la vîrsta mea", nu pot eu să mai trăiesc cît poate acest proces să mai dureze.

Dl C. – Asta este adevărat!

Dl V. – Da, e adevărat. Are și el vreo 65-66 de ani. E adevărat că procesul îl costă bani și moral. Se pare că de aceea în ultima vreme era dispus să plece de la reuși și să vină „acasă". A vorbit el și cu NICULAE.

Dl C. se interesează pentru ce motiv a trimis dl TRIFA emisari la Patriarhie.

Dl V. îi explică că s-a încercat să se termine polemica dintre ei. Dl TRIFA îl trimesese aici emisar pe dl SIBIȘAN. Îi povestește apoi cum a plecat el înapoi în S.U.A. în 1975 cu o delegație confidențială ca să ia legătura cu TRIFA. Îi povestește și cum și-a terminat misiunea, modul cum a discutat cu TRIFA. Critică (modul) poziția pe care-a adoptat-o TRIFA în discuțiile pe care le-a pur-

- 6. -

182

tot cu el.

Povestește apoi de modul în care a fost retrimis în S.U.A. pentru întărirea Eparhiei române. Arată că în anul 1975 dacă ar fi dorit într-adevăr să nu se mai întoarcă în țară, ar fi putut obține cetățenia americană, dar el niciodată nu ar fi făcut pasul acesta. Regretă faptul că a murit IUSTINIAN, pentru că avea din partea lui [illegible] situația lui se va clarifica.

Dl C. îi spune că s-ar putea să fie totuși pus la încercare, în sensul că s-ar putea să fie totuși trimis într-o delegație în străinătate. Astfel se va urmări cum va reacționa el. Va încerca să plece? Dl „V." arată că el nu se duce nicăieri până nu își rezolvă situația bunurilor pe care le are în DETROIT. De altfel lui i s-a propus cu ocazia unui SINOD să facă parte dintr-o comisie în problema DIASPOREI dar el a refuzat.

Dl C. se pregătește să plece. Îi spune dlui „V." că el a venit în țară alaltăieri și stă pe la niște prieteni. În țară va rămâne doar o săptămână. Pe data de 30 (IV) – 1 mai trebuie să fie acasă. Speră să se mai întâlnească la livoul dlui „V." Dl „V." îi dă numărul de telefon.

Dl C. pleacă în jurul orei 13^{30}

BĂBUȘ GRIGORE

În jurul orei 14^{30} primește vizita dlui GRIGORAȘ. Acesta îi relatează că a fost în audiență pt. a reuși o dată să se stabilească la un domiciliu.

Discută apoi problema tipăririi „Vieților sfinților" (?) pe care dl. G. îl roagă să o scrie dl „V." pt. a rămâne prin această operă în istoria literaturii creștine. Poartă și alte discuții tot pe teme literare, referitor la publicarea unor cărți.

Discuția continuă pe tema lolii dlui „V." și despre femei. Dl GRIGORE îi povestește apoi dlui „V." modul în care l-a cunoscut și cum a venit dl „V." la el să-l ajute să intre la mănăstire pentru a se călugări.

TODEA GAVRIL, secretarul lui ANANIA

La ora 17^{50} vine în vizită la dl „V." un domn cunoscut. Dl povestește că el a fost căutat ieri la telefon de dl. TODEA. Discută apoi despre dl TODEA și poziția pe care o ocupă acesta. Dl „V." îi înjură pe legionari.

Domnul venit le povestește un caz cu un popă

care a dat în judecată episcopia, departamentul cultelor și chiar Sinodul. A rămas însă stabilit ca departamentul să-i rezolve situația. Discută apoi despre noul cutremur care a avut loc. În discuție reiese că dl. nou venit este părintele doctor IRINEU (?) CHIOREAN IRINEU

Își pun cu toții problema ce transformări ar surveni dacă JUSTIN va fi ales Patriarh. Fac presupuneri cine va fi numit la Iași, la Roman și la Buzău.

Sînt cu toții de părere că în cazul că JUSTIN va fi Patriarh, acesta va fi influențat foarte mult de politică. Dl GRIGORE afirmă de asemenea că este și știnsu legat de cei de la Securitate, este om al Securității.

Dl IRINEU povestește apoi cum nu i s-a mai aprobat să facă în vizită la IERUSALIM în ultima clipă, după ce avea toate aprobările și chiar pașaportul. Afirmă că apoi a venit la el chiar șeful Securității să-l roage să facă de Paști, dar el a refuzat, până nu i se va arăta din ce cauză a fost oprit. Atunci i s-ar fi arătat o hîrtie scrisă de CIPRIAN, în care acesta spune că el are de gînd să rămînă în IERUSALIM. Povestește apoi despre relațiile lui cu dl CIPRIAN. Acesta ulterior s-a scuzat pentru hîrtia pe care a scris-o împotriva lui, motivînd că a fost pecălit atunci cînd i s-a solicitat să o scrie. CIPRIAN, călugăr ajutor de stareț la M-rea NEAMȚ

Dl IRINEU relatează apoi despre o vizită pe care a făcut-o la M-rea HOREZU. Povestește apoi că acum după cutremur a început să primească primele „bordouri cu contribuții" și sînt apucate grale. Există apucate 7.000 lei contribuții neîncasate pe anul 1976. Afară că mulți din cei vechi primesc pensii mici iar pe cei care îi pensionează acum le dă pensii mari. Afară că situația financiară este dificilă. Sînt 30 milioane lei rezervă și 91 milioane rulaj, dar plătește 7 milioane pe lună pensii. Discută apoi despre locul unde să se stabilească după pensionare.

- 7. -

Dl „V." le arată apoi lucrurile pe care le-a primit din „S.U.A.". Le face cadou cîte o carte.

Vizitatorii pleacă în jurul orei 20^{00}.

În jurul orei 21^{00} primește vizita unei doamne care îi aduce o scrisoare primită de el la Iași din S.U.A. [redacted]

Dl „V." povestește apoi de procesul unuia din fiții KENNEDY, care a produs un accident în care a murit o amantă.

Dl „V." povestește despre o vizită pe care a făcut-o în HAWAI și despre întîmplările de acolo [redacted].

Încearcă să-i prezinte aspecte din viața de acolo.

Își continuare a fost limpede.

Red. N. T.

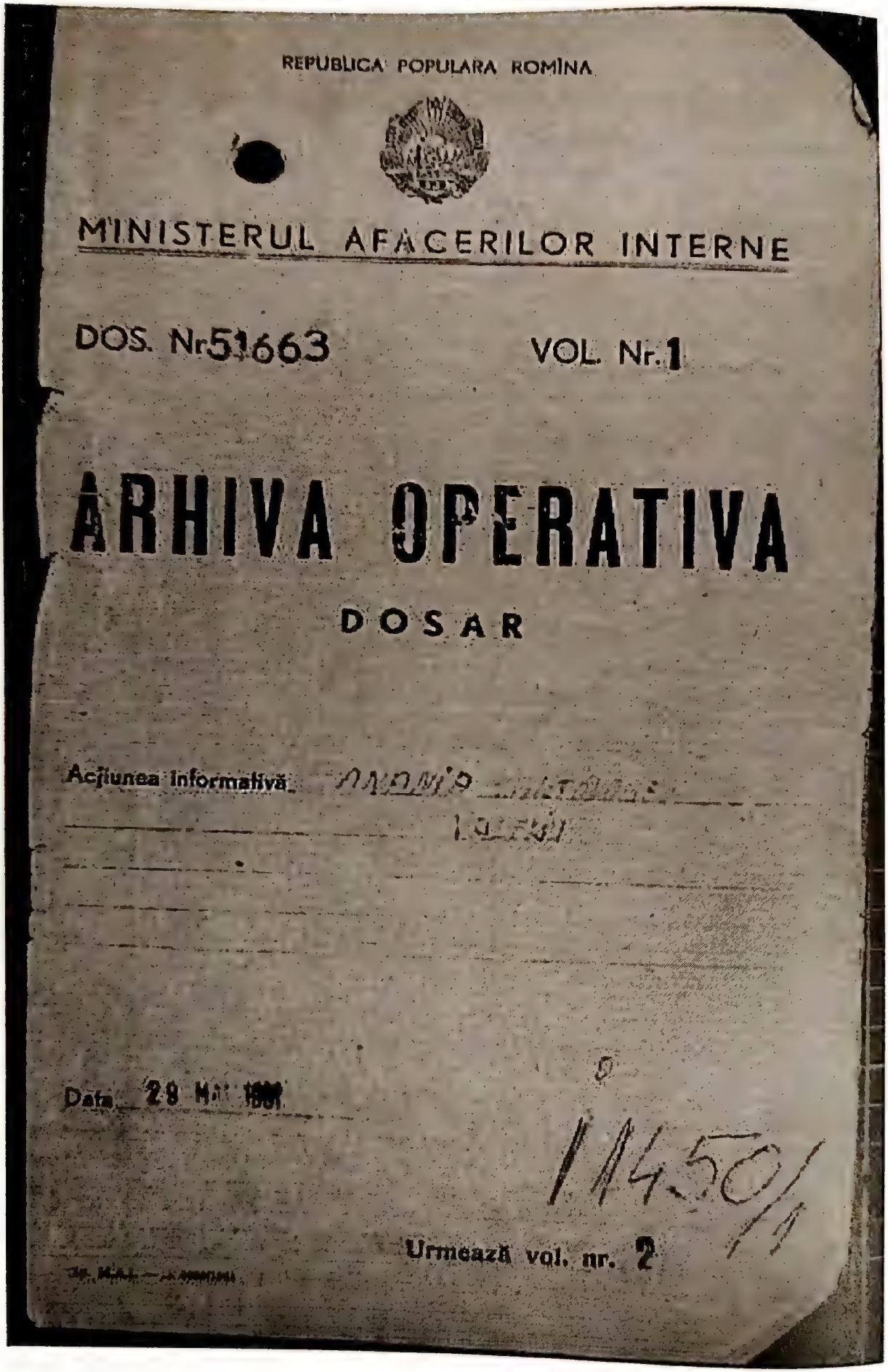

REPUBLICA POPULARA ROMÎNA

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

DOS. Nr. 51663 VOL. Nr. 1

ARHIVA OPERATIVA

DOSAR

Acţiunea informativă ANANIA [illegible]

[illegible]

Data 29 M[illegible] 19[illegible]

11450/1

Urmează vol. nr. 2

Anexa 18.1

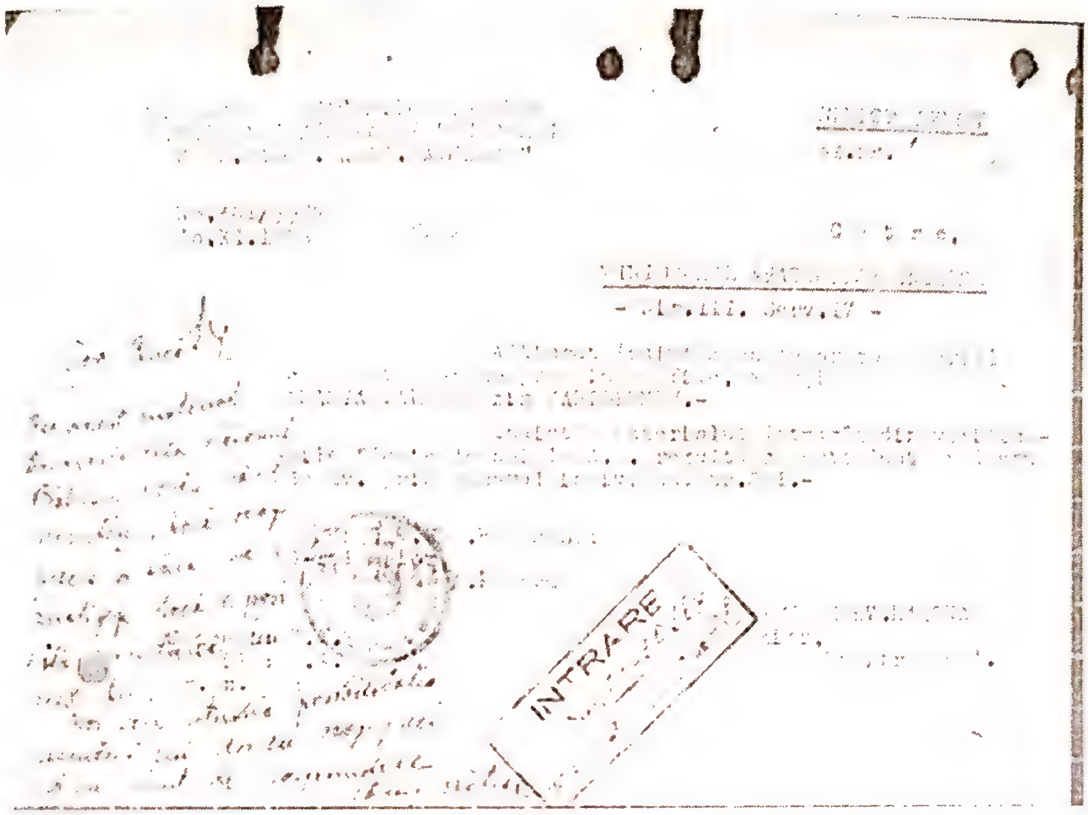

Anexa 18.2

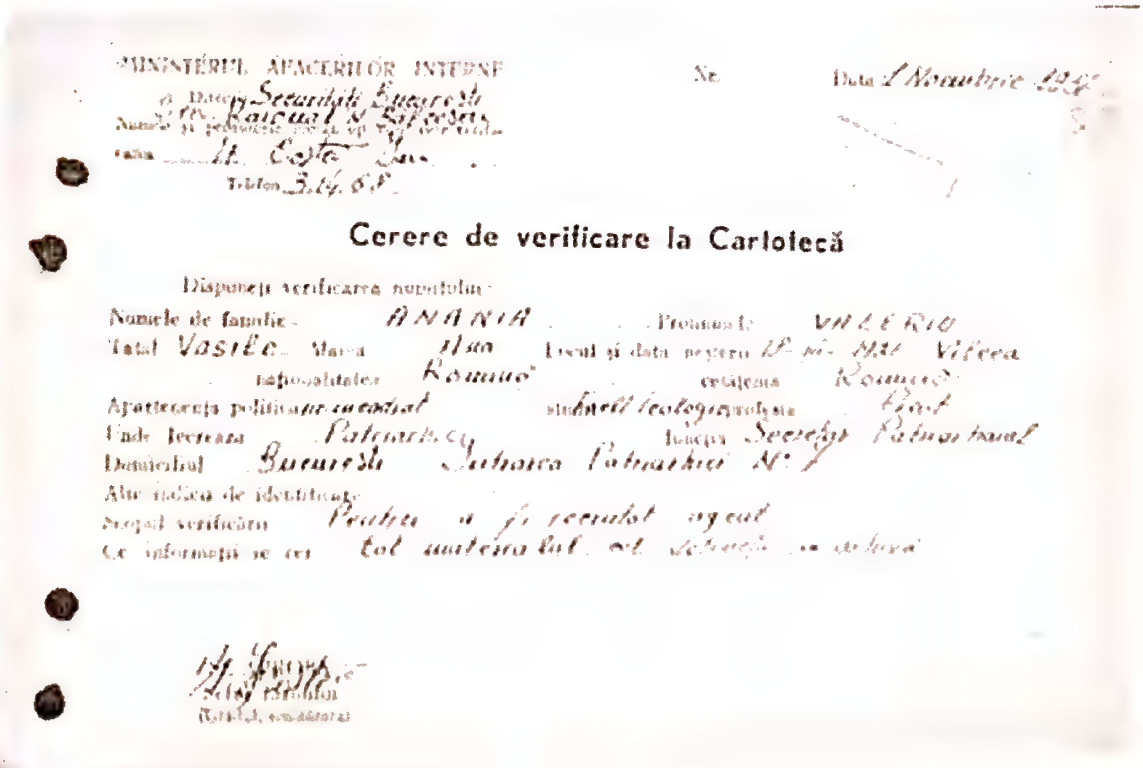

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE Nr. Data 1 Noiembrie 194[illegible]

Direcția Securității București

Cerere de verificare la Cartotecă

Dispuneți verificarea numitului:

Numele de familie ANANIA Prenumele VALERIU

Tatăl Vasile Mama Ana Locul și data nașterii [illegible] Vîlcea

naționalitatea Română cetățenia Română

Apartenența politică [illegible] studiile teologice [illegible]

Unde lucrează Patriarhia funcția Secretar Patriarhal

Domiciliul București [illegible] Patriarhiei Nr. 1

Alte indicii de identificare

Scopul verificării Pentru a fi recrutat agent

Ce informații se cer tot materialul ce [illegible]

[illegible]

Anexa 18.3

MINISTERUL SECURITĂȚII STATULUI
Direcția Securității București
Serv. Raional N. Bălcescu
Lt. Codlea Ion
3.14.68

„C. P."

Cerere de verificare la cartoteca

Rugăm dispuneți verificarea numitului
Numele de familie ANANIA Pronumele VALERIU
Tatăl Vasile Mama Ana Data și locul nașterii 18 VI 1931 Vîlcea
naționalitatea Română cetățenia Română
Apartenența politică ne-încadrat studii Fac. Teologie profesia Preot
Unde lucrează Patriarhie funcția Secretar Patriarhal
Domiciliul București Intrarea Patriarhiei Nr. 7
Alte indicii de identificare
Scopul verificării Pentru a fi recrutat ca agent
Ce informații se cer Cum este cunoscut în evidențele d-voastră.

SE APROBĂ
Șeful organului M.S.S.
(Serviciului, Secției)

Data 1 Noembrie 956

Anexa 18.4

MINISTERUL SECURITĂȚII STATULUI
Direcția Securității București
Serv. Raional N. Bălcescu
Lt. Codlea Ion
3.14.68

M.A.I.
F.F. Urgent
Șef Serv. Raional
Maior
A. Dumitrescu

„C. P."

Cerere de verificare la cartoteca

Rugăm dispuneți verificarea numitului
Numele de familie ANANIA Pronumele VALERIU
Tatăl VASILE Mama ANA Data și locul nașterii 18 VI 931 Vîlcea
naționalitatea Română cetățenia Română
Apartenența politică ne-încadrat studii Fac. de Teologie profesia Preot
Unde lucrează Patriarhie funcția Secretar Patriarhal
Domiciliul București Intrarea Patriarhiei Nr. 7
Alte indicii de identificare
Scopul verificării Pentru a fi recrutat ca agent
Ce informații se cer Cum este cunoscut în evidențele d-voastră.

SE APROBĂ
Șeful organului M.S.S.
(Serviciului, Secției)

Data 1 Noembrie 1956

Scanned with OKEN Scanner

Anexa 19

20/111
- 6 -
81

La sfârşitul anului 1951, luînd fiinţă la Curtea de Argeş o secţie a Institutului Teologic, ANANIA a fost numit decanul acestei secţii.

După câtva timp, ANANIA a intervenit pe lângă patriarh să-l numească în postul de duhovnic al acestei secţii pe legionarul GHERASIM RICA starţul mînăstirii Curtea de Argeş, prieten bun a lui ANANIA.

Nu se cunoaşte sursa acestei informaţii ea fiind menţionată în dosarul de acţiune informativă în ord. M.A.I. Nr. 87040 /951 către Regiunea Piteşti.

In una din prelegerile sale ţinută la Curtea de Argeş în faţa preoţilor cursişti ; ANANIA spunea : "Dvs. trebuie să vă ocupaţi numai de biserică şi nu de nota timpului, căci orice etape sociale trec, dar biserica şi religia sunt veşnice.

SURSA : Regiunea Piteşti.

La 10 iunie 1955, informatorul "Matei" i-a făcut lui ANANIA o vizită la domiciliu. Aici a găsit şi pe stareţa mînăstirii Bistriţa, călugăriţa BĂRBUN FLORENTINA. I-a spus lui "Matei" că se poate discuta deschis orice, stareţa fiind o persoană de încredere. In discuţii ANANIA a spus că patriarhul a intenţionat să desfiinţeze mînăstirea Bistriţa dar la intervenţia lui, patriarhul şi-a schimbat părerea, însă cu o nouă conducere; aceasta - zice ANANIA - înseamnează că patriarhul nu-mi dispreţueşte anumite sfaturi.

SURSA : Matei.

CONCLUZII:
xxxxxxxxxx

ANANIA VALERIU este un element duşmănos regimului, fiind caracterizat în acest fel, de întreaga activitatea lui pe linie legionară precum şi de organizarea grevei studenţeşti din Cluj în 1946, al cărui conducător a fost.

Acţiunea informativă a fost deschisă în baza unor materiale neverificate, despre care nici până în prezent nu s'a stabilit nimic din cele semnalate la deschiderea acţiunii.

. / . .

Anexa 20.1

341/ 5 octombrie 1950

STRICT SECRET
Ex.Nr.1

R E F E R A T

La sfîrşitul lunei iulie a.c. s-a cerut prin ordin verbal de către Tov.Locţiitor Ministru Pintilie Gheorghe, o notă privind activitatea legionară desfăşurată de irodiaconul ANANIA VALERIU (VASILOMEU) bibliotecar la Patriarhie.-

Imediat după aceasta, Direcţia Împuterniciţilor din Ministerul Cultelor ne trimite o notă care cuprinde cîteva date din activitatea politico- profesională a numitului irodiacon. Pe această notă tov. Colonel Aranici P. a pus următoarea rezoluţie: "Materialul este dela Ministerul Cultelor şi vedeţi ce puteţi folosi din el pentru nota cerută de Cabinet".-

La data de 16 august a.c. nota cerută a fost înaintată Cabinetului împreună cu dosarul cu materialele din care rezultă activitatea duşmănoasă desfăşurată de ANANIE VALERIU şi care o urmărit de noi prin acţiune informativă.- Din cauză că în notă nu s-a specificat cînd şi de către cine a fost cerut acest material, Tov. Ministru Drăghici Alex. a pus rezoluţia: "şi ce este cu el".-

La întîlnirea din 3 octombrie a.c., agentul "Dumitrache" ne semnalează, că într-o discuţie profesională, patriarhul i-a spus că ANANIA VALERIU urmează să plece în cursul acestei săptămîni în Bulgaria şi de acolo în oraşul Nelki din Turcia pentru a stabili unele probleme bisericeşti. Patriarhul a precizat că ANANIA VALERIU are deja formele făcute.-

Întrucît ANANIA VALERIU este urmărit prin acţiune informativă, fiind suspect că ar desfăşura

Anexa 20.2

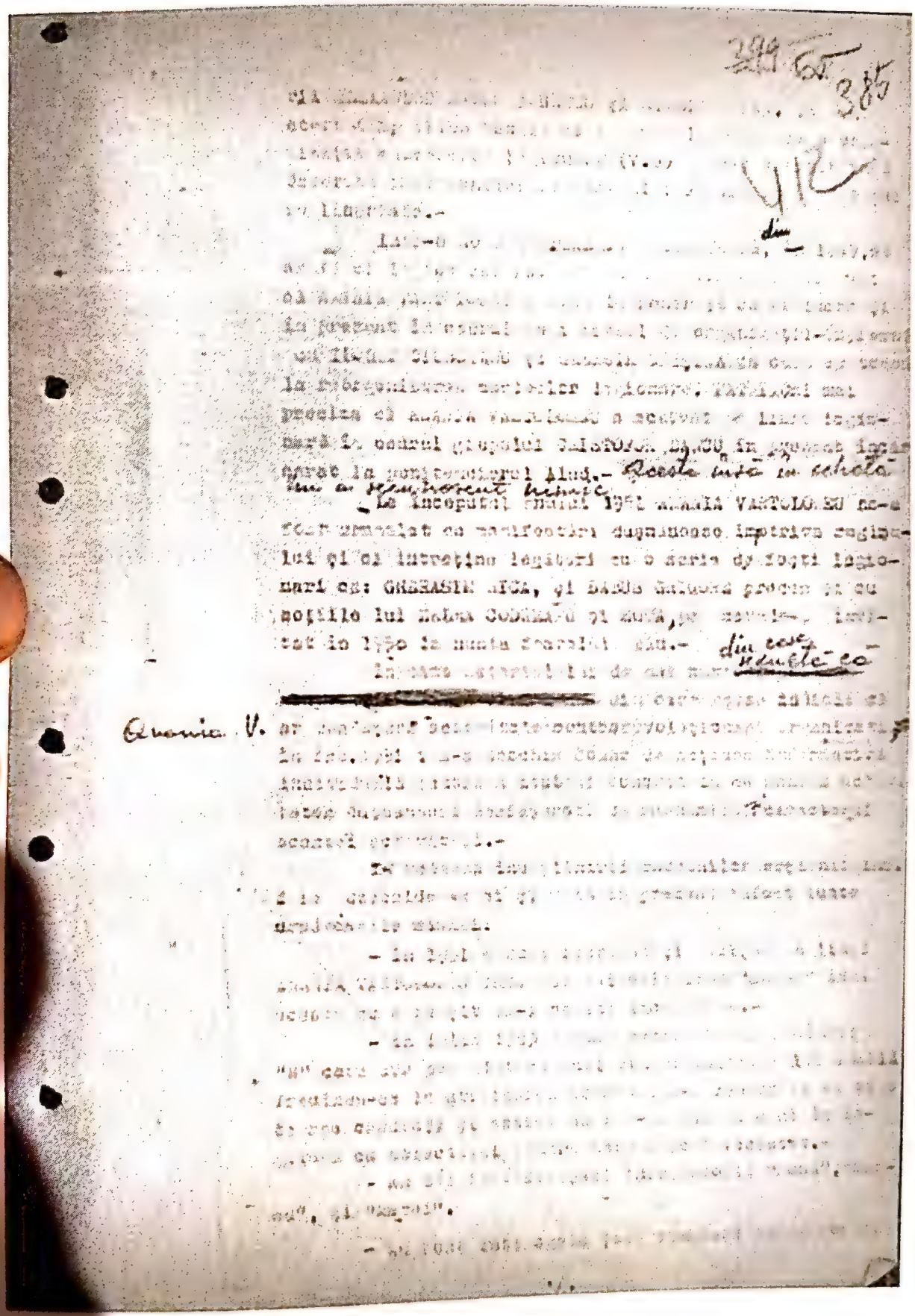

Scanned with OKEN Scanner

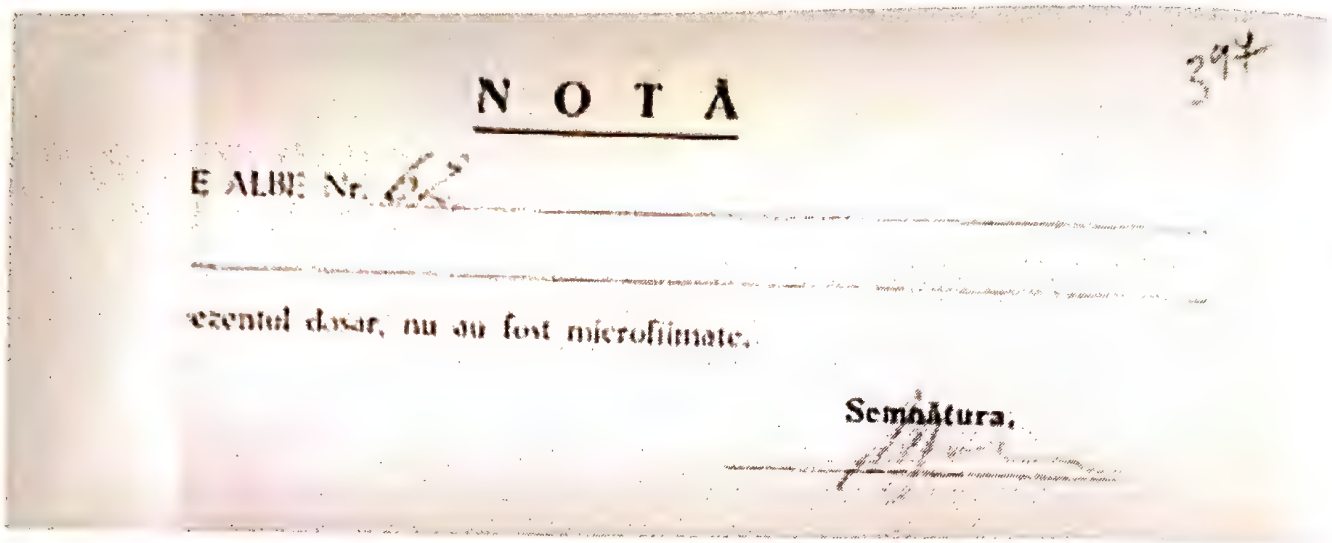

397

N O T Ă

E ALBE Nr. 62

ezentul dosar, nu au fost microfilmate.

Semnătura,

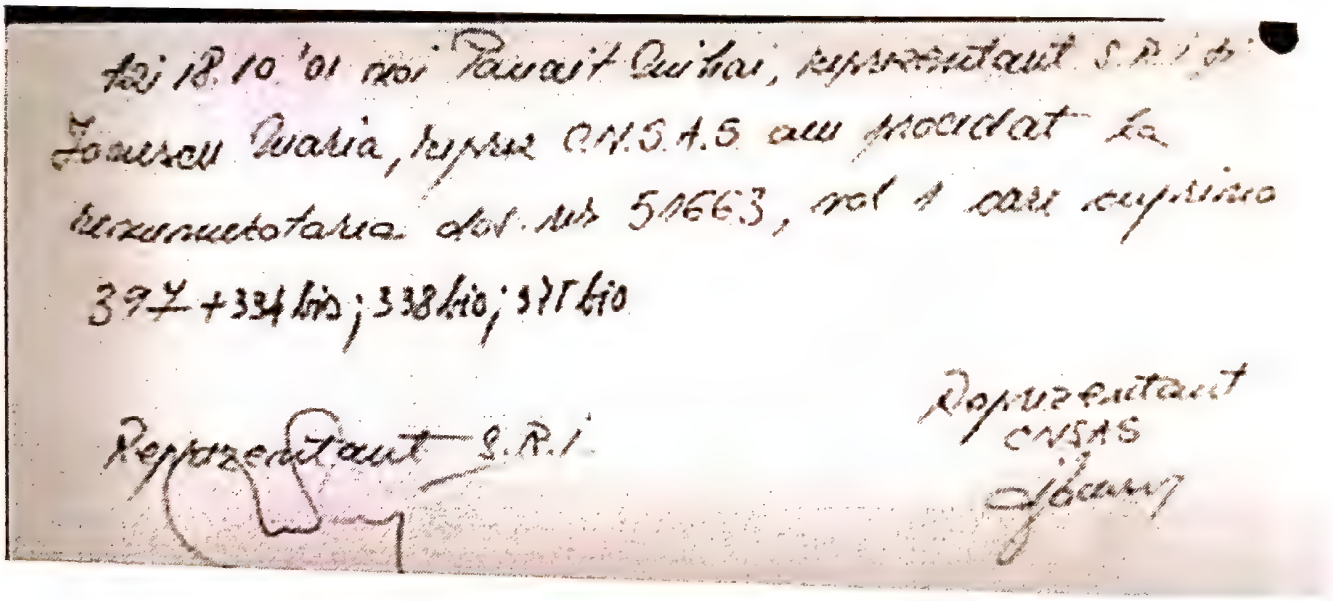

Azi 18.10.'01 noi Panait Onihai, reprezentant S.R.I. și Ionescu Maria, reprez. C.N.S.A.S. am procedat la renumerotarea dos. nr. 51663, vol 1 care cuprinde 397 + 334 bis; 338 bis; 375 bis

Reprezentant S.R.I.

Reprezentant CNSAS

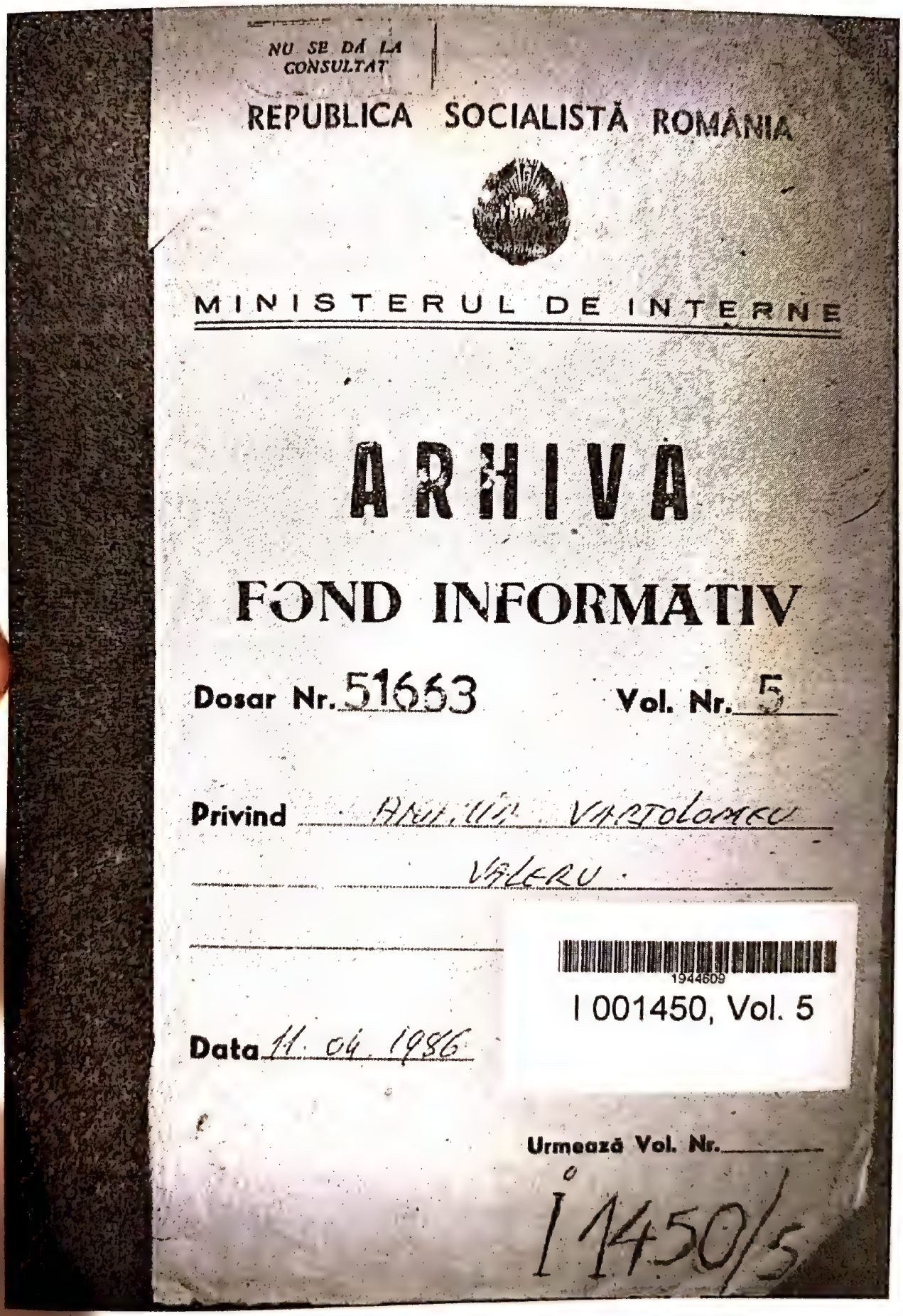

NU SE DĂ LA CONSULTAT

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

MINISTERUL DE INTERNE

ARHIVA

FOND INFORMATIV

Dosar Nr. 51663 Vol. Nr. 5

Privind ANANIA VARTOLOMEU VALERU

1944609

I 001450, Vol. 5

Data 11. 04. 1986

Urmează Vol. Nr.

I 1450/5

Scanned with OKEN Scanner

Rec. lb. rom.
Nr. file 4
Nr. ... 28/...

12.01.79
STRICT SECRET
Ex. unic
0870/132

1. Rezumat
2. Cine este? [illegible]
3. [illegible]

VĂLEANU

[illegible] se aude discutând cu Văleanu cu
[illegible] cerc închis și rigid.
[illegible] favorabil conținutul
revoltelor de prin provinciale.

Văleanu se referă la un interviu al lui
Fr. Augustin Buzura, interviu care i s-a părut
interesant, mai ales [illegible] acestuia privitoare
la [illegible] revoluției.

V. - [illegible] așa: „Revoluțiile [illegible] triele
tuturor oamenilor și nu ale unui grup
restrâns. Din păcate diverși [illegible] revolu-
ționari uită acest lucru, neglijează că
masele sunt compuse din indivizi care
au dreptul să gândească, să nu fie purtați
de nimeni până la adânci bătrâneți, uită
că adevărul este o [illegible]
[illegible], că libertatea este una și indivi-
zibilă, că perfecționarea se poate obține
numai prin cultură, informație și dialog
neîngrădit de frică sau de ignoranță,
[illegible], [illegible]
uită că oamenii au dreptul să trăiască
nu să [illegible] ...
etc.. etc..

Să-l promovăm!

// N.n. Articolul a apărut în „[illegible]”!

În altă ordine de idei musafirul se referă la Petroniu Popescu din [illegible] care, tot pus cu „[illegible]" nu se face că „[illegible]". S-au găsit documente printre care „[illegible] de presă internă" din [illegible] de psihiatrie sînt semnate de D. Popescu.

Cel. afirmă că Emisiunea Internațională a relevat aceea că [illegible] C. Popescu s-a ocupat și de cazul lui Calciu.

Inf. se referă la [illegible] lui Calciu către E.L. [illegible] al cărei conținut l-a impresionat [illegible].

Inf. și-a mai ascultat până acum 10 predici. Excepționale!

Cel. este de acord și cu critica adusă de [illegible] că preoții nu se comportă așa cum trebuie.

V- și până aci s-a mai fost cum a fost dar acum e să înceapă să fie pregătite de CEZAR [illegible] de [illegible] pe care i-a numit [illegible] patriarhului [illegible] și [illegible].

Cel. continuă să relateze ce-a mai auzit la E.L. ce-l laudă pe [illegible] cu predicile pe care le citește.

Referindu-se la patriarh [illegible] afirmă că acesta a realizat „un [illegible] pastoral" ce poate chiar mai mult, „s-ar putea să se [illegible]" [illegible] care mai [illegible] să-i [illegible] ce [illegible] patriarhului sînt ROMAN și [illegible].

[illegible] adaugă că de la Roman a aflat el despre Calciu că Roman e așa de [illegible] încît [illegible] fără să le mai citească [illegible] ar ieși la [illegible].

Apoi musafirul [illegible] de [illegible] la emisiunile de la „E.L." încît El [illegible] acesta [illegible] [illegible] și [illegible] de [illegible].

În discuția despre [illegible] la [illegible] constată că „politica e murdară [illegible]".

Revenind la patriarh [illegible] afirmă că acesta [illegible] conducerea statului [illegible].

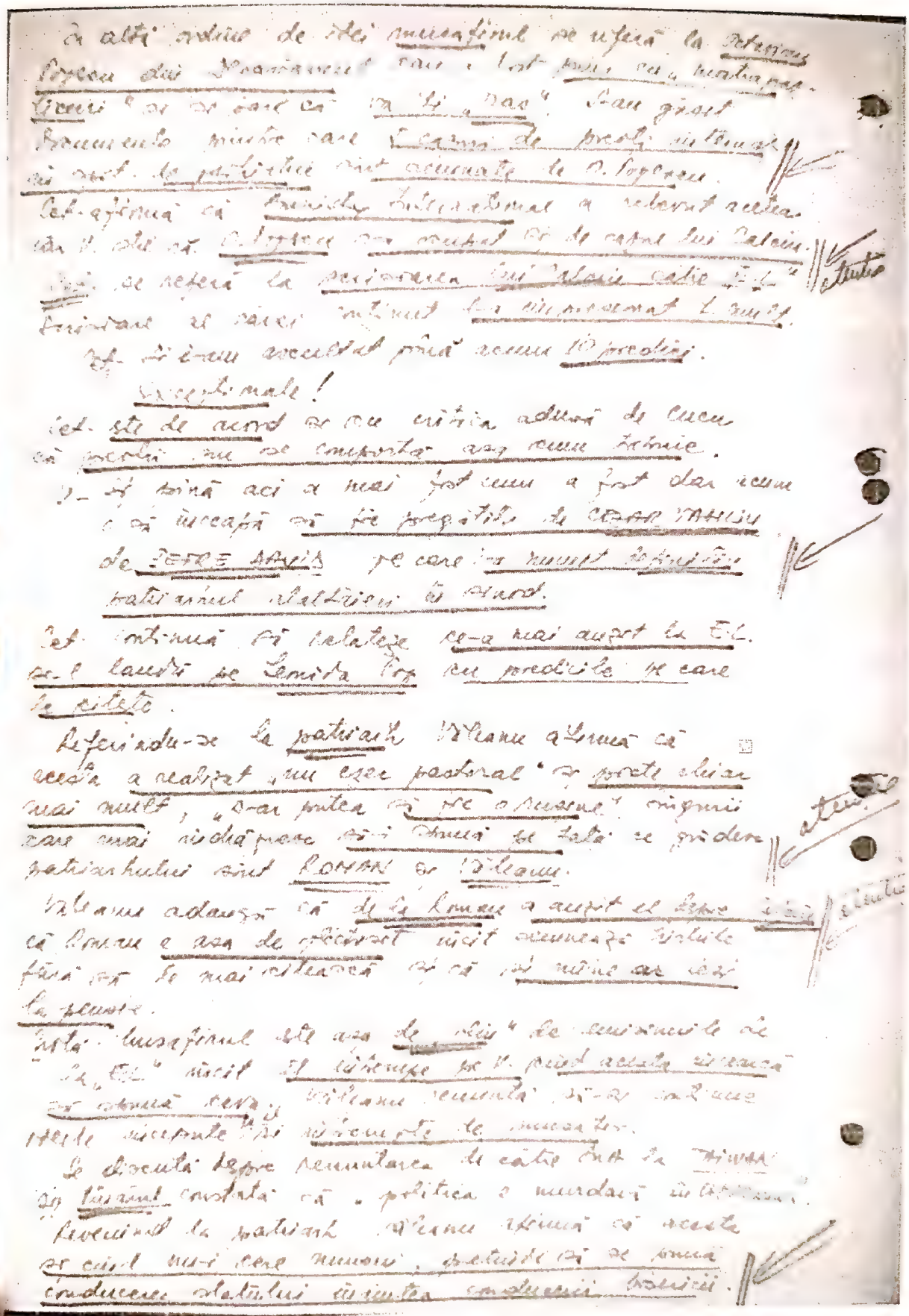

(12)

Cet. trece la edituri și afirmă că „Suimeneu” și „Cartea [illegible]” [illegible] pt. a-l trece în [illegible] de editări; a fost [illegible] de acest gest.

V. consideră că e posibil să se facă asta pt. a nu i se da [illegible] ocazia să se plângă că nu i s-au editat [illegible].

În continuare V. relatează că ieri s-a [illegible] cu [illegible] — în legătură cu cartea sa și au discutat [illegible] cu IOANA [illegible]. Este vorba de o reeditare a lucrării lui V. „Teatru comentat”.

Referitor la romanul său V. a aflat că va apare în martie sau cel mai târziu în aprilie a.c.

Se discută despre circulația defectuoasă a corespondenței. (n.n. s-a mai dat)

V. – Fratele meu și-a deschis căsuță poștală după ce a constatat că scrisorile mele [illegible] veneau lui erau luate de copiii din [illegible] pt. timbre.

Cet. – Da, e și asta o chestie.

Se mai discută despre plecarea lui ANTONIE și NICOLAE în străinătate. V. afirmând că nu știe care-i motivul acestor [illegible].

Se revine la Calciu cet. îi laudă predicile care combat ateismul.

Discuția o întrerupe V. care se duce să aducă niște gustări.

Cet. se referă la niște știri de la [illegible] care stă la Los Angeles și care i-a scris că la San Francisco există un sindicat al scriitorilor [illegible] dacă prezinți documente de atestare [illegible] [illegible] [illegible] la publicarea.

V. începe să povestească [illegible] [illegible] o cetățeancă venită să-și vadă fiica măritată cu fiul lui Brolumbas. [illegible] aducându-și aminte de cea care dezvăluie [illegible]

vestimi!
la copii!
[illegible]

studii!

Aici un [illegible] pt. identificare [illegible] vedete
[illegible]

Vălcanu nu mai revine la cele spuse anterior.

În altă ordine de idei V. afirmă că autorul are obiceiul să intre neanunțat în [illegible], să se afișeze între [illegible] să se asocieze la tot ce se petrece, indiferent dacă e privit sau nu, dar așa 2-3 ore în timpul [illegible].

Referitor la concursurile lui V. obținute de autorul [illegible] [illegible] că cel care [illegible] să ofere [illegible] [illegible] ulterior a denunțat i-a spus că se teme de represalii din partea lui autorului.

Întrebat de cine erau luate concursurile și [illegible] că victoriile i le adresează patronului dar erau ale sale personale.

V. declară că nu-l interesează de fapt conținutul concursurilor obținute și faptul că acestea existau într-un dosar, aveau rezoluții.

Î - O face el este printr-un [illegible] pe care-l operează în complicitate cu [illegible] de la [illegible] ... ca un interes personal sau dacă are permisiunea cuiva!

Cpt. - Sau dacă e pus de cineva

V. - Nu, permisiunea cuiva! Că pus de cineva, e mai greu, că... mă gândesc la un lucru, dacă securitatea ...... o face și singuri [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] de [illegible] se sunt o parte din [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible], [illegible] la [illegible] să [illegible] și [illegible] drumul. [illegible] [illegible] pentru orice [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] unde mergi ...... [illegible] [illegible] [illegible] respect. [illegible] decât dacă din [illegible] [illegible] că [illegible] în [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] că [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

V. [illegible] că autorul care este [illegible] pe el [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

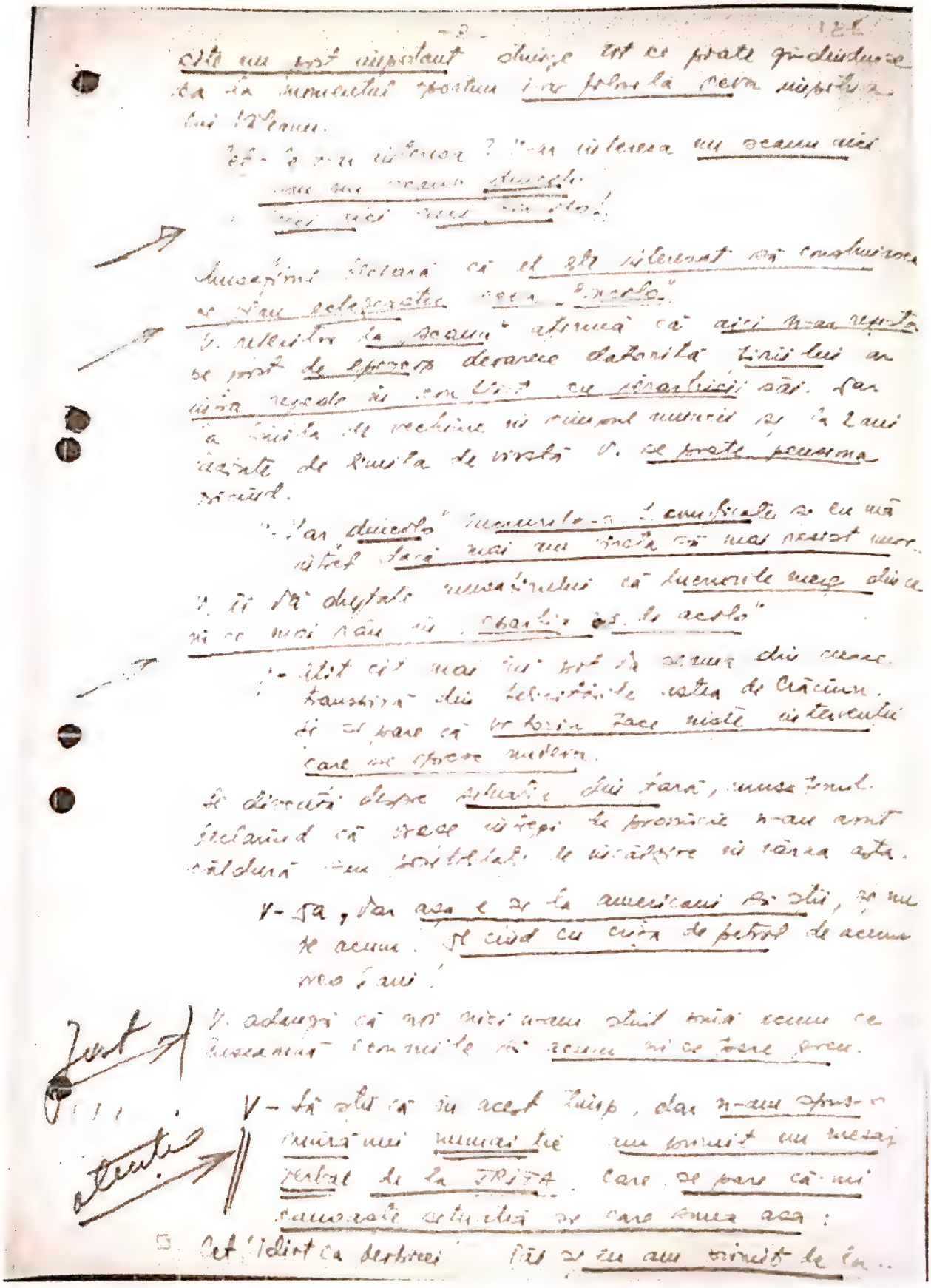

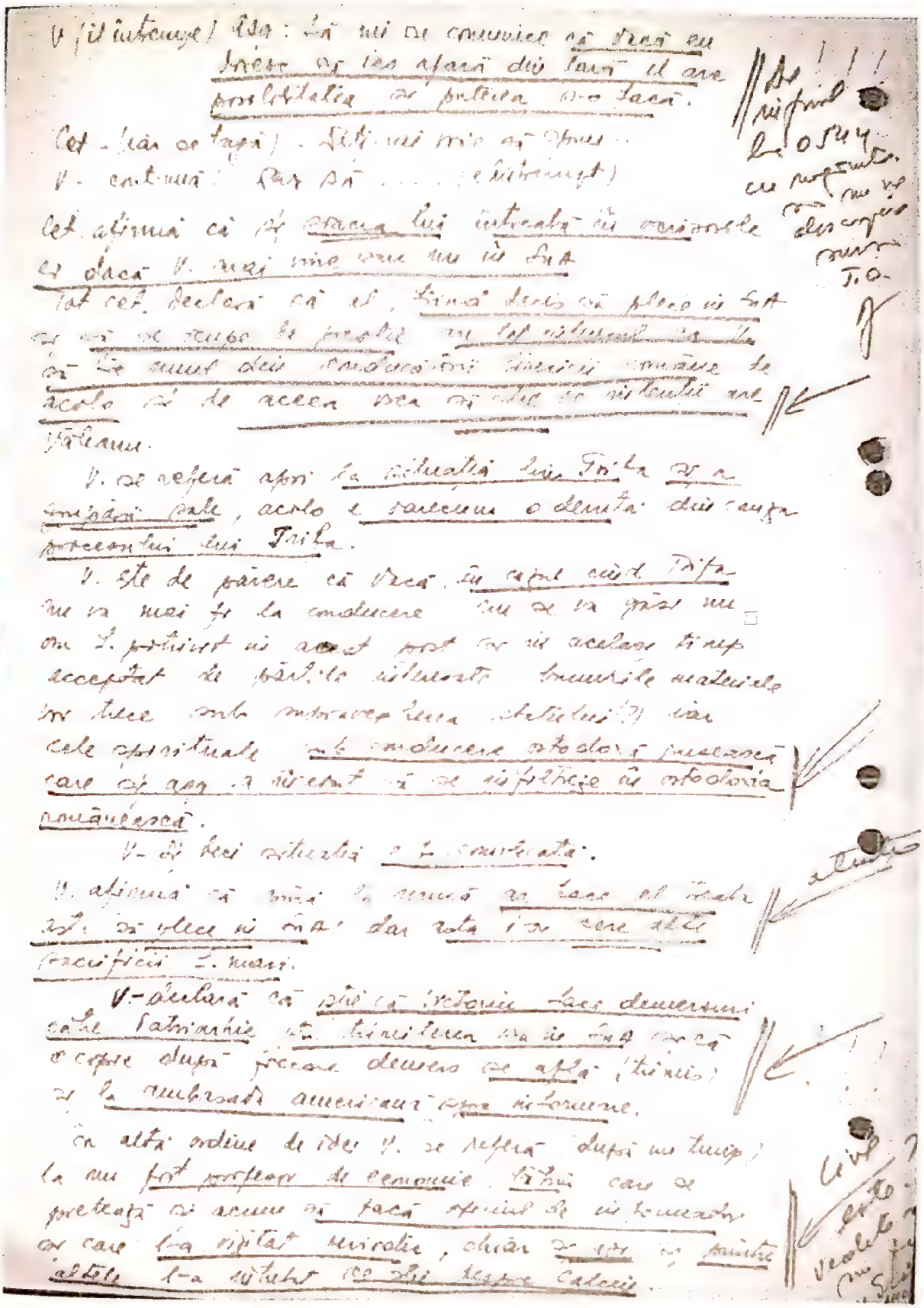

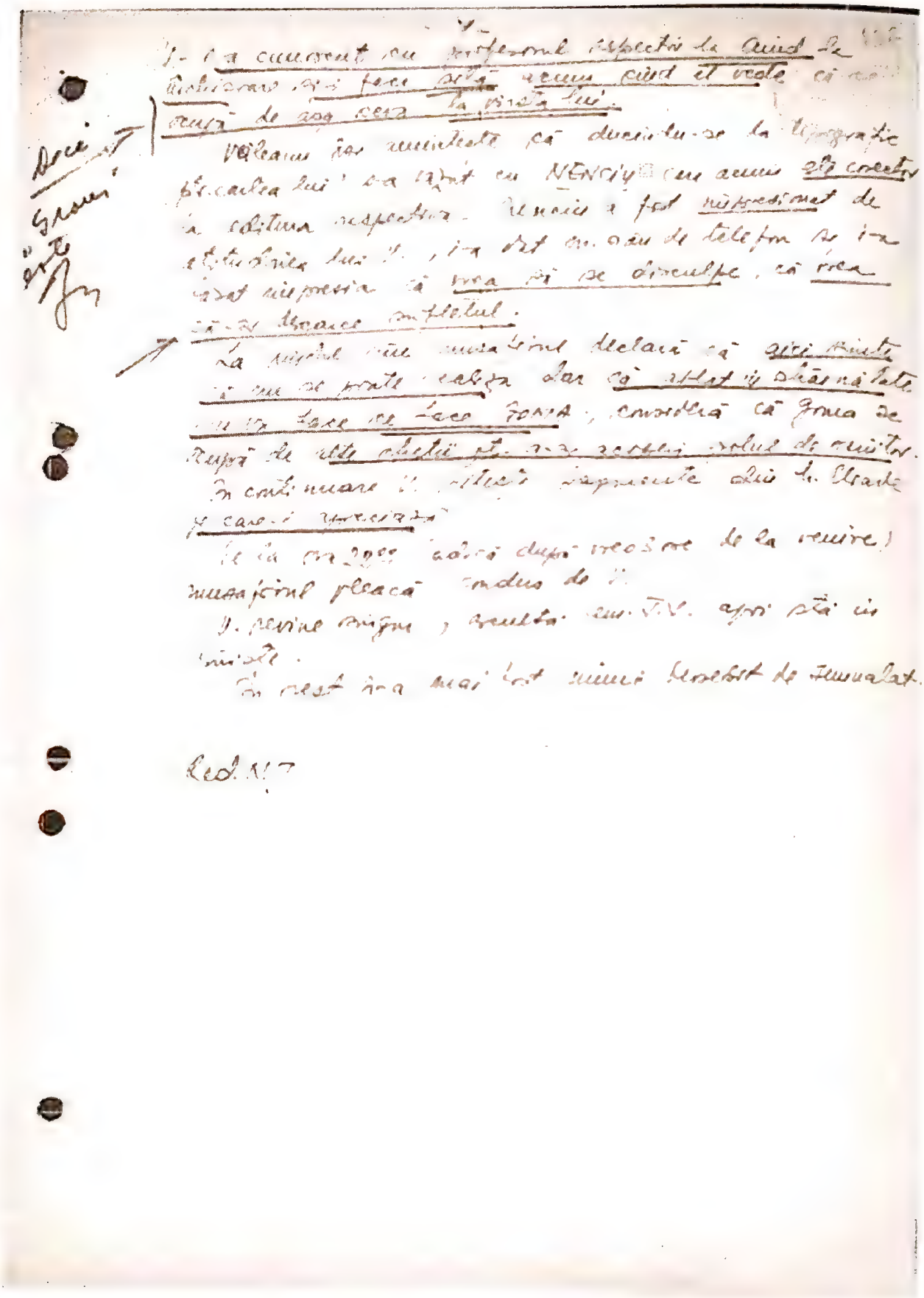

Red. N.T.

Scanned with OKEN Scanner

Red. Lb. Rom
Vh Lie 8/2
Vh post 8/11

0639 8.T
00 25 I 24
15.01.29

9.01.29
STRICT SECRET
E unic
0810/132

Ajut
Cpt. Vasilescu
01.02 1929

Arc 12½

CHEMAT

Vreau stirula cu „BARBEAU".

Spui dirului meu că Barbeau plecă cu
VESTEA ultimă undeva ziua Proiectă ce vine
acasă în cursul acelei zile.

Vreau ceva ce să fulgere că nu mai este
zi din ani ce sosească mâi mâine.

S- îi fie indicată Asiaș aici
ce să mai strecură lângă carte nou aceasta
zi ce exista.

Tw Barbeau
Ideți matrimoniale
cu. Eu voi la
ați a-i deschide
ITO
dii-l să-i ajut
cu

dacă credeți că e bine să fie
de la mine de la Ajut
cu mine Vasilescu

CHEMAT

Vreau stirula cu „MARBEAU" pentru
Romana Ștefan" să despre sentimentul când
ce să mai mărdere să. ce Pentru ce înțeleg
Ștefan"

Scanned with OKEN Scanner

Cet. declară că el va face o mișcare la Uniunea Scriitorilor în care să cere [illegible] să fie [illegible] și [illegible] ca scriitor și să i se dezvăluie impostura acestuia.

I. – Ți se pare că impostura e de o viață întreagă.

I. a aflat că nici „[illegible]” [illegible] de la autor că le CRONICA, ... Eugen Barbu!!

Cet. face o paralelă între PETRE DAVID, un alt impostor ca Eugen Barbu. Petre David, „omul lui Antonie” lucrează la Patriarhie;

Cet. afirmă că săptămâna viitoare se va vedea cu mai mulți scriitori și cu această ocazie îl va ruga pe Șerban Cioculescu care-i [illegible], „să-i arate lui PREDA toată chestia cu Romanul”.

Cet. – Să-și facă chiar un mic scandal. Eu nu văd [illegible] la Tipografie cu el.

I. – Cu ce roman?

Cet. – Romanul [illegible].

I. – Păi nu știe de Preda.

I. declară că Preda și ce a [illegible] i-a arătat și el [illegible], și [illegible] nu știe ce-ar putea face Preda la tipografie.

În altă ordine de idei, cet. îi promite lui V. că merge într-o zi [illegible] la CIOBANU care i-a [illegible]. V. este de acord.

Se discută apoi despre articolul lui Cioculescu despre Arghezi, apărut în „Luceafărul”.

I. îl critică pe Cioculescu și consideră că nu-și are [illegible] care au [illegible] să scrie despre Arghezi, pe care el (V.) îl cunoaște foarte bine.

Cet. vrea să-l vadă pe [illegible] mai are [illegible] amănunte de chestii [illegible].

[illegible] relațiile lui [illegible] și [illegible] a făcut cerere de plecare în străinătate, pentru

atenție

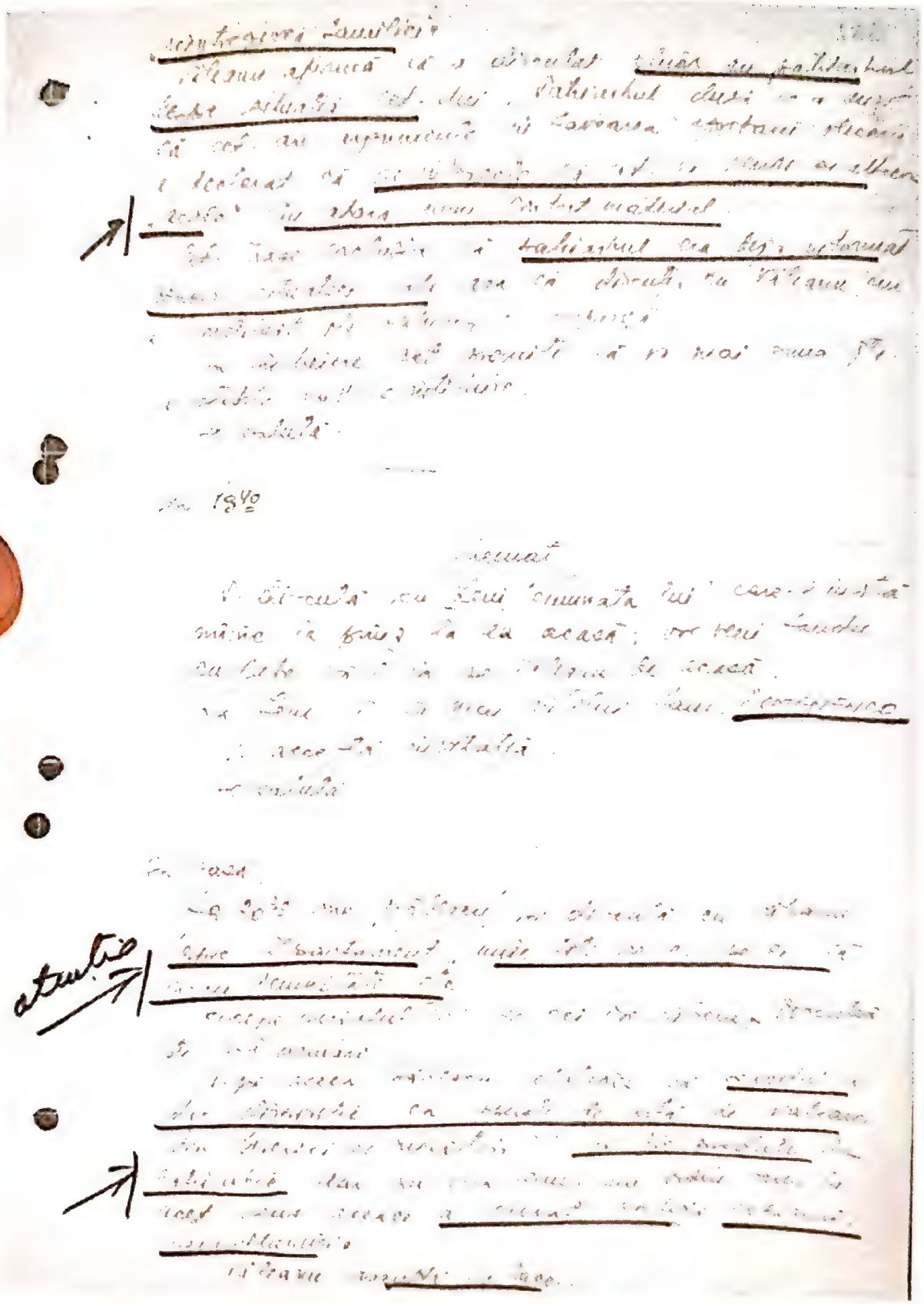

Bălcescu afirmă că a discutat și cu patriarhul și a căutat să-l convingă că în acest mod există pericol să se [illegible] ceea ce de mare [illegible] căci nu [illegible] mai [illegible] că [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] din [illegible] [illegible] celelalte [illegible] [illegible] [illegible] de Bălcescu. Patriarhul [illegible] [illegible] patriarhului în [illegible] Bălcescu interesanta.

[illegible] pierdut său salariu declară că recent a constatat, întâmplător, văzând statele de salarii, că el ia jumătate din salariul ce i se cuvine legal, adică mai puțin decât un corector.

Se pare că Bălcescu va renunța să mai plece acum din București din cauza vremii nefavorabile.

---

14. I. 1979 : [illegible]

Ss. Cpt. N. J.

Red. din Dl. Raiu.
Nr. file: 1/1
Post: 38/IT

15.I.1979
Strict secret
Exemplar unic
Ind.: 0800/132

U.M. 0 ...
nr. 307341
din 16.I.1979

nr. 0019 5

„VĂLEANU"

canal:

PAUL EMANUEL vorbește cu VĂLEANU.

132

P.E.: - Vreau numai să vă spun că, asta a făcut o scrisoare către C.C., Securitatea și Uniunea Scriitorilor.

Văleanu îl ascultă. În continuare PAUL relatează divergențele care au apărut la Uniunea Scriitorilor, ședința de consiliu. (ss: el afirmă că MARIN PREDA și REBREANU au spus că: „nu mai pot să mai stea sub același acoperiș cu un hoț" → cred că se referă la EUGEN BARBU).

PAUL explică faptul că MARIN PREDA, REBREANU și el sunt printre cei care au semnat această scrisoare. Prin această scrisoare ei cer ca „respectivul" să fie destituit ca scriitor. PAUL relatează că între BOGZA și BARBU sunt permanent polemici; el presupune că destituirea lui BARBU va atrage după sine multe nemulțumiri. (ss: se referă și la articolul apărut în revista „România Literară"). Văleanu îl ascultă. PAUL afirmă că această scrisoare adresată și Securității este pentru a-și justi-

publicată. Din cele relatate în continuare, se vede clar că PAUL EMANUEL este certat cu BARBU. El amintește și de faptul că BARBU, ADRIAN PĂUNESCU și ION GHEORGHE intenționează să creeze o asociație a scriitorilor comuniști.

Cei doi mai discută un timp; VĂLEANU nu comentează cele relatate de PAUL.

În final se salută.

<u>În casă</u>:

La ora 20.00, la Văleanu se află preotul <u>GHERONTE</u>. Cu acesta, Văleanu discută despre o carte ce va fi tipărită în cadrul Editurii Cor și care va cuprinde rugăciuni religioase.

GHERONTE stă cam o oră, apoi pleacă.

Văleanu lucrează în liniște.

Red. Lt. M. P.

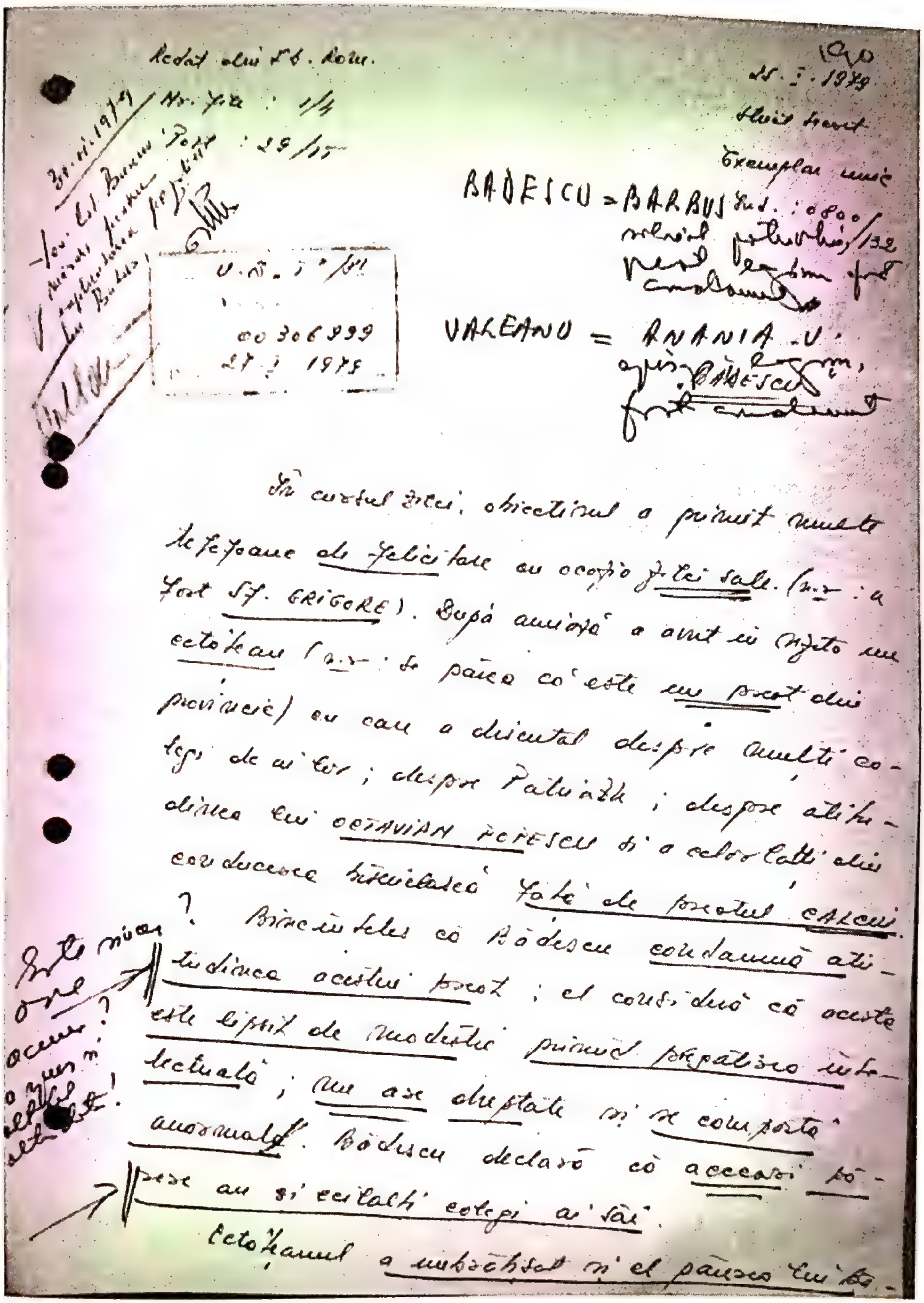

Redat din Sb. Rom.
Nr. file: 1/4
Post: 29/II

25.I.1979
Strict secret
Exemplar unic

BADESCU = BARBU

VALEANU = ANANIA V.

În cursul zilei, obiectivul a primit multe telefoane de felicitare cu ocazia zilei sale. (n.n.: a fost Sf. GRIGORE). După amiază a avut ca vizită un ectokan (n.n.: se pare că este un preot din provincie) cu care a discutat despre mulți colegi de ai lor; despre Patriarh; despre atitudinea lui OCTAVIAN POPESCU și a celorlalți din conducerea bisericească față de preotul CALCIU. Bineînțeles că Bădescu condamnă atitudinea acestui preot; el consideră că acesta este lipsit de modestie prin o [illegible] intelectuală; nu are dreptate și se comportă anormal. Bădescu declară că aceeași poziție au și ceilalți colegi ai săi.

Ectokanul a subscris și el părerea lui Bă-

descu. Seara, în jurul orei 20^{45}, la Bădescu a venit obiectivul „Vălean". Cei doi au vorbit în cadru festiv, dar restrâns, fără gazdă.

Aceasta fiind cunoscând-o de la E.L., Bădescu indignat a declarat că preotul CALCIU ar trebui închis de organele de securitate.

„Vălean" l-a temperat explicându-i că organele de securitate cunosc trecutul activitatea lui CALCIU, dar procedează cu el cum au procedat și cu GOMA, și cu alții.

Adică, el gândește că atâta timp cât acesta nu va da naștere unei organizații, el nu va fi închis; când va trece să organizeze ceva concret sau să aducă atingere statului și țării, atunci se vor lua măsuri ca atare. Apoi, ei discută despre literatură, iar în jurul orei 22^{47}, „Vălean" pleacă.

Întâlnirea a fost încheiată.

—

Red. Lt. M.P.

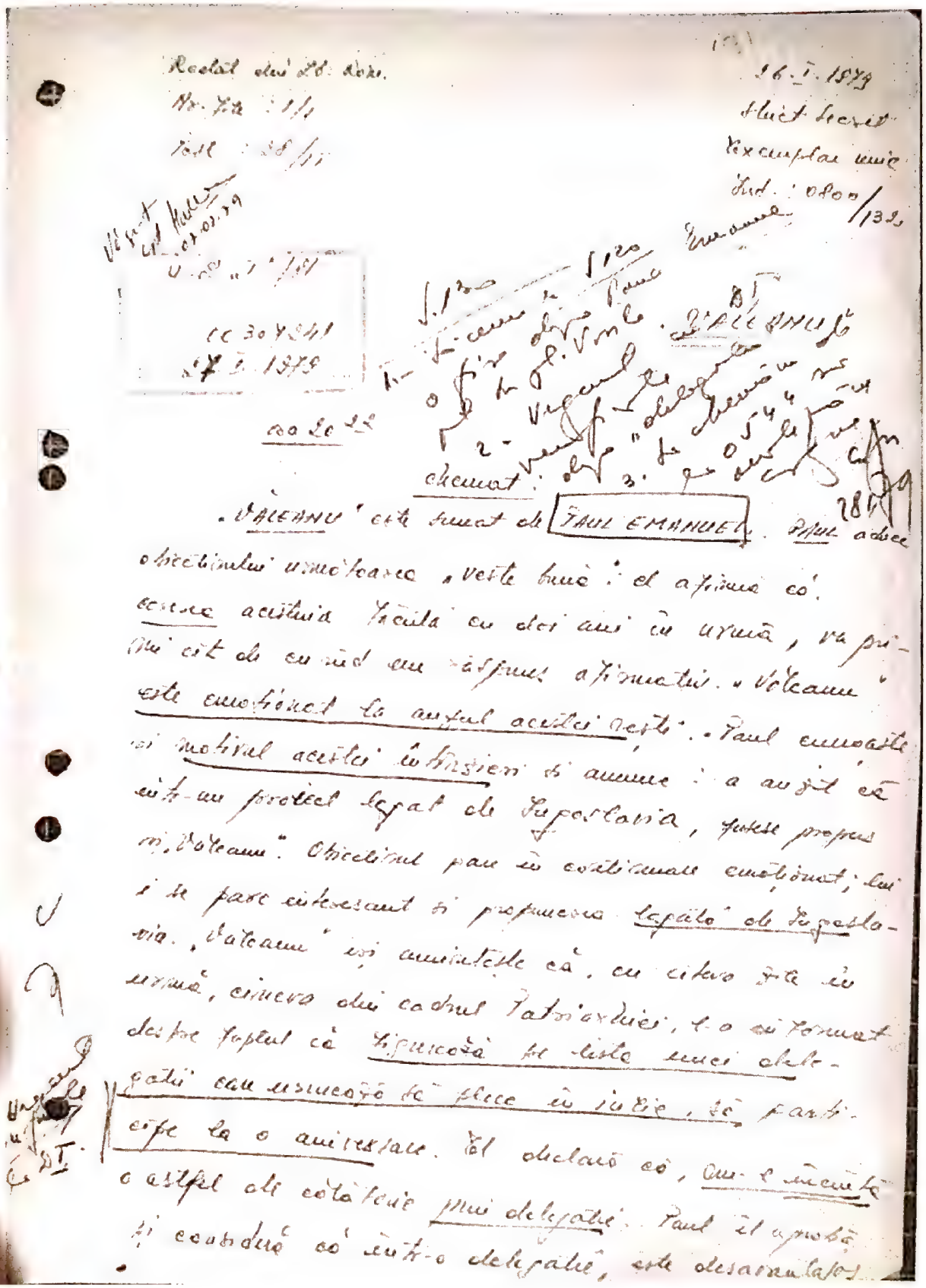

Scanned with OKEN Scanner

faptul că totul este sub profilul stabilit.

Văleanu îl aprobă și zice în alte fraze „vreau să mi se permită să-mi văd de treburile mele". În continuare, ei mai discută un timp despre literatură; preocupări literare ale celor doi interlocutori. În final, ei se salută.

Red. M. M. T

28.01.79

STRICT SECRET

Ex. unic

Obs. S.T.

10307241

29.01.79

Văzut

01.02.1979

ora 20

„VĂLEANU"

chemat

V. discută cu Paul Emanuel la început despre filmele T.V. apoi despre polemica publicată între BOGZA și BARBU (ultimele articole apărute de joi încoace!)

V. apreciază că Barbu are un articol, se umple de [illegible] ca ambiguă?

Din discuție reiese că Bogza are o înclinație anormală către bărbații tineri iar Barbu face referire la asta sub pseudonimul său în articolul lui Bogza.

Văleanu nu știa această perversiune a lui Bogza dar P.E. îi răspunde că așa este și că ultima iubire a lui Bogza e tot „nașul" [illegible]

P.E. Asta o știe toată lumea! [illegible] Florica MITROI [illegible] la Iași, [illegible]!

V. Aha!

P.E. povestește cum a observat această relație

a lui [illegible].

Cei doi interlocutori constată că această polemică s-a ținut sub orice pretenție intelectuală, nu se tratează la nivelul unor adevărați oameni ai [illegible] tineri ca ei. Pătimaș amintește polemica Blaga – Dan Botta [illegible] unui [illegible] dar o polemică de cu totul altă calitate (în anul 1942).

P.E. se referă la faptul că după 30 ani în care aproape s-au tot amintit „cârcotașii" literaturii române, era să [illegible] că atmosfera se devină putrefactă [illegible]. Confruntările și apariția lui P.E. În această atmosferă, „tinerii au o cauză obscură" de afirmare.

V. îl contrazice spunându-i că un Stănescu în plenitudinea anilor săi nu e dator să-și [illegible] repreșala: cel puțin o treaptă mai sus față de cei ce-i trecuți înaintea ei'.

*- adică nu putem refuza istoria: [illegible], curentele și ascunse.

P.E face referire la DANIEL TURCEA – „un tânăr certat datoriei și Țării [illegible]" el căruia [illegible] este f. bine dar [illegible] [illegible] care l-a dus în pragul morții dar azi Daniel Turcea nu mai e ca cel de acum 2 ani.

V. nu e de acord, consideră că D. Turcea este încă tânăr ca scriitor deci nu poate fi deja judecat.

Se discută despre ALEXANDRU care a publicat în „Luceafărul" (Cultura română) un articol „ion-Barbu" sub [illegible] titlul „Eugen Barbu".

P.E. nu se arată surprins deoarece a constatat ce a devenit Alexandru în ultima vreme. (P.E. n-a citit articolul!)

Discuția trece la Patriotism.

Problema declară că iubi a fost să iubească

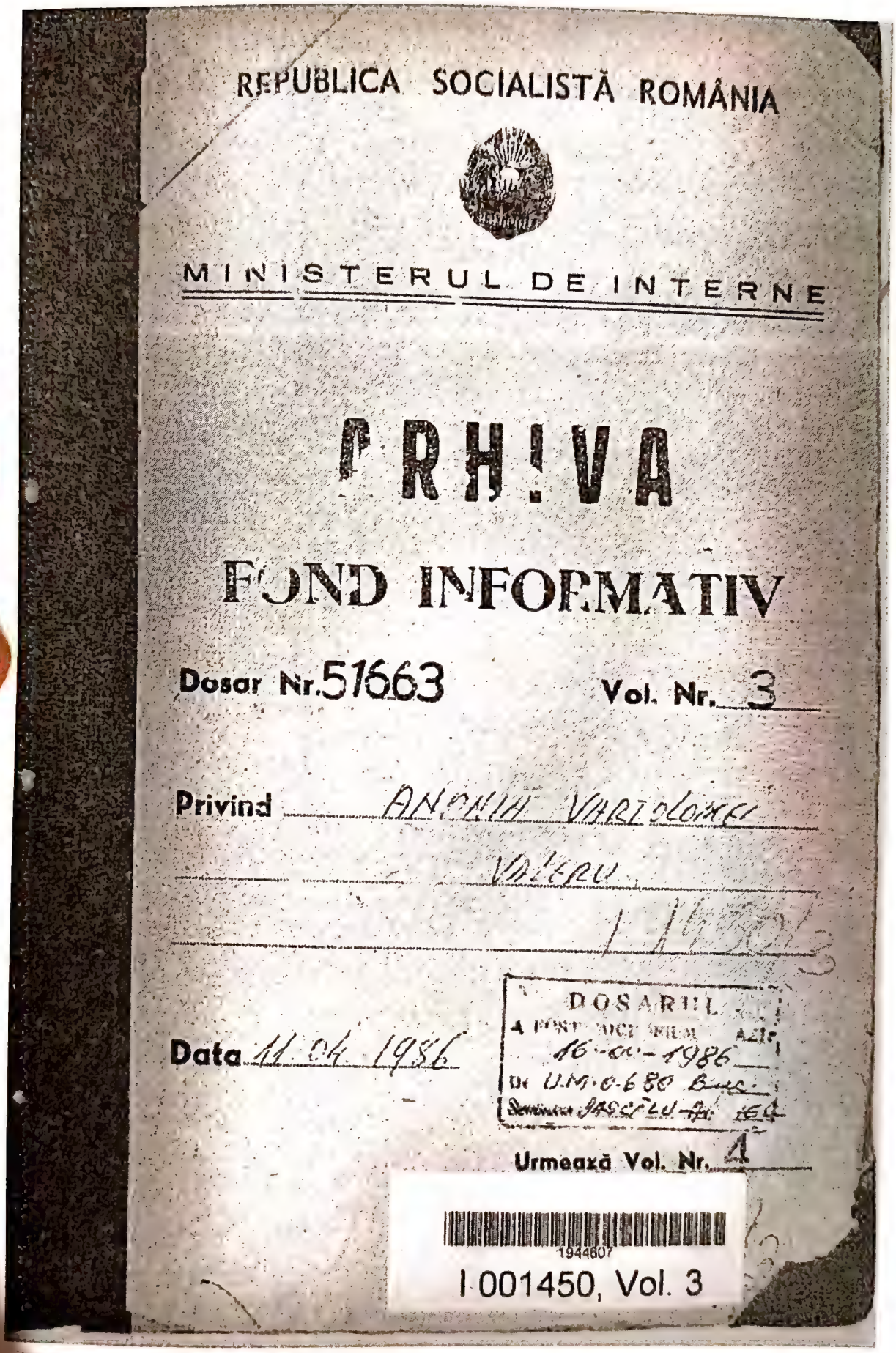

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

MINISTERUL DE INTERNE

ARHIVA

FOND INFORMATIV

Dosar Nr. 51663 Vol. Nr. 3

Privind ANONIA VARTOLOMEI VALERU

Data 11.04.1986

DOSARUL A FOST ... 16-04-1986 De U.M. 0-680 Bucu. Semnatura JASCĂLU-Al. ...

Urmează Vol. Nr. 4

1944607
I 001450, Vol. 3

Scanned with OKEN Scanner

Anexa 22

2

Ne revin în fiecare seară; e emoție de neuitat când vezi
fulgii. Nu-mi plac peisagiile, nu-mi plac pe cât de frumoase
sînt nici munții înalți - nu am citit despre ei cărți
celebre - nu -
Marile cărți "este-un labirint" - de fapt pagini alese în
revista „Flacăra". Am mai citit de el, în germană, mai
mult Tolstoi ni Dostoievski le-am citit de Pitești încoace
cam de Pitești încoace - Unele lucruri bune - Celebrele -
de care milesfiți toți - nu știu nimic -
Mai citesc acum o-mi place: „Pe urmele Stăpânului" de
Ivan Moscvin. De recent citesc cu mult interes „Limba de la
eziție! Abisul de Mauriac - farmecul de evlavie laică, fin
stil de în terasant; Copilăria, Adolescența, Tinerețea, de
Lev Tolstoi. Scrisori inedite de I. Turgheniev, traduse
din Pandemia de Tolstoi; Poezii de Șekspeare;
Însemnările de Eugen Ionescu vol. IV. Discursuri politice -
de Titulescu, etc, etc -
Azi am terminat prima frază: oare, Poezia religioasă:
pe care voiam să-l pun în această Antologie (și nu am
găsit-o încă) de Valeriu Anania mi-a spus că ar
vrea să mai scrie ceva. Mi-a spus că a terminat de
tradus cărțile de Vasilescu, Vaffi ni, Stefan Teodo-
reanu. Voiam - Mi-a spus că a terminat romanul său
despre - de ce fi - l-a publicat într-o revistă de
Patriarhie; la ce durează el - Nu i-am răspuns; i-am
spus numai că tare mi-a plăcut și mi-a rămas
în memorie, mai ales că i-am spus de pantofii
de mireasă! Mi-a dat tot felul de lămuriri și
atunci i-am spus că nu știu, să-l mai caut, că
îl cunoaște, cam așa ceva

3.

Ieri, am fost la mine, la cumătrul, care și-a schimbat pe
Stelian. A fost bine - Un fin de-al lui, un tânăr -
de un comic irezistibil, mi-a plăcut foarte

Nu mai am decât 14-20 de ani până să mă duc la Sfânta
Ana; mulți prieteni mi-au murit și alți
sînt

Cărți am în capul meu multe; unele le știu, altele le
știu tare, altele altfel

Vreau să fac o carte, de unde la bosco, la poezie
mai la urmă - Se știe, la teatru - unii -
Nu știu ce să fac cu ziua, ce raftul mi-l ocupă
Poate să nu mănânc, atunci o întreb pe Alimentară,
să-mi aducă ceva?!

Am descoperit și-am fost și mie până rău, de
mai în care - Am tot tratament, dar ce să fac eu?
Am fost rău, groaznic - pe urmă, am trecut
foarte -
Sînt multe de făcut altele; să pun pe hârtie
gândurile și poezia Colții până la bine în prez-

27 XI 1980

Scanned with OKEN Scanner

Primit : Lt.col.IONESCU H.-14o
Sursa : "IACOB"
Data : 15 dec.1980
dos.nr. 001376/52

STRICT SECRET
Ex. 1

N O T A

L-am cunoscut personal, din 1949-50, pe cînd eram elev la Seminarul Monahal Superior din Mînăstirea Neamţ, cînd a venit în calitate de inspector de învăţămînt din partea Patriarhiei. Deşi în acea vreme seminarul avea ca profesori arhierei (PARTENIE CIOPRAN, EMILIAN ANTAL, EUGEN LAIN, ATANASIE DINCA şi PAVEL SERPE), ANANIA fiind numai diacon, cea mai mică treaptă în ierarhia bisericească, spre uimirea noastră a elevilor. ANANIA ,prin cultura, tactul şi modestie, s-a impus atît de mult, că toţi profesorii arhierei l-au primit cu toată dragostea, felicitîndu-l pentru preţioasele îndemnuri, sfaturi, ce a reuşit să le dea elevilor. Din acea clipă, elevii seminarului aveau un cult faţă de ANANIA VARTOLOMEU, apreciindu-l ca pe un om deosebit ,cu vocaţie pentru slujirea Altarului,dar şi ca un om dîrz şi bun patriot.-

In vara anului 1951, l-am întîlnit pentru a doua oară la Mînăstirea Văratec, judeţul Neamţ; am slujit sf.liturghie împreună cu diaconi. Din nou l-am urmărit în tot ce spunea şi mai ales în predică, la care am rămas profund impresionat de pregătirea cărturărească împletită în chip armonios cu modestia ce-l caracterizează. Ulterior, l-am mai văzut la Mînăstirea Neamţ, venit în vizită, dar cel mai bine l-am cunoscut la Bucureşti, cînd eram student la Institutul Teologic Bucureşti - 19.53.57.-

La sărbătorile Crăciunului (1953-1954), la institut, a pus în scenă piesa "HAGI TUDOSE" şi obiceiurile străbune la care au participat intelectualitatea Capitalei,în cele 7-8 seri consecutiv,cît s-a jucat piesa.-

./.

Conferinţele duhovniceşti ce le ţinea uneori la studenţi, erau foarte interesante, că nu lipseau nici profesorii şi chiar asistau şi din oraş, diferite personalităţi şi în special studenţi de la alte facultăţi.-

Cît priveşte atitudinea părintelui ANANIA faţă de Biserica Ortodoxă Română, cît şi de stat, pe cît îl cunosc, totdeauna a mărturisit că este sub ascultare. Cît a stat în America, şi-a făcut datoria pe cît s-a putut, ţinînd seama de condiţiile de acolo. Firea lui, în diferite situaţii, îl face uneori să fie dur. Tot ce face, face din rîvnă creştinească şi românească.-

In ultima convorbire pe care am avut-o ocazional, cu privire la America, mi-a destăinuit că de 2-3 ori a făcut cerere ca să plece în America pentru a-şi aduce bagajul - cărţile etc. şi n-a primit un răspuns favorabil .Nu-i disperat, aşteaptă cu răbdare şi cînd va veni aprobarea,se va duce.-

L-am întrebat dacă nu-l tenteasă să rămînă acolo? Mi-a răspuns clar, că-i sub ascultare; dacă Biserica dispune să rămînă va rămîne sigur, dacă I.P.S.VICTORIE îl primeşte. Şi dacă va rămîne, va sluji biserica şi statul, aşa cum se cuvine.-

După cît ştiu, părintele ANANIA a fost cel care a reuşit să lămurească pe românii din America ,ca să fie ales ca episcop VICTORIE URSACHE. De aici se poate constata că nu-i vanitos pentru posturi înalte şi a căutat la vremea respectivă să soluţioneze cea mai grea problemă a Bisericii Ortodoxe Române. Aceasta mi-au spus-o ţurişti români din America, care au vizitat ţara noastră, venind pe la Putna.-

In situaţia actuală,dacă ar merge părintele ANANIA în America şi ar fi numit episcop în Canada, cred că atît biserica,cît şi statul român, ar avea numai de cîştigat; încă este în putere, are relaţii cu multe personalităţi laici şi clerici şi toate problemele noastre româneşti ar fi resolvate numai pozitiv. Aceasta-i părerea mea şi o susţin, cu toată convingerea .Cît priveşte părerea celorlalţi ierarhi din Sinod, n-aş putea şti exact. In mare, toţi îl preţuiesc şi-l stimează pentru comportarea sa. Sigur că 2-3 ierarhi nu-l agreează fiindcă l-ar umbri dacă ANANIA ar fi admis în clerul superior.-

Sursa"IACOB"

./.

Anexa 24

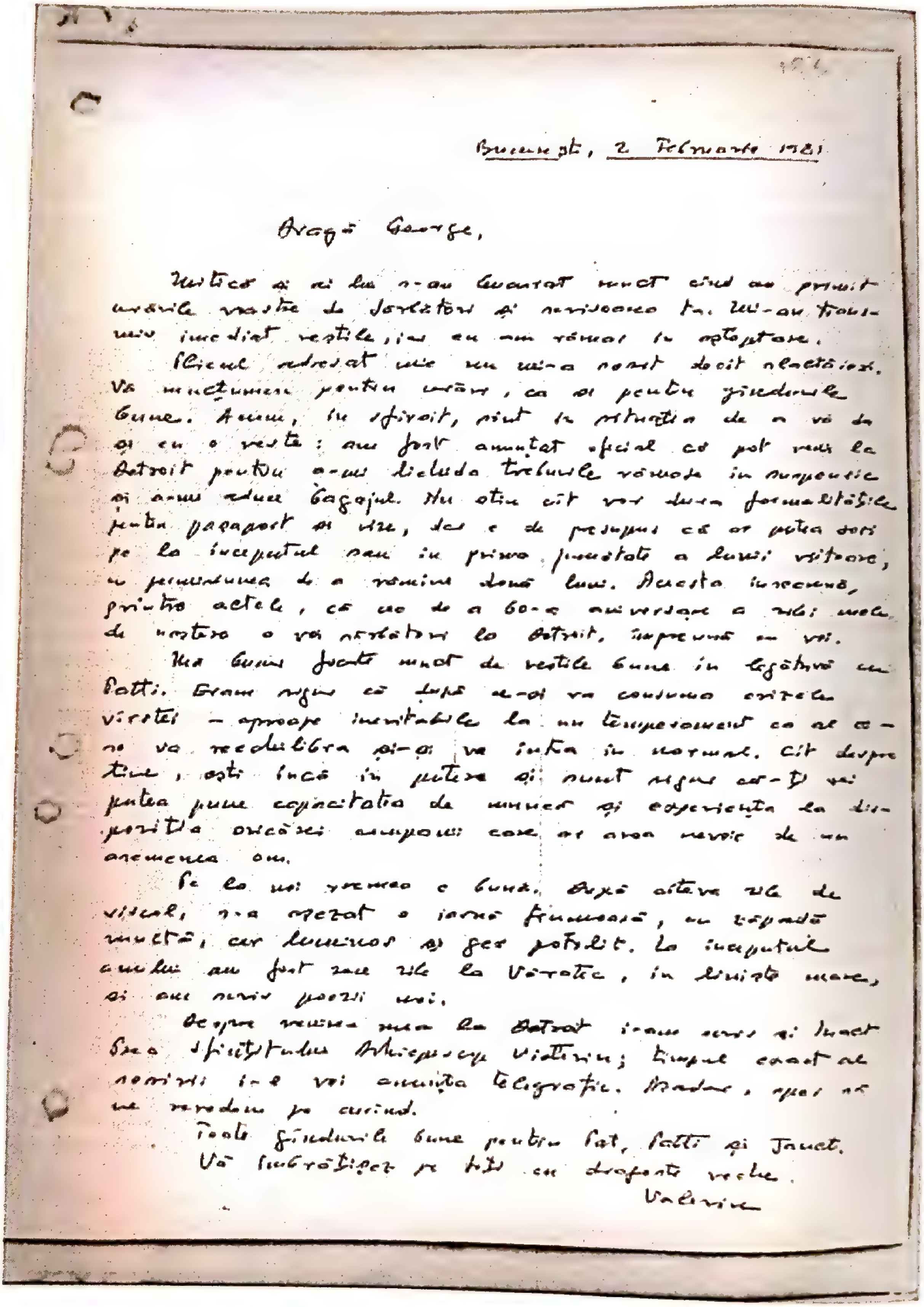

București, 2 Februarie 1981

Dragă George,

Mitică și ai lui s-au bucurat mult când au primit urările voastre de sărbători și scrisoarea ta. Mi-au transmis imediat veștile, iar eu am rămas în așteptare.

Plicul adresat mie nu mi-a sosit decât alaltăieri. Vă mulțumesc pentru urări, ca și pentru gândurile bune. Acum, în sfârșit, sunt în situația de a vă da și eu o veste: am fost anunțat oficial că pot veni la Detroit pentru a-mi lichida treburile rămase în suspensie și a-mi aduce bagajul. Nu știu cât vor dura formalitățile pentru pașaport și vize, dar e de presupus că aș putea sosi pe la începutul sau în prima jumătate a lunii viitoare, cu permisiunea de a rămâne două luni. Aceasta înseamnă, printre altele, că cea de a 60-a aniversare a zilei mele de naștere o voi sărbători la Detroit, împreună cu voi.

Mă bucur foarte mult de veștile bune în legătură cu Patti. Eram sigur că după ce-și va consuma crizele vârstei – aproape inevitabile la un temperament ca al ei – se va reechilibra și-și va intra în normal. Cât despre tine, ești încă în putere și sunt sigur că-ți vei putea pune capacitatea de muncă și experiența la dispoziția oricărei companii care ar avea nevoie de un asemenea om.

Pe la noi vremea e bună. După câteva zile de viscol, s-a așezat o iarnă frumoasă, cu zăpadă multă, cer luminos și ger potolit. La începutul anului am fost zece zile la Văratec, în liniște mare, și am scris poezii noi.

Despre venirea mea la Detroit i-am scris și Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin; timpul exact al sosirii i-l voi anunța telegrafic. Așadar, sper să ne revedem pe curând.

Toate gândurile bune pentru Pat, Patti și Janet.

Vă îmbrățișez pe toți cu dragoste veche.

Valeriu

Anexa 25

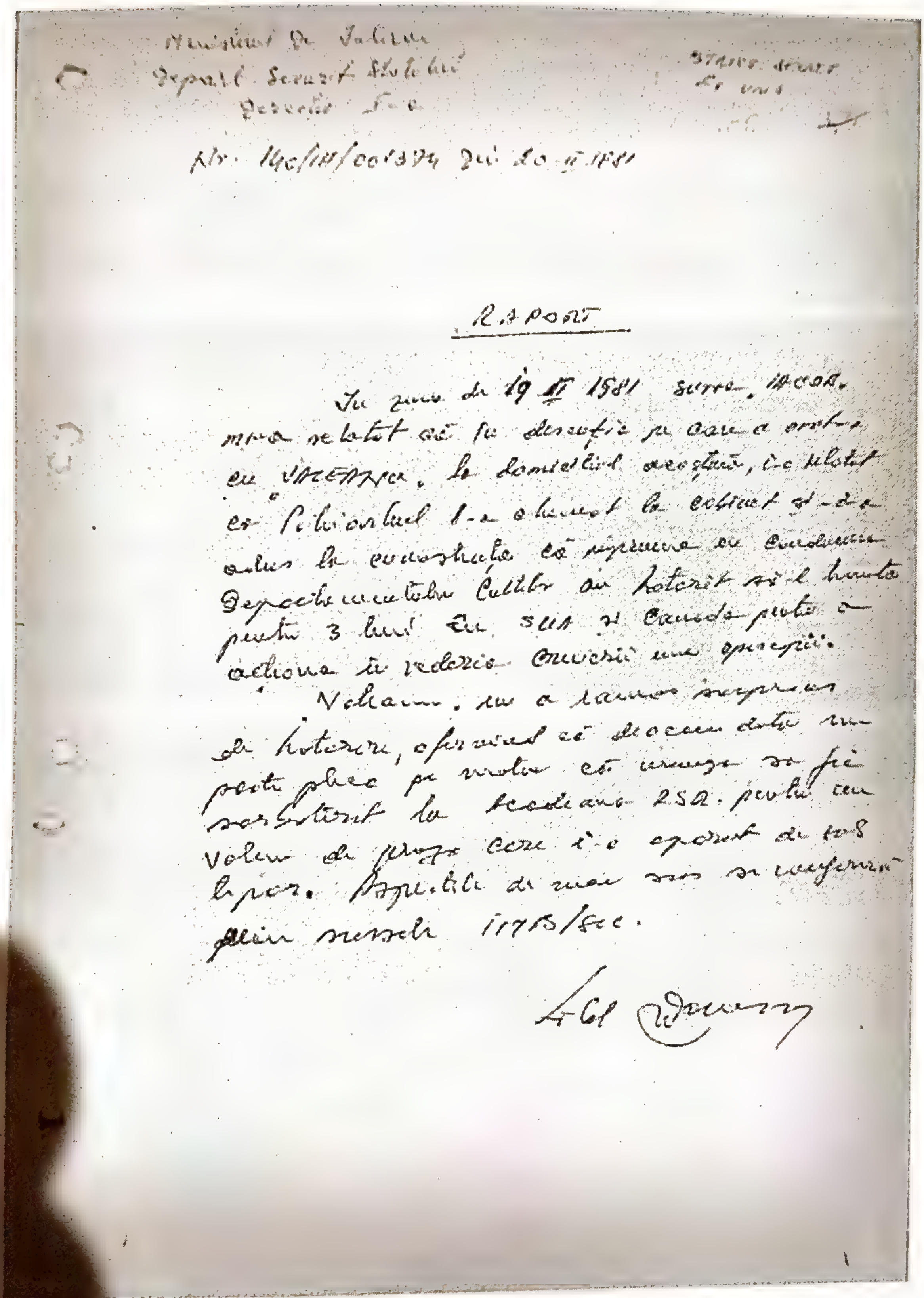

Ministerul de Interne
Departamentul Securității Statului
Direcția I-a

Strict secret
Ex. unic

Nr. [illegible] din 20.[illegible].1981

RAPORT

În ziua de 19 [illegible] 1981 sursa [illegible] a relatat că [illegible] cu [illegible], la domiciliul acestuia, [illegible] l-a chemat la cabinet și [illegible] la cunoștință că [illegible] a hotărât să-l trimită pentru 3 luni în SUA și [illegible] acționa în vederea [illegible].

Notăm, [illegible] de hotărâre, [illegible] să fie [illegible] la [illegible] RSA [illegible] volum de [illegible] care i-a [illegible]. Aspectele de mai sus se [illegible] prin nota 1178/[illegible].

[illegible]

Anexa 26

București, 5 Februarie 1984

Dragi prieteni,

De mai mult de un an plutesc într-o confuzie: două plicuri cu ștampila poștei din New York, dar fără nici o adresă a expeditorului, m-au făcut să aflu că v-ați schimbat domiciliul și că, cel puțin deocamdată, nu pot avea acces la un răspuns. Până la urmă, am apelat la amabilitatea domnului [illegible] care mi-a confirmat că vechea adresă a Dvoastră e bună.

Mai întâi vreau să vă mulțumesc, din toată inima, pentru aducerea aminte. Bunelor D-voastre urări le răspund cu aceleași urări de sănătate, pace lăuntrică, belșug în casă și spor de [illegible]. Să vă împlinească Dumnezeu toate cererile cele de folos și să vă ocrotească cu aripa dreptei Sale!

În ce mă privește, dau slavă Domnului pentru sănătate bună (în afară de frecventele mele răceli, care au făcut din mine un mare consumator de aspirină). Continui să lucrez zilnic – citind și scriind – în cele două odăițe de [illegible], pe care mi le [illegible] după [illegible], București [illegible]. 1983 mi-a fost un an bun, bun de tot, așa cum nu [illegible] să mai fi avut un altul. În iunie mi-a apărut cartea Rotonda plopilor aprinși, ale cărei 18.000 de exemplare s-au epuizat în timp record – zile și ore – și care continuă să circule din mână în mână; e cartea mea de succes total, atât la cititori cât și la critica literară. La 27 septembrie, Teatrul Național din Craiova a prezentat premiera absolută a piesei mele Greul Pământului, în regia lui Cristian Hadjiculea de la Teatrul Mic; premiera a fost mai mult decât un succes, iar piesa continuă să facă săli pline. La 24 decembrie (ca un dar de la Moș Crăciun) mi s-a conferit premiul pentru dramaturgie al Asociației Scriitorilor, asupra celor două volume de teatru Greul Pământului, apărute în 1982. Cam mult, într-adevăr, pentru un singur an; [illegible], așadar, că noul meu volum de poezii, acceptat în planul 1984 al editurii Eminescu, întâmpină de pe acum oarecari dificultăți.

De îndată ce am avut certitudinea asupra adresei,

v-am trimis, cu poșta de suprafață (la 25 ianuarie) cele două volume de Greul Pământului și un exemplar din Rotonda plopilor aprinși. Am nevoie de confirmarea unor lucruri, știind că poșta internațională și-a făcut datoria.

Sărbătorile le-am petrecut la Văratec, într-un peisaj de iarnă blândă, aproape primăvăratică. Iarna românească e bine, suprasaturată, ca de obicei, mult mai angajată ecumenic (după vizita de astă-vară în Canada); la 7 ianuarie însă am avut o criză bruscă de tensiune, care m-a îngrijorat pentru două zile; dar a trecut.

Lucrez acum la o carte de proză scurtă, Valea Carpaților, pe care o tot visez și o tot încerc de peste douăzeci de ani. S-ar putea să-mi iasă în două sau chiar trei volume, dacă voi fi sănătos și inspirat și, după vorba lui Tolstoi, din jurnalul său, s.a.m.p.v. (si Dieu me prête vie).

În lipsa unor vești mai ample și mai concrete, nădăjduiesc că sunteți cu toatele sănătoase și cu toții sănătoși, că pruncii aveți mari și frumoși, că la fereastra fiecăruia e o glastră cu trandafiri. Dar vești – nu vești – înșite vreme, nume vreme!, amintindu-vă de mica, rotunda, intima mănăstire de la schitul Pătrunsa, în preajma ...

Cu cele mai calde doruri de tot binele

V. Anania

Anexa 27

MINISTERUL DE INTERNE
Departamentul Securității Statului
Securitatea Municipiului București
Serviciul 130

STRICT SECRET
Exemplar unic
14.08.1984

APROB,

RAPORT

cu propuneri de avizare pozitivă a lui ANANIA VALERIU

ANANIA VALERIU, este născut la 18 martie 1921 în com. Glăvile, jud. Vîlcea, fiul lui Vasile și Ana, călugăr pensionar, domiciliat în București str. Brezoianu 47-49, sc. C, ap. 30 sect. 1.

Susnumitul este propus de către Uniunea Scriitorilor să participe la o conferință în R.S.F. Yugoslavia.

ANANIA VALERIU - este lucrat prin D.V.I.

Din urmărirea informativă a obiectivului nu au rezultat

aspecte deosebite, sus numitul fiind preocupat majoritatea timpului de redactarea unor cărți.

Legăturile sale cu exteriorul sînt sporadice, rezumîndu-se la corespondență, fără a primi vizite.

Evită cercurile de teologi, frecventind mai mult uniunea scriitorilor.

Avînd în vedere cele raportate:

PROPUNEM

să se aprobe avizarea pozitivă a elementului.

DE ACORD
SEFUL SERVICIULUI
mr. GRIGOROIU IONEL
20.09.1977

ofițer specialist III
cpt. Mărginianu Florin

Anexa 28

MINISTERUL DE INTERNE
Departamentul Securității Statului
Securitatea Municipiului București
Serviciul I/130

STRICT SECRET
Exemplar unic
30.09/984

APROB
Obiectivele materialele informative în comun cu Serv. 120 și 1.7, unde și documentarea activității profesionale și stabiliți un program planificat de [illegible] măsuri de închidere a D.U.I.
[illegible]
09.[illegible].1984

NOTĂ DE ANALIZĂ
în D.U.I. – „VĂLEANU”

De la ultima analiză și până în prezent situația operativă în D.U.I. – „VĂLEANU” a suferit următoarele modificări:

– „VĂLEANU” – nu mai manifestă preocupări pe linie cultică, rezumându-se la simple slujbe duminicale la biserica [illegible] în perioada cât se află în Capitală.

– Marea parte a timpului și-o petrece la mănăstirea Văratec, unde compune o serie de lucrări fără a fi vizitat.

– Cazul „VĂLEANU” – a fost scos din [illegible] conform ordinului [illegible] conducerii

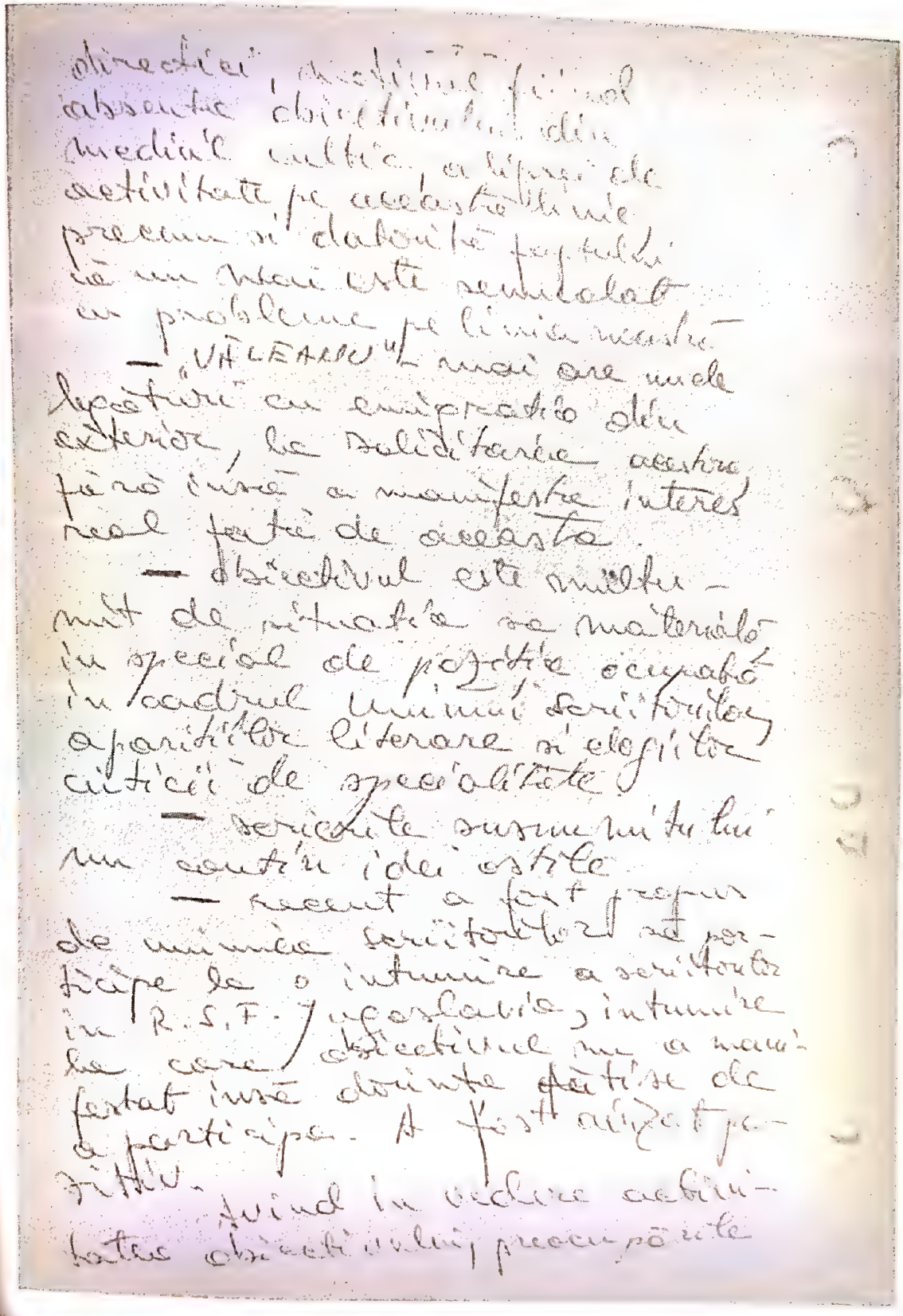

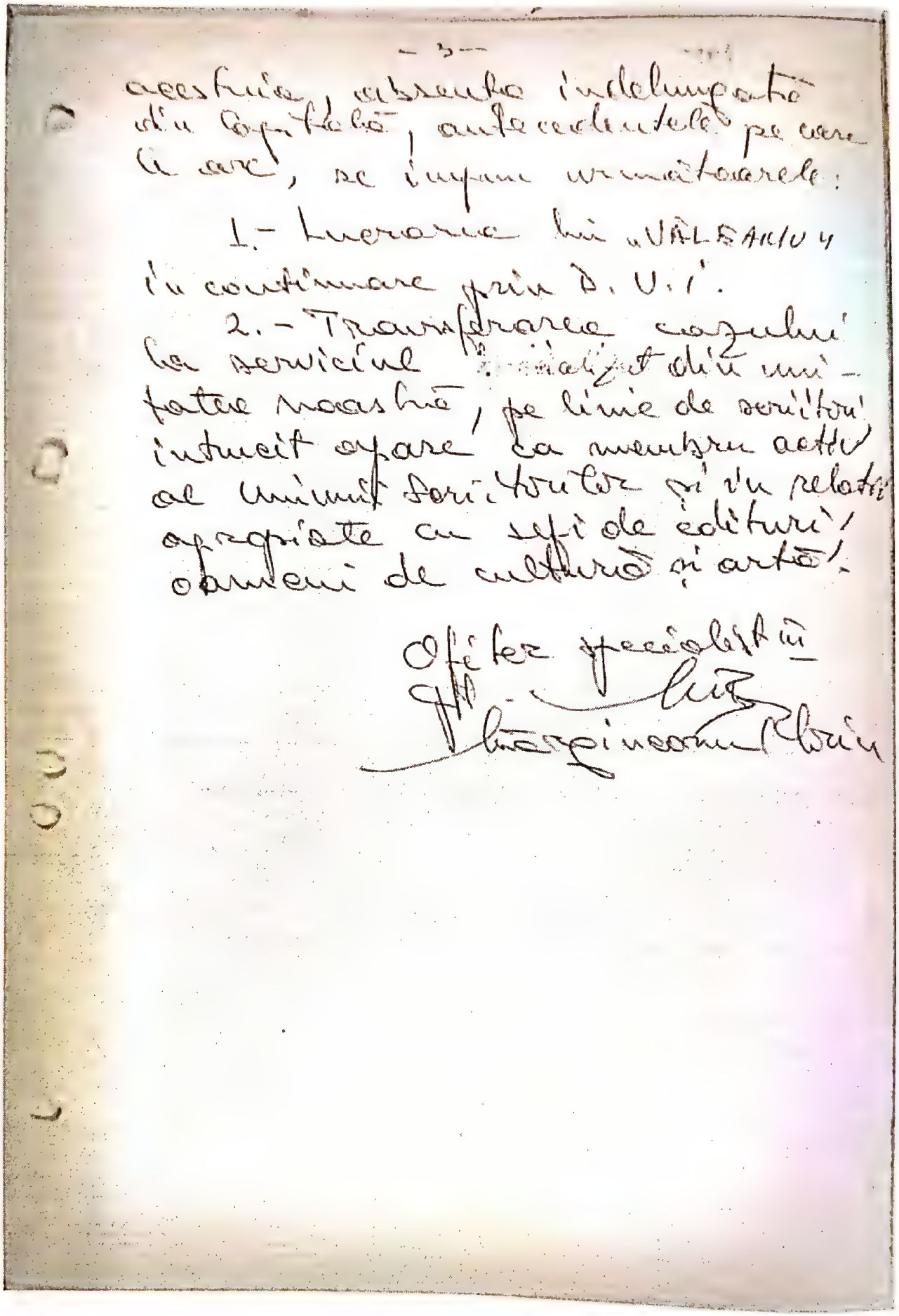

— 3 —

acestuia, absența îndelungată din Capitală, antecedentele pe care le are, se impun următoarele:

1.- Lucrarea lui „VÂLEANU" în continuare prin D. V. I.

2.- Transferarea cazului la serviciul [illegible] din unitatea noastră, pe linie de scriitori, întrucît apare ca membru activ al Uniunii Scriitorilor și în relații apropiate cu șefi de edituri, oameni de cultură și artă.

Ofițer specialist III
[illegible]
Mărginean Florin

Scanned with OKEN Scanner

PREZENTARE BILINGVĂ

N-aş vrea să intru sub incidenţa avertizării ironice a lui Umberto Eco, referitoare la multele stângăcii pe care le-ar putea face un aspirant la titlu de doctor: să fiu omul care «mută nişte oseminte dintr-un mormânt în altul», sau să realizez o colecţie de texte deja cunoscute, scrise de Valeriu (Bartolomeu) Anania, pe care să le aşez într-o formă nouă. O asemenea personalitate merită, cred eu, toată atenţia şi responsabilitatea ştiinţifică nu numai din perspectiva unei bogate opere literare, ci şi din aceea a unei biografii neobişnuite, care a generat de-a lungul timpului nenumărate nedumeriri. Valeriu (Bartolomeu) Anania a fost omul şi scriitorul care, străbătând un drum sinuos, anume făcut pentru sufletele tari, a devenit *o emblemă* a unei generaţii, *o figură* contestată şi admirată în egală măsură, un *mitropolit cărturar* care continuă şi întregeşte seria mitropoliţilor cărturari din vechime sau mai recenţi şi de asemenea un nume de referinţă în cercul marilor nume ale României secolului XX. Poate că e momentul ca, prin contribuţii serioase în acest segment, opera integrală, în măsura în care aceasta va fi disponibilă, a scriitorului Valeriu (Bartolomeu) Anania să fie evaluată în mod obiectiv nu numai prin raportare la valorile deja stabilite ale literaturii, ci şi prin raportare la contextul cultural, social şi politic în care acestea au fost scrise şi (ne)publicate. Cercetarea noastră a încercat prin analiza textelor de autor şi prin coroborarea informaţiilor din alte documente credibile să ilustreze diversitatea, actualitatea şi autenticitatea operei unei personalităţi care, conştient fiind de condiţia sa de scriitor, şi-a aşezat şi biografia sub semnul zodiei *Memoriilor*.

I would not like to be subject to Umberto Eco's ironic warning about the rich clumsiness of an aspirant to a doctor's degree: to be the man who moves "some bones from one grave to another", or to make a collection of already familiar texts, written by Valeriu (Bartolomeu) Anania, in order to put them in a new form. I strongly believe that such a personality deserves all the attention and scientific responsibility not only from the perspective of his rich literary work, but also from that of an unusual biography that has generated countless distrust over time. Valeriu (Bartolomeu) Anania was the man and the writer who, through a sinuous road, indeed made for the strong souls, became *a symbol* of a generation, *a figure* who was equally contested and admired, *a scholarly archbishop* who still continues and completes the series of older or more recent scholarly archbishops, also being a great name in the Romanian circle of the important names of the 20th century. Perhaps it is time, by means of serious contributions to this segment, that the complete works, as far as they are available, of the writer Valeriu (Bartolomeu) Anania to be objectively assessed not only by reference to the established literary values, but also by

reference to the cultural, social and political context in which they were written and (not) published. The present research has attempted, by analyzing the author's texts and by corroborating the evidence from other credible documents, to illustrate the diversity, actuality and authenticity of the work of a personality who, conscious of his condition as a writer, placed his biography under the sign of his *Memorii (Memoirs)*.

BIBLIOTECA

Scanned with OKEN Scanner

În aceeaşi colecţie au apărut:

Charlotte Sibi (ediţie bilingvă), Olivier Dumas
Eugeniu Coşeriu • Pagini de exegeză şi de reconstrucţie biografică, Johannes Kabatek
Ioan Di Cesare. Un aviator de elită în arhivele Securităţii, Daniel Focşa
Necunoscutul prinţ Matila Ghyka şi lumea sa, Vasile Cornea

Scanned with OKEN Scanner

LIBRĂRII în care puteţi comanda cărţile editurii *Institutul European*
(selectiv)

ALBA-IULIA
Librăria *Humanitas*, str.1 Decembrie 1918, bloc M10, tel. 0258826007

ARAD
Librăria *Corina*, str. Mihai Eminescu nr. 2, tel. 0257284749
Libraria *Artium*, str.Aurel Vlaicu nr.10-12, Artium Center Arad, tel. 0732003066

BRAŞOV
Librăria *ST O Iosif*, str. Mureşenilor nr.14, tel. 0268477799
Librăria *Ralu*, str. Republicii nr. 54, tel. 0268411508
Librăria *Cărtureşti*, Piaţa Sfatului nr. 20 (Mureşenilor spre Schei), tel. 0368409015

BUCUREŞTI
Librăria *Mihai Eminescu*, Bd. Regina Elisabeta nr. 5, tel. 0213158761
Librăria *Verona*, str. Pictor Artur Verona nr. 13 -15, tel. 0732003002
Librăria *Kretzulescu*, Calea Victoriei, nr. 45, tel. 0213135035
Librăria *Qunet*, str. Edgar Qunet, nr 9, tel. 0213110646
Librăria *MTR* (Muzeul Ţăranului Român), Şoseaua Kiseleff nr. 3, sector 1, tel. 0314251480
0732 003 015
Libraria *Afi Palace* (Cotroceni Mall), Bd.Vasile Milea nr. 4, sector 6, tel. 0734554426
Librăria *Băneasa* (Shopping Mall), Băneasa Shopping City etaj 1, Şoseaua Bucureşti-Ploieşti, 42D, tel. 0734554 445
Librăria *Cărtureşti* (Promenada Floreasca), Calea Floreasca nr. 246 B, sector 1,
tel. 0734 554 444
Librăria *Humanitas* (Auchan) ,str. 1 Decembrie 1918 nr. 33 A, tel. 0213452202
Librăria *Humanitas Cişmigiu*, Bd. Regina Elisabeta nr. 38 , tel. 0213114001
Librăria *Humanitas GDS*, Str. Calea Victoriei 120, vizavi de Magazinul L'Oreal,
tel. 0212128821
Librăria *Bastilia*, str. Independenţei nr. 315-317-319,OB LD, nr. 18, sector 6, tel. 0213154314

CLUJ
Librăria *Logos*, Republicii nr. 11A, tel. 0264590297
Librăria *Cărtureşti* (Iulius Mall), str. Al.Vaida Voievod nr. 53 -55, Iulius Mall, Parter,
tel. 0732 003 008
Librăria *Book Corner*, str. Eroilor, nr. 15, tel. 0264 450130
Librăria *Humanitas „Nicolae Steinhardt"*, Str. Universităţii nr. 4, tel. 0264439475

CONSTANŢA
Librăria *Cărtureşti* (City Park Mall), B-dul Al. Lăpuşneanu nr. 116C, City Park Mall, Parter, tel. 0341462879

GALAŢI
Librăria *Humanitas*, Str. Domnească nr. 45, tel. 0236468822

IAŞI
Librăria *Casa Cărţii*, Bd. Ştefan cel Mare nr. 56, tel. 0232270610

Scanned with OKEN Scanner

Librăria *Junimea*, Piaţa Unirii nr. 4, tel. 0232412712
Librăria *Esculap*, B-dul. Independenţei nr. 22, tel. 0232270479
Librăria *Avant Garde*, str. Lăpuşneanu nr. 16, tel. 0332408447
Librăria *Cărtureşti* (Palas Mall), str. Ştefan cel Mare şi Sfânt nr.1 A, tel. 0734554439
Librăria *Cărtureşti* (Iulius Mall), str. Tudor Vladimirescu nr. 2, Iulius Mall, etaj 2, tel. 0732 003 005
Librăria *Humanitas Piaţa Unirii*, Piaţa Unirii nr. 6, tel. 0232 215 568
Librăria *Humanitas* (Centrul Comercial Felicia), Str. Bucium nr. 36, tel. 0232 239698

ORADEA
Librăria *Humanitas „Mircea Eliade"*, Bd. Republicii, nr. 5, tel. 0259472955

PIATRA NEAMŢ
Librăria *Humanitas*, Piaţa Ştefan cel Mare nr. 15, tel. 0233 212 015

PLOIEŞTI
Librăria *Humanitas*, Piaţa Victoriei nr. 3, tel. 0244 519 475
Librăria *Cărtureşti*, Afi Palace Ploieşti, Parter, str. Calomfirescu nr. 2, tel. 0734554 446

SIBIU
Librăria *Humanitas „Constantin Noica"*, str. Nicolae Bălcescu, nr. 16, tel. 0269211434
Librăria *Habitus*, Piaţa Mică nr. 4, tel. 0269 250 383

SUCEAVA
Librăria *Cărtureşti*, Calea Unirii, nr. 22, Iulius Mall, tel. 0330803086

TIMIŞOARA
Librăria *Humanitas „Emil Cioran"*, str. Mercy nr. 1, tel/fax. 0256433180
Librăria *Cărtureşti Mercy*, str. Mercy nr. 7, tel. 0356 458210
Librăria *Esotera*, str. Lucian Blaga nr. 10, tel. 02564311340
Librăria *Cărtureşti*, str. Demetriade nr.1, extindere Iulius Mall, et. 1, tel. 0356459855; 0732003007

Librării ON-LINE

www.euroinst.ro
www.librarie.net
www.librariaeminescu.ro
www.libris.ro
www.emag.ro
www.cartedesucces.ro
www.edicart.ro
www.elefant.ro
www.carturesti.ro
www.extracarti.ro
wwww.humanitas.ro

Scanned with OKEN Scanner

Peregrin pe vasta întindere a operei și biografiei lui Valeriu (Bartolomeu) Anania ai permanenta senzație a pelerinului modern, tributar unei alte paradigme culturale, chemat să vibreze la o frumusețe de altădată care are multe de transmis unei lumi parcă mai grăbite și mai departe de simplitate. O cercetare amplă care să privească opera lui Valeriu Anania, nu doar din perspectiva scrierilor artistice nu s-a realizat. Probabil este încă devreme. Nenumărate texte ale autorului încă așteaptă să fie tipărite, cercetate și, într-un context academic, să fie scoase la lumină pentru cititorii care nu sunt puțini.

Pe de altă parte, orice analiză a unei opere nu ar putea fi completă fără o încercare de recuperare a biografiei. Ori a vorbi despre biografia lui Valeriu Anania în termeni definitivi este cel puțin un demers iresponsabil. Nu doar din perspectiva personalității sale, ci, mai ales, din convingerea că încă mai sunt multe documente de consultat și multe situații de deslușit. Așadar, comparativ cu atenția de care au beneficiat alți scriitori, puțini cercetători s-au aventurat într-o incursiune definitivă și holistică în opera lui Valeriu Anania. În plus opera lui Valeriu Anania este diversă și complexă. La finalul drumului mi s-a părut că personalitatea acestui om se aseamănă cu cea a unei albine care, din toate unghiurile lumii, acolo unde a fost purtat de rosturile pe care le-a trăit, a cules nectarul cultural specific fiecărei zone, așezându-l cu grijă în stupul propriei ființe.

Constantin Petrea

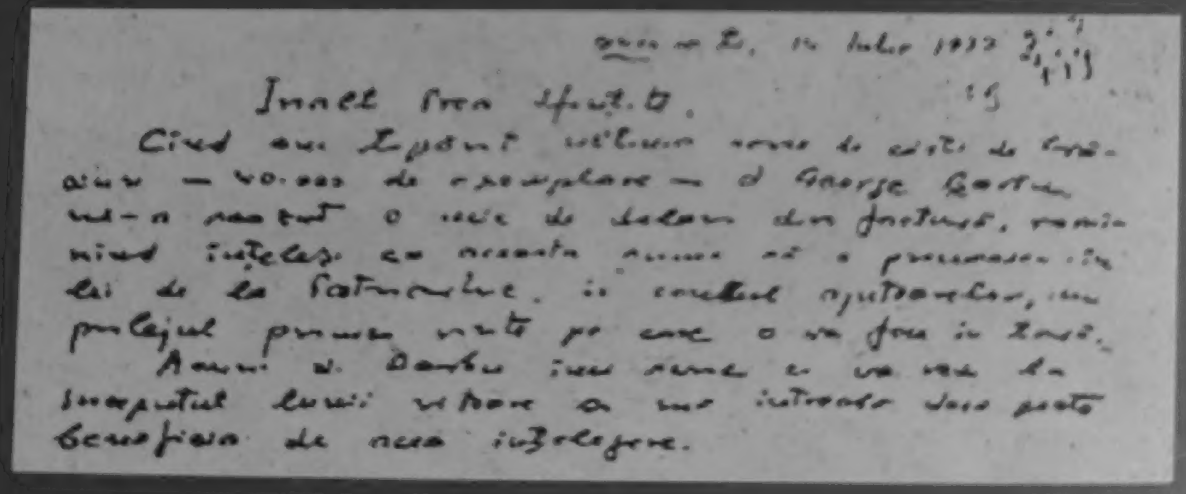

ISBN: 978-606-24-0355-3
www.euroinst.ro

INSTITUTUL EUROPEAN

Scanned with OKEN Scanner